

Zagreb, 2020.

Nakladnik: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Za nakladnika: Željko Jozić

Biblioteka: Nazivlje i nazivoslovlje

Autori: Branimir Belaj, Matea Birtić, Goranka Blagus Bartolec, Tomislava Bošnjak Botica, Ivana Brač, Ankica Čilaš Šimpraga, Marijana Horvat, Lana Hudeček, Barbara Kovačević, Daria Lazić, Kristian Lewis, Mario Marković, Maja Matijević, Milvia Gulešić Machata, Ivana Matas Ivanković, Josip Mihaljević, Milan Mihaljević, Milica Mihaljević, Bruno Nahod, Ana Ostroški Anić, Snježana Rodek, Kristina Štrkalj Despot, Domagoj Vidović

Urednici: Milica Mihaljević, Lana Hudeček, Željko Jozić

Tehnička obrada: Danijel Blazsetin

Lektura: Ana Mihaljević

Recenzenti: prof. dr. Maja Bratanić

akademik Pavao Rudan

Predložak na naslovnici: oblak naziva iz *Jezikoslovnoga korpusa* (izradio Josip Mihaljević)

Ovu knjigu posvećujemo prerano preminuloj dragoj kolegici i prijateljici Ankici Čilaš Šimpraga, koja je do zadnjega trenutka svojega života predano radila na našem projektu.

Monografija je izrađena u okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

ISBN: 978-953-7967-98-7

Sadržaj

Predgovor	III
-----------	-----

I. Hrvatsko jezikoslovno nazivlje u *Struni*

Bruno Nahod: Terminološka baza <i>Struna</i>	1
Lana Hudeček i Milica Mihaljević: Projekt <i>Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena</i>	8
Mario Marković i Josip Mihaljević: Korpus <i>Jene</i> – Jednojezični terminološki korpus	110
Josip Mihaljević: Programska rješenja u projektu <i>Jena</i>	124

II. Nazivlje jezikoslovnih disciplina i potpodručja

Daria Lazić, Milica Mihaljević: O nekim problemima morfološkoga nazivlja	137
Lana Hudeček, Milica Mihaljević: O nekim problemima tvorbenoga nazivlja	167
Lana Hudeček, Milica Mihaljević: O nekim problemima sintaktičkoga nazivlja	190
Matea Birtić, Milan Mihaljević: Nazivlje u generativnoj gramatici	225
Branimir Belaj, Kristina Štrkalj Despot: Kognitivnolingvističko nazivlje – pregled teorija i pristupa	240
Matea Birtić, Ivana Brač: <i>Dopuna i dodatak</i> u različitim jezikoslovnim teorijama	262
Goranka Blagus Bartolec: Pragmalingvističko nazivlje	281
Ankica Čilaš Šimpraga, Domagoj Vidović: Onomastičko nazivlje	297
Marijana Horvat: Povijesnojezično nazivlje i zastarjelice	310
Maja Matijević, Milvia Gulešić Machata, Sanda Lucija Udier: Nazivlje u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom	327
Kristian Lewis: Dodirnojezikoslovno i traduktološko nazivlje	345
Barbara Kovačević: Frazeološko nazivlje	360
Lana Hudeček, Milica Mihaljević: Profesijski nazivi u <i>Jeni</i>	378

III. Istovrijednice u *Jeni*

Ana Ostroški Anić: Engleske istovrijednice u <i>Jeni</i>	389
Snježana Rodek: Njemačke istovrijednice u <i>Jeni</i>	408
Tomislava Bošnjak Botica: Francuske istovrijednice u <i>Jeni</i>	424
Ivana Matas Ivanković: Ruske istovrijednice u <i>Jeni</i>	435
Daria Lazić: Švedske istovrijednice u <i>Jeni</i>	444

Predgovor

Ova je monografija rezultat rada na projektu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*. U okviru programa *Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna* provodio se projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (voditeljica Milica Mihaljević). Sustavan timski rad na hrvatskome strukovnom nazivlju započeo je u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2008. godine u okviru jednogodišnjega projekta *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije* (voditeljica projekta: Milica Mihaljević).

Projekt *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije* trajao je od 15. siječnja 2008. do 15. siječnja 2009. godine. Cilj je projekta bio osigurati potrebne preduvjete za provedbu druge faze projekta, u kojoj je bila predviđena suradnja sa stručnjacima različitih struka koja bi trebala dovesti do sustavnije izgradnje hrvatskoga nazivlja odabranih struka. U sklopu toga projekta izgrađena je terminološka baza podataka (koja se tijekom godina dograđivala), osmišljene su terminološke radionice s pomoću kojih bi se budući suradnici osposobili za terminološki rad te je napisan *Hrvatski terminološki priručnik* (Hudeček i Mihaljević, 2009.¹, 2010., 2012.), priručnik namijenjen svima koji se bave terminološkim radom ili se susreću s terminološkim problemima. Iako taj priručnik ne donosi poseban pojmovnik terminološkoga nazivlja, vrijedno je vrelo hrvatskih terminoloških naziva te je uključen u računalni korpus jezikoslovnoga nazivlja koji je izrađen u okviru projekta *Jena*.

Od siječnja 2009. godine započela je druga faza rada na *Struni*, u kojoj Hrvatska zaklada za znanost raspisuje natječaj za potporu projektima izgradnje nazivlja pojedinih struka, a Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pruža jezičnu, terminološku i terminografsku podršku prihvaćenim projektima.²

Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* pokrenut je zbog potrebe usustavljivanja jezikoslovnoga nazivlja. Temeljni je cilj projekta bio tijekom projektnoga razdoblja unijeti u bazu *Strune* najmanje 1500 jezikoslovnih naziva sa sinonimima, antonimima, podređenim nazivima, definicijama i istovrijednicama na četiri svjetska jezika: engleskome, njemačkome, francuskome i ruskome³. Takva je baza temelj za daljnje usustavljivanje jezikoslovnoga nazivlja jer će se i nakon završetka predviđenoga trajanja projekta upotpunjavati dodavanjem novih naziva. Voditeljica je projekta Milica Mihaljević, urednice su Milica Mihaljević i Lana Hudeček, tajnice su projekta Perina Vukša Nahod i Ivana Brač, terminolog je na projektu Siniša Runjaić dok su ostali suradnici Branimir Belaj, Matea Birtić, Goranka Blagus Bartolec, Tomislava Bošnjak Botica, Ankica Čilaš Šimpraga (nakon njezine smrti Domagoj Vidović), Marijana Horvat, Željko Jozić, Barbara Kovačević, Kristian Lewis, Ivana Matas Ivanković, Milan Mihaljević, Ana Ostroški Anić, Snježana Rodek, Mateusz-Milan Stanojević, Kristina Štrkalj Despot, a na projektu su surađivali i izvanprojektni suradnici Milvia Gulešić Machata, Martina Kramarić, Daria Lazić, Maja Matijević, Josip Mihaljević i Sanda Lucia Udier. Honorarni

¹ U suradnji s Brunom Nahodom.

² Više o *Struni* vidi u poglavlju *Terminološka baza Struna*.

³ Naknadno je dodan i švedski. O razlozima za to vidi u poglavlju *Švedske istovrijednice u Jeni*.

suradnici na projektu bili su Josipa Mioč i Danijel Blazsetin (pomoć pri unosu definicija, vrela i literature) te Mario Marković (pomoć pri izradi korpusa, uz Josipa Mihaljevića). Uključivanje većega broja izvanprojektnih suradnika rezultat je velikoga zanimanja za projekt te želje brojnih znanstvenika koji na početku nisu bili obuhvaćeni projektnom prijavom da se uključe u rad na projektu. To je omogućilo i obuhvaćanje nekih područja (hrvatski kao ini jezik) i nekih jezika (švedski) koji nisu bili obuhvaćeni projektnom prijavom.

Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* trajao je od 24. svibnja 2019. do 23. prosinca 2020. i financirala ga je, kao i većinu ostalih projekata koji se izvode u *Struni*, Hrvatska zaklada za znanost. Od 1. siječnja 2021. *Jena* je postala interni projekt Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kako bi se mogao nastaviti rad na izgradnji i usustavljanju hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Stoga ovu monografiju treba shvatiti kao prvu inačicu, rezultat Zakladina projekta, koja će se u sklopu internoga projekta dograđivati i dopunjavati ne samo novim nazivima nego i novim potpodručjima i jezicima te koja će, nadamo se, uključiti i radove znanstvenike koji dosad nisu bili uključeni u njezinu izradu. Zahvaljujemo recenzentima akademiku Pavlu Rudanu i prof. dr. Maji Bratanić na mnogim korisnim napomenama koje su nam dali pri recenziranju rukopisa ove monografije. Sve su konkretne napomene ugrađene u ovu monografiju, a mnoge ideje za daljnji rad bit će provedene u idućim izdanjima.

urednici

I. HRVATSKO JEZIKOSLOVNO NAZIVLJE U *STRUNI*

Bruno Nahod

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
bnahod@ihjj.hr

TERMINOLOŠKA BAZA *STRUNA*⁴

Budući da je *Jena* uključena u terminološku bazu *Struna*, u ovome će se poglavlju opisati razvoj i značajke *Strune*.

1. Iz povijesti *Strune*

1.1. Početak

Struna je hrvatska nacionalna terminološka baza, kojoj je cilj na jednome mjestu okupiti sustavno obrađeno nazivlje svih struka na hrvatskome jeziku.

Na natječaju koji je Hrvatska zaklada za znanost raspisala za projekt koordinacije *Izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja* prihvaćen je prijedlog Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te je Institut izabran za nacionalnoga koordinatora projekta izgradnje hrvatskoga strukovnog nazivlja.

Projekt *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije* trajao je od 15. siječnja 2008. do 15. siječnja 2009. godine. Voditeljica je projekta bila Milica Mihaljević. Cilj je projekta bio osigurati potrebne preduvjete za provedbu druge faze projekta, u kojoj je predviđena suradnja sa stručnjacima različitih struka. U predviđenome jednogodišnjem razdoblju izrađen je *Hrvatski terminološki priručnik* (Mihaljević, Hudeček i Nahod 2009.), koji pruža osnovna znanja potrebna za terminološki i terminografski rad.

Za potrebe projekta osmišljena je i prva inačica jedinstvene baze podataka *e-Struna*, pri čijoj je izradi naglasak stavljen na postojanost, jednostavnost uporabe i usklađenost s postojećim bazama podataka, normama i preporukama. Osmišljene su i radionice za voditelje i suradnike budućih projekata *Strune*.

1.2. Suradnja s područnim stručnjacima

Izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja koja se provodi u sklopu programa *Struna* suvremeno je i inovativno zamišljena. Obrada strukovnoga nazivlja odvija se u bliskoj suradnji područnih stručnjaka iz relevantnih hrvatskih istraživačkih središta te terminologa i jezičnih savjetnika Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

⁴ Ovo se poglavlje djelomično temelji na radu Nahod 2019.

Takav se model, koji podrazumijeva pojedinačne i neovisno vođene projekte, pokazao iznimno produktivnim te je u posljednjemu desetljeću doveo do toga da *Struna* kao model postane vodeća europska nacionalna terminološka baza podataka.

Tek se u drugoj fazi rada, nakon uključivanja većega broja projekata koji su imali različite terminološke potrebe, moglo u potpunosti sagledati sve probleme povezane s tako zahtjevnim projektom upravljanja nazivljem. U program *Struna* do kraja 2013. godine uključilo se sedamnaest projekata koje je financijski podupirala Hrvatska zaklada za znanost, a s radom su počeli i neki projekti koje nije financirala Hrvatska zaklada za znanost (Fitomedicina, Paleontologija, Vojno nazivlje) jer od 2012. do 2016. godine nisu raspisivani novi natječaji za *Strunu*.

Zbog potrebe za preciznijim razlikovanjem kategorija terminoloških podataka i eksplicitnijim usklađivanjem s pojmovnim pristupom koji je svojstven terminografskomu radu, struktura terminološkoga zapisa u bazi *Struna* dodatno je nadograđena u skladu s normama ISO-a i standardom TBX (Term Base eXchange) (ISO 30042:2008). U nju su ugrađene nove kategorije podataka (ISO 12620:1999; ISO 12620:2009), pa je početnih 18 polja sučelja za unos podataka o nazivu naraslo na današnjih 46.

S obzirom na to da prva inačica terminološke baze nije predviđala razredbenu shemu prema kojoj bi se prijavljivali projekti i organizirala sama baza, u ovoj je fazi ona uvedena. To omogućuje koherentno dograđivanje baze sumjerljivim i sukladnim znanstvenim i umjetničkim područjima i disciplinama. Nakon usporedbe različitih razredaba i njihovih prednosti i nedostataka, izabrana je ona najbolje poznata hrvatskim korisnicima iz *Pravilnika Nacionalnoga Vijeća za znanost*, objavljenoga 2009. godine.

Uspostavljena je suradnja s Hrvatskim zavodom za norme i zahvaljujući tomu u *Strunu* se ugrađuje i nazivlje iz hrvatskih norma te je do kraja 2011. godine preuzeto više od 1400 naziva iz različitih područja. Od 2016. godine nazivlje iz hrvatskih norma dodaje se *Hrvatskomu terminološkom portalu*. Rad na *Struni* provodio se u suradnji dvaju institutskih odjela, Odjela za opće jezikoslovlje i Odjela za hrvatski standardni jezik, koji su odgovorni za terminološku i jezičnu pouzdanost *Strune*. Za izbor naziva i točnost stručnih podataka iz različitih područja i struka u *Struni* odgovorni su urednici projekata.

Za potrebe projekta osmišljena je terminološka baza podataka, pri čijoj je izradbi i usavršavanju velika pozornost posvećena postojanosti i jednostavnosti uporabe te usklađenosti sa suvremenim standardima terminografskoga opisa i terminološke struke. Predviđajući različite korisničke potrebe, početna baza (prva inačica) izrađena je tako da se shema može jednostavno razrađivati, prilagođavati i dopunjavati. Četvrta inačica, koja se trenutačno upotrebljava, zadovoljava sve potrebe obrade terminološke natuknice za ukupno 25 različitih terminoloških zbirka. Baza je izrađena u okružju MySQL, a sučelje i tražilica izrađeni su s pomoću HTML5, CSS3 i biblioteke jQuery.

Sučelje za unos sadržava 46 polja u koja se unose podatci. Polja *naziv* i *definicija* obvezatna su, a ostala se popunjavaju ovisno o složenosti obrade samoga naziva. Visoka razina postojanosti postignuta je raščlanjivanjem strukture u entitetske tablice, čime je omogućeno raspoređivanje podataka u srodne skupine, višestruki unos u polja te unos odabirom iz padajućih izbornika za ona polja čije su vrijednosti unaprijed određene. Takav je pristup krajnjemu korisniku osigurao jednostavnost i točnost obrade terminološke natuknice (vidi 1. sliku).

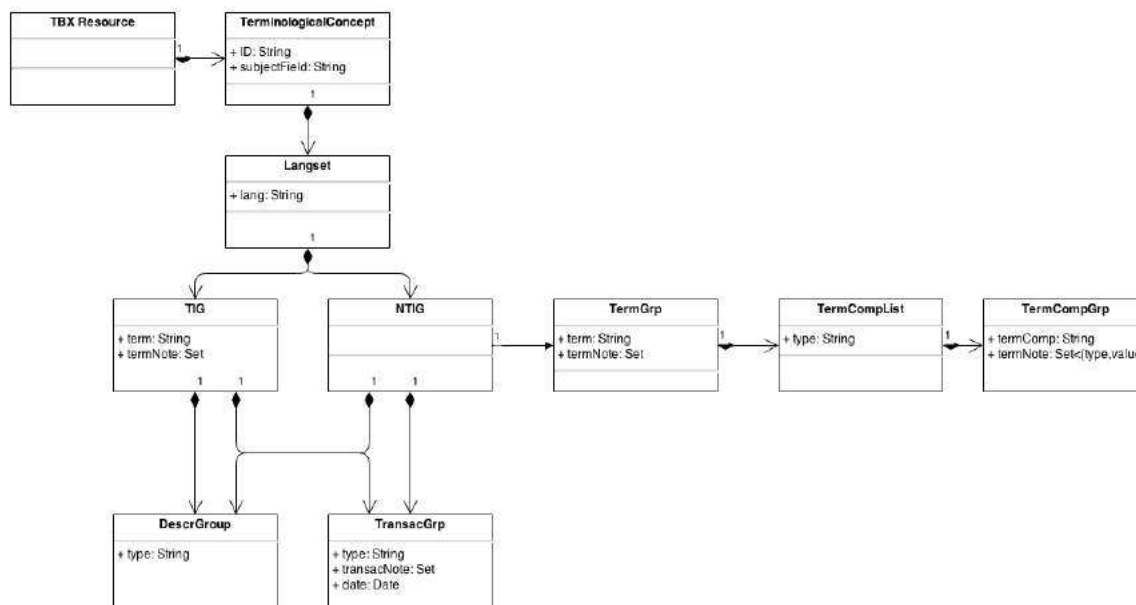
The image displays two screenshots of a web application interface for creating a new term ('Novi naziv'). The top screenshot shows the initial form with fields for 'naziv', 'grana', 'potpodručje', 'vrlo naziva', 'stranica', 'jezična odrednica', 'rod', 'broj', 'definicija', 'vrlo definicije', 'stranica', 'dopušteni naziv', 'kontekst', 'vrlo konteksta', 'stranica', 'istovrijednica - engleski', and a 'Nastavi' button. The bottom screenshot shows the same form with additional fields: 'podređeni pojam', 'suprotnica', 'kratica - hrvatski', 'simbol', 'jednadžba', 'kratica - međunarodna', 'formula', 'napomena', 'poveznica', 'slika', 'dopisivanja', 'faza obradbe', and 'obradivši radi'. Both screenshots include a 'Prva kartica' and 'Druge kartice' tab at the top right.

1. slika: Sučelje za unos i obradu

Terminološka natuknica obrađuje se u pet osnovnih faza koje olakšavaju usklađivanje nazivlja na razini projekta, ali i na razini cijele *Strune*. Takav način obrade uz sustav dopisivanja omogućuje visoku razinu suradnje između suradnika na projektu i terminologa te jezičnoga savjetnika iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Predviđajući potrebu za razmjenom podataka i usklađivanjem s postojećim i budućim svjetskim terminološkim zbirkama, pri osmišljavanju sheme i određivanju kategorija relacijske baze vodili smo se preporukama za razmjenu terminoloških baza TBX-om. Shema relacijske baze *Struna* u potpunosti

je usklađena s TBX-om, koji je od 2011. propisan u normi ISO-a, što jamči jednostavnu razmjenu podataka sa svim svjetskim digitalnim terminološkim zbirkama (vidi 2. sliku).

2. slika: UML dijagram TBX modela zapisa podataka

2. Načela i način rada te ustroj baze podataka

U radu na izgradnji hrvatskoga strukovnog nazivlja primjenjuje se prilagođena inačica tradicionalnoga terminografskog opisa, koja počiva na načelima razrađenima u normama ISO-a (u okviru Tehničkoga odbora 37) i drugoj terminološkoj literaturi.

U Institutu se organiziraju terminološke radionice na kojima se stručnjaci koji izgrađuju nazivlje svojih struka upoznaju s temeljnim terminološkim načelima i upućuju u rad s bazom preko mrežnoga sučelja i tako osposobljavaju za terminološki rad.

Stručnjaci pojedinih struka unose u bazu nazive svojih struka, njihove definicije i druge podatke, a jezikoslovci iz Instituta zaduženi su za terminografsku i jezičnu provjeru predloženih naziva. O svim se rješenjima raspravlja na posebnim projektnim radionicama, a problemi se rješavaju redovitom suradnjom i praćenjem rada u terminološkoj bazi.

Sama se baza sustavno dorađuje i prilagođava potrebama područnih stručnjaka i krajnjih korisnika te spoznajama suvremene terminološke teorije.

2.1. Sadržaj terminološke baze

U *Struni* se danas (2020. godine) nalazi oko 50 000 hrvatskih naziva iz 34 različite stručne domene s oko 70 000 istoznačnica (sinonima) te gotovo 100 000 istovrijednica na drugim europskim jezicima.

U bazi je okupljeno nazivlje 31 struke, od čega je nazivlje 25 struka dostupno za pregled i pretraživanje na javnoj tražilici *Strune*. Nakon završetka projekata koji se obrađuju u sklopu posljednjega kruga

projekata koji su dobili financijsku potporu Hrvatske zaklade za znanost, nazivlje tih struka bit će također uključeno u javnu tražilicu *Strune*.

Sam zapis u terminološkoj bazi *Strune* predviđa obradu u 19 polja, od kojih su naziv na hrvatskome jeziku, jezična odrednica, definicija i istoznačnica na engleskome jeziku obvezatni za svaki unos. Ostala se polja u računalnome zapisu popunjavaju ovisno o specifičnim potrebama same terminološke natuknice odnosno strukovnoga jezika.

Cilj je terminološkoga opisa normiranje naziva, što znači da se izborom i prikazom naziva u bazi preporučuje uporaba najprihvatljivijega naziva za određeni pojam. Pritom se popisuju i drugi supostojeći nazivi za isti pojam, no svakomu se pridjeljuje njegov normativni status.

Razlikujemo stoga normativne kategorije naziva: dopušteni naziv, predloženi naziv, nepreporučeni naziv, zastarjeli naziv i žargonizam. Konačni je cilj predložiti jezično najprihvatljiviji naziv koji se najbolje uklapa u sustav hrvatskoga standardnog jezika, ali i u sustav nazivlja struke o kojoj je riječ. To je u pravilu i naziv od kojega se najlakše tvore značenjski povezani nazivi.

2.2. Javna tražilica *Strune*

Usporedno sa sustavom za upravljanje podacima u kojemu se obrađuje terminološka građa, razvijena je i javna tražilica s pomoću koje korisnici *Strune* mogu pristupati obrađenoj građi. Nastojali smo tražilicu razviti tako da uporaba bude intuitivna i razumljiva, prikaz naziva pregledan te da korisnik u *Struni* lako i brzo pronađe traženi naziv. Usporedno s klasičnim pretraživanjem korisnicima nudimo i pregled nazivlja po zbirkama koje odgovaraju pojedinačnim projektima (vidi 3. sliku).

3. slika: Javna tražilica *Strune*

3. Budućnost *Strune*

S krajem 2020. godine planiran je dovršetak i otvaranje za javnost većine projekata iz posljednjega kruga natječaja. Usporedno s pripremama za novi krug projekata intenzivno se radi na uspostavi suradnje sa zainteresiranim ustanovama i pojedincima kako bi se proširio opseg obuhvaćenih strukovnih područja te posuvremenilo već obrađeno nazivlje u *Struni*.

Praćenjem zahtjeva i potreba krajnjih korisnika *Strune* sustavno se trudimo *Strunu* i građu koja je u *Struni* obrađena nadopunjavati i prilagođavati. Ta se praksa pokazala iznimno produktivnom te je danas *Struna* jedan od najrelevantnijih jezičnih izvora na hrvatskome jeziku, koji tjedno posjećuje više od 10 000 korisnika.

U bližoj i daljnjoj budućnosti cilj nam je uspostaviti sustav koordinacije sa svim institucijama kojima terminološke djelatnosti ulaze u djelokrug rada ili koje se u svojem radu oslanjaju na jezične izvore. Na taj bismo način razvili terminološku mrežu i suradnju među ustanovama koja će omogućiti da kvalitetno reagiramo na zahtjeve krajnjih korisnika *Strune*, ali i na dugoročno jezično planiranje.

Pripremljen je i nacrt petogodišnjega plana aktivnosti na *Struni*, koji obuhvaća posuvremenjivanje terminološke baze kako bi se obnovila računalna tehnologija koju upotrebljavamo, ali i protokoli na

kojima se baza temelji uskladili s postojećim svjetskim standardima. Te će izmjene omogućiti da rad tražilice i sustava upravljanja podacima bude brži i kvalitetniji. Usporedno, predviđena je i revizija terminoloških načela obrade terminološke građe kako bi se metodologija uskladila sa suvremenim teorijskim spoznajama.

Konačni nam je cilj zadržati položaj *Strune* kao vodeće europske nacionalne terminološke baze te pomicati metodološke i tehnološke granice.

Literatura

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Nahod, Bruno. 2009. *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

ISO 12620:1999 – Computer applications in terminology – Data categories. International Organization for Standardization. Geneva. (pristupljeno 9 studenoga 2011.).

ISO 12620:2009 – Terminology and other language and content resources – Specification of data categories and management of a Data Category Registry for language resources. International Organization for Standardization. Geneva. (pristupljeno 9 studenoga 2011.).

ISO 30042:2008: Systems to manage terminology, knowledge and content – TermBase eXchange (TBX). International Organization for Standardization. Geneva. (pristupljeno 9 studenoga 2011.).

Nahod, Bruno. 2019. *Struna*: prvih 10 godina – gdje smo sada i kamo idemo. *Вісник Термінологічної комісії при МКС*. 3.18–24.

PROJEKT HRVATSKO JEZIKOSLOVNO NAZIVLJE – JENA

1. Uvod

Pokretanje projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* potaknuto je ovim činjenicama:

1. Hrvatsko jezikoslovno nazivlje neujednačeno je i nesustavno.⁵ Nesustavnost jezikoslovnoga nazivlja može se uočiti na svim jezičnim razinama: pravopisnoj, morfološkoj, sintaktičkoj, tvorbenoj i leksičkoj. Na to često upozoravaju i učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika jer ta nesustavnost dovodi do problema posebno pri sastavljanju pitanja za državnu maturu i za natjecanje iz hrvatskoga jezika. Nesustavnost i nenormiranost nazivlja uočava se i u nerazgraničavanju i nesustavnoj uporabi istoznačnih i bliskoznačnih naziva, uporabi različitih naziva za isti pojam u različitim udžbenicima, uporabi različitih naziva u osnovnoj i srednjoj školi⁶, uporabi različitih naziva u visokoškolskim udžbenicima i znanstvenim radovima itd. Na nesustavnost jezikoslovnoga nazivlja zbog sinonimije, polisemije, različitih definicija i neusustavljenoga terminološkog sustava upozorili su Hudeček, Mihaljević i Vidović (2006: 105). U 1. tablici nalaze s primjeri sinonimije u nazivlju iz toga rada koji su u velikoj mjeri aktualni i danas.

1. tablica: Primjeri sinonimije u nazivlju⁷

fonologija	zamjena l sa o, alternacija l/o, vokalizacija, alternacija l sa o; afrikate, poluzatvorni suglasnici, sliveni suglasnici, slivenici, polupregradnici, prekidni tjesnačnici; izgovorna cjelina, izgovorni skup; nenaglašena riječ, nenaglasnica; prednaglasnica, proklitika, prepozitivna atonička riječ, prislonjenica
morfolologija	osobne zamjenice, lične zamjenice; usklik, uzvik; posesivne zamjenice, posvojne zamjenice; govorna osoba, govornik, prvo glagolsko lice/osoba; sugovorna osoba, sugovornik, drugo glagolsko lice; negovorna osoba, negovornik, treće glagolsko lice;

⁵ O tome vidi više u Hudeček i Mihaljević 2018a, 2018c; Hudeček, Mihaljević i Vidović 2006.

⁶ U novome kurikulumu hrvatskoga jezika ujednačeni su neki nazivi.

⁷ Više primjera vidi u Hudeček, Mihaljević i Vidović 2006.

	gramatički morfem, oblikotvorni morfem, oblični morfem, relacijski morfem, fleksijski morfem; rječotvorni morfem, derivacijski morfem, leksički morfem, tvorbeni morfem
sintaksa	nezavisno složene rečenice, nezavisnosložene rečenice; zavisno složene rečenice, zavisnosložene rečenice; diskurs, diskurz
leksikologija	označilac, označitelj; vlastita imena, osobna imena

2. Hrvatski jezik važan je predmet u osnovnim i srednjim školama te je jedan od triju obvezatnih predmeta na državnoj maturi. S jezikoslovnim se nazivljem učenici susreću i pri učenju stranih i klasičnih jezika. Stoga nesustavnost jezikoslovnoga nazivlja dovodi do otežanoga razumijevanja gradiva, problema pri sastavljanju testova za natjecanje u kojima treba predvidjeti očekivane učeničke odgovore, a to su često sinonimni nizovi od nekoliko naziva jer se u školskim udžbenicima gotovo za svaki naziv navodi nekoliko istoznačnica. Nastavnici i učitelji, autori srednjoškolskih udžbenika, recenzenti i članovi povjerenstava za ocjenu školskih udžbenika, članovi povjerenstava za natjecanje iz hrvatskoga jezika te članovi radnih skupina i savjetnici na državnoj maturi redovito upozoravaju na nesustavnost temeljnoga jezikoslovnog nazivlja na svim razinama: uporabu istoznačnih i bliskoznačnih naziva, uporabu različitih naziva u različitim udžbenicima⁸, uporabu različitih naziva u osnovnoj i srednjoj školi te uporabu različitih naziva u visokoškolskim udžbenicima⁹.
3. Jezikoslovno nazivlje dijelom ulazi i u opći jezik te u druge srodne struke, npr. komunikologiju, defektologiju, antropologiju, psihologiju, knjižničarstvo itd. Neke od tih struka već su obrađene u *Struni* te će njihovi nazivi biti pridruženi *Jeni*.

Problem neusustavljenosti jezikoslovnoga nazivlja izražen je i u znanstvenoj literaturi, posebno u suvremenijim jezikoslovnim pravcima (generativna lingvistika, kognitivna lingvistika, neurolingvistika, tekstno jezikoslovlje itd.).¹⁰ Posljedica je neuređenosti hrvatskoga jezikoslovnog i pravopisnog nazivlja da gotovo svaki jezikoslovni rad počinje terminološkom raspravom u kojoj se definiraju nazivi koji se u njemu upotrebljavaju, a mnoge monografije sadržavaju i pojmovnik u kojemu se definiraju nazivi.

Problemu normiranja jezikoslovnoga nazivlja treba posvetiti više pozornosti i stoga što za hrvatski jezik ne postoji suvremeniji terminološki priručnik jezikoslovnoga nazivlja od Simeonova *Enciklopedijskoga rječnika lingvističkoga nazivlja*, koji je deskriptivan i objavljen 1969. godine

⁸ O tome više vidi u Mihaljević 2007.

⁹ Kao primjer navodimo izvadak iz e-poruke učiteljice hrvatskoga jezika poslana na adresu jezičnih savjeta Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: *Ubit će nas terminologija. Za jednu jezičnu pojavu imamo nekoliko naziva, a mislim da tvorba riječi u tome prednjači.*

¹⁰ Više o tome vidi u poglavljima *Nazivlje u generativnoj gramatici*, *Kognitivnolingvističko nazivlje* i *Dodatak i dopuna u različitim jezikoslovnim teorijama*.

(Simeon 1969.), i prijevoda Traskova leksikona *Temeljni lingvistički pojmovi* objavljena 2005. godine (Trask 2005.), koji je prijevodni leksikon te ne obuhvaća sve teme ni nazive potrebne za hrvatski jezik, a s obzirom na vrijeme objavljivanja ne obuhvaća ni nazivlje suvremenijih lingvističkih teorija i pravaca. Osim toga, hrvatski je jezik iznimno loše zastupljen u *Slovníku slovanské lingvistické terminologie* (1977. – 1979.), kojim se još uvijek služe mnogi strani slavisti.

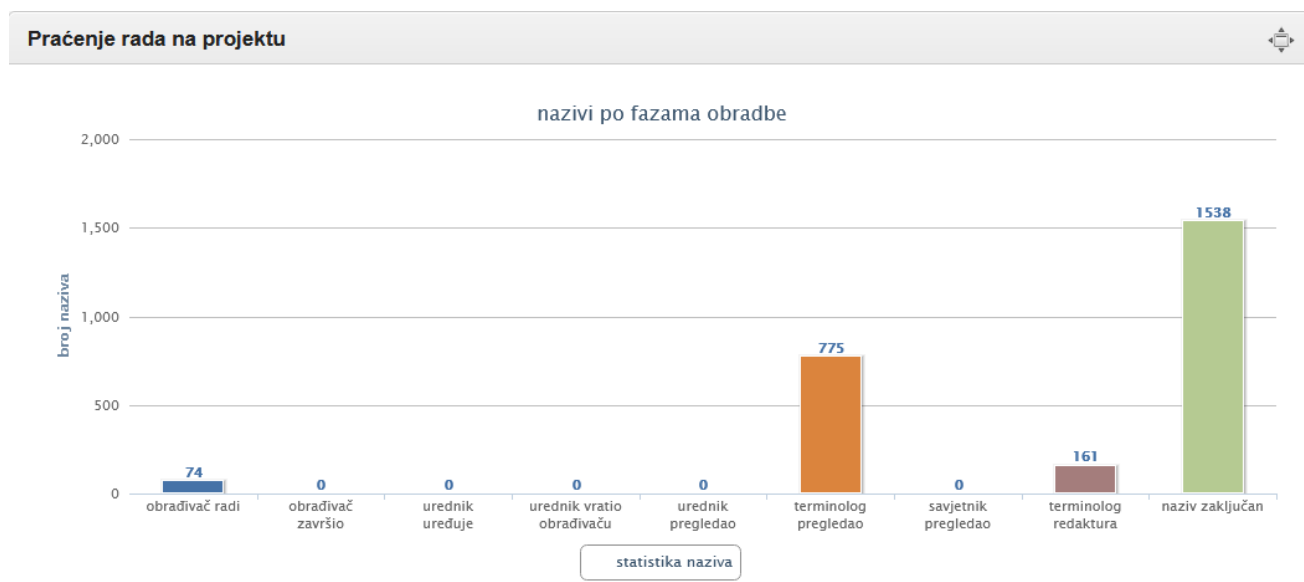
Ne postoji terminološka baza hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja ni specijalizirani korpus jezikoslovnih tekstova.

Zbog svega navedenog projektnom su prijavom predviđeni ovi ciljevi projekta:

- unijeti u bazu *Struna* najmanje 1500 naziva s istoznačnicama, definicijama i istovrijednicama na četirima svjetskim jezicima: engleskome, njemačkome, francuskome i ruskome¹¹
- izraditi priručni kontrolni korpus računalno dostupnih i pretraživih izvora koji će biti temelj i za daljnja proučavanja jezikoslovnoga nazivlja¹²
- izraditi mrežne stranice projekta na kojima će se nalaziti i radovi o jezikoslovnome nazivlju članova projekta i njihovih suradnika
- izraditi e-monografiju o jezikoslovnome nazivlju.¹³

U projektnome razdoblju (do 23. prosinca 2020.) postignuti su svi zacrtani ciljevi:

- u bazu je uneseno 2548 naziva. Faze u kojima se obrada naziva nalazi prikazane su na 1. slici

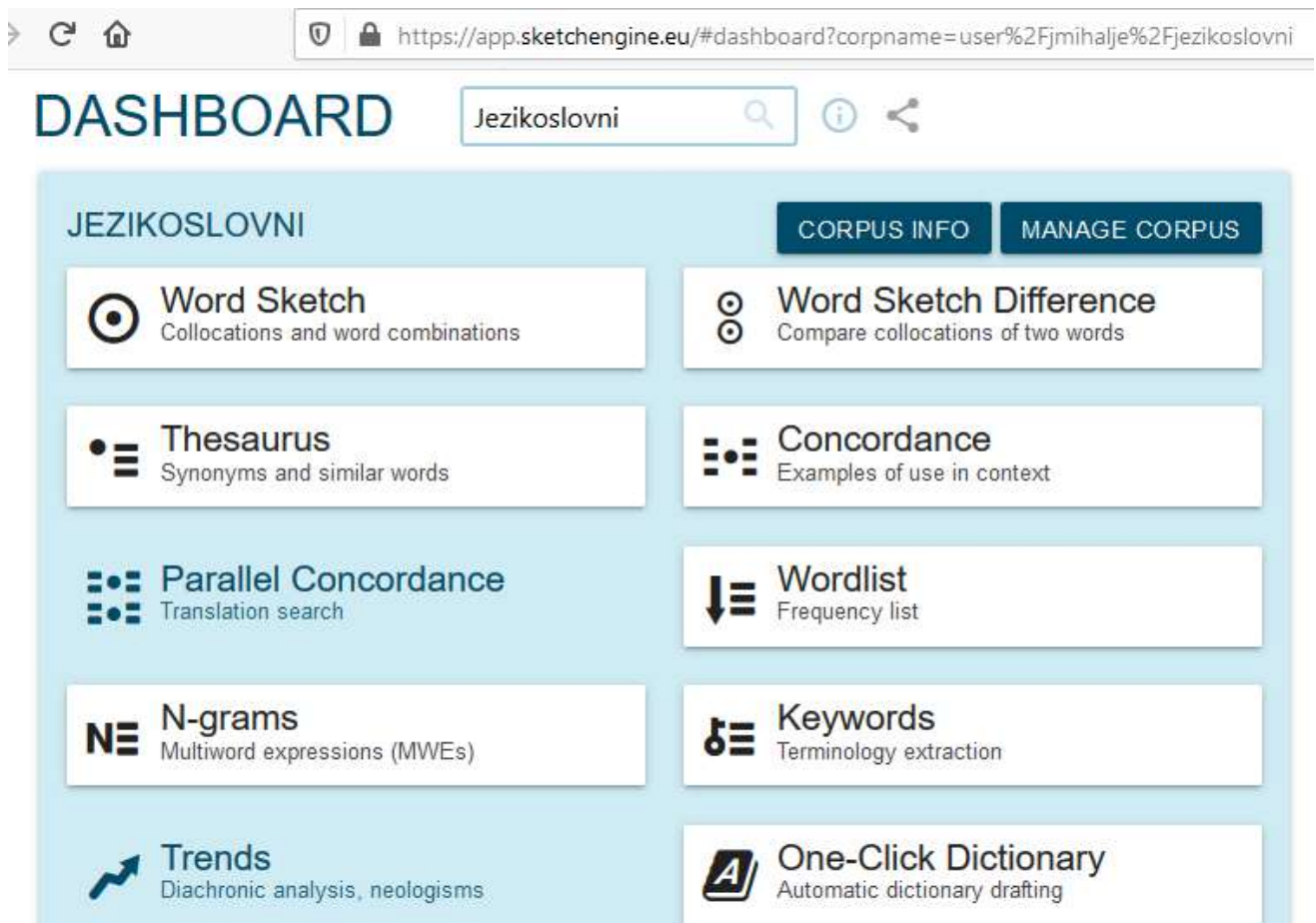
1. slika: Praćenje rada na projektu *Jena*

¹¹ Nekim su nazivima naknadno pridružene i istovrijednice na švedskome jeziku.

¹² Više o korpusu vidi u poglavlju *Korpus Jene – Jednojezični terminološki korpus*.

¹³ Više o projektu vidi na mrežnim stranicama projekta (O *Jeni* 2019. – danas).

- izrađen je priručni korpus računalno dostupnih i pretraživih izvora koji se nalazi u *Sketch Engineu* (www.sketchengine.eu) i dostupan je svim članovima projekta te na zahtjev i svim članovima akademske zajednice koji imaju pristup *Sketch Engineu*¹⁴ (vidi 2. sliku)

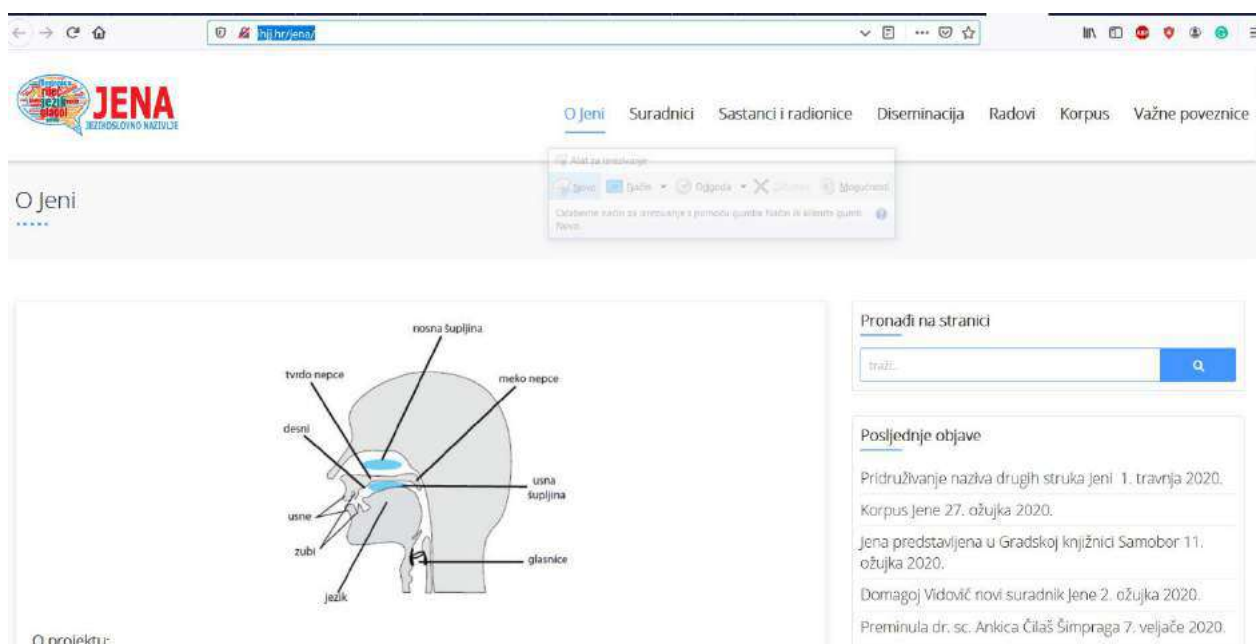

2. slika: Ulaz u *Jezikoslovni korpus* u *Sketch Engineu*

- izrađene su mrežne stranice projekta

Mrežne stranice projekta dostupne su na adresi <http://ihjj.hr/jena> (vidi 3. sliku).

¹⁴ Više o tome vidi u poglavlju *Korpus Jene – jednojezični terminološki korpus*.

3. slika: Mrežne stranice projekta *Jena*

Na tim stranicama nalaze se i radovi o jezikoslovnome nazivlju članova projektnoga tima. Kako bi stranice bile što informativnije, uz radove koji su napisani tijekom projektnoga razdoblja na stranicama se nalaze i radovi koje su članovi projektnoga tima napisali prije početka projekta (vidi 4. sliku).

Radovi o jezikoslovnome nazivlju

- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji. *Studia lexicographica*. 75–95.
- Mihaljević, Milica. 2020. *Osobni podstil – nazivlje i razvoj u prvoj polovici 20. stoljeća*. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa *Od norme do uporabe 2*. Ur. Maja Glušasc. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek – Zagreb. 11–52.
- Marković, Mario; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica. 2020. *Kako pronaći jezikoslovni naziv*. *Hrvatski jezik* 7/1. 18–22.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Croatian Web Dictionary – Mrežnik vs. Croatian Linguistic Terminology – *Jena*. *INFuture 2019: Knowledge in the Digital Age*. Ur. Bago, Petra; Hebrang Grgić, Ivana; Ivanjko, Tomislav; Juričić, Vedran; Miklošević, Željka; Stublić, Helena. Department of Information and Communication Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences. Zagreb. 22–31.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Podjela i nazivlje zavisnosloženih rečenica u novijim hrvatskim gramatikama. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje* 45/2: 437–471.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji. *Studia lexicographica*. 75–95.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Hrvatsko mocijsko nazivlje. *Jezikoslovni zapiski* 25/1: 107–12.
- Birtić, Matea, 2006. *Nazivlje u generativnoj morfologiji*. *Filologija* 46–47. 1–18.
- Blagus Bartolec, Goranka. 2015. *Svašta pomalo o padežima*. *Hrvatski jezik* 2/1. 14–18.

4. slika: Radovi o jezikoslovnome nazivlju

Dugoročni je cilj projekta i uključivanje hrvatskoga terminološkog nazivlja izrađenoga u sklopu projekta *Jena* u međunarodni projekt Terminološke komisije Međunarodnoga slavističkog komiteta. Zadatak je toga projekta obraditi najčešće terminološke nazive (u početnoj fazi prema izvoru Bessé, Nkwenti-Azeh, Sager 1997: 119–156) na svim slavenskim jezicima i engleskome. Taj će se izvor upotpunjavati i drugim terminološkim nazivima.

Projektom *Jena* predviđena je obrada ovih jezikoslovnih područja: e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje, fonologija, frazeologija, funkcionalna stilistika, generativna gramatika, kognitivna lingvistika, leksikografija, leksikologija, morfologija, onomastika, paleoslavistika, povijest jezika, pragmalingvistika, pravopis, sintaksa, sociolingvistika, teorija valentnosti, terminologija, traduktologija i dodirno jezikoslovlje, tvorba riječi. Tijekom rada na projektu dodavana su i nova područja, neka u suradnji i s izvanprojektnim suradnicima. Tako je posebno vrijedan dodatni doprinos *Jene* uključivanje nazivlja povezanoga s poučavanjem hrvatskoga kao inoga jezika te suradnja s kolegicama s *Croaticuma* Milvijom Gulešić Machata i Sandom Lucijom Udier.

2. Obrada naziva

Cilj je terminološkoga opisa usustavljivanje i normiranje u abecedariju popisanih naziva, što znači da se izborom i prikazom naziva u bazi preporučuje uporaba najprihvatljivijega naziva za određeni pojam. Pritom se popisuju i drugi postojeći nazivi za isti pojam, no svakomu se pridjeljuje njegov normativni status¹⁵ (dopušteni, nepreporučeni, zastarjeli, žargonski i predloženi naziv).

Jezikoslovni nazivi obrađeni su u terminološkim člancima. Opća je struktura terminološkoga članka određena bazom *Struna* i izgleda ovako (obvezatne su kategorije podebljane):

1. **naziv na hrvatskome jeziku**
2. vrelo naziva i stranica
3. **jezična odrednica** – imenica (rod, broj), glagol, pridjev, prilog, višerječni naziv, ime
4. skraćeni oblik naziva
5. grana i potpodručje kojoj naziv pripada ili međudisciplinarni
6. **definicija**¹⁶
7. vrelo definicije i stranica
8. kontekst, vrelo konteksta i stranica¹⁷

¹⁵ Više o načinu rada u *Struni* vidi na <http://struna.ihj.hr/page/o-struni/#nacela>.

¹⁶ U načelima *Strune* navodi se i: „Značenje svakoga naziva opisuje se definicijom koja objašnjava razliku između pojma pridruženoga nazivu i drugih povezanih pojmova.” (O *Struni* 2008. – 2013.; 2016. – danas). Definicija započinje malim slovom i nema točke na kraju. U definiciji se ne preporučuju uporaba zagrada (koje obično znače dodatno objašnjenje) ili završavati definiciju s *npr.*, *tj.*, *odnosno*. Sva dodatna objašnjenja navode se u napomeni. Ako postoji potreba da se navede područje uporabe, to se navodi na kraju definicije ili u napomeni. (vidi <http://struna.ihj.hr/v4/upute.php>)

¹⁷ Primjer uporabe naziva u kontekstu uvijek je izvorni navod iz stručne literature, a navodi se u rubrici kontekst (O *Struni* 2008. – 2013.; 2016. – danas).

9. istoznačnice (sinonimi), tj. nazivi na hrvatskome jeziku s oznakom normativnoga statusa naziva (dopušteni naziv, nepreporučeni naziv, zastarjeli naziv, žargonizam, predloženi naziv (IHJJ))
10. **istovrijednice** (ekvivalenti), tj. nazivi na stranim jezicima¹⁸
11. suprotnice (antonimi)
12. kratice na hrvatskome i/ili stranome jeziku
13. podređeni pojmovi (i njima pridruženi nazivi)¹⁹
14. simbol
15. jednadžba
16. formula
17. poveznica
18. napomena (jezični savjet, objašnjenje)
19. privitak
20. **razredba** (oznaka znanstvenoga polja i grane te projekta kojemu naziv pripada)
21. vrela (naziva, definicije i konteksta).

Znanstvena i umjetnička područja raspoređena su prema razredbi iz *Pravilnika o znanstvenim i umjetničkim područjima poljima i granama* Nacionalnoga vijeća za znanost objavljenoga 2009. godine (NN 118/2009). U bazi *Jene* polje je *filologija*, a znanstvene su grane: *opće jezikoslovlje* (lingvistika), *klasična filologija*, *kroatistika*, *fonetika*, *poredbeno i historijsko jezikoslovlje*, *semiologija*, *slavistika*.

U *Jeni* su aktualizirana ova polja (obvezatne su kategorije podebljane):²⁰

1. **naziv na hrvatskome jeziku**
2. **jezična odrednica** – imenica, pridjev, prilog, glagol, ime, višerječni naziv (imenicama se određuje rod i broj)
3. skraćeni oblik naziva
4. **definicija**
5. kontekst

¹⁸ „U zapisu svakoga naziva navode se i istovrijednice na drugim jezicima, u pravilu uvijek na engleskome, a često i na drugim europskim jezicima.” (O Struni 2008. – 2013.; 2016. – danas).

¹⁹ „Pojmovni se sustav gradi i navođenjem podređenih naziva.” (O Struni 2008. – 2013.; 2016. – danas).

²⁰ Obvezatne su kategorije označene podebljano.

6. predloženi naziv (IHJJ). Navodi se kad autor predlaže svoj autorski naziv koji nije općeprihvaćen, primjer se nalazi na 5. slici²¹.

paragoga	
status naziva: naziv	
definicija: dodavanje glasa na kraju riječi	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
predloženi naziv: dometanje glasova	istovrijednica - engleski: paragoge
zastarjeli naziv: zasuvak	istovrijednica - njemački: Epithese
	istovrijednica - francuski: paragoge, épithèse
istovrijednica - ruski: naparora	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: ženski	
napomena: Obično se na kraju riječi dodaju potpomi samoglasnici. Riječ zasuvak skovao je za tu promjenu Vatroslav Jegić. Budući da je ona općenito rijetka, a u hrvatskome je uopće nema, nije (koliko nam je poznato) dosad predložen hrvatski naziv za nju. Možda bi se mogao skovati naziv dometanje glasova.	

5. slika: Obrada naziva *paragoga* u *Jeni*

7. istoznačnice (sinonimi). U ovoj se rubrici navode svi potvrđeni sinonimni nazivi. Navode se i pravopisne inačice kako bi se mogle pronaći u pretraživanju. Uz svaki se istoznačni naziv navodi i njegov normativni status (dopušteni naziv, nepreporučeni naziv, zastarjeli naziv, žargonizam (vidi 6.

²¹ Budući da je projekt *Jena* u tijeku, svi navedeni primjeri radne su inačice u kojima katkad nedostaje istovrijednica na kojemu od pet predviđenih jezika.

sliku).

višestruko složena rečenica	
status naziva: naziv	
definicija: složena rečenica koja se sastoji od više od dvije surečenice	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: sintaksa	
nepreporučeni naziv: višestrukosložena rečenica, mnogostruko složena rečenica	istovrijednica - engleski: complex sentence
	istovrijednica - njemački: Satzperiode
	istovrijednica - francuski: phrase complexe
	istovrijednica - ruski: сложносочиненное предложение
	jezična odrednica: višerječni naziv
	poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/visestruko-slozene-recenice/106/#pravilo

napomena: Naziv *mногоstruko složena rečenica* u svojim gramatikama upotrebljavaju Brabec, Hraste i Živković, Tožak i Babić, Barić i sur., Katičić, Raguž, naziv *višestrukosložena rečenica* Silić i Pranjeković, a naziv *višestruko složena rečenica* Hudeček i Mihaljević. Babić-Finka-Mogušević pravopisi, Babić-Mogušević pravopis, Anić-Silićev pravopis ni pravopis Matice hrvatske nemaju u rječniku nijednu od navedenih natuknica, nema je ni u Anićevu i Silićevu pravopisu. U pravopisu IHJJ-a nalazi se natuknica *višestruko složeni*. *Višestruko složeni* piše se nesastavljeno zbog duljine naziva, odnosno zbog činjenice da bi u sastavu složenice bila i sraslica *višestruko*. Iako hrvatskomu standardnom jeziku pripada i riječ *više* (koja se nalazi u tvorenici *višestruk*) i riječ *mного* (koja se nalazi u tvorenici *mногоstruko*), prednost se daje nazivu *višestruko složena rečenica* pred nazivom *mногоstruko složena rečenica* jer *mного* upućuje na veću količinu čega, a *višestruko* složena rečenica može se sastojati i od tri surečenice te pojmu bolje odgovara naziv koji implicira da je riječ o rečenici koja ima više od dvije surečenice. *Više* sudjeluje i u tvorbi drugih naziva koji ističu da je čega više (od dva, od tri, od uobičajenoga, od očekivanoga), a ne nužno mnogo (*višečestični*, *višegodišnji*, *višedjelni*, *višeimnost*, *višejezičnost*).

6. slika: Primjer navođenja nepreporučenih naziva

U ovoj je rubrici posebna pozornost posvećena navođenju zastarjelih naziva (vidi 7. sliku).

padež	
status naziva: naziv	
definicija: gramatička kategorija riječi kojom se izriču odnosi imenskih riječi s ostalim riječima u rečenici	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: morfologija	
podređeni pojam: akuzativ; dativ; genitiv; instrumental; lokativ; nominativ; vokativ	
zastarjeli naziv: casus; kas; kazus; kaž; padanje; padnutje; spadanje	istovrijednica - engleski: case
	istovrijednica - njemački: Kasus; Fall; Flexionskasus
	istovrijednica - francuski: cas
	istovrijednica - ruski: падеж
	istovrijednica - švedski: kasus
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški
napomena: Kao podređeni nazivi navedeni su oni padeži koji se upotrebljavaju u hrvatskom jeziku.	

7. slika: Primjer navođenja zastarjelih naziva

8. istovrijednice (ekvivalenti), tj. nazivi na stranim jezicima. U *Jeni* se navode istovrijednice na engleskome, njemačkome, francuskome, ruskome i švedskome (o tome vidi u cjelini

Istovrijednice na stranim jezicima). Jedinstvena načela navođenja istovrijednica na stranim jezicima nalaze se u dokumentu *Načela donošenja istovrijednica na stranim jezicima u projektu Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (<http://ihjj.hr/jena/wp-content/uploads/2020/12/nacela.pdf>).

9. antonimi (suprotnice) (vidi 8. i 9. sliku)²²

podređenost	
status naziva: naziv	
definicija: odnos dvaju pojmova u kojemu je opseg jednoga pojma uključen u opseg drugoga pojma, a sadržaj toga drugoga pojma u sadržaj prvoga pojma	
vrelo definicije: Mihaljević (1998a)	
stranica: 130	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: terminologija	
dopušteni naziv: hiponimija; logička podređenost; subordinacija	istovrijednica - engleski: hyponymy istovrijednica - njemački: Hyponymie istovrijednica - francuski: hyponymie istovrijednica - ruski: гипонимия istovrijednica - švedski: hyponym
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
	suprotnica: nadređenost

8. slika: Obrada naziva *podređenost* u *Jeni*

²² Više o antonimima vidi u potpoglavlju *Semantički odnosi i terminološka načela* u *Jeni*.

nadređenost	
status naziva: naziv	
definicija: odnos dvaju pojmova u kojemu je sadržaj jednoga pojma uključen u sadržaj drugoga pojma, a opseg toga drugoga pojma u opseg prvoga pojma	
vrela definicije: Mihaljević (1998a)	
stranica: 127	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: terminologija	
dopušteni naziv: hiperonimija	istovrijednica - engleski: hyperonymy istovrijednica - njemački: Hyperonymie istovrijednica - francuski: hyperonymie istovrijednica - ruski: гиперонимия istovrijednica - švedski: hyperonymi
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski suprotnica: podređenost

9. slika: Obrada naziva *nadređenost* u *Jeni*

10. pokrate na hrvatskome i/ili stranome jeziku (vidi 10. sliku)

Imenica	
status naziva: naziv	
definicija: promjenjiva riječ kojom se označuju bića, stvari ili pojave, mijenja se po padežima i brojevima, a ima svoj rod	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: morfologija	
podređeni pojam: brojna imenica; dvovalentna imenica; glagolska imenica; jednovalentna imenica; mocijska imenica; nevalentna imenica; profesijska imenica; trovalentna imenica	
zastarjeli naziv: ime; ime posobito ili samostavno; ime samostavno; ime stojeće	istovrijednica - engleski: noun istovrijednica - njemački: Nomen; Substantiv; Dingwort; Gegenstandswort; Hauptwort; Namenwort; Nennwort istovrijednica - francuski: nom; substantif istovrijednica - ruski: существительное, имя существительное istovrijednica - švedski: substantiv
kratica - međunarodna: N	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/imenica/17/#pravilo

10. slika: Označavanje pokrate uz natuknicu *imenica*

11. podređeni pojmovi. U toj se rubrici navode podređeni nazivi (pridruženi pojmu u pojmovnome sustavu) koji su i sami definirani u *Jeni*. Podređeni nazivi odjeljuju se točkom sa zarezom. U ovo se polje najčešće unose nazivi koji kao jednu od svojih sastavnica imaju nadređeni naziv, npr. *terminološki rječnik* navodi se kao podređeni naziv pod *rječnik*, *imenski atribut* navodi se

kao podređeni naziv pod *atribut*. Međutim, budući da se navode nazivi pridruženi pojmovima koji su podređeni u pojmovnome sustavu, kao podređeni naziv mogu se navoditi i nazivi koji u svojem izrazu nemaju nadređeni naziv (vidi 11. sliku).

jezično primanje	
status naziva:	naziv
definicija:	mogućnost ostvarivanja jezika slušanjem i/ili čitanjem
vrela definicije:	Uelaska i dr. (2005.)
stranica:	1112
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	glotodidaktika
dopušteni naziv:	primanje jezika; recepcija jezika; jezična recepcija
istovrijednica - engleski:	language reception
istovrijednica - njemački:	Sprachrezeption
istovrijednica - francuski:	réception linguistique
istovrijednica - ruski:	восприятие языка
jezična odrednica:	višerječni naziv

11. slika: Obrada naziva *jezično primanje* u *Jeni*

12. simbol

13. jednadžba

14. formula

15. poveznica. U *Jeni* su česte poveznice na *Hrvatsku školsku gramatiku*, na *Hrvatski pravopis* te na adresu *jezik.hr*. U nekim se natuknicama nalaze i poveznice na članke (najčešće iz časopisa *Hrvatski jezika*) (vidi 12. sliku).

zarež	
status naziva: naziv	
definicija: pravopisni znak kojim se označuje inverzija rečeničnih dijelova ili surečenica, suprotnost, umetanje ili naknadno dodavanje te kojim se odjeljuju desetinke od cijeloga broja	
vrela definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: pravopis	
	istovrijednica - engleski: comma istovrijednica - njemački: Komma; Beistrich istovrijednica - francuski: virgule istovrijednica - ruski: запятая istovrijednica - švedski: komma; kommatecken
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: muški simbol: , poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/zarez/60/

12. slika: Obrada naziva *zarež* u *Jeni*

Ima nekoliko poveznica i na jezične igre (npr. pod natuknicama *Bašćanska ploča*, *glagoljica*, *brajica*) (vidi 13. sliku).

brajica	
status naziva:	naziv
definicija:	pismo za slijepe i slabovidne osobe koje se sastoji od izbočenih točkica utisnutih u papir
projekt:	jezikoslovlje
međudisciplinarni:	edukacijsko-rehabilitacijske znanosti
potpodručje:	pravopis
dopušteni naziv:	Brailleovo pismo
istovrijednica - engleski:	Braille
istovrijednica - njemački:	Brailleschrift
istovrijednica - francuski:	braille; alphabet braille
istovrijednica - ruski:	шрифт Брайля
istovrijednica - švedski:	punktskrift
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	ženski
poveznica:	http://pravopis.hr/uploads/slova-1.pdf ; ihj.hr/brajica

napomena: U praksi je zabijlježeno i pisanje *Breilleovo pismo*. Međutim, strano ime, da bi mu se zapisao oblik, treba prvo izgovoriti u nominativnome obliku. Potom se treba upitati o odnosu izgovorenoga i zapisa (dakle, izgovorenoga imena u nominativu i odnosa prema zapisu imena u nominativu). Potom treba izgovoriti oblik imena koji se želi zapisati te vidjeti što se od nominativa ponavlja pa to prepisati i dopisati ono što se razlikuje. Dakle, ime *Braille* čita se *braj*, a pridjev *brajev*, pa na zapis imena u nominativu samo treba dopisati ono što se u izgovoru dodaje, a to je -ov: *Brailleov*. *Brailleovo pismo* zovemo i *brajicom*. Od naziva *brajica* tvori se pridjev *brajični*, pa naziv *brajica* zbog kratkoće, uklapanje u terminološki sustav (*latinica, cirilica, glagoljica*) te tvorbenih mogućnosti ima prednost pred nazivom *Brailleovo pismo*.

Znakovi brajice		
<div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>a, 1</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>b, 2</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>c, 3</div>
<div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>●</div> </div> <div>č</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>●</div> </div> <div>c</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>d, 4</div>
<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> </div> <div>dž</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>●</div> </div> <div>đ</div>	<div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>e, 5</div>
<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>f, 6</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>g, 7</div>	<div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>h, 8</div>
<div> <div>○</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>i, 9</div>	<div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>j, 0</div>	<div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>k</div>
<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> </div> <div>l</div>	<div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>lj</div>	<div> <div>●</div> <div>●</div> <div>○</div> <div>○</div> </div> <div>m</div>

13. slika: Obrada naziva *brajica* u *Jeni* uz jezičnu igru na koju se povezuje

16. napomena. U napomeni se navodi sve ono što obrađivač ima potrebu reći, a nije navedeno u definiciji. Napomene se mogu podijeliti u nekoliko skupina:

- U napomeni se navodi primjer (vidi 14. sliku i 15. sliku).

leksička praznina	
status naziva: naziv	
definicija: izostanak koje riječi na određenome mjestu u sustavu odnosa na kojemu bi se očekivalo da takva riječ postoji	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: traduktologija i dodimo jezikoslovlje	
	<div>istovrijednica - engleski: lexical gap</div> <div>istovrijednica - njemački: lexikalische Lücke</div> <div>istovrijednica - francuski: écart lexical</div> <div>istovrijednica - ruski: на́кына</div>
	jezična odrednica: višerječni naziv
<p>napomena: Leksička praznina može se oprimjeriti prijevodom engleske riječi <i>cousin</i> hrvatskim riječima <i>bratić</i> i <i>sestrična</i>. Dakle, u engleskome se ne razlikuje je li riječ o stričevu, ujakovu ili tetinu sin ili pak o stričevoj, ujakovoj ili tetinoj kćeri i za oboje se upotrebljava riječ <i>cousin</i>.</p>	

14. slika: Obrada naziva *leksička praznina* u *Jeni*

leksička kreacija	
status naziva: naziv	
definicija: stvaranje nove riječi u ciljnome jeziku koja se oblikom ne ugleda u riječ polaznoga jezika, ali uzima u obzir njezino značenje	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: traduktologija i dodimo jezikoslovlje	
	<div>istovrijednica - engleski: lexical creation</div> <div>istovrijednica - njemački: lexikalische Kreation</div> <div>istovrijednica - francuski: création lexicale</div> <div>istovrijednica - ruski: лексическое создание; лексическая креация</div>
	jezična odrednica: višerječni naziv
<p>napomena: Primjer je takve riječi <i>metlobaj</i> iz romana o Harryju Potteru od izvorno engleske riječi <i>quidditch</i>.</p>	

15. slika: Obrada naziva *leksička kreacija* u *Jeni*

b) U napomeni se navodi dodatno objašnjenje (vidi 16. , 17. i 18. sliku).

kulturalna istovrijednica	
status naziva: naziv	
definicija: element ciljne kulture kojim se u prijevodu zamjenjuje element polazne kulture	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: traduktologija i dodimo jezikoslovlje	
dopušteni naziv: kulturni ekvivalent	<div>istovrijednica - engleski: cultural equivalent</div> <div>istovrijednica - njemački: kulturelles Äquivalent</div> <div>istovrijednica - francuski: équivalent culturel</div> <div>istovrijednica - ruski: культурный эквивалент</div>
	jezična odrednica: višerječni naziv
<p>napomena: Kulturalna istovrijednica podrazumijeva značenjsku prilagodbu ciljnomu jeziku poput prijevoda engleske serije <i>Only Fools and Horses...</i> hrvatskim naslovom <i>Mučke</i> ili prijevoda imena svetca zaštitnika Engleske sv. Georgea hrvatskim imenom sv. Jura.</p>	

16. slika: Obrada naziva *kulturalna istovrijednost* u *Jeni*

pozdrav	
status naziva:	naziv
definicija:	izraz pristojnosti pri obraćanju koji se ostvaruje na početku ili pri završetku komunikacije
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	pragmalingvistika
	istovrijednica - engleski: greeting
	istovrijednica - njemački: Gruß
	istovrijednica - francuski: salutation
	istovrijednica - ruski: приветствие
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški

napomena: Pozdrav se može ostvariti samostalno, samo kao izraz pristojnosti bez komunikacije s propozicijom (pri susretu s kime u prolazu) ili kao početni/završni izraz unutar govornoga događaja ili govorne situacije.

17. slika: Obrada naziva *pozdrav* u *Jeni*

zagrebačka filološka škola	
status naziva:	naziv
definicija:	hrvatska filološka škola čiji se postanak veže uz hrvatski narodni preporod i ilirski pokret, program joj se zasnivao na rezultatima koje su postigli ilirci, a djelovala je do početka osamdesetih godina 19. stoljeća
vrela definicije:	Samardžija i Selak (2001.)
stranica:	742
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	povijest jezika
	istovrijednica - engleski: Zagreb philological school
	istovrijednica - njemački: Zagreber philologische Schule
	istovrijednica - francuski: école de philologie de Zagreb; école philologique de Zagreb
	istovrijednica - ruski: загребская филологическая школа
	jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Ilirski jezikoslovci i njihovi sljedbenici tvore zagrebačku filološku školu. U njezinoj su prvoj fazi (od početka preporoda do kraja četrdesetih godina) vodeći preporoditelji Ljudevit Gaj, Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić. Djelatnost škole ogleda se u afirmaciji Gajeve slovopisne reforme i oblikovanju gramatičke norme ilirskoga jezika, što se u praksi svodilo na oblikovanje slovopisne, pravopisne i gramatičke norme hrvatskoga standardnog jezika na štokavskoj osnovici i otvorenosti prema utjecajima ostalih hrvatskih narječja. Najvažniji su predstavnici druge faze (od pedesetih do kraja sedamdesetih godina) bili Adolfo Veber Tkalčević i Bogoslav Šulek te u početku i Vatroslav Jagić. Pedesete i šezdesete godine 19. stoljeća vrijeme su dominacije zagrebačke škole u hrvatskoj filologiji unatoč brojnim kritikama koje su joj upućivali predstavnici riječke i zadarske škole te nepovoljnih prilika prouzročenih Bachovim apsolutizmom. Zagrebačka škola zagovara morfonološki pravopis (*gibkoća, lučba, obći, raztežljivost*), pisanje *er* za */r/* (*pervi*), *ě* za odraz *jata* (*čověk, o tělesih nebeskih, zvěroslovje*), *-ah* u imeničnome G mn. i starije padežne nastavke u D, L, I mn., punu slobodu u oblikovanju stručnoga i znanstvenoga nazivlja (*svevlad, svevladstvo* – diktatura).

18. slika: Obrada naziva *zagrebačka filološka škola* u *Jeni*

c) U napomeni se navodi razlika u uporabi u različitim granama jezikoslovlja, različitim jezicima ili različitim jezičnim inačicama (vidi 19. sliku).

analiza diskursa	
status naziva: naziv	
definicija: proučavanje gramatičke i sadržajne strukture diskursa u skladu s jezičnim zakonitostima jezika unutar kojega se diskurs ostvaruje	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: pragmalingvistika	
dopušteni naziv: diskursna analiza; raščlamba diskursa	istovrijednica - engleski: discourse analysis
nepreporučeni naziv: diskurzivna analiza; analiza diskurza	istovrijednica - njemački: Diskursanalyse
kratica - engleski: DA	istovrijednica - francuski: analyse de discours
	istovrijednica - ruski: дискурс-анализ; анализ дискурса
	istovrijednica - švedski: diskursanalys
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Analizom diskursa postupci raščlanjivanja rečenične strukture primjenjuju se na jezične jedinice veće od rečenice. Naziv <i>analiza diskursa</i> potječe iz engleske literature, a u njemačkoj i nizozemskoj literaturi odgovara nazivu <i>tekstno jezikoslovlje</i> .	

19. slika: Obrada naziva *analiza diskursa* u *Jeni*

d) U napomeni se navodi tko je naziv uveo ili upotrebljavao (vidi 20. sliku).

govorni čin	
status naziva: naziv	
definicija: način čovjekova djelovanja govorom u određenoj komunikacijskoj situaciji	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: pragmalingvistika	
podređeni pojam: fatički čin; ilokucijski čin; lokucijski čin; perlokucijski čin	
	istovrijednica - engleski: speech act
	istovrijednica - njemački: Sprechakt
	istovrijednica - francuski: acte de parole; acte de language
	istovrijednica - ruski: речево́й акт
	istovrijednica - švedski: talhandling, talekt
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Govorni je čin temeljna komunikacijska jedinica u teoriji govornih činova čiji je začetnik John L. Austin. Ovisno o sadržaju koji se njime izriče (molba, naredba, zahtjev, pitanje, opomena, imenovanje, proglašenje, objava itd.) osnovni kriterij za ostvarivanje govornoga čina nije kriterij istinitosti ili neistinitosti, nego načelo primjerenosti. Uspješno ostvarivanje govornoga čina ovisi o uvjetima primjerenosti, odnosno odvija li se u prikladnim ili neprikladnim okolnostima s obzirom na mjesto, vrijeme i primatelje kojima je namijenjen. Teorija govornih činova postala je interesom i drugih jezikoslovaca i filozofa, osobito Johna Searlea, Paula Gricea i Jürgena Habermasa.	

20. slika: Obrada naziva *govorni čin* u *Jeni*

Uz neke se nazive nalazi i slika (vidi 21. sliku).

n-gram

status naziva: naziv

definicija: sekvencija određene duljine koju sačinjavaju znakovi ili riječi koje se pojavljuju unutar teksta korpusa

vrela definicije: Pojmovnik, Mrežnik (mrežno)

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje

podređeni pojam: bigram, trigram, unigram

istovrijednica - engleski: n-gram

istovrijednica - njemački: N-Gramm

istovrijednica - francuski: n-gramme

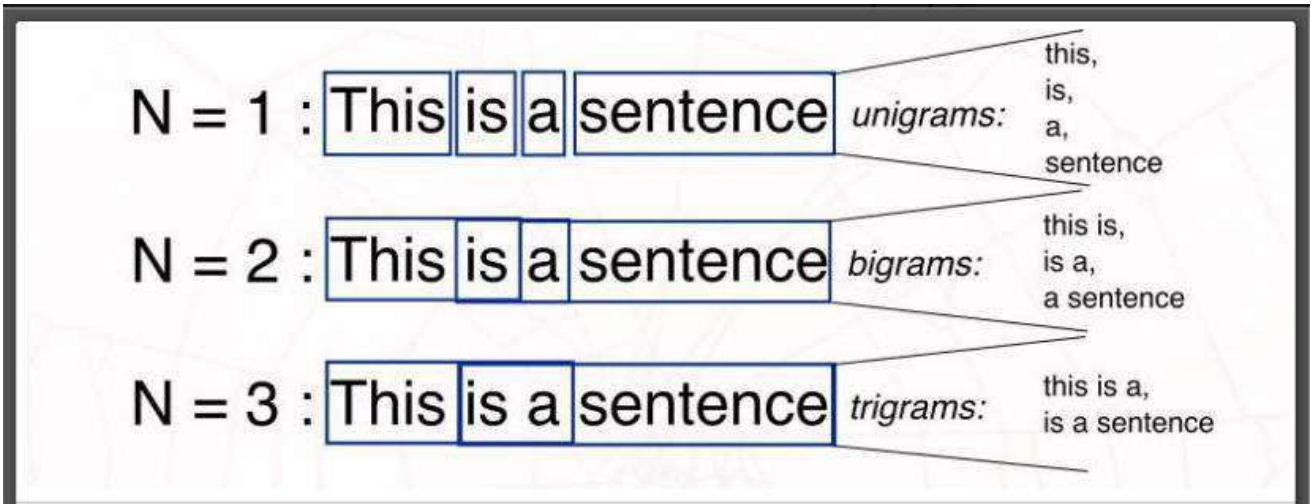
istovrijednica - ruski: N-грамм

istovrijednica - švedski: n-gram

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

21. slika: Obrada naziva *n-gram* i slika *n-grama* u *Jeni*

17. **razredba** (oznaku znanstvenoga polja i grane te projekta kojemu naziv pripada) (vidi 22. sliku)

naziv T

zagrebačka filološka škola

grana

kroatistika

potpodručje

povijest jezika

naziv T

sraslica

grana

opće jezikoslovlje (lingvistika)

potpodručje

tvorba riječi

22. slika: Razredba grana i potpodručja u *Jeni*

18. **vrela** (naziva, definicije i konteksta)

Popis vrela oblikovan je prema *Hrvatskome pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (vidi 23. sliku), npr.:

Jelaska, Zrinka. 2016. Ini hrvatski jezik i identitet – od stranoga do nasljednoga govornika. *Drugi: Alteritet, identitet, kontakt u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi*. Ur. Pišković, Tatjana; Vuković, Tvrtko. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zagrebačka slavistička škola. Zagreb. www.hrvatskiplus.org/upload/zbornici/ZSS_2016.pdf (pristupljeno 27. listopada 2020.).

Popis vrela

traži...

jezikoslovlje

kratki zapis	projekt	radnje
Jelaska (2007b)	jezikoslovlje	
Novak Milić (2002.)	jezikoslovlje	
Danjanović (1995.)	jezikoslovlje	
Setniker (1972.)	jezikoslovlje	
Gulešić Machata i Udier (2008.)	jezikoslovlje	
Kuvač Kraljević (2017.)	jezikoslovlje	
Novak (2012.)	jezikoslovlje	
Meng (2001.)	jezikoslovlje	
Jelaska (2007a)	jezikoslovlje	
ZEROJ (2005.)	jezikoslovlje	
Udier, Gulešić Machata i Čičaš Mikulić (2006.)	jezikoslovlje	
Udier (2015.)	jezikoslovlje	

23. slika: Popis vrela u *Jeni*

U sklopu projekta kao pomoć pri oblikovanju popisa vrela i naziva izrađen je i program za pravilno navođenje literature dostupan na adresi <http://ihjj.hr/jena/index.php/e-monografija>.

3. Abecedarij

Suradnici koji su obrađivali pojedina tematska područja izradili su u suradnji s voditeljicom projekta abecedarij za svako tematsko područje. Pri uspostavi abecedarija posebna je pozornost posvećena sustavnim odnosima (sinonimija, antonimija, hiperonimija, hiponimija, holonimija, meronimija). Nakon što su sastavljeni i pročišćeni abecedariji (utvrđeni su istoznačnice i normativni odnosi te je utvrđeno koji su nazivi prespecifični da se unose u *Jenu*), nazivi su spojeni u jedinstven abecedarij u kojemu se utvrđuju mogući dvostruki unosi. U abecedarij nisu uneseni sve sinonimni nazivi nego samo preporučeni naziv. Ostali se sinonimni nazivi unose kao predloženi, dopušteni, nedopušteni, zastarjeli, žargonski i ne ulaze u broj naziva. Budući da u bazi *Struna* nema polisemije, ako neka riječ ima dva

značenja, nužan je dvostruki unos i u abecedarij.²³ To je također uzeto u obzir već pri uspostavi radnoga abecedarija. Radni se abecedarij tijekom rada na projektu stalno dopunjavao.

Kako bi se olakšala daljnja obrada, u abecedarij su kod rjeđih naziva suradnici u zagradi po potrebi navodili i istovrijednice na kojemu stranom jeziku. Iako su u abecedariju najčešće imenice, moguće je kao natuknice imati i ostale vrste riječi, pa čak i oblike, npr. imperativ u generativnoj gramatici (*pomakni, spoji*). Abecedarij u načelu ne obuhvaća imena i nazive jezika. U iznimnim se slučajevima mogu navesti imena iznimno važnih korpusa, repozitorija, baza podataka, spomenika i slično (*Bašćanska ploča, Master Metaphor List, MetaNet*). Nikad se ne navode imena ljudi. Nazivi jezika načelno se ne navode osim u slučaju kad je jezik iz kojega razloga iznimno važan za koje područje (npr. ajmarski jezik, koji je zbog statične konceptualizacije vremena iznimno zanimljiv za kognitivnu lingvistiku). Abecedarij se po potrebi uspoređuje s abecedarijem dobivenim korpusnom analizom te se po potrebi dopunjuje. Uzorak abecedarija za nekoliko potpodručja jezikoslovnoga nazivlja nalazi se u 2. tablici.

.

²³ Više o tome vidi u poglavlju Dopuna i dodatak u različitim jezikoslovnim teorijama.

2. tablica: Primjer radnoga abecedarija za nekoliko potpodručja jezikoslovnoga nazivlja

generativna lingvistika	kognitivna lingvistika	frazeologija	traduktologija	povijest jezika
– e-jezik	– apsolutni	– frazeologija u	– automatsko	– starohrvatski jezik
– generativna	prostorni sustav	užemu smislu	prevođenje	– filološke škole
– gramatika	– apstrahiranje	– frazeologija u	– doslovno	– zagrebačka filološka
– I-jezik	– argumentna	širemu smislu	prevođenje	škola
– jezična moć	– struktura	– paremiologija	– književno	– zadarska filološka
– jezična sposobnost	– asimetrija	– krilatologija	prevođenje	škola
– jezična uporaba	– izvornoga i	– zoonimna	– komunikacijski	– riječka filološka
– logički problem	ciljnoga okvira	– frazeologija	model prevođenja	škola
– jezičnoga usvajanja	– automatsko	– somatska	– ljudsko prevođenje	– škola hrvatskih
– negativni dokazi	prepoznavanje	– frazeologija	– pismeno	vukovaca
– objasnidbena	metafora	– internacionalna	prevođenje	– štokavski hrvatski
– prikladnost	– autonomistički	– frazeologija	– simultano	književni jezik
– opisna prikladnost	– gramatički	– nacionalna	prevođenje	– čakavski hrvatski
– oskudnost poticaja	– pristup	– frazeologija	– slobodno	književni jezik
– pozitivni dokazi	– konceptualne	– posuđena	prevođenje	– kajkavski hrvatski
	integracije	– frazeologija	– strojno prevođenje	književni jezik
	– ciljna domena	– arhaična	– računalno	– ozaljski književno-
	– dinamični	– frazeologija	prevođenje	jezični krug
	– razvojni model	– dijalektna	– traduktologija	
	– dinamika sile	– frazeologija	– univerzalni	
	– diskursna analiza	– regionalna	prevodilac	
	– vođena	– frazeologija		
	– metaforom	– frazeološki obrat		

4. Metodologija

Metodologija rada u *Jeni* prilagođena je metodologiji rada u *Struni*. Pristup je obradi građe u *Jeni* deskriptivno-preskriptivan²⁴ u skladu sa stajalištem da preskriptivizam i deskriptivizam

²⁴ Više o odnosu preskriptivnoga i deskriptivnoga pristupa u jezikoslovlju vidi u Hudeček i Mihaljević 2015b: 299–307, a o odnosu preskriptivnoga i deskriptivnoga pristupa u nazivlju vidi u Mihaljević 2017: 383–403.

nisu i ne bi trebali biti suprotstavljeni pristupi jer nema preskriptivnoga rada koji se ne temelji na deskripciji koja mu prethodi. Stoga je terminologija i deskriptivna i preskriptivna znanost. Svaki terminološki rad mora poći od opisa (deskripcije) stanja koje postoji u praksi. Deskriptivnom analizom utemeljenom na korpusu, ali i analizi jezikoslovnih priručnika utvrđuje se postojanje brojnih sinonimnih parova i nizova.²⁵ Osim toga mogu se provesti i ankete te istražiti stanje u starijim razdobljima. U takvoj analizi ključnu ulogu imaju stručnjaci struke čije se nazivlje usustavljuje jer oni imaju najbolji uvid u relevantne izvore i nazivlje svoje struke. Ako je stanje u praksi dobro, ako su zadovoljene sve terminološke potrebe neke struke, tj. za jedan pojam postoji jedan naziv koji se dobro uklapa u hrvatski jezični sustav, nema nikakve potrebe za normativnim zahvatima (preskripcijom). Normativna je intervencija u nazivlju potrebna kad se pojavi terminološka potreba, tj. ako se pojavi novi pojam ili novi strani naziv kojemu ne odgovara ni jedan hrvatski naziv ili ako postoji više sinonimnih naziva među kojima treba napraviti odabir te ako naziv odudara od temeljnih norma hrvatskoga standardnog jezika. U tome je koraku nužna suradnja stručnjaka određene struke s jezikoslovcima koji poznaju terminološka načela i hrvatski jezični sustav. Preskriptivizam se nikako ne može prepustiti učiteljima i urednicima, kako se to često čuje i iz redova nekih jezikoslovaca, jer su baš oni ti koji od jezikoslovaca traže pomoć pri rješavanju svojih jezičnih, a veoma često i terminoloških dvojba.

Prvi je korak u analizi jezikoslovnoga nazivlja provedenoga u projektu *Jena* deskriptivan i utemeljen na računalnome korpusu (korpus *Jene*), udžbenicima i priručnicima, rječnicima, znanstvenim člancima i monografijama. Iz korpusa se ispisuju nazivi te se razvrstavaju po jezičnim razinama i značenjima. Deskriptivnom analizom utemeljenom na korpusu utvrđuje se postojanje brojnih sinonimnih parova i nizova, koji se katkad nalaze i u istome tekstu, ali i nepostojanje odgovarajućega hrvatskog naziva. Nakon toga slijedi normativno razvrstavanje sinonimnih naziva i utvrđivanje normativno najprihvatljivijih rješenja te predlaganje novih naziva ako hrvatski naziv još ne postoji (preskriptivni pristup).

Metodologija rada na *Jeni* vođena je građom i podređena opisu građe te se uvodi kombinirani pristup primjeren svakomu pojedinom području i problemu. Takav je pristup inspiriran tzv. osnovnom lingvističkom teorijom (*basic linguistic theory*) koju su razvili R. M. W. Dixon i Matthew Dryer, a u svojim ju je radovima na staroslavenskoj građi u Hrvatskoj afirmirala Ana Kovačević (2016: 72): „Osnovna lingvistička teorija posebno naglašava da svaki jezik treba opisivati u zadanostima njegovih vlastitih posebnosti i karakteristika, a ne mu nametati okvire,

²⁵ Stoga je dobro da svakomu terminološkom radu prethodi izrada priručnoga računalnog korpusa.

koncepte i teorije stvorene ili temeljene na proučavanju drugih jezika. Ona je i neformalna teorija jezične forme, u smislu da se kloni strogoga formalizma, polazeći od pretpostavke da se i bez njega jezične pojave mogu dovoljno precizno opisati. Jezična analiza u okviru osnovne lingvističke teorije uključuje i semantička promišljanja te uvođenje terminologije uspostavljene za slične pojave u drugim jezicima.” (Kovačević 2016: 72).

Takav se deskriptivni pristup kombinira s normativnim pristupom bečke (visterijanske) terminološke škole (Wüster 1991: 87–88), koji je ugrađen u bazu *Strune*. Osim toga, pri radu na svakome pojedinom potpodručju jezikoslovni problemi, a onda i metodologija, djelomično su drukčiji, što je vidljivo iz poglavlja ove knjige koja opisuju pristup pojedinomu potpodručju. Preporučeni se naziv utvrđuje s pomoću terminoloških načela i općejezičnih norma (vidi poglavlje normiranje).²⁶ Elementi deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa jezikoslovnome nazivlju u ovoj knjizi navedeni su u 3. tablici.

3. tablica: Razlika između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa

deskriptivni pristup	preskriptivni pristup
1. utvrđivanje relevantnih izvora	1. određivanje odnosa sinonimije i praznih mjesta u sustavu
2. izrada jezikoslovnoga korpusa	2. razvrstavanje istoznačnih naziva na dopušteni naziv, predloženi naziv, nepreporučeni naziv, zastarjeli naziv i žargonizam i predlaganje naziva za prazna mjesta u sustavu
3. izrada abecedarija	
4. mreža semantičkih odnosa	

5. Izvori

U skladu s deskriptivnim pristupom na početku ćemo prikazati sve hrvatske terminološke rječnike jezikoslovnoga nazivlja, obradu jezikoslovnoga nazivlja u općejezičnim priručnicima, analizu jezikoslovnoga nazivlja u odabranim radovima i monografija, a nakon toga ponuditi smjernice za normiranje jezikoslovnoga nazivlja.

²⁶ O tome kako terminološku preporuku donosi terminolog vidi u Hudeček i Mihaljević 2019a.

5.1. Rječnici i leksikoni jezikoslovnoga nazivlja²⁷

Dosad su objavljeni ovi rječnici (leksikoni) koji obuhvaćaju i natuknice na hrvatskome jeziku:

5.1.1. *Enciklopedijski rječnik lingvističkoga nazivlja*

Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva Rikarda Simeona (1969.) prijevodno-objasnidbeni je rječnik s enciklopedijskim elementima koji obuhvaća natuknice na hrvatskome jeziku i istovrijednice na osam jezika. Taj rječnik ni danas nije nadmašen, pa se njime još uvijek služe generacije jezikoslovaca, a nazivi uneseni u *Jenu* često su provjeravani i u Simeonovu rječniku. Ipak, danas, gotovo 50 godina nakon njegova nastanka, on ne zadovoljava sve potrebe jer njime nisu obuhvaćeni suvremeni jezikoslovni pravci i jer ne sadržava normativnu sastavnicu. Osim toga on nije mrežno dostupan te je pristup rječniku primjeren samo jezikoslovcima, a ne i učiteljima, nastavnicima, učenicima i zainteresiranim laicima.

5.1.2. *Slovník slovanské lingvistické terminologie*

Višejezični rječnik *Slovník slovanské lingvistické terminologie* objavljen je 1977. u Pragu. U njemu se nalazi 2266 pojmova (kojima su pridružene istovrijednice na različitim jezicima) na 11 slavenskih jezika te na francuskome, engleskome i njemačkome. Na sastanku Međunarodne terminološke komisije 2014. u Kijevu postavljeno je pitanje mogućega posuvremenjivanja toga rječnika i njegova postavljanja na mrežu. To je potaknulo Vladana Jovanovića, člana Terminološke komisije iz Beograda, da na Međunarodnome terminološkom skupu u Beogradu 2015. u referatu *Српска лингвистичка терминологија у речнику словенске лингвистичке терминологије (Slovník slovanské lingvistické terminologie, Словарь славянской лингвистической терминологии/Dictionary of slavonic linguistic terminology I–II, Praha, 1977 – 1979) из угла савременог стања српске лингвистике* iscrpno analizira taj rječnik i predloži način uređivanja srpskoga stupca. Naime, u tome rječniku nalazi se jedinstveni srpskohrvatski/hrvatskosrpski stupac (SH = HS). Većina je natuknica napisana samo ćirilicom, a jedino je katkad, nedosljedno, naveden i hrvatski naziv na latinici (vidi 24. sliku).

²⁷ Ovo se potpoglavlje djelomično temelji na radu Hudeček i Mihaljević 2018.

B	M	SH=HS	SL
сравнително- -исторически метод	историско-поредбен (историско- компаративен) метод	историјско-компаратив- ни ▲ (историјско- -упоредни ▲) метод ▲, historijsko- -komparativna (historijsko- -usporedna) metoda	historično (zgodovinsko) primerjalna (komparativna) metoda
B	M	SH=HS	SL
точка 2	точка 2	тачка 2, točka 2,	pika 2

24. slika: Izvadak iz *Slovnika slovanske lingvističke terminologie* (1977. – 1979.)

Rječnik se sastoji od dviju knjiga. U prvoj su nazivi razvrstani sustavno (podijeljeni su u devet poglavlja), a druga je abecedno kazalo po pojedinim jezicima. Natuknice su u prvoj knjizi razvrstane prema hijerarhijskim odnosima. *Rječnik* je isključivo prijevodni i nazivi u rječniku nisu definirani. Zbog svega navedenoga sa stajališta hrvatskoga jezika ne može se govoriti o njegovu posuvremenjivanju jer rječnik uglavnom zanemaruje hrvatsko nazivlje. *Rječnik*, međutim, može biti koristan u pronalaženju istovrijednica na stranim jezicima (engleskome, francuskome, njemačkome i ruskome jeziku).

5.1.3. Leksikon *Ključni pojmovi u jeziku i lingvistici*

Godine 2005. objavljen je leksikon *Ključni pojmovi u jeziku i lingvistici* nastao prijevodom na hrvatski jezik djela Roberta Lawrencea Larryja Traska *Key Concepts in Language and Linguistics*. Tako je nastao dvojezični (hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski) terminološki priručnik koji uz svaku natuknicu navodi i englesku istovrijednicu te iscrpnu definiciju i objašnjenje na hrvatskome jeziku. Leksikonski su članci razmjerno kratki, jasni i sadržavaju mnogo primjera. Knjiga daje pregled lingvističkih pravaca te osnovnih lingvističkih pojmova. Ona nije isključivo prijevod Traskova djela, nego je leksikon prilagođen hrvatskomu čitatelju:

1. Tekst je abecediran prema hrvatskoj natuknici. Uz svaku je natuknicu u zagradi naveden engleski naziv, pa se rječnik može upotrijebiti i kao prijevodni hrvatsko-engleski rječnik.
2. Na kraju knjige dodano je englesko-hrvatsko kazalo, tako da rječnik može poslužiti i kao prijevodni englesko-hrvatski rječnik.
3. Slobodno su navođeni odgovarajući primjeri koji su bliski hrvatskomu čitatelju.
4. U nekim je leksikonskim člancima dodana i kratka napomena koja se odnosi na to kako opisana pojava izgleda u hrvatskome jeziku. Takvi se dodatci nalaze npr. u natuknicama o vrstama riječi, rječnicima, imenima.
5. Ako se u Traskovu tekstu nabrajaju jezici

u kojima postoji određena jezična pojava, tomu je nizu dodan i hrvatski jezik ako se i u njemu ta pojava nalazi. 6. Posebna je pozornost usmjerena uporabi odgovarajućega hrvatskog nazivlja. Ako doslovan prijevod Traskova teksta zbog različitosti tradicija dovodi do terminološke zbrke, na to je u prijevodu posebno upozoreno (npr. u natuknicama *filologija*, *naglasak*). 7. Iza pojedinih leksikonskih članaka upućuje se i na literaturu na hrvatskome jeziku te se navodi literatura iz koje je pojedini dodatak preuzet. 8. Na kraju knjige donosi se popis literature na hrvatskome jeziku.

Iz navedenoga se vidi da ovaj leksikon nije samo prijevod Traskova leksikona nego je i pokušaj uklapanja hrvatske jezikoslovne misli u svjetske tokove, usporedba hrvatskoga jezika s drugim jezicima, usporedba hrvatskoga jezikoslovlja sa svjetskim jezikoslovljem te pokušaj usustavljanja hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja i usporedba toga nazivlja s engleskim nazivljem. Međutim, od objavljivanja hrvatskoga prijevoda prošlo je 15 godina te mnogi suvremeniji pravci u njega nisu ni uključeni. Osim toga, on nije nastao ispisivanjem hrvatske građe, pa se u njemu ne nalaze npr. mnogi pojmovi važni za povijest hrvatskoga jezika.

5.1.4. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja i Njemačko-hrvatski rječnik jezikoslovnoga nazivlja*

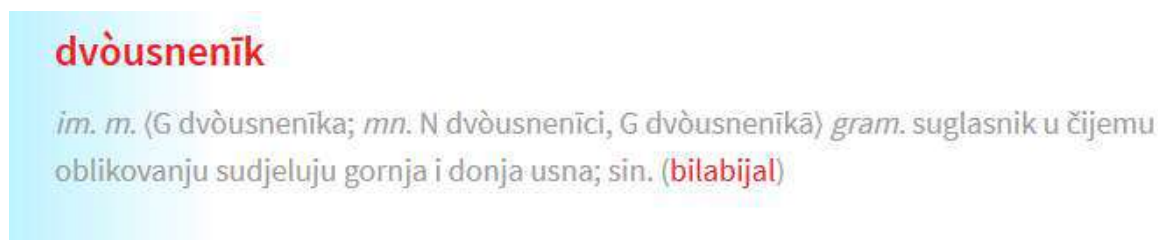
Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja i Njemačko-hrvatski rječnik jezikoslovnoga nazivlja donose jezikoslovne nazive, riječi i sveze riječi koji se nalaze u suvremenim jezičnim priručnicima i stručnoj kroatističkoj literaturi. Rječnik sadržava oko 3100 jezikoslovnih naziva (jednorječnih ili višerječnih) kojima su pridružene njemačke istovrijednice. *Njemačko-hrvatski rječnik* nastao je okretanjem *Hrvatsko-njemačkoga rječnika*. Obuhvaćeni su temeljni nazivi koji se odnose na sve jezične razine i na suvremene lingvističke pristupe. Nazivi u rječniku složeni su abecednim redom. Višerječni se nazivi nalaze pod prvom riječju pojedinoga naziva. Budući da je rječnik deskriptivan, nazivi se u njemu ne normiraju te se ni jednomu navedenom istoznačnom nazivu ne daje prednost. Značenja višeznačnih naziva koja se bitno razlikuju odijeljena su točkom sa zarezmom. U rječniku se pojavljuju sinonimni parovi ili čak nizovi, npr. *okluzivi*, *eksplozivni*, *zatvorni suglasnici*, *zapornici*, *praskavi suglasnici*, *zatvornici*, *praskavci*. Pravopisne se inačice navode u zagradi, npr. *opreka (oprjeka)*, što je u skladu s deskriptivnim pristupom ovoga rječnika. Rječnik je koristan za uspostavu njemačkih istovrijednica u *Jeni*.

5.2. Jezikoslovno nazivlje u općejezičnim priručnicima

Temeljno jezikoslovno nazivlje ulazi i u sve općejezične priručnike, i normativne i deskriptivne. U analizi ćemo se osvrnuti na jezikoslovno nazivlje u dvama normativnim općejezičnim priručnicima izrađenim u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Cjelovit ispis jezikoslovnih naziva u općejezičnim rječnicima nalazi se u diplomskome radu Barbare Fiolić (2018: 44–138) *Jezikoslovno nazivlje u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima*.

5.2.1 Školski rječnik hrvatskoga jezika

U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* jezikoslovno je nazivlje u najširem smislu označeno odrednicama *gram.* – gramatika, *jez.* – jezikoslovlje i *prav.* – pravopis. *Školski rječnik* temelji se na korpusu školskih udžbenika, pa su u njemu obuhvaćeni jezikoslovni nazivi koji se nalaze u školskim udžbenicima. U *Rječniku* su uglavnom obuhvaćeni svi sinonimi koji se pojavljuju u udžbenicima, ali su među njima s pomoću terminoloških načela²⁸ uspostavljene normativne veze (vidi 25. sliku).

25. slika: Obrada naziva *dvousnenik* u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika*

Naziv *dvousnenik* ima prednost pred nazivom *bilabijal* zbog prvoga terminološkog načela prema kojemu se domaćoj riječi daje prednost pred stranom. U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* zagrade označuju da riječi u zagradama nijer ravnopravna s natuknicom, tj. da se natuknici ne daje normativna prednost.

5.2.2. Hrvatski pravopis

Na kraju tiskane inačice *Hrvatskoga pravopisa* te na mrežnoj stranici (<http://pravopis.hr/pojmovnik>) nalazi se *Pojmovnik*, u kojemu se definiraju nazivi upotrijebljeni u metatekstu pravopisa. Definicije naziva pojavljuju se i u mrežnoj inačici pravopisa kad se pokazivačem prijeđe preko određenoga naziva.

²⁸ Više o terminološkim načelima vidi u Hudeček i Mihaljević 2012.

Pravopisni pojmovnik Hrvatskoga pravopisa glavni je izvor pravopisnoga nazivlja u *Jeni* (vidi 26. sliku).

26. slika: Pojmovnik Hrvatskoga pravopisa

Uz neke se nazive u zagradama navodi i dopušteni naziv, npr. *dvotočka (dvotočje)*, *dvousnjeni suglasnik (bilabijalni suglasnik)*, *fonologija (glasoslovlje)*, *izostavnik (apostrof)*, *morfologija (oblikoslovlje)*, *nepčani suglasnik (palatal)*, *odmilica (hipokoristik)*, *samoglasnik (otvornik)*, *sintaksa (skladnja)*, *suglasnik (zatvornik)*, *sveza (sintagma)*, *transkripcija (prezvukovljivanje)*, *transliteracija (preslovljivanje)*, *trotočka (trotočje)*, *upravljanje (rekcija)*, *zemljopisno ime (toponim)*, *zijeve (hijat)*, *zubni suglasnik (dentalni suglasnik)*, *zvonačnik (sonant)*. Budući da je pravopis po definiciji normativni priručnik, pristup je u pojmovniku preskriptivan te se s pomoću terminoloških načela odabire preporučeni sinonimni naziv (otisnut masno), dok je dopušteni naziv naveden u zagradi. Pri odabiru preporučenoga naziva vodi se računa o terminološkim načelima. Zbog prvoga terminološkog načela prema kojemu se domaćoj riječi daje prednost pred stranom, prednost imaju nazivi *dvousnjeni suglasnik*, *izostavnik*, *nepčani*

suglasnik, odmilica, sveza, upravljanje, zemljopisno ime, zijev, zubni suglasnik, zvonačnik. Zbog načela proširenosti i prihvaćenosti u struci prednost je dana nazivima *fonologija, morfologija, sintaksa, transkripcija, transliteracija*. Zbog tvorbene sustavnosti prednost imaju nazivi *dvotočka, trotočka*. Zbog načela primjerenosti korisniku, koje je jedno od temeljnih načela *Hrvatskoga pravopisa*, prednost se u njemu daje nazivima *samoglasnik, suglasnik i zemljopisno ime*.²⁹

5.2.3. Jezikoslovno nazivlje u Klaićevim rječnicima stranih riječi³⁰

Klaićev je rječnik stranih riječi doživio niz izdanja. Objašnjenje za to nalazi se u predgovoru rječnika: „Ovaj je rječnik daleko nadmašio svoju prvotnu namjenu koja se sastojala u tome da se zainteresiranim čitaocima daju kratka i jasna tumačenja stranih pojmova što se javljaju u našem dnevnom govoru, štampi ili na radiju (u televiziji) odnosno u bilo kojemu drugom popularnom sredstvu međuljudske govorne ili pisane komunikacije. Razloga ovakvom povećanju ima vrlo mnogo, i teško bi ih bilo sve nabrojiti, no nećemo biti daleko od istine ako rećemo da je glavni razlog – zainteresiranost javnosti za ovakav tip rječnika, što svjedoči činjenica da je on u relativno kratkome vremenu doživio nekoliko izdanja.” (1983: V). U predgovoru tomu rječniku ističu se i dva osnovna načela uređivanja rječnika: informativnost i upotrebljivost. Tim načelima dodaje se i treće načelo – načelo ažurnosti (danas bismo ga nazvali posuvremenjenosti). Ističe se da to načelo ima i jednu slabost: „neka se riječ pojavi i nestane, nekoj netko dade samovoljno i nestručno značenje, a neka potječe iz sasvim uskog kruga određene struke i može se obraditi samo najstručnijim objašnjenjima uz upotrebu još nepoznatijih riječi nego je ona sama, na taj način postaje nejasnija.” Gotovo dvadeset godina nakon smrti Bratoljuba Klaića pojavio se rječnik pod naslovom *Novi rječnik stranih riječi*. Kao autori rječnika navode se Bratoljub Klaić i Školska knjiga. Usporedba jezikoslovnih naziva u Klaićevu rječniku iz 1983. (posljednje izdanje za Klaićeve života) i 2012. navodi se u 4. tablici.

4. tablica: Klaićevi rječnici stranih riječi

<i>Rječnik stranih riječi, 1983.</i>	<i>Novi rječnik stranih riječi, 2012.</i>
bilabijal -ala lat. (bi + isp. labijal)	bilabijal m. (G -ala) lat. (BI- + v. labijal pod: labijalan) <i>FON.</i> glas koji se izgovara s obje usnice; dvousnjeni glas

²⁹ Više o nazivlju u *Hrvatskome pravopisu* vidi u Hudeček i Mihaljević 2015a.

³⁰ Više o jezikoslovnim nazivima u Klaićevu rječniku vidi u Hudeček i Mihaljević 2014.

lingv. glas koji se izgovara sa obje usnice; dvousnjeni glas (npr. p, b, m); bilabijalan, -lna, -lno prid. dvousnjeni	[npr. p, b, m]; bilabijalan , -lna, -lno prid. dvousnjeni
labiodental -ala lat. (<i>labium</i> – usna + <i>dens</i> – zub) gram. usnenozubni suglasnik labiodentalan , -lna, -lno prid. koji pripada usnama i zubima; koji se tvori pomoću usana i zubi; usnenozubni (glasovi v i f)	labiodental m. (G -ala) lat. (<i>labium</i> : »usna« + <i>dens</i> : »zub«) FON. usnenozubni suglasnik f, v; labiodentalan , -lna, -lno prid. koji pripada usnama i zubima; koji se tvori pomoću usana i zubi; usnenozubni
nema alveolar samo alveola	alveola ž. lat. (<i>alveolus</i> : »koritašće«; <i>alveus</i> : »šupljina«) ANAT. 1. šupljina u tijelu [npr. u čeljusti u kojoj je korijen zuba]; zubište; vilica; 2. (mn.) završni mjehurići u plućima; alveolar m. (G alveolara) FON. glas koji se izgovara tako da jezik dodiruje desni; desnik; alveolaran, -rna, -rno prid. koji se oblikuje na alveolama (gornjih zuba)
velar -ara lat. (velum – zastor, pokrivač; anat. stražnje nepce) gram. glas koji se tvori na stražnjem nepcu; takvi su glasovi naše k, g, h; koje neki zovu i guturalima; prid. velaran , -rna, -rno stražnjonepčan,	velar v. pod: velum velum m. lat. (<i>velum</i> : »jedro; zastor, pokrivač; stražnje nepce«; <i>velaris</i> : »stražnjonepčani«) dio stražnjeg nepca u ustima; velar m. (G -ara) FON. glas koji se tvori na stražnjem nepcu; takvi su glasovi naše k, g, h; usp. gutural, v. pod: guturalan; palatal

Usporednom analizom dvaju rječnika možemo zaključiti da je dobro što su dodane neke natuknice (npr. *alveolar*) koje se ne nalaze u rječniku iz 1983. godine. S druge strane, smatramo pogrešnim da je glasovno nazivlje koje pripada fonologiji (dakle gramatici), izdvojeno posebnom terminološkom odrednicom *fon.*, koja označuje da natuknica pripada fonetici. Također je iz navedenih primjera očito da neki nazivi imaju svoju posebnu natuknicu (npr. *bilabijal*, *labiodental*), dok se drugi nalaze unutar gnijezda (npr. *velar*, *alveolar*), što bitno otežava služenje rječnikom.

Analizom definicija možemo utvrditi njihovu nesustavnost. Labiodental je usnenozubni suglasnik, a velar je glas koji se tvori na stražnjem nepcu. Ako je labiodental usnenozubni suglasnik, velar je stražnjonepčani suglasnik, a ako je velar glas koji se tvori na stražnjem nepcu, labiodental je glas koji se tvori s pomoću zuba i usana. Postavljaju se pitanja: Zašto se velar tvori, a alveolar izgovara? Zašto se labiodentali i velari nabrajaju, a alveolari ne? Zašto se kod alveolara navodi domaća istoznačnica, a kod velara i labiodentala ne? Odgovor na to pitanje može samo biti da je nekritički preuzeta obrada iz 1983., koja je još pokvarena stavljanjem u

gnijezda te dodavanjem odrednice *FON*.

Ipak, Klaićev *Rječnik stranih riječi* iz 1983. godine važno je vrelo pri izgradnji i normiranju hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Iscrpnom analizom utvrdili smo da jezikoslovno nazivlje obuhvaća velik broj naziva, a s obzirom na vrijeme nastanka toga rječnika te nemogućnost računalnoga pretraživanja treba odati priznanje sveobuhvatnosti i preciznosti obrade te obuhvatu u to vrijeme najnovijih teorija i smjerova. *Novi rječnik stranih riječi* dodao je nešto naziva i pokušao usustaviti definicije, često neuspješno. Struktura gnijezda nedosljedno je provedena i otežava uporabu.

Jezikoslovno se nazivlje u priručnicima Bratoljuba Klaića analizira u radu Lane Hudeček i Milice Mihaljević (2014.), a pravopisno nazivlje u radu Ane Mihaljević (2014.).

5.3. Jezikoslovno nazivlje u normama

ISO norme također su važan izvor jezikoslovnoga (u prvome redu terminološkoga) nazivlja. Sustavno istraživanje hrvatskoga terminološkog nazivlja započelo je prijevodom međunarodnih norma ISO/R 1087: 1969 *Vocabulary of terminology* i ISO 704 : 1987 *Principles and methods of terminology*, koje su s engleskoga i francuskoga na hrvatski jezik preveli Luka Vukojević³¹ i Milica Mihaljević. Prijevodi norma objavljeni su pod naslovima HRN ISO 1087: 1996 hr, en, fr *Nazivlje – Rječnik*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju i HRN ISO 704: 1996 hr, en, fr *Načela i postupci stvaranja nazivlja*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju.

Te su norme tada prihvaćene kao hrvatske norme (danas su zamijenjene novijim izdanjima). U normi 1087 daje se sustavan popis terminološkoga nazivlja s odgovarajućim definicijama i istovrijednicama na engleskome, francuskome i hrvatskome jeziku, npr.

3.4.5. složeni naziv (3.4.3) koji sadržava dva ili više korijena *Napomena*: Primjeri su složenih naziva: *knjigovodstvo* i *programska podrška*.

Iz primjera je vidljivo da tu nije bila riječ samo o prijevodu nego i o prilagodbi, tj. nalaženju odgovarajućih primjera za hrvatski jezik. Rječnik nije abecedni, nego sustavni, ali su svi nazivi obrojčeni, a na kraju se donosi abecedni popis upotrijebljenih naziva s odgovarajućim brojevima, što olakšava služenje rječnikom.

U normi 704 opisuju se odnosi među pojmovima, hijerarhijski (rodni i dijelni) i nehijerarhijski pojmovni sustavi, govori se o vrstama definicija (sadržajne i opsegovne), načelima oblikovanja

³¹ Više o terminološkome radu Luke Vukojevića vidi u radu *Doprinos Luke Vukojevića terminologiji i jezičnomu savjetništvu* (Mihaljević u tisku).

definicija, načinima stvaranja naziva. Pri prijevodu te norme trebalo je odabrati odgovarajući hrvatski naziv (npr. *sufiksacija* ili *sufiksalna tvorba*, *prefiksacija* ili *prefiksalna tvorba*) te katkad i samostalno oblikovati odgovarajuće hrvatske nazive. Neki nazivi prihvaćeni u ovoj normi i danas su poslužili kao putokaz pri izgradnji baze *Jeni*.

Neki nazivi koji se nalaze u ovim normama nisu postojali u hrvatskome jeziku, a katkad je postojeći naziv uvođenjem u normu bio šire prihvaćen i afirmiran. U vrijeme prevođenja norma npr. nije postojao hrvatski naziv za *blend*, pa je smišljen naziv *križalica* (danas je u jezikoslovlju uobičajen naziv *stopljenica* iako se naziv *križalica* nalazi i u najnovijemu izdanju hrvatske norme).

Iako je u *Jeni* kao preporučeni naziv naveden naziv *stopljenica*, i naziv *križalica* zabilježen je u *Jeni* (vidi 27. sliku).

stopljenica	
status naziva: naziv	
definicija: riječ tvorena izrezivanjem i združivanjem dijelova riječi	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
dopušteni naziv: križalica	istovrijednica - engleski: blend; portmanteau
nepreporučeni naziv: blenda	istovrijednica - njemački: Verschmelzung
	istovrijednica - francuski: mot-valise
	istovrijednica - ruski: бленд; сращение
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
napomena: Naziv <i>križalica</i> nalazi se u terminološkoj normi nrHRN ISO 1087-1 pod brojem 3.4.13. Zbog bolje prihvaćenosti u jezikoslovnoj literaturi danas se preporučuje naziv <i>stopljenica</i> .	

27. slika: Obrada naziva *stopljenica* u *Jeni*

Za potrebe prijevoda norma smišljen je i naziv *ponazivljenje* (vidi 28. sliku).

terminologizacija	
status naziva: naziv	
definicija: prijelaz riječi ili skupine riječi iz općega jezika u naziv	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: terminologija	
dopušteni naziv: ponazivljenje	istovrijednica - engleski: terminologization istovrijednica - njemački: Terminologisierung istovrijednica - francuski: terminologisation istovrijednica - ruski: терминологизация
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
	suprotnica: determinologizacija
napomena: Riječ je obično o prijelazu riječi ili skupine koja ima širu denotaciju u naziv koji ima jasan odnos prema pojmu i koji je određen jednoznačnom definicijom (de Bessé 1997: 154). Naziv <i>ponazivljenje</i> nalazi se u terminološkoj normi nrHRN ISO 1087-1 pod brojem 3.4.8. Zbog bolje prihvaćenosti u jezikoslovnoj literaturi te zbog odnosa s nazivima <i>determinologizacija</i> i <i>reterminologizacija</i> preporučuje se naziv <i>terminologizacija</i> . Primjer je terminologizacije naziv <i>miš</i> u informatici ili naziv <i>poje</i> u matematici.	

28. slika: Obrada naziva *terminologizacija* u *Jeni*

Također je u normama afirmiran naziv *surječje* kao istoznačnica naziva *kontekst* (vidi 29. sliku).

kontekst	
status naziva: naziv	
definicija: tekst koji se nalazi u blizini određene riječi ili izraza	
projekt: jezikoslovlje	
dopušteni naziv: surječje	istovrijednica - engleski: context istovrijednica - njemački: Kontext istovrijednica - francuski: contexte istovrijednica - ruski: КОНТЕКСТ istovrijednica - švedski: kontext; sammanhang
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški

29. slika: Obrada naziva *kontekst* u *Jeni*

Navedene su norme poslužile kao poticaj i polazište Milici Mihaljević za izradu pojmovnika terminološkoga nazivlja u *Terminološkome priručniku* objavljenome 1999. Danas su na snazi novija izdanja navedenih terminoloških norma.

5.4. Jezikoslovno nazivlje u monografijama i priručnicima

U mnogim znanstvenim monografijama i jezičnim priručnicima nalazi se i pojmovnik u kojemu se navode nazivi i njihove definicije, npr.

1. Na kraju knjige Zrinke Jelaske *Fonološki opisi hrvatskoga jezika* (2004.) nalazi se *Rječnik glasovnoga nazivlja*.

2. Na kraju knjige Marka Samardžije *Hrvatska leksikografija: Od početaka do kraja XX. stoljeća* (2019.) nalazi se *Leksikološko-leksikografski pojmovnik*.³²

3. Na kraju knjige Višnje Josipović Smojver *Suvremene fonološke teorije* nalazi se pojmovnik fonološkoga nazivlja.

4. Na kraju knjige Milice Mihaljević *Terminološki priručnik* nalazi se pojmovnik terminološkoga nazivlja.

5. U knjizi Ante Bičanića, Anđele Frančić, Lane Hudeček i Milice Mihaljević *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika* (2013.) nalazi se pojmovnik općega jezikoslovnog nazivlja.

U mnogim se monografijama i priručnicima nalazi i terminološka analiza, npr. na početku monografije Kristiana Lewisa *Lažni prijatelji* u poglavlju *Nazivoslovno određenje lažnih prijatelja* (2016: 23–32) iscrpno se analizira naziv koji se nalazi u naslovu knjige i uspoređuje s drugim istoznačnim i bliskoznačnim nazivima u hrvatskome jeziku te s istovrijednim nazivima u drugim jezicima. Autor analizira ove hrvatske nazive: *lažni prijatelji*, *lažni parovi*, *nepravi prijatelji*, *lažna braća*, *međujezični hominimi*, *paronimi*, *lažne srodnice*, *neprave srodnice*, *međujezična homonimija* te ih vrednuje s pomoću terminoloških načela.

5.5. Radovi o jezikoslovnome nazivlju

U mnogim se terminološkim radovima upozorava na probleme u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju te na postojanje sinonimnih parova i nizova. Cijeli broj časopisa *Filologija* 46–47 iz 2006. posvećen je jezikoslovnome nazivlju te se u radovima s različitih stajališta

³² Više o tome vidi u radu Blagus Bartolec 2020.

(povijesnojezičnoga³³, deskriptivnoga³⁴, normativnoga³⁵, kontrastivnoga³⁶) pristupa jezikoslovnomu nazivlju. U tome je dvobroju objavljeno mnogo radova o hrvatskome jezikoslovnom nazivlju i otvorena su mnoga pitanja koja se odnose na jezikoslovno nazivlje. U radu Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Domagoja Vidovića *Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju* (2006: 105) analiziraju se primjeri istoznačnica u školskim udžbenicima.

Sanja Brbora (2006: 38) o nazivlju u udžbenicima piše: „Već pri površnom pregledu spomenutih udžbenika možemo uočiti kako udžbenici doista obiluju nazivljem. U pojmovnicima na kraju udžbenika nabrojeno je i po dvjestotinjak pojmova.”

Nakon toga objavljeno je još nekoliko radova o jezikoslovnome nazivlju, ali više nije bilo cjelovitoga izdanja posvećenoga jezikoslovnomu nazivlju. Spomenut ćemo još nekoliko radova. O nazivu *nepostojano* a i *nepostojani* a, *nepostojano* e i *nepostojani* e te *slogotvorno* r i *slogotvorni* r pišu Marijana Horvat i Milica Mihaljević u radu *Analiza osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika i priručnika hrvatskoga jezika* (2007.). U radu Ane Mihaljević i Maris Prce *Glasovne promjene u udžbenicima hrvatskoga jezika* (2014: 9) piše: „U udžbenicima je nedosljedno riješen problem naziva ove glasovne promjene te se navode različite inačice naziva. U udžbenicima *Učimo hrvatski jezik 1* (Čubrić) i *Hrvatski jezik 1* (Čubrić i Kurtak) ta se glasovna promjena naziva *vokalizacijom*, a kao sinonimni se nazivi navode *zamjena l sa o* i *alternacija l/o*. U udžbeniku *Fon-Fon* (Dujmović-Markusi) prednost je dana nazivu *zamjena l sa o*, a sinonimni je naziv *vokalizacija*. U udžbeniku *Hrvatski jezik 1* (Zrinjan) za trogodišnje strukovne škole donesen je samo naziv *vokalizacija*, a u udžbeniku za četverogodišnje škole iste autorice uz naziv *vokalizacija* naveden je i naziv *zamjena l u o*. U udžbeniku *Hrvatski jezik 1* za trogodišnje škole (Kajganić-Močnik) ova se promjena naziva *zamjena l sa o*. U udžbenicima *Hrvatski jezik i književnost* za trogodišnje škole i *Hrvatski jezik i književnost* za četverogodišnje škole (Rosandić) ta se glasovna promjena zove *vokalizacijom*, a kao sinoniman je naziv naveden *zamjenjivanje suglasnika l samoglasnikom o*. Za tu glasovnu promjenu postoji, dakle, pet naziva: *vokalizacija*, *zamjena l sa o*, *zamjena l u o*, *alternacija l/o*, *zamjenjivanje suglasnika l samoglasnikom o*.”

³³ Brlobaš i Horvat 2006., Kolenić 2006., Lewis, Štebih i Vajs 2006.

³⁴ Brbora 2006., Birtić 2006., Kuna 2006.

³⁵ Hudeček, Mihaljević i Vidović 2006., Jelaska i Novak 2006.

³⁶ Blagus Bartolec 2006., Muhvić-Dimanovski i Skelin Horvat 2006.

5.6. Zaključak

Iz prikaza se dosadašnjih jezikoslovnih priručnika koji imaju hrvatski stupac vidi da su svi navedeni priručnici deskriptivni uz blagu normativnu sastavnicu prijevoda Traskova leksikona. Samo Simeonov rječnik i Traskov leksikon navode i definicije, a ne samo istovrijednice na kojemu stranom jeziku.

Trenutačno u Hrvatskoj ne postoji normativni objasnidbeni rječnik hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Naravno, do *Jene* nije postojala ni terminološka baza jezikoslovnoga nazivlja. U nekim općejezičnim priručnicima pristupa se normiranju osnovnoga jezikoslovnog nazivlja. U radovima se upućuje na nesustavnost i nenormiranost jezikoslovnoga nazivlja te se za neke nazive nude i konkretni normativni savjeti. Kao osnovni problem prepoznaje se postojanje velikoga broja sinonima te u novijim potpodručjima nepostojanje odgovarajućega hrvatskoga nazivlja.

6. Semantički odnosi i terminološka načela u jezikoslovnome nazivlju³⁷

Pri sastavljanju abecedarija, leksikografskoj obradi i normiranju nazivlja polazište je terminološki sustav te treba voditi računa o hijerarhijskim i nehijerarhijskim semantičkim odnosima među nazivima. Za usustavljivanje nazivlja posebno su važni ovi semantički odnosi: sinonimija, antonimija, hiperonimija, hiponimija i kohiponimija, meronimija te polisemija. Također je važno voditi računa o paronimiji (*imenska skupina – imenička skupina*), lažnim prijateljima³⁸ i pleonazmima (*administrativni funkcionalni stil > administrativni stil*). Utvrđivanje tih odnosa prethodi normiranju naziva i izradi konačnih rječničkih definicija kako bi se osigurala njihova sustavnost. Pri normiranju naziva posebno je važno voditi računa o terminološkim načelima. Terminološka su načela blisko povezana sa semantičkim odnosima među nazivima. Sva se terminološka načela izravno odnose na sinonimiju jer se s pomoću njih uklanja sinonimija, odnosno sinonimni se nazivi razvrstavaju na preporučene, dopuštene i nepreporučene. S polisemijom je povezano načelo koje govori o tome da treba u najvećoj mogućoj mjeri izbjegavati višeznačnost. S odnosima hiperonimije, hiponimije, kohiponimije, antonimije i meronimije povezano je načelo koje preporučuje da se prije normiranja nazivlja uspostave hijerarhijski odnosi među nazivima u semantičkome polju.

³⁷ Ovo se potpoglavlje djelomično temelji na radu Hudeček i Mihaljević 2018c.

³⁸ Za primjer lažnih prijatelja vidi poglavlje *Ruske istovrijednice u Jeni*.

Pri analizi značenja naziva posebno je važno posvetiti pozornost odnosu između tvorbenoga i terminološkoga značenja jer je to čest izvor nesporazuma pri normiranju nazivlja (tvorbeno je značenje riječi *svlačionica* ‘prostorija u kojoj se svlači’, ali to ne znači da se u svlačionici ne možemo i oblačiti. Slični su primjeri *uspinjača* koja se i spušta, *momčad* koja se može sastojati i od djevojaka, *brijač* koji ujedno i šiša itd.). Razliku između tvorbenoga i terminološkoga značenja u jezikoslovnome nazivlju možemo prikazati na primjeru pridjeva *čakavski*, *kajkavski* i *štokavski*. Nazivi *čakavsko narječje*, *kajkavsko narječje* i *štokavsko narječje* tvoreni su s pomoću upitno-odnosnih zamjenica *ča*, *kaj* i *što*. Tvorbeno bi značenje tih naziva bilo: ‘narječje u kojemu se govori *ča*’, ‘narječje u kojemu se govori *kaj*’ i ‘narječje u kojemu se govori *što*’. To, međutim, ne znači da u ta narječja pripadaju samo govori u kojima se upotrebljavaju te zamjenice. U čakavskome se narječju upotrebljava upitno-odnosna zamjenica *ča*, *če* u dijelu Kvarnerskoga otočja, *čo* na dijelu srednjodalmatinskih otoka, *ca* i *co* u čakavskim govorima; dio čakavaca primio je od štokavaca zamjenice *što* i *šta*, a od kajkavaca *kaj*. U kajkavskome se narječju upotrebljava upitno-odnosna zamjenica *kaj*, a pojavljuje se i u likovima *kej*, *ke*, *koj*, *kuj*. U štokavskome se narječju uz zamjenicu *što* pojavljuje i zamjenica *šta*.

U idealnome bi nazivlju odnos između pojma i naziva bio obostrano jednoznačan. To znači da bi jednome nazivu trebao odgovarati jedan pojam i da bi jednomu pojmu trebao odgovarati jedan naziv. U prirodnim jezicima takav odnos nije moguć. Primjeri višeznačnosti/istoimenosti u nazivlju mogu se podijeliti u tri osnovne skupine:

1. ista je oznaka i naziv neke struke i riječ općega jezika, npr. *glava*, *kći* (vidi 30. sliku)

kći	
status naziva: naziv	
definicija: čvor u strukturnome stablu koji je neposredno podređen drugomu čvoru	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: generativna gramatika	
	istovrijednica - engleski: daughter
	istovrijednica - njemački: Tochter
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski

30. slika: Obrada naziva *kći* u *Jeni*

2. ista je oznaka naziv u više različitih struka, npr. *broj*, *valencija*, *interferencija*, *deklinacija*, *prijevoj*, *vrijeme* (vidi 31. i 32. sliku)

Rezultati pretraživanja za: VRIJEME		1	2	3	4	»	»»
vrijeme atmosfersko stanje i pojave na nekome mjestu u razdoblju ne duljemu od nekoliko mjeseci					geofizika		
vrijeme jedna od triju sastavnica geoprostornih podataka, uz prostornu i tematsku					geodezija		
vrijeme veličina koja obilježava trajanje zbivanja ili razmak između dvaju događaja					fizika		
vrijeme gramatička kategorija glagola kojom se izražava odnos prema onome što je bilo, što je sada ili što će biti					filologija		

31. slika: Naziv *vrijeme* u *Struni*

Rezultati pretraživanja za: BROJ		1	2	3	4	»	»»
broj osnovni matematički pojam koji nastaje apstrahiranjem predodžbe o prebrojavanju konačnoga skupa					matematika		
broj nepromjenjiva ili promjenjiva riječ kojom se označuje koliko čega ima ili koje je što u poretku					filologija		
broj gramatička kategorija riječi kojom se označuje govori li se o jednome primjerku onoga što označuje imenska riječ ili o više njih					filologija		

32. slika: Naziv *broj* u *Struni*

3. naziv je višeznačan u istoj struci, npr. *broj*, *dopuna*, *dodatak*,³⁹ *naglasak*, *navodnik*, *navezak* (vidi 33. sliku)

³⁹ Više o tome vidi u poglavlju *Dopuna i dodatak u različitim jezikoslovnim teorijama*.

broj

status naziva: naziv

definicija: nepromjenjiva ili promjenjiva riječ kojom se označuje koliko čega ima ili koje je što u poretku

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

podređeni pojam: glavni broj; redni broj

istovrijednica - engleski: number

istovrijednica - njemački: Zahlwort; Numerales

istovrijednica - francuski: numéral

istovrijednica - ruski: числительное

istovrijednica - švedski: rakneord

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/atribut/80/#pravilo>

33. slika: Obrada naziva *broj* u *Jeni*

Budući da je potpuna jednoznačnost nemoguća, u terminološkoj je literaturi uvedena razlika između naziva *Einsinnigkeit* i *Eindeutigkeit* (usp. Wüster 1979: 19). Te bismo nazive mogli prevesti kao *jednosmislenost* i *jednoznačnost*.

Jednosmislenost (*Einsinnigkeit*) jest potpuna jednoznačnost, tj. jednoznačnost riječi u svojoj ukupnosti mogućih konteksta uporabe. *Jednoznačnost* (*Eindeutigkeit*) svojstvo je naziva da u jednome području označuje samo jedan pojam. Dakle, jednoznačnost je relativan pojam koji ovisi o području uporabe. Osnovni je terminološki zahtjev za jednoznačnošću, a ne jednosmislenošću, tj. zahtjev da jednomu nazivu u jednome terminološkom sustavu odgovara samo jedan pojam. To je preduvjet za nesmetano sporazumijevanje u nekome znanstvenom području. Ako isti naziv ima i terminološko i neterminološko značenje, riječ je o pojavi višesmislenosti (nj. *Mehrsinnigkeit*), do koje je došlo postupcima terminologizacije ili determinologizacije. Mnogi terminološki postupci dovode do višesmislenosti (terminologizacija riječi općega jezika, metaforizacija itd.), ali ona ne opterećuje terminološki sustav i ne treba je izbjegavati.

Međutim, ni višeznačnost unutar jedne struke nije moguće potpuno izbjeći. Dovoljno je baciti pogled na bilo koji abecedni objasnidbeni terminološki rječnik ili terminološku bazu (npr. *Sybislav*, *Arhivistički rječnik*) da vidimo brojne natuknice koje imaju više definicija. Ipak, tu je često riječ o više povezanih značenja (npr. užemu i širemu značenju, apstraktnome i konkretnome značenju, definicijama istoga pojma sa stajališta različitih potpodručja itd.). Bitno je težiti izbjegavanju višeznačnosti koja se pojavljuje samo u hrvatskome, tj. koja hrvatski

stavlja u drukčiji položaj te za hrvatski pretpostavlja drukčiji terminološki sustav od onoga koji postoji u drugim jezicima.

Ustroj terminološke baze *Struna* temelji se na pretpostavci da višeznačnosti u nazivlju nema i da je svaki slučaj višeznačnosti zapravo homonimija te da je potrebno imati onoliko unosa naziva koliko ima definicija.⁴⁰

Odnos sinonimije posebno je važan pri normiranju naziva jer sinonimni parovi (npr. *usklik* – *uzvik*) i sinonimni nizovi (*lažni parovi*, *nepravi prijatelji*, *lažna braća*, *međujezični homonimi*, *paronimi*, *lažne srodnice*, *neprave srodnice*) u nazivlju nisu poželjni te ih s pomoću razrađenih terminoloških načela treba razvrstati tako da samo jedan bude preporučeni (vidi 34. slika).

lažni prijatelji	
status naziva: naziv	
definicija: par leksema iz dvaju jezika koji su oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: traduktologija i dodirno jezikoslovlje	
podređeni pojam: djelomični lažni prijatelji, potpuni lažni prijatelji	
nepreporučeni naziv: međujezični homonim; paronim; pseudoanalogonim	
istovrijednica - engleski: false friends istovrijednica - njemački: falsche Freunde istovrijednica - francuski: faux-amis istovrijednica - ruski: ложные друзья istovrijednica - švedski: falska vännar	
jezična odrednica: višerječni naziv	
poveznica: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=253802	

34. slika: Obrada naziva *lažni prijatelji* u *Jeni*

Na primjeru obrade naziva *uvjetna rečenica* pokazuje se kako je pristupljeno sinonimnomu nizu *uvjetna rečenica*, *kondicionalna rečenica*, *pogodbena rečenica*. Nazivu *uvjetna rečenica* dana je prednost pred nazivom *pogodbena rečenica* temeljem toga što taj naziv jasnije upućuje na značenje, tj. odgovara pojmu kojemu je pridružen. Nazivu *uvjetna rečenica* dana je prednost pred nazivom *kondicionalna rečenica* temeljem prvoga terminološkoga načela⁴¹, prema kojemu se prednost daje domaćemu nazivu pred stranim, pa i internacionalizmom (vidi 35. sliku).⁴²

⁴⁰ Više o tome vidi u poglavlju *Dopuna i dodatak* u različitim jezikoslovnim teorijama.

⁴¹ O primjeni terminoloških načela vidi u Hudeček i Mihaljević 2012.

⁴² Više o terminološkim načelima u jezikoslovnome nazivlju vidi u Hudeček i Mihaljević 2018a.

uvjetna rečenica

status naziva: naziv

definicija: priložna rečenica u kojoj je zavisna sudečenica uvrštena na mjesto priložne oznake uvjeta osnovne sudečenice i u kojoj se zavisna sudečenica odnosi prema osnovnoj onako kako se priložna oznaka uvjeta odnosi prema predikatu

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

podređeni pojam: moguća uvjetna rečenica; nestvarna uvjetna rečenica; stvarna uvjetna rečenica

dopušteni naziv: kondicionalna rečenica

nepreporučeni naziv: pogodbeni rečenica

istovrijednica - engleski: conditional sentence

istovrijednica - njemački: Konditionalsatz, Bedingungssatz

istovrijednica - francuski: proposition circonstancielle de condition; proposition adverbiale de condition; conditionnelle

istovrijednica - ruski: условное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

35. slika: Obrada naziva *uvjetna rečenica* u *Jeni*⁴³

Na sljedećemu se primjeru (vidi 36. sliku) pokazuje kako je obrađen sinonimni niz *nezavisnosložena rečenica*, *nezavisno složena rečenica* i *koordinirana rečenica*. Naziv *nezavisnosložena rečenica* ima prednost pred nazivom *koordinirana rečenica* na temelju prvoga terminološkog načela.

Naziv *nezavisnosložena rečenica* ima prednost pred nazivom *nezavisno složena rečenica* na temelju pravopisnoga pravila o sastavljenome i nesastavljenome pisanju (Jozić i dr. 2013.) (vidi 36. sliku).

⁴³ Budući da je projekt *Jena* u tijeku, svi navedeni primjeri radne su inačice u kojima često nedostaje istovrijednica na kojemu od pet predviđenih jezika i suprotnica (koja se zasad u izvozu ne prikazuje iako je unesena u bazu).

nezavisnosložena rečenica

status naziva: naziv

definicija: složena rečenica koja nastaje povezivanjem surečenica i u kojoj surečenice ne ovise strukturno jedna o drugoj, odnosno zadržavaju posebno rečenično ustrojstvo

projekt: jezikoslovje

potpodručje: sintaksa

podređeni pojam: isključna rečenica; rastavna rečenica; rečenični niz; sastavna rečenica; suprotna rečenica; zaključna rečenica

dopušteni naziv: koordinirana rečenica

istovrijednica - engleski: coordinated clause

nepreporučeni naziv: nezavisno složena rečenica

istovrijednica - njemački: Satzverbindung

istovrijednica - francuski: proposition coordonnée

istovrijednica - ruski: сложносочиненное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: zavisnosložena rečenica

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/nezavisnoslozene-recenice/83/#pravilo>

napomena: U nekim se gramatikama i u školskoj praksi nezavisnosloženim vezničkim rečenicama smatraju i zaključna i isključna rečenica. Međutim, surečenice su u zaključnim i isključnim rečenicama u određenoj mjeri ovisne jedna o drugoj. Druga surečenica u zaključnim rečenicama odnosi se prema prvoj kao zaključak. Druga surečenica u isključnim surečenicama isključuje dio sadržaja prve surečenice. U zaključnim i isključnim rečenicama surečenice također ne mogu zamijeniti mjesta.

36. slika: Obrada naziva *nezavisnosložena rečenica* u *Jeni*

Pri radu na *Jeni* posebna je pozornost posvećena i donošenju zastarjelih naziva (vidi 37. sliku). Ti su nazivi prikupljeni u suradnji s projektom *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma* voditeljice Marijane Horvat, koja je i suradnica projekta *Jena*.

subjekt

status naziva: naziv

definicija: samostalni rečenični dio koji označuje vršitelja radnje

projekt: jezikoslovje

potpodručje: sintaksa

zastarjeli naziv: podmet

istovrijednica - engleski: subject

istovrijednica - njemački: Subjekt

istovrijednica - francuski: sujet

istovrijednica - ruski: подлежащее; субъект

istovrijednica - švedski: subjekt

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/subjekt/76/#pravilo>

37. slika: Obrada naziva *subjekt* u *Jeni*

Odnos antonimije posebno je važan pri oblikovanju definicija jer su definicije antonima oblikovane na usporediv način. To ćemo oprimjeriti s pomoću obrade antonimnih natuknica *nepunoznačnica* i *punoznačnica* (vidi 38. sliku).

punoznačnica	
status naziva: naziv	
definicija: riječ koja ima leksičko i gramatičko značenje	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
dopušteni naziv: punoznačna riječ; samoznačnica	istovrijednica - engleski: lexical word; full word istovrijednica - njemački: vollsemantisches Wort; vollbedeutendes Wort; Vollwort istovrijednica - francuski: mot lexical; mot plein istovrijednica - ruski: знаменательное слово; автономное слово; автосемантическое слово; категорематическое слово; лексикографическое слово; лексическое слово; полнозначное слово; полное слово; основное слово; самостоятельное слово istovrijednica - švedski: betydelseord; innehållsord
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski suprotnica: nepunoznačnica
nepunoznačnica	
status naziva: naziv	
definicija: riječ koja ima samo gramatičko značenje	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: morfologija	
podređeni pojam: čestica; prijedlog; usklik; veznik	
dopušteni naziv: nepunoznačna riječ	istovrijednica - engleski: grammatical word istovrijednica - njemački: nicht vollsemantisches Wort istovrijednica - francuski: mot grammatical; mot-outil istovrijednica - ruski: неполнозначное слово istovrijednica - švedski: formord
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski suprotnica: punoznačna riječ

38. slika: Obrada antonimnih natuknica *punoznačnica* i *nepunoznačnica* u *Jeni*

6.1. Hijerarhijski semantički odnosi

Hijerarhijski semantički odnosi dijele se na generičke i dijelne. Generički odnos (rod – vrsta) postoji između širega pojma (nadređenoga pojma, hiperonima) i užega pojma (podređenoga pojma, hiponima). Dijelni odnos (meronimija, odnos cjelina – dio) postoji između pojma i njegovih pojedinačnih sastavnica. Važnost odnosa antonimije, hiperonimije i hiponimije te meronimije za izgradnju terminološkoga sustava i sustava definicija pokazat ćemo na rječničkim primjerima: Naziv *padež* nadređen je (hiperonim) nazivima *nominativ*, *genitiv* itd. Nazivi *nominativ*, *genitiv* itd. podređeni su nazivu *padež*. Stoga su oni definirani s pomoću svojega hiperonima, a svi su hiponimi definirani na isti način (vidi 39. sliku).

padež	
status naziva: naziv	
definicija: gramatička kategorija riječi kojom se izriču odnosi imenskih riječi s ostalim riječima u rečenici	
projekt: jezikoslovje	
potpodručje: morfologija	
podređeni pojam: akuzativ; dativ; genitiv; instrumental; lokativ; nominativ; vokativ	
zastarjeli naziv: casus; kas; katus; kaž; padanje; padnutje; spadanje	
istovrijednica - engleski: case	
istovrijednica - njemački: Kasus; Fall, Flexionskasus	
istovrijednica - francuski: cas	
istovrijednica - ruski: падеж	
istovrijednica - švedski: kasus	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	

nominativ	
status naziva: naziv	
definicija: prvi padež u sklonidbi, odgovara na pitanja <i>Tko?</i> , <i>Što?</i>	
projekt: jezikoslovje	
potpodručje: morfologija	
zastarjeli naziv: imenovnik; imenujući padež; prvo padanje; imeniteljni padež	
istovrijednica - engleski: nominative; nominative case	
istovrijednica - njemački: Nominativ, Nennfall; Werfall	
istovrijednica - francuski: nominatif	
istovrijednica - ruski: именительный падеж	
istovrijednica - švedski: nominativ	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	

genitiv

status naziva: naziv

definicija: drugi padež u sklonidbi, odgovara na pitanje *Koga?*, *Čega?*

projekt: jezikoslovije

potpodručje: morfologija

zastarjeli naziv: porađajući padež; drugo padanje; roditeljni padež; rođenik

istovrijednica - engleski: genitive, genitive case

istovrijednica - njemački: Genitiv

istovrijednica - francuski: génitif

istovrijednica - ruski: родительный падеж; генитив

istovrijednica - švedski: genitiv

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

39. slika: Obrada nadređenoga naziva *padež* i podređenih naziva *nominativ* i *genitiv* u *Jeni*

Nazivi *nominativ* i *genitiv* nalaze se u odnosu podređenosti u odnosu na naziv *padež*.

U bazi *Struna* polazi se od pretpostavke da u nazivlju ne postoji polisemija te da je, ako isti izraz ima više značenja, riječ o homonimiji. Stoga isti izraz može biti unesen u *Jenu* više puta i mogu mu biti pridružene različite definicije (vidi 40. sliku).

podređenost

status naziva: naziv

definicija: odnos dvaju pojmova u kojemu je opseg jednoga pojma uključen u opseg drugoga pojma, a sadržaj toga drugoga pojma u sadržaj prvoga pojma

vrela definicije: Mihaljević (1998a)

stranica: 130

projekt: jezikoslovije

potpodručje: terminologija

dopušteni naziv: hiponimija; logička podređenost; subordinacija

istovrijednica - engleski: hyponymy

istovrijednica - njemački: Hyponymie

istovrijednica - francuski: hyponymie

istovrijednica - ruski: гипонимия

istovrijednica - švedski: hyponymi

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

suprotnica: nadređenost

podređenost

status naziva: naziv

definicija: odnos među čvorovima u stablu pri kojemu između podređenoga i nadređenoga čvora postoji neprekinuti put u smjeru od dna stabla prema njegovu korjenu na kojemu se ne mijenja smjer kretanja

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: generativna gramatika

podređeni pojam: neposredna podređenost

dopušteni naziv: subordinacija

istovrijednica - engleski: subordination

istovrijednica - njemački: Subordination

istovrijednica - francuski: subordination

istovrijednica - ruski: подчинение

jezična odrednica: imenica

broj: jednine

rod: ženski

suprotnica: nadređenost

napomena: Podređenost je tranzitivan odnos. Ako je čvor A podređen čvoru B, a čvor B podređen čvoru C, tada je i čvor A podređen čvoru C.

40. slika: Obrada dvaju naziva *podređenost* u *Jeni*

Problem polisemije u *Jeni* iscrpno je prikazan u poglavlju *Dopuna i dodatak u različitim jezikoslovnim teorijama*.

Poseban je slučaj hijerarhijskoga odnosa ljestvična polisemija (često se naziva i *ljestvična homonimija*), u kojoj je zbog nesavršenosti terminološkoga sustava jedan naziv nadređen sam sebi, tj. jedan naziv ima i uže i šire značenje, npr. naziv *homonimija* ima uže i šire značenje. U širemu značenju *homonimija* obuhvaća i *homofoniju* i *homografiju* i potpunu *homonimiju* (homonimiju u užemu značenju) (vidi 41. sliku).

homonimija

status naziva: naziv

definicija: pojava da dvije ili više riječi s ukupnošću svojih oblika imaju isti glasovni sastav, isti naglasak te pripadaju istoj vrsti riječi

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: leksikologija

podređeni pojam: homofonija; homografija

dopušteni naziv: istoobličnost; istoimenost

istovrijednica - engleski: homonymy

istovrijednica - njemački: Homonymie

istovrijednica - francuski: homonymie

istovrijednica - ruski: омонимия

istovrijednica - švedski: homonymi

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

41. slika: Obrada naziva *homonimija* u *Jeni*

Naziv *sinonim* također ima uže i šire značenje. U širem značenju *sinonim* obuhvaća *prave/apsolutne sinonime (istoznačnice)* i *djelomične sinonime*, a u užemu značenju *sinonim* je samo *pravi/apsolutni* za razliku od *bliskoznačnica* koje nisu sinonimi (vidi 42. sliku).

sinonim

status naziva: naziv

definicija: riječ koja ima različit izraz, a isti sadržaj kao i koja druga riječ

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: leksikologija

istovrijednica - engleski: synonym

istovrijednica - njemački: Synonym

istovrijednica - francuski: synonyme

istovrijednica - ruski: синоним

istovrijednica - švedski: synonym

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

suprotnica: antonim

napomena: Apsolutnih ili pravih sinonima u jeziku nema ili su veoma rijetki, pa se sinonimima smatraju riječi koje se odnose na isti pojam i na isti predmet u izvanjezičnoj stvarnosti. Sinonimiju najčešće nalazimo u žargonu, među dijalektima (dijalektna sinonimija) i u nazivlju. U općemu jeziku česta je sinonimija između internacionalizma i domaće riječi, npr. *epuruvela* – *kušalica*, *apofeka* – *ljekarna*. Naziv *sinonim* ima uže i šire značenje. U širem značenju naziv *sinonim* obuhvaća *prave/apsolutne sinonime (istoznačnice)* i *djelomične sinonime (bliskoznačnice)*, a u užemu značenju *sinonim* je samo *pravi/apsolutni* za razliku od *bliskoznačnica* koje nisu sinonimi. Dakle, u nekim je izvorima naziv *sinonim* istoznačan nazivu *istoznačnica*, a katkad se sinonimi dijele na *istoznačnice* i *bliskoznačnice*.

42. slika: Obrada naziva *sinonim* u *Jeni*

Naziv *prijedlog* također ima uže i šire značenje te je u jednome značenju nadređen *prijedlogu* i

poslijelogu, dok je u drugome značenju istoredan s *poslijelogom*. Primjer su ljestvične polisemije i engleski nazivi *Finnish* i *Finnic* koji se na hrvatski se prevode kao *finski* iako je u engleskome naziv *Finnic* (jezična porodica) nadređen nazivu *Finnish* (jedan jezik koji pripada toj jezičnoj porodici). Naziv *kratica* u jednome značenju obuhvaća sve jedinice nastale kraćenjem, tj. i kratice u užemu smislu i pokrate (vidi 43. sliku).

kratica	
status naziva: naziv	
definicija: skraćena riječ ili više riječi u pisanju	
vrelo definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
	istovrijednica - engleski: abbreviation istovrijednica - njemački: Abkürzung, Kurzwort istovrijednica - francuski: abréviation istovrijednica - ruski: аббревиатура; сложносокращенное слово istovrijednica - švedski: förkortning
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/kratica/49/

pokrata	
status naziva: naziv	
definicija: riječ koja se piše velikim slovima nastala kraćenjem najčešće višerječnoga naziva ili imena	
vrelo definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
dopušteni naziv: akronim	istovrijednica - engleski: acronym
nepreporučeni naziv: kratice; skraćenica	istovrijednica - njemački: Abkürzung; Akronym; Initialwort; Buchstabenwort; Kurzwort istovrijednica - francuski: acronyme istovrijednica - ruski: аббревиатура; акроним istovrijednica - švedski: initialförkortning; akronym
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/pokrate/50/

43. slika: Obrada naziva *kratica* i *pokrata* u *Jeni*

Pleonazam i *tautologija* vrste su zalihosti jer u njima dolazi do ponavljanja obavijesti. I *pleonazam* i *tautologija* promatraju se i kao jezični problem i kao stilske figure. I *pleonazam* i *tautologija* višeznačni su nazivi jer označuju jezičnu pojavu i, procesom metonimizacije, izričaj koji je nastao tom jezičnom pojavom. Tautologija je odnos koji se temelji na sinonimiji, tj. u istome se izričaju pojavljuju sinonimi, npr. *lijep i krasan*, *gnjusan i odvrat*, *glup i blesav* itd. Poseban je slučaj kad se dvaput ponovi isti izraz (npr. *lijep i lijep*, *ide i ide*). Pleonazam se katkad određuje kao pojam nadređen tautologiji, a katkad samo kao pojava u kojoj je značenje jednoga sastavnog elementa uključeno u značenje drugoga sastavnog elementa (npr. *izići van*). Dakle, prema nekim je autorima *pleonazam* nadređen (hiperonim) *tautologiji*, dok drugi *pleonazam* i *tautologiju* smatraju istorednima i neistoznačnima nazivima (kohiponimima) (vidi 44. sliku).

pleonazam	
status naziva: naziv	
definicija: gomilanje istoznačnih riječi ili sastavnica	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
	istovrijednica - engleski: pleonasm
	istovrijednica - njemački: Pleonasmus
	istovrijednica - francuski: pléonasme
	istovrijednica - ruski: плеоназм, периссология
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški
<p>napomena: Pri definiranju pleonazma potrebno ga je razgraničiti od tautologije. Pleonazam i tautologija vrste su zalihosti jer u njima dolazi do ponavljanja obavijesti. I <i>pleonazam</i> i <i>tautologija</i> promatraju se i kao jezični problem i kao stilske figure. I <i>pleonazam</i> i <i>tautologija</i> višeznačni su nazivi jer označuju jezičnu pojavu i, procesom metonimizacije, izričaj koji je nastao tom jezičnom pojavom. Tautologija je odnos koji se temelji na sinonimiji, tj. u istome se izričaju pojavljuju sinonimi, npr. <i>lijep i krasan</i>, <i>gnjusan i odvrat</i>, <i>glup i blesav</i> itd. Poseban je slučaj kad se dvaput ponovi isti izraz (npr. <i>lijep i lijep</i>, <i>ide i ide</i>). Pleonazam se katkad određuje kao pojam nadređen tautologiji, a katkad samo kao pojava u kojoj je značenje jednoga sastavnog elementa uključeno u značenje drugoga sastavnog elementa (npr. <i>izići van</i>). Dakle, prema nekim je autorima <i>pleonazam</i> nadređen (hiperonim) <i>tautologiji</i>, dok drugi <i>pleonazam</i> i <i>tautologiju</i> smatraju istorednima i neistoznačnima nazivima (kohiponimima).</p>	

44. slika: Obrada naziva *pleonazam* u *Jeni*

Lema *pragmatika* u korpusu *hrWaC* ima najviše potvrda u općejezičnome značenju, što je vidljivo iz 45. slike.

pragmatika (noun) Alternative PoS: [conjunction](#) (1) Croatian Web (hrWaC 2.2) freq = [403](#) (0.28 per million)

kakav?	213	52.85
službovan	2	8.18
željezničarski	2	7.28
podrediti	2	3.19
politički	69	2.58
političke pragmatike		
čist	20	2.41
čista pragmatika		
korporativan	2	2.21
puki	2	1.75
univerzalan	2	1.63
željeznički	2	1.24
gol	2	0.86
dnevni	6	0.61
stranački	2	0.55

oba u genitivu	65	16.13
puki	2	3.97
politički	31	3.08
političke pragmatike		
čist	5	2.73
željeznički	2	2.42
dnevni	2	0.92
žvotan	2	0.58
turistički	3	0.35

u genitivu-n	20	4.96
jezik	5	3.29
tekst	2	0.88

glagol ispred prijedloga	18	
u-s	7	1.74
za-s	5	1.24
na-s	4	0.99
od-s	2	0.50

imenica iza prijedloga	47	
u-s X	11	2.73
na-s X	8	1.99
sa-s X	8	1.99
o-s X	6	1.49
od-s X	5	1.24
zbog-s X	3	0.74
za-s X	2	0.50
prema-s X	2	0.50
iznad-s X	2	0.50

a-komu-čemu	5	1.24
podrediti	2	4.84

biti kakav?	5	1.24
izborni	2	7.24

koordinacija	84	20.84
semantika	9	9.66
real-politika	2	9.50
frazeologija	3	8.87
legalist	2	7.77
sintaksa	4	7.67
gramatika	2	5.02
trgovina	3	2.35
praksa	2	2.06

n-koga-čega	27	6.70
logika	2	3.43

koga-što	21	5.21
razumjeti	2	0.74
poznavati	2	0.52

45. slika: Skica riječi za lemu *pragmatika*

Pragmatika se određuje kao grana lingvistike i semiotike u kojoj se proučavaju načini na koje kontekst pridonosi značenju. Pragmatika se bavi teorijom govornih činova, razgovornom implikaturom, govorom u interakciji. Ona uspostavlja razliku između objektivnoga značenja riječi i njezina namjeravanoga značenja. Tako Lada Badurina i Nikolina Palašić u radu *Pragmatika veznih sredstava* (Badurina i Palašić 2012.) među ključnim riječima navode *pragmalingvistika/pragmatika*, iz čega je vidljivo da je u njihovu radu značenje naziva *pragmatika* izjednačeno sa značenjem naziva *pragmalingvistika*. Međutim, naziv *pragmatika* katkad se upotrebljava i u širemu značenju nego naziv *pragmalingvistika*, pa se uvodi i pragmatika kao grana sociologije, filozofije i antropologije. Tako se u *Struni* u okviru projekta *Izgradnja temeljnog nazivlja u antropologiji* naziv *pragmatika* definira kao na 46. slici:

pragmatika	
status naziva:	naziv
definicija:	proučavanje načina jezične uporabe i njezina djelovanja na društveni kontekst
vrela definicije:	Bamard (2010)
stranica:	780
projekt:	antropologija
potpodručje:	lingvistička antropologija
istovrijednica - engleski:	pragmatics
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	ženski

46. slika: Obrada naziva *pragmatika* u *Struni*

Naziv *pragmalingvistika* ne spominje se ni kao dopušteni ni kao nepreporučeni naziv, iz čega se može zaključiti da ta dva naziva autori ne smatraju istoiznačnim, tj. smatraju da naziv *pragmatika* pripada temeljnomu antropološkom nazivlju, a naziv *pragmalingvistika* mu ne pripada.⁴⁴

Kad bi se uspostavile discipline *sociološka pragmatika*, *filozofska pragmatika* i *antropološka pragmatika*, najsustavniji bi bio naziv *jezikoslovna pragmatika*. U *Jeni* je preporučeni naziv *pragmalingvistika*, koji je definiran kao na 47. slici:

⁴⁴ Više o tome vidi u poglavlju *Pragmalingvističko nazivlje*.

pragmalingvistika

status naziva: naziv

vrelo naziva: Glovecki-Bernardi (2001.)

definicija: jezikoslovna disciplina koja proučava jezik kao sredstvo čovjekova djelovanja u određenoj komunikacijskoj situaciji radi ostvarenja kakve namjere

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: pragmalingvistika

dopušteni naziv: lingvistička pragmatika, pragmatika

istovrijednica - engleski: pragmalinguistics

istovrijednica - njemački: Pragmalinguistik

istovrijednica - francuski: pragmalinguistique

istovrijednica - ruski: прагмалингвистика, лингвистическая прагматика

istovrijednica - švedski: pragmalingvistik

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

napomena: Naziv *pragmatika* proširen je u anglo-američkoj jezikoslovnoj literaturi, a prvi ga je upotrijebio Charles Morris 1938. u knjizi *Foundations of the Theory of Signs*. S obzirom na to da je naziv *pragmatika* ustaljen i u drugim znanostima (filozofija, psihologija, antropologija, sociologija itd.) kao pojam kojim se opisuje praktična dimenzija čovjekova ponašanja, u jezikoslovlju je uveden naziv *pragmalingvistika* za disciplinu u čijemu je središtu jezični aspekt čovjekova djelovanja kao način ostvarenja govornikove namjere, tj. ilokucijske perspektive. U pragmalingvističkom pristupu jeziku samo strukturalna (primjerice samo fonološka, morfološka ili sintaktička) perspektiva nije dovoljna za opis jezika, nego se relevantnima smatraju i drugi, izvanjezični elementi koji utječu na ostvarenje komunikacije kao što su mjesto, vrijeme, tema, svrha te sudionici (govornik/pošiljatelj i slušatelj/primatej).

47. slika: Obrada naziva *pragmalingvistika* u *Jeni*

Generičke hijerarhijske odnose u *Jeni* možemo opimjeriti hiperonimno-hiponimnim odnosom naziva *promjenjiva riječ* i *glagol* (vidi 48. sliku).

promjenjiva riječ

status naziva: naziv

definicija: riječ koja se može mijenjati po oblicima

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

istovrijednica - engleski: inflected word

istovrijednica - njemački: flektierbares Wort

istovrijednica - francuski: mot fléchi

istovrijednica - ruski: изменяемое слово

istovrijednica - švedski: böjligt ord

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: nepromjenjiva riječ

glagol

status naziva: naziv

definicija: promjenjiva riječ kojom se izriče radnja, stanje i zbivanje i koja se mijenja po licima

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

podređeni pojam: bezlični glagol; četverovalentni glagol; dvovidni glagol; jednovalentni glagol; neakuzativni glagol; neergativni glagol; nepravni povratni glagol; neprijelazni glagol; nesvršeni glagol; nevalentni glagol; povratni glagol; pravi povratni glagol; prijelazni glagol; svršeni glagol; trovalentni glagol; uzajamnopovratni glagol; uzročni glagol

zastarjeli naziv: glagolj; nč; nječ; vimenonič

istovrijednica - engleski: verb

istovrijednica - njemački: Verb; Tätigkeitswort; Tunwort; Tuwort; Zeitwort

istovrijednica - francuski: verbe

istovrijednica - ruski: maron

istovrijednica - švedski: verb

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/glagoli/35/#pravilo>

48. slika: Obrada naziva *promjenjiva riječ* i *glagol* u *Jeni*

Pri analizi semantičkih odnosa u leksikografiji i terminografiji spominju se i holonimno-meronimni odnosi⁴⁵, ali oni obično ne zauzimaju središnje mjesto u analizi, kakvo pripada ostalim semantičkim odnosima.⁴⁶

Problem je u tome što mnogi dijelovi cjeline nisu obvezatni da bi cjelina ipak imala isto prototipno značenje, a pojedini meronim pripada različitim holonimima (npr. vrata su dio kuće, ormara, hladnjaka, automobila itd.) pa je, iako je holonimno-meronimni sustav hijerarhijski sustav kao i hiperonimno-hiponimni sustav, teško uspostaviti terminološki sustav koji se temelji na homonimno-meronimnim odnosima. Moguće je samo prikazati mrežu odnosa u kojoj se dijelovi povezuju s većim brojem holonima. Holonimno-meronimni se odnos rjeđe upotrebljava za oblikovanje definicije od hiperonimnoga odnosa, ali ćemo u daljnjoj analizi pokazati i takve primjere.

Baza *Struna* predviđa navođenje podređenih naziva (hiponima), ali ne predviđa navođenje meronima. Međutim, budući da smo pri radu na *Jeni* zaključili da su u nekim nazivima meronimi iznimno korisni za uređivanje nazivlja, katkad su navedeni u napomeni, što je prikazano na primjeru obrade natuknice *rječnički članak* (vidi 49. sliku).

⁴⁵ Više o holonimno-meronimnim odnosima u *Jeni* vidi u Hudeček i Mihaljević u tisku.

⁴⁶ Durkin (2016: 446): „In semantics, meronymy is generally not as central as other *-onymi* relations, since it is not a logical relation.”

rječnički članak

status naziva: naziv

definicija: obrada pojedine natuknice u rječniku

vrelo definicije: Pojmovnik, Mrežnik. (mrežno)

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: leksikografija

dopušteni naziv: leksikografski članak

istovrijednica - engleski: dictionary entry

istovrijednica - njemački: Wörterbuchartikel, Lexikonartikel

istovrijednica - francuski: entrée de dictionnaire

istovrijednica - ruski: словарная статья

istovrijednica - švedski: ordboksartikel

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Rječnički članak u jednome rječniku mora uvijek biti ustrojen na isti način. Koje će elemente rječnički članak imati, ovisi o vrsti rječnika, struci, korisnicima i opsegu rječnika. Dijelovi su rječničkoga članka natuknica, istovrijednice, uputnice, odrednice, morfološki blok, definicija itd.

49. slika: Obrada naziva *rječnički članak* u *Jeni*

6.2. Normiranje jezikoslovnoga nazivlja⁴⁷

Pri vrednovanju i normiranju jezikoslovnoga nazivlja polazište je definicija naziva *nazivlje* ili *terminologija* (vidi 50. sliku):

⁴⁷ Ovo se potpoglavlje djelomično temelji na radu Hudeček i Mihaljević 2018a.

nazivlje

status naziva: naziv

definicija: sustav naziva koji se upotrebljavaju o određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području

vrelo definicije: Bičanić i dr. (2013.)

stranica: 367

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: terminologija

dopušteni naziv: terminologija

istovrijednica - engleski: terminology

istovrijednica - njemački: Terminologie

istovrijednica - francuski: terminologie

istovrijednica - ruski: терминология

istovrijednica - švedski: terminologi

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: srednji

napomena: Naziv je *terminologija* višeznačan jer označuje 1. sustav naziva i 2. znanost. Stoga se u hrvatskome standardnom jeziku preporučuje uporaba naziva 1. *nazivlje* i 2. *nazivoslovlje* ili *terminologija*. Terminologija označuje i skup postupaka i metoda za prikupljanje, opis i prikaz naziva. Naziv *nazivlje* najčešće se odnosi na *znanstveno nazivlje*, pa je naziv *znanstveno nazivlje* pleonastičan. Katkad možemo govoriti i o *narodnome nazivlju* (npr. biljaka i životinja) ili *zemljopisnome nazivlju* (zemljopisnih objekata).

50. slika: Obrada naziva *nazivlje* u *Jeni*

Treba uzeti u obzir i ove činjenice:

1. Nazivlje neke struke nastaje normiranjem naziva u pojmovnome sustavu.
2. Normiranje i normiranost značajke su standardnoga jezika, pa onda i nazivlja koje pripada standardnomu jeziku.
3. Normiranje pretpostavlja svjestan odabir.
4. Svakomu se terminološkom sustavu postavljaju dva osnovna zahtjeva:
 - da bude u skladu s najnovijim postignućima znanosti
 - da bude u skladu s hrvatskim standardnim jezikom.

Normiranje nazivlja u nekoj struci započinje deskriptivnom analizom. U posao normiranja jezikoslovnoga nazivlja s jedne strane trebali bi biti uključeni stručnjaci različitih potpodručja jezikoslovlja, npr. stručnjaci za onomastiku, frazeologiju, stilistiku, pragmalingvistiku, povijest jezika te za različite suvremenije jezikoslovne pravce, npr. generativnu i kognitivnu lingvistiku, a s druge, kako bi se zadovoljili normativni i terminološki zahtjevi, standardolozi, terminolozi i terminografi.

Pri normiranju jezikoslovnoga nazivlja potrebno je nazive prema pravilima *Strune* razvrstati u ove kategorije:

- **Dopušteni nazivi** nazivi su koji se susreću u struci kao potpune istoznačnice preporučenoga naziva, ali su po nekome kriteriju manje normativno prihvatljivi od preporučenoga naziva. Ti se nazivi ne upotrebljavaju u definicijama.
- **Nepreporučeni nazivi** nazivi su koji nisu prihvatljivi za uporabu u strukovnome jeziku jer su jezično neprihvatljivi ili pogrešno ili nepotpuno izražavaju pojam na koji se odnose.
- **Zastarjeli nazivi** nazivi su koji se u jeziku struke više ne upotrebljavaju, ali se mogu naći u starijoj literaturi.
- **Žargonizmi** su nazivi koji se upotrebljavaju u neslužbenome razgovoru među stručnjacima, a često su posuđenice iz drugih jezika, metaforični izrazi i sl.

Pri normiranju nazivlja važnu ulogu imaju terminološka načela. Kad je potrebno pronaći novu riječ za nov pojam, najčešće se ili posuđuje i prilagođuje riječ stranoga jezika ili se tvorbenim postupcima tvori nova hrvatska riječ – novotvorenica. Posljedica je toga da često za isti pojam i isti strani naziv nastaju mnogi hrvatski nazivi, tj. jednomu stranom nazivu odgovara niz hrvatskih naziva nastalih različitim postupcima. Postojanje istoznačnih naziva za terminološki sustav nije dobro, pa treba među nazivima koji označuju pojedini pojam odabrati jedan, i to onaj koji je prema terminološkim i jezičnim načelima najbolji.

Pri normiranju posebno je važan odnos prema terminološkome sustavu jer se nikad ne može normirati samo jedna riječ, nego treba uzeti u obzir sustav u cjelini, a to znači nadređene pojmove (i njima pridružene nazive), podređene pojmove (i njima pridružene nazive) te ostale istoredne pojmove koje je u struci potrebno razgraničiti.

Od samoga početka hrvatski terminološki rječnici u predgovoru ističu nekoliko činjenica važnih za normiranje nazivlja: odnos hrvatskoga (domaćega) i stranoga jezika, sustavan odnos prema stranim riječima koje se u rječnik unose, potrebu izgradnje terminološkoga sustava, potrebu usklađivanja s jezičnim sustavom (*duh narodnoga jezika*) i vrednovanje naziva (postojanje *nevaljanih naziva*) te zamjenu određenoga naziva *boljim* nazivom. Polovicom 20. stoljeća već se izrijeком oblikuju načela za terminološko normiranje, koja se preciziraju pod utjecajem visterijanskoga terminološkog pristupa i međunarodnih terminoloških norma (pod čijim se utjecajem nazivi razvrstavaju na *preporučene*, *dopuštene* i *nepreporučene*) te se kao valjan način terminološkoga normiranja ističe i javna rasprava. Iako se u 21. stoljeću preispituju terminološka načela, načela normiranja i visterijanski pristup terminologiji, ne donosi se nov pristup koji bi mogao biti primijenjen u praktičnome terminološkom radu te terminološka

načela i dalje ostaju osnovni vodič pri terminološkome normiranju (usp. Hudeček i Mihaljević 2019a).

U terminološkoj normi ISO 704 2000 navode se ova terminološka načela: *transparency* (nasuprot *opacity*), *consistency within a concept system*, *appropriateness*, *linguistic economy* (*conciseness*), *derivability and compoundability*, *linguistic correctness* i *preference for native language*. Ta su terminološka načela razrađena, prilagođena i oprimjerena za hrvatski jezik u *Hrvatskome terminološkom priručniku* (usp. Hudeček i Mihaljević 2012.).

7. Primjena terminoloških načela na jezikoslovno nazivlje

U ovome poglavlju oprimjerit ćemo primjerima iz *Jene* sva terminološka načela.

7.1. Domaće riječi imaju prednost pred stranim

U skladu s tim načelom u navedenim ćemo primjerima prednost dati hrvatskim nazivima:

5 tablica: Domaći nazivi i internacionalizmi u *Jeni*

internacionalizam – dopušteni naziv	domaći naziv – preporučeni naziv
adverzivna rečenica	suprotna rečenica
apstraktna imenica	mislena imenica
asindetska rečenica	bezveznička rečenica
asindetsko sklapanje	sklapanje bez veznika
aspekt	vid
augmentativ	uvećanica
deklinacija	sklonidba
direktni objekt	izravni objekt
disjunktivna rečenica	rastavna rečenica
dubleta	dvostrukost
ekskluzivna rečenica	isključna rečenica
enklitika	zanaglasnica
finalna rečenica	namjerna rečenica
imperfektivni glagol	nesvršeni glagol
indirektni objekt	neizravni objekt
irealna rečenica	nestvarna rečenica
kauzalna rečenica	uzročna rečenica

klauza	surečenica
komparacija	stupnjevanje
koncesivna rečenica	dopusna rečenica
kondicionalna rečenica	uvjetna rečenica
kongruencija	sročnost
konkluzivna rečenica	zaključna rečenica
konkretna imenica	stvarne imenice
konsekutivna rečenica	posljedična rečenica
konjugacija	sprezanje
kopula	spona
kvalitativni pridjevi	opisni pridjevi
lokalne rečenice	mjesne rečenice
modalne rečenice	načinske rečenice
nepalatal	nenepčanik
neutralan red riječi	neobilježeni red riječi
palatal	nepčanik
partikula	čestica
pasivni oblik	trpni oblik
perfektivni glagol	svršeni glagol
posesivni pridjev	posvojni pridjev
potencijalna rečenica	moгуća rečenica
proklitika	prednaglasnica
realne rečenice	stvarne rečenice
rekcija	upravljanje
sindetska rečenica	veznička rečenica
sintagma	spoj riječi
temporalna rečenica	vremenska rečenica

Primjer obrade natuknice u *Jeni* u kojoj se vidi da je *glagolski vid* preporučeni naziv, a *glagolski aspekt* dopušteni naziv (vidi 51. sliku).

glagolski vid	
status naziva: naziv	
definicija: gramatička kategorija glagola kojom se izriče trajanje radnje	
projekt: jezikoslovije	
potpodručje: morfologija	
dopušteni naziv: glagolski aspekt	istovrijednica - engleski: verbal aspect istovrijednica - njemački: Verbalaspekt istovrijednica - francuski: aspect verbal istovrijednica - ruski: глагольный вид istovrijednica - švedski: aspekt
	jezična odrednica: višerječni naziv

51. slika: Obrada naziva *glagolski vid* u *Jeni*

Treba pritom imati na umu da domaći naziv nema uvijek prednost jer se uzimaju u obzir i ostala terminološka načela.

7.2. Nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima iz živih jezika

Nazivi oblikovani prema latinskome ili grčkome imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd.

Umjesto naziva *klauza* prema engleskome *clause*, koji se još uvijek pojavljuje posebno u tekstovima koji govore o engleskoj sintaksi, bolje je upotrijebiti naziv *klauzula* (prema latinskome). Ipak, najbolje je upotrijebiti domaći naziv *surečenica* bez obzira na to je li riječ o hrvatskoj ili engleskoj sintaksi (vidi 52. sliku).

surečenica	
status naziva: naziv	
definicija: rečenica koja je sastavnica složene rečenice	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: sintaksa	
podređeni pojam: osnovna surečenica, zavisna surečenica	
nepreporučeni naziv: klauza	istovrijednica - engleski: clause istovrijednica - njemački: Nebensatz istovrijednica - francuski: proposition; co-proposition istovrijednica - ruski: предложение
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski

52. slika: Obrada naziva *surečenica* u *Jeni*

U generativnoj morfologiji pojavljuje se naziv *padežni filter* (vidi 53. sliku). Na odabir između naziva *filter* i *filtar* može se primijeniti pravilo navedeno u savjetniku *555 jezičnih savjeta*.

padežni filter	
status naziva: naziv	
definicija: načelo prema kojemu svakoj glasovno ostvarenoj imenskoj skupini mora biti dodijeljen apstraktni padež	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: generativna gramatika	
nepreporučeni naziv: padežni filter	istovrijednica - engleski: Case filter istovrijednica - njemački: Kasusfilter istovrijednica - francuski: filtre du cas istovrijednica - ruski: падежный фильтр
	jezična odrednica: višerječni naziv

53. slika: Obrada naziva *padežni filter* u *Jeni*

filter > filtar Riječ *filtar* dolazi od latinskoga *filtrum*. Pri preuzimanju imenica iz latinskoga nastavak se *-um* u pravilu izostavlja, npr. *aditorij*, *kurikul*, *metal*, *studij*. Budući da tako dobivena osnova završava na tri suglasnika (*ltr*), umeće se nepostojani *a*, pa dobivamo riječ *filtar*. Riječ *filter* preuzeta je iz njemačkoga i engleskoga. Budući da u hrvatskome jeziku prednost imaju internacionalizmi preuzeti iz grčkoga ili latinskoga jezika u odnosu na riječi preuzete iz suvremenih/živih jezika, u hrvatskome standardnom jeziku prednost se daje liku *filtar* pred likom *filter*. Riječ *filtar* sklanja se ovako: N *filtar*, G *filtra*, DL *filtru*, A *filtar*, I *filtrom*, mn. N *filtri*, G *filtara*, DLI *filtrima*, A *filtre*.

(Blagus Bartolec i dr. 2016: 138)

7.3. Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim

Na temelju načela proširenosti prednost se daje nazivima *glagolsko lice*, a ne *glagolska osoba* i *osobne zamjenice*, a ne *lične zamjenice* iako bi sustavnije bilo da se dosljedno upotrebljavaju nazivi *glagolska osoba* i *osobna zamjenica* ili *glagolsko lice* i *lična zamjenica*.

Naziv *posuđenica* u hrvatskome se jeziku upotrebljava u značenju ‘riječ ili koja druga sastavnica stranoga podrijetla koja je više ili manje prilagođena jezičnomu sustavu jezika u koji je posuđena’. U istome se značenju upotrebljava i riječ *primljenica* (npr. Stolac i Morić-Mohorovićić 2014: 384), koja točnije opisuje što se događa kad riječ iz jednoga jezika dođe u drugi. Ona se u njemu primi, ali je jezik primalac ne treba vratiti jeziku iz kojega ju je primio. Na temelju načela proširenost prednost se daje nazivu *posuđenica*. Broj pojava naziva *posuđenica* i *primljenica* u *Jezikoslovnome korpusu* naveden je u 6. tablici.

6. tablica: Broj pojava naziva *posuđenica* i *primljenica* u *Jezikoslovnome korpusu*

posuđenica	2177
primljenica	106

Istim se načelom može opravdati uporaba naziva *istovrijednica* iako bi jezično točniji bio naziv *jednakovrijednica* (ili čak *jednakovrednica*). U korpusu *Jene* nalaze se nazivi *istovrijednica*, *istovrjednica*, *jednakovrijednica* i *jednakovrjednica*. U 7. tablici prikazuje se broj pojava naziva *istovrijednica*, *istovrjednica*, *jednakovrijednica*, *jednakovrjednica* u *Jezikoslovnome korpusu*.

7. tablica: Broj pojava naziva *istovrijednica* i njegovih istoznačnica u *Jezikoslovnome korpusu*

istovrijednica	283
istovrjednica	4
jednakovrijednica	37
jednakovrjednica	2

Zbog istoga se načela u *Hrvatskome pravopisu* daje prednost nazivu *pravopisni znakovi* pred nazivom *razgodci* i *rečenični znakovi* te se ukida nefunkcionalna razlika između *pravopisnih* i *rečeničnih znakova* (*razgodaka*). U 8. tablici prikazuje se broj pojava naziva *pravopisni znak*, *rečenični znak* i *razgodak* u *Jezikoslovnome korpusu*.

8. tablica: Broj pojava naziva *pravopisni znak*, *rečenični znak* i *razgodak* u *Jezikoslovnome korpusu*

pravopisni znak	74
rečenični znak	19
razgodak	45

Da čestoća uporabe ne može biti jedini kriterij pri odlučivanju o tome koji je naziv preporučeni, jasno je vidljivo iz 9. tablice. Naime, po kriteriju čestoće odabrali bismo *dvotočku*, ali *trotočje* te tako ne bismo dobili skladan terminološki sustav.

9. tablica: Broj pojava naziva *dvotočje*, *dvotočka*, *trotočje* i *trotočka* u *Jezikoslovnome korpusu*

dvotočje	13
dvotočka	46
trotočje	19
trotočka	3

Stoga su u *Jeni* u skladu s rješenjima *Hrvatskoga pravopisa* odabrani nazivi *dvotočka* i *trotočka*. Obrada naziva *dvotočka* prikazana je na 55. slici.

dvotočka	
status naziva: naziv	
definicija: pravopisni znak koji označuje stanku, promjenu intonacije ili jačine glasa ispred upravnoga govora ili nabiranja	
vrela definicije: Jožić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: pravopis	
dopušteni naziv: dvotočje	istovrijednica - engleski: colon istovrijednica - njemački: Doppelpunkt istovrijednica - francuski: deux-points; double point istovrijednica - ruski: двоеточие istovrijednica - švedski: kolon
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
	simbol: ;
	poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/dvotočka/63/

55. slika: Obrada naziva *dvotočka* u *Jeni*

7.4. Naziv mora biti usklađen sa sustavom i normama hrvatskoga standardnog jezika

Naziv mora biti usklađen s pravopisnim, naglasnim, fonološkim, morfološkim, tvorbenim, leksičkim i sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika. Navodimo nekoliko primjera za svaku razinu.

7.4.1. Pravopisna razina

Utjecaj je općejezične norme na jezikoslovno nazivlje najočitiiji na pravopisnoj razini. Dio pravopisnih dvostrukosti u jezikoslovnome nazivlju proizlazio je iz postojanja više pravopisnih praksa. Godine 2013. uveden je *Hrvatski pravopis* kao jedinstveni pravopis koji se upotrebljava u svim školama, na kojemu su pisani svi odobreni školski udžbenici, na kojemu se provodi državna matura i natjecanje iz svih predmeta te polažu stručni ispiti iz svih predmeta. U 10. tablici navedeno je nekoliko jezikoslovnih naziva u kojima iz opće pravopisne norme proizlazi preporučeni naziv.⁴⁸

10. tablica: Nepreporučeni i preporučeni nazivi u *Jeni* (pravopisna razina)

nepreporučeni nazivi	preporučeni naziv
prevoditeljska pogriješka	prevoditeljska pogreška
pogrješka polisemije	pogreška polisemije
pogrješka isključivosti	pogreška isključivosti
istovrednica, istovrjednica	istovrijednica
nezavisno složena rečenica, nezavisnosložena rečenica	nezavisnosložena rečenica
zavisno složena rečenica	zavisnosložena rečenica
višestrukosložena rečenica	višestruko složena rečenica

7.4.2. Morfološka razina

Na morfološkoj razini postoji dvojba između naziva *nepostojano* a i *nepostojani* a, *nepostojano* e i *nepostojani* e te *slogotvorno* r ili *slogotvorni* r. Ta se dvojba može svesti na pitanje: Kojega su roda *a*, *e* i *r* u navedenim nazivima?⁴⁹ Budući da je riječ o glasu, a ne o slovu, preporučeni su nazivi *nepostojani* a, *nepostojani* e i *slogotvorni* r (vidi 56. sliku).

⁴⁸ Više o utjecaju *Hrvatskoga pravopisa* na nazivlje vidi u Hudeček i Mihaljević 2015a.

⁴⁹ Više o tome vidi u radu Horvat i Mihaljević 2007.

nepostojani a	
status naziva: naziv	
definicija: glasovna promjena u kojoj dolazi do gubljenja ili pojavljivanja samoglasnika a u nekim oblicima riječi	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: fonologija	
dopušteni naziv: alternacija a/o; zamjena a/o	istovrijednica - njemački: Vokalschwund a
nepreporučeni naziv: nepostojano a	istovrijednica - francuski: voyelle a mobile; alternance a/o
	istovrijednica - ruski: ёernoé a
	jezična odrednica: višerječni naziv
	poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/nepostojani-a-zamjena-a-o/11/#pravilo
napomena: Budući da je riječ o nepostojanome glasu, a ne o nepostojanome slovu, pravilan je naziv nepostojani a, a ne nepostojano a.	
nepostojani e	
status naziva: naziv	
definicija: samoglasnik e koji postoji samo u nekim oblicima iste riječi, a u drugim se oblicima te riječi gubi	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: fonologija	
nepreporučeni naziv: nepostojano e	istovrijednica - njemački: Vokalschwund e
	istovrijednica - francuski: voyelle e mobile
	istovrijednica - ruski: ёernoé e
	jezična odrednica: višerječni naziv
	poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/nepostojani-e-zamjena-e-o/12/#pravilo

56. slika: Obrada naziva *nepostojani a* i *nepostojani e* u *Jeni*

7.4.3. Tvorbena razina

Mnogi sinonimni nazivi u jezikoslovnome nazivlju nastali su različitim tvorbenim postupcima.

7.4.3.1. *neuralne mreže* i *neuronske mreže*

Neurolingvistika je dio neuroznanosti. U tekstovima iz neurolingvistike često se pojavljuje pridjev *neuralni* kao prvi element sveze uz imenice *cijev*, *mreža*, *sustav*, *teorija*, *terapija*, *znanost*. Uz svezu *neuralna mreža* pojavljuje se i sveza *neuronska mreža*. U jezičnome savjetniku *555 jezičnih savjeta* nalazi se savjet:

bakterijalna infekcija > bakterijska infekcija Jedno od načela jezičnoga posuđivanja glasi: ako već treba preuzeti koju riječ iz drugoga jezika, ne treba preuzimati i riječi koje su od nje izvedene, nego ih treba izvoditi iz hrvatske posuđenice (ako smo već posudili imenicu, pridjev treba izvesti od nje prema pravilima hrvatske tvorbe, a ne iz stranoga jezika posuditi i pridjev). U hrvatski smo jezik tako npr. preuzeli riječ *bakterija*, ali pridjev izvodimo po pravilima hrvatske tvorbe prema kojima se osnovi dodaje nastavak *-ski* ili *-ni*. Stoga hrvatskomu standardnom jeziku pripada

pridjev *bakterijski*, npr. *bakterijska infekcija*, *bakterijska upala*, a ne pripada mu pridjev *bakterijalni*, preuzet prema engleskome *bacterial*, npr. *bakterijalna infekcija*, *bakterijalna upala*.

(Blagus Bartolec i dr., 2016: 29)

Primjenom toga savjeta možemo zaključiti da od imenice *neuron* treba tvoriti pridjev *neuronski*, a ne *neuralni*, te je preporučeni naziv *neuronska mreža* (vidi Belaj i Despot).

7.4.3.2 *označilac* i *označitelj*

Označilac ili *označitelj* dio je jezičnoga znaka koji se sastoji od slijeda glasova koji tvore morfem, riječ ili skupinu riječi. U knjizi *555 jezičnih savjeta* nalazi se savjet:

poslužitelj i poslužilac Imenica *poslužitelj* znači ‘osoba koja poslužuje’. Prema toj se imenici tvori i imenica *poslužiteljica*, koja znači ‘žena koja poslužuje’. Imenica *poslužilac* istoznačnica je naziva *server* i znači ‘računalo koje poslužuje podatcima i programima druga računala’.

poslužitelj/poslužiteljica stroja

mrežni poslužilac

(Blagus Bartolec i dr., 2016: 360)

Primjenom toga savjeta (*označilac/označitelj* nije čovjek, nego što neživo) na navedeni sinonimni par možemo zaključiti da je preporučeni naziv *označilac* (vidi 57. sliku).

označilac	
status naziva: naziv	
definicija: dio jezičnoga znaka koji se sastoji od slijeda glasova koji tvore morfem, riječ ili skupinu riječi	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: temeljno jezikoslovno nazivlje	
dopušteni naziv: izraz	istovrijednica - engleski: signifier
nepreporučeni naziv: označitelj	istovrijednica - njemački: Bezeichnendes, Bezeichnung, äußere Zeichenform
	istovrijednica - francuski: signifiant
	istovrijednica - ruski: обозначающее, означающее
	istovrijednica - švedski: signifiant, det betecknande
	jezična odrednica: imenica
broj: jednina	
rod: muški	
suprotnica: označenik	

57. slika: Obrada naziva *označilac* u *Jeni*

Odnosni pridjev izveden od imenice *forenzika* glasi *forenzički* (kao npr. lingvistika – *lingvistički*, matematika – *matematički*), pa se prednost daje nazivu *forenzička lingvistika* pred nazivom *forenzična lingvistika* (vidi 58. sliku).

forenzička lingvistika	
status naziva: naziv	
definicija: grana lingvistike koja primjenjuje jezično znanje na pravno i istražiteljsko područje	
vrela definicije: Hudeček, Mihaljević i Vukojević (2011.)	
stranica: 101	
projekt: jezikoslovlje	
nepreporučeni naziv: forenzična lingvistika	istovrijednica - engleski: forensic linguistics
	istovrijednica - njemački: forensische Linguistik
	istovrijednica - francuski: linguistique médico-légale
	istovrijednica - ruski: судебная лингвистика
	jezična odrednica: višerječni naziv

58. slika: Obrada naziva *forenzička lingvistika* u *Jeni*

U 11. tablici navode se još neki primjeri nepreporučenih i preporučenih naziva.

11. tablica: Nepreporučeni i preporučeni nazivi u *Jeni* (tvorbena razina)

nepreporučeni naziv	preporučeni naziv
dijalektalni, dijalekatski	dijalektni (imamo dijalektni frazem)
dvotočje	dvotočka
forenzična lingvistika	forenzička lingvistika
točka-zarez	točka sa zarezom

7.4.4. Sintaktička razina

Na sintaktičkoj razini često se postavlja pitanje treba li prednost dati ustrojstvu *pridjev + imenica* ili ustrojstvu *imenica + imenica u genitivu*⁵⁰ ili *imenica + imenica*. Nazivu *manjinski jezik* daje se prednost pred nazivom *jezik manjina*, a nazivu *ciljni jezik* pred nazivom *jezik cilj*

⁵⁰ Više o tome vidi u Hudeček, Kereković i Mihaljević 2016.

(vidi 59. sliku).

manjinski jezik	
status naziva: naziv	
definicija: jezik veće skupine koji se tradicionalno govori na području na kojemu danas prevladava koji drugi jezik	
vrela definicije: Jelaska i dr. (2005.)	
stranica: 55	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: glotodidaktika	
podređeni pojam: endogeni manjinski jezik	
nepreporučeni naziv: jezik manjina	istovrijednica - engleski: minority language
	istovrijednica - njemački: Minderheitensprache
	istovrijednica - francuski: langue minoritaire
	istovrijednica - ruski: язык меньшинства
	istovrijednica - švedski: minoritetsspråk
	jezična odrednica: višerječni naziv
	suprotnica: većinski jezik
kontekst: Manjinski se jezik stoljećima, katkad i tisućama godina govori na određenome području, ali su stjecajem okolnosti govornici manjinskog jezika uključeni u nacionalnu državu u kojoj je službenim proglašen koji drugi jezik.	
vrela konteksta: Trask (2005.)	
stranica: 187	
napomena: Trask (2005: 187) manjinski jezik definira ovako: materinski jezik kojim govori jedan od naroda zemlje u kojoj je službenim ili nacionalnim jezikom proglašen koji drugi jezik. U Hrvatskoj su manjinski jezici srpski, talijanski, mađarski, češki, njemački i dr., a hrvatski je manjinski jezik primjerice u Gradišću, Moliseu ili Karaševu.	

59. slika: Obrada naziva *manjinski jezik* u *Jeni*

7.4.5. Leksička razina

Na leksičkoj razini uočavamo mnogo istoznačnica domaćega i stranoga podrijetla (npr. *deklinacija* – *sklonidba*, *konjugacija* – *sprezanje*). Takve ćemo nazive analizirati govoreći o primjeni prvoga terminološkog načela na jezikoslovno nazivlje. Katkad dolazi i do sinonimije domaćih naziva, npr. *uzvik* i *usklik*⁵¹. U tome se slučaju također s pomoću terminoloških načela bira preporučeni naziv, npr. *ciljni jezik* (20 pojava u *Jezikoslovnome korpusu* ili *odredišni jezik* (4 pojava u *Jezikoslovnome korpusu*) ili se nazivi značenjski razjednačuju..

6.5. Kraći nazivi imaju prednost pred duljima

Kraći nazivi imaju prednost pred duljima, npr., naziv *prefiksacija* ima prednost pred nazivom *prefiksalna tvorba* (vidi 60. sliku).

⁵¹ U dokumentu *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik. Prijedlog*. 2016. upotrebljavaju se nazivi *uzvik* (2016: 83) i *usklik* (2016: 82). Danas se upotrebljava samo *usklik*. Više o tome vidi u poglavlju *O nekim problemima morfološkoga nazivlja*.

prefiksacija

status naziva: naziv

definicija: tvorebeni način u kojemu se stvaraju nove riječi dodavanjem prefiksa

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: tvorba riječi

dopušteni naziv: prefiksalna tvorba; prefiksna tvorba

istovrijednica - engleski: prefixation

istovrijednica - njemački: Präfigierung

istovrijednica - francuski: préfixation

istovrijednica - ruski: префиксация

istovrijednica - švedski: prefixavledning

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

suprotnica: sufiksacija

napomena: Iako je u hrvatskome jeziku uobičajen naziv *prefiksalna tvorba*, prema tvorbenim pravilima naziv bi trebao biti *prefiksna tvorba*. Taj je naziv rijetko potvrđen u praksi. Stoga se prednost daje nazivu *prefiksacija*.

60. slika: Obrada naziva *prefiksacija* u *Jeni*

Pri primjeni ovoga pravila treba imati u vidu da 1. i 4. pravilo imaju prednost pred ovim pravilom, pa se često daje prednost duljem domaćem nazivu pred kraćim stranim nazivom. Prednost se katkad daje duljem nazivu i zbog toga jer je kraći naziv premetaforičan. Od toga se načela može odstupiti i ako ustrajanje na njemu daje nepotpun sustav.⁵² Primjeri primjene ovoga načela navedeni su u 12. tablici.

12. tablica: Dopušteni i preporučeni nazivi u *Jeni* (načelo kraćine)

dopušteni naziv	preporučeni naziv
jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, jednačenje zapornika po tvorbenome mjestu	jednačenje po mjestu (tvorbe)
jednačenje šumnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po zvučnosti	jednačenje po zvučnosti
prefiksalna tvorba	prefiksacija
sufiksna tvorba ⁵³	sufiksacija
zamjena <i>l s o</i>	vokalizacija

Zahtjev za kraćinom naziva često je povezan i sa zahtjevom za izbjegavanje pleonazama, tj. o

⁵² Više o tome vidi u Hudeček i Mihaljević 2012.

⁵³ U korist davanja prednosti nazivima *sufiksacija* i *prefiksacija* pred nazivima *sufiksna tvorba* i *prefiksna tvorba* govori i 4. terminološka načelo jer se nazivi *sufiksacija* i *prefiksacija* bolje uklapaju u tvorbeni sustav (od imenica *sufiks* i *prefiks* pridjevi bi trebali biti *sufiksni* i *prefiksni*).

izbjegavanju nepotrebnoga ponavljanja istih obavijesti, npr. *književnoumjetnički funkcionalni stil*. Taj je naziv tvoren od pridjeva *književnoumjetnički*, koji je tvoren od sveze *književna umjetnost*. Ako se književnost odredi kao jedna od umjetnosti, nije jasno zašto sastavnicu *umjetnički* treba isticati u nazivu. Sastavnica *funkcionalni* također je pleonastična jer ne postoji književni, znanstveni, administrativni itd. stil koji nije funkcionalni stil (vidi 61. sliku).

književni stil	
status naziva: naziv	
definicija: stil kojim se pišu književna djela, najslobodniji funkcionalni stil koji se odlikuje individualnošću i kreativnošću	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: funkcionalna stilistika	
dopušteni naziv: beletristički stil; beletristički funkcionalni stil; književni funkcionalni stil; književnoumjetnički funkcionalni stil	istovrijednica - engleski: literary style
nepreporučeni naziv: književno-umjetnički funkcionalni stil, književno-umjetnički stil	istovrijednica - njemački: literarischer Stil
	istovrijednica - francuski: style littéraire
	istovrijednica - ruski: книжный стиль, литературно-художественный стиль
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Naziv je <i>književnoumjetnički funkcionalni stil</i> pleonastičan, pa se sastavnica <i>funkcionalni</i> i sastavnica <i>umjetnički</i> može izostaviti iz naziva stila.	

61. slika: Obrada naziva *književni stil* u *Jeni*

7.6. Naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost

Prema ovome načelu naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice. Neki su primjeri navedeni u 13. tablici.

13. tablica: Dopušteni i preporučeni nazivi u *Jeni* (načelo tvorbene plodnosti)

dopušteni naziv	preporučeni naziv i njegove tvorenice
prefiksna tvorba	prefiksacija – prefiksacijski
spoj riječi	sintagma – sintagmatski
sufiksna tvorba	sufiksacija – sufiksacijski

7.7. Treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja

Iako se polisemija u nazivlju nikad ne može posve ukinuti, treba je izbjegavati kad je god to moguće. Navodimo nekoliko primjera. U jezikoslovnome nazivlju riječ *veznik* ima dva značenja. Tom se riječju opisuje i vrsta riječi i sintaktička uloga riječi ili skupine riječi. Veznik kao sintaktička jedinica, član funkcionalnoga razreda, nije nužno jednorječan. Takva nepoželjna višeznačnost mogla bi se razriješiti tako da se nazivu *veznik* pridruži samo prvo

značenje (vrste riječi), a da se riječi ili skupine riječi koje imaju sintaktičku ulogu povezivanja nazovu kako drukčije, npr. *vezna sredstva*. Rečenična su vezna sredstva prikazana u 14. tablici.

14. tablica: Rečenična vezna sredstva

riječi koje su veznici po vrsti riječi	i, pa, te, ni, niti, a, ali, nego, no, već, dok, čim, jer, da, ako...
riječi koje nisu veznici po vrsti riječi	kako, gdje, koji, tko, što, čiji, kakav, li...
složena vezna sredstva	budući da, stoga što, zato što, kao što, zbog toga što, nego što, kako... tako, tako... da

Složena su vezna sredstva (složeni veznici) dvorječna ili višerječna vezna sredstva (npr. *budući da, zato što, s obzirom na to da, zahvaljujući tomu što*).

U jezikoslovlju se naziv *veznik* upotrebljava u dvama značenjima. U prvome označuje vrstu riječi, a u drugome rečenično vezno sredstvo. Kako višeznačnost u nazivlju nije poželjna, nazivom *veznik* u gramatici Hudeček i Mihaljević (2019.) označuje se vrsta riječi (opisana u poglavlju *Morfologija*), a nazivom (*rečenično*) *vezno sredstvo* jednorječna ili višerječna jedinica koja u nezavisnosloženim rečenicama povezuje surečenice odnosno po kojoj se u zavisnosloženim rečenicama zavisna surečenica uvrštava u osnovnu. Vezno sredstvo koje povezuje surečenice u nezavisnosloženim rečenicama naziva se još i *konjunktorem*, a vezno sredstvo po kojemu se zavisna surečenica uvrštava u osnovnu *subjunktorem*.

Dva značenja imaju i nazivi *namjerna rečenica*, *mjesna rečenica*, *vremenska rečenica*, *subjektna rečenica* itd. jer se njima označuje i čitava zavisnosložena rečenica i njezin dio, zavisna rečenica. Ta se višeznačnost često razrješuje uvođenjem naziva (*zavisna/glavna*) *surečenica*, kojim se označuje rečenica u sastavu složene rečenice te se tako jasno razlikuje npr. *namjerna rečenica* (zavisnosložena rečenica) od *namjerne surečenice* (zavisna rečenica).

Pod nazivom *posvojni pridjev*⁵⁴ podrazumijevaju se katkad samo pridjevi na *-ov*, *-ev*, *-in* (koji u pravilu označavaju pripadanje živomu posjedovatelju), a katkad se u tu skupinu uključuju i odnosni pridjevi (pridjevi na *-ski*, *-čki*, *-nji*, *-ji*...). Bilo bi logično da se pridjev *posvojni* i u svezi *posvojni pridjev* i u svezi *posvojni genitiv/dativ* upotrebljava u istome značenju. Ako se posvojnost u posvojnome genitivu povezuje sa živim posjedovateljem, tako bi trebalo biti i u posvojnome pridjevu, što bi tvorbeno ograničilo značenjsku skupinu posvojnih pridjeva na

⁵⁴ Na to da se nazivu *posvojni pridjev* i *posvojni genitiv* pridaje u normativnim priručnicima različito značenje u nekoliko svojih radova implicitno ili eksplicitno upozorava Branko Kuna (1999., 2001.), a o tome nazivu iscrpno govore i Lana Hudeček, Snježana Kereković i Milica Mihaljević (2016.).

pridjeve tvorene sufiksima *-ov*, *-ev*, *-in* (i to ne sve: *tvrtkin*, *Vladin* itd.; ali ti se pridjevi mogu metonimijski protumačiti kao skup živih posjedovatelja).

U *Hrvatskome pravopisu* uvedena je razlika između naziva *kratica* i *pokrata*. To je učinjeno kako bi se razlikovale dvije posve različite pojave koje su obje nazivane *kraticama*. Kratica je skraćena riječ u pisanju, npr. *dr.*, *gđa*, *gđica*, *br.*, *jd.*, *tzv.* Kratice se najčešće pišu s točkom na kraju i ne sklanjaju se. Pokrata (akronim) riječ je koja se piše velikim slovima, nastala je kraćenjem višerječnoga naziva ili imena, npr. *DNK*, *HNK*, *IHJJ*. Pokrate nemaju na kraju točku, najčešće se izgovaraju slovakajući i sklanjaju sa spojnicom.

kratica	
status naziva: naziv	
definicija: skraćena riječ ili više riječi u pisanju	
vrelo definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
	istovrijednica - engleski: abbreviation istovrijednica - njemački: Abkürzung, Kurzwort istovrijednica - francuski: abréviation istovrijednica - ruski: аббревиатура; сложносокращенное слово istovrijednica - švedski: förkortning
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/kratica/49/
pokrata	
status naziva: naziv	
definicija: riječ koja se piše velikim slovima nastala kraćenjem najčešće višerječnoga naziva ili imena	
vrelo definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
dopušteni naziv: akronim	istovrijednica - engleski: acronym
nepreporučeni naziv: kratica; skraćenica	istovrijednica - njemački: Abkürzung; Akronym; Initialwort; Buchstabenwort; Kurzwort
	istovrijednica - francuski: acronyme
	istovrijednica - ruski: аббревиатура; акроним
	istovrijednica - švedski: initialförkortning; akronym
	jezična odrednica: imenica broj: jednina rod: ženski poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/pokrate/50/

62. slika: Obrada naziva *kratica* i *pokrata* u *Jeni*

Treba razgraničiti značenje pridjeva *višečlan* i *višerječan*. *Višečlan* je onaj koji se sastoji od više sastavnica koje ne moraju nužno biti riječi, a *višerječan* je onaj koji se sastoji od dviju ili više riječi.

višečlan	
status naziva: naziv	
definicija: koji se sastoji od više sastavnica koje ne moraju nužno biti riječi	
vrelo definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
	istovrijednica - njemački: mehrgliedrig istovrijednica - ruski: многочленный jezična odrednica: pridjev
napomena: Treba razlikovati značenje pridjeva <i>višečlan</i> i <i>višerječan</i> . <i>Višečlan</i> je onaj koji se sastoji od više sastavnica koje ne moraju nužno biti riječi, npr. <i>Anamarija</i> , <i>Ana-Marija</i> , <i>Ana Marija</i> , <i>višerječan</i> je onaj koji se sastoji od dviju ili više riječi, npr. <i>Ana Marija</i> .	
višerječan	
status naziva: naziv	
definicija: koji se sastoji od dviju ili više riječi	
vrelo definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
	istovrijednica - engleski: multiword, multi-word istovrijednica - njemački: Mehrwort istovrijednica - ruski: состоящий из нескольких слов jezična odrednica: pridjev suprotnica: jednoječan
napomena: Treba razlikovati značenje pridjeva <i>višečlan</i> i <i>višerječan</i> . <i>Višečlan</i> je onaj koji se sastoji od više sastavnica koje ne moraju nužno biti riječi, npr. <i>Anamarija</i> , <i>Ana-Marija</i> , <i>Ana Marija</i> , <i>višerječan</i> je onaj koji se sastoji od dviju ili više riječi, npr. <i>Ana Marija</i> . U njemačkome ne postoji istoznačni pridjev, u njemačkome se u usporedivim slučajevima upotrebljava složenica čiji prvi dio <i>Mehrwort-</i> koji prenosi značenje <i>višerječni</i> , dok je drugi dio složenice temeljna riječ naziva, npr. <i>Mehrwortverbindung</i> , <i>Mehrwortbenennung</i> , <i>Mehrwortexem</i> .	

63. slika: Obrada naziva *višečlan* i *višerječan* u *Jeni*

Nazivi *nepostojani* a i *nepostojani* e višeznačni su jer označuju:

1. sam glas *a* ili *e* koji je nepostojan
2. glasovnu promjenu u kojoj dolazi do gubljenja ili pojavljivanja samoglasnika *a* ili *e* u nekim oblicima riječi.

U drugome bi značenju bolje bilo upotrebljavati nazive *alternacija a/Ø* i *alternacija e/Ø*.⁵⁵, ali su nazivi *nepostojani a* i *nepostojani e* mnogo prihvaćeniji.

7.8. Nazive se ne smije bez valjana razloga mijenjati

Ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja te ako je jednomu značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi. Ovo je načelo blisko 3. načelu te bismo i ovim načelom mogli objasniti davanje preporuke nazivima *istovrijednica* i *posuđenica* (vidi sliku 64).

posuđenica	
status naziva: naziv	
definicija: riječ ili koja druga sastavnica stranoga podrijetla koja je više ili manje prilagođena jezičnomu sustavu jezika u koji je posuđena	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
podređeni pojam: prilagođenica; tudica; usvojenica	
dopušteni naziv: pozajmljenica; primljenica	istovrijednica - engleski: loanword
zastarjeli naziv: strankinja	istovrijednica - njemački: Lehnwort
	istovrijednica - francuski: mot d'emprunt
	istovrijednica - ruski: заимствованное слово
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
napomena: Zbog tvorbene motivacije naziva <i>posuđenica</i> (niječ koja je posuđena iz nekoga jezika, dakle u tome se jeziku više ne nalazi, a jezik koji ju je posudio trebao bi je vratiti jeziku iz kojega ju je posudio) neki jezikoslovci predlažu uporabu naziva <i>primljenica</i> . Zbog mnogo češće uporabe naziva <i>posuđenica</i> od naziva <i>primljenica</i> u jezikoslovnoj literaturi te zbog činjenice da treba razlikovati tvorbenu i terminološku značenje naziva, preporučeni je naziv <i>posuđenica</i> .	

64. slika: Obrada naziva *posuđenica* u *Jeni*

U hrvatskome se upotrebljava naziv *naziv* kao zamjena za internacionalizam *termin*. Taj je naziv dobro prihvaćen, proširen u struci i među jezikoslovcima i među stručnjacima različitih struka koji se bave nazivljem. Međutim, neki su stručnjaci u istome značenju pokušali uvesti naziv *nazivak* (vidi sliku 65).⁵⁶

⁵⁵ Više o tome vidi u Mihaljević i Horvat 2007.

⁵⁶ Vidi www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60954.

naziv	
status naziva:	naziv
definicija:	stručni izraz za određeni pojam
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	terminologija
podređeni pojam:	dopušteni naziv; nepreporučeni naziv; preporučeni naziv; zastarjeli naziv; žargonski naziv
dopušteni naziv:	termin
nepreporučeni naziv:	nazivak
istovrijednica - engleski:	term
istovrijednica - njemački:	Terminus; Fachausdruck, Fachbegriff, Fachbezeichnung, Fachwort
istovrijednica - francuski:	terme
istovrijednica - ruski:	термин
istovrijednica - švedski:	term
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	muški
napomena: Naziv se može sastojati od jedne ili više riječi.	

65. slika: Obrada naziva *naziv* u *Jeni*

Taj je naziv također dobro tvoren u hrvatskome jeziku, ali dovodi do nepotrebne sinonimije, pa je bolje upotrebljavati već prihvaćeni naziv.

7.9. naziv ima prednost ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu

Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.

Primjeri iz korpusa pokazuju da se pridjevi *glagoljički*, *glagoljski* i *glagoljični* pojavljuju u istim svezama, najčešće u vezi s riječima *tekst*, *pismo*, *spomenik*, *brevijar*, *misal*, *rukopis*, *pergamena*, *spis*. Sva se tri pridjeva upotrebljavaju u istome značenju ‘koji se odnosi na glagoljicu, koji je pisan glagoljicom’. Pri donošenju odluke o tome kojemu od tih triju pridjeva treba dati prednost, u prvome redu treba voditi računa o sustavnosti, tj. o tome da postoje i pridjevi kojima se označuje da se što odnosi na druga pisma, ćirilicu i latinicu: pridjevi *ćirilski*, *ćirilični*, *ćirilički*, (*latinski*), *latinični*, *latinički*. Odlučujući o tome kojemu od tih triju pridjeva treba dati prednost, treba nastojati izgraditi sustav pridjeva sa značenjem ‘koji se odnosi na pismo (glagoljicu/ćirilicu/latinicu)’. Pridjev *glagoljski* iz prvoga niza izveden je od glagola *glagoljati*, pridjev *ćirilski* od imenice (imena *Ćiril*), pridjev *latinski* od imenice (imena *Latini*). Ti su pridjevi odnosni, prema tome tvorbeno značenje pridjeva *ćirilski* i *latinski* bilo bi ‘koji se

odnosi na Ćirila, koji je stvorio Ćiril’, ‘koji se odnosi na Latine, koji su stvorili Latini’. Pridjev *glagoljski* ne uklapa se u taj sustav jer je nemoguće uspostaviti tvorbenu definiciju: ‘koji se odnosi na x’. Pridjevi iz drugoga niza tvoreni su od naziva pisma (*glagoljica*, *ćirilica* i *latinica*) i sufiksa *-ski*. Oni su valjano izvedeni, ali u tvorbi hrvatskoga standardnog jezika pravilo je da se, kad je moguće od iste osnove izvesti pridjeve sufiksima *-ski* i *-ni* (koji se značenjski ne razlikuju), prednost daje pridjevima izvedenim sufiksom *-ni*. Nazivi pisama navedeni su u 15. tablici.

15. tablica: Nazivi pisama u *Jeni*

pismo	sinonimni niz	preporučeni naziv
glagoljica	glagoljički, glagoljični, glagoljski	glagoljični
ćirilica	ćirilski, ćirilički, ćirilični	ćirilični
latinica	latinski, latinički, latinični	latinični ⁵⁷

Obrada naziva *ćirilični* prikazana je na 66. slici.

ćirilični	
status naziva: naziv	
definicija: koji se odnosi na ćirlicu	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: pravopis	
dopušteni naziv: ćirilički	istovrijednica - njemački: kyrillisch
nepreporučeni naziv: ćirilski	istovrijednica - ruski: кирилловский
	jezična odrednica: pridjev
napomena: Odlučujući o tome kojemu od triju potvrđenih pridjeva <i>ćirilični</i> , <i>ćirilički</i> , <i>ćirilski</i> treba dati prednost, treba uzeti u obzir skladan sustav pridjeva sa značenjem ‘koji se odnosi na pismo’. Stoga preporučeni pridjevni naziv tvoren od imenice <i>ćirilica</i> glasi <i>ćirilični</i> u skladu s pridjevima <i>latinični</i> , <i>glagoljični</i> i <i>arabični</i> (<i>arebični</i>).	

66. slika: Obrada naziva *ćirilični* u *Jeni*

⁵⁷ Više o tome vidi u Hudeček, Mihaljević i Vukojević 2010: 119–122.

U *Jeni* je bilo potrebno usustaviti i razgraničiti značenja naziva *stupnjevanje*, *stupnjevanje pridjeva* i *stupnjevanje priloga*. Ti su nazivi u *Jeni* definirani kako je prikazano na 67. slici.

stupnjevanje	
status naziva: naziv	
definicija: promjena pridjeva ili priloga s obzirom na količinu posjedovanoga svojstva ili osobine ili na intenzitet načina	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: morfologija	
podređeni pojam: stupnjevanje pridjeva; stupnjevanje priloga	
dopušteni naziv: komparacija	istovrijednica - engleski: gradation
	istovrijednica - njemački: Graduierung
	istovrijednica - francuski: gradation
	istovrijednica - ruski: сравнение
	istovrijednica - švedski: komparation; gradbojning
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: srednji	
napomena: Naziv je unesen u bazu jer se često govori samo o <i>stupnjevanju</i> bez oznake je li riječ o stupnjevanju pridjeva ili o stupnjevanju priloga. U hrvatskome jeziku prilozi i pridjevi najčešće se stupnjuju na isti način, npr. pridjev <i>dobar</i> , <i>bolji</i> , <i>najbolji</i> , prilog <i>dobro</i> , <i>bolje</i> , <i>najbolje</i> . Međutim prilozi se stupnjuju s obzirom na intenzitet načina, a pridjevi s obzirom na količinu posjedovanoga svojstva ili osobine.	

stupnjevanje pridjeva	
status naziva: naziv	
definicija: promjena pridjeva s obzirom na količinu nekoga svojstva koje ima imenica uz koju pridjev stoji	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: morfologija	
dopušteni naziv: komparacija pridjeva	istovrijednica - engleski: comparison of adjectives
	istovrijednica - njemački: Adjektivkomparation
	istovrijednica - francuski: comparaison des adjectifs
	istovrijednica - ruski: сравнение прилагательного
	istovrijednica - švedski: adjektivens komparation
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: srednji	
poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/stupnjevanje/23/#pravilo	

stupnjevanje priloga

status naziva: naziv

definicija: promjena priloga s obzirom na količinu nekoga svojstva koje ima glagol uz koji prilog stoji

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

dopušteni naziv: komparacija priloga

istovrijednica - engleski: comparison of adverbs

istovrijednica - njemački: Adverbkomparation

istovrijednica - francuski: comparaison des adverbess

istovrijednica - ruski: сравнение наречия

istovrijednica - švedski: adverbens komparation

jezična odrednica: višerječni naziv

67. slika: Obrada nadređenoga naziva *stupnjevanje* i podređenih naziva *stupnjevanje pridjeva* i *stupnjevanje priloga u Jeni*

7. 10. Primjena više terminoloških načela

Terminološka se načela ne mogu primjenjivati mehanički. Već je iz ovoga kratkog primjera jasno da je na naziv za jedan pojam, npr. *zamjena l s(a) o*, *zamjena l > o*, *vokalizacija*, *alternacija l/o*, ili na povezane nazive jednoga područja, npr. nazivlje funkcionalnih stilova, često moguće primijeniti više terminoloških načela. Ta su terminološka načela često u sukobu te bismo prema jednome načelu dali prednost jednomu članu terminološkoga para ili niza, a prema drugome drugomu članu. Posebno treba biti oprezan s načelom proširenosti jer je često, posebno u novijim teorijama, strani naziv prošireniji, ali to nije razlog da se ne pokuša izgraditi domaće nazivlje. Posebno treba istaknuti važnost četvrtoga terminološkog načela jer nazivlje pripada standardnomu jeziku. Često se na isti naziv (navodimo primjer naziva *zamjena l s(a) o*, *vokalizacija*, *alternacija l/o*, *zamjena l/o* može primijeniti više terminoloških načela.

Za istu su glasovnu promjenu potvrđeni nazivi *zamjena l s(a) o*, *zamjena l > o*, *vokalizacija*, *alternacija l/o*. Primjenom prvoga terminološkog načela naziv *zamjena l s o* ima prednost pred nazivima *vokalizacija* i *alternacija l/o*. Primjenom četvrtoga terminološkog načela naziv *zamjena l s o* ima prednost pred nazivom *zamjena l sa o*. Primjenom trećega i šestoga terminološkog načela naziv *vokalizacija*, od kojega je moguće tvoriti pridjev *vokalizacijski*, ima prednost. Primjenom devetoga terminološkog načela može se dati prednost nazivu *alternacija l/o*, koji tvori skladan sustav s nazivima *alternacija a/Ø* i *alternacija e/Ø*. Uzevši u obzir sva

navedena terminološka načela odabran je preporučeni naziv *vokalizacija* te je obrađen kako je prikazano na 68. slici.

vokalizacija	
status naziva: naziv	
definicija: morfološki uvjetovana glasovna promjena u kojoj se / na kraju sloga ili riječi zamjenjuje s o	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
dopušteni naziv: alternacija l/o; zamjena l/o, zamjena l s o	istovrijednica - engleski: vocalisation; vocalization
nepreporučeni naziv: zamjenja l sa o	istovrijednica - njemački: Vokalisierung
	istovrijednica - francuski: vocalisation
	istovrijednica - ruski: вокализация
	istovrijednica - švedski: vokalisering
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
	poveznica: http://gramatika.hr/pravilo/vokalizacija-zamjena-l-o/13/#pravilo

68. slika: Obrada naziva *vokalizacija* u *Jeni*

Potrebno je provesti cjeloviti terminološku analizu nazivlja funkcionalnih stilova zbog postojanja sinonimnih parova i nizova. Da bi se odabrao preporučeni naziv koji odgovara jezičnomu i terminološkomu sustavu, potrebno je zbog načela sustavnosti analizirati nazivlje čitavoga područja funkcionalnih stilova.

Nazivi za pet temeljnih funkcionalnih stilova koji se nalaze u većini udžbenika i priručnika hrvatskoga jezika ulaze u sinonimne nizove koji su prikazani u 16. tablici:⁵⁸

16. tablica: Sinonimija u nazivlju funkcionalnih stilova

znanstveni	znanstveni funkcionalni stil, znanstveni stil
administrativni	administrativni funkcionalni stil, administrativno-poslovni funkcionalni stil, administrativni stil, uredsko-poslovni stil
publicistički	novinarsko-publicistički funkcionalni stil, novinarsko-publicistički stil, novinski ili publicistički stil, novinarski stil, publicistički funkcionalni stil, publicistički stil
razgovorni	razgovorni funkcionalni stil, razgovorni stil

⁵⁸ U Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (Silić i Pranjković 2005.) upotrebljavaju se nazivi: *administrativno-poslovni stil*, *administrativni stil*, *administrativni funkcionalni stil*, u Raguževoj gramatici (Raguž 2007.) *administrativni stil*, u Težakovo i Babićevoj gramatici (Težak i Babić 2004.) *administrativni stil* i *uredsko-poslovni stil*, u gramatici Hudeček i Mihaljević (2017.) *administrativni stil*, u *Povijesnome pregledu* (Babić i dr. 1991.) samo se spominje *poslovni stil*, u HNOS-u (2006.) *administrativno-poslovni stil*, u kurikulu (2016. i 2019.) *administrativni stil*.

književni	beletristički stil, beletristički funkcionalni stil, književni funkcionalni stil, književni stil, književnoumjetnički funkcionalni stil, književno-umjetnički funkcionalni stil
------------------	---

U jezikoslovnoj se literaturi često govori o shematiziranosti i nepotpunosti takve podjele te se problematizira položaj razgovornoga stila, a katkad i književnoga stila, kao jednoga od funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika.⁵⁹ Pri analizi nazivlja funkcionalnih stilova u obzir se uzimaju terminološka načela, ovdje se navode samo ona koja su primijenjena u ovoj analizi):

1. prednost se daje domaćemu nazivu – Temeljem ovoga načela daje se prednost nazivima koji sadržavaju sastavnicu *književni* pred onima koji sadržavaju sastavnicu *beletristički*. Temeljem samo ovoga načela prednost bi imali i nazivi sa sastavnicom *novinski* ili *novinarski* pred onima koji imaju sastavnicu *publicistički* te nazivima koji imaju sastavnicu *uredski* i/ili *poslovni* pred onima koji imaju sastavnicu *administrativni*.

2. prednost se daje kraćemu nazivu – Temeljem ovoga načela prednost se daje nazivima koji nemaju sastavnicu *funkcionalni* i koji nemaju dvočlani pridjev, dakle *znanstveni*, *administrativni*, *publicistički* ili *novinarski*, *razgovorni*, *književni* stil.

4. prednost se daje nazivu koji poštuje pravila hrvatskoga standardnog jezika – Temeljem ovoga načela prednost se daje nazivu *književnoumjetnički* pred nazivom *književno-umjetnički*⁶⁰ jer je taj pridjev izveden od naziva *književna umjetnost*.

5. prednost se daje proširenijemu nazivu – U jezikoslovnome nazivlju prošireniji su nazivi sa sastavnicom *publicistički* nego oni sa sastavnicom *novinski/novinarski* te nazivi sa sastavnicom *administrativni* nego oni sa sastavnicom *poslovni*. Osim toga publicistika ima šire značenje od novinstva, pa naziv *publicistički* stil bolje odražava značenje pojma.

17. tablica: Broj pojavnica naziva funkcionalnih stilova u *Jezikoslovnome korpusu*

publicistički stil	68
novinski stil	5
novinarski stil	8
administrativni stil	9

⁵⁹ Više o tome vidi u Frančić, Hudeček i Mihaljević 2006.

⁶⁰ Naziv potvrđen u Samardžija i Selak 2001: 169.

poslovni stil	0
administrativno-poslovni stil	4

6. naziv mora odražavati svoje mjesto u pojmovnome sustavu – Sustavnost naziva jedan je od razloga za izostavljanje sastavnice *funkcionalni* u nazivlju funkcionalnih stilova. Naime, ne postoje *nefunkcionalni* stilovi te u pojmovnome sustavu funkcionalni stilovi nisu suprotstavljeni nekim drugim stilovima.

Pri normiranju nazivlja funkcionalnih stilova također treba imati u vidu da nazivom ne mora biti obuhvaćeno čitavo područje koje on pokriva jer je to obuhvaćeno definicijom.⁶¹

Temeljem tih načela i potvrđenosti u korpusu nazivlje je funkcionalnih stilova u *Jeni* obrađeno kako je prikazano na 69. slici.

književni stil	
status naziva: naziv	
definicija: stil kojim se pišu književna djela, najslobodniji funkcionalni stil koji se odlikuje individualnošću i kreativnošću	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: funkcionalna stilistika	
dopušteni naziv: beletristički stil; beletristički funkcionalni stil; književni funkcionalni stil; književnoumjetnički funkcionalni stil	istovrijednica - engleski: literary style
nepreporučeni naziv: književno-umjetnički funkcionalni stil; književno-umjetnički stil	istovrijednica - njemački: literarischer Stil
	istovrijednica - francuski: style littéraire
	istovrijednica - ruski: книжный стиль, литературно-художественный стиль
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Naziv je <i>književnoumjetnički funkcionalni stil</i> pleonastičan, pa se sastavnica <i>funkcionalni</i> i sastavnica <i>umjetnički</i> može izostaviti iz naziva stila.	

⁶¹ To se može lako dokazati s pomoću primjera dobro prihvaćenih naziva, npr. *dizalica*, *dizalo*, *uspinjača* (svi se ujedno i spuštaju), *svlačionica* (u kojoj se i oblačimo), *bjelina* (kao pravopisni naziv može biti i plava, crvena, zelena ako je tekst pisan na papiru u boji) itd.

razgovorni stil

status naziva: naziv

definicija: stil koji služi za potrebe svakodnevnoga sporazumijevanja i odlikuje se komunikacijskom spontanošću i nepripremljenošću, neusiljenošću, prirodnošću i familijarnošću

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: funkcionalna stilistika

dopušteni naziv: razgovorni funkcionalni stil

istovrijednica - engleski: colloquial style

istovrijednica - njemački: Umgangssprache

istovrijednica - francuski: style familier; registre familier

istovrijednica - ruski: разговорный стиль

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Naziv je *razgovorni funkcionalni stil* pleonastičan, pa se sastavnica *funkcionalni* može izostaviti iz naziva stila. Razgovorni stil spada u slobodnije funkcionalne stilove.

publicistički stil

status naziva: naziv

definicija: stil javnoga priopćavanja kojim se pišu tekstovi za dnevne novine, časopise i ostale tiskovine, internetske portale te koji se upotrebljava na radiju i televiziji, srednji je funkcionalni stil s obzirom na odnos prema normi

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: funkcionalna stilistika

dopušteni naziv: novinarski funkcionalni stil, novinarsko-publicistički funkcionalni stil, novinarski stil, novinarsko-publicistički stil, publicistički funkcionalni stil

istovrijednica - engleski: publicist functional style; publicist style

istovrijednica - njemački: Zeitungsstil; journalistischer Stil; Mediensprache

istovrijednica - francuski: style journalistique

istovrijednica - ruski: газетно-публицистический стиль

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Naziv je *publicistički funkcionalni stil* pleonastičan, pa se sastavnica *funkcionalni* može izostaviti iz naziva stila.

administrativni stil

status naziva: naziv

definicija: stil administracije, industrije, trgovine, vojske i politike koji spada u strože funkcionalne stilove i služi za izricanje onoga što se propisuje i za oblikovanje jasnih i nedvosmislenih tvrdnja

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: funkcionalna stilistika

dopušteni naziv: administrativni funkcionalni stil, administrativno-poslovni funkcionalni stil, administrativno-poslovni stil, uredsko-poslovni funkcionalni stil, uredsko-poslovni stil

istovrijednica - engleski: administrative functional style; administrative style

istovrijednica - njemački: Beamtensprache; administrativer Stil

istovrijednica - francuski: style administratif

istovrijednica - ruski: административный стиль

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Naziv je *administrativni funkcionalni stil* pleonastičan, pa se sastavnica *funkcionalni* može izostaviti iz naziva stila.

znanstveni stil

status naziva: naziv

definicija: stil kojim se pišu znanstveni i stručni radovi, monografije i udžbenici i u potpunosti je u službi logičke organizacije sadržaja

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: funkcionalna stilistika

dopušteni naziv: znanstveni funkcionalni stil

istovrijednica - engleski: scientific functional style; scientific style

istovrijednica - njemački: Wissenschaftssprache; Wissenschaftsstil; wissenschaftlicher Stil

istovrijednica - francuski: style scientifique

istovrijednica - ruski: научный стиль

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Naziv je *znanstveni funkcionalni stil* pleonastičan, pa se sastavnica *funkcionalni* može izostaviti iz naziva stila. Znanstveni je stil najstroži funkcionalni stil.

69. slika: Obrada naziva *književni stil*, *razgovorni stil*, *publicistički stil*, *administrativni stil* i *znanstveni stil* u *Jeni*

Problemi se mogu pojaviti i u normiranju naziva podstilova osnovnih funkcionalnih stilova. Analiziramo li, primjerice, sinonimne nazive *osobni* i *personalni* podstil s terminološkoga stajališta, možemo nazivu osobni podstil dati prednost temeljem prvoga terminološkog načela, koje govori o tome da domaći nazivi imaju prednost pred stranim, pa i internacionalizmima. Posebno se postavlja pitanje kako definirati osobni podstil i razgraničiti ga od poslovnoga podstila. Osobni podstil možemo podijeliti u dvije osnovne skupine: 1. podstil koji obuhvaća dokumente koje neka ustanova ili tijelo izdaje pojedinoj osobi (tu je često riječ o obrascu u kojemu se samo popunjavaju pojedina polja koja se odnose na određenu osobu). U tu bi skupinu spadao individualno-potvrdni podstil prema Tošovićеvoj klasifikaciji. 2. podstil koji obuhvaća tekstove koje neka osoba piše kojoj ustanovi ili tijelu ili ih sastavlja za objavu u nekome mediju. U tu bi skupinu spadala pisma, ugovori, molbe, žalbe, telegrami, obavijesti itd. koje sastavlja neka osoba (katkad i uz bilježnikovu pomoć) i s pomoću kojih se obraća nekoj ustanovi ili sklupa neki pravni posao s kojom drugom osobom najčešće u prisutnosti javnoga bilježnika ili svjedoka. Ta skupina djelomično obuhvaća korespondencijski podstil prema Tošovićеvoj podjeli. Ipak, ona ne obuhvaća korespondencijski podstil u cijelosti jer npr. ne obuhvaća slučajeve kad se jedna ustanova obraća drugoj, a obuhvaća poslovnu korespondenciju samo u onome dijelu kad je s jedne strane komunikacijskoga lanca privatna osoba. Uzevši sve navedeno u obzir, može se predložiti ovakva definicija osobnoga podstila administrativnoga stila: *podstil je administrativnoga stila u kojemu se na jednoj strani komunikacijskoga lanca nalazi privatna osoba, a na drugoj koja ustanova*. U rjeđim se slučajevima na objema stranama komunikacijskoga lanca nalaze privatne osobe, ali je riječ o pravnome tekstu, npr.

kupoprodajnome ugovoru, ugovoru o najmu, oporuci, punomoći. Stoga taj podstil obuhvaća osobne dokumente: putovnicu, osobnu iskaznicu, rodni list, vjenčani list, domovnicu, vozačku dozvolu, smrtni list, smrtovnicu, vojnu knjižicu, školske svjedodžbe, pohvalnice, prijepis ocjena, diplomu, punomoć, potvrdu o promjeni imena i/ili prezimena, osmrtnicu, oporuku, obavijest o smrti, obavijest o rođenju, ugovor o poslu, rješenje o plaći, kupoprodajni ugovor, rješenje o mirovini, žalbu, molbu, životopis itd. (vidi 70. sliku).

osobni podstil	
status naziva:	naziv
definicija:	podstil kojim se pišu molbe, žalbe, životopisi, oporuke, punomoći
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	funkcionalna stilistika
dopušteni naziv:	personalni podstil
istovrijednica - njemački:	persönlicher Stil
istovrijednica - francuski:	sous-style personnel
istovrijednica - ruski:	личный подстиль
jezična odrednica:	višeječni naziv

70. slika: Obrada naziva *osobni podstil* u *Jeni*

8. Pridruživanje naziva drugih struka

Jezikoslovno nazivlje dijelom ulazi i u opći jezik te u druge srodne struke, npr. komunikologiju, defektologiju, antropologiju, psihologiju, knjižničarstvo itd. Neka od tih područja već su obrađena u *Struni* (antropologija), neka se obrađuju u isto vrijeme s jezikoslovnim nazivljem (knjižničarstvo). Navodimo natuknice s pridjevom *jezični* koje se nalaze u bazi *Hrvatsko antropološko nazivlje* – *ANTRONA* navedene su u 18. tablici.

18. tablica. Nazivi koji sadržavaju pridjev *jezični* u projektu *Hrvatsko antropološko nazivlje*

jezična	ideologija, kompetencija, politika, raznolikost, rekurzija, socijalizacija, relativnost, struktura, tipologija, univerzalija, upotreba, varijabilnost, zajednica
jezične	igre
jezični	bioprogram, determinizam, dodir, mit, prijelaz

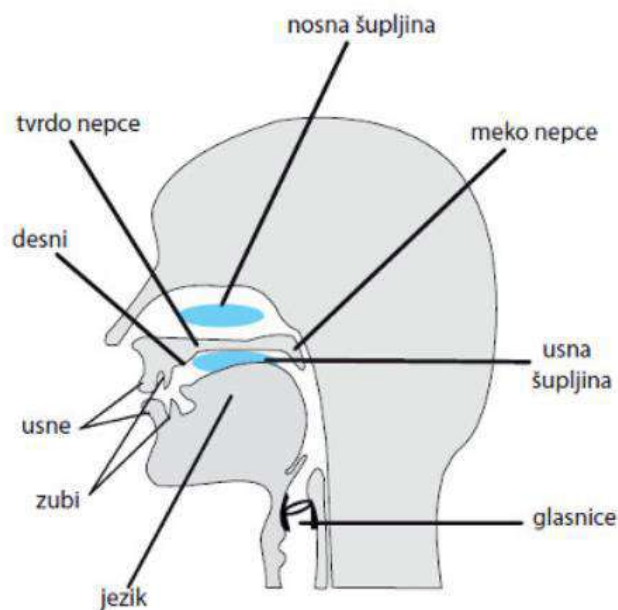
Obrađeni nazivi pridruženi su jezikoslovnomu nazivlju s pomoću oznake sviđanja (engl. *like*). Na početku rada na projektu izvezeni su svi nazivi koji pripadaju lingvističkoj antropologiji jer je to područje najbližije jezikoslovlju, pa je pretpostavljeno da će biti najviše naziva koji će se pridružiti jezikoslovnomu nazivlju.

Na poveznici <http://ihjj.hr/jena/index.php/2020/04/01/pridruzivanje-naziva-drugih-struka-jeni> donosi se popis ekscerpiranih naziva lingvističke antropologije, a na 71. slici. vidljiv je uzorak naziva iz područja antropologije. Među tim nazivima odabrano je nazivlje iz područja lingvističke antropologije. Analizom ekscerpiranih naziva utvrđeno je koji će se nazivi pridružiti jezikoslovnomu nazivlju (vidi 71. sliku).

neolenija	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	biološka antropologija	
izvorni govornik	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	lingvistička antropologija	
materinski jezik	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	lingvistička antropologija	
posebni jezik	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	lingvistička antropologija	
protusjećanje	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	sociokulturna antropologija	
idealna populacija	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	biološka antropologija	
odljevak mozga	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	biološka antropologija	
zapremina lubanje	antropologija	etnologija i antropologija	antropologija	biološka antropologija	

71. slika: Nazivi iz područja antropologije

Nakon toga uočeno je da je određen broj naziva govornih organa već uključen u *Strunu*. Analiza je provedena prema 72. slici.

72. slika: Govorni organi

Analizom naziva s navedene slike utvrđeno je da su ovi nazivi već obrađeni u *Struni* te su i oni pridruženi jezikoslovnomu nazivlju: *nosna šupljina*, *tvrd nepce*, *meko nepce*, *usna šupljina*, *jezik*.

U suradnji s Terminološkom komisijom Međunarodnoga slavističkog komiteta izrađuje se pojmovnik terminološkoga nazivlja prema Bessé, Nkwenti-Azeh i Sager 1997. Analizom toga izvora utvrđeno je da među obrađenim nazivima postoje dva koja su već obrađena u *Struni* (*normizacija*, *terminološka norma*).

Osim sustavnoga pridruživanja nazivlja po područjima, obrađivači uočavaju da je neki naziv već unesen u neku drugu struku, pa je i tako pridružen određeni broj naziva, npr. naziv *izoglosa* (vidi 73. sliku).

73. slika: Izbjegavanje dvostrukoga unosa pridruživanjem

Dosad su *Jeni* su pridruženi nazivi navedeni u 19. tablici.

19. tablica: Nazivi drugih područja pridruženi *Jeni*

1.	analiza diskursa
2.	angularna vijuga
3.	antropološka lingvistika
4.	antroposemiotika
5.	Brocino područje
6.	deiksa
7.	denotacija
8.	deskriptivizam
9.	diglosija
10.	diskurs
11.	dvostruka artikulacija
12.	ekologija jezika
13.	entekstualizacija
14.	etnografija komunikacije
15.	etnolingvistika
16.	etnosemantika
17.	fatička komunikacija
18.	glotokronologija

19.	govorna zajednica
20.	gubitak jezika
21.	izoglosa
22.	izumiranje jezika
23.	jezična ideologija
24.	jezična kompetencija
25.	jezična politika
26.	jezična porodica
27.	jezična rekurzija
28.	jezična relativnost
29.	jezična socijalizacija
30.	jezična struktura
31.	jezična tipologija
32.	jezična uporaba
33.	jezični bioprogram
34.	jezični determinizam
35.	jezični mit
36.	jezični repertoar

37.	jezični varijetet
38.	jezično djelovanje
39.	jezično tržište
40.	jezik
41.	kod
42.	komunikacija
43.	komunikacijska situacija
44.	komunikacijska upućenost
45.	konotacija
46.	kreolski jezik
47.	kritička analiza diskursa
48.	<i>lingua franca</i>
49.	lingvistička antropologija
50.	manjinski jezik
51.	međukulturna komunikacija
52.	mehanizam za usvajanje jezika
53.	meko nepce
54.	metajezik
55.	metapragmatika
56.	miješanje kodova
57.	motorička teorija o razvoju jezika
58.	nazivi oslovljavanja
59.	negativna uljudnost
60.	neverbalna komunikacija
61.	normizacija
62.	nosna šupljina
63.	obilježenost
64.	ogovaranje
65.	označenik
66.	pidžin
67.	pozitivna uljudnost
68.	prebacivanje kodova

69.	pretpostavka o urođenosti jezika
70.	približna univerzalija
71.	prirodni semantički metajezik
72.	proizvoljnost
73.	protudiskurs
74.	relativna univerzalija
75.	Sapir-Whorfova hipoteza
76.	semantički primitivi
77.	semiologija
78.	semiotika
79.	semioza
80.	signal
81.	sociolingvistika
82.	spoznaja
83.	sustav glasovnih signala
84.	tajni jezik
85.	taksonomija
86.	temeljni rječnik
87.	teorija modularnosti
88.	teorija prototipa
89.	teorija uljudnosti
90.	terminološka norma
91.	trop
92.	tvrdi nepce
93.	ugroženi jezik
94.	uljudnost
95.	umjetni jezik
96.	univerzalna gramatika
97.	usna šupljina
98.	usvajanje jezika
99.	verbalna komunikacija
100.	vernakular
101.	Wernickeovo područje

9. Suradnja s drugim projektima

Jena surađuje s HRZZ-ovim projektima *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (jezikoslovno nazivlje, nazivlje e-leksikografije i korpusne lingvistike) voditeljice Lane Hudeček, *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM* (zastarjelice) voditeljice Marijane Horvat, *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku* (SARGADA) (nazivlje dopuna i dodataka) voditeljice Matee Birtić, *Dinamičnost kategorija specijaliziranoga znanja* (DIKA) voditeljice Ane Ostroški Anić, internim projektom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* (profesijske imenice u jezikoslovnome nazivlju) voditeljica Lane Hudeček i Milice Mihaljević te s međunarodnim projektom *Словар терминов терминоведения* (terminološko nazivlje) voditeljice Viktorije Ivaščenko.

9.1. Projekt *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (voditeljica Lana Hudeček)

IP-2016-06-2141, mrežna stranica <http://ihjj.hr/mreznik>

Cilj je projekta izrada slobodno dostupnoga, jednojezičnoga, hipertekstnoga, jednostavno pretraživoga mrežnog rječnika hrvatskoga standardnog jezika od 10 000 natuknica koji će omogućivati interakciju s korisnicima. Natuknice i pojedine riječi i izrazi u rječničkim člancima povezivat će se međusobno, a također i s natuknicama u bazama podataka koje će nastati u okviru toga projekta i izrađivati se usporedno s izradom rječnika (baza jezičnih savjeta, baza veznika s opisom vezničkih skupina i njihove modifikacije, baza objašnjenja podrijetla frazema, baza etnika i ktetika) te bazama koje suradnici na projektu već stvaraju u okviru svojih institutskih zadataka ili koje su vlasništvo Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (navedene u daljnjemu tekstu sažetka). Mrežnik je utemeljen na korpusima *Hrvatska mrežna riznica* <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html> i *Hrvatski mrežni korpus hrWaC* <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac>. Uz te će se izvore uzimati u obzir pri uspostavi definicija, donošenju primjera i značenja i svi drugi dostupni tiskani i mrežni izvori te *Jezikoslovni korpus*.

Mrežnik je ima tri međusobno neovisna, a ipak dijelom i povezana modula: modul za opće korisnike (10 000 natuknica), modul za učenike nižih razreda osnovne škole (3000 natuknica) te modul za osobe koje uče hrvatski kao drugi i strani jezik (1000 natuknica). Modulna struktura *Mrežnika* ima posljedica i na odabir osnovnoga abecedarija od 10 000 riječi. On je dobiven tako da je ekscerpcijom udžbenika i nastavnih planova i programa za niže razrede osnovne

škole dobiven abecedarij modula za učenike od 3000 riječi, a ekscerpcijom udžbenika za osobe koje uče hrvatski jezik kao drugi i strani jezik abecedarij od 1000 riječi. Abecedarij osnovnoga modula temelji se na preklopljenim i izbalansiranim čestotnim popisima riječi u dvama hrvatskim korpusima: *hrWaC-u* i *Hrvatskoj mrežnoj riznici* (ne automatski, nego na temelju uredničkoga odabira). Tom je abecedariju dodan preklopljeni abecedarij školskoga modula i modula za neisvorne govornike hrvatskoga jezika. *Mrežnik* je zamišljen kao korpusno utemeljen, a ne korpusom vođen rječnik, odnosno kao rječnik koji se oslanja na korpusne podatke, ali se pri obradi njegovi obrađivači služe i svim drugim dostupnim izvorima i podacima (iz tiskanih rječnika, s interneta itd.). Korpusi se pretražuju s pomoću alata *Sketch Engine*, a za potrebe projekta napisana je te potrebama projekta u više koraka prilagođena gramatika skica (*Sketch Grammar*) za hrvatski jezik, s pomoću koje se jednostavno dobivaju najvažniji podatci o gramatičkome i kolokacijskome ponašanju pojedine riječi. *Mrežnik* je zamišljen kao normativni rječnik, pa i ta činjenica objašnjava zašto on ne može biti korpusom vođen rječnik – nijedan, naime, od spomenutih korpusa nije u pravome smisli riječi standardnojezični korpus; osobito u *hrWaC-u* nalazi se i niz tekstova s društvenih mreža, foruma itd., dragocjenih za istraživanje jezika u posebnoj uporabi, ali nerelevantnih (osim kao pokazatelj veoma čestih jedinica koje se približavaju razgovornomu funkcionalnom stilu standardnoga jezika) za standardni jezik. U *Hrvatskome mrežnom rječniku* – *Mrežniku* obrađuje se i temeljno jezikoslovno nazivlje. Kako je riječ o normativnome rječniku hrvatskoga jezika te o uređivanju hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja, pri čemu je naglašena (u dodjeljivanju nazivu statusa preporučenoga, dopuštenoga ili nepreporučenoga naziva) normativna sastavnica, nužno nam je bilo i u svojem se praktičnom radu pozabaviti nekim problemima jezikoslovnoga nazivlja.

Budući da se *Mrežnik* izvodi istodobno s *Jenom* te da mnogi suradnici *Jene* surađuju i na *Mrežniku*, obrade su jezikoslovnoga nazivlja u *Jeni* i *Mrežniku* usklađene na sljedeći način (usp. Hudeček i Mihaljević 2019b): 1. navode se isti preporučeni nazivi, 2. po potrebi se daje isti jezični savjet (vidi 20. tablicu).

20. tablica: Usporedba obrade u *Jeni* i *Mrežniku*

<i>Jena</i>	<i>Mrežnik</i>
točka unesen: 01.08.2019, 20:57 faza obrade: urednik pregledao status naziva: preporučeni naziv	točka <i>pravop.</i> Točka je pravopisni znak (.) koji stoji na kraju rečenice te iza kratica i rednih brojeva.

<p>definicija: pravopisni znak koji stoji na kraju rečenice te iza kratica i rednih brojeva</p> <p>vrelo definicije: Jozić, Željko i dr. 2013. Hrvatski pravopis. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.</p> <p>područje: jezikoslovlje</p> <p>potpodručje: pravopis</p> <p>jezična odrednica: imenica</p> <p>rod: ženski</p> <p>broj: jednina</p> <p>istovrijednica – engleski: period; full stop</p> <p>njemački: Punkt</p> <p>francuski: point</p> <p>ruski: точка</p> <p>švedski: punkt</p> <p>simbol: .</p> <p>poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/tocka/55/</p>	<p>– Definicija mora počinjati malim slovom i nema točku na kraju.</p> <p>– Argument koji govori u prilog tomu da se parataksička rečenica ne razlikuje samo formalno od dviju rečenica, tj. da se ne može promatrati kao dvije rečenice koje su odijeljene točkom, odnosno koje se od dvorečeničnoga ustrojstva razlikuju samo formalno.</p> <p>kordinacija: točka i crtica, točka i uskličnik, točka i zarez</p> <p>poveznica <i>Hrvatski</i> <i>pravopis:</i> http://pravopis.hr/pravilo/tocka/55</p>
<p>točka sa zarezom</p> <p>unesen: 01.08.2019, 20:58</p> <p>faza obrade: urednik pregledao</p> <p>status naziva: preporučeni naziv</p> <p>definicija: pravopisni znak koji se piše pri jačemu odvajanju od onoga koje označuje zarez, a slabijemu od onoga koje označuje točka</p> <p>vrelo definicije: Jozić, Željko i dr. 2013. <i>Hrvatski pravopis</i>. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.</p> <p>područje: jezikoslovlje</p> <p>potpodručje: pravopis</p> <p>jezična odrednica: višerječni naziv</p> <p>istovrijednica – engleski: semicolon</p> <p>njemački: Semikolon</p> <p>francuski: point-virgule</p> <p>ruski: точка с запятой</p> <p>švedski: semikolon</p> <p>simbol: ;</p>	<p>točka sa zarezom pravop.</p> <p>Točka sa zarezom pravopisni je znak (;) koji se piše pri jačemu odvajanju od onoga koje označuje zarez, a slabijemu od onoga koje označuje točka</p> <p>– Definicije su napisane kosim slovima i međusobno su odvojene zarezom, a sinonim koji nije ukošen odvojen je točkom sa zarezom.</p> <p>– Veoma je često u engleskome tekstu uz veliko slovo u uspravnome nabravanju i točka sa zarezom.</p> <p>normativna napomena: U hrvatskome pravopisnom nazivlju u istome se značenju upotrebljavaju nazivi <i>točka-zarez</i> i <i>točka sa zarezom</i>. Budući da u nazivlju istoznačnice nisu poželjne, a polusloženice se ne uklapaju u strukturu hrvatskoga jezika te ih je, kad je to moguće, bolje zamijeniti istoznačnim nazivom drukčije strukture, prednost se daje nazivu <i>točka sa zarezom</i>.</p>

<p>napomena: U hrvatskome pravopisnom nazivlju u istome se značenju upotrebljavaju nazivi <i>točka-zarez</i> i <i>točka sa zarezom</i>. Budući da u nazivlju istoznačenice nisu poželjne, a polusloženice se ne uklapaju u strukturu hrvatskoga jezika te ih je, kad je to moguće, bolje zamijeniti istoznačnim nazivom drukčije strukture, prednost se daje nazivu <i>točka sa zarezom</i>.</p> <p>nepreporučeni naziv: točka-zarez</p> <p>poveznica: http://pravopis.hr/pravilo/tocka-sa-zarezom/62</p>	<p>mrtvi sinonim⁶²: točka-zarez</p> <p>poveznica: <i>Hrvatski pravopis:</i> http://pravopis.hr/pravilo/tocka-sa-zarezom/62</p>
---	--

Osim toga, u sklopu rada na *Mrežniku*, izrađuje se i *Pojmovnik e-leksikografije*, koji je jedan od važnih izvora za *Jenu* (vidi 22. tablicu).

22. tablica: Usporedba obrade u *Jeni* i *Pojmovniku e-leksikografije*

Jena	Pojmovnik e-leksikografije
odostražni rječnik	odostražni rječnik (engl. reverse dictionary) rječnik u kojemu su riječi abecedirane od kraja riječi
unesen: 04.08.2019, 18:12	<i>Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen</i> (1965. – 1967.) mrežno je dostupan na https://www.uibk.ac.at/slalistik/institut/matesic.html
faza obrade: urednik uređuje	1.
status naziva: preporučeni naziv	Odstraži rječnika naziva za vršitelje/vršiteljice radnje (http://ihjj.hr/musko_zensko/odostrazni/ , izradio Josip Mihaljević):
definicija: rječnik u kojemu su riječi abecedirane od kraja riječi	
vrelo definicije: Pojmovnik, Mrežnik.	
http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/ .	
područje: jezikoslovlje	
potpodručje: e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje	
dopušteni naziv: odostražnik	
jezična odrednica: višerječni naziv	
istovrijednica – engleski: reverse dictionary	
njemački: rückläufiges Wörterbuch	
francuski: dictionnaire inverse	
ruski: Обратный словарь	
švedski: baklängesordbok; finalalfabetisk ordbok	

⁶² U *Mrežniku* se nazivom *mrtvi sinonim* označuju sinonimi koji nisu natuknice u *Mrežniku*.

poveznica: http://ihjj.hr/musko_zensko/odostrazni/;
<http://ihjj.hr/jena/wp-content/odostrazni-jena/>;
<https://borna12.gitlab.io/odostraznji/odostrazni-mreznik/>

slika:

napomena: Nazivu *odostrazni rječnik* daje se prednost pred nazivom *odostraznik* zbog sustavnoga odnosa s nazivljem ostalih vrsta *rječnika* (*opći rječnik, posebni rječnik, abecedni rječnik, normativni rječnik, deskriptivni rječnik, terminološki rječnik* itd.)

n-gram

unesen: 04.08.2019, 16:41

faza obrade: urednik pregledao

status naziva: preporučeni naziv

definicija: sekvencija određene duljine koju sačinjavaju znakovi ili riječi koje se pojavljuju unutar teksta korpusa

vrelo definicije: Pojmovnik, Mrežnik.

<http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/>.

područje: jezikoslovlje

potpodručje: e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje

podređeni pojam: bigram; trigram; unigram

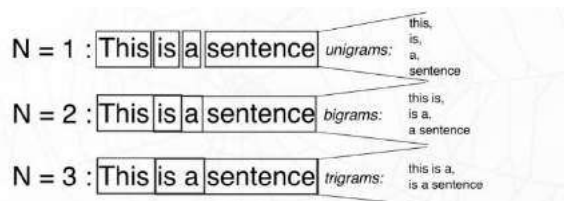
jezična odrednica: imenica

rod: muški

broj: jednina

istovrijednica – engleski: n-gram

n-gram sekvencija određene duljine koju sačinjavaju znakovi ili riječi koje se pojavljuju unutar teksta; pri radu s korpusima n-grami se odnose na sekvencije riječi; unigram je jedna riječ, bigram je sekvencija od dvije riječi, trigram je sekvencija od triju riječi itd.

<p>istovrijednica – njemački: N-Gramme</p> <p>istovrijednica – francuski: n-gramme</p> <p>istovrijednica – ruski: N-гpамма</p> <p>istovrijednica – švedski: n-gram</p> <p>slika:</p> <p style="text-align: center;">slika</p>	
--	--

9.2. Projekt *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma* – *Retrogram* (voditeljica Marijana Horvat)

IP-2018-01-3585, mrežna stranica <http://ihjj.hr/retrogram>

Cilj je projekta *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma* – *Retrogram* izraditi portal hrvatskih gramatika do ilirizma sa slikama izvornika, metapodacima i tekstovima transkripcija/prijeвода odabranih gramatika, omogućiti pretraživost gramatika na morfološkoj razini po zadanim elementima pretrage, istražiti i opisati gramatike te izraditi popis hrvatskoga dopreporodnog gramatičkog nazivlja. S obzirom na to da se planira sastaviti kazalo hrvatskoga dopreporodnog gramatičkog nazivlja te da će nazivi biti okupljeni pod standardnojezičnim hiperonimima, nametnula se kao logična suradnja s projektom *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, kojemu je cilj izrada baze jezikoslovnoga nazivlja jer će pridonijeti ujednačivanju jezikoslovnoga nazivlja u obama projektima. S druge strane, u projektu *Jena* posebna je pozornost posvećena zastarjelicama, djelomično i stoga što se u isto vrijeme odvija i projekt *Retrogram*, u kojemu je proučavanje jezikoslovnoga nazivlja u starim gramatikama jedan od zadataka. Stoga smatramo da je suradnja projekata *Retrogram* i *Jena* i dobrodošla i nužna za što bolje ostvarivanje ciljeva tih projekata. Suradnju je ostvarila voditeljica projekta *Retrogram* Marijana Horvat, koja je suradnica na projektu *Jena* i autorica priloga o nazivlju iz povijesti hrvatskoga jezika i zastarjelicama u monografiji *Povijesnojezično nazivlje i zastarjelice*, te Martina Kramarić, suradnica na projektu *Retrogram*, koja je za potrebe projekta *Jena* sudjelovala na prikupljanju građe za obradu naziva iz povijesti hrvatskoga jezika.

9.3. Projekt *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskome jeziku* – SARGADA (voditeljica Matea Birtić)

IP-2019-04-7896, mrežna stranica: <http://ihjj.hr/sargada>

Osnovni je cilj projekta *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskome jeziku* (SARGADA) jasno i precizno definirati kriterije za razlikovanje dopuna i dodataka u hrvatskome jeziku te ih primijeniti u izgradnji sintaktičkoga repozitorija. Budući da se projekt bavi dijelom gramatike koja obuhvaća razlikovanje pojmova kao što su dopuna – dodatak, objekt – priložna oznaka, argument – adjunkt, prvi je korak u određenju i razgraničenju tih pojmova nedvojbeno određenje njihovih naziva i opsega njihovih definicija. Međutim, pregleda li se primjerice uporaba naziva *dopuna* samo u hrvatskim priručnicima i gramatikama, uočiti će se različito shvaćanje njime označena pojma, pa posljedično i neujednačena uporaba toga naziva. Stoga je suradnja projekta SARGADA i projekta *Jena*, kojemu je cilj ujednačiti temeljno jezikoslovno nazivlje na svim razinama, logična, očekivana i svakako korisna za oba projekta te za hrvatsko jezikoslovlje uopće. Suradnju dvaju projekta ostvarili su Matea Birtić, Ivana Brač i Siniša Runjaić, koji su suradnici na obama projektima, a posebice su se bavili usustavljivanjem i definiranjem naziva iz područja teorije valentnosti i generativne sintakse. Jedan je od plodova te suradnje i poglavlje u monografiji *Dopuna i dodatak u različitim jezikoslovnim teorijama*, koje su napisale Matea Birtić i Ivana Brač.

9.4. Projekt *Dinamičnost kategorija specijaliziranoga znanja* – DIKA (voditeljica: Ana Ostroški Anić)

UIP-2017-05-1769, mrežna stranica: <http://ihjj.hr/projekt/dinamicnost-kategorija-specijaliziranoga-znanja-dika/79>

U okviru projekta *Dinamičnost kategorija specijaliziranoga znanja* – DIKA provode se terminološka istraživanja pojmovne i jezične razine strukovnog znanja koja pozornost stavljaju na opis i prikaz pojmova i pojmovnih odnosa kategorija znanja kojima se vjerno prikazuje njihova dinamičnost. S obzirom na to da se u projektu DIKA kontrastivnom analizom opisuje odnos hrvatskoga, engleskoga i francuskoga nazivlja više strukovnih područja, poput zrakoplovstva, prava, marketinga, krša i glazbe, suradnja s projektom *Jena* logičan je nastavak kontrastivnih terminoloških istraživanja. Ivana Brač i Ana Ostroški Anić suradnice su na

obama projektima, a suradnja se ponajprije ostvarila u kontrastivnoj analizi hrvatskoga i engleskoga jezikoslovnog nazivlja nekoliko jezikoslovnih potpodručja. Na temelju toga rada nastao je rad *Uspostavljanje odnosa istovrijednosti između hrvatskih i engleskih jezikoslovnih naziva* Ane Ostroški Anić.

9.5. Projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* (voditeljice Lana Hudeček i Milica Mihaljević)

mrežna stranica: <http://ihjj.hr/projekt/musko-i-zensko-u-hrvatskome-jeziku/72>

Glavni je cilj internoga projekta Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* s različitih aspekata osvijetliti odraze muško-ženskih odnosa u jezičnim ostvarajima i jezičnoj uporabi. Izricanje muško-ženskih odnosa u hrvatskome jeziku višestruko je zanimljivo. Problemu se može pristupiti s različitih aspekata, od naglasnih, tvorbenih, normativnih do leksikografskih, korpusnojezikoslovnih, sociolingvističkih, pragmatičkih i kontrastivnih. Važnost muško-ženskih odnosa u hrvatskome jeziku očita je i iz velikoga broja savjeta koji se odnose na taj problem i koji se gotovo svakodnevno traže. Problem je širi od problema mocijske tvorbe jer se katkad muško-ženski odnosi i ne mogu izraziti tvorbenim odnosom (*medicinska sestra – medicinski tehničar*). Cilj je projekta izraditi jedinstven portal i monografiju koji bi bili tijesno povezani s radom na *Jeni* i *Mrežniku*, u kojemu je predviđeno posebno polje za muško-ženske parove, i s jezičnim savjetima, u kojima se već nalazi određen broj savjeta koji se odnose na muško-ženske parove. Dosadašnja istraživanja trebalo bi dopuniti sustavnijim korpusnim istraživanjima.

Istraživanje se provodi i na hrvatskim tekstovima dopreporodnoga razdoblja, ponajprije na leksikografskoj građi, a temi se pristupa i dijakronijski, sa stajališta povijesti jezika. Povezanost *Jene* s ovim projektom očituje se u obradi profesijskih imenica u *Jeni*, posebno ženskih mocijskih parnjaka, koji se u *Jeni* sustavno navode.

9.6. Međunarodni projekt *Rječnik terminološkoga nazivlja* (voditeljica Viktorija Ivaščenko)

mrežna stranica <http://ihjj.hr/projekt/rjecnik-terminoloskoga-nazivlja/99>

Međunarodni znanstveni projekt *Rječnik terminološkoga nazivlja* predviđen je u programu rada Terminološke komisije Međunarodnoga slavističkog komiteta u razdoblju od 2019. do 2023. godine. Taj će *Rječnik* donositi nazive iz područja terminologije i njihove definicije na deset slavenskih jezika i na engleskome jeziku. Na hrvatskim nazivima i definicijama rade članovi Terminološke komisije iz Republike Hrvatske Lana Hudeček, Kristian Lewis i Milica Mihaljević, koji su svi i suradnici *Jene*. Ovaj projekt blisko surađuje s projektom *Jena* u izradi terminološkoga nazivlja. Zasad je 61 terminološki naziv iz *Jene* uključen u *Rječnik terminološkoga nazivlja*, a još je petnaestak naziva predloženo za uključivanje.

Prijedlog predsjednice Terminološke komisije prof. dr. sc. Viktorije Ivaščenko o izradi višjejezičnoga slavenskoga *Rječnika terminološkoga nazivlja* prihvaćen je na zasjedanju Terminološke komisije u Zagrebu u svibnju 2019., a nakon završetka projekta *Rječnik* će biti dostupan na mrežnim stranicama Terminološke komisije term-in.net.

Izvori i literatura

Babić, Stjepan i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Globus. Zagreb.

Badurina, Lada; Palašić, Nikolina. 2012. Pragmatika veznih sredstava. *Sarajevski filološki susreti I, Zbornik radova (knjiga I)*. Ur. Palić, Ismail. Bosansko filološko društvo. Sarajevo. 252–265.

Bessé, Bruno de; Nkwenti-Azeh, Blaise; Sager, Juan C. 1997. Glossary of terms used in terminology. *Terminology* 4/1. 119–156.

Birtić, Matea. 2006. Nazivlje u generativnoj morfologiji. *Filologija* 46–47. 1–18.

Birtić, Matea i dr. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.

Blagus Bartolec, Goranka. 2006. Usporedba hrvatskoga i slovenskoga padežnoga nazivlja. *Filologija* 46–47. 19–34.

Blagus Bartolec, Goranka i dr. 2016. *555 jezičnih savjeta*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Blagus Bartolec, Goranka 2020. Hrvatska leksikografija kao čuvar leksičkoga blaga. *Hrvatski jezik* 7/2. 37–42.

Bošnjak Botica, Tomislava i dr. 2020. *Načela donošenja istovrijednica na stranim jezicima u projektu Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*. <http://ihjj.hr/jena/wp-content/uploads/2020/12/nacela.pdf>.

Brlobaš, Željka; Horvat, Marijana 2006. Fonološko nazivlje u hrvatskim gramatikama 19. stoljeća. *Filologija* 46–47. 49–66.

Brbora, Sanja. 2006. Jezikoslovno nazivlje u udžbenicima. *Filologija* 46–47. 35–48.

Daković, Sybilla. 2006. Uzvici u slavenskim jezicima i pitanje terminologije. *Filologija* 46–47. 67–76.

Dujmović-Markusi, Dragica; Pavić-Pezer, Terezija. 2014. *Fon-Fon 2, udžbenik hrvatskog jezika za drugi razred gimnazije*. Profil. Zagreb

Dujmović-Markusi, Dragica; Pavić-Pezer, Terezija. 2014. *Fon-Fon 3, udžbenik hrvatskog jezika za treći razred gimnazije*. Profil. Zagreb.

Durkin, Philip (ur.) 2006. *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford University Press. Oxford.

Fiolić, Barbara. 2018. *Jezikoslovno nazivlje u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 138 str.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

HNOS: Vican, Dijana; Milanović, Ivan. 2006. Nastavni plan i program za osnovnu školu : HNOS. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Zagreb.

Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna. <http://struna.ihjj.hr> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vidović, Domagoj. 2006. Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju. *Filologija* 46–47. 101–122.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2008. Veznička sinonimija i antonimija u hrvatskoj leksikografiji. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34/1. 167–199.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2009., 2010., 2012. *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka. 2010. *Jezični savjeti*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2014. Jezikoslovno nazivlje u Klaićevu *Rječniku stranih riječi* i *Novome rječniku stranih riječi* (Bratoljub Klaić i Školska knjiga). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40/2. 309–325.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2015a. Croatian Orthographic Manual and Standardization of Terminology. *Термінологічний вісник : Збірник наукових праць* 3/1. Ur. Іващенко, В.Л. Інститут української мови НАНУ. Kijev. 36–52. [Hudeček, Lana; Milica Mihaljević. 2015a. Croatian Orthographic Manual and Standardization of Terminology. *Terminologičnij visnik: Zbirnik naukovih prac'* 3/1. Ur. Ivašenko, V.L. Institut ukraïns'koï movi NANU. Kijev. 36–52.]

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2015b. Relations between Description and Prescription in Croatian Language Manuals. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Ur. Smolej, Mojca. Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Odelku za slovenistiko. Ljubljana. 299–307.

Hudeček, Lana; Kereković, Snježana; Mihaljević, Milica. 2016. Skupine imenica + imenica u genitivu i pridjev + imenica u znanstvenome nazivlju. *Jezikoslovlje* 17/1–2. 145–167.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018a. Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela). *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 1*. Ur. Mlikota, Jadranka. Filozofski fakultet

Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek. 183–205.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018b. Normiranje hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu*. Ur. Botica, Stipe; Malnar Jurišić, Marija; Nikolić, Davor; Tomašić, Josipa; Vidović Bolt, Ivana. Zagreb. 49–63.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018c. Semantički odnosi u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju. *Zbornik radova s Jedanaestoga znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Rijeci od 24. do 26. studenoga 2016.* Ur. Badurina, Lada; Palašić, Nikolina. Sveučilište u Rijeci Filozofski fakultet. Rijeka. 135–154.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019a. Kako normativnu preporuku donosi terminolog, a kako standardolog. *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 3. do 5. svibnja 2018. Jezik i um.* Ur. Matešić, Mihaela; Vlastelić, Anastazija. Srednja Europa. Zagreb. 3–30.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019b. Croatian Web Dictionary – Mrežnik vs. Croatian Linguistic Terminology – Jena. *INFuture 2019: Knowledge in the Digital Age*. Ur. Bago, Petra; Hebrang Grgić, Ivana; Ivanjko, Tomislav; Juričić, Vedran; Miklošević, Željka; Stublić, Helena. Department of Information and Communication Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences. Zagreb. 22–31. doi.org/10.17234/INFUTURE.2019.4.

Jelaska, Zrinka; Novak, Ines. 2006. Čemu? Inačnost glasovnoga nazivlja. *Filologija* 46–47. 131–149.

Jelaska, Zrinka. 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Jozić, Željko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Klaić, Bratoljub. 1983. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.

Klaić, Bratoljub; Školska knjiga. 2012. *Novi rječnik stranih riječi*. Školska knjiga. Zagreb.

Kolenić, Ljiljana. 2006. Pogled u tvorbu staroga hrvatskoga gramatičkog nazivlja. *Filologija* 46–47. 151–164.

- Kovačević, Ana. 2016. *Negacija od čestice do teksta*. Staroslavenski institut. Zagreb.
- Kuna, Branko. 1999. Norma i posvojni genitiv bez odredbe. *Jezik* 47/1. 1–9.
- Kuna, Branko. 2001. Odnos adnominalnoga genitiva i pridjeva. *Drugi hrvatski slavistički kongres*. Ur. Sesar, Dubravka; Vidović Bolt, Ivana. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 503–509.
- Kuna, Branko. 2006. Nazivlje u tvorbi riječi. *Filologija* 46–47. 165–182.
- Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije. *Narodne novine* 10/2019. Zagreb.
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_146.html (pristupljeno 23. studenoga 2020.)
- Lewis, Kristian; Štebih, Barbara; Vajs, Nada. 2006. Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku. *Filologija* 46–47. 183–201.
- Lewis, Kristian. 2016. *Lažni prijatelji*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Mihaljević, Ana; Prce, Maris. 2014. Glasovne promjene u udžbenicima hrvatskoga jezika. *Luč* 2. 79–91. <https://hrvatski.hr/content/mihaljevic-prce-glasovne.pdf> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).
- Mihaljević, Ana. 2014. Usporedba fonološkoga nazivlja u Klaićevim pravopisima s ostalim hrvatskim pravopisima. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40/2. 365–380.
- Mihaljević, Milica; Horvat, Marijana. 2007. Glasovne promjene: nepostojano a i e (problematizacija naziva, definicija i međuodnosa glasovnih promjena). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33. 289–304.
- Mihaljević, Milica. 2007. Međuudžbenička i unutarudžbenička sinonimija i nepodudarni terminološki sustavi. *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*. Ur. Češi, Marijana; Barbaroša-Šikić, Mirela. Naklada Slap – Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 65–83.
- Mihaljević, Milica. 2017. Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj. *Словенска терминологија данас*. Ur. Piper, Predrag; Jovanović, Vladan. Српска академија наука и уметности. Београд. 383–403. [Mihaljević, Milica. 2017. Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj. *Slovenska terminologija danas*.

Ur. Piper, Predrag; Jovanović, Vladan. Srpska akademija nauka i umetnosti. Beograd. 383–403.]

Muhvić-Dimanovski, Vesna; Skelin Horvat, Anita. 2006. O riječima stranoga podrijetla i njihovu nazivlju. *Filologija* 46–47. 203–215.

Ptičar, Adela; Vajs, Nada. 2006. Jezikoslovno nazivlje u prvim dvama hrvatskim pravopisima 1779. godine. *Filologija* 46–47. 239–252.

Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.

Rittgasser, Stefan; Kolenić, Ljiljana. 2012. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja / Kroatisch-deutsches Wörterbuch linguistischer Termini*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.

Samardžija, Marko; Selak, Ante. 2001. *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Pergamena. Zagreb.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkoga nazivlja (1-2)*. Matica hrvatska. Zagreb.

Sketch Engine. www.sketchengine.eu (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Slovník slovanské lingvistické terminologie / Словарь славянской лингвистической терминологии / Dictionary of slavonic linguistic terminology I–II. 1977.–1979. Academia Praha. Prag.

Stolac, Diana; Morić-Mohorovičić, Borana. 2014. Pomorsko nazivlje u rječnicima Dragutina Antuna Parčića i Adolfa Bratoljuba Klaića. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40/2. 381–395.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. ¹⁴2004. *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Wüster, Eugen. 1979. *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Springer Verlag. Wien.

Wüster, Eugen. 1991³. *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Romanistischer Verlag. Bonn.

Mario Marković⁶³

Upravna škola Zagreb

Prilaz baruna Filipovića 30, HR-10000 Zagreb

mmarkovi3g@gmail.com

Josip Mihaljević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

jmihalj@ihjj.hr

KORPUS *JENE* – JEDNOJEZIČNI TERMINOLOŠKI KORPUS

1. Uvod

Natuknica *korpus* u bazi *Jene* obrađena je ovako (vidi 1. sliku):

korpus	
status naziva:	naziv
definicija:	zbirka tekstova koji su odabrani i skupljeni prema jasnim jezikoslovnim kriterijima radi dobivanja određenoga jezičnog uzorka
vrelo definicije:	Pojmovnik, Mrežnik. (mrežno)
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje
podređeni pojam:	govorni korpus; nacionalni korpus; opći korpus; reprezentativni korpus; specijalni korpus; stručni korpus; usporedni korpus
istovrijednica - engleski:	corpus
istovrijednica - njemački:	Korpus
istovrijednica - francuski:	corpus
istovrijednica - ruski:	корпус
istovrijednica - švedski:	korpus
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	muški
napomena: Korpusi se dijele s obzirom na različite kriterije. S obzirom na broj jezika razlikuju se jednojezični, dvojezični i višejezični korpusi. S obzirom na odnos tekstova na različitim jezicima razlikuju se usporedni i usporedivi korpusi, s obzirom na obuhvaćeno razdoblje razlikuju se dijakronijski i sinkronijski korpusi, s obzirom na obuhvaćene tekstove razlikuju se općejezični i specijalizirani korpusi, s obzirom na reprezentativnost korpusa za neki jezik razlikuju se reprezentativni i nerepresentativni korpusi. Korpusi koji uključuju multimedijske elemente nazivaju se multimedijski korpusi. S obzirom na autore tekstova obuhvaćenih korpusom izdvaja se dječji korpus, korpus neizvornih govornika, učenički korpus itd.	

1. slika: Natuknica *korpus* u *Jeni*

Za hrvatski jezik ne postoji specijalizirani korpus jezikoslovnoga nazivlja. Većina se korpusnih istraživanja provodi na korpusima *Hrvatska jezična riznica* (<http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>) i *Hrvatski jezični korpus – hrWaC* (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>). Ti korpusi, međutim, obuhvaćaju jako malo tekstova koji pripadaju znanstvenomu stilu, pa su stoga

⁶³ Mario Marković nastavnik je informatike u Upravnoj školi u Zagrebu, a bio je honorarni suradnik projekta *Jena* i zajedno s Josipom Mihaljevićem radio je na izradi jezikoslovnoga korpusa.

neprikladni za terminološka istraživanja. Stoga je, da bi se moglo proučavati jezikoslovno nazivlje u okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, izrađen priručni kontrolni korpus koji se sastoji od računalno dostupnih i pretraživih izvora.⁶⁴ Taj će korpus biti temelj za daljnja proučavanja jezikoslovnoga nazivlja i on će se dopunjavati novim izvorima u okviru internoga projekta Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

U ovome će se poglavlju pokazati na koji je način pristupljeno izradi korpusa jezikoslovnoga nazivlja kako bi se o postojanju i značajkama korpusa informiralo sve one koje zanima jezikoslovno nazivlje, ali i kako bi se pružio model oblikovanja specijaliziranih korpusa koji je primjenjiv i na druge struke. Dosad je izrađena radna inačica korpusa, koja je dostupna svim članovima projekta *Jena*, a na zahtjev i svim ostalim članovima akademske zajednice koji imaju pristup programu *Sketch Engine* te korisnički račun AAI@EduHr.

2. Postupak izrade korpusa

Korpus *Jene* specijalizirani je stručni korpus. Na 2. slici nalazi se obrada naziva *stručni korpus* u *Jeni*.

stručni korpus	
status naziva: naziv	
definicija: korpus tekstova određene struke	
vrela definicije: Pojmovnik, Mrežnik (mrežno)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje	
dopušteni naziv: terminološki korpus	istovrijednica - engleski: domain specific corpus
	istovrijednica - njemački: Fachsprachenkorpus
	istovrijednica - francuski: corpus de langage technique
	istovrijednica - ruski: корпус специальных текстов
	istovrijednica - švedski: fackspråkskorpus
	jezična odrednica: višerječni naziv

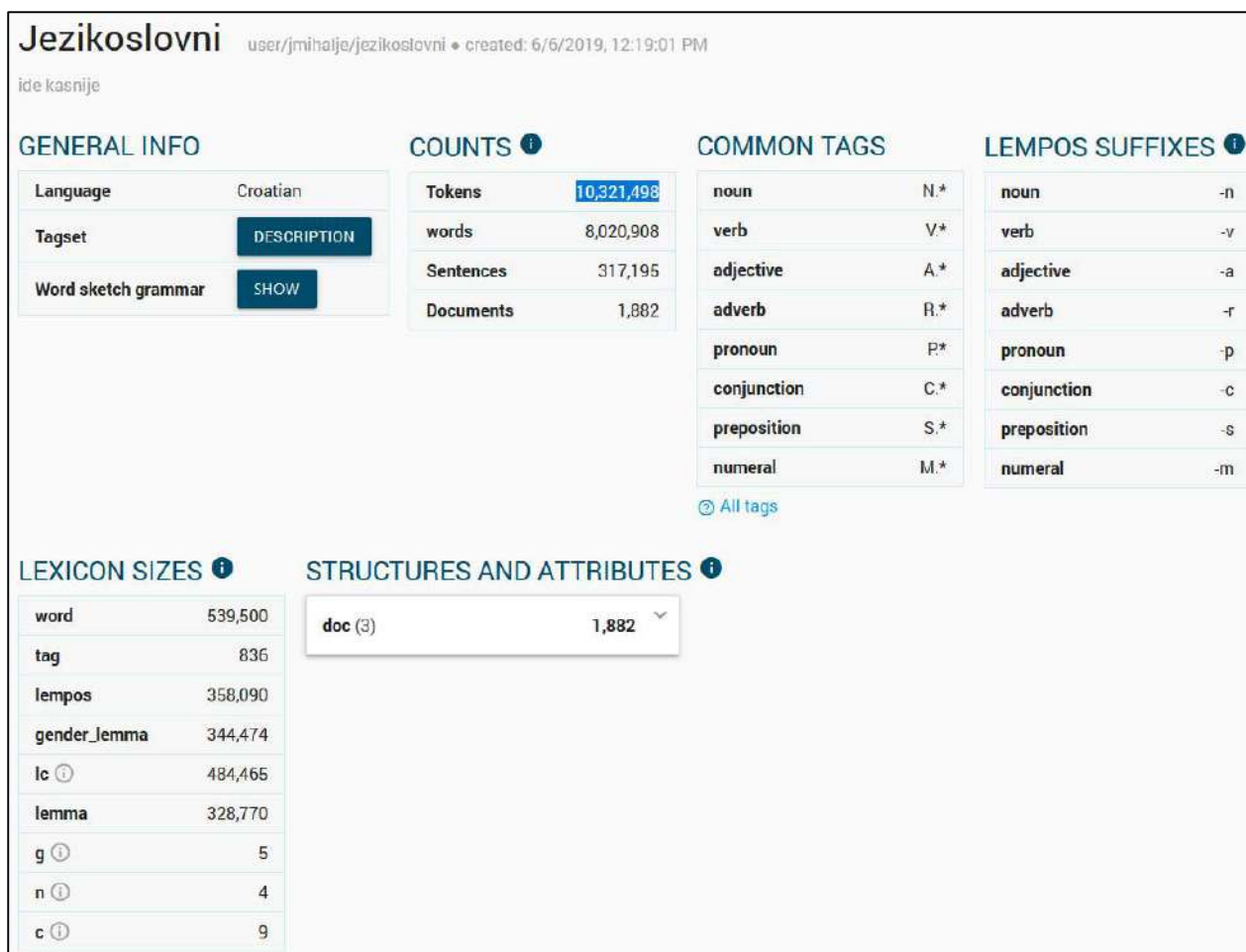
2. slika: Obrada naziva *stručni korpus* u *Jeni*

Kako bi se izradio korpus jezikoslovnoga nazivlja, u program *Sketch Engine* (Kilgariff, Rychlý, Smrz, Tugwell 2004.; *Sketch Engine Guide* 2019.) učitane su jezikoslovne knjige i časopisi u formatu .txt. U korpusu se zasad nalaze odabrani časopisi koji se mogu besplatno preuzeti s portala znanstvenih časopisa *Hrčak* te odabrane knjige kojima je nositelj autorskih prava Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U ovoj fazi nisu uključene knjige iz povijesti

⁶⁴ O tome je korpusu već pisano u radu Marković, Mihaljević i Mihaljević 2020: 18–22.

jezika i dijalektologije koje sadržavaju specijalne znakove i grafiju. Kako bi *Jezikoslovni korpus* postao reprezentativan, trebalo bi uključiti više knjiga drugih izdavača. Časopisi su koji čine korpus *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, *FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja*, *Suvremena lingvistika*, *Folia onomastica Croatica*, *Filologija*, *Jezikoslovlje*, a knjige su koje čine korpus *O umu stručnjaka* (Nahod 2016.), *Hrvatski terminološki priručnik* (Hudeček i Mihaljević 2012.), *Izražavanje prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku* (Matas Ivanković 2014.), *Ja, Krsto Lučin Dubrovčanin, činim ovi testamenat...* (Lovrić Jović 2015.), *Hrvatski na maturi sa zadacima za vježbu* (Hudeček i Mihaljević 2016.), *Glagolski vid u hrvatskim gramatikama do 20. stoljeća* (Brlobaš 2007.), *Hrvatska školska gramatika* (Hudeček i Mihaljević, 2017.), *Instrumental u hrvatskom jeziku* (Brač 2018.), *Praktični vodič kroz mišljenje i značenje* (Jackendoff 2012.), *Struktura povratnih glagola i konstrukcije sa se u hrvatskome jeziku* (Oraić Rabušić 2018.), *Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku* (Peti 2004.), *O rodu jezikom i pokoja fraška* (Vidović 2019.), *Izražavanje posljedičnih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku* (Vukojević 2008.), *Valencijski rječnik psiholoških glagola u hrvatskome jeziku* (Birtić i dr. 2018.), *Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku* (Birtić 2008.).

Korpus trenutačno ima 1 882 različitih izvora (knjiga i članaka), 10 32 498 pojavnica i 8 020 908 riječi. Podatci o *Jezikoslovnome korpusu* prikazani su na 3. slici.

3. slika: Prikaz podataka o *Jezikoslovnome korpusu*

Članci su preuzeti jedan po jedan, pri čemu je svaki članak preimenovan tako da je naziv datoteke odgovara naslovi članka. Datoteke u svojem nazivu osim naslova članaka sadržavaju i ime časopisa te godište i broj časopisa. To je napravljeno kako bi korisnik mogao vidjeti izvor potvrde koju pronađe u korpusu. Naslovi nekih članaka morali su biti skraćeni zbog ograničenja broja znakova koje može sadržavati naziv datoteke, ali se i dalje može prepoznati o kojemu je članku riječ jer se vidi u kojemu se godištu i broju časopisa nalazi. Također se u nazivima datoteka članaka moralo zamijeniti određene znakove koje sustav ne dopušta (npr. ", ?, :). Podatak o korpusnoj potvrdi iz članka prikazan je na 4. slici.

Display and count metadata

Select the metadata to be displayed in the concordance. Click to calculate statistics.

☐ Display above lines ? ☒ Shorten to 15 characters

File name		(1)
☐ Token number	2965619	
☐ Document number	560	
☐ doc.wordcount	1062	
☐ File ID	file13578033	
☒ File name	FLUMINENSIA 29-1, NOVI PRISTUP HRVATSKIM PRIJEDLOZIMA.txt	

CLOSE SAVE

4. slika: Podatak o korpusnoj potvrdi (članak)

Da bi se više članaka moglo usporedno preimenovati i tako ubrzati posao, upotrijebljen je besplatni alat *Advanced Renamer* (<https://www.advancedrenamer.com/>, pristupljeno 2. siječnja 2020.).

Za knjige su uz naslov dodana i imena autora te godina kad je knjiga izdana. Podatak o korpusnoj potvrdi iz knjige prikazan je na 5. slici.

Display and count metadata

Select the metadata to be displayed in the concordance. Click to calculate statistics.

☐ Display above lines ? ☒ Shorten to 15 characters

File name		(1)
☐ Token number	7	
☐ Document number	0	
☐ doc.wordcount	59187	
☐ File ID	file11527792	
☒ File name	Birtić, Matea. 2008. Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku. IHJJ. Zagreb.txt	

CLOSE SAVE

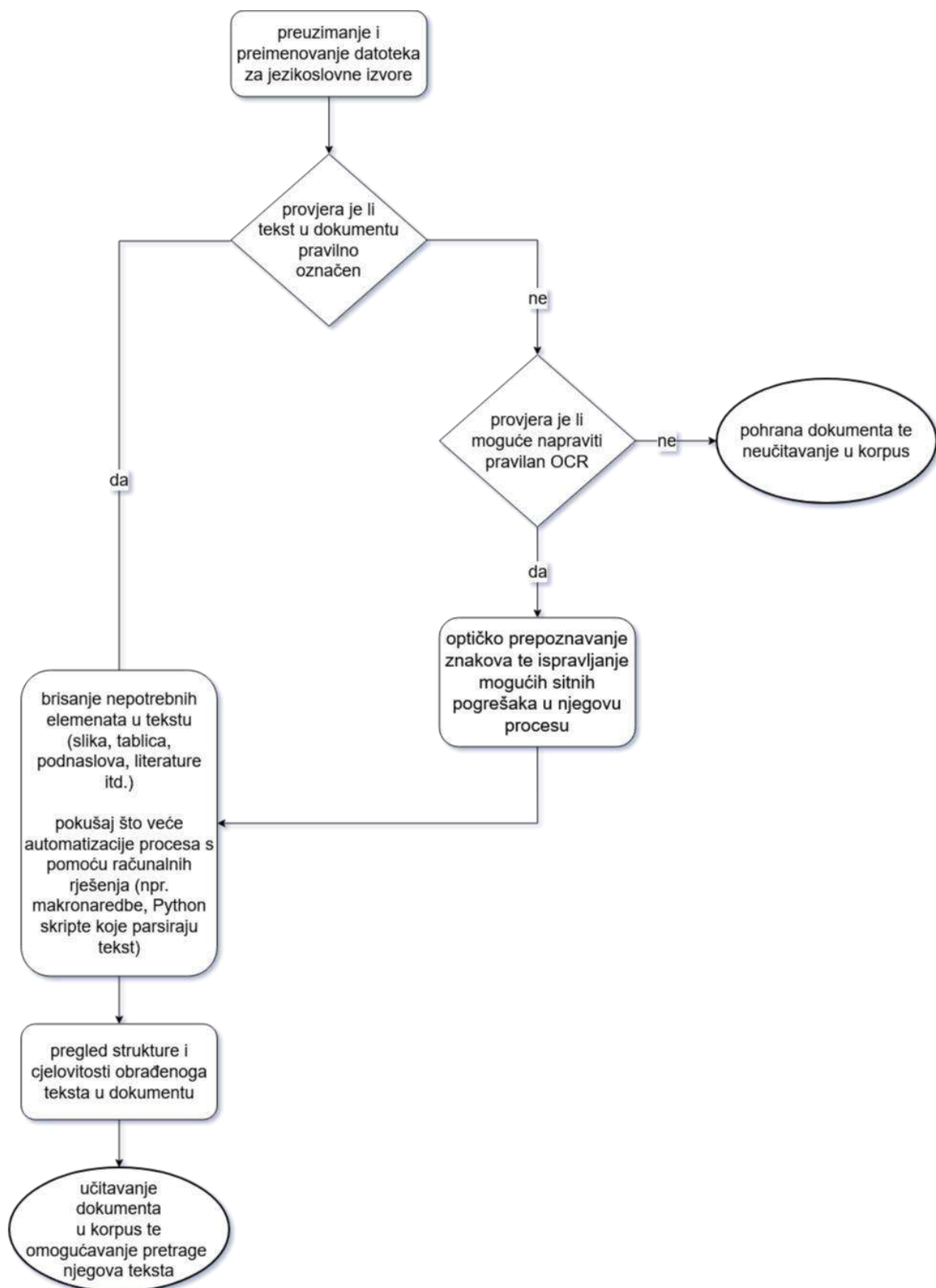
5. slika: Podatak o korpusnoj potvrdi (knjiga)

Nažalost, neki stariji brojevi časopisa sadržavaju članke koji su objavljeni kao skenirane slike bez prepoznavanja teksta, pa je bilo potrebno provesti optičko prepoznavanje znakova (OCR) s pomoću programa *ABBY FineReader*, koji može precizno prepoznati utipkane znakove za hrvatski jezik ako se tekst u slici jasno vidi te je riječ o prepoznatljivome fontu (npr. *Times New Roman*, *Arial*, *Calibri* itd.). Optičko prepoznavanje znakova izvršilo se jedino na člancima u kojima je jasno vidljiv tekst te nema mnogo mrlja u slici i znakova koji nisu pisani latinicom (npr. tekstovi na glagoljici i ćirilici) kako bi se izbjeglo da učitani članak ima mnogo pogrešaka u tekstu. Budući da *Sketch Engine* ne može ispravno prikazati slike, tablice, bilješke, brojeve stranica, tekstove zaglavlja itd., bilo je potrebno maknuti ih iz teksta kako bi korpus imao manje pogrešaka u prikazu glavnoga teksta (npr. kod rečenice koja se nastavlja na idućoj stranici, broj stranice umetne se usred rečenice jer *Sketch Engine* čita tekst kao jedan odlomak). Problem sa zaglavljem i brojem stranice riješen je tako da su se u formatu .pdf odredile margine za rezanje zaglavlja i podnožja u programu *Sejda* (<https://www.sejda.com/> (pristupljeno 2. siječnja 2020.)). Program je omogućio da se usporedno učita više članaka iz određenoga časopisa, koji imaju određeno područje za zaglavlje i brojeve stranice, te se u grafičkome sučelju moglo precizno odrediti kako će se izrezati članci. Bilješke se nisu rezale jer su drukčije ovisno o količini teksta.

Točnost izrezanih članaka provjeravala se s pomoću *File Explorera* u sustavu *Windows* uključivanjem mogućnosti *Prikaz pretpregleda* (u izborniku pod *View – Preview pane*), koja omogućuje pregled dokumenta koji se ne mora otvoriti u programu za dokumenata u formatu .pdf. Svaki izrezani članak pregledan je odmah nakon izrezivanja kako bi se provjerilo da nisu dijelovi teksta u članku slučajno izrezani. Nakon toga svaki se dokument iz formata .pdf prebacio u *Word* (.docx) s pomoću *ABBY FineReader*a, koji u procesu prebacivanja ima mogućnost da prepozna bilješke, tablice i slike unutar tekstne strukture. Kod dokumenata u *Wordu* slike, tablice i bilješke očišćene su s pomoću makronaredbe (pregled makrokoda za pročišćavanje tekstova: <https://bit.ly/39uqp1U>, pristupljeno 2. siječnja 2020.), koja se jednim pokretanjem provela na više dokumenata. Dokumenti u *Wordu* dodatno su očišćeni te prebačeni u .txt dokumente s pomoću skripte za Python (Pythonove skripte za pročišćavanje teksta i prebacivanje u format .txt:

<https://bornal2.gitlab.io/igre-mreznik/kod%20za%20jenu/prevarac/word%20to%20txt.py>, pristupljeno 2. siječnja 2020.), koja je u dokumentima nad kojima je provedeno optičko prepoznavanje znakova ispravila nekoliko nepoznatih znakova u tekstu (npr. ❖ u ü), maknula nepotrebne razmake, nepotrebne spojnice na kraju retka te obrisala popis literature na kraju

teksta (početak popisa literature prepoznaje se na temelju ključnih riječi na početku odlomka:*Literatura:*, *Izvori:*, *Vrela:*, *Bibliografija:* itd.). Dodatno je u programu *Notepad++* pregledan svaki dokument u formatu .txt kako se ne bi u korpus unijeli tekstovi koji nisu na hrvatskome te su izbrisani sažetci na stranim jezicima koji su se često nalazili na početku ili kraju teksta. Na kraju je svaki dokument u formatu .txt u kojemu nisu bile uočene pogreške bio učitao u korpus unutar programa *Sketch Engine*. Sažeti prikaz postupka izrade korpusa *Jene* prikazan je na 1. grafu.

1. graf: Koraci pri izradi *Jezikoslovnoga korpusa*

3. Mogućnosti pretraživanja korpusa

Korpus je još uvijek u demoinačici te još ima nekih uočljivih pogrešaka u tekstu, ali je i u postojećemu obliku veoma korisno pomagalo za sve koji se bave istraživanjem hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja ili samo žele provjeriti tko je u svojem radu spomenuo neki naziv. Na 6. slici nalazi se prikaz konkordancije leme *poslijeloga*.

The screenshot shows the 'CONCORDANCE' interface with a search bar containing 'Jezikoslovni'. Below the search bar, there are tabs for 'Simple', 'poslijeloga', and '4 (0.41 per milion)'. The main table displays search results with columns for document ID, text, and the lemma. The results are as follows:

Document ID	Text	Lemma
1	FLUMINENSIA 29-... adpozicija kojim se operira u knjizi obuhvaćaju se prijedlozi i	poslijelozima
2	FLUMINENSIA 30-... 11) </s><s> Adpozicija nasuprot može se upotrebljavati kao	poslijeloga
3	Rasprave 39-2, ... u takvu položaju nazivali su posijelozima, a Silić i Pranjeković	posijelozima
4	Rasprave 39-2, ... ppter nequitiis spirituales razlog je odstupanja od predloška	poslijeloga

6. slika: Konkordancija leme *poslijeloga*

Na 7. slici nalazi se prikaz dijela skica riječi za lemu *nastavak*.

The screenshot shows the 'WORD SKETCH' interface with a search bar containing 'Jezikoslovni'. Below the search bar, there are tabs for 'nastavak' and 'as noun 3,751x'. The main table displays word sketches for the lemma 'nastavak' across four categories: 'kakav?', 'subjekt_od', 'koordinacija', and 'particip'. The sketches are as follows:

Category	Sketch
kakav?	padežni padežnim nastavkom
prezentski	prezentski nastavak
genitivni	genitivni nastavak
nulti	nulti nastavak
obličan	obličnim nastavcima
infinitivan	infinitivni nastavak
starojezični	a) Starojezični nastavak
star	stari nastavak
tvoriti	...
subjekt_od	obilježavati Nastavak / o / obilježava
počinjati	a prezentski nastavak počinje samoglasnikom - e
dodavati	u kojima se nastavak ka ne dodaje na čitav muški
javljati	nastavak javlja
podudarati	nastavci uglavnom podudaraju s onima iz
potvrđivati	nastavak potvrđuje
tvoriti	jednom zasvjedočeni dativni nastavak - am , tvore instrumental imenica e-sklonidbe
koordinacija	osnova osnove i nastavka
sufiks	sufiks i nastavak
završetak	a) imeničkim završecima ili nastavcima , b
nepromjenjiv	n u nastavcima i nepromjenjivim riječima
tvoriti	kod starodubrovačkih pisaca tvorio i nastavkom - v
nastavak	uz zadržavanje nepalatalnih nastavaka ili nastavaka ugaslih sporednih deklinacija
prijedlog	nastavcima te prijedlozima
particip	zapisati zapisan tipičnom kraticom SC + nastavak l
poopćiti	U imenica e-vrste poopćeni su stari palatalni nastavci u G te
zasvjedočiti	nastavak - mi zasvjedočen
ujednačiti	nastavci ujednačeni
ovjeriti	nastavak - om nije ovjeren
naglasiti	naglašen nastavak
dodati	dodan nastavak
uobičajiti	u ostalim licima uobičajeni nastavci

7. slika: Skice riječi za lemu *nastavak*

Na 8. slici nalazi se dio popisa imenica iz korpusa.

WORDLIST Jezikoslovni

noun (35,913 items | 2,527,721 total frequency)

Lemma	↓	Frequency ?	Lemma	↓	Frequency ?	Lemma	↓	Frequency ?	Lemma	↓	Frequency ?
1 jezik		46,699 ***	11 govor		12,206 ***	21 skupina		9,133 ***	31 razlika		6,664 ***
2 riječ		36,935 ***	12 rječnik		11,288 ***	22 način		8,872 ***	32 osnova		6,652 ***
3 značenje		23,218 ***	13 tekst		11,167 ***	23 kategorija		8,863 ***	33 gramatika		6,605 ***
4 glagol		22,857 ***	14 naziv		10,869 ***	24 stoljeće		7,712 ***	34 područje		6,593 ***
5 ime		21,958 ***	15 broj		10,856 ***	25 vrijeme		7,687 ***	35 istraživanje		6,552 ***
6 oblik		17,883 ***	16 odnos		10,697 ***	26 tip		7,616 ***	36 izraz		6,497 ***
7 primjer		17,185 ***	17 rad		10,522 ***	27 knjiga		7,564 ***	37 vrsta		6,437 ***
8 imenica		16,956 ***	18 godina		9,941 ***	28 autor		7,261 ***	38 opis		6,405 ***
9 dio		15,943 ***	19 mjesto		9,546 ***	29 pitanje		7,023 ***	39 analiza		6,167 ***
10 rečenica		14,258 ***	20 pridjev		9,391 ***	30 obzir		6,960 ***	40 struktura		6,166 ***

8. slika: Dio popisa imenica iz *Jezikoslovnoga korpusa*

Na 9. slici nalazi se dio popisa naziva (ključnih riječi) automatski izlučenih iz *Jezikoslovnoga korpusa*. Nazivi se dobivaju usporedbom učestalosti pojave višerječnih skupina u *Jezikoslovnome korpusu* i u općemu korpusu *hrWaC*. Pretpostavlja se da su jezikoslovni nazivi sveze koje se češće pojavljuju u *Jezikoslovnome korpusu* nego u *hrWaC-u*.

KEYWORDS

Jezikoslovni

BASIC

ADVANCED

ABOUT

Keywords and terms help us understand what the topic of the corpus is or how it differs from the reference corpus. By default, general language corpora are used as reference corpora to represent non-specialized language.

Keywords

individual words (tokens) which appear more frequently in the focus corpus than in the reference corpus.

Terms

multi-word expressions which appear more frequently in the focus corpus than in the reference corpus and, additionally, match the typical format of terminology in the language.

GO

KEYWORDS

Jezikoslovni

SINGLE-WORDS ✓

MULTI-WORDS ✓

reference corpus: Croatian Web (hrWaC 2.2, RFTagger)

Word	Word	Word	Word
1 imenska riječ	11 hrvatska književnost	21 hrvatski književan jezik	31 predikatno ime
2 kategorija broja	12 red riječi	22 hrvatski standardan jezik	32 rječnik hrvatskoga jezika
3 književan jezik	13 druga riječ	23 nebrojiv oblik	33 slavenski jezik
4 vrsta riječi	14 ročenica tipa	24 lažan prijatelj	34 mjesni govor
5 osobno ime	15 srednji rod	25 priložna oznaka	35 oznaka kategorije
6 glodište kategorije	16 njemački jezik	26 kategorija lica i broja	36 značenje riječi
7 glodište kategorije broja	17 oblik sadržaja	27 vlastito ime	37 hrvatska riječ
8 gramatička kategorija	18 obiteljski nadimak	28 isto značenje	38 gramatika hrvatskoga jezika
9 kategorija lica	19 veći broj	29 imenska skupina	39 sljedeći primjer
10 standardan jezik	20 tvorba riječi	30 gramatička kategorija broja	40 ključna riječ

Rows per page: 50 1-50 of 1,000 1 > >>

9. slika: Dio popisa ključnih riječi iz *Jezikoslovnoga korpusa*

Na 10. slici prikazana je usporedba uporabe pridjeva *imenički* (929 potvrda) i *imenični* (145 potvrda).

WORD SKETCH DIFFERENCE

Jezikoslovni

Get more

imenički 929x imenični 145x

tko-što?	oba_u_genitivu	kako-kada?
deklinacija 27 0 ...	složenica 18 0 ...	1103 1 0 ...
klasa 25 0 ...	klasa 10 0 ...	naspram 1 0 ...
složenica 51 2 ...	referent 10 0 ...	inherentno 1 0 ...
osnova 82 7 ...	osnova 20 2 ...	polaziti 1 0 ...
sintagma 47 8 ...	posuđenica 9 2 ...	beziznimno 1 0 ...
sklonidba 29 5 ...	sintagma 13 5 ...	sukladno 1 0 ...
sastavnica 17 20 ...	i-osan 0 1 ...	samo 6 2 ...
natuknica 7 16 ...	z-osnov 0 1 ...	uglavnom 3 1 ...
z-osnov 0 1 ...	z-osan 0 1 ...	mnogo 2 1 ...
sinskup 0 2 ...	sinskup 0 2 ...	• 2 1 ...
nadregionalizam 0 2 ...	nadregionalizam 0 2 ...	često 2 2 ...
sklonidab 0 2 ...	sklonidab 0 2 ...	primjerice 1 1 ...

10. slika: Usporedba korpusne uporabe pridjeva *imenički* i *imenični*

4. Zaključak

Korpus *Jene* trenutačno je još u demoinacici te se i dalje treba dopunjavati novim tekstovima koje treba tehnički obraditi za korpus na isti način koji je prikazan u potpoglavlju *Postupak izrade korpusa*. Također, u korpusu se stalno ispravljaju uočene pogreške u prikazu teksta (npr. nedostatak razmaka nakon točke, neprepoznatljivi znakovi). Neki članici u ovoj monografiji temelje se na korpusnoj analizi *Jezikoslovnoga korpusa*. Budući da korpusu na zahtjev slanjem e-poruke Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje mogu pristupiti i ostali članovi akademske zajednice koji imaju pristup programu *Sketch Engine* te korisnički račun AAI@EduHr, korpus može pomoći svima koji se bave proučavanjem jezikoslovnoga nazivlja jer se osim kolokacija (*Word Sketches*) i veza među nazivima (*Word Sketch Difference*) mogu brzo pronaći i izvori koji se bave određenim jezikoslovnim temama ili radovi u kojima se upotrebljava određeni naziv. Na primjer, na pitanje je li potvrđen naziv *tekstno jezikoslovlje*, možemo brzo odgovoriti s pomoću pronađene korpusne potvrde prikazane na 11. slici.

Display and count metadata

Select the metadata to be displayed in the concordance. Click to calculate statistics.

☐ Display above lines? ☒ Shorten to 15 characters

glasovanje, rekreacijsko skijanje, strukturne promjene, **tekstno jezikoslovlje**, virusni marketing itd. Pridjevu kulturni u izrazu npr. kul

File name (1)

☐ Token number	4758744	
☐ Document number	938	
☐ doc.wordcount	629	
☐ File ID	file16263092	
☒ File name	Hrvatski_jezik_3-2__Je_li_agencija_regulatorna_ili_regulativna.txt	

CLOSE **SAVE**

11. slika: Korpusna potvrda za *tekstno jezikoslovlje*

Pri razmišljanju o rodu i sklonjivosti imenice *koine* korpus je također bio nezaobilazni alat (vidi 12. sliku).

1	Rasprave 33, LE... možemo govoriti o velikoj raznolikosti izražajnih mogućnosti jedne književne	koine	kada su u pitanju brojne riječi. </s><s> Dobro je da su svi ti varijantno-sinc
2	Rasprave 36-1, ... nim i kulturnim kretanjima. </s><s> Jezično, naprotiv, franjevačka književna	koine	funkcionira u gotovo nepromijenjenu obliku sve do 19. st. i tek će se s Jukiče
3	Rasprave 36-2, ... rske varijante venecijanskoga dijalekta, koji je uživao dugi niz stoljeća status	koinea	, zajedničkog govora između hrvatskoga (čakavskoga) i talijanskoga stanovn
4	Rasprave 37-2, ... lo, govornici grada Klanjca u Hrvatskom zagorju govore jednom kajkavskom	koine	. </s><s> Osim u pojedinaca starije generacije, koji posve svjesno čuvaju svi
5	Rasprave 38-1, ... lejskih Židova, a hebrejski vernakular Judeje. </s><s> Istovremeno je i grčki	koine	, uz latinski, bio međunarodni jezik rimske administracije te govorni jezik Židk
6	Rasprave 42-1, ... 5). </s><s> "Napor glagoljaških književnih radnika da konstruiranjem ovakve	koine	, povećaju horizontalni doseg svog djela dolazi do posebna izražaja ne toliko
7	Rasprave 46-1, ... e se analizi Kašićeve gramatike zaključiti kako on opisuje ikavsko/ ijekavsku	koine	izraslu iz bogate baštine hrvatske književnosti dalmatinsko-dubrovačkoga i b
8	Suvremena lingv... ><s> Postumno objavljeni članak Crnogorski interdijalektalni i nadijalektalni (koine) standardni jezik akademika Vojislava P. Nikčevića (Nikšić) izlaže temelje za
9	Suvremena lingv... i fonologiju u kojima su vidljivi trojni utjecaji - mjesni govor, općefranjevačka	koine	i ilirska inačica hrvatskoga standardnog jezika. </s><s> Milorad Radovanović
10	Suvremena lingv... /s><s> Klabučar, Još o pravopisnim problemima; M. Mamić, O rodu imenice	koine	; S. Vukušić, Zalutalo naglašavanje). </s><s> U rubrici "Vijesti" objavljene su
11	Suvremena lingv... stojalo barem do završetka ekspanzije francijskog SJ (le francien), nekoliko	koinea	(franc. langues communes), s drugim riječima da se može/mora "hrabro" upr
12	Suvremena lingv... za što uspješnijim saobraćanjem. </s><s> Budući da je upravo u helenizmu	koine	počela zamjenjivati u javnoj komunikaciji pojedine epihorske i književne dijale
13	Suvremena lingv... rdizirani kasnije od većine europskih jezika i/ili da su temeljeni na dijalektnoj	koine	(npr. makedonski, slovački, ukrajinski), dok je u slučaju grčkoga važan elem
14	Suvremena lingv... lu, gdje više nema razloga), nadalje, povijest i praindoeuropska civilizacijska	koine	u usporedbi s protohrvatskim modelom iskustva, uočavanje prirode kao okoli
15	Suvremena lingv... ikacije gradišćanskohrvatskih govornika, tj. gradišćanskohrvatska se jezična	koine	sve više ustaljuje kao standardni jezik i u pismenom i u usmenom priopćavar
16	Suvremena lingv... jrički ili jednu od varijanta arhaiziranog jezika tzv. arhaizuse, ili pak narodnu	koine	(također jednu od brojnih varijanata), s tim da usklade izabranu jezičnu varije
17	Suvremena lingv... ezika prijevoda ili izobrazbe nije ovisio samo o kompoziciji i karakteru pučke	koine	, odnosno o njezinoj nedovoljnoj kodificiranosti, siromašnom vokabularu, poli
18	Suvremena lingv... li njegovo iskrivljenje. </s><s> Jedni su zagovornici standardizacije narodne	koine	tvrdili, kako je ona već dovoljno normirana i po sebi zaseban jezik (neovisan
19	Suvremena lingv... vo panhelenskog sporazumijevanja. </s><s> Drugi su pak smatrali da pučka	koine	zato što je izravni nasljednik starogrčkoga može zadovoljiti novonastale potr
20	Suvremena lingv... govarajućim ispravicima može standardizirati. </s><s> Treći su pak držali da	koine	nije sposobna preuzeti funkcije jezika koji je bio ishodište zapadne civilizacij

12. slika: Konkordancija imenice *koine*

Literatura

Hrvatski jezični korpus – Croatian Language Corpus. 2013. *Hrvatska jezična riznica*. <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html> (pristupljeno 2. rujna 2020.).

hrWaC – Croatian web corpus. 2013. Natural Language Processing group. <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac> (pristupljeno 2. rujna 2020.).

Kilgariff, Adam i dr. 2004. The Sketch Engine. *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress*. Ur. Williams, Geoffrey; Vessier, Sandra. Université de Bretagne-Sud. Lorient. 105–116.

Marković, Mario; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica. 2020. Kako pronaći jezikoslovni naziv. *Hrvatski jezik* 7/1. 18–22. <https://hrcak.srce.hr/235344> (pristupljeno 2. rujna 2020.).

Word sketch – collocations and word combinations. 2019. Sketch Engine Guide. <https://www.sketchengine.eu/guide/word-sketch-collocations-and-word-combinations/> (pristupljeno 2. rujna 2020.).

Josip Mihaljević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

jmihalj@ihjj.hr

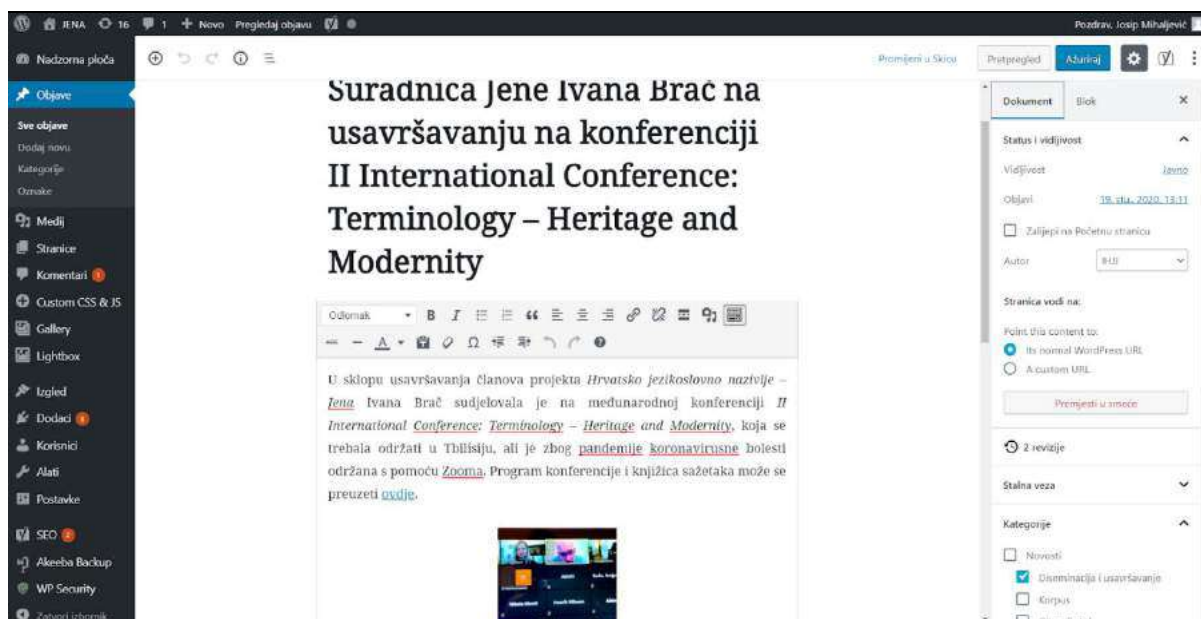
PROGRAMSKA RJEŠENJA U PROJEKTU *JENA*

1. Uvod

Jena se unosi u bazu *Struna* te za potrebe ovoga projekta nije bilo potrebno razvijati posebnu terminološku bazu. U ovome poglavlju prikazat će se projektna stranica *Jene* te ostali programski proizvodi koji su se razvili u sklopu projekta ili koji su povezani s projektom. Ti proizvodi uključuju računalno pretraživ odostražni rječnik rađen na temelju abecedarija *Jene* i program za automatsko oblikovanje citata na temelju pravila *Hrvatskoga pravopisa*. Također će se ukratko prikazati multimedijски sadržaji koji su s pomoću poveznica povezani na određene natuknice *Jene*.

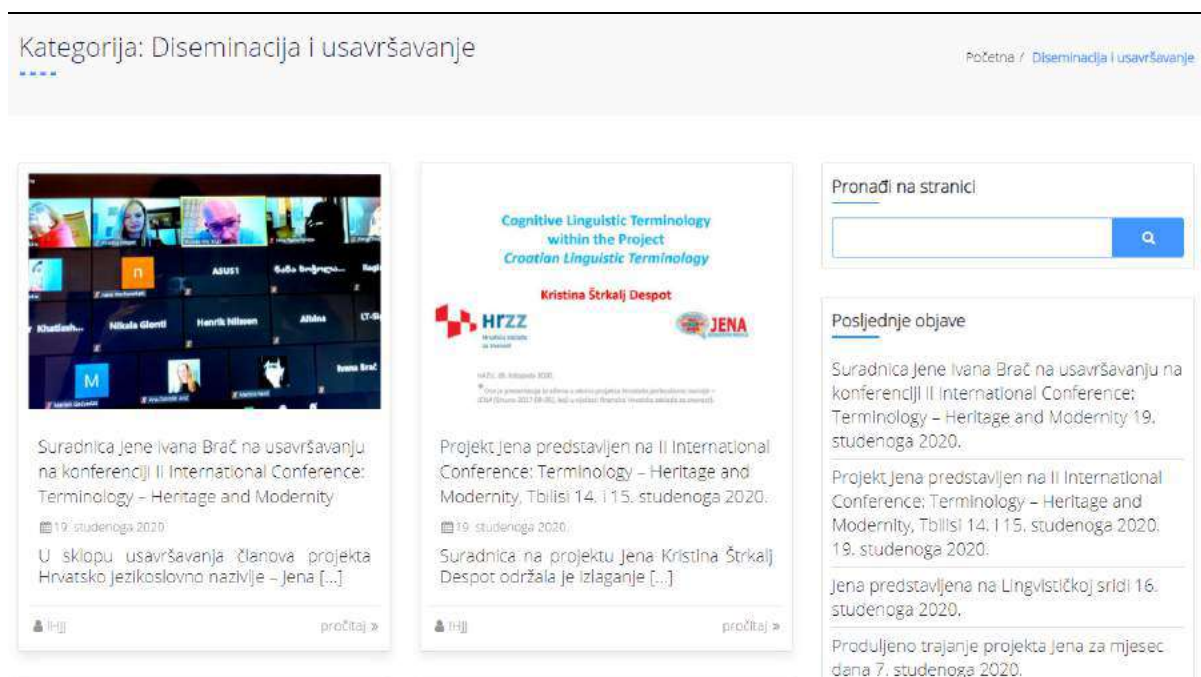
2. Mrežne stranice projekta *Jena*

Mrežne stranice na kojima je opisan projekt *Jena* te su prikazane projektne aktivnosti izrađene su s pomoću sustava otvorenoga koda WordPress. Stranice imaju responzivan mrežni dizajn, koji prilagođuje prikaz sadržaja stranice s obzirom na veličinu zaslona te s pomoću sučelja WordPressa omogućuje da više korisnika izravno piše i izmjenjuje objave na stranici bez poznavanja HTML koda (vidi 1. sliku).

1. slika: Izgled sučelja za pisanje objava na stranici *Jene*

Objave se kategoriziraju kao *Sastanci i radionice*, *Diseminacije i usavršavanja*, *Okrugli stol* te *Novosti*. *Novosti* je glavna kategorija, a ostalo su potkategorije. Poveznice objava za spomenute potkategorije grupirane su unutar određenih stranica koje se nalaze u glavnome izborniku. Poveznica za svaku objavu sadržava kratak sažetak, koji sustav automatski stvara na temelju teksta objave te sliku za objavu koju korisnik odabere tijekom stvaranja objave. Posljednje objave neovisno o kategoriji prikazuju se na desnome rubu stranice.

2. slika: Prikaz poveznica za prve dvije objave u potkategoriji *Diseminacija i usavršavanje* te prikaz posljednjih objava

Na mrežnim stranicama osim objava nalazi se popis suradnika, popis poveznica na radove nastale u sklopu projekta, poveznica na program koji automatski stvara popis literature na temelju ispunjenih polja te odostražni rječnik izrađen na temelju abecedarija *Jene*.

3. Program za pravilno navođenje bibliografskih jedinica

Program koji automatski omogućuje da se stvara popis literature na temelju pravila *Hrvatskoga pravopisa* (Jozić i dr. 2013: 115–117) nastao je zato što postoje mnogi programi kao što su *Zotero* i *Citation Machine* koji omogućuju automatsko stvaranje popisa literature na temelju odabranoga stila citiranja (npr. APA, MLA, Chicago, IEEE), ali nijedan od tih programa ne podržava stil navođenja literature koji se nalazi u *Hrvatskome pravopisu* (Jozić i dr. 2013.). Program je napravljen za potrebe izrade monografije *Jene*, ali budući da može biti koristan i šire, objavljen je na stranicama *Jene*. Program je objavljen kao mrežna stranica s logikom pisanom u jeziku jQuery. Radi tako da korisnik iz padajućega izbornika odabere tip izvora (časopis, rad iz zbornika, knjiga, mrežni ili elektronički izvor itd.) te mu se pojavljuju određena polja, ovisno o tipu izvora, koja mora ispuniti. Nakon što ispuni polja, može pritisnuti tipku *stvari citat* te mu se na temelju unesenih podataka oblikuje citat prema pravopisnim pravilima. Stvoreni citat može se kopirati pritiskom miša te se tijekom kopiranja citata sačuvaju dijelovi teksta koji su pisani koso.

Pravilno citiraj bibliografsku jedinicu

Ova stranica omogućuje da se pravilno citiraju bibliografske jedinice na temelju pravila *Hrvatskoga pravopisa* (<http://pravopis.hr/pravilo/bibliografske-jedinice/62/>).

vrsta bibliografske jedinice
mrežna i elektronička vrela

odaberite elektronički medij
☒ mrežna stranica
☐ CD-ROM
☐ DVD-ROM
☐ Blu-ray disk

autor (prezime, ime) (ako ima više autora, odvojite ih točkom sa zarezom)
 Polsekpalatinus, Vlatka

godina
 2020

naslov rada
 Institut za hrvatski jezik umjesto 'lockdown'

naziv mrežnog mjesta
 tportal

poveznica (nije obvezna kod časopisa, zbornika i enciklopedija)
<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/institut-za-hrvatski-jezik-umjesto-lockdowna-preporucuje-zatvaranje-foto-20201102>

stvari citat očisti polja

• Lewis, Kristian, Mihaljević, Josip. 2018. Odostražni rječnik – što je, kako ga izraditi i čemu služi. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 5/2. 21–24. <https://hrcaak-srce.hr/207555> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).
 • Polsekpalatinus, Vlatka. 2020. Institut za hrvatski jezik umjesto 'lockdowna' preporučuje 'zatvaranje' tportal. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/institut-za-hrvatski-jezik-umjesto-lockdowna-preporucuje-zatvaranje-foto-20201102> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

3. slika: Izgled sučelja programa za stvaranje citata

Programu se može pristupiti na adresi: <http://ihjj.hr/jena/wp-content/citiranje-literature/>. Mogućnosti programa mogu se proširiti s drugim vrstama izvora poput pretisaka, starih zapisa, predavanja, e-poruka, televizijskih emisija, videozapisa itd. kad se odrede pravila njihova navođenja.

4. Odostražni rječnik *Jene*

Odostražni rječnik (engl. *reverse dictionary*) rječnik je u kojemu su riječi abecedirane od kraja (Hudeček 2018.). U *Jeni* je natuknica *odostražni rječnik* obrađena ovako:

odostražni rječnik	
status naziva:	naziv
definicija:	rječnik u kojemu su riječi abecedirane od kraja riječi
vrelo definicije:	Pojmovnik, Mrežnik. (mrežno)
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje
dopušteni naziv:	odostražnik
istovrijednica - engleski:	reverse dictionary
istovrijednica - njemački:	rückläufiges Wörterbuch
istovrijednica - francuski:	dictionnaire inverse
istovrijednica - ruski:	обратный словарь
istovrijednica - švedski:	baklängesordbok, finalalfabetisk ordbok
jezična odrednica:	višerječni naziv
poveznica:	https://hrcaj.srce.hr/207555
napomena: Nazivu <i>odostražni rječnik</i> daje se prednost pred nazivom <i>odostražnik</i> zbog sustavnoga odnosa s nazivljem ostalih vrsta rječnika (<i>opći rječnik</i> , <i>posebni rječnik</i> , <i>abecedni rječnik</i> , <i>normativni rječnik</i> , <i>deskriptivni rječnik</i> , <i>terminološki rječnik</i> itd.). Demoinačici odostražnoga rječnika može se pristupiti na adresi https://boma12.github.io/odostrazniji/ .	

4. slika: Obrada naziva *odostražni rječnik* u *Jeni*

Odostražni rječnici korisni su jezikoslovcima (posebno ako se bave tvorbom riječi i terminologijom) i pjesnicima (slični su rimarijima) te ostalima koji traže primjere riječi s određenim završetkom.⁶⁵ Njima se može koristiti za pronalaženje riječi s određenim sufiksom, stvaranje rima i rješavanje zagonetka ili križaljka (UKessays 2018.). Prvi odostražni rječnik Stahla i Scavnickya *Reverse Dictionary of the Spanish Language* objavljen je 1974. godine. Odostražne rječnike teško je bilo izraditi sve do pojave računala, koja su olakšala proces njihova sastavljanja te se sada odostražni rječnici često izrađuju (UKessays 2018.). Poznat je primjer odostražnoga rječnika engleskoga jezika *Closed Tags*, koji omogućuje pretraživanje i povezivanje riječi s rječnikom *The Free Dictionary*. U engleskome se jeziku naziv *reverse*

⁶⁵ Više o odostražnim rječnicima vidi u Lewis i Mihaljević 2018.

dictionary upotrebljava i za drugi tip rječnika, npr. *OneLook Thesaurus*, u kojemu se u tražilicu unosi definicija, sintagma ili primjer te se kao rješenje pretrage prikaže popis riječi koje najbolje odgovaraju značenju napisanoga izraza.

Na temelju abecedarija baze *Jena* napravljen je odostražni rječnik koji omogućuje pretraživanje riječi, čak i unutar višerječnih naziva, na temelju njihova završetka. Iako izrada odostražnoga rječnika nije bila predviđena projektnim planom, pri uređivanju i normiranju nazivlja u *Jeni* pokazalo se da bi odostražni rječnik mogao biti iznimno koristan alat u slučaju donošenja nekih normativnih odluka (npr. izvodi li se od imenica na *-ica* pridjev na *-ni* ili na *-ski*).

5. slika: Rezultati pretraživanja odostražnoga rječnika po završetku *-ni*

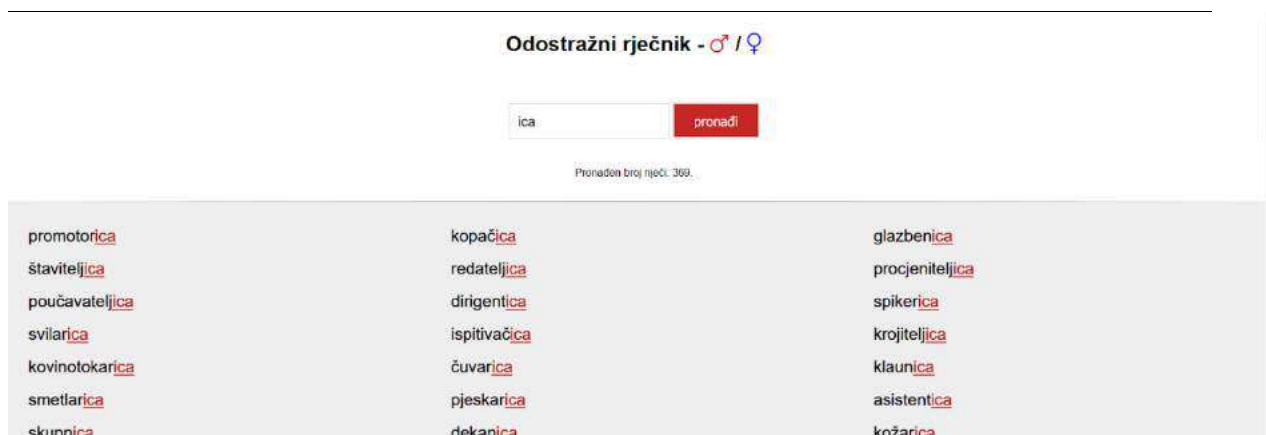

6. slika: Rezultati pretraživanja odostražnoga rječnika po završetku *-ski*

4.1. Izrada odostražnoga rječnika

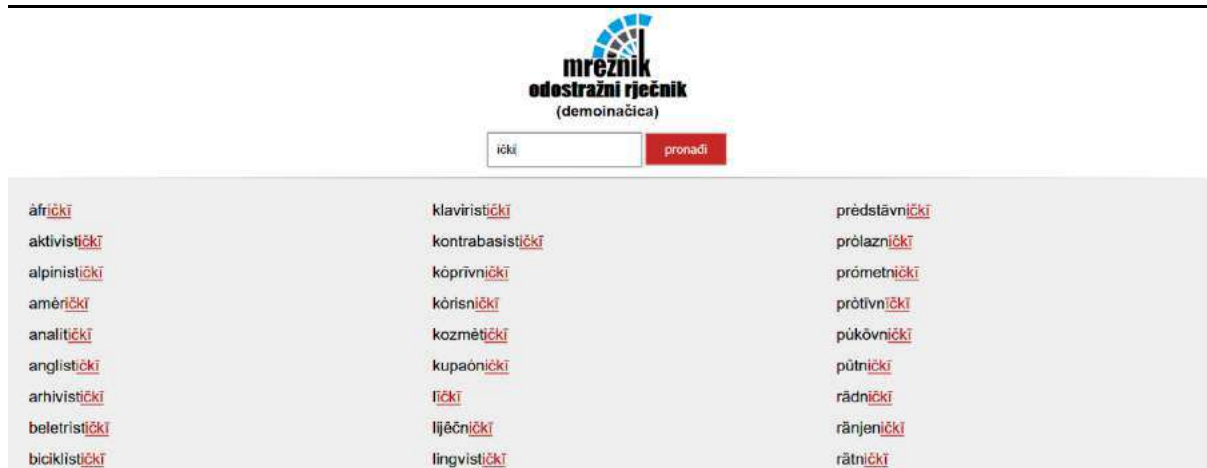
Odostražni rječnik *Jene* napravljen je na temelju razvojnoga koda koji je upotrijebljen pri izradi odostražnoga rječnika za projekt *Mrežnik*, čiji se kod temelji na odostražnome rječniku za

projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. Razvojni kod za razvoj svih tih rječnika pronađen je na stranici CodePen. Taj kod nije izvorno bio izrađen za odostražni rječnik, ali je tražilica bila prilagođena odostražnoj pretraži. Logika rada rječnika napisana je u jeziku JQuery. Rječnici su trenutačno u svojoj demoinačici objavljeni unutar sustava GitLab na domeni: <https://bornal2.gitlab.io/odostraznji>.

7. slika: Pretraživanje u odostražnome rječniku *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* po završetku *-ica*

Jedna je od razlika između odostražnoga rječnika *Mrežnika* i odostražnoga rječnika *Jene* da je odostražni rječnik *Mrežnika* naglašen (što je posebno važno za tvorbeni istraživanja i rimu), ali naglaske nije potrebno utipkati u tražilicu za pretraživanje riječi.

8. slika: Pretraživanje u odostražnome rječniku *Mrežnika* po završetku *-ički*

Odostražni rječnik *Jene*, čija je demoinačica trenutačno dostupna na adresi <http://bornal2.gitlab.io/odostraznji/odostrazni-jena>, omogućuje s pomoću tražilice pretraživanje riječi, čak i riječi unutar višerječnih izraza, na temelju njihova završetka. Kako bi se mogli pretraživati i višerječni izrazi, trebalo je posebno prilagoditi algoritam za

pretraživanje jer prethodni odostražni rječnici nisu imali višerječne izraze kao sastavnice koje se pretražuju, pa je bilo lakše odrediti kraj rečenica koje su u .txt datoteci odvojene odlomcima. U slučaju višerječnih izraza bilo je važno odrediti da se gleda svaka riječ koja se nalazi ispred razmaka (engl. *space*) te da se u prikazu na mreži ne odvaja svaka riječ višerječnoga izraza u novi odlomak, nego da sve budu prikazane u istome odlomku s označenim znakovima (crvenom bojom) koji se pretražuju. Riječi koje se nalaze u rječniku mogu se lako urediti jer nisu napisane unutar računalnoga kod te se nalaze u .txt datoteci koju svaki korisnik može na računalu otvoriti s pomoću osnovnih program za uređivanje teksta (npr. *notepad*). Stranica rječnika taj popis riječi učitava te ih na temelju odlomaka pretvara u zasebne HTML elemente za prikaz na stranici.

odostražni rječnik		
alvaresovski model gramatičk <u>oga</u> opisa	označivanje semantičkih <u>uloga</u>	stupnjevanje pril <u>oga</u>
analiza govorn <u>oga</u> čina	parag <u>oga</u>	stvaranje mušk <u>oga</u> mocijskog parnjaka
analiza polazn <u>oga</u> teksta	parametar nult <u>oga</u> subjekta	stvaranje spolno neutraln <u>oga</u> naziva
anticipacija palataln <u>oga</u> elementa	ponovna uporaba rječničk <u>oga</u> sadržaja	stvaranje žensk <u>oga</u> mocijskog parnjaka
brisanje neuklopljen <u>oga</u>	povijest hrvatsk <u>oga</u> jezika	sustav konceptualn <u>oga</u> sadržaja
cakavizam drug <u>oga</u> tipa	pravilo Jakubinsk <u>oga</u> i Meyera	sustav konceptualn <u>oga</u> ustrojavanja
cakavizam prv <u>oga</u> tipa	predikat objektn <u>oga</u> nadzora	suženje značenjsk <u>oga</u> polja
datum terminološk <u>oga</u> unosa	predikat subjektn <u>oga</u> nadzora	
dominanta sinonimn <u>oga</u> niza	predstandardno razdoblje	

9. slika: Primjer pretraživanja rječnika po završetku -oga

Kad baza *Jene* bude javno dostupna u *Struni*, planira se napraviti i poveznice s pronađenih riječi na njihove obrade koje se nalaze u *Jeni*.

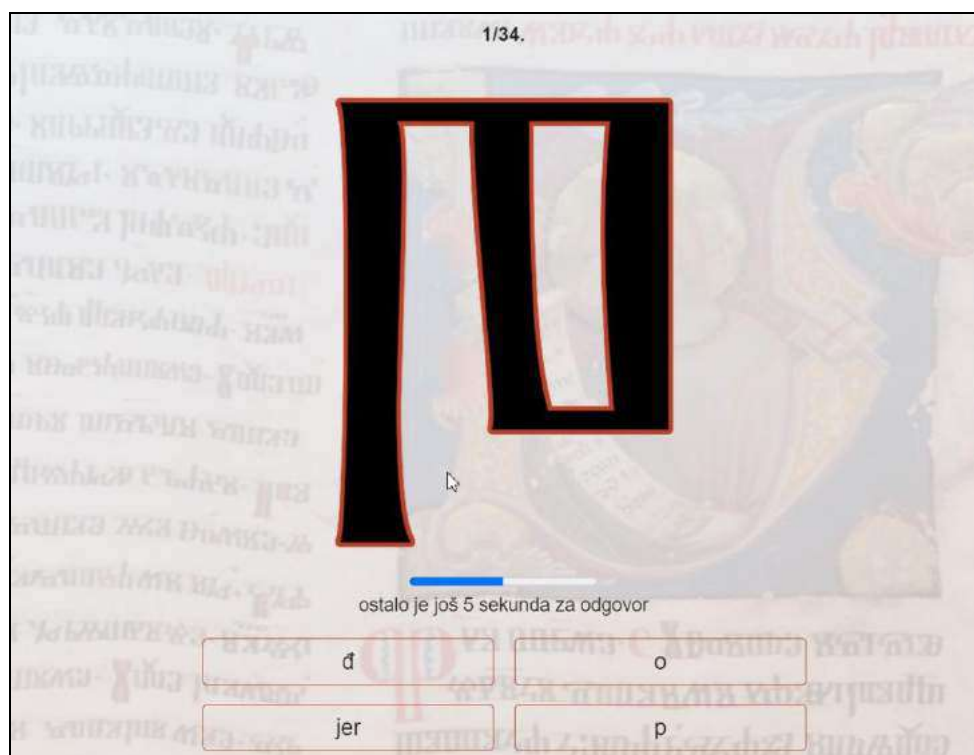
5. Multimedijski sadržaji povezani s *Jenom*

Unutar strukture obrada natuknica za *Jenu* postoji polje poveznica u koje se unose vanjski izvori koji mogu uključivati druge proizvode Instituta, uključujući one multimedijske. U *Jeni* su u natuknicama *glagoljica*, *brajica*, *znakovni jezik* i *Bašćanska ploča* dodane poveznice za prethodno izrađene multimedijske sadržaje.

glagoljica	
status naziva: naziv obrađivač: Marijana Horvat faza obradbe: zaključano autorski: ne	
definicija: slavensko pismo koje je za potrebe moravske misije sastavio Konstantin Ćiril u 9. st.	
projekt: jezikoslovije	
potpodručje: povijest jezika	
podređeni pojam: obla glagoljica; uglata glagoljica	
	istovrijednica - engleski: Glagolitic script; Glagolitic istovrijednica - njemački: glagolitische Schrift; Glagoliza istovrijednica - francuski: alphabet glagolitique; glagolisa istovrijednica - ruski: глаголица
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
	poveznica: http://hrvatski.hr/volim-glagoljicu/ ; http://pravopis.hr/uploads/slova-2.pdf ; http://jezik.hr/glagoljica.html

10. slika: Obrada naziva *glagoljica* i poveznica na igre za učenje glagoljice

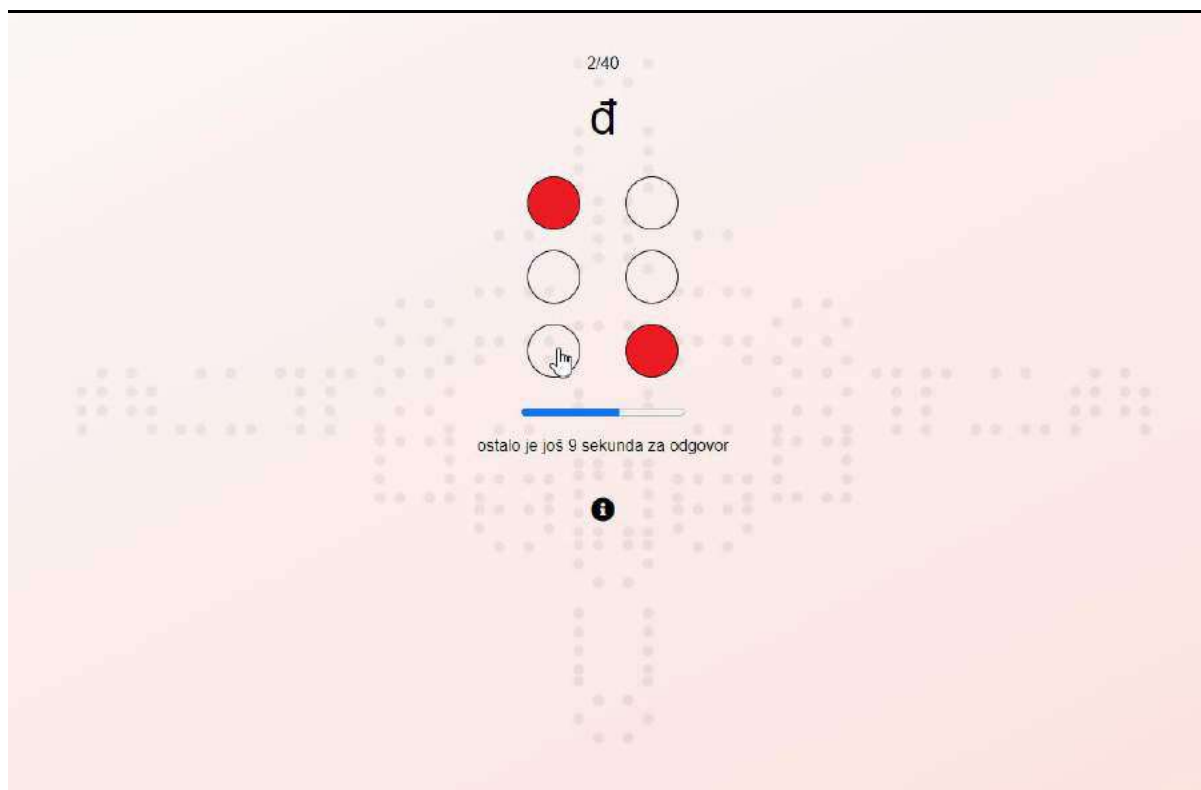
Obrada natuknice *glagoljica* sadržava poveznice na igre na portalu *Hrvatski u školi*, koje uključuju pamtilicu u kojoj se povezuju glagoljična i latinična slova, kviz za učenje uglate i oble glagoljice te stranicu na kojoj se uče potezi za pravilno pisanje glagoljičnih slova⁶⁶.

11. slika: Prikaz kviza za učenje slova uglate glagoljice

⁶⁶ Više o igrama za učenje glagoljice vidi u Mihaljević 2019b.

Natuknica *brajica* sadržava poveznicu na igru u kojoj se uče brajična slova (vidi 12. sliku), a natuknica *znakovni jezik* poveznicu na kviz s pomoću kojega se ispituje i uči jednoručna i dvoručna znakovna abeceda⁶⁷ (vidi 13. sliku).

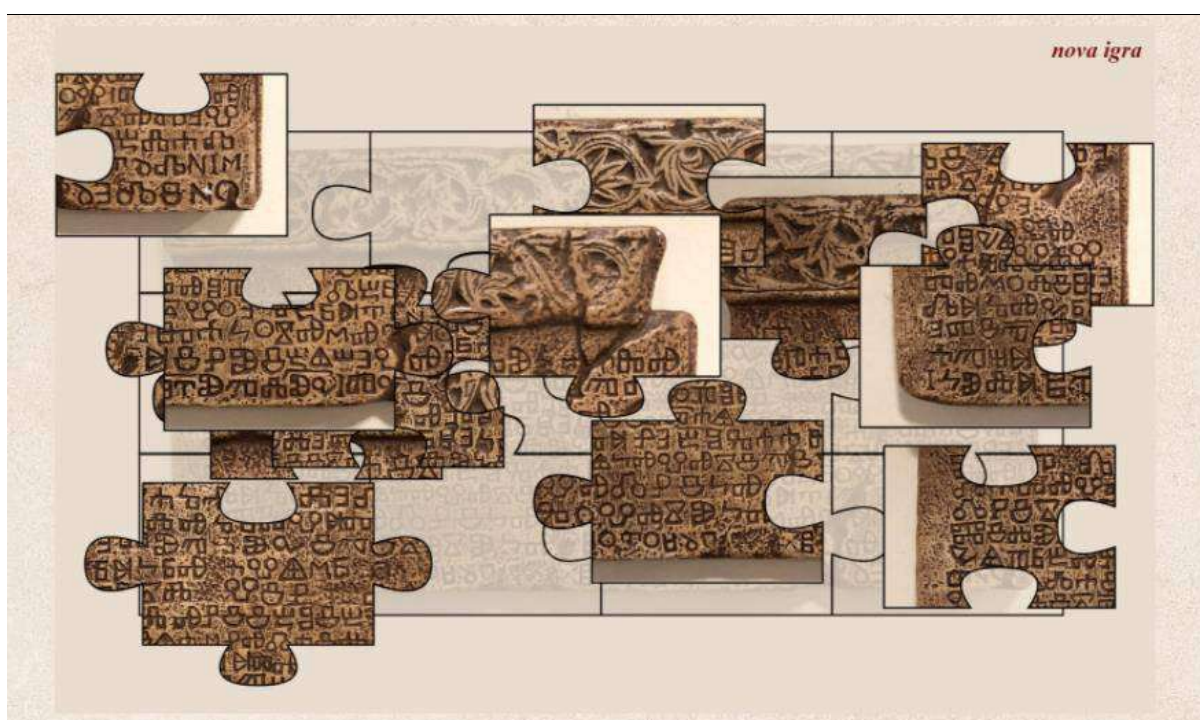
12. slika: Prikaz igre za učenje brajice

⁶⁷ Više o igrama za učenje brajice i abecede znakovnoga jezika vidi u Mihaljević 2019a.

13. slika: Prikaz kviza za učenje jednoručne znakovne abecede

Natuknica *Bašćanska ploča* sadržava poveznicu na slagalicu u kojoj igrač treba složiti dijelove *Bašćanske ploče* (vidi 14. sliku).

14. slika: Prikaz slagalice *Bašćanske ploče*

Može se dodati još multimedijских sadržaja unutar natuknica jer se u sklopu projekta *Mrežnik* radi na igrifikaciji sadržaja hrvatskoga rječnika te će se u procesu igrifikacije razviti i druge igre koje se mogu povezati s natuknicama u *Jeni*.

6. Zaključak

Odostražni rječnik *Jene* specijalizirani je odostražni terminološki rječnik. On je trenutačno u demoinačici, a u trenutku objave sadržaja *Jene* posuvremenit će se abecedarij te će se natuknice odostražnoga rječnika povezati s terminološkim člancima u *Jeni*. Rječnik je javno dostupan na stranicama *Jene*. Program za oblikovanje literature može biti koristan svakomu tko treba stvoriti popis literature na temelju pravila koja su određena *Hrvatskim pravopisom*. Multimedijjskih sadržaja koji će se povezivati s natuknicama u *Jeni* bit će više nakon završetka projekta *Mrežnik*. Sva nova dodatna programska rješenja nastala ili povezana s projektom *Jena* bit će obavljena na stranici projekta koja se redovito posuvremenjuje.

Literatura

Efficient Database Driven Reverse Mapping Dictionary. 2018. UKEssays. <https://www.ukessays.com/essays/computer-science/efficient-database-driven-reverse-mapping-1315.php?vref=1> (pristupljeno 17. studenoga 2020.).

Hudeček, Lana. 2018. *Pojmovnik Mrežnika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6> (pristupljeno 17. studenoga 2020.).

Jozić, Željko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Lewis, Kristian; Mihaljević, Josip. 2018. Odostražni rječnik – što je, kako ga izraditi i čemu služi. *Hrvatski jezik* 5/2. 21-24. <https://hrcak.srce.hr/207555> (pristupljeno 19. studenoga 2020.).

Mihaljević, Josip. 2019a. Games for Learning Old and Special Alphabets – The Case Study of Gamifying *Mrežnik*. *CLiC-it 2019: Italian Conference on Computational Linguistics*. Ur. Bernardi, Raffaella; Navigli, Roberto; Semeraro, Giovanni. AILC. Bari.

Mihaljević, Josip. 2019b. Volim glagoljicu. *Baščina* 20. 81–82.

Stahl, Fred A.; Scavnick, Gary E. A. 1974. *A Reverse Dictionary of the Spanish Language*. University of Illinois Press. Illinois.

Mrežni izvori

Citation Machine. 2020. <https://www.citationmachine.net> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA. 2020. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://ihjj.hr/jena> (pristupljeno 19. studenoga 2020.).

Mihaljević, Josip. 2019. *Nauči slova znakovnoga jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://ihjj.hr/znakovni> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

Mihaljević, Josip. 2019. *Prepoznaj brajicu*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://ihjj.hr/brajica> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

Mihaljević, Josip. 2019. *Volim glagoljicu*. Hrvatski u školi. <https://hrvatski.hr/volim-glagoljicu> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

Mihaljević, Josip. 2020. *Slagalice Bašćanska ploča*. Jezik.hr. <https://jezik.hr/bascanska-slagalica.html> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

The first single application for the entire DevOps lifecycle – GitLab. 2020. GitLab. <https://about.gitlab.com> (pristupljeno 18. studenoga 2020.).

Your personal research assistant. 2020. Zotero. <https://www.zotero.org> (pristupljeno 20. studenoga 2020.).

II. Nazivlje jezikoslovnih disciplina i potpodručja

Daria Lazić
Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dlazic@ihjj.hr
mmihalj@ihjj.hr

O NEKIM PROBLEMIMA MORFOLOŠKOGA NAZIVLJA

1. Uvod

Osnovni su pojmovi koji se susreću pri govoru o tvorbi i ustrojstvu oblika promjenjivih riječi *osnova*, *nastavak* i *morfem*, no odnos među njima u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi i gramatičkim priručnicima, a kao posljedica toga i u udžbenicima hrvatskoga jezika, nije uvijek posve jasan. U ovome će se poglavlju analizirati i naziv *usklik/uzvik* te prikazati uporaba tih i nekih s njima povezanih naziva u suvremenim hrvatskim gramatikama i/ili pravopisima i *Jezikoslovnome korpusu* te će se ukazati na neke s morfološkim nazivima povezane probleme i prikazati njihova obrada u terminološkoj bazi *Struna*.

2. Osnova i nastavak

Pri opisu tvorbe oblika promjenjivih riječi tradicionalno se razlikuje *osnova* i *nastavak*. Osnova se obično određuje kao dio riječi koji nosi njezino leksičko značenje i na koji se dodaju nastavci za tvorbu različitih oblika iste riječi, odnosno kao dio riječi koji se pri promjeni oblika riječi ne mijenja. Takva se osnova na koju se dodaju nastavci za tvorbu oblika naziva *oblikotvornom (obličnom) osnovom*, za razliku od *rječotvorne (tvorbene) osnove*, na koju se dodaju tvorbene jezične jedinice i time nastaju nove riječi. Nastavak je, s druge strane, dio riječi koji se dodaje osnovi i služi za tvorbu oblika promjenjivih riječi. Postavlja se, međutim, pitanje u kakvoj su vezi pojmovi *nastavka* u ovome smislu i *oblikotvornoga morfema*, koji se u literaturi također često naziva *nastavkom*. Taj je problem osobito izražen u opisima tvorbe glagolskih oblika, pri čemu zbog morfološke složenosti hrvatskih glagola osnovi i nastavku u različitim opisima odgovaraju različiti dijelovi izraza.

Samo dva dijela, *osnova* i *nastavak*, razlikuju se u opisima oblika riječi u priručnicima koji su namijenjeni širokomu krugu korisnika te uporabi u školama (Raguž 1997.; Težak i Babić 2000.;

Ham 2017.; Hudeček i Mihaljević 2019), dok se pojam *morfema* objašnjava ukratko ili se uopće ne spominje. Slično je i u Babić i dr. 2007., gdje se u uvodnome dijelu o oblicima riječi govori o njihovu morfemskome sastavu te se među primjerima morfemske raščlambe nalazi i raščlamba glagola *učiti*: *uč-i-ti* (Babić i dr. 2007: 284). Međutim, u samome opisu tvorbe oblika riječi, uključujući i glagolske oblike, upotrebljava se tradicionalna podjela na glagolsku osnovu i nastavak, pri čemu se pobliže ne određuje morfemska struktura tih dijelova.

U gramatici E. Barić i dr. (2005.) podjela glagolskih oblika na osnovu i nastavak odgovara onoj u spomenutim gramatikama, no u nastavcima se razlikuju dva morfema:

Nastavci kojima se tvore glagolski oblici mogu biti sastavljeni od dviju vrsta morfema. Prvo su flektivni morfemi, koji označuju lice i broj (u finitnim oblicima npr. *-m*, *-š* u *vîčēm*, *vîčēš*), rod i broj (npr. *-a* i *-o* u *víkala*, *víkalo*) ili rod, broj i padež (npr. *-ōm*, *-ōj* u *pîsānōm*, *pîsānōj*). Drugo su sufiksi, koji mogu doći prije flektivnih morfema (npr. *-l-* u *víkala*) i bez flektivnih morfema (npr. *-ti* u *víkati*). (Barić i dr. 2005: 234).

U toj se gramatici, međutim, naziv *nastavak* upotrebljava i za dio riječi kojim se tvore njezini različiti oblici, a koji se može sastojati od jednoga ili više morfema, kao što je vidljivo iz navedenoga opisa tvorbe glagolskih oblika, i za sam oblikotvorni morfem. Naime, kad se govori o vrstama morfema (Barić i dr. 2005: 97), oni se dijele na korijenske i afiksane, a afiksani se morfemi dijele na prefikse, sufikse, infikse i nastavke. Pod nastavcima se podrazumijevaju oblikotvorni morfemi, što se vidi iz navedenih primjera: *klúpa*, *rûke*.

Opis tvorbe oblika riječi u gramatici Silića i Pranjkovića (2005.) temelji se na preciznoj morfemskoj raščlambi prema strukturalističkim načelima, no ondje se *nastavkom* ili *gramatičkim morfemom* nazivaju samo oblikotvorni morfemi, a za razliku od imenskih vrsta riječi, kod kojih se oblikotvorni morfemi često podudaraju s tradicionalnim nastavcima (npr. *-a* u *kûć-a*), kod glagola se podjela na osnovu i nastavak razlikuje u odnosu na druge gramatike – osnova se sastoji od korijenskoga i sufiksalnoga morfema te se na nju dodaju nastavci – oblikotvorni morfemi – koji označavaju broj i lice (ili eventualno rod, ovisno o glagolskome obliku). Prema tome modelu prezentski oblik *učīm* sastoji se od osnove *uč-ī-* (pri čemu je *uč-* korijen, a *-ī-* sufiksadni morfem prezentske osnove) i nastavka *-m*. S druge strane, u tradicionalnim opisima koji u strukturi glagolskih oblika razlikuju samo osnovu i nastavak osnovi bi odgovarao dio *uč-*, a nastavku *-īm*. Dakle, osim što se osnova odnosi na različite odsječke izraza oblika, nastavak je u modelu Silića i Pranjkovića morfem, dok u drugome slučaju to nije. Nadalje, osobito je problematično kad se unutar jednoga modela opisa isti naziv upotrebljava u različitome značenju, kao što je to slučaj s nazivom *nastavak*, koji može značiti ‘oblikotvorni morfem’ ili ‘dio riječi koji služi za tvorbu oblika i dodaje se na osnovu’. U

drugome značenju naziv *nastavak* ustalio se u suvremenim hrvatskim gramatičkim priručnicima i nastavnoj praksi, dok u prvome supostoji s više sinonimnih naziva, kojima se može dati prednost u cilju izbjegavanja višeznačnosti koja u nazivlju nije poželjna. Više o nazivu *nastavak* i njegovim mogućim zamjenama bit će riječi u poglavlju 3.3.

3. Morfem

Morfem je osnovna morfološka jedinica, koja se obično određuje kao najmanja jedinica izraza koja ima značenje. S morfemom se povezuju i pojmovi *morfa* i *alomorfa*. Morfem je apstraktna jezična jedinica, rezultat ljudskoga poimanja ustrojstva jezika, morf je njegov ostvaraj u pojedinoj riječi, a alomorfima se nazivaju različiti morfovi istoga morfema. U jezikoslovnoj literaturi mogu se naći različite podjele morfema (usp. Marković 2013: 36–54), no u suvremenim hrvatskim gramatikama uglavnom se spominje podjela morfema utemeljena na njihovu značenju i/ili ulozi, npr.:

a) „Tri su osnovne vrste morfema: prefiksalni (**ne**-pošten), sufiksalni (žen-**ic**-a) i gramatički (žen-**a**).” (Težak i Babić 2000: 91).

b) „Dvije su vrste morfema od kojih se riječi sastoje: **korijenski** i **afiksalni**.

Svaka riječ ima k o r i j e n s k i m o r f e m (npr. *gláva*, *zèmlja*). On sadrži leksičko značenje riječi. Korijenski se morfem naziva i **leksički morfem**.

A f i k s a l n i m o r f e m i ili **afiksi** ne dolaze u svakoj riječi ili obliku riječi. Afiksalni su morfemi: **prefiksi** (npr. *prèkrasan*, *izbáciti*), **sufiksi** (*bôlan*, *nòsāč*), **infiksi** (*sìnovi*, *jèževi*) i **nastavci** (*klúpa*, *rúke*).

Afiksi imaju gramatičko značenje, pa se nazivaju **funkcionalnim morfemima**.” (Barić i dr. 2005: 97).

c) „... razlikuju se *rječotvorni* i *oblikotvorni morfemi*. Služeći za tvorbu riječi, prvi se nazivaju i *leksički morfemi*, a drugi, jer služe za tvorbu oblika po kojima riječ dobiva kakvo gramatičko značenje, zovu se *gramatički morfemi*.

Dvije su vrste rječotvornih morfema: *korijenski*, koji se sastoji od samoga korijena (*čist*), i *afiksalni*, koji se predmeću, umeću ili domeću korijenskomu morfemu pa se po mjestu u riječi nazivaju *prefiksalni* (**ne**čist), *infiksalni* (*čistopis*) i *sufiksalni* (*čistač*) *morfemi*.

Gramatički morfemi nazivaju se i *nastavačni* jer služe kao nastavci u određivanju gramatičkih značenja...” (Babić i dr. 2007: 281).

- d) „Postoje dvije vrste morfema: jedni kojima se tvore oblici (iste) riječi i drugi kojima se tvore (nove) riječi. Zato prve nazivamo **rječotvorni morfemi**, a druge **oblikotvorni morfemi**.” (Silić i Pranjković 2005: 37).

Iz navedenih primjera vidljivo je da se podjele morfema u gramatikama donekle razlikuju te da su temeljene na različitim kriterijima. Morfemi se razlikuju značenjski, sadržajno, te na različit način pridonose značenju oblika riječi. Podjela morfema s obzirom na značenje donosi se, primjerice, u Barić i dr. 2005: 97 te se razlikuju *korijenski* ili *leksički morfem*, u kojemu je sadržano osnovno, leksičko značenje riječi, te *afiksadni* ili *funkcionalni morfemi* (*afiksi*), koji na neki način modificiraju to osnovno značenje i ne moraju se pojaviti u svakoj riječi ili obliku riječi. Afiksi se u toj gramatici nadalje dijele na prefikse, sufikse, infikse i nastavke. U toj se podjeli miješaju dva kriterija: položaj morfema u odnosu na korijenski morfem, odnosno osnovu na koju se dodaju te uloga morfema u tvorbi riječi ili oblika. S obzirom na prvi kriterij afiksi koji se pojavljuju u hrvatskome dijele se na prefikse (nalaze se ispred korijena), sufikse (iza korijena) i interfikse (između dvaju korijena)⁶⁸.

Morfemi se s obzirom na svoju ulogu mogu podijeliti na *fleksijske* i *derivacijske* (usp. Marković 2013: 50–52)⁶⁹, a pod *nastavcima* se u podjeli afikasa u Barić i dr. 2005. podrazumijevaju fleksijski morfemi. Derivacijski se afiksi u kroatističkoj literaturi nazivaju još i *rječotvornima* ili *tvorbenima* te služe za tvorbu novih riječi, modificiraju leksičko značenje osnove na koju se dodaju te mogu mijenjati vrstu riječi. Fleksijski se afiksi još nazivaju i, među ostalim, *oblikotvornima* ili *obličnima* i ne mijenjaju osnovno referencijalno značenje riječi, nego služe za proizvodnju oblika iste riječi. U Babić i dr. 2007: 281 donosi se podjela morfema na *rječotvorne* (*leksičke*) i *oblikotvorne* (*gramatičke, nastavačne*). Tu se, dakle, na rječotvorne i oblikotvorne dijele svi morfemi, a ne samo funkcionalni, te je naziv *leksički morfem* sinonim za rječotvorni morfem, a ne za korijenski. Razlika je u odnosu na podjelu u Barić i dr. 2005. i ta što se na korijen i afikse dijele samo rječotvorni, a ne i oblikotvorni morfemi. Podjela na rječotvorne i oblikotvorne morfeme spominje se i u gramatici Silića i Pranjkovića (2005: 37), no iscrpnije se ne obrazlaže.

⁶⁸ U jezicima svijeta pojavljuju se i afiksi koji s obzirom na mjesto u odnosu na korijenski morfem mogu biti cirkumfiksi, transfiksi, superfiksi te infiksi (Kuna 2006: 167–168; Marković 2013: 53, 60–61), pri čemu se *infiksom* naziva morfem koji se nalazi unutar korijenskoga morfema, a ne morfem koji je umetnut između dvaju morfema, što se često susreće u kroatističkoj literaturi, primjerice u spomenutoj podjeli morfema u Barić i dr. 2005.

⁶⁹ Leksičko značenje imaju i afiksoidi – prefiksoidi i sufiksoidi – primjerice *video-* u *videoigra* (usp. Marković 2013: 52).

U vezi s podjelom morfema može se izdvojiti nekoliko problema, o kojima će biti riječi u nastavku:

1. određenje i uporaba naziva *leksički* i *gramatički morphem*
2. odnos naziva *afiks*, *sufiks* i *nastavak*
3. supostojanje sinonimnih naziva.

3.1. Leksički i gramatički morphem

Naziv *leksički morphem*, kojim se označava morphem koji sadržava leksičko značenje riječi, u hrvatskoj se jezikoslovnoj literaturi i priručnicima upotrebljava dvojako:

- 1) kao sinonim *korijenskomu morfemu*, a u opreci prema *funkcionalnim morfemima* (Barić i dr. 2005.; Marković 2013.), koji se katkad nazivaju i *gramatičkima* (Trask 2005.)
- 2) kao sinonim *rječotvornomu morfemu*, a u opreci prema *gramatičkomu (oblikotvornomu) morfemu* (Babić i dr. 2007.).

U prvome slučaju samo je jedan leksički morphem, a to je korijen, on sadržava osnovno značenje riječi, a ostali morfemi to značenje na neki način modificiraju. Ti se morfemi u različitim opisima nazivaju funkcionalnima, afiksálnima (afiksima), a katkad i gramatičkima. Primjerice, Trask (2005: 204) morfeme dijeli na leksičke i gramatičke, no iz danih primjera jasno je da ta podjela odgovara spomenutoj podjeli na korijen i funkcionalne morfeme: „Za morphem *pis-* kažemo da je leksički morphem, što znači da ima leksičko značenje: za njega možemo dati definiciju. Ali, *-an* od *sretan* nešto je drugo: to je gramatički morphem s isključivo gramatičkom funkcijom, u ovome slučaju funkcijom pretvorbe imenice u pridjev.” Tu se, dakle, leksičkim morfemom naziva korijenski morphem, a derivacijski morphem *-an* primjer je gramatičkoga morfema. Međutim, ta podjela može biti zbunjujuća u hrvatskome kontekstu s obzirom na to da se u hrvatskome jezikoslovlju gramatičkim morfemom obično nazivaju samo fleksijski, oblikotvorni morfemi (usp. Težak i Babić 2000: 91; Marković 2013: 50–52; Barić i dr. 2005: 291, 293; Babić i dr. 2007: 281; Silić i Pranjković 2005: 38). Budući da je naziv *gramatički morphem* na taj način već zauzet, prednost se može dati podjeli morfema na leksičke i funkcionalne. Nasuprot tomu, u gramatici Babić i dr. 2007. podjela na leksičke i gramatičke

morfeme odgovara podjeli na rječotvorne i oblikotvorne morfeme, dakle pojmom *leksičkoga morfema* obuhvaćeni su korijen i derivacijski afiksi, a ne samo korijen⁷⁰.

Pretraživanje sveza *leksički morfem* i *gramatički morfem* u *Jezikoslovnome korpusu* izrađenome za potrebe projekta *Jena* potvrđuje da se u hrvatskim jezikoslovnim radovima *leksičkim morfemom* najčešće naziva korijenski morfem, a naziv *gramatički morfem* upotrebljava se za oblikotvorne/fleksijske morfeme. Tom podjelom, dakle, nisu obuhvaćeni rječotvorni/derivacijski morfemi. Iako to nije vidljivo iz podjela morfema koje nalazimo u gramatikama, tomu se može pridodati da leksičko značenje imaju i afiksoidi (npr. *foto-* u riječi *fotoalbum*; usp. Marković 2013: 52), koji se u kroatističkoj literaturi nazivaju i *vezanim leksičkim morfemima* (npr. Barić i dr. 2005: 289–290) ili *vezanim osnovama* (npr. Babić 2002: 37). S obzirom na terminološko načelo potvrđenosti u uporabi (Hudeček i Mihaljević 2012a: 70) leksički bi se morfem mogao odrediti kao morfem koji ima leksičko značenje, a obuhvaćao bi korijenske morfeme i afiksoide (prefiksoide i sufiksoide). Naziv *gramatički morfem* odnosio bi se na oblikotvorne morfeme, a o nazivima za njih bit će govora u poglavlju 3.3.

3.2. Afiks, sufiks i nastavak

U podjelama morfema u gramatičkim priručnicima i uporabi naziva u literaturi primjećuje se razilaženje u tome odnosi li se naziv *sufiks* na sve morfeme koji se nalaze iza korijenskoga ili samo na takve tvorbene morfeme. U podjelama morfema u hrvatskim gramatikama riječ je uglavnom o potonjemu te se u Babić i dr. 2007. na korijenske i afiksne, čija su podvrsta sufiksi, dijele samo tvorbeni morfemi, a u Barić i dr. 2005. afiksima (funkcionalnima) nazivaju se svi morfemi osim korijenskoga, no kao vrste afiksalskih morfema spominju se, uz prefikse i infikse, sufiksi i nastavci. Razlikuje se, dakle, sufiks kao tvorbeni morfem i nastavak kao oblikotvorni morfem. S druge strane, Marković (2013: 52) sufiksima smatra sve funkcionalne morfeme koji se nalaze iza korijena, a time i oblikotvorne morfeme u hrvatskome koji se nalaze na kraju riječi. Primjeri takve uporabe naziva *sufiks* potvrđeni su i u *Jezikoslovnome korpusu* iako nisu osobito česti (primjerice, naziv *fleksijski sufiks* pojavljuje se u trima znanstvenim člancima).

⁷⁰ Takva podjela česta je i u udžbenicima hrvatskoga jezika (Lazić 2017: 5). U školskoj gramatici L. Hudeček i M. Mihaljević (2019: 52) spominju se dvije vrste morfema – leksički i gramatički – no s obzirom na to da je podjela ilustrirana primjerom koji se sastoji samo od korijenskoga i fleksijskoga morfema (*slik-a*), nije jasno obuhvaća li pojam leksičkoga morfema samo korijenski morfem ili i derivacijske morfeme.

Razlog razlikovanju sufiksa i nastavka, odnosno oblikotvornoga morfema, može se možda tražiti u vezi morfologije i tvorbe riječi, čije se nazivlje, s obzirom na to da je riječ o srodnim disciplinama, djelomično preklapa. U tvorbi riječi sufiksima se nazivaju tvorbene jedinice koje se dodaju iza tvorbene osnove, a mogu se sastojati od jednoga ili više morfema. Primjerice, u Barić i dr. 2005: 291 kao jedinice tvorbene analize razlikuju se prefiks ili predmetak i tvorbeni nastavak ili sufiks. Ondje se (pri usporedbi morfemske i tvorbene analize) također spominje oblični morfem / gramatički morfem / oblični nastavak te stoji da se oblični nastavci zovu nastavci, a tvorbeni se nastavci zovu sufiksi⁷¹. Slično tomu, Babić (2002: 34) u tvorbi riječi razlikuje tvorbenu osnovu, u kojoj je sadržano leksičko značenje riječi, te tvorbene formante, u koje se ubrajaju sufiksi, prefiksi i spojnici. Spominje, međutim, da se sufiksi promjenjivih riječi sastoje od dvaju morfema, tvorbenoga i gramatičkoga, pri čemu prvi, „sufiks u užemu smislu”, služi za tvorbu novih riječi, a drugi, „nastavak” za tvorbu pojedinih oblika iste riječi (Babić 2002: 41). Potom se navodi da se sufiksom u tvorbenoj analizi iz praktičnih razloga neće smatrati samo tvorbeni morfem, već jedinstvo „tvorbenoga i obličnoga nastavka” (Babić 2002: 42)⁷². U gramatici Težaka i Babića (2000: 169) također stoji da se sufiksom u tvorbi riječi smatra „tvorbeni morfem i nastavak”, dakle riječ je o dvomorfemskoj jedinici. U priručnicima se, dakle, nazivom *sufiks* označava u prvome redu tvorbeni element, a pojavljuje se u dvama značenjima, u širem podrazumijeva tvorbenu jedinicu koja se može sastojati od jednoga ili više morfema, a u užemu morfem koji služi za tvorbu riječi i stoji iza korijena. S obzirom na to postavlja se pitanje kako taj naziv opisati u terminološkoj bazi.

Slično tomu, iako se u nekim priručnicima nazivi *afiks* i *afiksadni morfem* upotrebljavaju za sve morfeme osim korijenskoga, u tvorbi riječi afiksom se nazivaju tvorbene jedinice sufiks, prefiks itd. Tako Tafrá i Košutar (2009: 94–95) govoreći o rječotvornim modelima u hrvatskome jeziku naglašavaju razliku između rječotvorne i oblikotvorne razine i raščlambe te smatraju da je riječ o zasebnim razinama koje ne treba miješati. Na svakoj se razini „moraju slijediti njezine granice osnove (oblične ili tvorbene) i gramatičkoga morfema (nastavka ili afiksa). Dakle, na rječotvornoj razini *pjevač* se raščlanjuje na tvorbenu osnovu *pjev-* i tvorbeni morfem (sufiks) *-ač*, a na oblikotvornoj na obličnu osnovu *pjevač-* i gramatički morfem (nastavak) *-Ø*.” Daju i primjere sufikasa kao što je *-ski* te smatraju da u tvorbi riječi nema

⁷¹ U Težak i Babić 2000: 169 obrazlaže se odnos naziva *sufiks* i *nastavak*: navodi se da postoje dvije vrste nastavaka, *tvorbeni* i *oblični*, no kako bi se izbjegla uporaba višerječnih naziva i izbjegla dvoznačnost naziva *nastavak*, za tvorbeni se nastavak upotrebljava naziv stranoga podrijetla *sufiks* (ili rjeđe domaći *dometak*), a za oblični *nastavak*.

⁷² Riječ je, dakle, o ljestvičnoj polisemiji/homonimiji, pojavi kad je naziv nadređen samomu sebi zbog nesavršenosti terminološkoga sustava (usp. Hudeček i Mihaljević 2018b: 141).

razloga za njihovo rastavljanje na tvorbeni i oblični morfem. Tu se, dakle, afiks i sufiks s jedne te nastavak s druge strane smatraju jedinicama različitih razina te su afiks i sufiks činjenicom tvorbene, a nastavak oblikotvorne razine. Međutim, i ovdje dolazi do izražaja miješanje pojmova *tvorbena jedinica* i *morfem* kad se o afiksu govori kao o vrsti gramatičkoga morfema, a o sufiksu kao o vrsti tvorbenoga morfema.

Budući da se o sufiksima i o afiksima, kao nadređenome pojmu, najčešće govori u okviru tvorbe riječi, sufiks i afiks (te njima srodni nazivi *prefiks*, *infiks* i *spojnik*) u *Jeni* su određeni kao tvorbene jedinice (vidi 1. sliku). Međutim, premda odvajanje tvorbenih i oblikotvornih morfema u tvorbenoj analizi nije relevantno ni praktično, to ne znači da te jedinice ne mogu biti djeljive na manje jedinice, morfeme. Stoga je podatak o tome da se tim nazivima katkad označavaju vrste morfema dodan u napomenu. Umjesto *afiksalnoga morfema* prednost je dana jednoznačnomu nazivu *funkcionalni morfem*, kojim su obuhvaćeni i tvorbeni i oblikotvorni morfemi, a o problematici naziva *nastavak* govorit će se u sljedećemu poglavlju. Obrada naziva sufiks prikazana je na 1. slici.

sufiks	
status naziva: naziv	
definicija: afiks koji se nalazi iza tvorbene osnove	
vrela definicije: Jozić i dr. (2013.)	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
podređeni pojam: antroponimijski sufiks; mocijski sufiks; nulti sufiks; toponimijski sufiks	
dopušteni naziv: dometak	istovrijednica - engleski: suffix
	istovrijednica - njemački: Suffix
	istovrijednica - francuski: suffixe
	istovrijednica - ruski: суффикс; суффиксальная морфема
	istovrijednica - švedski: suffix
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški
	suprotnica: prefiks
napomena: Sufiks kao tvorbena jedinica može se sastojati od jednoga morfema (npr. <i>-ice</i> u <i>primjerica</i>) ili od više njih, kao što je to kod promjenjivih riječi, u čijim se sufiksima može razlikovati tvorbeni i oblikotvorni morfem (npr. <i>-ic-a</i> u <i>pjevačica</i>). Tvorbeni morfem koji se nalazi iza korijena katkad se također naziva sufiksom.	

1. slika: Obrada naziva *sufiks* u *Jeni*

3.3. *Nastavak* i s njime povezani nazivi

Naziv *nastavak* pojavljuje se u dvjema podjelama:

- 1) u podjeli promjenjivih riječi na osnovu i nastavak, kakvu nalazimo u većini gramatika hrvatskoga jezika te se najčešće upotrebljava u poučavanju jezika
- 2) kao vrsta morfema, kad označuje fleksijski morphem, a u istome značenju u uporabi se susreće više sinonimnih naziva.

U objema podjelama nastavak se funkcionalno određuje kao dio promjenjive riječi koji služi za tvorbu njezinih različitih oblika, a razlika je u tome što je nastavak u drugome slučaju morphem, a u prvome se može sastojati od jednoga ili više morfema, kao što se pokazalo na primjeru ustrojstva glagolskih oblika. Nadalje, u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi susreće se više naziva za nastavak u drugome smislu te se on naziva i gramatičkim morfemom, gramatičkim nastavkom, oblikotvornim, obličnim ili relacijskim morfemom (Marković 2013: 50–51; Hudeček, Mihaljević i Vidović 2006: 105).

Naziv *nastavak* u smislu oblikotvornoga morfema problematičan je jer je istovjetan nazivu iz podjele riječi na osnovu i nastavak, kojim se označava dio riječi koji može, ali i ne mora odgovarati jednomu morfemu, a višeznačnost bi u nazivlju trebalo izbjegavati. Nadalje, u nekim opisima (tvorbenim) nastavkom nazivaju se, kao što je spomenuto, i tvorbene jedinice, a u općoj uporabi riječ *nastavak* može označavati i bilo koji niz glasova kojim riječ završava bez obzira na njegov status u jezičnome sustavu. Stoga se predlaže da se naziv *nastavak* zadrži u značenju ‘dio promjenjive riječi koji služi za tvorbu njezina oblika i dodaje se na osnovu’, koji ne treba zanemariti jer se pojavljuje u velikome broju priručnika te u nastavnoj praksi, a da se za morphem odabere koji od preostalih postojećih naziva.

U podjeli morfema s obzirom na njihovu ulogu u tvorbi riječi odnosno njihovih oblika susreće se više sinonimnih naziva. Morfemi kojima se tvore nove riječi nazivaju se tako *rječotvornima*, *tvorbenima* ili *derivacijskima*, a za morfeme kojima se tvore oblici jedne riječi supostoje, među ostalim, nazivi *oblikotvorni*, *oblični*, *gramatički*, *fleksijski*, *flektivni*, *relacijski morphem*. S obzirom na to da se pokazalo da naziv *gramatički morphem* može biti višeznačan, ne bi ga trebalo preporučiti (terminološko načelo jednoznačnosti unutar jednoga terminološkog sustava; Hudeček i Mihaljević 2012a: 71; Hudeček i Mihaljević 2018a: 196) iako se s obzirom na proširenost u uporabi može odrediti kao dopušteni naziv. Naziv *relacijski morphem* može se smatrati manje poželjnim s obzirom na to da mu nedostaje parnjak; nasuprot nazivima *oblikotvorni/oblični morphem* stoje nazivi *rječotvorni/tvorbeni*, a nasuprot nazivima stranoga podrijetla *fleksijski/flektivni morphem* nazivi *derivacijski/derivativni*. U parovima

fleksijski/flektivni i *derivacijski/derivativni* prednost treba dati oblicima *fleksijski* i *derivacijski* jer je riječ o odnosnim pridjevima izvedenim iz naziva *fleksija* i *derivacija* prema hrvatskim tvorbenim pravilima, dok su oblici *flektivni* i *derivativni* nastali prema stranim oblicima pridjeva.

Nadalje, među preostalim nazivima *oblikotvorni/oblični/fleksijski* i *rječotvorni/tvorbeni/derivacijski* prednost bi se mogla dati domaćim nazivima *oblikotvorni/oblični* i *rječotvorni/tvorbeni* (terminološko načelo davanja prednosti domaćemu nazivu; Hudeček i Mihaljević 2012a: 70; Hudeček i Mihaljević 2018a: 193), a u cilju uvida u njihovu uporabu istraženo je njihovo pojavljivanje u jezikoslovnome korpusu i analiziranim gramatičkim priručnicima, koje je prikazano u 1. i 2. tablici⁷³. Budući da su s nazivima za morfeme povezani i nazivi osnova na koje se dodaju, u obzir su uzeti i nazivi koji se pojavljuju kad je riječ o osnovama. Pokazalo se da se u gramatikama podjednako pojavljuju svi nazivi o kojima je riječ, a zbog zastupljenosti u korpusu na temelju terminološkoga načela proširenosti u uporabi (Hudeček i Mihaljević 2012a: 70; Hudeček i Mihaljević 2018a: 194–195) prednost se može dati nazivima sa sastavnicama *oblikotvorni* i *tvorbeni*, stoga su ti nazivi preporučeni u *Jeni*, dok se ostali nazivi, osim naziva *flektivni/derivativni morfem*, navode kao dopušteni (vidi 2. sliku). Zastupljenost naziva sa sastavnicom *oblični* i *oblikotvorni* prikazana je u 1. tablici, a zastupljenost naziva sa sastavnicom *rječotvorni* i *tvorbeni* u 2. tablici. Obrada naziva *oblikotvorni morfem* prikazana je na 2. slici.

1. tablica: Zastupljenost naziva sa sastavnicom *oblični* i *oblikotvorni*

	morfem		osnova	
	oblični	oblikotvorni	oblična	oblikotvorna
<i>Jezikoslovni korpus*</i>	3	23	9	1
Težak i Babić 2000.	(oblični nastavak)			
Babić 2002.	+			
Barić i dr. 2005.	+		+	
Babić i dr. 2007.		+		
Silić i Pranjković 2005.		+		+

⁷³ Radi jednostavnosti prikazani su samo rezultati korpusnoga pretraživanja sintagma *oblični/oblikotvorni/rječotvorni/tvorbeni morfem*, *oblična/oblikotvorna/rječotvorna/tvorbena osnova* iako su u obzir uzete i mogućnosti drukčijega supojavljivanja sastavnica tih naziva u korpusu.

*Broj pojavljivanja naziva u korpusu.

2. tablica: Zastupljenost naziva sa sastavnicom *rječotvorni* i *tvorbeni*

	morfem		osnova	
	rječotvorni	tvorbeni	rječotvorna	tvorbena
<i>Jezikoslovni korpus*</i>	1	128	4	148
Težak i Babić 2000.		(tvorbeni nastavak)		
Babić 2000.		+		
Barić i dr. 2005.		+		+
Babić i dr. 2007.	+	+		
Silić i Pranjeković 2005.	+		+	
Hudeček i Mihaljević 2019.				+

*Broj pojavljivanja naziva u korpusu.

oblikotvorni morfem

status naziva: naziv

definicija: funkcionalni morfem koji se dodaje osnovi kako bi se dobio oblik promjenjive riječi

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

dopušteni naziv: fleksijski morfem; gramatički morfem; oblični morfem; relacijski morfem

nepreporučeni naziv: flektivni morfem; nastavak

istovrijednica - engleski: grammatical morpheme

istovrijednica - njemački: grammatisches Morphem

istovrijednica - francuski: morphème grammatical

istovrijednica - ruski: грамматическая морфема

istovrijednica - švedski: bojningsmorfem; grammatiskt morfem

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: tvorbeni morfem

2. slika: Obrada naziva *oblikotvorni morfem* u *Jeni*

4. O nazivima *usklik* i *uzvik*⁷⁴

Usklici/uzvici bili ili su predmetom analize mnogih jezikoslovaca (Matešić 2004., Daković 2006., Kovačević 2008., Hudeček i Mihaljević 2009., Gligorić 2017a, 2017b), koji su o njima

⁷⁴ Ovo se potpoglavlje djelomično temelji na dijelu rada Mihaljević 2020: 121–134.

govorili s različitih stajališta. O nazivima *usklik* i *uzvik* mnogo je pisano u hrvatskoj literaturi (Matešić 2004., Daković 2006., Gligorić 2017a, Gligorić 2017b). Gligorić (2017b) je iscrpno obradio nazive *usklik* i *uzvik* u hrvatskim gramatikama. Kao dopuna njegovu istraživanju u ovome se potpoglavlju analiziraju nazivi *usklik* i *uzvik* u hrvatskim pravopisima te u jezikoslovnome korpusu *Jene*). Argumenti za davanje prednosti naziva *uzvik* u značenju vrste riječi mogu se svesti na ono što piše u Raguževoj (1997.) i Silić i Pranjkovićevoj gramatici (2005.):

„Dakle *uzvikom* će se smatrati jedinica koja u kontekstu vrste riječi pripada istoimenoj kategoriji prema opreci uzvičnost – uskličnost, tj. *interiectio* – *exclamatio*, opreci kojom se razlikuje uskličnost kao svojstvo (i) složenih jezičnih/sintaktičkih jedinica/struktura (otuda usklične rečenice) od uzvika kao (primarno) vrste riječi.” (Silić i Pranjković 2005: 259).

„*Uzvik* i *usklik* hrvatski su ekvivalenti za eksklamaciju. *Uzvik* je odavno ustaljen termin za te riječi, a *usklik* se javlja u novije vrijeme, jer neki na taj način žele približiti nazivlje uskličnik i usklične rečenice s ovom vrstom riječi. Ali *uzvik* je širi pojam od *usklika*; iza svakoga *usklika* i usklične rečenice stoji uskličnik, ali iza svakoga *uzvika* ne mora stajati uskličnik. I još: svako *uzvikivanje* nije *klicanje*.” (Raguž 1997: 286).

Dok svakako treba prihvatiti Silićevu i Pranjkovićevu argumentaciju o potrebi razlikovanja hrvatskoga naziva za latinski *interiectio* i *exclamatio*, Raguževoj se argumentaciji mogu navesti tri prigovora koji se odnose na ove tvrdnje:

1. *Uzvik* nije odavno ustaljen naziv za tu vrstu riječi.
2. *Usklik* se ne pojavljuje samo u novije vrijeme.
3. Naziv *usklik* ima šire značenje od naziva *uzvik*.

Da se *usklik* ne pojavljuje samo u novije vrijeme, može se pokazati ovim primjerom iz Babukićeve gramatike iz 1854. godine (vidi 3. sliku). Iz primjera je jasno da je riječ baš o vrsti riječi te da je internacionalizam *interiectio*.

Buduć da nemožemo izvesti ovdě rěčnika o korenju , s toga ćemo znamenovanja pèrve vèrsti ovoga razreda u kratko pokazati :

a, veznik (conjunctio), at, autem, sed, et, aber, und.

o, predlog (praepositio) de : *o* njem (de illo), *o* kom (de quo), *o* čem (de qua re, wovon).

o, uzklik (interjectio) o!

u, 1. predlog (praepositio), apud, bei.

a) sa genitivom na pitanje : *u koga* (razumi : ima ?)

Odgovor : *u njega*, apud eum ;

3. slika: Naziv *uzklik* u Babukićevoj gramatici (1854: 46)

Pregled hrvatskih pravopisa pokazuje da se uglavnom uporaba naziva *uskličnik* i *usklik* te *uzvičnik* i *uzvik*, posebno u starijim izvorima, poklapa, tj. da su oni autori koji su upotrebljavali naziv *uzvičnik* upotrebljavali i naziv *uzvik*. Analiza također pokazuje da isti autor uglavnom upotrebljava isti naziv (*usklik* ili *uzvik*) i u širem i u užemu smislu ili da upotrebljava oba naziva bez jasnoga značenjskog razgraničenja. Pregled uporabe naziva *uzvičnik*, *uzvik*, *uskličnik*, *usklik* prikazan je u 3. tablici.

3. tablica: Pregled uporabe naziva *uzvičnik*, *uzvik*, *uskličnik*, *usklik*

	uzvičnik	uzvik	uskličnik	usklik
Broz 1892.	upotrebljava naziv <i>znak uzvikivanja</i>	u značenju ekspresivnoga izraza: <i>Gospodo! Uzvik može biti i čitava rečenica</i> (str. 53) <i>Ako ima više uzvika a nijesu između sebe tješnje vezani, onda se na završetku svakoga uzvika bilježi znak ! n. p. Ovamote!, Evo suhote! – Kćerko, Bog ti dao svaku sreću! – U zao čas!... (str. 54)</i>		

Boranić 1934.	+	u obama značenjima, npr. u kazalu <i>nu</i> uzvik <i>Uzvičnik se bilježi iza zasebnih uzvika: Zdravo!, Živio!... iza uzvičnih rečenica...</i> (1934: 60)	Boranić 1928., 1934., 1937., 1947. (samo u indeksu)	
Cipra, Guberina i Krstić (1941, pretisak 1998.)		u značenju ekspresivnoga izraza <i>Ako ne bilježimo svugdje uskličnik, onda iza uzvika, koji ne dolaze na kraj rečenice, stavljamo zarez: Evo me, živ sam!</i> (str.75)	+	u značenju ekspresivnoga izraza i vrste riječi: <i>Uskličnik pokazuje, da treba rečenicu pred njim izgovoriti uskličnim glasom. Upotrebljava se: 1. iza uskličnih riječi: Zdravo!, Živio, Oh! Divno! 2. iza uskličnih rečenica koje izražavaju ili običan usklik ili usklik pomiješan s veseljem, divljenje, odnosno ljuvenom, zlobom...</i> (str. 75)
Krstić Guberina 1944.		u značenju ekspresivnoga izraza. <i>Uzkličnik se piše iza uzkličnih rečenica...i uobće svaki uzvik podignutim, oštrim ili jakim glasom...na pr. Hodi ovamo!, Odmah da si došao!</i> (str. 109)	uzkličnik	
Pravopis Matice hrvatske, Matice srpske 1960.	+	u značenju vrste riječi <i>aiskati</i> goniti vola uzvikom <i>ais</i> (str. 183) <i>uh</i> (uzvik) (str. 797)	samo u kazalu	

Babić, Finka i Moguš 1971. isti se podatci nalaze i u pravopisu iz 1996.	uzvičnik > uskličnik (u rječniku)	u značenju ekspresivnoga izraza <i>Dete</i> (uzvik) (str. 165), <i>Uh</i> (uzvik) (str. 177)	+	u značenju vrste riječi <i>đio</i> (usklik) (str. 176), <i>fić</i> (usklik) (str. 182)
Babić i Moguš 2010.			+	u značenju ekspresivnoga izraza i u značenju vrste riječi, npr. <i>puć</i> , <i>puć-puć</i> usklik
Anić i Silić 2001.	samo u kazalu, ali bez uputnice	samo u kazalu <i>uzvik</i> vok jed. <i>uzviče</i> , nom. mn. <i>uzvici</i>	+	<i>To su jednostavne rečenice, dijelovi rečenice (u funkciji rečenice), vokativi, usklici i modalne riječi.</i> (str. 25)
Badurina, Marković i Mićanović 2008.		u značenju ekspresivnoga izraza: <i>Posebno se upozorenje na riječ, dio rečenice ili rečenicu može iskazati latinskim uzvikom sic! (u značenju 'tako /stoji u originalu/'; čit. sik)</i> str. 50 <i>Uzvici koje čine imenica i nenaglašena zamjenica (osim onih u § 291): majke mi, svega mi, ti boga, ti bokca, ti vraga</i> (str. 171)	+	u značenju vrste riječi: <i>Zarezom se odvajaju dijelovi koji ne pripadaju rečeničnom ustrojstvu rečenice u kojoj se nalaze te su manje ili više samostalne komunikacijske jedinice a) obraćanja (vokativi) i usklici... Hej, pa javi se već jednom! Joj, pa nisam ti to pričala?! Ah, to je fantastično! I to bi, eto, bilo to!</i> (str. 59)
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2013.			+	samo kao vrsta riječi (tako je definirano u <i>Pojmovniku</i>)

Iz 3. tablice vidljivo je da se uporaba naziv *uzvik* u starijim pravopisima često povezuje s uporabom naziva *uzvičnik*, a uporaba naziva *usklik* s *uskličnik*, tj. da pravopisi koji imaju *usklik* imaju i *uskličnik*, a pravopisi koji imaju *uzvičnik* imaju i *uzvik*, npr. u Boranićevu pravopisu iz

1934. u poglavlju *Uzvičnik* piše: „Iza uzvika može doći i zarez, a uzvičnik se meće na kraj rečenice: *Jao, kolika šteta!*” Slično je i u starijim jezičnim savjetnicima, npr.:

„Uzvičnik se može pisati i iza uzvika, ali se običnije piše na kraju rečenice: Majko — jao! ubi me na domu. Jao, majko, ubi me na domu!” (Soljačić 1939: 56). Noviji pravopisi često pokazuju nedosljednost i uporabu naziva *uzvik* i/ili *usklik* i u značenju vrste riječi i u značenju ekspresivnoga izraza.

Analiza suvremenih hrvatskih rječnika također pokazuje nedosljednu uporabu naziva *usklik* i *uzvik* u značenju vrste riječi, ali i ekspresivnoga izraza ili jedinice (supra)sintaktičke razine (vidi 4. tablicu).

4. tablica: Definicija *uzvika* i *usklika* u hrvatskim rječnicima

uzvik				
Anić	Šonje	VRH	HJP	ŠR
1. riječ istaknuta intonacijom u rečenici, služi da se njome doziva i izrazi osjećaj s udjelom volje ili bez nje 2. {mn} <i>gram.</i> vrsta nepromjenjivih riječi [oj, oh, jao i sl.]	1. ling nepromjenjiva riječ kojom se izriče osjećaj, oponaša prirodni zvuk, potiče, doziva	1. riječ istaknuta u rečenici intonacijom, služi da se njome doziva i izrazi osjećaj s udjelom volje ili bez nje; 2. GRAM → usklik	1. riječ istaknuta intonacijom u rečenici, služi da se njome doziva i izrazi osjećaj s udjelom volje ili bez nje [<i>uzvik negodovanja</i>] 2. (<i>mn</i>) <i>gram.</i> vrsta nepromjenjivih riječi [oj, oh, jao i sl.]; interjeksija, usklik	glasno izgovoreni glas, riječ ili niz riječi koji služe da se njima doziva ili izrazi neki osjećaj; sin. usklik 2. v. usklik
usklik				
2. <i>gram.</i> riječ kojom se izražavaju osjećaji i odnosi prema prethodno	veseo povik, klik	naglo podizanje visine i intenziteta glasa, obično radi dozivanja ili iskazivanja kakva osjećaja	naglo podizanje visine i intenziteta glasa (ob. od veselja) <i>gram.</i> riječ kojom se izražavaju osjećaji i odnosi prema prethodno	1. glasno izgovoreni glas, riječ ili niz riječi koji služe da se njima doziva ili izrazi neki osjećaj; sin. uzvik 2. <i>gram.</i> nepromjenjiva riječ kojom se izražavaju različiti osjećaji ili oponašaju zvukovi iz prirode; sin. (uzvik)

rečenom ili prema situaciji; uzvik		2. GRAM nepromjenjiva riječ kojom se izražavaju osjećaji i odnosi prema prethodno rečenom ili oponašaju zvukovi iz prirode → eksklamacija (2), interjekcija (2), uzvik (2)	rečenom ili prema situaciji; uzvik	
------------------------------------	--	---	------------------------------------	--

Uporaba se naziva *usklik* i *uzvik* u značenju vrste riječi (*interiectio*) raspodjeljuje kako je prikazano u 5. tablici.

5. tablica: Naziv za vrstu riječi u hrvatskim rječnicima

usklik	uzvik
Školski, VRH	Anić, Šonje, HJP

U značenju riječi istaknute intonacijom (*exclamatio*) zabilježena je samo riječ *uzvik* i to u trima rječnicima: Anićevu, HJP-u, VRH-u. Opći korpus pokazuje da se i naziv *usklik* i naziv *uzvik* pojavljuju u općemu značenju te da je i u općemu značenju i kao jezikoslovni naziv *uzvik* češći od *usklika* (u hrWaC-u *uzvik* 2,884 pojavnica, *usklik* 1,152 pojavnica). Kolokacijska raspodjela riječi *uzvik* i *usklik* u hrWaC-u i *Jezikoslovnome korpusu* prikazana je na 4., 5., 6. i 7. slici .

WORD SKETCH

Croatian Web (hrWaC 2.2, RFTagger)

[Get more s](#)

uzvik as noun 2,884×

kakav?	koga-što	u_genitivu-n	koordinacija
prekidati ...	prolomiti ...	oduševljenje ... uzvici oduševljenja	pljesak ... pljeskom i uzvicima
glasani ...	začuti ...	odobranje ... i uzvicima odobranja	zvižduk ... zvižduci i uzvici
pogrdan ... pogrdnim uzvicima	oteti ...	obadva ...	aplauz ...
oduševljen ... oduševljenim uzvicima	ispustiti ...	veselje ...	usklik ...
gromoglasan ...	izmamiti ...	čudenje ...	pljeskanje ...
neartikuliran ...	ispuštati ...	divljenje ...	ovacija ...
majmunski ...	čuti ...	radost ... uzvik radosti	uzdah ...
ushičen ...	citirati ...	brava ...	povik ...
rasistički ...	ponavljati ...	iznenađenje ...	transparent ...
dočekati ...	izazvati ...	zadovoljstvo ...	psovka ...
popratiti ...	ponoviti ...	nezadovoljstvo ...	rečenica ...
pratiti ...	slušati ...	mnoštvo ...	smijeh ...

4. slika: Kolokacije riječi *uzvik* u *hrWaC-u*

WORD SKETCH

Croatian Web (hrWaC 2.2, RFTagger)

[Get more](#)

usklik as noun 1,152×

kakav?	koga-što	u_genitivu-n	koordinacija
oduševljen ...	prolomiti ...	oduševljenje ... usklrike oduševljenja	uzvik ...
pobjedonosan ...	odjeknuti ...	čudenje ...	povik ...
tomin ...	izmamiti ...	radost ... usklik radosti	pljesak ...
ushičen ...	oteti ...	odobranje ...	uzdah ...
gromoglasan ...	čuti ...	brava ...	poziv ...
radostan ...	ponavljati ...	olakšanje ...	pjesma ...
zanosan ...	nametnuti ...	veselje ...	pitanje ...
pavlov ...	živjeti ...	zahvalnost ...	
trostruk ...	značiti ...	iznenađenje ...	
glasani ...		sreća ...	
popratiti ...		vjera ...	
pratiti ...		tip ...	

5. slika: Kolokacije riječi *usklik* u *hrWaC-a*

WORD SKETCH

Jezikoslovni

uzvik as noun 440×

prijedlog-iza

kakav?	subjekt_od	koordinacija
eufemistički ... eufemistički uzvik	određivati ... uzvici određuju	usklik ... uzvik i usklik
onomatopejski ... onomatopejskih uzvika	moći ... uzvici mogu	veznik ... veznici i uzvici
potencijalan ... potencijalne uzvike		interjektor ... uzvika ili interjektora kao vrste riječi
odgovarajući ... i odgovarajućih uzvika		interjekcija ... uzvikom i interjekcijom
talijanski ... talijanskom ekvivalentni uzvici		čestica ... čestica i uzvika
određen ... određene kao uzvici		prilog ... priloga i uzvika

6. slika: Kolokacije riječi *uzvik* u *Jezikoslovnome korpusu*

WORD SKETCH

Jezikoslovni

usklik as noun 133x

prijedlog-iza

kakav?	subjekt_od	koordinacija
nehinjen ... nehinjeni , oduševljeni usklik	postizati ... usklici itd. , čime se postižu	eksklamator ... usklik ili eksklamator
gromovit ... gromoviti usklik	izraziti ... usklici , njima slični idiomatski izrazi	uzvik ... uzvik i usklik
bojni ... bojni usklik	uvrštavati ... usklici , u koje se uvrstavaju	čestica ... veznici , čestice i usklici
oduševiti ... oduševljeni usklik	pratiti ... usklici) zvukovi ili ekspresivi koji prate	partikula ... partikulama i usklicima
artikulirati ... artikuliranim usklicima	ulaziti ... Usklici u rječnike ulaze	wykrzyknik ... usklik te wykrzyknik
shvatiti ... shvaćen usklik	izražavati ... usklici izražavaju	pokoji ... usklike i pokoji
jednorječan ... jednorječnih usklika	zvati ... Usklici Lovro Šitović Ljubušak zove	blago ... usklik i blago
definirati ... definirane usklike	dobivati ... usklici vlastito značenje ili ga	preuzimati ... usklici ili preuzimati

7. slika: Kolokacije riječi *usklik* u *Jezikoslovnome korpusu*

Razlika u kolokacijskoj raspodjeli naziva *usklik* (gornji) i *uzvik* (donji) u *hrWaC-u* i *Jezikoslovnome korpusu* prikazana je na 8. i 9. slici.

WORD SKETCH DIFFERENCE

Croatian Web (hrWaC 2.2, RFTagger)

usklik 1,152x

uzvik 2,884x

kakav?			
pobjedonosan	6	0	...
tomin	4	0	...
zanosan	4	0	...
radostan	24	11	...
ushićen	3	4	...
oduševljen	6	12	...
gromoglasan	8	19	...
glaslan	6	79	...
majmunski	0	5	...
neartikuliran	0	7	...
pogrdan	0	23	...
prekidati	0	13	...

koga-što			
odjeknuti	3	0	...
nametnuti	3	0	...
ponavljati	5	4	...
izmamiti	8	7	...
živjeti	3	3	...
prolomiti	7	19	...
čuti	21	72	...
oteti	3	17	...
ispustiti	0	8	...
vati	0	3	...
dobacivati	0	3	...
začuti	0	24	...

koordinacija			
uzvik	4	0	...
poziv	5	0	...
pitanje	3	0	...
povik	4	5	...
pjesma	4	6	...
uzdah	3	7	...
pljesak	9	89	...
ovacija	0	8	...
pljeskanje	0	4	...
usklik	0	4	...
aplauz	0	9	...
zvižduk	0	25	...

8. slika: Razlikovni prikaz kolokacija riječi *usklik* (gore) i *uzvik* (dolje) u *hrWaC-u*

WORD SKETCH DIFFERENCE

Jezikoslovni

usklik 133x

uzvik 440x

kakav?			
nehinjen	1	0	...
gromovit	1	0	...
bojni	1	0	...
oduševiti	1	0	...
artikulirati	1	0	...
shvatiti	1	0	...
prosvjedni	0	1	...
rosaman	0	1	...
onomatopejski	0	2	...
poputshematizirati	0	1	...
tesnièar	0	1	...
eufemistički	0	2	...

koordinacija			
eksklamator	6	0	...
uzvik	8	0	...
partikula	2	0	...
pokoji	1	0	...
blago	1	0	...
wykrzyknik	1	1	...
čestica	8	6	...
veznik	1	27	...
bratski	0	1	...
interjekcija	0	3	...
interjektor	0	3	...
usklik	0	8	...

subjekt_od			
postizati	1	0	...
izraziti	1	0	...
uvrštavati	1	0	...
pratiti	1	0	...
ulaziti	1	0	...
izražavati	2	1	...
funkcionirati	0	1	...
zauzimati	0	1	...
uočavati	0	1	...
dodavati	0	1	...
•	0	1	...
odlaziti	0	1	...

9. slika: Razlikovni prikaz kolokacija riječi *usklik* (gore) i *uzvik* (dolje) u *Jezikoslovnome korpusu*

Korpusna analiza ne pokazuje dosljedniju razliku u uporabi naziva *usklik* i *uzvik* u jezikoslovnome značenju, nego potvrđuje istoznačnost navedenih naziva. Pokušaji terminološkoga razjednačivanja istoznačnih naziva uglavnom ne dovode do dobrih terminoloških rješenja kao što je slučaj u poznatome primjeru *knjižničar/bibliotekar* ili u paru *djelotvornost/učinkovitost*. (Hudeček i Mihaljević 2012b)⁷⁵. Stoga bi bilo dobro naziv *usklik/uzvik* zadržati za *interiectio* kao preporučeni i dopušteni naziv, a za *exclamatio* upotrijebiti koji terminološki neopterećeni naziv, npr. *povik*. Ta je riječ potvrđena u hrWaC-u 4 727 puta (doduše ima primjera pogrešne lematizacije glagola) i uvijek je istoznačna s riječima *usklik* i *uzvik* u prvome značenju (*exclamatio*).

Takvo terminološko rješenje ne bi dovelo u pitanje stabilnu uporabu naziva *uskličnik* jer treba razlikovati tvorbeno i terminološko značenje te tvorba ne mora pokrivati u potpunosti značenje izvedenice. Za to je u terminološkim radovima naveden niz primjera (*uspinjača*, *svlačionica*, *čakavski*, *momčad* itd.), a uskličnik se u svakome slučaju prototipno pojavljuje nakon usklika.⁷⁶ Korpus *Jene* uglavnom pokazuje da se naziv *usklik/uzvik* kao ekspresivna kategorija rjeđe upotrebljava i to najčešće samo u objašnjenjima razlike između naziva *usklik* i *uzvik* (Gligorić 2017a, Daković 2006.)

Nakon provedene analize ovo su razlozi za davanje prednosti nazivu *usklik* u značenju vrste riječi:

1. Korpusna analiza ne pokazuje jasnu raspodjelu naziva *usklik* i *uzvik*.
2. Analiza hrvatskih rječnika također ne pokazuje jasnu raspodjelu.
3. *Usklik/uzvik* u značenju *exclamatio* rijetko se upotrebljava u jezikoslovnome nazivlju osim u motivaciji naziva *uskličnik* i *usklična rečenica* i objašnjenju razlike u značenju između naziva *usklik* i *uzvik*. Iako usklične rečenice nisu nužno one koje sadržavaju usklik kao vrstu riječi, tu treba razlikovati terminološko značenje od leksičkoga⁷⁷ te ne možemo reći da uporaba naziva *usklik* i na koji način dovodi do problema u značenju.
4. U školskoj praksi u osnovnoj školi upotrebljavao se naziv *usklik*, dok se u srednjoj školi češće u istome značenju upotrebljavao naziv *uzvik* (*Nastavni plan i program za osnovnu*

⁷⁵ Zbog njihove bliskoznačnosti u općemu jeziku to je i u engleskome nazivlju izazvalo probleme i nejasnoće, što je vidljivo npr. na mrežnim stranicama <http://www.dailyblogtips.com/effective-vs-efficient>. (Hudeček i Mihaljević 2012b.).

⁷⁶ Tvorbenim se sastavnicama ne može uvijek u cijelosti opisati značenje naziva pa ako brijači i briju i šišaju, ako se uspinjačom i uspinjemo i spuštamo, ako se u svlačionici i svlačimo i oblačimo te ako bjelina može označivati prazninu i na bijelome, ali i na crvenome ili zelenome papiru, i veliki podatci mogu usto što su veliki biti i raznoliki i mogu brzo nastajati. (Halonja 2014/1: 26).

⁷⁷ Vidi Hudeček i Mihaljević 2012b.

školu (HNOS), Daković 2006.).⁷⁸ U novome kurikulumu ta je nedosljednost ispravljena te se dosljedno upotrebljava naziv *usklik*.

5. Razjednačivanje istoznačnica u nazivlju uglavnom dovodi do problema u nazivlju i nastoji se izbjegavati.
6. Pravopisna tradicija ima češće *usklik* nego *uzvik* u obama značenjima.
7. U starijim gramatikama često se ne upotrebljava ni naziv *usklik* ni naziv *uzvik*, nego *medjumetak*, *međumetak* ili *mejumetak* (vidi 10. sliku).

Filologija 46-4... <s> Taj naziv meumetak opet je podudaran s Reljkovićevim: **medjumetak** .</s><s> Riječ je o kalku. </s><s> Slovnici zagrebačke filo
FLUMINENSIA 14-... eči: ime, zaima, vrmenorics, dionorics, pridstavak, priricsak, **medjumetak** i veznik. </s><s> Kao vrstan gramatičar, Starčević je vrlo iscr
FLUMINENSIA 28-... tu jezikoslovnu tradiciju, Parčić u Grammatici bilježi varijantu **medjumetak** .</s><s> U rukopisu, pak, naznačuje naziv uskliki. </s><s> I
FLUMINENSIA 28-... nja Vjekoslava Babukića (npr. spolnik, sklanjanje, sprezanje, **medjumetak**) i Antuna Mažuranića (npr. višebroj, sklonitba). </s><s> Parč
Raspave 37-2, ... /s><s> I na temelju definicije uzvika u Reljkovića: "Interjectio, **medjumetak** , jeft jedan dio govorenja, koji razlicito naravi, i chudi gibanje
Raspave 46-1, ... prevođenjem latinskoga naziva. </s><s> Za usklik rabi naziv **medjumetak** .</s><s> Vrste riječi Reljković također naziva dio govorenja.

10 slika: Potvrde za *medjumetak* u Jezikoslovnome korpusu

Zbog svega navedenoga natuknica je *usklik/uzvik* u *Jeni* obrađena kako je prikazano na 12. slici.

usklik

status naziva: naziv

definicija: nepromjenjiva riječ kojom se izražavaju različiti osjećaji ili oponašaju zvukovi iz prirode

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

dopušteni naziv: uzvik

zastarjeli naziv: medjumetak; međumetak; mejumetak

istovrijednica - engleski: interjection

istovrijednica - njemački: Interjektion

istovrijednica - francuski: interjection

istovrijednica - ruski: междометие

istovrijednica - švedski: interjektion

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/usklici/64/#pravilo>

napomena: U literaturi se razlikuje *usklik/uzvik* kao vrsta riječi (*interjectio*) od *usklika/uzvika* kao ekspresivnoga izraza i svojstva složenih jezičnih/sintaktičkih jedinica/strukture (*exclamatio*). (Silić i Pranjković 2005: 259). U drugome značenju bolje bi bilo upotrijebiti koji terminološki neopterećeni naziv, npr. *povik*.

12. slika: Obrada naziva *usklik* u *Jeni*

⁷⁸ Pregled uporabe naziva *usklik* i *uzvik* daje i Daković: U seriji srednjoškolskih udžbenika za jezično obrazovanje *Hrvatski jezik 1 – 4* rabe se oba naziva: *uzvik* u djelu posvećenom morfologiji (2. dio, autor J. Silić, 1997.), a *usklik* u obradi tvorbe riječi (4. dio, autor M. Samardžija, 1998.) i sintaksi (3. dio, autor I. Pranjković, 2000.). (Daković 2006: 69).

5. Obrada u *Jeni*

U nastavku je prikazana obrada odabranih morfoloških naziva te nekih s njima povezanih naziva iz tvorbe riječi u terminološkoj bazi *Jena*. Vodilo se računa o hijerarhijskome odnosu pojmova i o načelima njihove podjele. Povezano s problemima o kojima je bilo riječi postupili smo na sljedeći način:

- 1) morfemi se prema značenju dijele na korijen i funkcionalne morfeme
- 2) funkcionalni morfemi dijele se prema ulozi na tvorbene i oblikotvorne
- 3) podjela na leksičke i gramatičke morfeme nije unesena u bazu s obzirom na to da su prve dvije podjele proširenije u kroatističkoj literaturi i priručnicima; naziv *gramatički morphem* najčešće se upotrebljava kao istoznačnica preporučenomu nazivu *oblikotvorni morphem* te je u okviru te natuknice zabilježen kao dopušteni naziv; naziv *leksički morphem* unesen je kao natuknica te je određen kao ‘morphem koji ima leksičko značenje’, a tim su pojmom obuhvaćeni korijen i afiksoidi
- 4) naziv *nastavak* obrađen je u okviru podjele promjenjivih riječi na *osnovu* i *nastavak* (koji ne mora biti jedan morphem)
- 5) nazivi za afikse i afiksoide obrađeni su iz perspektive tvorbe riječi, tako da im je nadređeni pojam *tvorbena jedinica*, a ne *morphem*; drugo značenje koje mi ne preporučujemo objašnjeno je u napomeni
- 6) u *Jeni* je preporučena uporaba naziva *usklik* za vrstu riječi. Naziv *uzvik* dopušteni je naziv, a uporaba je objašnjena u napomeni.

U 6. tablici prikazani su neki elementi obrade naziva u *Jeni*, koji obuhvaćaju naziv, definiciju, sinonimne nazive te značenjski povezane nazive: podređene nazive i suprotnice.

6. tablica: Obrada odabranih morfoloških naziva u *Jeni*

naziv	definicija	istoznačni nazivi	podređeni nazivi / suprotni nazivi
morfem	najmanja jedinica izraza koja ima značenje		podređeni: funkcionalni morphem; korijen; leksički morphem
korijen	morfem koji nosi temeljno značenje riječi i koji je najmanji zajednički dio svih riječi koje pripadaju istoj tvorbenoj porodici	dopušteni: korijenski morphem	

funkcionalni morfem	morfem koji modificira temeljno značenje riječi sadržano u korijenu		podređeni: nulti morfem; oblikotvorni morfem; tvorbeni morfem
tvorbeni morfem	funkcionalni morfem koji se dodaje osnovi kako bi se dobile tvorenice	dopušteni: rječotvorni morfem; derivacijski morfem nepreporučeni: derivativni morfem	suprotni: oblikotvorni morfem
oblikotvorni morfem	funkcionalni morfem koji se dodaje osnovi kako bi se dobio oblik promjenjive riječi	dopušteni: fleksijski morfem; gramatički morfem; oblični morfem; relacijski morfem nepreporučeni: flektivni morfem, nastavak	suprotni: tvorbeni morfem
leksički morfem	morfem koji ima leksičko značenje napomena: U hrvatskoj, ali i stranoj jezikoslovnoj literaturi naziv <i>leksički morfem</i> rabi se kao istoznačnice za korijen te se određuje kao morfem koji ima leksičko značenje. Međutim, leksičko značenje osim korijena imaju i afiksoidi (npr. <i>video-</i> u <i>videoigra</i>).		
afiks	tvorbena jedinica koja dolazi ispred ili iza tvorbene osnove ili se u nju umeće napomena: Afiks se kao tvorbena jedinica može sastojati od jednoga morfema ili više njih. Afiksima ili afiksanim morfemima katkad se nazivaju i funkcionalni (ili samo rječotvorni) morfemi. Osim prefikasa, sufikasa i spojnika, koji postoje u hrvatskome, u jezicima svijeta pojavljuju se i afiksi		podređeni: infiks; prefiks; spojnik; sufiks

	koji s obzirom na mjesto u odnosu na korijen mogu biti cirkumfleksni, transfiksni, superfiksni te infiksni.		
prefiks	afiks, po podrijetlu najčešće prijedlog, koji se nalazi ispred tvorbene osnove	dopušteni: predmetak	
sufiks	afiks koji se nalazi iza tvorbene osnove napomena: Sufiks kao tvorbena jedinica može se sastojati od jednoga morfema (npr. <i>-a</i> u <i>kuma</i>) ili od više njih, kao što je to kod promjenjivih riječi, u čijim se sufiksima može razlikovati tvorbeni i oblikotvorni morfe (npr. <i>-ic-a</i> u <i>pjevačica</i>). Tvorbeni morfe koji se nalazi iza korijena katkad se također naziva sufiksom.	dopušteni: dometak	podređeni: antroponimijski sufiks; mocijski sufiks; nulti sufiks; toponimijski sufiks
infiks	afiks koji se umeće u tvorbenu osnovu	dopušteni: umetak	
spojnik	afiks koji u složenici povezuje dvije osnove	dopušteni: interfiks	
osnova	dio riječi na koji se dodaju jezične jedinice za tvorbu riječi ili tvorbu oblika riječi		podređeni: infinitivna osnova; jotirana osnova; oblikotvorna osnova; palatalizirana osnova; prezentska osnova; sibilizirana osnova; tvorbena osnova
tvorbena osnova	osnova kojoj se dodaju afiksi	dopušteni: rječotvorna osnova	suprotni: oblikotvorna osnova
oblikotvorna osnova	osnova kojoj se dodaju oblikotvorni morfemi	dopušteni: oblična osnova	suprotni: tvorbena osnova
nastavak	dio riječi koji se nalazi iza osnove i služi za tvorbu oblika riječi		
afiksoid	tvorbena jedinica koja ima leksičko značenje i nalazi se ispred ili iza tvorbene osnove	dopušteni: vezani leksički morfe; vezana osnova	podređeni: sufiksoid; prefiksoid
prefiksoid	afiksoid koji se nalazi ispred tvorbene osnove		suprotnica: sufiksoid

sufiksoid	afiksoid koji se nalazi iza tvorbene osnove		suprotni: prefiksoid
usklik	nepromjenjiva riječ kojom se izražavaju različiti osjećaji ili oponašaju zvukovi iz prirode napomena: U literaturi se razlikuje <i>usklik/uzvik</i> kao vrsta riječi (<i>interiectio</i>) od <i>usklika/uzvika</i> kao ekspresivnoga izraza i svojstva složenih jezičnih/sintaktičkih jedinica/struktura (<i>exclamatio</i>). (Silić i Pranjković 2005: 259). U drugome značenju bolje bi bilo upotrijebiti koji terminološki neopterećeni naziv, npr. <i>povik</i> .	dopušteni: uzvik zastarjeli: medjumetak; međumetak; mejumetak	

Primjeri obrade nekih navedenih naziva u *Jeni* prikazani su na 1., 2. i 12. slici.

Izvori

Anić, Vladimir. 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Liber. Zagreb.

Anić, Vladimir; Silić, Josip. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Novi liber – Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan. ³2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1971., 1996. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan; Moguš, Milan. 2010. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan i dr. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Babukić, Vjekoslav. 2014. *Ilirska slovnica*. Pretisak. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2008. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.

Barić, Eugenijai dr. ⁴2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Boranić, Dragutin. 1934. *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb.

Broz, Ivan. 2014. *Hrvatski pravopis*. Pretisak prvoga izdanja. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Zagreb.

Cipra, Franjo; Guberina, Petar; Krstić, Kruno. 1998. *Hrvatski pravopis*. Pretisak. ArTresor. Zagreb.

Cipra; Franjo; Klaić, Adolf Bratoljub. 1992. *Hrvatski korijenski pravopis*. Pretisak. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Ham, Sanda. ⁵2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. ²2019. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Jezikoslovni korpus projekta Jena: <http://ihjj.hr/jena/index.php/2020/03/27/korpus-jene/>. (pristupljeno 6. studenoga 2019.).

Jojić; Ljiljana; Matasović, Ranko (ur.). 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Novi Liber. Zagreb.

Jozić, Željko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Mihaljević, Milica. 2020. Obrada usklika i onomatopejskih glagola u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku*. Zbornik Riječki filološki dani. Rijeka.

Nastavni plan i program za gimnazije.
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf. (pristupljeno 6. studenoga 2019.).

Nastavni plan i program za osnovnu školu (HNOS). 2006. Ministarstvo znanosti, obrazovanja športa. Zagreb.

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom. 1960. Matica hrvatska – Matica srpska. Zagreb – Novi Sad.

Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika.* Medicinska naklada. Zagreb.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta.* Školska knjiga. Zagreb.

Soljačić, Marko. 1939. *Jezični i stilistički savjetnik.* Zagreb.

Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. ¹²2000. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje.* Školska knjiga. Zagreb.

VRH = Jojić, Ljiljana (ur.). 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika.* Školska knjiga. Zagreb.

Literatura

Daković, Sybilla. 2006. Uzvici u slavenskim jezicima i pitanje terminologije. *Filologija* 46–47. 67–76.

Gligorić, Igor Marko. 2017a. Sintaktičko određenje uzvika. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/2. 343–358.

Gligorić, Igor Marko. 2017b. *Kategorije i funkcije uzvika i veznika u hrvatskome jeziku.* Doktorski rad u rukopisu. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 211 str.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2012a. *Hrvatski terminološki priručnik.* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2012b. Djelotvornost i učinkovitost. *Jezik* 59/3. 112–114.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018a. Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela. *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa* Od norme do uporabe 1. Ur. Mlikota, Jadranka. Filozofski fakultet u Osijeku. Osijek. 183–205.

- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018b. Semantički odnosi u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju. *Zbornik radova s Jedanaestoga znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Rijeci od 24. do 26. studenoga 2016.* Ur. Badurina, Lada; Palašić, Nikolina. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 135–154.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vidović, Domagoj. 2006. Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju. *Filologija* 46–47. 101–122.
- Kovačević, Ana. 2008. Uzvici u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Slovo* 58. 87–135.
- Kuna, Branko. 2006. Nazivlje u tvorbi riječi. *Filologija* 46–47. 165–182.
- Lazić, Daria. 2017. *Glagolska morfologija u udžbenicima hrvatskoga jezika*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 75 str.
- Marković, Ivan. 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput. Zagreb.
- Matešić, Mihaela. 2004. Uzvici u hrvatskom standardnom jeziku. *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Riječki filološki dani*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 337–344.
- Tafra, Branka, Košutar, Petra. 2009. Rječotvorni modeli u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika* 67. 87–107.
- Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Lana Hudeček
Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
lhudecek@ihjj.hr
mmihalj@ihjj.hr

O NEKIM PROBLEMIMA TVORBENOGA NAZIVLJA

1. Uvod – o tvorbenome nazivlju

O nazivima *sufiks*, *prefiks*, *osnova* i *nastavak* već je pisano u poglavlju *O nekim problemima morfološkoga nazivlja*. U radu Mihaljević i Ramadanović (2006: 193) ističe se izrazita nesređenost tvorbenoga nazivlja te nejasnoće i proturječnosti u obradi pojedinih tvorbenih načina. Tu je posebno riječ o tome da neki autori prefiksaciju uvrštavaju u slaganje (npr. Babić 2002: 48), a drugi u izvođenje.

U *Jeni* smo se priklonili stavu da prefiksacija pripada izvođenju, a ne slaganju, što je vidljivo na 1. slici.

izvođenje	
status naziva:	naziv
definicija:	osnovni tvorbeni način kojim od jedne osnove i sufiksa ili prefiksa nastaju nove riječi
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	tvorba riječi
Istovrijednica - engleski: derivation	
Istovrijednica - njemački: Ableitung	
Istovrijednica - francuski: dérivation	
Istovrijednica - ruski: словопроизводство	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: srednji	

1. slika: Obrada naziva *izvođenje* u *Jeni*

Uobičajeni nazivi *sufiksalna tvorba* i *prefiksalna tvorba* nisu u skladu s 4. terminološkim načelom, koje kaže da naziv treba biti u skladu s normom hrvatskoga standardnog jezika na svim jezičnim razinama. Stoga se u *Jeni* prednost daje nazivima *prefiksacija* (vidi 2. slika) i *sufiksacija* (vidi 3. slika) te se predlažu nazivi *složeno-sufiksacijska tvorba* (vidi 4. slika) i *prefiksacijsko-sufiksacijska tvorba*.

prefiksacija

status naziva: naziv

definicija: tvorebeni način u kojemu se stvaraju nove riječi dodavanjem prefiksa

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: tvorba riječi

dopušteni naziv: prefiksna tvorba; prefiksna tvorba

istovrijednica - engleski: prefixation

istovrijednica - njemački: Präfigierung

istovrijednica - francuski: préfixation

istovrijednica - ruski: префиксация

istovrijednica - švedski: prefixavledning

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

suprotnica: sufiksacija

napomena: Iako je u hrvatskome jeziku uobičajen naziv *prefiksna tvorba*, prema tvorbenim pravilima naziv bi trebao biti *prefiksna tvorba*. Taj je naziv rijetko potvrđen u praksi. Stoga se prednost daje nazivu *prefiksacija*.

2. slika: Obrada naziva *prefiksacija* u *Jeni*

sufiksacija

status naziva: naziv

definicija: tvorbeni način kojim se iza osnovne riječi dodaje tvorbeni nastavak ili sufiks

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: tvorba riječi

dopušteni naziv: sufiksna tvorba; sufiksna tvorba

istovrijednica - engleski: suffixation

istovrijednica - njemački: Suffigierung

istovrijednica - francuski: suffixation

istovrijednica - ruski: суффиксальное образование

istovrijednica - švedski: suffixavledning

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

suprotnica: prefiksacija

napomena: Iako je u hrvatskome jeziku uobičajen naziv *sufiksna tvorba*, prema tvorbenim pravilima naziv bi trebao biti *sufiksna tvorba*. Taj je naziv rijetko potvrđen u praksi. Stoga se prednost daje nazivu *sufiksacija*.

3. slika: Obrada naziva *sufiksacija* u *Jeni*

složeno-sufiksacijska tvorba

status naziva: naziv

definicija: tvorbeni način u kojemu se pri slaganju istodobno dodaje i sufiks

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: tvorba riječi

dopušteni naziv: složeno-sufiksna tvorba

istovrijednica - engleski: derivational compound; compound-derivative

istovrijednica - njemački: Derivation

istovrijednica - francuski: composition-dérivation

istovrijednica - ruski: суффиксально-сложное словообразование; сложение в сочетании с суффиксацией

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Iako je u hrvatskome jeziku uobičajen naziv *složeno-sufiksna tvorba*, prema tvorbenim pravilima naziv bi trebao biti *složeno-sufiksacijska tvorba*.

4. slika: Obrada naziva *složeno-sufiksacijska tvorba* u *Jeni*

U literaturi postoje različiti pristupi srastanju, tj. ono se ili smatra vrstom slaganja ili posebnim tvorbenim načinom.⁷⁹ Obrada naziva *srastanje* prikazana je na 5. slici.

srastanje

status naziva: naziv

definicija: tvorbeni način u kojemu sudjeluju dvije sastavnice od kojih prva može biti ili osnova ili riječ, a druga je uvijek riječ; između sastavnica nikad ne dolazi spojnik -o-

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: tvorba riječi

istovrijednica - engleski: blending

istovrijednica - njemački: fugenlose Komposition

istovrijednica - ruski: сращение

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: srednji

5. slika: Obrada naziva *srastanje* u *Jeni*

Poseban je problem tvorba s pomoću prefiksoida i sufiksoida koja se u radu Mihaljević i Ramadanović (2006.) ističe kao poseban tvorbeni način.

⁷⁹ O tome više vidi u Mihaljević i Ramadanović 2006.

2. Mocijsko nazivlje⁸⁰

Mocija, mocijska tvorba, mocijski parnjaci i muško-ženski odnosi u jeziku bili su predmetom analize mnogih jezikoslovnih radova (Babić 1971., 1980., 1989., 1999., Barić 1987., 1988., 1989., 1992., Glovacki-Bernardi 2008., Hudeček i Mihaljević 2014., Lewis 2014., Martinović 2015., Mihaljević 2013., 2018., Mihaljević i Štebih Golub 2009., Miloš 2017., Omrčen 2017., Pišković 2011a, Pišković (ur.) 2014., Pišković (ur.) 2018.). Ti su odnosi često bili i tema jezičnih savjeta, npr. Blagus Bartolec i dr. 2016., Dulčić i dr. 1997., *Bujica riječi, Jezični savjetnik*. „Analiza mocijskih naziva posebno je aktualna jer se o njoj najčešće govori u kontekstu seksizma u jeziku, seksističke uporabe jezika, androcentrizma u jeziku i feminističke lingvistike te se kao primjer jezične diskriminacije navode oblici naziva za zanimanja i titule” (Mihaljević i Štebih Golub 2009: 82).⁸¹ Robin Lakoff (Lakoff 1973: 45) ističe da se o jezičnoj diskriminaciji žena u jeziku može govoriti s dvaju aspekata: kako žene govore i kako se o ženama govori.⁸²

Pri analizi svih navedenih problema u hrvatskome jeziku nužno se susrećemo s problemom mocijskoga nazivlja. Mocijskomu nazivlju pripada dvadesetak naziva među kojima postoje odnosi sinonimije i (ljestvične) hiperonimije/hiponimije. Mnogi su od tih naziva i višeznačni i to unutar jezikoslovnoga nazivlja. Osim toga u različitim se gramatikama i radovima upotrebljavaju različiti nazivi. Stoga je te nazive potrebno popisati i usustaviti. U ovome se poglavlju s pomoću terminoloških načela usustavljuje i definira mocijsko nazivlje te se predlažu novi mocijski nazivi koji dosad nisu bili potvrđeni u hrvatskim radovima o mociji. Ti se nazivi predlažu ili zbog toga što postoje u stranoj stručnoj literaturi ili kako bi se popunio terminološki sustav. Rod i spol ne pripadaju mocijskomu nazivlju u užemu smislu, ali se nalaze u definicijama mnogih mocijskih naziva te je i njima potrebno posvetiti veliku pozornost. U ovome smo poglavlju pružili model usustavljivanja hrvatskoga mocijskog nazivlja koji je ugrađen u *Jenu*, koji bi mogao potaknuti usustavljivanje mocijskoga nazivlja i u drugim slavenskim jezicima.

⁸⁰ Ovo se potpoglavlje djelomično temelji na temelju rada Hudeček i Mihaljević 2019.

⁸¹ Složenost muško-ženskih odnosa u jeziku bila je i razlog da se u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokrene projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*, u sklopu kojega se s terminološkoga, tvorbenoga, dijakronijskoga i sinkronijskoga stajališta istražuju složeni odnosi između naziva kojima se označuju osobe i životinje muškoga i ženskoga spola. Više o projektu vidi u radu Mihaljević 2018.

⁸² „We have thus far confined ourselves to one facet of the problem of women and the English language: the way in which women prejudice the case against themselves by their use of language. But it is at least as true that others – as well as women themselves – make matters so by the way in which they refer to women.”

Korpus za analizu mocijskoga nazivlja sastoji se od pet hrvatskih suvremenih gramatika: Babić 2002., Barić i dr. 1997., Silić i Pranjković 2005., Težak i Babić 2004., Marković 2013.⁸³, rječnika hrvatskoga jezika (*Školski rječnik hrvatskoga jezika* (Birtić i dr. 2012., *Hrvatski jezični portal*, *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (VRH) 2015.)⁸⁴ te *Enciklopedijskoga rječnika lingvističkih naziva* (Simeon 1969.), radova posvećenih mociji i mocijskoj tvorbi te korpus *Jene*. Ispisom građe iz navedenih izvora utvrdile smo da se u hrvatskoj tradiciji pojavljuju ovi nazivi povezani s mocijom: *leksički mocijski parnjak*, *mocija*, *mocijska imena*, *mocijska imenica*, *mocijska izvedenica*, *mocijska tvorba*, *mocijski dometak*, *mocijski morfem*, *mocijski odnos*, *mocijski par*, *mocijski parnjak*, *mocijski sufiks / mocijski dometak*, *mocijski suodnos*, *moviranje*, *nemocijska tvorba*, *neobilježeni član*, *obilježeni član*, *parna tvorba*, *sufiks mocijske tvorbe*, *supletivni mocijski parnjak*, *tvorbeni mocijski parnjak*. U izvorima se najčešće ne navode definicije tih naziva te se njihovo značenje može izvesti samo iz konteksta uporabe. Mnogi su od navedenih naziva višeznačni jer ih različiti autori upotrebljavaju u različitome značenju, a među nekim nazivima postoje i odnosi sinonimije, antonimije, kohiponimije i hiperonimno-hiponimni odnosi. Analizom navedenih naziva utvrđeno je i da se u njihovim definicijama često nalaze nazivi *rod* i *spol*, pa će i ti nazivi biti uključeni u analizu.

2.1. Naziv *mocija*

Naziv *mocija* u pregledanim se izvorima upotrebljava u trima značenjima:

1. Istoznačan je nazivu *mocijska tvorba* i odnosi se isključivo na tvorbeni odnos. To se nikad ne navodi izrijekom, ali se može iščitati iz nekih konteksta uporabe, npr. „Od osnova imenica m. r. sklonidbenoga tipa *jelen* koje znače mušku osobu izvedenice sa sufiksom *-ica* znače žensku osobu, izriču dakle mociju: *àgentica* → žena agent... Takve su izvedenice brojne, a izvode se od imenica.” (Babić: 2002: 167). U tome značenju Simeon upotrebljava naziv *moviranje*: „Moviranje (njem. *Movierung*) – tvorba imenica ž. roda izvođenjem od oblika za m. rod pomoću posebnih nastavaka, npr. nj. *-in*: *Ärzt-in*, *Bäuer-in*, *Genoss-in*; usp. u hs. *kum-a*, *susjed-a* (često uz promjenu naglaska).” (Simeon 1969: 858). U istome značenju Babić upotrebljava i naziv *parna tvorba*: „Takve imenice označuju ženske osnove istoga zanimanja, iste djelatnosti, istih osobina kao i imenice m. r., razlika je samo u oznaci spola. Takva se tvorba naziva *parna* ili *mocijska tvorba*, a takve imenice *parne* ili *mocijske imenice*.” (Težak i Babić

⁸³ Te su gramatike odabrane jer se samo u njima pojavljuje mocijsko nazivlje.

⁸⁴ Ostali rječnici (Šonje (ur.) 2000., Anić 1998.) ne navode natuknicu *mocija*.

2004: 183). To značenje nalazi se i u rječnicima hrvatskoga jezika koji imaju natuknicu *mocija*. U VRH-u (2015.) nalazi se ova definicija *mocije*: 1. GRAM **a.** tvorba imenica ženskoga roda izvođenjem od oblika za muški rod s pomoću posebnih nastavaka (npr. psiholog – psihologinja) [*integralna / imenska / supletivna mocija*]; **b.** obilježavanje roda pridjeva posebnim obličnim nastavcima (npr. plav, plava, plavo) [*pridjevna mocija*]. U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika mocija* je definirana ovako: „tvorba imenica ženskoga roda izvođenjem od oblika za muški rod s pomoću tvorbenih sufiksa”, a na *Hrvatskome jezičnom portalu* ovako: „3. gram. mehanizam jezika kojim riječ mijenja rod (spol) promjenom ili tvorbom za razliku od iste svrhe koja se postiže različitim riječima [*radnik (m spol) → radnica (ž spol)*] za razliku od *pijevac-kokoš*].”

2. Nazivom *mocija* označuje se veza (koja ne mora biti tvorbena) između imenica jednoga roda i imenica drugoga roda s razlikom u spolu. „Mocija se izražava i na supletivan način, tj. dvjema različitim osnovama (jednom za ‘muški spol’, drugom za ‘ženski spol’). Usp.: brat i sestra, otac i majka, sin i kći itd.” (Silić i Pranjković 2005: 173).

3. Nazivom *mocija* označuje se trorodnost pridjeva i nekih glagolskih oblika. „Glagolski pridjevi (*pročitao, pročitana*) u pravom su smislu hibridni (miješani) oblici. Od pridjeva imaju mociju (tj. mogućnost da se mijenjaju po rodu, da imaju sva tri roda: *pročitao, pročitala, pročitalo*), a od glagola zadržavaju, kao i infinitiv, glagolski vid i (ne)prijelaznost.” (Silić i Pranjković 2005: 197). U istome značenju naziv *mocija* upotrebljava i Marković (2013: 302), koji mociju određuje kao inherentno svojstvo pridjeva u jezicima s gramatičkim rododjeljenjem da se mijenjaju prema rodu, odnosno svojstvo pridjeva da ima onoliko oblika koliko u danome jeziku ima rodova⁸⁵. Tatjana Pišković (2011a: 103) u svojem pregledu uporabe naziva *mocija* spominje *imeničku* i *pridjevnu mociju*. To se značenje (uz 1. značenje) nalazi i u VRH-u (2015.): GRAM **b.** obilježavanje roda pridjeva posebnim obličnim nastavcima (npr. plav, plava, plavo) [*pridjevna mocija*].

Iz gornje je analize očito da među navedenim značenjima naziva postoji hijerarhijski odnos te je tu riječ o ljestvičnoj polisemiji (prema nekim autorima koji smatraju da u nazivlju nema polisemije bila bi riječ o ljestvičnoj homonimiji). Takvi odnosi postoje između *mocije* u 2.

⁸⁵ Marković spominje i uporabu naziva *mocija* u prvome gore navedenom značenju, ali isključuje uporabu naziva *mocija* u drugome značenju, te kaže: „Valja još reći da se mocija u širem smislu kadšto razumije i kao odnos među imenicama kojih se referent razlikuje po spolu, a iskazan je afiksno, primjerice hrv. *suprug ~ supruga, kralj ~ kraljica, vuk ~ vučica* (drugim riječima, u odnosu *djed ~ baka, pijetao ~ kokoš* ne bi bila riječ o mociji, nego je spol tu iskazan leksički).” (2013: 302).

značenju kao hiperonima i *mocije* u 1. značenju (tj. *mocijske tvorbe*) kao hiponima.⁸⁶ Obrada naziva *mocijska tvorba* u *Jeni* prikazana je na 7. slici.

mocijska tvorba	
status naziva: naziv	
definicija: tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tvorba riječi	
dopušteni naziv: parna tvorba	istovrijednica - engleski: sex indication; gender indication
nepreporučeni naziv: mocija	istovrijednica - njemački: Movierung; Motion
	istovrijednica - francuski: genrification
	istovrijednica - ruski: моциональное словообразование
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Zbog jednoznačnosti naziv <i>mocijska tvorba</i> u ovome značenju ima prednost pred nazivom <i>mocija</i> koji se ne odnosi uvijek na tvorbu. U engleskome jeziku teško je pronaći istovrijednica za mocijsko nazivlje. Ovdje se navode engleski i njemački nazivi prema <i>Wörterbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft (WSK) Online</i> .	

7. slika: Obrada naziva *mocijska tvorba* u *Jeni*

2.2. Pridjev *mocijski*

Iz višeznačnosti naziva *mocija* proizlazi višeznačnost odnosnoga pridjeva *mocijski* te terminoloških sveza koje sadržavaju pridjev *mocijski*, dok je u nekim višerječnim nazivima značenje pridjeva *mocijski* u kontekstu jednoznačno.

Pridjev *mocijski* potvrđen je u jezikoslovnim priručnicima i radovima u ovim višerječnim nazivima: *leksički mocijski parnjak*, *mocijska imena*, *mocijska imenica*, *mocijska izvedenica*, *mocijska tvorba*, *mocijski morfem*, *mocijski odnos*, *mocijski par*, *mocijski parnjak*, *mocijski sufiks/dometak*, *mocijski suodnos*. Značenje je odnosnoga pridjeva *mocijski* 'koji se odnosi na mociju'. Pitanje je, međutim, na koje se od navedenih značenja naziva *mocija* odnosi pridjev *mocijski* u pojedinoj svezi. Naziv *mocijska tvorba* istoznačan je s nazivom *mocija* u 1. značenju. U nazivima *leksički mocijski parnjaci* i *semantički mocijski parnjaci* riječ je o *mociji* u 2. značenju. Ti nazivi upućuju i na to da se u nazivima *mocijska imena*, *mocijska imenica*, *mocijski odnos*, *mocijski par*, *mocijski parnjak* i *mocijski suodnos* pridjev *mocijski* može odnositi i na 1. značenje i na 2. značenje. Među tim značenjima postoji hijerarhijski odnos koji je isti kao kod 1. i 2. značenja naziva *mocija*. Hijerarhijski odnos postoji i među nazivima

⁸⁶ Navodimo prvo hiponim pa onda hiperonim jer je hiponimno značenje naziva *mocija* mnogo češće od hiperonimnoga.

mocijski parnjaci (hiperonim) te *tvorbeni mocijski parnjaci*, *leksički mocijski parnjaci* i *semantički mocijski parnjaci* (hiponimi).

Naziv *mocijski odnos* s obzirom na različita značenja imenice *mocija* može označavati: 1. odnos koji postoji među riječima povezanim mocijskom tvorbom, 2. odnos koji postoji među riječima povezanim mocijom (u 2. značenju). To je značenje potvrđeno npr. u primjeru: „Mocijski odnos postoji i među netvorbenim imenicama povezanim mocijom.” (Barić i dr. 1997: 304). Isto je i s nazivima *mocijski par* i *mocijski parnjak*. Ti se nazivi mogu odnositi samo na tvorbu ili i na muško-ženske parnjake općenito, kao u nazivu *leksički mocijski parnjaci*, kojim se prema Barić i dr. (1997.) označuju dvije imenice (dva mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu. Ako se naziv *mocijski parnjaci* odnosi samo na tvorbu, onda je naziv *tvorbeni mocijski parnjaci* pleonastičan. *Mocijski parovi* i *mocijski parnjaci* u različitim se gramatikama različito definiraju i dijele. U gramatici Barić i dr. (1997.) navodi se da mocijski par tvore imenice među kojima postoji mocijski odnos. Takve su mocijske imenice jedna drugoj mocijski parnjak. Dvije imenice (mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu čine leksički mocijski par (jedna je od njih onda *leksički mocijski parnjak* iako se taj naziv nigdje ne spominje). Nazivi se *mocijski par* i *mocijski parnjak* katkad upotrebljavaju kao sinonimi, a katkad imaju različito značenje. Kad se upotrebljavaju u jednini, među njima postoji jasan odnos: *mocijski par* dvije su imenice povezane mocijskim odnosom, a *mocijski parnjak* jedna je imenica u odnosu na drugu imenicu s kojom čini mocijski par. Ipak i tu katkad dolazi do sinonimije, tj. uporabe naziva *mocijski par* u značenju koje ima *mocijski parnjak*, što je vjerojatno uvjetovano višeznačnošću riječi *par* u općemu jeziku, npr. „Stoga imenice ž. r. dolaze kao osnovne samo ako nemaju mocijskog para, a to su imenice koje imaju drugačije leksičko ostvarenje ili koje označuju osobine biološki ili sociološki svojstvene samo ženama.” (Babić 2002: 301). *Mocijski par* u tomu navodu označuje jedan član para, dakle parnjak.

U množini još češće dolazi do neutralizacije razlike u značenju naziva *mocijski parovi* i *mocijski parnjaci*. Obrada naziva *mocijski par* prikazana je na 8. slici, a obrada naziva *mocijski parnjak* na 8. slici.

mocijski par	
status naziva:	naziv
definicija:	dva mocijska parnjaka koji se međusobno nalaze u mocijskome odnosu
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	tvorba riječi
<hr/>	
istovrijednica - njemački:	Movierungspaar, moviertes Paar
istovrijednica - ruski:	моциона́я пара
<hr/>	
jezična odrednica:	višerječni naziv

8. slika: Obrada naziva *mocijski par* u *Jeni*

mocijski parnjak	
status naziva:	naziv
definicija:	jedna imenica prema drugoj imenici s kojom se nalazi u mocijskome odnosu i s kojom čini mocijski par
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	tvorba riječi
<hr/>	
istovrijednica - njemački:	movierte Form, Movierungsform
istovrijednica - ruski:	моциона́ный парный
<hr/>	
jezična odrednica:	višerječni naziv

9. slika: Obrada naziva *mocijski parnjak* u *Jeni*

Mocijski parnjaci mogu biti *tvorbeni*, *leksički* i *semantički*. „Ženski mocijski parnjak nije uvijek izveden od svog muškog parnjaka, npr. imenica *stàrica* nije izvedena od imenice *stàrac*, a ipak s imenicom *stàrac* čini mocijski par (usp. i § 885). Oba člana takvog mocijskog para, dakle i imenica *stàrac* i imenica *stàrica* izvedene su od iste riječi: od pridjeva *stàr*. Međutim, ovdje nije riječ o mocijskoj tvorbi (usp. § 884), dakle ni o mocijskoj izvedenici, ali je riječ o mocijskoj imenici. Takvi su mocijski parnjaci semantički.” (Barić i dr. 1997: 305).

U istoj gramatici *leksički mocijski parnjaci* označuju dvije imenice (mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu. Temeljem navedenih primjera proizlazi da se naziv *leksički mocijski parnjaci* odnosi na slučajeve u kojima se mocijski odnos (a ovdje je riječ o mociji u 2. značenju) izriče tvorbeno nepovezanim leksemima ili svezama, dok se u semantičkim mocijskim parnjacima taj odnos izriče istokorijenskim leksemima među kojima ne postoji bliža tvorbeni veza.

U svezama *mocijska izvedenica* i *mocijski sufiks/dometak* pridjev *mocijski* uvijek se odnosi na 1. značenje naziva *mocija* jer se nužno odnosi na tvorbu, ali zbog hijerarhijskoga odnosa (*mocija* 2 hiperonim je nazivu *mocija* 1) možemo reći i da se odnosi na 2. značenje naziva *mocija* jer samo imenica uz koju stoji pobliže određuje značenje.

Pridjev *mocijski* potvrđen je i u publicističkome stilu u korpusu *hrWaC*:

Kuharima i slastičarima (naravno i njihovim mocijskim družicama) možda će prije pasti na pamet tučeni bjelanjak, snijeg, kao dodatak kolačima.

2.3. Pregled mocijskoga nazivlja

U 1. tablici prikazujemo potvrđene istoznačnice i značenja mocijskih naziva, koja se iz konteksta mogu pretpostaviti.

1. tablica: Pregled potvrđenoga mocijskog nazivlja

naziv	istoznačnice (bliskoznačnice)	definicija i/ili objašnjenje
leksički mocijski parnjaci		dvije imenice (mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu
leksički mocijski par	supletivni mocijski par	netvorbene imenice u mocijskome odnosu
mocija	moviranje (u 1. značenju naziva <i>mocija</i>) mocijska tvorba (u 1. značenju naziva <i>mocija</i>) parna tvorba (u 1. značenju naziva <i>mocija</i>)	1. tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu ⁸⁷ 2. veza između imenica jednoga roda i imenica drugoga roda s razlikom u spolu 3. trorodnost, mogućnost riječi da se mijenja po rodu, da ima sva tri roda (odnosi se na pridjeve i neke glagolske oblike)
mocijska imena		imena nastala mocijskom tvorbom
mocijska imenica	parna imenica	1. imenica nastala mocijskom tvorbom 2. imenica koja se nalazi u mocijskome odnosu s drugom imenicom (odnosi se na 2. značenje naziva <i>mocija</i>)
mocijska izvedenica		izvedenica nastala mocijskom tvorbom

⁸⁷ Ovo je značenje u pregledanim izvorima najčešće, pa ga navodimo na prvome mjestu.

mocijska tvorba	parna tvorba moviranje mocija (u 1. značenju)	tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu
mocijski dometak	mocijski sufiks, sufiks mocijske tvorbe	sufiks kojim se tvore mocijske izvedenice
mocijski morfem		morfem kojim se označuje muški ili ženski spol
mocijski odnos	parni odnos	1. odnos među riječima povezanim mocijskom tvorbom 2. odnos među riječima povezanim mocijom (odnosi se na 2. značenje naziva <i>mocija</i>)
mocijski par		dvije imenice (mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u mocijskome odnosu
mocijski parnjak		1. jedna imenica prema drugoj imenici s kojom se nalazi u mocijskome odnosu (može se odnositi na 1. i na 2. značenje naziva <i>mocija</i>) 2. isto značenje kao i <i>mocijski par</i> (odnosi se samo na 1. značenje naziva <i>mocija</i>)
mocijski sufiks	mocijski dometak, sufiks mocijske tvorbe	sufiks kojim se tvore mocijske tvorenice
mocijski suodnos		odnos među alofonima u mocijskoj tvorbi, npr. odnos među alofonima <i>ik</i> i <i>ic</i> u <i>osiguranik</i> i <i>osiguranica</i>
moviranje	mocija (odnosi se samo na 1. značenje) mocijska tvorba parna tvorba	tvorba imenice jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu
nemocijska tvorba		(Naziv je potvrđen u Babić 2002: 356; govoreći o sufiksu <i>-uša</i> kao primjer folklorne nemocijske tvorbe spominje se uz imenicu <i>reduša</i> .)

neobilježeni član	nemarkirani član	član mocijskoga para koji nema mocijski sufiks ⁸⁸
netvorbeni mocijski parnjak		jedna imenica koja označuje muško ili žensko prema drugoj imenici s kojom se ne nalazi u tvorbenome mocijskom odnosu
obilježeni član	markirani član	član mocijskoga para koji ima mocijski sufiks
parna tvorba	mocijska tvorba	tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu
parni odnos	mocijski odnos	odnos među riječima povezanim mocijskom tvorbom
semantički mocijski parnjaci		dviije tvorbeno povezane imenice (mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu
sufiks mocijske tvorbe	mocijski sufiks	sufiks kojim se tvore mocijske tvorenice
tvorbeni mocijski parnjak		jedna imenica prema drugoj imenici s kojom se nalazi u tvorbenome mocijskom odnosu ⁸⁹

Analizom gornje tablice uočavaju se slučajevi sinonimije i polisemije te praznih mjesta u sustavu mocijskih tvorenica.

2.4. Rod i spol u definicijama mocijskih naziva

Pri analizi hrvatskoga mocijskog nazivlja postavlja se pitanje odnosa naziva *rod* i *spol*, koji se nalaze u definiciji naziva *mocija*, *mocijski odnos* i *mocijska tvorba*.

1. Riječi *rod* i *spol* višeznačne su, što je vidljivo iz njihove obrade u rječnicima, npr. na *Hrvatskome jezičnom portalu* (obje su riječi višeznačne) i u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* (riječ je *rod* višeznačna).⁹⁰

⁸⁸ U pristupima u kojima bi se tu govorilo o nultome sufiksu, npr. prema Marković 2013: 38, smatramo da naziv *neobilježeni član* nema smisla jer je onda i taj član obilježen nultim sufiksom. Stoga pri objašnjenju naziva *neobilježeni član* ostajemo pri objašnjenju da taj član nije obilježen mocijskim sufiksom.

⁸⁹ Naziv je istoznačan s nazivom *mocijski parnjak* ako se mociju razumije u užemu smislu te je tada pleonastičan.

⁹⁰ Ta su dva rječnika odabrana jer se u njima zrcale dva različita stava o gramatičkome rodu. Dok se u *Školskome rječniku rod* (Birtić i dr. 2012.) definira sintaktički te je pri određivanju roda bitno slaganje riječi u rečenici, na *Hrvatskome jezičnom portalu* (kao i u Anićevu (Anić 1998.) i *Enciklopedijskome rječniku* (Jojić (ur.) 2002.)) rod je određen morfološki. U *Rječniku hrvatskoga jezika* (Šonje (ur.) 2000.) natuknica *rod* definirana je ovako:

2. Rod se u hrvatskim priručnicima određuje na dva načina: kao morfološka ili kao sintaktička kategorija. Većina ga gramatika i rječnika određuje kao morfološku kategoriju (prema tome je viđenju npr. *papa* imenica ženskoga roda)⁹¹, ali se katkad određuje kao sintaktička kategorija (prema tome je viđenju *papa* imenica muškoga roda jer kažemo *taj papa* i *papa je došao*). Rod se kao sintaktička kategorija određuje u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* (2012.), *Hrvatskoj školskoj gramatici* (2019: 56–57) te u mnogim radovima, npr. „Rod je gramatička kategorija koja se ogleda u slaganju pridjevnice riječi s imenicom s kojom čini imeničku skupinu ili je predikatno ime. Rod je za imenice selektivna kategorija jer se svaka imenica jednoznačno određuje prema rodu i svaka se višestruka rodna oznaka imenice drži iznimkom ili neregularnošću.” (Pišković 2011b: 20). Ujedno, rod je inherentna kategorija imenicama, one su rodno nepromjenjive i ovise o sročnosti (Pišković 2011: 23). Spol je izvanjezična kategorija koja tek donekle utječe na rod imenica.⁹² Obrada *roda* i *spola* na *Hrvatskome jezičnom portalu* i u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* prikazana je u 2. tablici.

2. tablica: Obrada *roda* i *spola* u dvama hrvatskim rječnicima

<i>Hrvatski jezični portal</i>	<i>Školski rječnik hrvatskoga jezika</i>
<p>spol</p> <p>1. <i>biol.</i> ukupnost fizioloških i psiholoških obilježja po kojima se razlikuju muškarac i žena, odnosno među jedinkama iste vrste mužjaci od ženki</p> <p>2. a. činjenica pripadnosti jednom od spolova b. muški ili ženske kao kolektivitet [<i>ženski spol</i>; <i>muški spol</i>]</p>	<p>spol</p> <p><i>biol.</i> skup obilježja po kojima se razlikuju muška i ženska jedinka</p>
<p>rod</p> <p>1. a. ono što je rođeno; porod, potomstvo, vrsta b. obitelj, obiteljska loza, soj c. rodbina, srodnici (ob. krvni, po ocu i majci) d. svojta [<i>biti rod</i>]</p>	<p>rod</p> <p>1. <i>pov.</i> prvobitni oblik ljudske zajednice</p> <p>2. potomstvo jednoga pretka [<i>biti plemenitoga roda</i>; <i>pripadati istomu rodu</i>]</p>

gramatička kategorija nekih vrsta riječi nastala prema spolovima te prema njima proširena na riječi koje nemaju spola.

⁹¹ Tako je definirano u Šonje (ur.) 2000.

⁹² Usp. Marković 2013: 286 i Pišković 2011a: 137–158.

<p>2. urod, plod, plodovi (voća, krumpira)</p> <p>3. a. <i>razg.</i> ukupnost bića određene vrste kao cjelina; rasa, soj, vrsta b. <i>retor. arh. knjiš.</i> narod (kojem se pripada), nacija; domovina, zavičaj c. <i>pov.</i> oblik društveno-ekonomske zajednice proizašle od zajedničkog pretka i vezane krvnim srodstvom, rodovska zajednica; bratstvo, gens, pleme</p> <p>4. a. <i>biol.</i> jedinica za klasifikaciju biljaka i životinja, viša od vrste, a niža od porodice; genus b. vrsta ili podvrsta neke duhovne (znanstvene, umjetničke i sl.) djelatnosti, područja, grane, discipline c. kategorija, red, tip</p> <p>5. <i>razg.</i> spol ljudi i životinja</p> <p>6. a. <i>gram.</i> formalan rod riječi u pojedinim jezicima izražen različitim morfološkim sredstvima (članom, deklinacijom i sl.) b. pripadanje jednom od prirodnih rodova, tj. spolu [<i>muški/ženski rod</i>]</p>	<p>3. skup bližih i daljih rođaka s njihovim potomstvom [<i>daljnji ~; najbliži ~</i>]; sin. rodbina</p> <p>4. oni koji su komu prethodili [<i>hrvatski ~ ; seljački ~</i>]; sin. podrijetlo</p> <p>5. <i>biol.</i> kategorija u podjeli živoga svijeta ispod porodice, a iznad vrste</p> <p>6. v. urod</p> <p>7. <i>gram.</i> gramatička kategorija riječi (uz broj i padež) koja se očituje u slaganju imenice s pridjevnim riječima</p>
---	---

3. Nazivi *rod* i *spol* i njihove izvedenice nalaze se u nazivlju mnogih struka. U 3. tablici navodimo neke nazive iz *Strune*.

3. tablica: *Rod i spol* u strukovnome nazivlju

rod	<p>kulturno specifično oblikovanje spolova i njihova međuodnosa</p> <p>napomena: Budući da je riječ o društvenoj konstrukciji koja obuhvaća djelovanje i uloge pripisane muškarcima i ženama u javnome i privatnome životu u određenome društvu, definicija roda promjenjiva je u vremenu i prostoru. Opreka između roda kao sociokulturne i spola kao biološke kategorije posebno je važna za feminističku antropologiju, iako se mnogi antropolozi iz drugih područja s njom ne slažu. engleski: gender</p>
rodna arheologija	<p>istraživanje rodničkih uloga u drevnim društvima na temelju arheoloških izvora</p>

rodna hijerarhija	različito vrednovanje rodno obilježenih aktivnosti i svojstava s obzirom na razdiobu resursa, ugleda i moć napomena: Zbog nedovoljno jasnoga razdvajanja uporabe naziva <i>rod</i> i <i>spol</i> , spolna hijerarhija često se upotrebljava kao istoznačnica rodnoj hijerarhiji. engleski: gender hierarchy
rodna uloga	definicija: društveno očekivano ponašanje i podjela rada s obzirom na rodnu pripadnost pojedinaca engleski: gender role
rodni identitet	definicija: poimanje vlastite rodne pripadnosti engleski: gender identity
spol	ukupnost bioloških obilježja po kojima se muškarac i žena razlikuju engleski: sex
spolna diferencijacija	razvoj reproduktivnih organa engleski: sex differentiation
spolni dimorfizam	razlike u tjelesnoj građi i/ili ponašanju među spolovima koje nastaju kao posljedica spolnoga sazrijevanja engleski: sexual dimorphism

Iz gornjih primjera vidimo da i *rod* i *spol*, a posebno pridjevi *rodni* i *spolni* ulaze u nazivlje mnogih struka. Naziv *rod* odgovara engleskomu nazivu *gender*, a naziv *spol* engleskomu nazivu *sex*. I engleski naziv *gender* i hrvatski naziv *rod* uz sva dosadašnja značenja dobili su i novo značenje nezabilježeno u dosadašnjim hrvatskim općim jednojezičnim rječnicima jer označavaju: „društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce” (*Istanbulska konvencija*) ili „kulturno specifično oblikovanje spolova i njihova međuodnosa” (*Struna*). To novo značenje ni na koji način ne utječe i ne mijenja značenja koja nazivi *rod* i *spol* imaju u jezikoslovlju.

4. Neki su autori nastojali razgraničiti značenje naziva *rod* i *spol* u jezikoslovlju te razlikuju morfeme koji u sebi nose oznaku spola od onih koji nose oznaku roda: „To nam govori da treba razlikovati značenje ‘spol’ od značenja ‘rod’. Značenje ‘spol’ pripada leksikologiji, a značenje ‘rod’ gramatici. (‘Spol’ je sociološki, a ‘rod’ lingvistički, tj. gramatički pojam.)” (Silić i Pranjković 2005: 171), pa se govori o *imenicama muškoga spola* i *morfemu muškoga spola*.

5. Značenja se naziva *rod* i *spol* u jezikoslovlju često miješaju, npr. u prijevodu engleskoga naziva *sexist language* pojavljuju se nazivi *rodno/spolno obilježeni/označeni jezik*. Tatjana Pišković (Pišković (ur.) 2014: 145–168) upotrebljava naziv *rodno (ne)obilježeni jezik*, a Blaženka Martinović (Martinović 2015: 93) upotrebljava naziv *spolno (ne)označeni jezik*. Budući da je to prijevod engleskoga naziva *sexist language*, a ne *gender language*, te da je riječ

o obilježju spola, a ne o obilježju roda (koji u gramatičkome smislu uvijek postoji, tj. ne može biti neobilježen), smatramo da je bolji prijevod *spolno (ne)obilježeni jezik*.

Na temelju provedene analize smatramo da je u definicijama mocijskoga nazivlja potrebno upotrijebiti i naziv *rod* i naziv *spol*, npr. nazivom *mocija* označuje se veza između imenica jednoga roda i imenica drugoga roda s razlikom u *spolu*. „Unatoč kritikama definicija mocije prema kojima unošenje nelingvističkoga pojma, pojma spola, nije dopušteno u gramatičkome opisu, mišljenja smo da se upravo kategorija spola, ma kako izvanlingvistička ona bila, u definiranju mocije ne može izostaviti. Bit mocijske tvorbe upravo je u tome da se od imenice jednoga roda, koja može biti generički pojam, ali označuje i osobu jednoga spola, izvodi imenica drugoga roda koja označuje osobu drugoga spola.” (Mihaljević i Štebih Golub 2009: 82). Pritom ne smatramo da je zbog toga što se pojavljuje u definiciji mocijskoga nazivlja naziv *spol* jezikoslovni naziv.

2.5. Prijedlog usustavljenoga hrvatskog mocijskog nazivlja

Nakon analize mocijskoga nazivlja potvrđenoga u hrvatskome jeziku i mocijskoga nazivlja u drugim jezicima u sljedećoj tablici navodimo svoje prijedloge za preporučene nazive, ostale sinonimne nazive te odgovarajuće definicije. Pri odabiru preporučenih naziva vodile smo se terminološkim načelima. Ovdje navodimo samo ona načela koja su primijenjena pri odabiru naziva (prema Hudeček i Mihaljević 2012.).

1. Domaći nazivi imaju prednost pred stranim. Zbog toga načela dale smo prednost nazivima *obilježeni član* i *neobilježeni član* pred nazivima *markirani član* i *nemarkirani član*.
2. Nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd. Zbog toga načela dale smo prednost nazivu *mocija* pred nazivom *moviranje* (prema njemačkome *Movierung*).
3. Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim. Zbog toga načela dali smo prednost nazivima *mocijska tvorba*, *mocijska imenica* i *mocijski odnos* pred nazivima *parna tvorba*, *parna imenica* i *parni odnos* te nazivu *mocijski sufiks* pred nazivom *mocijski dometak*.
4. Kraći nazivi imaju prednost pred duljim. Zbog toga smo načela dali prednost nazivu *mocijski sufiks* pred nazivom *sufiks mocijske tvorbe*.

5. Treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja. Zbog toga smo načela razgraničile značenje naziva *mocija* i *mocijska tvorba* te nazive *mocijski par* i *mocijski parnjak*. Preporučujemo uporabu naziva *mocija* u širem značenju svakoga muško-ženskog odnosa, a u slučaju da se odnosi samo na tvorbu, preporučujemo naziv *mocijska tvorba*. Ako se govori o svojstvu pridjeva i glagola da mogu imati sva tri roda, preporučujemo naziv *trorodnost*.

U 5. tablici navedeni su i neki nepotvrđeni nazivi koji popunjavaju prazna mjesta u terminološkome sustavu. Ti su nazivi otisnuti u tablici masnim slovima.

5. tablica: Prijedlog usustavljenoga hrvatskog mocijskog nazivlja

preporučeni naziv	potvrđene istoznačnice (bliskoznačnice)	definicija i primjeri
leksički mocijski odnos		mocijski odnos među raznokorijenskim riječima koje nisu tvorbено povezane, npr. odnos <i>jelen</i> – <i>košuta</i> ⁹³
leksički mocijski par		dvije raznokorijenske imenice (dva leksička mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu, npr. <i>jelen</i> – <i>košuta</i>
leksički mocijski parnjak		mocijski parnjak koji se s kojim drugim raznokorijenskim parnjakom nalazi u netvorbenome mocijskom odnosu, npr. <i>jelen</i> prema <i>košuta</i> , a zajedno čine leksički mocijski par
mocija	moviranje	veza između imenica ili sveza koje se međusobno razlikuju u rodu te označuju pripadnike različitoga spola, a u svemu drugom imaju isto značenje, npr. veza između imenica <i>pisac</i> i <i>spisateljica</i> , <i>jelen</i> i <i>košuta</i> , <i>medicinska sestra</i> i <i>medicinski tehničar</i> , <i>primaljski asistent/pomoćnik</i> i <i>primaljska asistentica/pomoćnica</i>
mocijska imena		imena koja su nastala mocijskom tvorbom, npr. <i>Branka</i> od <i>Branko</i> , <i>Vladimira</i> od <i>Vladimir</i>
mocijska imenica	parna imenica	imenica koja se s kojom drugom imenicom nalazi u mocijskome odnosu, npr. <i>spisateljica</i> prema <i>pisac</i> , <i>jelen</i> prema <i>košuta</i>

⁹³ Uz neke se definicije navode i primjeri kad nam se činilo da bi bez primjera definicija bila nejasna. Primjeri se ne navode uz sve definicije jer smatramo da bi to nepotrebno opterećivalo tekst.

mocijska izvedenica		izvedenica koja je nastala mocijskom tvorbom, npr. <i>čitatelj-ica</i>
mocijska tvorba	parna tvorba	tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu, npr. tvorba imenice <i>učiteljica</i> od imenice <i>učitelj</i>
mocijski morfem		morfem kojim se označuje muški ili ženski spol, npr. morfem <i>-ica, -ka</i>
mocijski odnos	parni odnos	odnos koji postoji među riječima povezanim mocijom
mocijski par		dvije imenice (mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u mocijskome odnosu
mocijski parnjak		jedna imenica prema drugoj imenici s kojom se nalazi u mocijskome odnosu i s kojom čini mocijski par
mocijski sufiks	mocijski dometak, sufiks mocijske tvorbe	sufiks kojim se tvore mocijske izvedenice
mocijski suodnos alofona	mocijski odnos alofona	odnos među alofonima u mocijskoj tvorbi
moviranje		postupak oblikovanja imenica jednoga roda koje označuju pripadnike jednoga spola od imenica drugoga roda koje označuju pripadnike drugoga spola
muški mocijski parnjak	maskulinativ	imenica muškoga roda prema imenici ženskoga roda s kojom se nalazi u mocijskome odnosu i s kojom čini mocijski par
neobilježeni član	nemarkirani član	član tvorbenoga mocijskog para koji nema mocijski sufiks
netvorbeni mocijski odnos	netvorbeni parni odnos	odnos koji postoji među riječima povezanim mocijom koje nisu u tvorbenome odnosu
netvorbeni mocijski par		dvije imenice koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu, semantički ili leksički mocijski par
netvorbeni mocijski parnjak		mocijski parnjak koji se s kojim drugim parnjakom nalazi u netvorbenome mocijskom odnosu, npr. <i>jelen</i> prema <i>košuta</i> , čineći zajedno netvorbeni mocijski par
obilježeni član	markirani član	član tvorbenoga mocijskog para koji ima mocijski sufiks
profesijske imenice		imenice kojima se označuje osoba kojega zanimanja

semantički mocijski odnos		mocijski odnos među istokorijenskim riječima koje nisu tvorbeno povezane
semantički mocijski par		dvije istokorijenske imenice (semantička mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u netvorbenome mocijskom odnosu, npr. <i>sudac – sutkinja</i>
semantički mocijski parnjak		mocijski parnjak koji se s kojim drugim istokorijenskim parnjakom nalazi u netvorbenome mocijskom odnosu, npr. <i>sudac</i> prema <i>sutkinja</i> , čineći zajedno semantički mocijski par
spolno obilježeni jezik	rodno obilježeni/označeni jezik	jezični izraz koji, iako bi se trebao odnositi na sve ljude, nenamjerno ili namjerno isključuje jedan spol ili implicira da je jedan spol superioran drugomu
stvaranje muškoga mocijskog parnjaka	maskulinativizacija	stvaranje imenice muškoga roda prema imenici ženskoga roda s kojom se nalazi u mocijskome odnosu i s kojom čini mocijski par
stvaranje spolno neutralnoga naziva	neutralizacija	stvaranje naziva koji nije spolno obilježen, koji se može odnositi i na muškarce i na žene
stvaranje ženskoga mocijskog parnjaka	feminitivizacija	stvaranje imenice ženskoga roda prema imenici muškoga roda s kojom se nalazi u mocijskome odnosu i s kojom čini mocijski par
tvorbeni mocijski odnos	tvorbeni parni odnos	odnos koji postoji među riječima povezanim mocijskom tvorbom
tvorbeni mocijski par		dvije imenice (dva mocijska parnjaka) koje se međusobno nalaze u tvorbenome mocijskom odnosu
tvorbeni mocijski parnjak		jedna imenica prema drugoj imenici s kojom se nalazi u tvorbenome mocijskom odnosu
ženski mocijski parnjak	feminativ	imenica ženskoga roda prema imenici muškoga roda s kojom se nalazi u mocijskome odnosu i s kojom čini mocijski par

3. Zaključak

Hrvatsko je tvorbeno nazivlje izrazito neusustavljeno, te se mnogi nazivi upotrebljavaju u više značenja (npr. *sufiks* u morfologiji i tvorbi). Također, neki nazivi krše tvorbeno pravila hrvatskoga jezika, npr. *sufiksacija* i *prefiksacija*. Posebno je neusustavljeno mocijsko nazivlje. Mocijskomu nazivlju pripada dvadesetak naziva, među kojima postoje odnosi sinonimije i (ljestvične) hiperonimije/hiponimije. Mnogi su od tih naziva i višeznačni, i to unutar jezikoslovnoga nazivlja. Mocijskomu se nazivlju pristupa s pomoću terminoloških načela, nazivlje se usustavljuje i definira te se predlažu novi mocijski nazivi koji dosad nisu bili potvrđeni u hrvatskim radovima o mociji. Ti se nazivi predlažu ili zbog toga što postoje u stranoj stručnoj literaturi ili kako bi se popunio terminološki sustav. Rod i spol ne pripadaju mocijskome nazivlju u užemu smislu, ali se nalaze u definicijama mnogih mocijskih naziva te se i njima posvećuje pozornost. Daje se model usustavljivanja hrvatskoga mocijskog nazivlja koji je usvojen u projektu *Jena*.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber. Zagreb.
- Babić, Stjepan. 1971. Tvorba imenica sa završetkom *-ica* od imeničkih osnova. *Jezik* 19/4–5. 109–123.
- Babić, Stjepan. 1980. Kako se kaže kad je žena sudac?. *Jezik* 27/3. 86–87.
- Babić, Stjepan. 1989. Katolkinja ili katolikinja. *Jezik* 37/2. 59–60.
- Babić, Stjepan. 1999. Ženska zanimanja u Hrvatskome bibliografskome leksikonu. *Jezik* 46/5. 191–193.
- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*. Zagreb.
- Barić, Eugenija. 1987. Mocijski parnjaci i njihova upotreba. *Rasprave Zavoda za jezik* 13. 9–18.
- Barić, Eugenija. 1988. Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka. *Rasprave Zavoda za jezik* 14. 43–49.
- Barić, Eugenija. 1989. Ženski mocijski parnjak kao funkcionalna komunikacijska kategorija. *Jezik* 37/1. 12–21.
- Barić, Eugenija. 1992. Naglasak u mocijskim parovima. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18. 17–42.
- Barić, Eugenija i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Barić, Eugenija i dr. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Birtić, Matea i dr. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Blagus Bartolec, Goranka i dr. 2016. *555 jezičnih savjeta*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Dulčić, Mihovil i dr. *Govorimo hrvatski*. 1997. Govorimo radio – Naprijed. Zagreb.

Glovacki-Bernardi, Zrinjka. 2008. *Kad student zatrudni: Rasprava o rodnoj perspektivi u jeziku*. Alfa. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2014. Jesu li učenici učenice, a članovi aktiva nastavnika i nastavnice?. *Hrvatski jezik* 1/2. 5–10.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Hrvatsko mocijsko nazivlje. *Jezikoslovni zapisnik* 25/1. 107–126.

Jojić, Ljiljana; Matasović, Ranko (ur.). 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Novi liber. Zagreb.

Lakoff, Robin. 1973. Language and woman's place. *Language in society* 2/1. 45–79.

Lewis, Kristian, 2014. Parnjaci kojima nema para. *Hrvatski jezik* 1/4. 8–11.

Martinović, Blaženka. 2015. Od jezičnoga „pomuškarčivanja” do jezičnoga „poženčivanja”. *Tabula* 13/1. 91–110.

Mihaljević, Milica; Ramadanović, Ermina. 2006. Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, sraslicama i tvorenicama s prefiksoidima). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32/1. 193–211.

Mihaljević, Milica; Štebih Golub, Barbara. 2009. Mocijska tvorba u hrvatskome i srpskome jeziku. *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen III, Slawische Sprachkorelationen*. Ur. Tošović, Branko. LIT Verlag. Berlin – Münster – Wien – Zürich – London. 81–103.

Mihaljević, Milica. 2013. Mocijska tvorba kao leksikografski problem. *Od indoeuropeistike do kroatistike: Zbornik u čast Dalibora Brozovića*. Ur. Matasović, Ranko; Brozović Rončević, Dunja. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 361–373.

Omrčen, Darija. 2017. Analysis of gender-fair language in sport and exercise. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/1. 143–161.

Mihaljević, Milica. 2018. Muško i žensko u e-rječniku. *Jezik i njegovi učinci: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 4. do 6. svibnja 2017. godine u Rijeci*. Ur. Stolac, Diana; Vlastelić, Anastazija. HDPL. Rijeka.

Miloš, Irena. 2017. Komu je jezik majka, a komu maćeha?. *Hrvatski jezik* 4/4. 8–10.

Pišković, Tatjana 2011a. *Gramatika roda*. Disput. Zagreb.

Pišković, Tatjana. 2011b. Posebne vrste sročnosti u hrvatskome jeziku promatrane iz perspektive roda. *Sintaksa hrvatskoga jezika – Književnost i kultura osamdesetih. Zbornik radova 39. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Mićanović, Krešimir. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 11–22.

Pišković, Tatjana. 2014. Feministički otpor rodnoj asimetriji u jeziku i jezikoslovlju. *Otpor. Subverzivne prakse u hrvatskom jeziku, književnosti i kulturi*. 42. seminar Zagrebačke slavističke škole. Ur. Pišković, Tatjana; Vuković, Tvrtko. FF press. Zagreb. 145–168.

Pišković, Tatjana (ur.) 2018. Uvod u rodolektologiju. *Rodni jezici. Zbornik radova o jeziku, rodu i spolu*. Ur. Tatjana Pišković. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Matica hrvatska. Zagreb.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2004. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Jojić, Ljiljana (ur.). 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Mrežni izvori

100 pairs of masculine and feminine?

http://qa.answers.com/Q/100_pairs_of_masculine_and_feminine (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

92 Feminine and Masculine Word Pairs

<http://bookdoctorgwen.blogspot.com/2010/01/ege.html> (pristupljeno 1. studenoga 2020)

English for students www.english-for-students.com/masculine-nouns.html (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Fran Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU <https://fran.si> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Hrvatski jezični portal <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna <http://struna.ihjj.hr> (pristupljeno 1. studenoga 2020)

Jezikovne svetovalnice Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša <https://svetovalnica.zrc-sazu.si> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Lugraghi, Silvia Gender and word formation: The PIR gender system in cross-linguistic perspective. <http://attach.matita.net/silvialuraghi/gender%20and%20word%20formation.pdf> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Muško i žensko u hrvatskome jeziku <http://ihjj.hr/projekt/musko-i-zensko-u-hrvatskome-jeziku/72> (pristupljeno 1. studenoga 2020.).

Lana Hudeček
Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
lhudecek@ihjj.hr
mmihalj@ihjj.hr

O NEKIM PROBLEMIMA SINTAKTIČKOGA NAZIVLJA

1. Uvod

Neuređenost sintaktičkoga nazivlja izaziva brojne probleme u školskoj praksi, pri natjecanjima iz hrvatskoga jezika i na maturi, osobito kad je riječ o rečenicama koje različite gramatike svrstavaju u različite skupine (ili ih ne svrstavaju ni u jednu skupinu, odnosno ne spominju ih, npr. *Tko zna bolje, široko mu polje.*, *Pa sve i da jest kako kažeš, što možemo učiniti.*, *Otišao je u rat da bi tamo izgubio ruku.*⁹⁴) ili ne donose jasne kriterije za razlikovanje jedne vrste od druge, npr. subjektivnih i predikatnih rečenica (nejasan status rečenica tipa *Bogat je komu malo treba.*)⁹⁵. Niz problema u praksi izaziva i neprihvatanje pojma *osnovne surečenice* u školske udžbenike i programe. U *Jeni* su razgraničena značenja naziva *osnovna surečenica* (vidi 1. sliku) i *glavna surečenica* (vidi 2. sliku).

⁹⁴ O tome tipu rečenica koje normativni priručnici proglašavaju netočnima u hrvatskome standardnom jeziku pišu Hudeček i Vukojević (2010.) te pokazuju da one u hrvatskome standardnom jeziku imaju i svoje mjesto i svoju ulogu te da je njihovo odbacivanje s normativnoga aspekta zapravo posljedica toga što u podjeli rečenica ne postoji vrsta u koju bi ih se moglo smjestiti: „Sve govori u prilog tomu da je nužno za taj rečenični tip uspostaviti novu vrstu zavisnosloženih raščlanjenih rečenica, suprotnih po svojem sadržaju a zavisnosloženih po svojem vezniku i obvezatnome kondicionalu. (...) Naziv suprotno-gradacijske rečenice dobro opisuje tip tih rečenica s ograničivačem.” (Hudeček i Vukojević 2010: 101).

⁹⁵ „Neke rečenice nije moguće jasno svrstati u skupinu subjektivnih ili predikatnih rečenica. To su rečenice poput *Bogat je komu malo treba.*” (Hudeček i Mihaljević 2017: 154).

osnovna surečenica

status naziva: naziv

vrelo naziva: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 329

definicija: surečenica u čije se ustrojstvo uvrštava zavisna surečenica

vrelo definicije: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 329

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

podređeni pojam: glavna surečenica

istovrijednica - engleski: main clause; base clause

istovrijednica - njemački: Hauptsatz

istovrijednica - francuski: proposition principale

istovrijednica - ruski: главное предложение; основное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: zavisna surečenica

kontekst: Osnovna surečenica, tj. surečenica u čije se ustrojstvo uvrštava druga (zavisna) surečenica može biti i nezavisna, npr. *Neće doći jer nije dobio poziv*, ali može biti i zavisna, npr. *Kaže da neće doći jer nije dobio poziv*. Osnovnu surečenicu nezavisnoga tipa uobičajeno je nazivati glavnom.

vrelo konteksta: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 329

1. slika: Obrada naziva *osnovna rečenica* u *Jeni*

glavna surečenica

status naziva: naziv

definicija: nezavisna osnovna surečenica, osnovna surečenica koja nije zavisna surečenica u odnosu na koju drugu osnovnu surečenicu

vrelo definicije: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 329

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

istovrijednica - engleski: main clause; independent clause

istovrijednica - njemački: Hauptsatz

istovrijednica - francuski: principale; proposition principale

istovrijednica - ruski: главное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: zavisna surečenica

kontekst: Osnovna surečenica, tj. surečenica u čije se ustrojstvo uvrštava druga (zavisna) surečenica može biti i nezavisna, npr. *Neće doći jer nije dobio poziv*, ali može biti i zavisna, npr. *Kaže da neće doći jer nije dobio poziv*. Osnovnu surečenicu nezavisnoga tipa uobičajeno je nazivati glavnom.

vrelo konteksta: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 329

2. slika: Obrada naziva *glavna rečenica* u *Jeni*

Očita je spornost semantičkoga kriterija podjele rečenica jer se mnogi značenjski odnosi mogu izreći i nezavisnosloženom i zavisnosloženom rečenicom.⁹⁶ Sporan je i status zaključnih i isključnih rečenica kao nezavisnosloženih rečenica. To je objašnjeno u napomeni uz natuknice zaključna rečenica (vidi 3. sliku) i isključna rečenica (vidi 4. sliku).⁹⁷

zaključna rečenica	
status naziva: naziv	
definicija: bezveznička nezavisnosložena rečenica s rečeničnim konektorom <i>dakle, zato</i> ili <i>stoga</i> u kojoj se druga surečenica odnosi prema prvoj kao zaključak	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: sintaksa	
	istovrijednica - francuski: proposition conclusive
	istovrijednica - ruski: заключительное предложение
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: U nekim se gramatikama i u školskoj praksi zaključna i isključna rečenica smatraju nezavisnosloženim vezničkim rečenicama. Međutim, surečenice su u zaključnim i isključnim rečenicama u određenoj mjeri ovisne jedna o drugoj. Druga surečenica u zaključnim rečenicama odnosi se prema prvoj kao zaključak. Druga surečenica u isključnim surečenicama isključuje dio sadržaja prve surečenice. U zaključnim i isključnim rečenicama surečenice također ne mogu zamijeniti mjesta.	

3. slika: Obrada naziva *zaključna rečenica* u *Jeni*

isključna rečenica	
status naziva: naziv	
definicija: bezveznička nezavisnosložena rečenica s rečeničnim konektorom <i>jedino</i> ili <i>samo</i> u kojoj se drugom surečenicom ograničuje sadržaj prve	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: sintaksa	
	istovrijednica - francuski: proposition exclusive
	istovrijednica - ruski: исключительное предложение
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: U nekim se gramatikama i u školskoj praksi zaključna i isključna rečenica smatraju nezavisnosloženim vezničkim rečenicama. Međutim, surečenice su u zaključnim i isključnim rečenicama u određenoj mjeri ovisne jedna o drugoj. Druga surečenica u zaključnim rečenicama odnosi se prema prvoj kao zaključak. Druga surečenica u isključnim surečenicama isključuje dio sadržaja prve surečenice. U zaključnim i isključnim rečenicama surečenice također ne mogu zamijeniti mjesta.	

4. slika: Obrada naziva *isključna rečenica* u *Jeni*

U hrvatskim gramatikama ne može se pronaći ni jedinstvena definicija gradacijskih rečenica (vidi 5. sliku) (za koje u uporabi nema hrvatskoga naziva), ni zahtjevnih rečenica.

⁹⁶ O tome opširnije piše i Vukojević (2008: 139–150) te Hudeček i Mihaljević (2008: 179): „Svaki odnos koji se izriče nezavisnosloženom rečenicom može se izraziti i zavisnosloženom rečenicom. Izricanjem istoga značenja nezavisnosloženom/zavisnosloženom rečenicom dolazi do preoblika sintaktičkoga ustrojstva.” Dalje se navode mnogi primjeri značenja izraženoga nezavisnosloženom i zavisnosloženom rečenicom, npr. pogodbenoga: *Kucaj i otvorit će ti se. Ako kucaš / kucaš li, otvorit će ti se.*; dopusnoga: *Obećao nam je brda i doline, ali/a/no nije nam dao ništa. Premda nam je obećao brda i doline, nije nam dao ništa.*; uvjetnoga: *Ili ću to učiniti sama ili će mi netko pomoći. Ako to ne učinim sama, netko će mi pomoći.* itd.

⁹⁷ Više o tome vidi u Hudeček i Mihaljević 2019: 190–191.

gradacijska rečenica

status naziva: naziv

vrelo naziva: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 326

definicija: suprotna rečenica kojom se izriče gradacijski odnos

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

istovrijednica - ruski: градационное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

kontekst: Posebnim tipom suprotnih rečenica mogu se smatrati i gradacijske rečenice – i korelativnoga tipa s vezničkim izrazom *ne samo... nego(već)* i nekorelativnoga tipa s vezničkim izrazom *a kamoli, a nekamoli*, npr. *Nije bila lijepa samo u mladosti nego (je lijepa) i danas* ili *Lijepa je i danas, a kamoli u mladosti*. Suprotnima takve rečenice pripadaju zato što se u njima susreću tipični veznici suprotnih rečenica *nego, već* (njetko i *no*) te *a*, iako u takvim rečenicama nema značenjske suprotnosti među surečenicama, nego je na djelu usporedni, gradacijski odnos.

vrelo konteksta: Silić i Pranjković (2005.)

stranica: 326

napomena: Pišući o vezniku *nekamoli/nekmoli* D. Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997.) kaže da "veže suprotne rečenice gradacijskoga tipa".

5. slika: Obrada naziva *gradacijska rečenica* u *Jeni*

Ana Mihaljević u svojem doktorskom radu (2018: 33) ističe još jedan problem: „U gramatikama različitih jezika vidljiva je razlika u pristupu pojedinim pojavama i često se usporedne jezične strukture iz različitih jezika različito opisuju. Primjer je toga latinska rečenica *Rogo cur veneris*, koja se u latinskim gramatikama određuje kao zavisnoupitna rečenica, dok se njoj istovrijedna rečenica na hrvatskome *Pitam zašto si došao*, određuje kao objektna rečenica, što je kategorija koja u latinskim gramatikama obično ne postoji, dok se zavisnoupitne rečenice u hrvatskim gramatikama pojavljuju kao podvrsta drugih tipova rečenica.” Pitanja bismo mogli niza i dalje: kakav je (pa i ograničimo li se samo na hrvatske gramatike) status zavisnoupitnih rečenica⁹⁸ itd. Bez pretenzija da damo jasne odgovore na sva ovdje postavljena pitanja i navedene probleme, u ovome ćemo poglavlju prikazati nekoliko problema povezanih s podjelom i nazivljem zavisnosloženih rečenica te, barem uz neke, pokušati dati smjernice za njihovo rješavanje.

⁹⁸ Primjerice, Pranjković ih uvodi kao vrstu subjektivnih i objektivnih rečenica; Katičić u svojoj *Sintaksi* rečenice po sadržaju uvrštavanja dijeli na odnosne, mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, dopusne, izrične, upitne i poticajne.

2. Nazivlje zavisnosloženih rečenica⁹⁹

2.1. Uvodne napomene

Probleme povezne sa zavisnosloženim rečenicama, njihovom podjelom i njihovim nazivljem, možemo razvrstati u dvije skupine.

1. Prva se skupina problema odnosi na činjenicu da u nazivlju zavisnosloženih rečenica postoje sinonimni parovi i nizovi, odnosno da se za isti pojam upotrebljavaju različiti nazivi (npr. *zavisno složene rečenice* / *zavisnosložene rečenice*; *priložne/adverbne/adverbijalne rečenice*; *poredbene/usporedbene rečenice*; *pogodbene/uvjetne/kondicionalne rečenice* itd.). Tu razlikujemo tri slučaja: 1. nazivi se razlikuju pravopisno, npr. *zavisno složena* / *zavisnosložena rečenica*; 2. u istome se sustavu nazivlja pojavljuju sinonimni nazivi, npr. *apozitivna/apozicijska rečenica*, *pogodbena/uvjetna rečenica*; 3. sinonimija internacionalnoga i domaćega naziva. U prvim se dvama slučajevima krši terminološko načelo prema kojemu treba izbjegavati da je jedan pojam označen s više funkcionalno istorednih naziva. U trećemu je riječ o odnosu internacionalni – domaći naziv; internacionalizmi u jezikoslovnome nazivlju imaju poseban status te se može govoriti o dvama usporednim sustavima naziva, ali te sustave ne bi trebalo miješati osim ako u kojemu od njih ne postoji prazno mjesto.

2. Dok je u prvoj skupini problema upitno kako nazvati određeni pojam, odnosno koji je naziv bolje upotrijebiti, u drugoj je skupini riječ o višeznačnosti, odnosno istim se nazivom označuje više pojmova. Time se krši terminološko načelo da treba izbjegavati višeznačnost naziva u istome strukovnom području. Primjerice, nazivom *poredbene rečenice* u nekim se gramatikama i udžbenicima označuje vrsta načinskih rečenica, u drugima se te rečenice nalaze na istoj razini podjele s načinskim (tim se nazivom označuje vrsta priložnih rečenica), u trećima se one ne označuju zasebnim nazivom, nego se primjeri takvih rečenica navode među primjerima ostalih načinskih rečenica.¹⁰⁰ To je posljedica i različitih sustava podjele, koji se nužno odražavaju i na naziv i na njegovu definiciju (jer ona odražava hijerarhijski status pojma i naziva). Primjerice, iako među jezikoslovcima postoji suglasnost o tome da nema namjere bez uzroka, namjerne/finalne rečenice u hrvatskim su gramatikama posebna vrsta priložnih rečenica iako bi ih se moglo tumačiti kao podvrstu uzročnih, odnosno rečenica koje uz uzrok izriču i namjeru¹⁰¹. Iz poglavlja o nazivu *apozicijska/apozitivna rečenica* i odnosu apozicijskih

⁹⁹ Ovo se potpoglavlje djelomično temelji na radu Hudeček i Mihaljević 2019.

¹⁰⁰ Više o tome u Horvat i Mihaljević 2007.

¹⁰¹ „I namjerne ili finalne rečenice slične su uzročnim, i to zato što značenja uzroka i namjere imaju izravnih dodirnih točaka. Namjera bi se, naime, mogla odrediti kao poseban tip uzroka, pa bi se moglo reći da uzrok uključuje namjeru, ali da ne može biti obratno, tj. da namjera ne može uključivati uzrok. Tako npr. u rečenici

i atributnih rečenica može se iščitati i da se problem razredbene hijerarhije može protegnuti i na atributne i apozicijske rečenice. Naravno, svi se ti hijerarhijski problemi preslikavaju i na nižu razinu, pa bi u gramatici koja usporedbene rečenice razumije kao vrstu načinskih i priložna oznaka usporedbe trebala biti vrsta priložne oznake načina, u gramatici koja namjerne rečenice razumije kao vrstu uzročnih priložna bi oznaka namjere trebala biti vrsta priložne oznake uzroka, u gramatici koja apozicijsku rečenicu razumije kao vrstu atributne i apozicija bi se trebala tumačiti kao vrsta atributa¹⁰².

Toj skupini naziva koji se različitim gramatikama drukčije definiraju, te su stoga višeznačni jezikoslovni nazivi, pripadaju i npr. nazivi *odnosna/relativna rečenica* te nazivi *objasnidbena rečenica* i *dopunska rečenica*.

Nakon uvodnoga poglavlja o podjeli zavisnosloženih rečenica u hrvatskim gramatikama navedenim ćemo se redom osvrnuti na neke od navedenih problema. To su:

- sastavljeno/nesastavljeno pisanje naziva *zavisno složena / zavisnosložena rečenica*
- odnos i uporaba domaćega i internacionalnoga nazivlja zavisnosloženih rečenica
- odnos naziva *priložna/adverbna/adverbijalna rečenica*
- odnos naziva *poredbena/usporedna/usporedbena rečenica*
- odnos naziva *pogodbena/uvjetna rečenica*
- odnos naziva *apozitivna/apozicijska rečenica* te odnos tih rečenica prema *atributnim rečenicama*
- višeznačnost naziva *odnosna/relativna rečenica* i sinonimni nizovi u nazivima vrsta odnosnih rečenica.

Ova se raščlamba temelji na odabranim hrvatskim gramatikama i tradicionalnome pristupu sintaksi.¹⁰³ U obzir se u uzimaju suvremene tradicionalne hrvatske gramatike, čiji se popis nalazi na kraju poglavlja. U istraživanju je primijenjen sinkronijski pristup.

Otišli su u šumu da naberu gljiva. zavisna surečenica (*da naberu gljiva*) ne označuje samo namjeru, cilj s kojim se vrši radnja glagola osnovne surečenice (*otići*), nego je to istodobno i uzrok, usp. *Otišli su u šumu zato što bi htjeli nabrati gljiva.*” (Silić i Pranjeković 2005: 345).

¹⁰² Npr. u Mrazović i Vukadinović (1990: 321) apozicija se definira kao posebna vrsta atributa koja se pojavljuje uz imenice i zamjenice te katkad uz priloge za mjesto i vrijeme.

¹⁰³ Npr. u knjizi *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* (Gadžijeva i dr. 2014: 351) složene se rečenice dijele na parataksu i hipotaksu, koja uključuje odnosne/relativne i priložne rečenice; odnosne se rečenice dijele na subjektne, objektne i atributne; poslije piše da se dijele na subjektne, objektne, atributne i priložne, a priložne se rečenice dijele na mjesne, vremenske, načinske i poredbene, uzročne, posljedične, namjerne, pogodbene i dopusne. U Quirkovoj i Greenbaumovoj engleskoj gramatici (1966: 232) piše: „Dependent clauses may be classified either by structural type, i.e. in terms of the elements they themselves contain or by function, i.e. the part they play in the superordinate clause.” te se po strukturi razlikuju finitne surečenice (*finite clause*), nefinitne surečenice (*non-finite clause*) i neoglagoljene surečenice (*verbless clause*), a po funkciji se dijele na surečenice koje imaju ulogu subjekta (*subject*), izravnoga objekta (*direct object*), subjektne dopune (*subject complement*), neizravnoga objekta (*indirect*

2.2. Dosadašnja istraživanja

O nazivlju zavisnosložene rečenice opširno je pisao Ivo Pranjković u radu *Vrste zavisnosloženih rečenica* (1993.)¹⁰⁴ te razlučio tri osnovna klasifikacijska kriterija za sve zavisnosložene rečenice: formalni, funkcionalni i strukturno-semantički.

Formalni se kriterij temelji na sredstvima veze između glavnoga i zavisnoga dijela zavisnosložene rečenice, koja mogu biti eksplicirana vezna sredstva (veznici, vezničke riječi, složeni veznici i vezne skupine: vezna sredstva općenito) i intonativna (ili katkad nulta) vezna sredstva. Rečenice s vezničkim riječima dijele se na zavisnoupitne i odnosne, a rečenice s veznicima (s obzirom na značenja veznika) na uzročne, namjerne, vremenske, posljedične, izrične, dopusne, pogodbene, poredbene i rečenice neupravnoga govora. Pri primjeni toga klasifikacijskog kriterija u prvome se planu nalaze vezna sredstva (pritom se pojavljuje i problem višeznačnosti pojedinih veznika), a zanemaruje se strukturni i funkcionalni aspekt te bezvezničke rečenice.

Funkcionalni kriterij prevladava u velikoj većini gramatika hrvatskoga jezika (Brabec, Hraste i Živković 1970., Težak i Babić 1973., Barić i dr. 1979. i druge) te je dosljedno prisutan u udžbenicima hrvatskoga jezika. Funkcionalni se kriterij temelji na usporednosti zavisnih surečenica i dijelova rečeničnoga ustrojstva, odnosno na analogiji između jednostavnih i zavisnosloženih rečenica. „Budući da je zavisna rečenica dio gramatičkog ustrojstva glavne rečenice, zavisno složene rečenice po toj se gramatičkoj ulozi razvrstavaju na subjektne, predikatne, objektne, priložne (adverbne) ili atributne.” (Težak i Babić 2004: 261)¹⁰⁵; „Kako zamjenjuju dio proste rečenice, možemo ih podijeliti na subjektne, predikatne, objektne i adverbne.” (Brabec, Hraste i Živković 1970: 203). U gramatikama su najčešće formulacije u kojima se tvrdi da se zavisna surečenica uvrštava na mjesto jednoga od članova rečeničnoga ustrojstva glavne rečenice (subjekta, imenskoga predikata, atributa, objekta ili priložne oznake). Nedostatak je toga kriterija što se rečenice s istom strukturom zavisnoga dijela i istim smislaonim odnosom svrstavaju u različite skupine.¹⁰⁶ U tome se smislu može razumjeti i ova

object), objektne dopune (*object complement*), adjunkta (*adjunct*), disjunkta (*disjunct*) te konjunkta (*conjunct*). Latinske gramatike ne spominju predikatnu rečenicu.

¹⁰⁴ Nazivljem zavisnosloženih rečenica bavio se i Luka Vukojević (2007.), a općenito su se nekih sintaktičkih naziva (naziva *veznik*, naziva za rečenice s veznim sredstvom *ne samo... nego*, naziva za rečenice s veznikom da i obvezatnim kondicionalom u zavisnoj surečenici kojom se ne izriče namjera), u svojim radovima doticali Hudeček i Vukojević (2005., 2010.). Sa specifičnoga gledišta generativne gramatike mnoge je sintaktičke nazive komentirao i Milan Mihaljević (1998., 2004.).

¹⁰⁵ Navedena je podjela po službi koju zavisna surečenica ima u odnosu na predikat ili imensku riječ u glavnoj surečenici; o podjeli temeljem drugih kriterija bit će više riječi dalje u tekstu.

¹⁰⁶ „Slabost funkcionalnog pristupa klasifikaciji zavisnosloženih rečenica očituje se i kod rečenica s korelativima. U većini slučajeva takve se konstrukcije određuju prema sintaktičkoj funkciji korelativa: Ono što si rekao nije točno. (subjektna), Onome što si rekao nemam što dodati. (objektna) ili To je ono što si rekao. (predikatna).

napomena: „Kad je riječ o subjektnim rečenicama izričnoga tipa (npr. *Priča se da bi opet moglo biti rata*), u njima zavisna surečenica funkcionira doduše kao subjekt, ali se u složenu rečenicu uvrštava prema leksičkim svojstvima predikata osnovne surečenice (riječ je o glagolima govorenja, mišljenja, osjećanja i sl.). Zato u takvim složenim rečenicama dolazi zapravo do svojevrsne neutralizacije između subjektnih i objektnih rečenice. Naime, razlika između subjektne rečenice *Priča se da bi opet moglo biti rata* i objektno rečenice *Pričaju da bi opet moglo biti rata* nije u ustrojstvu zavisne surečenice ni u odnosu između osnovne i zavisne surečenice, nego u obliku predikata osnovne surečenice, samo u tome što je predikat osnovne surečenice subjektnih rečenica pasivan ili pasiviziran, a predikat objektnih rečenica aktivan glagolski oblik...” (Silić i Pranjković 2005: 330). Da se funkcionalna klasifikacija zadržava samo na utvrđivanju funkcionalnoga odnosa između osnovne i zavisne surečenice, pokazuje i činjenica da se u gramatikama u kojima se ona provodi zavisnosložene rečenice različite strukture i s različitim vrstama veznih sredstava često nalaze u istoj skupini¹⁰⁷, npr. *Tko čeka, dočeka.*, *Znanstvenim je istraživanjem dokazano da duhan nije uopće ljekovita biljka.*, *Neka bude tako kako si rekao.* (primjeri subjektnih rečenica, Težak i Babić 2004: 263–264) te ti primjeri pokazuju kako se funkcionalna klasifikacija zadržava samo na utvrđivanju funkcionalnoga odnosa između glavnoga i zavisnoga dijela zavisnosloženih rečenica.

Treća je vrsta klasifikacije zavisnosloženih rečenica strukturno-semantička klasifikacija koja nije zaživjela u hrvatskim gramatikama. Ona se temelji na dihotomiji raščlanjenost – neraščlanjenost. Kod raščlanjenih rečenica zavisni se dio odnosi na glavni kao na cjelinu, a kod neraščlanjenih na jednu riječ koju zavisna rečenica dopunjuje ili objašnjava. Kod raščlanjenih rečenica vezna sredstva određuju značenje rečenice i najvažniji su njihov strukturni element. Za neraščlanjene rečenice važniji su drugi elementi strukture. Struktura zavisnoga dijela u njima uvjetovana je strukturom glavnoga.¹⁰⁸

Također je sporan i status konstrukcija s dva demonstrativa koji pripadaju različitim vrstama riječi. Primjer takve rečenice je: Uspjeh je takav i toliko mu se radovao da je to sve iznenadilo. Ovdje se može dogoditi da ista konstrukcija bude svrstana u dva različita tipa. Još jedna slabost, ili kontradikcija, ove klasifikacije leži u činjenici da se subjekt (primjerice, u rečenici *Tko rano rani, dvije sreće grabi.*) proglašava zavisnom rečenicom.” (Pranjković 1993: 86).

¹⁰⁷ Najčešće kad je riječ o subjektnim, objektnim i atributnim rečenicama.

¹⁰⁸ Primjerice, V. A. Belošapkova (1977.) zavisnosložene rečenice dijeli ovako:

raščlanjene rečenice	odnosno-proširujuće rečenice	
	determinativne rečenice	uzročne, pogodbene, namjerne, dopusne, posljedične, vremenske, poredbene te rečenice korespondencije ili podudaranja (primjerice, <i>Što je duže čeka, bivalo mu je sve mučnije.</i>)
neraščlanjene rečenice	adverbijalne rečenice	rečenice kojima je struktura određena gramatikom rečenice kojima je struktura određena značenjem
	zamjeničko-suodnosne, tj. strukture s korelativnom vezom	

Autor u nastavku članka tvrdi da nijedna od klasifikacija nije dovoljno iscrpna i da svaka od njih ima i prednosti i nedostataka, pa bi problem klasifikacije trebalo shvaćati kao polazište u sintaktičkim istraživanjima. Ističe važnost što jasnijih i što utemeljenijih dihotomija pri bavljenju klasifikacijama zavisnosloženih rečenica, primjerice važnost već spomenute dihotomije raščlanjenost – neraščlanjenost ili razlikovanje između restriktivnih i nerestriktivnih relativnih rečenica, a kao nedostatak suvremenih gramatika ističe i odnos prema bezvezničkim rečenicama, primjerice, u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i suradnika (1979.) i Katičićevoj *Sintaksi* (2002.) sve se bezvezničke rečenice proglašavaju nezavisnosloženima iako i zavisnosložene rečenice mogu biti bezvezničke¹⁰⁹. Pranjković zavisnosložene rečenice bez veznika naziva *implicitnim rečenicama*, a rečenice s veznicima *eksplicitnim rečenicama*. U Silićevoj i Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* složene se rečenice dijele na nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice, ali također i na implicitne i eksplicitne složene rečenice, odnosno na rečenice sklopljene bez veznih sredstava i na rečenice koje su povezane veznicima.¹¹⁰

2.3. Podjela zavisnosloženih rečenica u hrvatskim gramatikama

U Brabecovoj, Hrastinoj i Živkovićevoj gramatici (1970.) zavisnosložene rečenice dijele se na prvoj razini podjele po tome na mjesto kojega se dijela glavne surečenice uvrštavaju. Adverbnne se rečenice dalje dijele po značenju, a na subjektne, objektne i atributne dalje se primjenjuje podjela po načinu vezivanja, ali i na izrične (tako se dalje dijele subjektne i objektne rečenice) i eksplikativne rečenice (tako se dalje dijele subjektne rečenice).

1. tablica: Podjela zavisnosloženih rečenica prema Brabec, Hraste i Živković (1970.)

po tome „kako zamjenjuju dio proste rečenice”	subjektne	odnosne (vežu se odnosnim zamjenicama <i>tko, što</i>)
		zavisno-upitne (vežu se upitnim zamjenicama, upitnim priložima i veznicima <i>li, da li</i>)
		izrične (vežu se veznicima <i>da, e, a</i> u glavnoj se surečenici nalazi glagol govorenja, mišljenja ili osjećanja)

¹⁰⁹ „I povezivanje i uvrštavanje može biti vezničko i bezvezničko.” (Hudeček i Mihaljević 2017: 144). Iako postoje neupitni primjeri bezvezničkoga povezivanja (bezvezničke koordinacije) i neupitni primjeri bezvezničkoga uvrštavanja (bezvezničke subordinacije – npr. upravni govor), velik se broj bezvezničkih rečenica može preoblikovati i u nezavisnosloženu vezničku rečenicu i u zavisnosloženu vezničku rečenicu, npr.: *Popij lijek, bit će ti bolje. (Popij lijek i bit će ti bolje. Ako popiješ lijek, bit će ti bolje.)*. Prema Silić i Pranjković (2005: 321) rečenica u tome slučaju pripada implicitnim nezavisnosloženim rečenicama.

¹¹⁰ Kad je riječ o zavisnosloženim rečenicama, ta razlika nije (kao kod nezavisnosloženih) samo u postojanju/odsustvu veznika, „naime, u eksplicitnoj subordinaciji zavisna je rečenica uključena u ustrojstvo nezavisne i nije samostalna u odnosu na nju, ne može se npr. osamostaliti u tekstu, a u implicitnoj subordinaciji nesamostalna je surečenica koja u eksplicitnoj koordinaciji odgovara glavnoj...” (Silić i Pranjković 2005: 320).

		eksplikativne (objašnjavaju „kakvu imenicu, pridjev, prilog ili glagol”)
	predikativne	
	atributne	odnosne ili relativne (vežu se odnosnim zamjenicama <i>koji, kakav, čiji</i>)
		rečenice koje se vežu odnosnim priložima <i>gdje, kamo, kuda, otkuda, kad</i>
		rečenice koje se vežu veznikom <i>da</i>
		zavisno-upitne rečenice „koje označuju neku imenicu”
	objektivne	zavisno-upitne rečenice (vežu se upitnim zamjenicama i upitnim priložima)
		izrične rečenice (koje dopunjavaju glagole govorenja, mišljenja i osjećanja)
	adverbne (po značenju)	načinske
		poredbene
		mjesne
		vremenske
		uzročne
		posljedične
		namjerne
		pogodbene
		dopusne
po načinu vezanja	odnosne ili relativne (vežu se odnosnim zamjenicama ili odnosnim priložima za mjesto)	
	upitne ili interogativne (vežu se upitnim zamjenicama i upitnim priložima)	
	vezničke ili konjunkcijske (vežu se veznicima: <i>da, e, eda, da li</i> itd.)	

Izvan podjela ostaju izrične rečenice koje „nemaju veze ni sa značenjem ni s načinom vezanja. One nose ime po glagolu od kojega zavise, tj. po glagolima izricanja ili govorenja.” (Brabec, Hraste i Živković 1970: 204).

Iako se u toj gramatici ne uvodi izrijekom podjela na zavisnosložene rečenice s ekspliciranim veznim sredstvom i bez ekspliciranoga veznog sredstava, uz mnoge se vrste rečenica nalaze napomene poput: „Ima realnih pogodbениh rečenica bez veznika. U njima mjesto prezenta i veznika stoji imperativ: *Otkini komarcu noge, on sakat dovijeka* znači isto što i: *Ako otkineš noge komarcu, on je sakat dovijeka.*” (1970: 210), „Dopuštanje se može izreći i bez veznika, i

to glagolskim radnim pridjevima između kojih se nalazi negacija: *Radili – ne radili, sami nećete uspjeti. Htio – ne htio, morat ćeš to primiti.*” (1970: 212). Takve se napomene ipak ne donose sustavno.

Podjela zavisnosloženih rečenica u Težakovoj i Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* prikazana je u 2. tablici.

2. tablica: Podjela zavisnosloženih rečenica prema Težak i Babić (2004.)

1. po službi koju zavisna rečenica ima u odnosu na predikat ili imensku riječ u glavnoj rečenici	predikatne, subjektne, objektne, priložne (adverbne), atributne
2. po značenju	mjesne, vremenske, načinske, poredbene, uzročne, namjerne, pogodbene, posljedične, dopusne
3. po načinu vezivanja	odnosne
4. po pripodajnoj svrsi	zavisno upitne, zavisno poticajne
5. po glagolu u glavnoj surečenici	izrične

Razlika u odnosu na podjelu koju uvode Brabec, Hraste i Živković (1970.) jest ta da se u podjeli ne razlikuju razine. Nije naime točno da se zavisnosložene rečenice dijele po značenju kako je navedeno, nego se tako dijele samo priložne rečenice; isto vrijedi i za ostale podjele jer ne obuhvaćaju sve zavisnosložene rečenice, pa bi to trebalo biti jasno naznačeno. Također nije logično prema jednome kriteriju podjele navoditi samo jednu skupinu rečenica, npr. u podjeli po načinu vezivanja navode se samo odnosne rečenice, a u podjeli po glagolu u glavnoj surečenici samo izrične (u objema podjelama vjerojatno se podrazumijeva: i ostale, odnosno: i one koje nisu odnosne; i one koje nisu izrične). U kontekstu bezvezničkoga povezivanja surečenica spominje se samo rečenični niz, dakle, bezvezničko se povezivanje spominje samo u slučaju nezavisnosloženih rečenica: „rečenice sklopljene nizanem bez veznika zovu se bezvezničke ili asindetske nezavisno složene rečenice, a uobičajen im je naziv i rečenični niz.” (Težak i Babić 2004: 258).

U Katičićevoj *Sintaksi* govori se o zavisnosloženim (kod Katičića: zavisno složene) rečenicama (bez preoblike ustrojstva) i zavisnom sklapanju rečenica s preoblikom ustrojstva. Zavisnosložene rečenice one su rečenice koje nastaju tako što se zavisna rečenica uvrštava u glavnu uz neki dio rečeničnoga ustrojstva, ali: „Rečenice se mogu sklopiti i tako da uvrštena ishodišna rečenica ne dobije samo mjesto u ustrojstvu druge ishodišne rečenice, nego pri takvu sklapanju gubi i svoje rečenično ustrojstvo, te se zatire svaki trag njegove samostalnosti.” (Katičić 2002: 189). Zavisne surečenice dijeli po mjestu uvrštavanja u glavnu surečenicu na

predikatne, subjektne, objektne, adverbne i atributne te po sadržaju uvrštavanja na odnosne, mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, dopusne, izrične, upitne i poticajne (Katičić 2002: 193). *Upravni i neupravni govor* zasebno je poglavlje, odnosno nije izrijekom uključen ni u jednu od podjela.

U *Hrvatskoj gramatici* Barić i dr. (1997.) zavisnosložene rečenice po mjestu uvrštavanja zavisne rečenice u glavnu dijele se na predikatne, subjektne, objektne, adverbne i atributne rečenice, a po sadržaju svojega uvrštavanja na odnosne, mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, dopusne, izrične, zavisno upitne i zavisno zahtjevne.¹¹¹

3. tablica: Podjela zavisnosloženih rečenica prema Katičić (2002.) i Barić i dr. (1997.)

po mjestu uvrštavanja u glavnu	predikatne, subjektne, objektne, adverbne, atributne
po sadržaju uvrštavanja	odnosne, mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, dopusne, izrične, zavisno upitne (Katičić: upitne) i zavisno zahtjevne (Katičić: poticajne)

Dalje se rečenice koje pripadaju podjeli po sadržaju uvrštavanja dijele po veznim sredstvima koja se u njima nalaze (npr. načinske se rečenice dijele na rečenice s prilogom *kako*, na rečenice s „prilogom *kao što*”¹¹², rečenice s „prilogom *kao da*”, rečenice s količinskim prilogom *koliko*, rečenice s vezničkim prilogom *što*). U tim je gramatikama s podjelom rečenica povezan isti problem kao u Težakovoj i Babićevoj gramatici, naime, ne razlikuju se razine podjele. Tako se na mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene i dopusne dijele samo priložne, a ne sve zavisnosložene rečenice te, također, odnosne, izrične, zavisnoupitne i zavisnozahtjevne (u toj gramatici: zavisno upitne, zavisno zahtjevne) mogu biti samo neke, a ne sve zavisnosložene rečenice, a to iz dane podjele nije razvidno. Jasno je da je podjela po sadržaju uvrštavanja sekundarna podjela, odnosno da treba u podjelu uvesti još jednu hijerarhijsku razinu te rečenice dobivene podjelom po mjestu uvrštavanja u glavnu dijeliti dalje po sadržaju uvrštavanja.

U *Praktičnoj gramatici hrvatskoga jezika* Dragutina Raguža podjela se rečenica zamjetno razlikuje od podjela u gramatikama koje joj prethode. On zavisnosložene rečenice na prvoj

¹¹¹ Dubravko Škiljan u *Pogledu u lingvistiku* upotrebljava nešto drukčije nazivlje, ali zastupa istu podjelu kakva se nalazi u Katičićevoj *Sintaksi* i u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. Zavisne rečenice prema sintaktičkoj se ulozi dijeli na subjektne, objektne, predikatne i adverbijalne rečenice, a prema sadržaju na vremenske, namjerne, načinske, izrične, uzročne, posljedične, pogodbene, dopusne, odnosne, upitne itd. (Škiljan 1994: 103).

¹¹² Takve su formulacije zaista sporne ako se prilog razumije onako kako je definiran i u toj gramatici i u ostalim gramatikama koje se spominju u radu, odnosno kao vrsta riječi.

razini dijeli na rečenice s veznicima i na rečenice bez veznika (kao i nezavisnosložene rečenice) te potom dalje rečenice s veznicima dijeli s obzirom na to jesu li njihove zavisne surečenice dopune ili objašnjenja (te rečenice imaju veznik *da*) ili su one odredbe neke imenske riječi glavne surečenice (te rečenice kao vezno sredstvo imaju odnosnu zamjениčku riječ „koja se može predočiti kao zamjenica tipa **što** (dakle, i *koji, kad, čiji, kakav, kako, gdje* itd.).” (1977: 392). U prvu skupinu spadaju izrične, namjerne i posljedične rečenice, a u drugu odnosne i uzročne rečenice. „Pogodbene i dopusne rečenice zaseban su slučaj”, tvrdi Raguž te ih svrstava u zasebnu skupinu priključenih zavisnih rečenica.

4. tablica: Podjela zavisnosloženih rečenica prema Raguž (1997.)

rečenice bez veznika	dopunske			
	zavisno upitne			
	zavisno usklične			
rečenice s veznicima	uključene (uvrštene)	zavisne rečenice dopune su ili objašnjenja (veznik <i>da</i>)	izrične (deklarativne)	
			namjerne (finalne)	
			posljedične (konzekutivne)	
		zavisne rečenice odredbe su neke imenske riječi glavne rečenice (kao vezno sredstvo imaju odnosnu zamjениčku riječ ¹¹³)	odnosne (relativne)	identifikacijske s veznikom i zamjenicom <i>što</i>
				identifikacijske sa zamjenicom <i>tko</i>
				identifikacijske sa zamjениčkim pridjevom <i>koji</i>
				posvojne sa zamjениčkim pridjevom <i>čiji</i>
				kvalitativne i količinske sa zamjениčkim pridjevima <i>kakav</i> i <i>kolik</i>
				vremenske
				mjesne
				načinske i poredbene
				količinske sa zamjениčkim prilozima <i>koliko, što</i>

¹¹³ Naziv *odnosna zamjениčka riječ* odnosi se na „zamjenice tipa **što** (dakle, i *koji, kad, čiji, kakav, kako, gdje* itd.” (Raguž 1997: 392).

		uzročne (kauzalne)
	priključene	pogodbene (kondicionalne)
		dopusne (koncesivne)

U Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (2005.) zavisnosložene rečenice po zastupljenosti se veznoga sredstva dijele na eksplicitne i implicitne zavisnosložene rečenice, po tome odnosi li se sadržaj zavisne surečenice na cijelu osnovnu surečenicu ili na samo jedan od njezinih članova na neraščlanjene i raščlanjene zavisnosložene rečenice. Eksplicitne zavisnosložene rečenice dijele se s obzirom na to zastupa li vezno sredstvo koju od sastavnica osnovne surečenice ili ne zastupa nijednu sastavnicu, a ni osnovnu surečenicu u cjelini, na odnosne/relativne zavisnosložene rečenice te na ostale zavisnosložene rečenice. S obzirom na to kako se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj, zavisnosložene se rečenice dijele na predikatne, subjektne, objektne, priložne i atributne. Ta se podjela uzima kao osnovna, pa se unutar skupina tamo gdje je to primjenjivo (kod subjektivnih i objektivnih rečenica), razlikuju odnosne, zavisnoupitne i izrične rečenice, priložne se rečenice dijele na mjesne, vremenske, načinske, usporedne, uzročne, posljedične, namjerne, uvjetne i dopusne rečenice, a atributne na restriktivne i nerestriktivne. Implicitne se zavisnosložene rečenice dijele na rečenice s izjavnim riječima i na rečenice s upućivačkim riječima.

5. tablica: Podjela zavisnosloženih rečenica prema Silić i Pranjković (2005.)

<i>po zastupljenosti veznoga sredstva</i>	eksplicitne (sindetske, vezničke)	<i>po tome zastupa li vezno sredstvo koju od sastavnica osnovne surečenice ili ne zastupa nijednu sastavnicu, a ni osnovnu surečenicu u cjelini</i>	odnosne (relativne)	
			ostale	
		<i>po tome kako se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj</i>	predikatne	
			subjektne	odnosne
				zavisnoupitne
				izrične
			objektne	odnosne
				zavisnoupitne
				izrične
				mjesne (lokalne)

			priložne (adverbijalne)	vremenske (temporalne) <i>podskupina:</i> terminativne (granične) vremenske rečenice	
				načinske (modalne)	
				usporedne (komparativne) <i>podskupina:</i> rašćlanjene usporedne rečenice (rečenice korespondencije)	
				uzročne (kauzalne)	
				posljedične (konsekutivne)	
				namjerne (finalne)	
				uvjetne (kondicionalne) <i>podskupine:</i> stvarne (realne) moguće (potencijalne) nestvarne (irealne)	
				dopusne (koncesivne) <i>podskupine:</i> uzročnodopusne uvjetnodopusne	
				atributne	restriktivne (odredbene)
					nerestriktivne (dopunske)
		implicitne (asindetske)	s izjavnim riječima		
			s upućivačkim riječima		
po tome odnosi li se sadržaj zavisne surečenice na cijelu osnovnu rečenicu ili na samo jedan njezin član				rašćlanjene	
				nerašćlanjene	

2.4. Zavisno složena / zavisnosložena rečenica

U nazivlju zavisnosloženih rečenice postoji nekoliko naziva koji se u različitim gramatikama različito zapisuju, npr. *zavisno složena / zavisnosložena rečenica*, *zavisno upitna / zavisno-upitna / zavisnoupitna rečenica*. Za složene rečenice koje sadržavaju više od dviju surečenica

u hrvatskim se gramatikama, udžbenicima hrvatskoga jezika i jezikoslovnoj literaturi upotrebljavaju nazivi *višestruko složene rečenice*, *višestrukosložene rečenice* te *mногоstruko složene rečenice*.

U 6. tablici prikazano je koji se od spomenutih naziva upotrebljava u kojoj gramatici.

6. tablica: Raspodjela naziva zavisnosloženih rečenica koji se u hrvatskim gramatikama pišu sastavljeno i nesastavljeno

zavisno složena rečenica		zavisnosložena rečenica	
Brabec, Hraste i Živković; Težak i Babić, Barić i dr.; Katičić; Raguž; Ham		Silić i Pranjković; Hudeček i Mihaljević	
zavisno upitna rečenica	zavisnoupitna rečenica	zavisno-upitna rečenica	
Težak i Babić (i <i>zavisno poticajna</i>); Barić i dr. (i <i>zavisno zahtjevna</i>); Katičić (i <i>zavisno poticajna</i>); Raguž	Silić i Pranjković	Brabec, Hraste i Živković	
višestruko složena rečenica*	višestrukosložena rečenica	mногоstruko složena rečenica ¹¹⁴	
Hudeček i Mihaljević	Silić i Pranjković	Brabec, Hraste i Živković; Težak i Babić; Barić i dr.; Katičić; Raguž	

* Simeon ima i *višestruko zavisno složene* i *višestruko nezavisno složene rečenice*.

Babićev, Finkin i Mogušev pravopis (1996.) ni Babićev i Mogušev pravopis (2010.) nemaju u rječniku nijednu od navedenih natuknica, nema je ni u Anićeve i Silićeve (2001.) pravopisu. U pravopisu Matice hrvatske nalazi se natuknica *zavisnosloženi*, a u pravopisu IHJJ-a (Jozić i dr. 2013.) *zavisnosloženi* i *višestruko složeni*.

Riječ *zavisnosloženi* piše se kao jedna riječ temeljem pravopisnoga pravila (Jozić i dr. 2013: 50) da se kao jedna riječ pišu dvije sastavnice koje označuju jedan pojam i imaju jedan naglasak, a koje su povezane spojnikom -o ili nastale srastanjem. Obrada naziva *zavisnosložena rečenica* prikazana je na 6. slici.

¹¹⁴ Markusi (2004.) ima *mногоstrukosložena rečenica*.

zavisnosložena rečenica

status naziva: naziv

definicija: složena rečenica u kojoj se zavisna surečenica uvrštava u ustrojstvo osnovne surečenice

projekt: jezikoslovje

potpodručje: sintaksa

podređeni pojam: predikatna rečenica, subjektivna rečenica, objektna rečenica, priložna rečenica, atributna rečenica, apozicijska rečenica

dopušteni naziv: subordinirana rečenica

nepreporučeni naziv: zavisno složena rečenica

istovrijednica - engleski: subordinate clause

istovrijednica - njemački: Satzgefüge

istovrijednica - francuski: subordonnée; proposition subordonnée

istovrijednica - ruski: сложноподчиненное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: nezavisnosložena rečenica

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/zavisnoslozene-recenice/90/#pravilo>;
<http://pravopis.hr/pravilo/jednorjecnice/25/>; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=334063

napomena: Naziv *zavisno složena rečenica* u svojim gramatikama imaju Brabec, Hraste i Živković; Težak i Babić, Barić i sur., Katičić, Raguž Ham, a naziv *zavisnosložena rečenica* Silić i Pranjković, Hudeček i Mihaljević. Babić-Finka-Mogušević pravopisi ni Babić-Mogušević pravopis nemaju u rječniku nijednu od navedenih natuknica, nema je ni u Aničevu i Silićevu pravopisu. U pravopisu Matice hrvatske i u pravopisu IHJJ-a nalazi se natuknica *zavisnosloženi* na temelju pravopisnoga pravila (IHJJ 2013: 50) da se kao jedna riječ pišu dvije sastavnice koje označuju jedan pojam i imaju jedan naglasak, a koje su povezane spojnikom -o ili nastale srastanjem.

6. slika: Obrada naziva *zavisnosložena rečenica* u *Jeni*

Višestruko složeni piše se nesastavljeno zbog duljine naziva, odnosno zbog činjenice da bi u sastavu složenice bila i sraslica *višestruko*.

Iako hrvatskomu standardnom jeziku pripada i riječ *više* (koja se nalazi u tvorenici *višestruk*) i riječ *mного* (koja se nalazi u tvorenici *mногоstruk*), prednost se može dati nazivu *višestruko složena rečenica* pred nazivom *mногоstruko složena rečenica* jer *mного* upućuje na veću količinu čega, a *višestruko* složena rečenica može se sastojati i od triju surečenica te pojmu bolje odgovara opis koji implicira da je riječ o rečenici koja ima više od dviju surečenica. *Više* sudjeluje i u tvorbi drugih naziva koji ističu da je čega više (od dvaju, od triju, od uobičajenoga, od očekivanoga), a ne nužno mnogo (*višečestični*, *višegodišnji*, *višedijelni*, *višeimenost*, *višejezičnost*). Obrada naziva *višestruko složena rečenica* nalazi se na 7. slici.

višestruko složena rečenica

status naziva: naziv

definicija: složena rečenica koja se sastoji od više od dvije surečenice

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

nepreporučeni naziv: višestrukosložena rečenica; mnogostruko složena rečenica

istovrijednica - engleski: complex sentence

istovrijednica - njemački: Satzperiode

istovrijednica - francuski: phrase complexe

istovrijednica - ruski: сложносочиненное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/visestruko-slozene-recenica/106/#pravilo>

napomena: Naziv *mногоstruko složena rečenica* u svojim gramatikama upotrebljavaju Brabec, Hraste i Živković, Težak i Babić, Barić i sur., Katičić, Raguž, naziv *višestrukosložena rečenica* Silić i Pranjeković, a naziv *višestruko složena rečenica* Hudeček i Mihaljević. Babić-Finka-Mogušević pravopisi, Babić-Mogušević pravopis, Anić-Silićev pravopis ni pravopis Matice hrvatske nemaju u rječniku nijednu od navedenih natuknica, nema je ni u Anićevu i Silićevu pravopisu. U pravopisu IHJJ-a nalazi se natuknica *višestruko složeni*. *Višestruko složeni* piše se nesastavljeno zbog duljine naziva, odnosno zbog činjenice da bi u sastavu složenice bila i sraslica *višestruko*. Iako hrvatskomu standardnom jeziku pripada i riječ *više* (koja se nalazi u tvorenici *višestruk*) i riječ *mnogo* (koja se nalazi u tvorenici *mногоstruko*), prednost se daje nazivu *višestruko složena rečenica* pred nazivom *mногоstruko složena rečenica* jer *mnogo* upućuje na veću količinu čega, a *višestruko složena rečenica* može se sastojati i od tri surečenice te pojmu bolje odgovara naziv koji implicira da je riječ o rečenici koja ima više od dvije surečenice. *Više* sudjeluje i u tvorbi drugih naziva koji ističu da je čega više (od dva, od tri, od uobičajenoga, od očekivanoga), a ne nužno mnogo (*višečestitni*, *višečestitiji*, *višedjelni*, *višeimenost*, *višejezičnost*).

7. slika: Obrada naziva *višestruko složena rečenica* u *Jeni*

2.5. Domaće i internacionalno nazivlje zavisnosloženih rečenica

Zanimljivo je pitanje i raspodjele i uporabe domaćega i internacionalnoga nazivlja, osobito u istome priručniku. Može se naime primijetiti da je posebnost hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja da sadržava dvije usporedne nomenklature: jednu čine nazivi internacionalizmi, a drugu hrvatski nazivi. Pritom za sve pojmove ne postoje ili nisu u uporabi (zastarjeli su) svi hrvatski nazivi, tako da je za hrvatsko gramatičko nazivlje potpunija nomenklatura naziva internacionalizama – u njoj nema praznih mjesta kojih ima u hrvatskoj nomenklaturi (primjerice, u suvremenome jeziku posve su ustaljeni nazivi *predikat*, *subjekt*, *objekt*, *atribut*, *apozicija*, pa su u skladu s tim ustaljeni i nazivi sa sastavnicom koja je internacionalizam: *predikatna rečenica/surečenica*, *subjektna rečenica/surečenica*, *objektna rečenica/surečenica* itd., ali u istome se nizu upotrebljava i naziv *priložna rečenica*, uz internacionalne nazive *adverbna/adverbijalna rečenica*). Međutim, u mnogim su slučajevima, kao kad je, primjerice, riječ o priložnim zavisnosloženim rečenicama, jezikoslovnomu pojmu pridružena dva naziva: hrvatski i internacionalizam (npr. *vremenska rečenica* i *temporalna rečenica*, *mjesna rečenica* i *lokalna rečenica* itd.). Kad bi se postupalo isključivo u skladu s načelom sustavnosti, bilo bi logično i u tome slučaju dati prednost nazivu sa sastavnicom internacionalizmom. Međutim, načelo davanja prednosti hrvatskomu nazivu (osobito u gramatičkoj tradiciji veoma dobro

potvrđenomu nazivu kojemu prednost daju i gramatike u svojem metajeziku) ipak govori u prilog tomu da se u nazivima vrsta priložnih rečenica prednost daje hrvatskim nazivima: *vremenska rečenica*, *mjesna rečenica* itd. pred nazivima sa sastavnicom internacionalizmom: *temporalna rečenica*, *lokalna rečenica* itd.

Navođenju naziva u tome slučaju (hrvatskoga naziva i internacionalizma / naziva sa sastavnicom internacionalizmom) svakako bi gramatike trebale pristupiti sustavno.

U Brabecovoj, Hrastinoj i Živkovićevoj gramatici (1970.) navode se u naslovu samo hrvatski nazivi vrsta priložnih rečenica, ali se u prvoj rečenici spominje i naziv sa sastavnicom internacionalizmom, npr. „Zavisne rečenice koje kazuju kako se vršila radnja glavne rečenice jesu načinske ili modalne rečenice.” Navode da su vrste pogodbenih rečenica: stvarne ili realne, moguće ili potencijalne te nestvarne ili irealne pogodbene rečenice (1970: 210–211) te se ti nazivi u odlomku u kojemu se o njima govori upotrebljavaju kao istovrijedni, npr.: „Ima realnih pogodbenih rečenica bez veznika.”, „U mogućim rečenicama uzimaju se veznici *ako* i *kada* s kondicionalom u zavisnim rečenicama.” U Težakovoj i Babićevoj gramatici (2004.) ne navode se usporedni internacionalni nazivi. Silić i Pranjković (2005.) dosljedno, već u naslovu pojedinoga poglavlja, uz hrvatski naziv u zagradama donose i internacionalizam, npr. *Mjesne (lokalne) rečenice*. Katkad se, kad je on posve običan i kad hrvatski naziv nije zaživio, upotrebljava samo internacionalni naziv (npr. *gradacijska rečenica*). Katičić u naslovima ima hrvatski naziv, ali u tekstu navodi i internacionalni. Hrvatski i internacionalni nazivi vrsta zavisnosloženih rečenica u hrvatskim gramatikama prikazani su u 7. tablici.

7. tablica: Hrvatski i internacionalni nazivi vrsta zavisnosloženih rečenica u hrvatskim gramatikama

vremenske ili temporalne Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković ¹¹⁵	
mjesne ili lokalne Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković	
uzročne ili kauzalne Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković; Raguž	
posljedične ili konzekutivne Brabec, Hraste i Živković; Raguž	posljedične ili konsekutivne Silić i Pranjković

¹¹⁵ Vremenske ili temporalne, mjesne ili lokalne te načinske ili modalne / poredbene ili komparativne Raguž nema iako uglavnom navodi internacionalne nazive. O odnosu domaćega i stranoga naziva više vidi u potpoglavlju *Primjena terminoloških načela na jezikoslovno nazivlje*.

namjerne ili finalne Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković; Raguž	
pogodbene ili kondicionalne Brabec, Hraste i Živković; Raguž	uvjetne ili kondicionalne Silić i Pranjković
dopusne ili koncesivne Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković; Raguž	
načinske ili modalne Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković	
poredbene ili komparativne Brabec, Hraste i Živković; (Raguž nema internacionalizam)	usporedbene (pogodbene, komparativne) Silić i Pranjković
objasnidbene (eksplikativne) Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković; Raguž	
odnosne (relativne) Silić i Pranjković; Brabec, Hraste i Živković; Raguž	

Pri normiranju jezikoslovnoga nazivlja u sukobu se mogu naći tri načela: temeljno načelo da prednost ima hrvatski naziv, načelo da prednost ima naziv koji pripada sustavu (temeljem toga načela često bi prednost imao internacionalizam pred hrvatskom riječju, kao što se u ovome poglavlju pokazuje na primjeru naziva *adverbna/priložna/adverbijalna rečenica*) te načelo da prednost ima češki naziv. Ako postoji i hrvatski i internacionalni naziv, prednost bi trebalo dati hrvatskomu nazivu. Ne bi trebalo donositi rješenja kao u gramatici Barić i dr., u kojoj se poglavlje naslovljeno *Pogodbene rečenice* dijeli na potpoglavlja *Realne pogodbene rečenice s veznikom ako*, *Eventualne pogodbene rečenice s veznikom ako*, *Potencijalne pogodbene rečenice s veznikom ako* itd.

Internacionalizam sinoniman nazivu *posljedične rečenice* pojavljuje se i u liku *konsekutivne rečenice* (Silić i Pranjković 2005.) i u liku *konzekutivne rečenice* (Brabec, Hraste i Živković 1976., Raguž 1997.). Pridjev *konsekutivni* izveden je prema latinskome pridjevu *consecutivus*, koji znači ‘sljedeći; koji iz čega proizlazi’. Neke riječi latinskoga podrijetla koje imaju suglasnički skup *ns* u latinskome jeziku, preuzimaju se tako da se taj skup zamjenjuje s *nz* (Hudeček, Mihaljević i Vukojević (ur.) 1999: 286), ali to se u pravilu odnosi na razmjerno stare

posuđenice. Ta se zamjena provodi nesustavno, pa smatramo da se u spomenutom paru internacionalizama, s obzirom na to da su uobičajeni nazivi *konsekutivno prevođenje* ili (u logici) *konsekutivne oznake* te da se naziv *konsekutivne rečenice* pojavljuje u nizu relevantnih izvora, prednost može dati nazivu *konsekutivne rečenice*.

2.6. Priložne/adverbne/adverbijalne rečenice

Jedna od nelogičnosti u nazivlju zavisnosloženih rečenica jest naziv *priložne/adverbne/adverbijalne rečenice*, koji se nalazi u kohiponimnome odnosu s nazivima *predikatne rečenice*, *subjektne rečenice*, *objektne rečenice*, *atributne surečenice*. Pridjev *priložni* izveden je od naziva *prilog*, kojim se označuje vrsta riječi. S obzirom na to da se nazivom *priložne rečenice* označuju zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna surečenica uvrštava na mjesto priložne oznake (adverbijala) glavne surečenice (klasična definicija u gramatikama koje primjenjuju funkcionalni kriterij u klasifikaciji rečenica), odnosno u kojima se zavisna surečenica odnosi prema glavnoj kao priložna oznaka prema predikatu (definicija prema Silić i Pranjković 2005: 334), bilo bi logično da je naziv tih rečenica izveden ili od hrvatskoga naziva *priložna oznaka* ili od internacionalizma *adverbijal*. Naziv *priložne rečenice* (uz naziv *adverbne rečenice*, koji je problematičan iz istoga razloga, i naziv *adverbijalne rečenice*) prihvaćen je u hrvatskim gramatikama i općeprihvaćen u udžbenicima, te se pri odlučivanju o tome kojemu od tih naziva treba dati prednost u sukobu nalazi nekoliko terminoloških načela.¹¹⁶ Temeljem načela da prednost ima domaći naziv, prednost bi trebalo dati nazivu *priložne rečenice*, koji, iako nije dobro tvoren (nije tvoren od naziva *priložna oznaka*, nego od naziva *prilog*, čime se krši terminološko načelo prema kojemu bi naziv trebao odgovarati pojmu kojemu je pridružen i odražavati svoje mjesto u pojmovnome sustavu) ima snažno uporište i u načelu potvrđenosti u uporabi. Temeljem načela da naziv mora biti usklađen s pravilima standardnoga jezika, prednost bi trebalo dati nazivu *adverbijalne rečenice* jer je on dobro tvoren od naziva *adverbijal*, što je internacionalni naziv za priložnu oznaku. Davanjem

¹¹⁶ O terminološkim načelima opširno pišu Mihaljević (1998.) te Hudeček i Mihaljević (2012.). Osnovna su terminološka načela 1. domaće riječi imaju prednost pred stranima, 2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd., 3. prošireniji naziv ima prednost pred manje proširenim, 4. naziv mora biti usklađen s (fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga standardnog jezika, 5. kraći nazivi imaju prednost pred duljim, 6. naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice, 7. naziv ne smije unutar istoga terminološkog sustava imati više značenja, 8. značenje naziva ne smije se bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja, 9. naziv ima prednost ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu. 1., 4. i 9. načelo smatraju se temeljnim terminološkim načelima. O primjeni terminoloških načela na jezikoslovno nazivlje više u Hudeček i Mihaljević 2018.

prednost nazivu *adverbijalne rečenice* na temelju načela sustavnosti moglo bi se upitati i treba li nazivu *adverbijal* dati prednost pred nazivom *priložna oznaka* (tako bi nazivi *adverbijal* i *adverbijalna rečenica* bili u sustavnome odnosu, a naziv *adverbijal* bolje bi se uklapao i u niz internacionalizama kojima se označuju ostali rečenični dijelovi: *predikat*, *subjekt*, *objekt*, *atribut*, *apozicija*). Smatramo da ipak prednost treba dati hrvatskomu nazivu *priložne rečenice* zbog njegove ustaljenosti (a i mogućnosti da se tumači kao elipsa naziva *priložnooznačne rečenice*, koji nije nikad ni predložen, po svoj prilici zbog dužine i zapisa s dvama o), a umjesto internacionalnoga naziva *adverbne rečenice* bilo bi bolje upotrebljavati naziv *adverbijalne rečenice*, pa barem tako ispraviti nepreciznost hrvatskoga naziva. U prilog nazivu *priložne rečenice* govori i činjenica da taj naziv ne dovodi do zabune (jer nema rečenice uvrštene na mjesto priloga). Raspodjela naziva *priložne rečenice*, *adverbne rečenice* i *adverbijalne rečenice* u hrvatskim gramatikama prikazana je u 8. tablici.

8. tablica: Raspodjela naziva *priložne rečenice*, *adverbne rečenice* i *adverbijalne rečenice* u hrvatskim gramatikama

priložne rečenice	adverbne rečenice	adverbijalne rečenice
Težak i Babić: priložne ili adverbne rečenice**; Silić i Pranjković: priložne (adverbijalne); Hudeček i Mihaljević; Ham	Brabec, Hraste i Živković; Barić i dr.; Katičić*	Silić i Pranjković: priložne (adverbijalne) rečenice

* Katičić ima naslov *Priložna oznaka* (2002: 86), a dalje u tekstu govori samo o *adverbnoj oznaci*.

** Babić (2002: 401) ima „*adverpski < adverb* (obič. *adverbni*, *adverbijalni*, *priložni*)”, iz čega se može zaključiti da ta tri pridjeva smatra istoznačnima. Ipak, na drugome mjestu kaže da treba dati prednost obliku *adverbni* ako on nije izveden od *adverbijal*: „A potrebno je primijeniti i opće pravilo da umjesto tuđice prednost treba dati našoj riječi, npr. *priložni* umjesto *adverbijalni* (kad to nije pridjev od imenice *adverbijal*!), *ugovorni* umjesto *kontraktualni* i sl.”

2.7. Poredbene/usporedne/usporedbene rečenice

Rečenice u kojima se zavisna surečenica uvrštava na mjesto priložne oznake usporedbe (priložne oznake načina kojom se izriče usporedba), odnosno u kojima se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj surečenici kao priložna oznaka usporedbe prema predikatu označuju se u hrvatskim gramatikama nazivima *poredbene rečenice*, *usporedne rečenice* i *usporedbene rečenice* te nazivom *komparativne rečenice*. Barić i dr. (1997.), Katičić (2002.) i Ham (2002.) nemaju poredbene rečenice kao posebnu vrstu rečenica. Raspodjela naziva *poredbene rečenice*, *usporedne rečenice* i *usporedbene rečenice* u hrvatskim gramatikama prikazana je u 9. tablici.

9. tablica: Raspodjela naziva *poredbene rečenice*, *usporedne rečenice* i *usporedbene rečenice* u hrvatskim gramatikama

poredbene rečenice	usporedne rečenice*	usporedbene rečenice
Brabec, Hraste i Živković; Težak i Babić (načinske ili poredbene rečenice); Raguž	Silić i Pranjković (usporedne (komparativne) rečenice)	Hudeček i Mihaljević

* Maretić naziv *usporedne rečenice* upotrebljava u drukčijemu značenju: „Glavne su rečenice one koje nijesu ni zavisne ni usporedne. Zavisne su rečenice one koje imaju na početku odnosnu zamjenicu ili odnosni prilog (*kako, gdje, kada*), zatim rečenice namjerne, izrične, uzročne, posljedične, pogodbene, dopusne; usporedne su rečenice sastavne, suprotne, rastavne, zaključne, izuzetne.” (Maretić 1963: 475) Drugim riječima, Maretić nezavisnosložene rečenice (ili njihove surečenice?) zove *usporednim rečenicama*. Maretić govori o načinskim ili poredbenim rečenicama: „Načinske ili poredbene rečenice s veznicima *nego, kamoli, nekmoli* (v. § 501) i posljedične (§ 504) stoje svagda iza glavne, a izrične (§ 502) stoje iza nje ponajviše.”

Među nazivima *poredbena rečenica*, *usporedna rečenica* i *usporedbena rečenica* prednost bi trebao imati naziv *usporedbena rečenica* jer je riječ o nazivu tvorenemu od riječi *usporedba*, kojoj se u hrvatskome standardnom jeziku daje prednost pred riječi *poredba*. Naziv *usporedne rečenice* nema dobro tvorbeno uporište. Naravno, i kad je riječ o nazivima za zavisnu surečenicu koja se prema osnovnoj surečenici odnosi kao priložna oznaka usporedbe prema predikatu, trebalo bi upotrebljavati sukladan naziv *usporedbena surečenica*.

Osim problema povezana s njihovim nazivom, pojavljuje se i pitanje statusa usporedbenih rečenica, odnosno jesu li one zasebna vrsta priložnih rečenica ili su podvrsta načinskih rečenica. Iz danih se pregleda podjela rečenica u gramatikama može vidjeti da ih različite gramatike različito tumače. To je prikazano u Horvat i Mihaljević 2007. Obrada naziva *usporedbena rečenica* prikazana je na 6. slici.

usporedbena rečenica

status naziva: naziv

vrelo naziva: Hudeček i Mihaljević (2017.)

definicija: priložna rečenica u kojoj je zavisna surečenica uvrštena na mjesto priložne oznake usporedbe osnovne surečenice, u kojoj se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj onako kako se priložna oznaka usporedbe odnosi prema predikatu

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

podređeni pojam: rečenica podudaranja

dopušteni naziv: komparativna rečenica

istovrijednica - njemački: Komparativsatz

nepreporučeni naziv: poredbena rečenica; usporedna rečenica

istovrijednica - francuski: proposition adverbiale de comparaison; proposition circonstancielle de comparaison

istovrijednica - ruski: сравнительное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/usporedbene-rečenice/98/#pravilo>

napomena: Usporedbene rečenice neke gramatike obrađuju kao načinske rečenice. U svojim gramatikama Maretić, Brabec, Hraste i Živković, Težak i Babić te Raguž upotrebljavaju naziv *poredbene rečenice*, Silić i Pranjković naziv *usporedne rečenice*, a Hudeček i Mihaljević naziv *usporedbene rečenice*. Naziv *usporedne rečenice* Maretić upotrebljava za nezavisnosložene rečenice odnosno surečenice nezavisnosloženih rečenica. Među nazivima *poredbena rečenica*, *usporedna rečenica* i *usporedbena rečenica* prednost se daje nazivu *usporedbena rečenica* jer je riječ o nazivu tvorenom od riječi *usporedba*, kojoj se u hrvatskome standardnom jeziku daje prednost pred riječi *poredba*. Naziv *usporedne rečenice* nema dobro tvorbeno uporište.

6. slika: Obrada naziva *usporedbena rečenica* u *Jeni*

2.8. Pogodbene/uvjetne rečenice

Rečenice u kojima se zavisna surečenica uvrštava na mjesto priložne oznake uvjeta, odnosno u kojima se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj surečenici kao priložna oznaka uvjeta prema predikatu, označuju se u hrvatskim gramatikama nazivima *pogodbene rečenice*, *uvjetne rečenice* te *kondicionalne rečenice*. Raspodjela naziva *pogodbene rečenice* i *uvjetne rečenice* u hrvatskim gramatikama prikazana je u 10. tablici.

10. tablica: Raspodjela naziva *pogodbene rečenice* i *uvjetne rečenice* u hrvatskim gramatikama

pogodbene rečenice	uvjetne rečenice
Brabec, Hraste i Živković (pogodbene ili kondicionalne); Težak i Babić; Barić i dr.; Katičić; Raguž (pogodbene ili kondicionalne); Hudeček i Mihaljević	Silić i Pranjković (uvjetne (kondicionalne) rečenice)

Sukladno nazivu *uvjetne rečenice* u Silićevoj i Pranjkovićevoj se gramatici upotrebljava i naziv *priložna oznaka uvjeta*. U gramatici Barić i dr. u poglavlju o priložnim oznakama (u toj gramatici: adverbniim oznakama) navodi se da postoje priložne oznake vremena, mjesta, načina, uzroka, razloga, svrhe, položaja, smjera, dopuštanja, mjere, ograničenja, popratnih

okolnosti i druge (1995: 429), dakle ne navodi se priložna oznaka pogodbe. Bilo bi logično da priložne oznake koje se navode odgovaraju vrstama priložnih rečenica.

Nazivu *uvjetne rečenice* trebalo bi dati prednost zbog toga što on jasnije odražava što se tim rečenicama izriče. Naziv *pogodbene rečenice* zastupljeniji je u hrvatskoj gramatičarskoj tradiciji. Pri prihvatanju naziva *uvjetne rečenice* trebalo bi s njim uskladiti i naziv za priložnu oznaku (*priložna oznaka uvjeta*), kako je u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (2005: 308).

Naziv *uvjetne rečenice* nalazi se i u drugome izdanju *Hrvatske školske gramatike* (Hudeček i Mihaljević 2019.) i u *Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije* objavljenome 2019. godine. Obrada naziva *uvjetna rečenica* prikazana je na 7. slici.

uvjetna rečenica	
status naziva: naziv obrađivač: Lana Hudeček faza obradbe: autorski: ne	
definicija: priložna rečenica u kojoj je zavisna surečenica uvrštena na mjesto priložne oznake uvjeta osnovne surečenice i u kojoj se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj onako kako se priložna oznaka uvjeta odnosi prema predikatu	
projekt: jezikoslovje	
potpodručje: sintaksa	
podređeni pojam: moguća uvjetna rečenica; nestvarna uvjetna rečenica; stvarna uvjetna rečenica	
dopušteni naziv: kondicionalna rečenica	istovrijednica - engleski: conditional sentence
nepreporučeni naziv: pogodbena rečenica	istovrijednica - njemački: Konditionalsatz; Bedingungssatz
	istovrijednica - francuski: proposition circonstancielle de condition; proposition adverbiale de condition; conditionnelle
	istovrijednica - ruski: условное предложение
	jezična odrednica: višerječni naziv

7. slika: Obrada naziva *uvjetna rečenica* u *Jeni*

2.9. Apozicijske/apozitivne rečenice i odnos prema atributnima

Rečenice u kojima se zavisna surečenica prema glavnoj odnosi kao apozicija prema predikatu u nekim se gramatikama nazivaju *apozicijskima*, u drugima *apozitivnima*. Također, dok se u nekim gramatikama te rečenice navode kao vrsta zavisnosloženih rečenica, druge ih gramatike promatraju kao vrstu atributnih rečenica. Tako je, primjerice, u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici u kojoj se atributne rečenice dijele na *atributne rečenice u užemu smislu* (restriktivne) i *apozicijske rečenice* (nerestriktivne). One se spominju isključivo u kontekstu restriktivnosti i nemaju zasebno poglavlje.

Raguž ima *apozitivne rečenice* kao sinonim za *nerestriktivne rečenice*; spominje ih samo u kontekstu restriktivnosti, nemaju posebno poglavlje (on govori i o atributu u apozitivnome položaju). Katičić ima *apozitivne rečenice* također samo kad govori o dometnutim rečenicama

(za koje prije objašnjava da su im nerestriktivne podređene, odnosno da su sve nerestriktivne dometnute, ali nisu sve dometnute nerestriktivne).¹¹⁷ Međutim, naziv *apozitiv* (ni naziv *atributiv*) ne upotrebljava se u suvremenoj hrvatskoj gramatičarskoj praksi, a ne upotrebljavaju ga ni Raguž ni Katičić u svojim gramatikama, tako da nema ni tvorbenoga uporišta za naziv *apozitivne rečenice*.

Od imenice *apozicija* u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskoga jezika moguće je izvesti samo pridjev *apozicijski*, pa nazivu *apozicijska rečenica* treba dati prednost pred nazivom *apozitivna rečenica*. Raspodjela naziva *apozicijska rečenica* i *apozitivna rečenica* prikazana je u 11. tablici, a obrada naziva *apozicijska rečenica* prikazana je na 8. slici.

11. tablica: Raspodjela naziva *apozicijske rečenice* i *apozitivne rečenice* u hrvatskim gramatikama

apozicijske rečenice	apozitivne rečenice
Silić i Pranjković (vrsta atributnih); Hudeček i Mihaljević (samostalne)	Raguž (vrsta odnosnih); Katičić

¹¹⁷ „U svim je tim primjerima dometnuta rečenica, koje god vrste bila, prema ostalom dijelu složenoga sklopa i u odnosu zavisnoga i u odnosu nezavisnoga sklapanja. Zato i kažemo da je takva zavisna rečenica dometnuta. Neki lingvisti zovu takvo dometanje *apozicija*, pa bi za dometnute zavisne rečenice rekli da su *u apoziciji* ili da su *apozitivne*. Po toj terminologiji apozicija je svako nezavisno sklapanje rečenice s jednakim dijelovima, pa se za ono što ostane kad se uklone dijelovi koji se ponavljaju kaže da je apozicija onom rečeničnom ustrojstvu u nizu iz kojega se ti dijelovi nisu uklonili.

Tako bi bila apozicija i u primjeru

Nahrupila djeca, iz škole

To je rečenični niz

Nahrupila djeca, nahrupila djeca iz škole

S uklonjenim dijelovima koji se ponavljaju. Prema upravo spomenutoj terminologiji bio bi tu drugi član apozicija prvomu.” (Katičić 2002: 405).

apozicijska rečenica

status naziva: naziv || obrađivač: Lana Hudeček || faza obradbe: zaključano || autorski: ne

definicija: zavisnosložena rečenica u kojoj je zavisna surečenica uvrštena na mjesto apozicije u osnovnoj surečenici, u kojoj se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj onako kako se apozicija odnosi prema imenskoj riječi koju određuje

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

nepreporučeni naziv: apozitivna rečenica

istovrijednica - engleski: appositive clause

istovrijednica - njemački: Appositionssatz

istovrijednica - francuski: relative appositive; proposition relative appositive

istovrijednica - ruski: аппозитивное придаточное предложение

jezična odrednica: višerječni naziv

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/apozicijske-recenice/105/#pravilo>

napomena: U nekim se gramatikama apozicijske rečenice smatraju vrstom atributivnih rečenica. U tom se sustavu atributivne rečenice dijele na dopunske/nerestriktivne (apozicijske) i odredbene/restruktivne (sve ostale) atributivne rečenice. Tako je npr. u Silić, Josip, Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga, Zagreb. Naziv *apozitivna rečenica* u svojim gramatikama upotrebljavaju Katičić i Raguž. Međutim, naziv *apozitiv* (ni naziv *atributiv*) ne upotrebljava se u suvremenoj hrvatskoj gramatičarskoj praksi, a ne upotrebljavaju ga ni Raguž ni Katičić u svojim gramatikama, tako da nema ni tvorbenoga uporišta za naziv *apozitivne rečenice*. Od imenice *apozicija* u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskoga standardnog jezika moguće je izvesti samo pridjev *apozicijski*, pa se nazivu *apozicijska rečenica* daje prednost pred nazivom *apozitivna rečenica*.

8. slika: Obrada naziva *apozicijska rečenica* u *Jeni*

2.10. Značenje naziva *odnosna (relativna) rečenica* i sinonimni nizovi u nazivima vrsta odnosnih rečenica

Različite podjele imaju, naravno, i utjecaj na različito značenje određenih naziva. Primjerice, opći gramatički naziv *odnosna/relativna rečenica* u različitim gramatikama ima različito značenje, što se može iščitati iz njegovih definicija. Odnosnim se rečenicama u Težakovoj i Babićevoj gramatici (2004.) nazivaju rečenice u kojima „ulogu veznika imaju odnosne zamjenice *tko, što, koji, čiji, kakav, kolik*” (2004: 261). U Brabecovoj, Hrastinoj i Živkovićevoj gramatici (1970.) odnosne se rečenice spominju u kontekstu subjektivnih (1970: 204) i atributivnih rečenica (1970: 205): U subjektivne rečenice idu: „Odnosne rečenice, tj. one subjektivne rečenice koje se vežu odnosnim zamjenicama *tko, što...*”; „U atributivne rečenice idu: 1. Odnosne ili relativne rečenice koje se vežu odnosnim zamjenicama *koji, kakav, čiji*. (...) Mjesto *koji* može se uzeti i zamjenica *što*. (...) Ponekad se mjesto *koji, koja, koje* nađe veznik te. 2. Rečenice koje se vežu odnosnim priložima *gdje, kamo, kuda, otkuda...*”. Dakle, i u toj se gramatici odnosnim rečenicama smatraju samo rečenice u kojima su vezno sredstvo odnosne zamjenice. Odnosnim se rečenicama u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. nazivaju rečenice u kojima su vezničke riječi: odnosne zamjenice *tko, što, koji, čiji*; odnosni pridjevi *kakav, kolik* i odnosni

prilog *što* (1995: 472), a rečenice s odnosnim priložima ne smatraju se odnosnim rečenicama.¹¹⁸ Katičić odnosne rečenice definira isto kao što su definirane u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr.

Iz Raguževe se podjele može jasno vidjeti da odnosnim rečenicama smatra i (sve!) rečenice u kojima su vezna sredstva odnosni prilozi. Dapače, za razliku od svih ostalih gramatika, on među odnosne rečenice uvrštava (bez ikakva ograničenja) i one priložne rečenice koje kao vezno sredstvo imaju kakav odnosni prilog (vremenske, mjesne i načinske rečenice) bez obzira na prisutnost/odsutnost imenske riječi u osnovnoj surečenici kojom se označuje mjesto, vrijeme ili način.

Silić i Pranjković također odnosnim rečenicama smatraju i rečenice uvedene odnosnim priložima, ali uz bitno ograničenje: „Odnosne atributne surečenice mogu se uvoditi i odnosnim priložima sa značenjem mjesta, vremena ili načina, s tim da onda u osnovnoj surečenici obvezno dolaze imenske riječi kojima se označuje mjesto, vrijeme ili način. Da je tu stvarno riječ o odnosnim atributnim rečenicama, vidi se po tome što su sve one zamjenjive rečenicama sa zamjenicom *koji...*” (Silić i Pranjković 2005: 355). Naglašava se, dakle, da odnosni prilog može biti sredstvo u odnosnim rečenicama, ali da, naravno, nije dovoljna samo prisutnost odnosnoga priloga kao veznoga sredstva u rečenici da bi rečenica bila odnosna. Osim odnosnih zamjenica u njima može biti i odnosni veznik *što*.

Dalje Raguž (1997: 394) odnosne rečenice dijeli na *obavezne* i *neobavezne* te napominje da se te rečenice u literaturi označuju i drugim nazivima: „Obavezne i neobavezne odnosne rečenice poznate su u literaturi i kao *odredbene* i *objasnidbene*, zatim *atributivne* i *apozitivne*, *restriktivne* i *apozitivne* i sl.” te malo dalje piše: „odnosne rečenice, uz podjelu na obavezne i neobavezne (tj. na *restriktivne* i *apozitivne* ili *odredbene* i *objasnidbene...*”.

Po stupnju određenosti odnosne zamjeničke riječi Raguž odnosne rečenice dijeli na opće i pojedinačne odnosne rečenice, a podvrsta su općih odnosnih rečenica opće hipotetičke rečenice, u kojima je stupanj neodređenosti najviši, sveobuhvatan. Raguž ne navodi nerestriktivne rečenice prema restriktivne rečenice, nego par restriktivne rečenice i apozitivne rečenice. Odnosne rečenice, uz podjelu na obavezne i neobavezne (tj. na restriktivne i apozitivne ili odredbene i objasnidbene), imaju podjelu po stupnju određenosti odnosne zamjeničke riječi na opće odnosne i na pojedinačne odnosne rečenice, a kao vrsta općih

¹¹⁸ Objašnjava se primjerice, razlika između odnosne rečenice *Kata je utjerala djecu u kuću u kojoj su zagorjeli žganci smrdjeli po ratnom paležu.* i rečenice *Kata je utjerala djecu u kuću gdje su zagorjeli žganci smrdjeli po ratnom paležu.* te se za drugu navedenu rečenicu kaže: „Tako nastala mjesna rečenica jednakovrijedna je odnosnoj. Od odnosne se razlikuje samo svojom vezničkom riječi *gdje*.” (Barić i dr. 1997: 480).

odnosnih rečenica izdvajaju se hipotetičke opće odnosne rečenice. Raguž ima posve drukčiju podjelu odnosnih rečenica prema kojoj sve vremenske, mjesne, načinske i poredbene te količinske s priložima *koliko* i *što* smatra odnosnima jer te vrste rečenica navodi samo u poglavlju *Odnosne (relativne) rečenice*. Podjela odnosnih rečenica prema Raguževoj gramatici prikazana je u 12. tablici.

12. tablica: Podjela odnosnih rečenica prema Raguž (1997.)

<i>po tome u kakvu je odnosu zavisna surečenica prema osnovnoj</i>	obavezne (navodi sinonime: odredbene, atributivne, restriktivne)	neobavezne (navodi sinonime: objasnidbene, apozitivne) ¹¹⁹
<i>po stupnju određenosti zamjeničke riječi</i>	opće <i>podvrsta:</i> hipotetičke	pojedinačne

Pranjkoć (1993.) restriktivnost objašnjava u poglavlju o atributnim rečenicama, ali napominje da nisu sve atributne rečenice obavezno odnosne (niti su, naravno, sve odnosne rečenice uvijek atributne), odnosno, atributne rečenice koje se uvode po značenju antecedenta nisu odnosne, npr. *Odluka da se ide na izbore mnogima se nije svidjela*. Podjela odnosnih rečenica prema Silićevoj i Anićevoj gramatici prikazana je u 13. tablici, a prema Barić i dr. (1997.) i Katičić (2002.) u 14. tablici.

13. tablica: Podjela odnosnih rečenica prema Silić i Pranjković (2005.)

<i>po tome koji rečenični dio vezno sredstvo ili cijela zavisna surečenica zamjenjuje</i>	subjektne odnosne rečenice		
	objektne odnosne rečenice		
	predikatne odnosne rečenice		
	atributne odnosne rečenice	<i>po tome u kakvu je značenjskome odnosu zavisna</i>	restriktivne (odredbene, atributne „u užem smislu”) atributne rečenice

¹¹⁹ Sve su apozicijske rečenice nužno nerestriktivne, ali jesu li sve objasnidbene ili dopunske nužno apozicijske? Dodatnu terminološku nejasnoću stvara i to što naziv *objasnidbene rečenice* Pranjković (1993.) upotrebljava za vrstu sastavnih, a naziv *dopunske rečenice* Raguž (1997.) za vrstu zavisnosloženih bezvezničkih rečenica. Naziv *objasnidbene rečenice* dalje Raguž upotrebljava za vrstu zavisnosloženih rečenica, naslov je poglavlja *Izrične (deklarativne) i objasnidbene (eksplikativne) rečenice*; u poglavlju dalje upotrebljava naziv *izrične rečenice*, a nejasno ostaje jesu li mu to sinonimni nazivi (iz kazala se može zaključiti da jesu). U kazalu ima: *objasnidbena rečenica v. izrična; objasnidbene rečenice v. neobavezne*.

		<i>surečenica prema osnovnoj</i>	nerestriktivne (objasnidbene, apozicijske) atributne rečenice
--	--	----------------------------------	---

14. tablica: Podjela odnosnih rečenica prema Barić i dr. (1997.) i Katičić (2002.)

odredbene	objasnidbene (dometnute, ali dometnute ne moraju nužno biti odnosne)
-----------	--

Iz podjela je jasno da se one temeljno razlikuju: 1. u različitoj uporabi naziva *odnosne* rečenice, 2. po tome što se Raguževa (1997.) podjela na restriktivne i nerestriktivne odnosne rečenice odnosi na sve odnosne rečenice, a Silić i Pranjković (2005.) podjelu na restriktivne i nerestriktivne rečenice uvode kod atributnih odnosnih rečenica. Prema Raguževu modelu restriktivne bi se rečenice definirale npr. kao vrsta odnosnih rečenica (definiranih drukčije nego i u jednoj hrvatskoj gramatici), prema Pranjkovićevu (1993.) kao vrsta atributnih odnosnih rečenica, što je svakako točnije i preciznije ako se slijedi temeljno leksikografsko načelo da definicija počinje prvim nadređenim pojmom. Raguž i ne može na taj način precizirati definiciju restriktivnih i nerestriktivnih rečenica jer u svojoj podjeli rečenica koja se temelji isključivo na veznim sredstvima nema podjelu prema dijelu osnovne rečenice na čije se mjesto zavisna surečenica uvrštava, dakle, on i ne upotrebljava nazive *subjektna rečenica*, *objektna rečenica*, *predikatna rečenica* itd.

Osvrnut ćemo se još na sinonimne nizove koji se pojavljuju pri podjeli odredbenih i objasnidbenih rečenica kao vrste atributnih odnosnih rečenica. Uključujemo nazive iz Raguževe podjele odnosnih rečenica općenito jer se ona odnosi na sve, pa stoga i na atributne rečenice. Navodimo ih abecednim redom s istaknutim nazivima u obama nizovima koji se pojavljuju u svim pregledanim gramatikama:

- atributivne (Raguž), atributne „u užem smislu” (Pranjković), obavezne rečenice (Raguž), **odredbene rečenice** (Raguž, Katičić, Barić i dr., Pranjković), restriktivne rečenice (Raguž, Pranjković),
- apozicijske (Pranjković), apozitivne (Raguž), dopunske rečenice (Pranjković), neobavezne rečenice (Raguž), **objasnidbene rečenice** (Raguž, Katičić, Barić i dr.), nerestriktivne rečenice (Pranjković)

Nazivi *odredbene rečenice* i *objasnidbene rečenice* najpotvrđeniji su nazivi za odnosne atributne rečenice u kojima zavisna surečenica konkretizira značenje imenske riječi u osnovnoj

surečenici, odnosno u kojima se zavisna surečenica odnosi na cijelu osnovnu surečenicu. Tim hrvatskim nazivima odgovaraju nazivi s internacionalnom sastavnicom *restriktivne rečenice* i *nerestriktivne rečenice*. Dok se naziv *odredbene rečenice* u svim priručnicima upotrebljava kako bi označio atributne odnosne rečenice u kojima se zavisna surečenica odnosi na imensku riječ u osnovnoj surečenici te suzuje njezino značenje, naziv *objasnidbene rečenice* u hrvatskim se gramatikama upotrebljava u više značenja:

objasnidbene rečenice **1.** atributne odnosne rečenice u kojima se zavisna surečenica odnosi na cijelu osnovnu rečenicu – nerestriktivne rečenice (Raguž 1997., Barić i dr. 1997., Katičić 2002.) **2.** izrične rečenice („**735** Izrične rečenice uvrštavaju se u glavnu kao dodatan sadržaj neke riječi. One taj sadržaj tumače, pa bi se po tome mogle zvati i *objasnidbene* ili *eksplikativne*.” (Katičić 2002: 735) (Raguž 1997., Katičić 2002.), **3.** vrsta sastavnih rečenica (npr. npr. *Sajam je dvaput godišnje: u proljeće i u jesen.*) (Silić i Pranjković 2005.), **4.** šesta vrsta nezavisnosloženih rečenica („Veznički su prilozi objašnjenja *jer* i *ta*, a starinsko je i stilski silno obilježeno *bo*.” (Katičić 2002: 171).

I naziv *dopunske rečenice* koji se upotrebljava u Silićevoj i Pranjkovićevoj (2005.) gramatici za atributne rečenice u kojima se zavisna surečenica odnosi na cijelu osnovnu surečenicu, također je u hrvatskim gramatikama višeznačan:

dopunske rečenice **1.** atributne rečenice u kojima se zavisna surečenica odnosi na cijelu osnovnu surečenicu – nerestriktivne rečenice **2.** vrsta zavisnosloženih bezvezničkih rečenica Raguževu (1997.) nazivu *dopunske rečenice* odgovara Katičićev (2002.) naziv *dometnute rečenice*¹²⁰).

Primjeri naziva *odnosne rečenice* te naziva za njihove vrste pokazuju sve poteškoće koje se pojavljuju pri pokušaju uređivanja osnovnoga jezikoslovnog nazivlja te također upućuju na to da je nemoguće normirati jedan naziv bez rješavanja cijele mreže naziva koji se u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi i gramatikama upotrebljavaju kao sinonimni. To se odnosi na uređivanje nazivlja svake struke.

¹²⁰ „Zavisne se rečenice domeću tako da se, premda su uvrštene kao zavisne, prema ostalim dijelovima složene rečenice odnose kao da su sklopljene nezavisno. Te su rečenice po tome i zavisne i nezavisne, pa im je položaj u ustrojstvu složene rečenice kao u zavisnih rečenica, a odnos prema drugim njezinim dijelovima kao u nezavisnih. Zbog toga dometnute zavisne rečenice imaju u sklopu složene rečenice samostalniji položaj nego ga inače imaju zavisne rečenice.” (Katičić 2002: 369).

3. Zaključak

U ovome se poglavlju pokazuje da su u temeljnome sintaktičkom nazivlju odnosi često veoma složeni te da ih je i nemoguće riješiti bez konsenzusa o temeljnome tradicionalnom gramatičkom opisu koji će se temeljiti na jednoznačnome gramatičkom nazivlju koje bi se primjenjivalo u udžbenicima i u školskome sustavu. Naravno da u znanstvenome opisu postoji i znanstvenikova sloboda da uvede i drukčije kriterije podjele, da se pogledi mijenjaju kad se napuste tradicionalni opisi te da određeni teorijski okviri zahtijevaju i drukčije nazivlje i dodavanje novih značenja jezikoslovnim nazivima, ali bi nadasve korisno bilo u svakome takvu radu ili priručniku donijeti pojmovnik, odnosno naznačiti u kojemu se značenju koji naziv upotrebljava.

Bez obzira na to o kakvome sustavu podjele bila riječ, ona bi trebala biti takva da se ne miješaju kriteriji podjele, odnosno da svaki kriterij podjele obuhvaća sve pojmove na koje se odnosi. Taj se kriterij ne poštuje, kako smo pokazali, u najvećemu broju suvremenih hrvatskih gramatika.

Za potrebe opće gramatike namijenjene u prvome redu poučavanju i učenju smatramo najboljom podjelu u kojoj se složene rečenice na prvome stupnju dijele na nezavisnosložene i zavisnosložene, potom unutar svake skupine na vezničke i bezvezničke te se te skupine dalje raščlanjuju. Pritom je nužno uspostaviti jasno definirane kriterije za svrstavanje bezvezničkih rečenica u nezavisnosložene ili zavisnosložene; takve kriterije koji se temelje na mogućnosti preoblika donose Silić i Pranjković (2005: 321).

Daljnja podjela vezničkih zavisnosloženih rečenica koja se temelji na tome na mjesto kojega se rečeničnog dijela glavne surečenice uvrštava zavisna surečenica (klasična definicija u gramatikama koje primjenjuju funkcionalni kriterij u klasifikaciji rečenica), odnosno na tome kako se zavisna surečenica odnosi prema glavnoj (odnosno kao koji rečenični dio prema predikatu) (definicija prema Silić i Pranjković 2005: 334) stalnica je hrvatske gramatičarske tradicije i smatramo da ju je dobro zadržati u daljnjoj razradbi vezničkih rečenica u okviru tradicionalne gramatike te unutar pojedine vrste provoditi sve daljnje podjele. Smatramo da bi pojam osnovne rečenice bilo nužno uvesti u udžbenike hrvatskoga jezika i školske gramatike. Takva se podjela, oslanjajući se na model donesen u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (2005.) i pojednostavnjujući ga za školske potrebe, uglavnom provodi u gramatici Hudeček i Mihaljević (2017. i 2019.). Godine 2019. objavljen je i *Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*, koji u najvećoj mjeri slijedi rješenja predložena u

gramatici Hudeček i Mihaljević (2019.) te otvara prostor za ujednačavanje podjela rečenica i s njima povezanoga nazivlja u poučavanju.

U temeljnome nazivlju zavisnosložene rečenice postoje s jedne strane sinonimni parovi i nizovi, a s druge višeznačni nazivi. Obje su pojave u skladu s temeljnim terminološkim načelima nepoželjne te se u ovome poglavlju daju rješanja za razrješenje nekih sinonimnih parova i nizova primijenjena u *Jeni*. Također se slijedi načelo da se jednim nazivom u jednoj struci označuje jedan pojam.

Literatura

Anić, Vladimir; Silić, Josip. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Školska knjiga – Novi Liber. Zagreb.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1996. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Babić, Stjepan; Moguš, Milan. 2010. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.

Barić, Eugenija i dr. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Belošapkova, Vera Arsen'evna. 1976. *Sovremennyj russkij jazyk: sintaksis*. Vysšaja škola. Moskva.

Gadžijeva, Sofija i dr. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut. Zagreb.

Horvat, Marijana; Mihaljević, Milica. 2007. Analiza osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika i priručnika hrvatskoga jezika. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/4: 151–169.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka (ur.) 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine. Zagreb.

Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2005. Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina. *Sintaktičke kategorije*. Ur. Kuna, Branko. Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Osijek. 283–334.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2008. Veznička sinonimija i antonimija u hrvatskoj leksikografiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34/1. 167–199.

Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2010. Kojeg su tipa rečenice *Otputovao je u Francusku da bi tamo umro*. *Jezična skladanja – Zbornik o šezdesetogodišnjici prof. dr. Ive Pranjkovića*. Ur. Badurina, Lada; Mihaljević, Vine. Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko. Zagreb. 93–101.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2012. *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2013. Pregled gramatike hrvatskoga jezika. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Ur. Bičanić, Ante. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica. Zagreb. 127–383.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018. Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela). *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 1*. Ur. Mlikota, Jadranka. Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek. 183–205.

Hudeček, Lana; Milica Mihaljević. 2019. Podjela i nazivlje zavisnosloženih rečenica u novijim hrvatskim gramatikama. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/2. 437–471.

Jozić, Željko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Mihaljević, Ana. 2018. *Sintaksa hrvatskoglagoljskih tekstova prevedenih s latinskoga*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 455 str.

Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. HFD. Zagreb.

Mihaljević, Milan. 2004. Veznik „da” u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Slavia Meridionalis* 4. 9–34.

Mihaljević, Milica. 1998. *Terminološki priručnik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora. 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest. Sremski Karlovci – Novi Sad.

Pranjeković, Ivo. 1993. *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Škiljan, Dubravko. 1994. *Pogled u lingvistiku*. Naklada Benja. Rijeka.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 1973. *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika: za osnovne i druge škole*. Školska knjiga. Zagreb.

Vukojević, Luka. 2007. Nekoliko sintaktičkih naziva. *Suvremena lingvistika* 64/2. 191–206.

Vukojević, Luka. 2008. *Izražavanje posljedičnih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku*. Institut za hrvatski standardni jezik. Zagreb.

Izvori

Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Globus. Zagreb.

- Barić, Eugenija i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. 1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Dujmović-Markusi, Dragica 2004. *Fon-fon 3. Profil*. Zagreb.
- Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017.¹, 2019.² *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Globus. Zagreb.
- Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Matica hrvatska.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2004. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Matea Birtić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mbirtic@ihjj.hr

Milan Mihaljević

Staroslavenski institut
Demetrova 11, HR-10000 Zagreb
mihalj@stin.hr

NAZIVLJE U GENERATIVNOJ GRAMATICI

1. Uvod

Pojava generativne gramatike polovicom 20. stoljeća označila je znatan zaokret u pristupu prirodnomu jeziku prema u to vrijeme vladajućoj strukturalističkoj teoriji i prema tradicionalnoj gramatici i jezikoslovlju. Posljedica je pojave nove teorije velik broj novih pojmova i naziva kojih nije bilo u našem tradicionalnom jezikoslovnom nazivlju, a to znači da ih nema ni u starijim jezikoslovnim rječnicima. Generativna se teorija od početka do danas neprestano razvijala i mijenjala. Više je puta tijekom toga razdoblja mijenjan i opći teorijski okvir, a unutar svakoga okvira razvijao se niz podteorija. Zbog toga se stalno u teoriji pojavljuju novi pojmovi i novi nazivi, a neki pojmovi djelomice mijenjaju svoje definicije i značenja. Katkad se zbog toga modificiraju i sami nazivi, a neki pojmovi koji su u određenome razdoblju i teorijskome okviru imali veliku ulogu u kasnijim razdobljima gube važnost, a time se i njima pridružen naziv prestaje upotrebljavati. Hrvatsko nazivlje generativne gramatike nije do danas bilo usustavljeno¹²¹ ni sustavno normirano. Stoga je projekt *Jena* prilika da se usustavi i normira barem dio nazivlja generativne gramatike.

2. Sinonimija

Različiti su autori za isti pojam upotrebljavali različite nazive, a nerijetko i isti autor u različitim svojim radovima.¹²² Najčešće je riječ o usporednoj uporabi engleskoga ili internacionalnoga i domaćega, hrvatskog naziva. Evo nekoliko primjera: *reprezentacija* – *prikaz*, *domena* – *područje*, *adjunkt* – *dodatak*, *komplementator* – *dopunjač*, *adjacencija* – *priložnost*,

¹²¹ Treba reći da je stanje s nazivljem generativne fonologije bolje nego ono s nazivljem sintakse i semantike. U rječniku fonoloških pojmova uz knjigu Višnje Josipović Smojver (2017.) nazivlje je usustavljeno, ali normativno nije do kraja ujednačeno. Znatan prinos usustavljanju nazivlja dala je i knjiga Zrinke Jelaske (2004.).

¹²² Tako primjerice Milan Mihaljević 1991. upotrebljava naziv *reprezentacija*, a 1998. naziv *prikaz*.

subjacencija – podložnost, transformacija – preoblika, derivacija – izračun itd. Rjeđe je riječ o smjenjivanju dvaju domaćih naziva, kao što su primjerice nazivi *doseg* (kvantifikatora/operatora) i *domet* (kvantifikatora/operatora). Iako smo se načelno držali pravila da treba dati prednost domaćemu nazivu¹²³, to nije uvijek provedivo zbog različitih razloga. Katkad je pravilo o davanju prednosti domaćemu nazivu u sukobu s načelima proširenosti i prihvaćenosti naziva među autorima koji ga upotrebljavaju. Primjer je toga znatno češća uporaba naziva *domena* od domaćega istoznačnog naziva *područje*, koji je riječ općega jezika. Nadalje, zbog težnje formalizaciji opisa generativna je gramatika neke pojmove i njihove nazive preuzela iz matematike i simboličke logike, a među stručnjacima tih područja kod nas su već ukorijenjeni i općenito prihvaćeni internacionalni nazivi, pa se davanjem prednosti domaćemu nazivu pred internacionalnim u jezikoslovlju gubi znanje o tome da je riječ o istome pojmu kao u matematici. Primjer su toga nazivi *transformacija* i *derivacija*. Dodatni je problem kod naziva *transformacija* i *preoblika* to da je u jezikoslovlju, dijelom zahvaljujući i autoritetu Radoslava Katičića, koji ga je uveo, domaći naziv *preoblika* proširen jednako kao i internacionalni naziv *transformacija*. Nije sporno da oba ta naziva trebaju biti dopuštena, ali je teško odlučiti koji treba imati položaj preporučenoga naziva u nazivlju generativne gramatike, tim više što je shvaćanje toga pojma u Katičićevoj sintaksi bliže pojmu transformacije kod Zelig Harrisa nego onomu koji je uobičajen u generativnoj gramatici. Lako je odlučiti između naziva *doseg* i *domet*, koji su također posuđeni iz matematike i logike kao prijevodi engleskoga *scope*. Naziv *doseg* znatno je prošireniji i prihvaćeniji među stručnjacima, matematičarima i logičarima te jezikoslovcima. Naziv *domet* kod hrvatskih znanstvenika pojavljuje se iznimno rijetko. Stoga je u tome slučaju, kako bi se izbjegla nepotrebna sinonimija u nazivlju, moguće jednoznačno reći da se preporučuje jedino naziv *doseg*. Za neke pojmove do danas nije predložen zadovoljavajući, šire prihvaćen domaći naziv, pa se stoga mora preporučiti uporaba međunarodnoga naziva. Takav je slučaj s nazivom *determinator*, koji je istovrijednica engleskoga *determiner*. To je naziv sintaktičke kategorije koju čine riječi i/ili morfemi čija je prototipna uloga modificiranje imenica, a nemaju vlastiti opisni sadržaj.¹²⁴ Postoje i obrnuti slučajevi kad dvama stranim (engleskim) nazivima odgovara jedan domaći naziv. Tada se za jedan bira međunarodni, a za drugi domaći naziv. Primjer su takva izbora hrvatski nazivi *konstituent* i *sastavnica* nastali na temelju engleskih istovrijednica *constituent*

¹²³ Jedno je od osnovnih terminoloških načela da domaći naziv ima prednost pred stranim (Mihaljević i Hudeček 2009: 70). Međutim, kako se često naglašava, potrebno je uvijek voditi računa o svim terminološkim načelima, a ne samo o jednome (Mihaljević i Hudeček 2009: 76).

¹²⁴ Toj kategoriji pripadaju članovi i pokazne zamjenice, a u mnogim se jezicima u nju uvrštavaju i kvantifikatori i brojevi.

i *component*. Oba naziva pripadaju generativnoj teoriji, a naziv *konstituent* s istim ili sličnim sadržajem i drugim jezikoslovnim potpodručjima. Oba bi se engleska naziva, i *constituent* i *component*,¹²⁵ mogla prevesti hrvatskom istovrijednicom *sastavnica*. U minimalističkome modelu gramatike postoje fonološka sastavnica (*phonological component*) i semantička sastavnica (*semantic component*), koje su podsustavi računskoga sustava. Naziv *sastavnica* za ta dva dijela računskoga sustava dobro je udomaćen hrvatski naziv¹²⁶ te je u tome obliku uključen i u obradu u okviru projekta *Jena*. Za engleski naziv *constituent* u okviru generativne gramatike izabrali smo međunarodni naziv *konstituent*. Tako smo zadržali razliku između dvaju spomenutih pojmova, a naziv *konstituent* ostaje proziran u odnosu na svoje englesko podrijetlo. Naime, odluka o izboru stranoga naziva *konstituent* nije posve nedvojbeno jer sličan ili isti pojam nalazimo u hrvatskim jezikoslovnim djelima pod nazivom *sastavnica*. Pojam je konstituenta u velikoj mjeri populariziran unutar Bloomfieldove teorije neposrednih konstituenata, a ključan je pojam svih generativnih teorija u širemu smislu¹²⁷, a ne samo generativne teorije u užemu smislu¹²⁸, te se danas više ili manje smatra jednim od ključnih općejezikoslovnih pojmova. U hrvatskim je jezikoslovnim djelima potvrđena uporaba obaju naziva. Naziv *sastavnica* te izvedeni nazivi (primjerice *sastavnička struktura*) prisutni su u prijevodu djela L. Traska *Temeljni lingvistički pojmovi* (Trask 2005.) i u drugim preglednim djelima, primjerice u Škiljan (1994.). U djelima pisanim unutar generativnih teorija potvrđena je uporaba naziva *konstituent* (Mihaljević 1998., Mihaljević 2004.), koji se može naći i u nekim drugim pojmovnicima (Simeon 1969.). Zbog proširenosti u domaćoj generativnoj literaturi te zbog razgraničenja od naziva *sastavnica* (*component*) zaključujemo da nazivu *konstituent* treba dati prednost, a naziv *sastavnica* treba biti dopušten. Uporaba naziva *konstituent* opravdana je i u općejezikoslovnome nazivlju zbog važnosti toga pojma u generativnim teorijama te njegova preciznoga određenja upravo u tim teorijama.

¹²⁵ Engleski se naziv *component* pojavljuje i u drugim jezikoslovnim pravicima, međutim s drugim sadržajem, pa taj naziv ili nazive zato ovdje i ne spominjemo.

¹²⁶ Vidi npr. Mihaljević 1998. i 2004.

¹²⁷ Generativne su teorije u širemu smislu tzv. gramatike fraznih struktura (gramatika poopćenih fraznih struktura, leksička funkcionalna gramatika, gramatika frazne strukture vođena glavom).

¹²⁸ Pod generativnom gramatikom u užemu smislu podrazumijevamo teoriju koja slijedi razvoj generativne misli kako je oblikovana u djelima N. Chomskoga (rana teorija, standardna teorija, proširena standardna teorija, teorija upravljanja i vezanja, minimalistički program).

3. Višeznačnost naziva

Kako je već spomenuto, generativna gramatika teži tomu da bude formalizirana (precizno izražena) teorija prirodnoga jezika. Zbog toga neki nazivi u njoj poprimaju djelomice drukčije značenje i definiciju nego u tradicionalnome jezikoslovlju. Kao primjere toga možemo navesti nazive *anafora* i *veznik*. Naziv *anafora* ima u generativnoj gramatici uže i znatno preciznije značenje nego tradicionalni naziv. U Simeonovu *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva*¹²⁹ anafora je definirana kao „stilistička figura, pjesnička konstrukcija: ponavljanje jedne ili više riječi na početku dvaju ili više stihova ili strofa ili rečenica (dijelova perioda ili čitavih perioda); time se stvara paralelizam rečenica ili stihova i naglašava se ponavljana riječ (ili niz riječi, ili izreka).” U generativnoj je gramatici anafora izraz koji nema vlastito izvanjezično značenje (referenciju), nego ga dobiva posredstvom odgovarajućega antecedensa unutar iste skupine ili rečenice.¹³⁰ I naziv *veznik* ima u generativnoj gramatici znatno uže značenje od onoga tradicionalnog, koje obuhvaća usporedne (koordinacijske) i zavisne (subordinacijske) veznike. U generativnoj su gramatici to dvije različite sintaktičke kategorije. Naziv *veznik* odnosi se samo na usporedne veznike kao što su *i*, *ili*, *a* i sl., dok zavisni veznici kao što su *da*, *li*, *zar*, *ako* i sl. pripadaju sintaktičkoj kategoriji koja je nazvana *dopunjač (komplementator)*.¹³¹ Kao primjer naziva koji je tijekom vremena dijelom mijenjao svoje značenje možemo uzeti naziv *komanda*, koji označuje jedan od najvažnijih odnosa među konstituentima u rečenici u većini generativnih teorija. Pojam koji se pojavio u drugoj polovici šezdesetih godina 20. stoljeća pod nazivom *komanda (command)* u literaturi je definiran na nekoliko načina. Najčešće se upotrebljava definicija Tanye Reinhart (1976: 32), koja je prva upotrijebila i najčešći naziv toga odnosa *c-komanda*.¹³² U teoriji načela i parametara u osamdesetim godinama 20. stoljeća, uz *c-komandu* kako je definira Reinhart, nastaje i srodan naziv *m-komanda*. Time je *c-komanda* prestala biti istoznačnica za komandu općenito i postala samo jedan od njezinih potpojmov. Oba se naziva definiraju s pomoću nadređenosti/podređenosti. Međutim, definicija *c-komande* temelji se na pojmu neposredne nadređenosti/podređenosti, dok je za definiciju komande ključna prva maksimalna projekcija (sintaktička skupina) koja je

¹²⁹ Usp. Simeon 1969: 62.

¹³⁰ Usp. Radford 2004: 434. Tipične su anafore u hrvatskome jeziku povratna zamjenica *sebe* i povratno-posvojna zamjenica *svoj*.

¹³¹ *Veznik (conjunction)* definira se kao riječ s pomoću koje se povezuju (združuju) dva ili više izraza, a *dopunjač (complementiser)* kao riječ koja uvodi (su)rečenicu ili kao položaj na lijevome rečeničnom rubu na kojemu se obično pojavljuju riječi kao što su *da*, *ako*, *li*, *zar* i sl., koje pripadaju navedenoj sintaktičkoj kategoriji. Usp. Radford 2004: 442–443.

¹³² Engleski naziv *c-command* nastao je skraćivanjem od *c(onstituent)-command*. U bilješci 13 na 53. stranici svoje disertacije Reinhart zahvaljuje Nicku Clementsu koji je predložio taj naziv.

nadređena komandirajućoj kategoriji. U minimalističkome je programu koji se počeo razvijati u devedesetim godinama 20. st. m-komanda izgubila svoju ulogu, pa se i naziv prestao gotovo u potpunosti upotrebljavati. Tako je c-komanda opet ostala jedini relevantan pojam i naziv, a sve se češće u nazivu izostavlja predmetak *c-* i pojavljuje se samo prvotni naziv *komanda* (*command*) s istim značenjem. Obrada naziva *komanda* prikazana je na 1. slici.

komanda	
status naziva: naziv	
definicija: odnos među čvorovima u strukturalnome stablu pri kojemu čvor α komandira čvoru β ako i samo ako čvor α nije nadređen čvoru β i čvor β nije nadređen čvoru α , a svaki čvor koji je nadređen čvoru α nadređen je i čvoru β	
projekt: jezikoslovije	
potpodručje: generativna gramatika	
dopušteni naziv: c-komanda	istovrijednica - engleski: command, c-command
	istovrijednica - njemački: Konstituenten-Kommando, C-Kommando
	istovrijednica - francuski: commande, c-commande
	istovrijednica - ruski: c-command
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski

1. slika: Obrada naziva *komanda* u *Jeni*

Naziv je kojemu se također mijenja značenje ovisno o vremenu nastanka ili podteoriji u kojoj je nastao i naziv *leksikon*. Pojam leksikona ili rječnika prisutan je gotovo u svim fazama razvoja generativne gramatike, međutim opseg i pojam toga naziva mijenjali su se tijekom vremena te je drukčije poimanje toga naziva prisutno i danas. Prije nego što se osvrnemo na različita značenja naziva *leksikon*, potrebno je reći nešto o odnosu naziva *leksikon* i *rječnik*. S obzirom na to da naziv *rječnik* ima široku uporabu u drugim potpodručjima jezikoslovlja te da je naziv *leksikon* u smislu apstraktne zbirke leksičkih jedinica dobro potvrđen u hrvatskim radovima iz generativne lingvistike (Birtić 2008., Mihaljević 1998., 2004.) te zbog uključenosti korijena *leks-* i u druge nazive iz generativne lingvistike koji se odnose na leksikon, a već su udomaćeni u hrvatskome jeziku (leksikalizam, slabi i jaki leksikalizam, leksikalistička pretpostavka, leksička/leksikonska jedinica, leksički/leksikonski unosak, leksičko unošenje, leksički niz, leksička pravila), odlučili smo i u *Jeni* izabrati internacionalizam *leksikon* kao istovrijednicu engleskoj riječi *lexicon*. U spomenutome je primjeru jasno da se zbog potvrđenosti i

prihvaćenosti naziva te zbog lakšega stvaranja tvorenica daje prednost stranomu pred domaćim nazivom.¹³³

Različitih pristupa pojmu leksikona unutar generativne gramatike ima mnogo, tako da ćemo u okviru ovoga rada moći spomenuti samo neke. Pojam se leksikona u generativnoj gramatici razlikuje s obzirom na dva parametra: 1. čini li leksikon jednu sastavnicu gramatike ili se sastoji od više dijelova koji su raspoređeni po različitim dijelovima gramatike i 2. koje jedinice leksikon sadržava – apstraktne ili konkretne elemente, frazeme, riječi, korijene, morfeme, pravila tvorbe riječi, fonološka pravila, obilježja, snopove obilježja itd. U najranijoj teoriji generativne gramatike leksikon nema izdvojeno mjesto u gramatici, on je dio sintakse. U standardnoj teoriji leksikon postaje samostalni dio gramatike te se shvaća kao „zbirka leksičkih jedinica od kojih je svaka određena fonološki, sintaktički i semantički” (Mihaljević 1998: 54). Leksikon sadržava leksičke unoske, tj. leksičke jedinice s njihovim obilježjima. Uvođenjem (slabe) leksikalističke pretpostavke leksikon počinje sadržavati i neka pravila tvorbe riječi, kao primjerice dio derivacijske morfologije (Chomsky 1970.). Prema Chomskome (1970.) izvedenice nastaju u leksikonu, dok *gerundi* i složenice nastaju u sintaksi. S uvođenjem jake leksikalističke pretpostavke (Di Sciullo i Williams 1987.), prema kojoj sintaksa ne vidi unutarnju strukturu riječi, leksikon posljedično sadržava i cjelovite riječi, koje se unose na završne čvorove derivacijskoga stabla. Sličan pristup leksikonu zadržao se do ranoga minimalizma, u kojemu se pretpostavlja da se u sintaksu unose potpuno oblikovane riječi, čija se gramatička obilježja provjeravaju u sintaksi. Jedna od teorija koja propitkuje tradicionalni pojam leksikona te je u suprotnosti s leksikalističkim pristupima distribuirana je morfologija nastala početkom 90-ih godina 20. stoljeća. U toj se teoriji morfologija ne razlikuje od sintakse, a tradicionalni leksikon raspodijeljen je ili distribuiran po različitim dijelovima gramatike. Leksikon se razdvaja u tri dijela: 1. popis završnih sintaktičkih jedinica ili ograničeni leksikon¹³⁴, koji sadržava apstraktne morfeme s nefonološkim gramatičkim obilježjima (sintaktičkim i semantičkim) te kategorijski neodređene korijene,¹³⁵ 2. vokabular s fonološkim ostvarenjima različitih apstraktnih morfema te 3. enciklopediju, repozitorij specijalnih značenja korijena ili većih jedinica. Sintaksa manipulira apstraktnim morfemima i korijenima iz ograničenoga leksikona ili popisa završnih sintaktičkih jedinica te standardnim sintaktičkim

¹³³ Više o terminološki načelima vidi u Hudeček i Mihaljević (2009: 69–78).

¹³⁴ Embick i Noyer (2007.) upotrebljavaju naziv *popis završnih sintaktičkih jedinica* (*The inventory of syntactic terminals*), dok ga Marantz (2001.) naziva i *ograničenim leksikonom* (*Narrow lexicon*) ili *popisom A*. Nazivi *ograničeni leksikon* ili *popis A* upotrijebljeni su u Birtić (2008.).

¹³⁵ Korijeni su sa svim svojim obilježjima (i fonološkim) prisutni tijekom cijele derivacije, za razliku od apstraktnih morfema, koji svoje ostvarenje ili fonološki sadržaj dobivaju tek u fonološkoj sastavnici.

operacijama (*spoji, pomakni*) proizvodi nove riječi. U fonološkoj se sastavnici nalazi vokabular koji fonološke sadržaje pridružuje semantičkim i (morfo)sintaktičkim obilježjima. Enciklopediji se pristupa nakon što su objekti na PF i LF grani već stvoreni. Iz ovoga kratkog prikaza jasno je da ni jednomu od triju dijelova ne odgovara ni naziv ni sadržaj tradicionalnoga pojma *leksikon*. To jest, ako zadržimo naziv *leksikon* za popis konačnih sintaktičkih jedinica, jasno je da opseg i pojam toga naziva nije isti kao primjerice u nekim drugim generativnim teorijama koje obično shvaćaju leksikon kao mjesto na kojemu se nalaze jedinice koje spajaju zvuk i značenje (morfemi, riječi itd.). Također se nameće pitanje koja je najbolja istovrijednica za naziv *vokabular*, koji sadržava fonološke sadržaje. Sličnosti s distribuiranom morfologijom ima nanosintaksa (Baunaz i Lander 2018.), koja također pretpostavlja da se riječi tvore u sintaksi, da sintaksa manipulira apstraktnim jedinicama i da se leksičko unošenje zbiva poslije sintakse. Za razliku od distribuirane morfologije, koja pretpostavlja apstraktne morfeme i korijene, najmanje su jedinice nanosintakse na koje se primjenjuju sintaktičke operacije (koje su ujedno i morfološke) obilježja. Obilježja se spajaju u snopove obilježja ili morfeme te postaju jedinice leksikona, jedinstvene sastavnice gramatike koja se oblikuje nakon sintaktičkih operacija. Dakle, ne postoji prijesintaktički leksikon koji opskrbljuje sintaksu jezičnim jedinicama, nego same jedinice leksikona nastaju u sintaksi.

Usporedimo li samo ta dva pristupa leksikonu (a ima ih još) s tradicionalnim pojmom leksikona, jasno je da naziv *leksikon* može imati više značenja. Na neki način pojam leksikona, kako se shvaća unutar leksikalističkih te i izvan strogo generativnih pristupa, kao apstraktne zbirke morfema i/ili riječi u nanosintaksi i distribuiranoj morfologiji zapravo i ne postoji. S obzirom da nanosintaktičari rabe naziv *leksikon*, mislimo da s dodatnim objašnjenjima taj naziv treba upotrebljavati unutar te teorije. Najveći je problem kako nazvati tri dijela leksikona u distribuiranoj morfologiji. Nas ovdje najviše zanima kako oblikovati definiciju pojma *leksikon* u jezikoslovnoj bazi *Jena*. Budući da se u *Jeni* ne pruža mogućnost više definicija istoga naziva, jedna je mogućnost uvesti dvije ili tri natuknice *leksikon* s drukčijim definicijama. Druga je mogućnost uvesti samo jedan naziv *leksikon* s jednom definicijom (primjerice leksikalističkom) te sva ostala značenja leksikona objasniti u rubrici napomena. Budući da u računalnoj bazi *Struna* postoje već dva naziva *leksikon* (jedan u okviru područja građa i knjižnički fond) te drugi u okviru jezikoslovnoga potpodručja leksikografije, čini se da je drugo rješenje, kojim se gubi visok stupanj preciznosti, ipak prihvatljivije.

4. Gubljenje naziva

Dobar su primjer pojmova/naziva koji su u jednome razdoblju razvoja generativne gramatike imali vrlo važnu ulogu, a poslije su potpuno izgubili svoju važnost i prestali se upotrebljavati *dubinska* i *površinska struktura*. Riječ je o prikaznim razinama koje su u razdoblju tzv. rane i standardne teorije imale jednu od najvažnijih uloga u modelu ljudskoga jezika (gramatike). Dubinska je struktura, osim uloge unutarnjega posrednika između temeljne (formacijske) i transformacijske sintaktičke podsastavnice, bila i jedini vanjski posrednik prema interpretacijskoj semantičkoj sastavnici, a površinska je struktura – proizvedena primjenom transformacija na dubinsku strukturu – bila posrednik između sintaktičke i fonološke sastavnice. U sedamdesetim godinama 20. stoljeća uloga se tih prikaznih razina promijenila. Dubinska je struktura izgubila ulogu posrednika prema semantičkoj sastavnici i ostala joj je samo uloga međurazine između temeljne i transformacijske sintaktičke podsastavnice. Ulogu vanjskoga posrednika prema fonologiji i prema semantici preuzela je formalno obogaćena prijašnja površinska struktura. Kako bi se istaknula nova uloga i značenje tih razina, nazivi *dubinska* i *površinska struktura* zamijenjeni su nazivima *D-struktura* i *S-struktura*.¹³⁶ U minimalističkome programu, koji se počeo razvijati u devedesetim godinama 20. stoljeća, pokazalo se da te dvije prikazne razine, svedene na ulogu unutarsintaktičkih posrednika, nisu ni nužne ni potrebne i zbog toga su potpuno isključene iz minimalističkoga modela ljudskoga jezika, a time su se i njihovi nazivi gotovo u potpunosti prestali upotrebljavati u stručnoj literaturi. Primjer tih dviju razina te primjer *komande*, postavljaju pred obrađivače generativnoga nazivlja problem treba li i pod kojim nazivom/nazivima uvrstiti te pojmove u popis i kako ih definirati.

5. Glagol kao naziv

U okvirima generativnoga pristupa jeziku osim izvedbenih (derivacijskih) postoje i prikazbeni (reprezentacijski) modeli. U izvedbenim modelima sintaktičke se strukture oblikuju uzastopnom primjenom nekoga skupa pravila ili operacija na leksikonske jedinice i na kategorije koje su već oblikovane njihovom primjenom. Prikazbeni se pristupi u opisu jezične strukture služe sustavom ograničenja. Kao posljedica toga različit je i pristup definiranju pojedinih pojmova. Primjerice, u izvedbenim se pristupima pomicanje definira kao pravilo ili operacija koja neki konstituent premješta s jednoga položaja u strukturi na neki drugi položaj,

¹³⁶ Nazivi su nastali skraćivanjem engleskih naziva *D(eep)-Strucutre* i *S(urface)-Structure*.

a u prikazbenim pristupima kao odnos (relacija) između dvaju položaja, najčešće između položaja koji konstituent ima u neobilježenome (neutralnom) redu riječi u izjavnim rečenicama i onoga koji ima u posvjedočenome primjeru. Štoviše, u izvedbenim se pristupima operacije promatraju kao naredbe koje jezični sustav šalje vanjskim, uporabnim sustavima, pa se stoga njihovi nazivi pojavljuju u imperativu. Imperativi u nazivlju dovode do leksikografskih problema. Uobičajeno je da je rječnička natuknica imenice uspostavljena u nominativu, a glagola u infinitivu.¹³⁷ Dakle, imperativ kao nekanonski oblik ne bi trebao biti natuknica. Osim toga, neki jezikoslovci te imperativne nazive pišu velikim početnim slovom jer ih shvaćaju kao (vlastita) imena operacija, a drugi malim početnim slovom. Problemom imperativa u nazivlju, i to ne samo u generativnoj gramatici, pozabavili su se Milica i Milan Mihaljević (2000.) i zaključili: „da su poimeničeni imperativi u nekim strukama nazivi te bi stoga trebali biti zabilježeni u tom obliku i u terminološkim rječnicima. U skladu s hrvatskim pravopisom takvi bi se nazivi trebali pisati malim početnim slovom.” (Mihaljević i Mihaljević 2000: 224). Zbog toga se u našem popisu generativnoga nazivlja pojavljuju i imperativi *izreci*, *pošalji*, *privuci*, *spoji* i *sroči*.

Osim imperativa u generativnoj se gramatici katkad pojavljuju i drugi glagolski oblici kao nazivi. Dva su takva primjera nastala u devedesetim godinama 20. stoljeća s nastankom minimalizma, a to su engleski nazivi *converge* ‘konvergirati, stjecati se u jednoj točki, spajati se’ i *crash* ‘razmrskati se, sudariti se, srušiti se’.¹³⁸ Obično se upotrebljavaju u 3. licu jednine kad se govori o izvedivosti kojega izračuna, pa se kaže da izračun (derivacija) „konvergira (*converge*) ako je sastavljen u skladu s načelom pune interpretacije ili se urušava (*crash*) ako ne konvergira na svim prikaznim razinama” (Mihaljević 2004: 22).¹³⁹ Premda se imenica *convergence* i pridjev *convergent* uz imenicu *derivation* ‘derivacija’ mogu naći na više mjesta u knjizi N. Chomskoga *Minimalist Program for Linguistic Theory* (Chomsky 1995.) te u drugim djelima generativnih lingvista, glagol se *converge* češće upotrebljava od pridjeva, a pogotovo češće od imenice. Leksem *crash* gotovo se isključivo pojavljuje kao glagol. Pogledamo li pojmovnike uz udžbenike i priručnike iz generativne lingvistike, primijetiti ćemo da autori te glagolske nazive ne definiraju glagolima, nego ih uvrštavaju u rečenice. Primjerice Andrew Radford (2004: 446) u svojem pojmovniku na kraju knjige *Minimalist Syntax*:

¹³⁷ Brač i Runjaić (2020.) kažu da se od 90-ih godina 20. stoljeća u terminologiji sve veća pozornost posvećuje istraživanju glagola kao naziva i kao elemenata u jeziku struke. Autori napominju da su se do toga vremena glagolski nazivi često izostavljali ili su pretvarani u odglagolske imenice.

¹³⁸ Prijevodi prema Bujas (1999.).

¹³⁹ Mihaljević (2004.) upotrebljava nazive *konvergirati* i *urušavati se*.

Exploring the structure of English definira *crash* na sljedeći način: „a derivation is said to crash (i.e. fail) if one or more features carried by one or more constituents is illegible at either or both of the interface levels (the phonetics interface and the semantics interface).” Postavlja se pitanje kojim morfološkim oblikom treba uvesti te nazive u hrvatski jezik te posljedično tomu kako ih definirati. Ako odlučimo za engleski naziv *convergence* izabrati hrvatsku imenicu *konvergenција* ili pridjev *konvergentan*, moramo voditi računa o tome da i za engleski naziv *crash*, koji mu je suprotnica, izaberemo imenicu, premda se taj naziv gotovo uopće u engleskome ne pojavljuje kao imenica. Ako bismo oba naziva uveli u infinitivu, morali bismo naći zajednički glagol koji bi bio nadređeni pojam obama glagolskim nazivima. Unutar baze *Struna*, pa tako i u projektu *Jena*, svaki se naziv pokušava definirati svojim nadređenim nazivom. Nadređeni naziv tim dvama nazivima (*konvergirati* i *urušiti se*) trebao bi također biti glagol u infinitivu, pa se pitanje postavlja koji bi to glagol bio. Trenutačno odgovara na to pitanje nemamo, pa ćemo o tome problemu morati još iscrpnije razmisliti.

6. Metaforičnost i igra riječima

Pri stvaranju hrvatskoga generativnog nazivlja i prijevodu izvornih naziva iz engleskoga jezika teškoće pričinjava i činjenica da su neki generativni gramatičari, osobito američki, pri stvaranju engleskih naziva bili vrlo skloni metaforičnosti, igri riječima i asocijativnosti,¹⁴⁰ što nije svojstveno tradicionalnomu hrvatskom znanstvenom nazivlju (zasnovanom na latinskim i grčkim temeljima) općenito, pa onda ni jezikoslovnomu nazivlju. Osobito se u tome isticao John Robert Ross, jedan od prvaka generativne semantike, koji je u drugoj polovici šezdesetih i u sedamdesetim godinama 20. stoljeća stvorio niz slikovitih, metaforičkih naziva.¹⁴¹ Prijevodom pojedinih naziva nemoguće je sačuvati asocijativnu vezu ili igru riječima koja je postojala u izvornome nazivu. Jedan je od naziva koje je predložio Ross (1969.) i naziv *sluicing*. Riječ je o vrsti elipse u upitnim rečenicama u kojima se upitna riječ ili skupina razumijeva (interpretira) kao čitava tvrdnja, primjerice: *Znam da je kupila nekakav poklon, ali ne znam što*. U tome primjeru nedostaje veći dio zavisnoga pitanja koje je dopuna glagolu *znati*, a koje je svedeno samo na upitnu riječ *što*, što možemo vidjeti usporedimo li taj primjer s istoznačnim: *Znam da je kupila nekakav poklon, ali ne znam što je kupila*. Hrvatski naziv *ispiranje*, koji je za taj pojam predložio Milan Mihaljević, također je slikovit jer sugerira da je

¹⁴⁰ To vjerojatno ne vrijedi samo za generativne gramatičare nego i za sljedbenike drugih suvremenih jezikoslovnih pristupa, a i šire.

¹⁴¹ To ne začuđuje kad se zna da je Ross bio ne samo jezikoslovac nego i pjesnik.

dio zavisnoga pitanja koji nedostaje ispran, a upitna riječ koja je ostala nakon ispiranja može se zvati *ispirak* (engl. *sluice*). Time se međutim gubi asocijativna veza koju je pri stvaranju engleskoga naziva imao u vidu Ross. Engleski je naziv u izgovoru gotovo identičan izrazu *S-loosing*, koji se može prevesti kao *gubljenje S*, pri čemu *S* stoji za surečenicu¹⁴² i pokrata je engleskoga *sentence*, što je pravo značenje toga pojma.

Slična je poteškoća i s prijevodom naziva *pied-piping*, koji je Ross predložio u svojem doktorskom radu iz 1967. godine.¹⁴³ Riječ je o pojavi da konstituent koji se pomiče sa sobom vuče jedan ili više drugih konstituenata. Na jednome predavanju u Zagrebačkome lingvističkom krugu prije više godine, kad je govoreći o toj pojavi u raspravi predavač uz glagol *vuče* upotrijebio i razgovorni izraz *šlepa*, Jasna Vince predložila je da se naziv *pied-piping* prevede kao *tegljenje*. Naziv je metaforičan te dobro slikovito opisuje značenje pojma asocirajući na brod tegljač koji za sobom privezane tegle jednu ili više teglenica, teretnih plovila bez vlastitoga pogona. Iako mislimo da je to jako dobar prijevod, u njemu je izgubljena asocijativna veza izvornoga naziva sa srednjovjekovnom legendom o sviraču iz Hamelina (engl. *The Pied Piper of Hamelin*)¹⁴⁴, prema kojoj je Ross stvorio izvorni engleski naziv. Obrada naziva *tegljenje* prikazana je na 2. slici.

tegljenje	
status naziva:	naziv
definicija:	proces u kojemu konstituent koji se pomiče sa sobom vuče jedan ili više drugih konstituenata
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	generativna gramatika
istovrijednica - engleski:	pied-piping
istovrijednica - francuski:	pied-piping
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	srednji

2. slika: Obrada naziva *tegljenje* u *Jeni*

Problem pri prijevodu naziva i stvaranju hrvatskoga nazivlja može biti uspostavljanje ne samo metaforičke nego i asonancijske ili aliteracijske veze između parova naziva zbog razlike u strukturi engleskoga i hrvatskoga jezika. Primjerice, nazive *feeding* i *bleeding*, koje je za opis

¹⁴² U najnovijemu, minimalističkom pristupu to bi bila projekcija TP infleksijske funkcionalne kategorije T, koja između ostaloga izražava i ovremenjenost rečenice.

¹⁴³ Naslov je rada bio *Constraints on variables in syntax*, a objavljen je pod naslovom *Infinite syntax!* 1986. godine.

¹⁴⁴ Njemački je naziv legende *Rattenfänger von Hameln*.

moćućih odnosa i poretka meću pravilima predložio Paul Kiparsky (1982.),¹⁴⁵ ne može se doslovno prevesti kao *hranjenje* i *krvarenje* jer glagol *krvariti*, od kojega je izveden drugi naziv, nije u hrvatskome jeziku prijelazan i ne može se krvariti koga drugoga. Stoga se ne može reći da „pravilo A krvari pravilo B”. Prijevodom *hranjenje* i *branjenje*, koji je predložio Milan Mihaljević (1991: 25), sačuvan je asonancijski (dijelom i aliteracijski) odnos meću nazivima te se bez teškoća može reći ne samo da „pravilo A hrani pravilo B”¹⁴⁶ nego i da „pravilo A brani primjenu pravilu B”.¹⁴⁷

7. Pokrate

Pri sređivanju i usustavljivanju nazivlja pozornost treba posvetiti i pokratama kojima se oznaćuju sintaktićke kategorije i njihove projekcije (sintaktićke skupine), a koje se upotrebljavaju ne samo u tekstovima nego znatno češće u strukturnim prikazima, tj. strukturnim stablima i prikazima s pomoću sustava etiketiranih zagrada. Većina jezikoslovaca, iako se nastoji služiti hrvatskim nazivima, upotrebljava izvorne, engleske (internacionalne) pokrate kao što su N, V, A, P, D, T, C te NP, VP, AP, PP, DP, TP, CP itd.¹⁴⁸ Znatno se rjeđe pojavljuju pokrate koje se temelje na hrvatskim nazivima, kao što su I, G, IS, GS i sl.¹⁴⁹ Takva praksa, bez dodatnoga objašnjenja pri prvoj uporabi pokrate, može kod slabije upućena čitatelja izazvati nedoumicu, primjerice oznaćava li simbol VP glagolsku projekciju ili vremensku projekciju, simbol IP imensku projekciju ili projekciju rećenićne infleksije. Pri uporabi domaćih pokrata treba takoder obratiti pozornost na to da se dodatnim slovima (ili na koji drugi naćin) jasno razluće kategorije i njihove projekcije koje zapoćinju istim slovom kao što su *dopunjaćka skupina* i *determinatorska skupina* te već navedeni primjer *imenićke skupine* i *infleksijske skupine* i sl.

¹⁴⁵ U radu *Linguistic Universals and Linguistic Change*, objavljenome u E. Bach, R. T. Harms (eds.). *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart & Winston. Rad je pretisnut u Kiparsky 1982:13–43.

¹⁴⁶ To jest omogućuje njegovu primjenu, koja bez primjene pravila A nije bila moguća.

¹⁴⁷ Koja je prije primjene pravila A bila moguća.

¹⁴⁸ N = imenica (engl. *noun*), V = glagol (engl. *verb*), A = pridjev (engl. *adjective*), P = prijedlog (engl. *preposition*), D = determinator (engl. *determiner*), T = vrijeme (engl. *tense*), C = dopunjać (engl. *complementizer*). Slovo P u nazivu skupina odgovara engleskomu *phrase*, a simboli ispred njega upravo protumaćenim nazivima jednostavnih sintaktićkih kategorija.

¹⁴⁹ I = imenica, G = glagol, a S u nazivima IS i GS znaći ‘skupina’.

8. Zaključak

Možemo zaključiti da smo u ovome poglavlju spomenuli probleme s kojima smo se susreli pri usustavljivanju naziva generativne gramatike u bazi *Jena*. Kao što je poznato, generativna je gramatika jezikoslovna teorija koja se već više puta mijenjala (čak i temeljito) tijekom 65 godina postojanja. Stoga u teoriji (ili teorijama) stalno nastaju novi nazivi, neki se gube, a neki dobivaju nova značenja. Jedan je od problema što različiti autori za iste pojmove upotrebljavaju različite (najčešće domaće i strane) nazive: *reprezentacija* – *prikaz*, *domena* – *područje*, *transformacija* – *preoblika*, *derivacija* – *izračun*. Ta se pojava čak može primijetiti u djelima istoga autora (*reprezentacija* – *prikaz*). Pri stvaranju naziva ili pri odluci o preporučenome nazivu treba voditi računa i o proširenosti naziva te se katkad daje prednost stranomu nazivu (*domena* – *područje*). Katkad i kad postoje dva hrvatska naziva (*doseg* i *domet*), u obzir treba uzeti načelo proširenosti. U generativnoj su gramatici nazivi često preuzeti iz matematike i simboličke logike, pa je poželjno zadržati nazive koji se već upotrebljavaju u hrvatskome nazivlju tih struka (*transformacija*, *derivacija*). Teškoće pričinjavaju oni nazivi kod kojih za dva engleska naziva nalazimo istu hrvatsku istovrijednicu (*component* – *sastavnica*, *constituent* – *konstituent*, *sastavnica*). Također, neki poznati gramatički nazivi ne označavaju isti skup pojmova u generativnoj teoriji kao u tradicionalnoj gramatici (*anafora* i *veznik*). Nazivi *komanda*, *transformacija* i *leksikon* oprimjeruju nazive čije se značenje promijenilo s obzirom na vrijeme nastanka ili podteoriju u kojoj se upotrebljavaju, a nazivi *površinska* i *dubinska struktura*, nazivi za nekad ključne pojmove teorije, primjeri su naziva koji su izišli iz uporabe. U ovome se poglavlju daje osvrt i na uporabu glagolskih oblika u nazivlju generativne gramatike kao što su imperativi (*izreci*, *pošalji*, *pomakni*, *privuci*, *spoji* i *sroči*) i infinitivi (*konvergirati* i *urušiti se*). Posebno je izazovno područje prevođenje naziva generativne gramatike koji su izrazito metaforični, igre su riječima te sadržavaju visok stupanj asocijativnosti (*sluicing*, *pied-piping*, *feeding and bleeding*), što je čest slučaj u ovoj teoriji. Premda se izvornomu nazivu veoma teško potpuno približiti, postoje nazivi koji su to u velikoj mjeri ostvarili (*ispiranje*, *tegljenje*) te su sačuvali i asonancijski (dijelom i aliteracijski) odnos među nazivima (*hranjenje* i *branjenje*). Pokrate su također važan dio usustavljivanja nazivlja kojega područja, a posebice generativne gramatike, koja se njima često služi pri prikazu rečenice derivacijskim stablom ili etiketiranim zagradaama.

Literatura

Baunaz, Lena; Lander, Eric. 2018. Nanosyntax: The Basics. *Exploring Nanosyntax*. Ur. Baunaz, Lena i dr. Oxford University Press. New York. 3–56.

Birtić, Matea. 2008. *Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Brač, Ivana; Runjaić, Siniša. 2020. Glagoli u hrvatskom strukovnom nazivlju. *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi*. Ur. Brač, Ivana; Ostroški Anić, Ana. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb, u tisku.

Bujas, Željko. 1999. *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Chomsky, Noam 1970. Remarks on Nominalization. *Readings in English transformational grammar*. Ur. Jacobs, Roderick A.; Rosenbaum, Peter S. Ginn and Co. Waltham, Mass. 184–221.

Chomsky, Noam. 1995. *The Minimalist Program*. The MIT Press. Cambridge, Mass.

Di Sciullo, Anna Maria; Edwin Williams 1987. *On the definition of Word*. The MIT Press. Cambridge, Mass.

Embick, David; Noyer, Rolf. 2007. Distributed Morphology and the Syntax–Morphology Interface. *The Oxford Handbook of Linguistic Interfaces*. Ur. Ramchand, Gillian; Reiss, Charles. Oxford University Press. Oxford – New York.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2009. *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Jelaska, Zrinka. 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: glasovi, slogovi, naglasci*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Josipović Smojver, Višnja. 2017. *Suvremene fonološke teorije*. IBIS grafika. Zagreb.

Kiparsky, Paul. 1982. *Explanation in Phonology*. Foris. Dordrecht.

Marantz, Alec. 2001. *Words*. sažetak izlaganja na WCCFL 20, USCL, 2./2001.

Mihaljević, Milan. 1991. *Generativna i leksička fonologija*. Školska knjiga. Zagreb.

Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. HFD. Zagreb.

- Mihaljević, Milan. 2004. *Minimalistička sintaksa*. neobjavljena skripta.
- Mihaljević, Milica; Mihaljević, Milan. 2000. Imperativ u nazivlju. *Riječki filološki dani* 3. Ur. Stolac, Diana. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 219–226.
- Radford, Andrew. 2004. *Minimalist Syntax: Exploring the Structure of English*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Reinhart, Tanya. 1976. *The Syntactic Domain of Anaphora*. Doktorski rad Massachusetts Institute of Technology. <http://dspace.mit.edu/handle/1721.1/16400> (pristupljeno 11. studenoga 2020.). 217 str.
- Ross, John Robert. 1969. Guess who? U: *CLS 5: Papers from the fifth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*. Ur. Binnick, Robert i dr. 252–286.
- Ross, John Robert. 1986. *Infinite syntax!* ALEX. Norwood, NJ.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I: A-O*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Škiljan, Dubravko. 1994. *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga. Zagreb.
- Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Branimir Belaj

Filozofski fakultet Osijek, Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek

bbelaj@ffos.hr

Kristina Štrkalj Despot

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije, HR-10000 Zagreb

kdespot@ihjj.hr

KOGNITIVNOLINGVISTIČKO NAZIVLJE – PREGLED TEORIJA I PRISTUPA

1. Uvod: kognitivna lingvistika

Naziv *kognitivna lingvistika* objedinjuje pristupe proučavanju jezika koji počivaju na interakciji jezika i uma, a središnju ulogu u analizi jezičnih fenomena na svim razinama njegova opisa pridaju ulozi značenja i na njemu utemeljene jezične uporabe. Drugim riječima, kognitivna lingvistika bavi se proučavanjem spoznajno-konceptualnih procesa koji se odvijaju u ljudskome umu pri interpretaciji različitih jezičnih izraza, pa s obzirom na to zagovara konceptualnosemantički pristup značenju, koji nužno podrazumijeva sveobuhvatan, tzv. enciklopedijski, pristup koji uključuje najširi spektar i jezičnih i izvanjezičnih kulturno i iskustveno uvjetovanih čimbenika i njihov suodnos. U tome smislu kognitivnolingvistički pristupi suprotstavljaju se svakomu pokušaju objektivizacije i formalizacije značenja (npr. komponencijalnoanalitičkim strukturalističkim pristupima ili formalnologičkim pristupima utemeljenima na uvjetima istinitosti) te gramatičkim pristupima koji zagovaraju autonomiju sintakse, tj. onima koji negiraju motiviranost forme značenjem i uporabom te time iz opisa isključuju ili, pak, marginaliziraju semantičku i pragmatičku sastavnicu gramatike. Upravo se zato kognitivna lingvistika, kao jedan od funkcionalnih pristupa jeziku i gramatici, i pojavila na američkome tlu kao izravna reakcija na formalni generativno-transformacijski pristup N. Chomskoga i njegovih sljedbenika. U procesu nastanka kognitivnolingvističkih ideja krajem 60-ih i početkom 70-ih godina prošloga stoljeća osobito je važnu ulogu imalo djelovanje nekih od budućih utemeljitelja kognitivne lingvistike (prije svega G. Lakoffa i R. Langackera) u okvirima generativne semantike, pri čemu su zaključili da je svaki pokušaj formalizacije i objektivizacije značenja, pa onda i pokušaj svođenja semantičkih principa na sintaktičke, a što je bilo u srži generativne semantike, unaprijed osuđen na neuspjeh. Iako se kao formalni početak kognitivne lingvistike najčešće uzima 1980. godina, kad je objavljena knjiga G.

Lakoffa i M. Johnsona *Metaphors We Live By*, začetci se kognitivnolingvističkih pristupa povezuju sa sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, i to ponajprije s djelovanjem američkih lingvista: R. Langackera, koji je 1976. počeo raditi na svojoj kognitivnoj gramatici (Langacker 1987., 1991., 2008.), L. Talmyja i njegovom studijom u okviru elaboracije sustava konceptualnoga ustrojavanja objedinjenih u Talmy (2000.), G. Lakoffa kao utemeljitelja teorije konceptualne metafore i metonimije (Lakoff i Johnson 1980.), ali i jednoga od prvih kritičara objektivističkoga pristupa značenju i kategorizaciji (Lakoff 1987.), C. Fillmorea i njegovom semantikom okvira (Fillmore 1976., 1982., 1985.), u kojoj se značenje definira na temelju prožimanja i dijalektike konceptualnih prizora i okvira, dijalektike koja uključuje različite kulturološki i iskustveno motivirane vidove značenja te G. Fauconniera kao utemeljitelja teorije mentalnih prostora (Fauconnier 1985.), danas poznatije pod nazivom teorija konceptualne integracije (Fauconnier i Turner 2002.). Na razvoj kognitivne lingvistike snažno su utjecala i antropolingvistička i psiholingvistička istraživanja s kraja 60-ih i iz 70-ih godina (Berlin i Kay 1969., Rosch i Mervis 1975., Rosch 1977.), u kojima su istraživanjima kategorije boja, ali i drugih kategorija postavljeni temelji teorije prototipa kao jedne od prvih, najvažnijih i najuniverzalnijih kognitivnolingvističkih teorija.

Već početkom devedesetih godina prvotna mala skupina američkih istraživača izrasla je u veliku međunarodnu zajednicu istraživača koji su sebe nazivali kognitivnim lingvistima, što je i formalizirano 1989./1990. osnivanjem Međunarodnoga društva za kognitivnu lingvistiku (*International Cognitive Linguistics Society*) te časopisa *Cognitive Linguistics*.¹⁵⁰ Danas je kognitivna lingvistika, zahvaljujući ponajprije svojoj interdisciplinarnoj prirodi, zasigurno jezikoslovno područje koje u svijetu najbrže napreduje i najbrže se širi.

Takva raširenost dovela je do umnažanja kognitivnih teorija i modela jezika, pa je u tome smislu vrlo slikovita izreka da kognitivna lingvistika nije otok, nego arhipelag¹⁵¹ jer ne postoji jedna izdvojena monolitna teorijska doktrina kognitivne lingvistike. No svim tim različitim pristupima zajedničke su temeljne postavke kognitivne organizacije jezika. Prema Croftu i Cruseu (2004: 1) tri su temeljne hipoteze kognitivnoga pristupa jeziku: 1) jezik nije autonomna kognitivna sposobnost, 2) gramatika je konceptualizacija i 3) znanje jezika izrasta iz jezične uporabe. Temeljne postavke koje dijele svi kognitivisti (prema Goldberg 1996.) jesu: 1)

¹⁵⁰ U uredničkomu slovu prvoga broja časopisa *Cognitive Linguistics*, objavljenoga 1990., stoji da se u tome pristupu jezik shvaća kao instrument organiziranja, obrade i prijenosa informacija – dakle kao nešto primarno semantičko.

¹⁵¹ „Cognitive Linguistics, when considered in the light of this metaphor, takes the form of an archipelago rather than an island. It is not one clearly delimited large territory, but rather a conglomerate of more or less extensive, more or less active centers of linguistic research that are closely knit together by a shared perspective, but that are not (yet) brought together under the common rule of a well-defined theory.” (Geeraerts 2006: 2).

značenje je konceptualizacija; 2) stvarni svijet i konceptualizirani svijet razlikuju se; 3) nema izravne korespondencije između tih dvaju svjetova; 4) kognitivna teorija jezika opisuje način na koji je organiziran konceptualizirani svijet; 5) kognitivne teorije jezika usmjerene su epistemološkim, a ne ontološkim kategorijama; 6) kognitivni mehanizmi kojima se ljudi koriste kako bi organizirali, strukturirali i procesirali jezične informacije rabe se za strukturiranje i obradu i nejezičnih informacija; 7) ljudska bića imaju urođenu sposobnost takve unutrašnje organizacije informacija – konstruiramo i konceptualiziramo svoje iskustvo počevši od osnovnih domena (odnosno kognitivnih primitiva ili osnovnih kognitivnih kategorija) prema sve složenijim stupnjevima konceptualne organizacije; 8) polisemija je temeljni mehanizam stvaranja značenja; 9) granica između pragmatike i semantike nejasna je; 10) leksička i enciklopedijska značenja nerazdvojiva su.

Kognitivnolingvistički pristupi načelno se mogu podijeliti na dva veća teorijska okvira: kognitivnu semantiku i kognitivnolingvističke pristupe gramatici objedinjene nazivom konstrukcijski pristupi gramatici ili, kraće, konstrukcijske gramatike, a o kojima će iscrpnije biti riječi u nastavku.

2. Kognitivnolingvističko nazivlje u projektu *Jena*

Kognitivnolingvističko nazivlje u okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* obuhvaća oko 450 naziva¹⁵² obrađenih prema pravilima baze *Struna*, terminološke baze hrvatskoga strukovnog nazivlja.

Svi obrađeni nazivi pripadaju jednomu od dvaju najvažnijih područja kognitivne lingvistike: kognitivnoj semantici ili kognitivnim pristupima gramatici. Nazivi iz područja općega jezikoslovlja uključeni su stoga u područje kognitivne lingvistike samo ako u kognitivnoj lingvistici imaju drukčije značenje ili interpretaciju od one uobičajene u okviru općega jezikoslovlja. Na 1. slici prikazuje se obrada naziva *dopuna*¹⁵³, a na 2. slici naziva *način*.

¹⁵² Na obradi naziva radila su tri istraživača kojima je uža specijalnost područje kognitivne lingvistike: Branimir Belaj, Kristina Štrkalj Despot i Mateusz-Milan Stanojević.

¹⁵³ O nazivu *dopuna* vidi i u poglavlju *Dopuna i dodatak* u različitim jezikoslovnim teorijama.

dopuna

status naziva: naziv

definicija: nezavisni član konstrukcije koji elaborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: kognitivna lingvistika

dopušteni naziv: komplement

istovrijednica - engleski: complement

istovrijednica - njemački: Ergänzung

istovrijednica - francuski: complément

istovrijednica - ruski: дополнение, комплемент

istovrijednica - švedski: komplement

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

napomena: Primjenice u prijedložnoj skupini *pod krevetom* dopuna je *krevetom* jer elaborira prazno shematično mjesto orijentira prijedloga *pod* kao odrednika profila i zavisna sastavnica konstrukcije.

1. slika: Obrada naziva *dopuna* u *Jeni*

način

status naziva: naziv

definicija: shematska kategorija u perspektivnome sustavu koja se odnosi na to je li točka perspektive statična ili dinamična

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: kognitivna lingvistika

istovrijednica - engleski: mode

istovrijednica - njemački: Modus

istovrijednica - francuski: mode

istovrijednica - ruski: способ

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Način je jedna od četiriju shematskih kategorija perspektivnoga sustava (ostale su: lokacija, smjer i udaljenost). S obzirom na način, točka perspektive može biti statična ili dinamična. Ako je perspektiva statična, riječ je sinoptičkome načinu. Ako je perspektiva dinamična, riječ je o sekvencijskome načinu. U primjeru *Ana je vidjela nekoliko kuća kroz prozor automobila*, perspektiva je statična, a način sinoptički. U primjeru *Ana je vozeći se kroz prozor automobila gledala kuću*, perspektiva je dinamična, a način sekvencijski.

2. slika: Obrada naziva *način* u *Jeni*

Kako smo već istaknuli, kognitivna lingvistika nije monolitna, usko određena teorija, nego je vrlo raznorodna i obuhvaća različite teorije i pristupe. S obzirom na to da svaki od tih teorijskih okvira ima i svoje specijalizirano nazivlje, u obradi smo pokušali obuhvatiti i nazive koji pripadaju općenito području kognitivne lingvistike, ali i najvažnije nazive iz svih relevantnih teorija. Stoga i u obradi ima primjera da isti naziv unosimo dvaput jer se u okviru različitih teorija i unutar kognitivne lingvistike različito definiraju.

Tako je primjerice naziv *odnos* (vidi 3. sliku) unesen dvaput i različito je definiran jer se u prvome primjeru odnosi na teoriju konceptualne integracije, a u drugome je primjeru definiran unutar kognitivne gramatike.

odnos	
status naziva: naziv	
definicija: semantički pol ne vremenskih relacija koji podrazumijeva skupno promatranu relaciju između dviju ili više podstrukture, trajektora i orijentira	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: kognitivna lingvistika	
dopušteni naziv: relacija	istovrijednica - engleski: relation istovrijednica - njemački: Relation istovrijednica - francuski: relation istovrijednica - ruski: отношение
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški

odnos	
status naziva: naziv	
definicija: veza koja se uspostavlja između dvaju elemenata u mentalnome prostoru na temelju okvira ili sheme navedene u mentalnome prostoru u teoriji konceptualne integracije	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: kognitivna lingvistika	
dopušteni naziv: relacija	istovrijednica - engleski: relation
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški

napomena: Na primjer, u rečenici *Ana voli Ivana*, glagol *voli* priziva okvir s pomoću kojega se u mentalnome prostoru uspostavlja odnos između elemenata *Ana* i *Ivan*.

3. slika: Obrade naziva *odnos* u *Jeni*

Naziv *perspektiva* (vidi 4. sliku) upotrebljava se unutar same kognitivne gramatike u dvama značenjima, pa je također u bazu unesen i obrađen dvaput te različito definiran.

perspektiva

status naziva: naziv

definicija: parametar fokalne prilagodbe koji određuje način na koji se scena promatra s obzirom na relativnu istaknutost sudionika

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: kognitivna lingvistika

istovrijednica - engleski: perspective

istovrijednica - njemački: Perspektive

istovrijednica - francuski: perspective

istovrijednica - ruski: перспектива

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

napomena: Perspektiva je jedan od triju parametara fokalne prilagodbe (uz selekciju i apstrahiranje). Njome se određuje koji je sudionik fokalni, a koji sekundarni. Tako je primjerice u aktivnim rečenicama agens fokalni sudionik, a pacijens sekundarni sudionik, dok je u pasivnim rečenicama perspektiva izmijenjena, pa je pacijens fokalni sudionik, a agens sekundarni.

perspektiva

status naziva: naziv

definicija: vid konstruiranja značenja koji se odnosi na točku gledišta, orijentaciju te stupanj subjektiviziranosti govornika i sugovornika kao pozadinskih elemenata

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: kognitivna lingvistika

istovrijednica - engleski: perspective

istovrijednica - njemački: Perspektive

istovrijednica - francuski: perspective

istovrijednica - ruski: перспектива

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

4. slika: Obrade naziva *perspektiva* u *Jeni*

Slično navedenim primjerima i naziv *pozadina* u području kognitivne lingvistike unesen je dvaput, a dvije su definicije međusobno povezane i objašnjene, pa je u jednome unosu *pozadina* definirana u području kognitivne gramatike kao *govorni čin i njegovi sudionici*, a u drugome unosu kao *referencijska točka u odnosu na koju se vrednuje položaj, orijentacija ili kretanje lika ili primarnoga objekta u radovima L. Talmyja*, a u napomeni stoji sljedeće: „U tome značenju načelno odgovara značenju orijentira u Langackerovoj kognitivnoj gramatici, a pozadina se u kognitivnoj gramatici odnosi na komunikacijski kontekst, odnosno na govornika i sugovornika koji je čine.”

S obzirom na sve rečeno, jasno je da izrada abecedarija i odabir naziva nije bio nimalo lak zadatak. Pri izradi abecedarija odlučili smo svakako uzeti u obzir sve specijalizirane

kognitivnolingvističke nazive koji se pojavljuju u temeljnim te široko prihvaćenim i poznatim kognitivnolingvističkim priručnicima poput: Langacker 1987., 1991., 1999., 2008.; Lakoff 1987.; Lakoff i Johnson 1999.; Evans i Green 2006.; Evans 2007.; Croft i Cruse 2004.; Dancygier i Sweetser 2014.; Geeraerts 2006. Dodatno, svatko je od suradnika dodao i nazive iz potpodručja kojim se on primarno bavi (ponajviše iz: Belaj i Tanacković Faletar 2014.; Bolognesi, Brdar i Despot 2019. te Stanojević 2013.).

Jasno je pak da tim našim izborom popis kognitivnolingvističkih naziva koje bi valjalo u bazi takva tipa obraditi nipošto nije završen te vjerujemo da ni naš rad na njoj u tome smislu nije završen, nego ga planiramo redovito obogaćivati i dopunjavati.

S obzirom na to da je često riječ o specijaliziranim nazivima koji se mogu razumjeti samo ako se razumiju temeljne postavke konkretne teorije kojoj naziv pripada, potrudili smo se da osim uobičajene definicije kakva je predviđena ustrojstvom i temeljnim postavkama baze *Struna*, u napomenama, kad god nam se to činilo opravdanim, dodatno razjasnimo i oprimjerimo ponuđenu definiciju. Nerijetko je i u samoj definiciji bilo nužno smještanje u konkretan teorijski okvir. U napomenama se po potrebi upućuje na niz naziva blisko povezanih s navedenim nazivom, a koji su također obrađeni u bazi – stoga se ovom bazom može koristiti i kao putokazom u svladavanju temeljnih pojmova područja.

Tomu u prilog svakako ide i činjenica da se u napomenama po potrebi upućuje na relevantne bibliografske jedinice.

2.1. Zastupljeni teorijski okviri

Kognitivnolingvističko nazivlje obrađeno u okviru projekta *Jena* obuhvaća, vjerujemo, sve relevantne kognitivnolingvističke teorije i pristupe, pa je stoga trenutačno jedino referentno mjesto na kojemu se pregled tih teorija može naći na jednome mjestu (i k tomu na hrvatskome jeziku). Pregled zastupljenih teorija i pristupa nalazi se u 1. tablici.

1. tablica: Pregled zastupljenih teorija i pristupa¹⁵⁴

KOGNITIVNA LINGVISTIKA	
kognitivna semantika	kognitivni pristupi gramatici (konstrukcijske gramatike)

¹⁵⁴ Svi nazivi navedeni u tablici uneseni su i obrađeni u okviru projekta *Jena* u bazi *Struna*.

enciklopedijska semantika	kognitivna gramatika
teorija prototipa	konstrukcijska gramatika
semantika okvira	radikalna konstrukcijska gramatika
simulacijska semantika	utjelovljena konstrukcijska gramatika
teorija konceptualne integracije	sustav elaboracije konceptualnoga ustrojavanja
teorija konceptualne metafore	
teorija primarne metafore	
neuronska teorija jezika i mišljenja	
neuronska teorija metafore	
teorija karijere metafore	

Ovdje ćemo prikazati teorije i pristupe koji su obrađeni, i to upravo na temelju obrade tih naziva u bazi *Struna* u projektu *Jena*.

2.1.1. Kognitivna semantika

Kognitivna semantika istraživačko je područje koje se bavi odnosom između iskustva, konceptualnoga sustava i semantičke strukture kodirane jezikom te modeliranjem ljudskoga uma na temelju uvida u konstruiranje značenja. Kognitivna semantika nije jedinstven teorijski okvir, nego uključuje različite teorije i pristupe, ali svima su im zajednička četiri temeljna načela: 1) načelo utjelovljene spoznaje, 2) načelo da semantička struktura odražava konceptualnu strukturu, 3) načelo da je reprezentacija značenja enciklopedijska i 4) načelo da je konstruiranje značenja konceptualizacija.

2.1.1.1. Enciklopedijska semantika

Enciklopedijska semantika opći je pristup semantici koji se zastupa u kognitivnoj semantici. Pet je temeljnih postavka toga pristupa: 1) nema načelne razlike između semantike i pragmatike, što znači da nema dihotomije temeljnoga značenja i socijalno-kulturnoga pragmatičkog značenja; 2) enciklopedijsko je znanje strukturirano i organizirano, a riječi omogućuju pristup tim strukturama znanja; 3) enciklopedijsko značenje izrasta iz uporabnih konteksta; 4) s pomoću leksičkih jedinica pristupa se enciklopedijskomu znanju te one sužavaju velik semantički potencijal enciklopedijskoga znanja na samo određene njegove dijelove; 5) temeljno je značenje riječi relativno statično, a enciklopedijsko znanje kojemu pristupamo s pomoću neke riječi dinamično je jer se stalno dopunjuje našim osobnim iskustvima i usvajanjem novih znanja.

2.1.1.2. Teorija prototipa

Teorija prototipa teorija je o ljudskome sustavu kategorizacije čija je temeljna tvrdnja da se kategorije u ljudskome umu oblikuju načelom kognitivne ekonomije i načelom uočene strukture svijeta. Kako je u uvodu već istaknuto, teoriju prototipa utemeljila je Eleanor Rosch. Načelo kognitivne ekonomije, koje je jedno od temeljnih načela teorije prototipa, kaže da organizam poput ljudskoga pokušava dobiti što je moguće više informacija o svojoj okolini uz što manji kognitivni napor. Stoga umjesto da pohranjuje zasebne informacije o svakome pojedinačnom podražaju, čovjek svrstava slične podražaje u kategorije. Posljedica je kognitivne ekonomije da ljudi preferiraju kategorije oblikovane na određenoj razini informacijske iscrpnosti i složenosti. Tu je razinu kategorizacije Rosch (1977.) nazvala osnovnom razinom kategorizacije (engl. *basic level*). Osnovna je razina: 1) najviša razina na kojoj članovi kategorije imaju sličan oblik, 2) najviša razina na kojoj je moguće da jedna mentalna slika odražava cijelu kategoriju, 3) najviša razina na kojoj se upotrebljava slična motorika za interakciju s članovima kategorije, 4) razina koju subjekti najbrže prepoznaju kao člana kategorije, 5) prva razina koju djeca nauče i razumiju, 6) prva razina na kojoj riječi ulaze u leksik jezika, 7) razina s najkraćim primarnim leksemom, 8) razina na kojoj se nazivi rabe u neutralnome kontekstu, 9) razina na kojoj je organiziran najveći dio našega znanja.

2.1.1.3. Semantika okvira

Semantika okvira kognitivna je teorija leksičke semantike koja razotkriva strukturu inventara znanja koji je povezan s riječima tako da je svaka riječ u svakome jeziku definirana strukturama okvira koji nisu u izvanjskome svijetu.

Začetnik je te teorije Charles Fillmore. Temeljni je konstrukt te teorije pojam semantičkoga okvira. Fillmore je (1976., 1982., 1985.) pokazao kako je svaka riječ u svakome jeziku definirana strukturama okvira koji nisu u izvanjskome svijetu. Uočio je kako, da bismo doista razumjeli odnose među povezanim riječima, moramo razumjeti strukturu koja je u podlozi konceptualnoga ustroja, koju nazivamo okvirom. Značenje riječi može se najbolje razumjeti kao evociranje okvira u misli.

2.1.1.4. Simulacijska semantika

Simulacijska semantika teorija je značenja u okviru neuronske teorije jezika i mišljenja, koja se temelji na postavci da razumijevanje zahtijeva imaginativnu simulaciju (Feldman 2006.).

Imaginativna simulacija koristi se neuronskim mrežama uključenima u percepciju, djelovanje, emocije i socijalnu kogniciju, a značenje apstraktnih koncepata oslanja se na metaforičke projekcije utjelovljenih neuronskih krugova. Teorija se temelji na jednome od najvećih otkrića u neuroznanosti – otkriću sustava zrcalnih neurona, koje je ekstenzivnim i opetovanim podacima na temelju snimanja mozga poduprlo ideju utjelovljenoga jezika. Isti zrcalni neuroni okidaju kad izvodimo radnju i kad gledamo nekoga drugog kako izvodi tu radnju. Ti isti neuroni okidaju i kad zamišljamo, prisjećamo se, sanjamo ili govorimo o toj radnji. Razumijevanje dakle zahtijeva simulaciju i aktivaciju istih dijelova mozga koji su aktivni pri percipiranju i djelovanju. I cijele rečenice razumijevamo tako da mentalno simuliramo njihov sadržaj. Sve to moguće je stoga što nam jezik u kontekstu daje dovoljno podataka za simulaciju. Jezične strukture pritom uključuju konstrukcije, okvire, utjelovljene sheme, metafore i mentalne prostore, što je sve formalizirano u utjelovljenoj konstrukcijskoj gramatici.

2.1.1.5. Teorija konceptualne integracije

Teorija konceptualne integracije kognitivnolingvistička je teorija koja se bavi dinamičnim konstruiranjem značenja u pravome vremenu na temelju mentalnih prostora.

Teorija konceptualne integracije nastala je kao nadopuna teoriji konceptualne metafore, a omogućuje objašnjenje emergentnih značajka metafora i drugih značenjskih struktura. Teoriju su razvili Gilles Fauconnier i Mark Turner (2002.) na temelju teorije konceptualne metafore i teorije mentalnih prostora. Temeljna je njezina postavka da konstruiranje značenja uključuje integraciju više struktura, čiji je rezultat više no zbroj njegovih dijelova. Mehanizam koji takvo što omogućuje naziva se konceptualna integracija (ili *blending* prema engleskome nazivu) i smatra se temeljnom kognitivnom operacijom.

2.1.1.6. Teorija konceptualne metafore

Teorija konceptualne metafore kognitivnolingvistička je teorija Georga Lakoffa i Marka Johnsona, koja objašnjava odnos između jezika, mišljenja i utjelovljenoga iskustva i čija je temeljna postavka da je mišljenje metaforično u svojoj naravi.

Kako je već rečeno, teorija konceptualne metafore jedan je od najranijih teorijskih okvira kognitivne semantike. Njezin začetak označava knjiga *Metaphors We Live By* Lakoffa i Johnsona iz 1980., ali danas se s teorijom povezuju i imena drugih poznatih jezikoslovaca poput Eve Sweetser, Marka Turnera, Raymonda Gibbsa, Zoltána Kövecsesa itd. U okviru te

teorije prvi se put sustavno pokazalo da metafora nije samo stilska značajka jezika nego da je temeljni alat našega mišljenja i jedan od temeljnih načina konstruiranja značenja. Temeljni je pojam te teorije pojam konceptualne metafore.

2.1.1.7. Neuronska teorija jezika i mišljenja

Neuronska teorija jezika i mišljenja teorija je unutar kognitivnih pristupa jeziku koja jezik proučava kao ljudsku biološku sposobnost i funkciju mozga, a ne kao apstraktni simbolički sustav. Neuronsku teoriju jezika i mišljenja oblikovala je skupina za neuronsku teoriju jezika na kalifornijskome sveučilištu Berkeley, koju su vodili Jerome Feldman i George Lakoff, a rezultati tih istraživanja objelodanjeni su u Feldman 2006., Lakoff 2008., Feldman, Dodge i Bryant 2009. itd. Unutar te teorije razvijen je okvir koji objedinjuje rezultate raznorodnih istraživanja u ujedinjenu kognitivnu znanost, kojoj je cilj razumjeti ljudski mozak i um. Neuronska teorija jezika temelji se na dvama jednostavnim i međusobno povezanim načelima: 1) jezik je strukturirana neuronska aktivnost, 2) jezik je neodvojiv od mišljenja i iskustva.

2.1.1.8. Neuronska teorija metafore

Neuronska teorija metafore sukladna je teoriji konceptualne metafore, a proučava neuronsku podlogu konceptualnih metafora. Neuronsku teoriju metafore oblikovao je George Lakoff (2008.). Za razvoj neuronske teorije metafore osobite su važne bile tri disertacije Sveučilišta Berkeley: Narayanan (1997.), Grady (1997.) i C. Johnson (1997.). Ključno je pritom bilo istraživanje S. Narayanana (1997.), koji je na primjeru metafora za međunarodnu ekonomiju prvi modelirao metafore kao neuronska preslikavanja izvorne fizičke domene kretanja i djelovanja na ciljnu apstraktnu domenu ekonomije, i to preslikavanja koja proizvode i metaforičke inferencije. Johnson (1997.) je proučavao kako djeca usvajaju metafore te je otkrio tri faze usvajanja: 1) samo izvorna domena, 2) primarne metafore (djeca uče upotrijebiti riječi izvorne domene za značenje ciljne domene), 3) metaforička uporaba riječi. Rezultati tih dvaju istraživanja doveli su do hipoteze o neuronskoj podlozi metafora koje djeca prve usvajaju, a koje Grady (1997.) naziva *primarnim metaforama* te uočava njihovu široku rasprostranjenost (vjerojatno i univerzalnost). Neuronska teorija metafore objašnjava (Lakoff 2008: 36) kako je metaforičko razumijevanje utemeljeno u osnovnome ljudskom iskustvu kroz primarne konceptualne metafore; kako primarne metafore doprinose složenim konceptualnim metaforama; kako primarne i složene metafore doprinose značenju riječi, izraza i gramatičkih

konstrukcija; objašnjava koja je uloga konceptualne metafore u apstraktnim konceptima i cjelokupnome konceptualnom sustavu te kako konceptualne metafore doprinose razumijevanju jezika.¹⁵⁵

2.1.1.9. Teorija primarne metafore

Teorija primarne metafore jest teorija metafore zasnovana na načelu razlikovanja primarnih metafora zasnovanih na korelaciji u iskustvu i složenih metafora.

Teoriju primarne metafore oblikovao je Joseph Grady (1997.), a ta je teorija znatno utjecala na oblikovanje neuronske teorije metafore. Grady je pokazao da se primarne metafore temelje na izravnim korelacijama između subjektivnoga i senzorno-motoričkoga iskustva u iskustvenim scenarijima koji se ponavljaju, što znači da su izvorna i ciljna domena jednako temeljne. To je bilo donekle u neskladu s tvrdnjom teorije konceptualne metafore da su izvorne domene temeljnije i konkretnije, za razliku od ciljnih domena koje su uglavnom apstraktne, no taj je nesklad poslije objašnjen asimetrijom primarne metafore (v. Štrkalj Despot 2013.).

2.1.1.10. Teorija karijere metafore

Teorija karijere metafore teorijski je pristup temeljen na eksperimentalnim potvrdama koji tvrdi da se metafore procesiraju i izravno i neizravno te da djeluju i na razini individualnoga koncepta i na razini cijele domene, ovisno o stupnju konvencionaliziranosti metafore i njezinu jezičnome obliku (Bowdle i Gentner 2005.).

2.1.2. Kognitivni pristupi gramatici (konstrukcijske gramatike)

Konstrukcijske gramatike polaze od temeljne pretpostavke da interpretacijska vrijednost konstrukcije u cjelini nije rezultat ni općih sintaktičkih pravila koja djeluju na različitim nižim, fraznim, razinama i njihove interakcije kao u generativnoj gramatici, ali ni odvojenih razina gramatičkoga opisa – sintaktičke, semantičke i pragmatičke – među kojima se veza uspostavlja pravilima povezivanja kao u nekim drugim funkcionalističkim modelima, recimo u gramatici uloge i referencije (Foley i Van Valin 1984., VanValin i LaPolla 1997.). Dakle, nasuprot svim redukcionističkim modelima, u prvome redu onomu generativne gramatike, koji vode zaključku da konstrukcija kao cjelina nema nikakvu važnost u gramatici jer je ona rezultat

¹⁵⁵ Za pregled teorije vidi Štrkalj Despot 2013.

suodnosa različitih općih i jezičnospecifičnih pravila (načela i parametara) dovoljnih da bi se objasnio nastanak većih struktura te da vrijednost cjeline odgovara zbroju njezinih dijelova, konstrukcijske gramatike prebacuju težište analize s dijelova na konstrukciju kao cjelinu.

Temeljne su značajke svakoga konstrukcijskog pristupa sljedeća: 1) konstrukcije su (prije nego pravila) primarni predmet opisa; 2) konstrukcijske su gramatike jednorazinske teorije; 3) leksik i gramatika nisu različite sastavnice, nego tvore kontinuum koji kao rezultat ima konstrukciju u cjelini, tj. leksik i gramatika tvore kontinuum konstrukcija; 4) konstrukcije su spoj forme i značenja, odnosno simboličke strukture; 5) semantika i pragmatika nisu odvojene opisne razine; 6) konstrukcije su povezane u kategorizacijsko-taksonomske mreže; 7) gramatička pravila i modeli imaju oblik konstrukcija shematičnih u odnosu na svoje inačice; 8) osim po stupnju shematičnosti/specifičnosti inačice određenih konstrukcija ni po čemu se ne razlikuju od tipova čiji su ostvaraji; 9) jezično znanje obuhvaća velik broj konstrukcija, od kojih je dobar dio idiosinkratičan u odnosu na neutralne gramatičke modele; 10) model gramatičkoga opisa koji može opisati idiosinkratične konstrukcije može opisati i neutralne, regularne konstrukcijske modele, ali obratno ne vrijedi; 11) stupanj ovjerenosti konstrukcija rezultat je međudjelovanja različitih uvjeta; 12) kompozicija konstrukcije proizlazi iz integracije. O tome vidi više u Langacker (2005: 102) i Belaj i Tanacković Faletar (2014: 27–28).

2.1.2.1. Kognitivna gramatika

Kognitivna gramatika najstariji je konstrukcijski pristup gramatici razvijan od sredine 70-ih godina prošloga stoljeća do danas u djelima američkoga lingvista Ronalda W. Langackera (ponajprije 1987., 1991., 2008.), a njegova je temeljna postavka da je značenje polazište u interpretaciji i analizi svih jezičnih izraza, a značenje je konceptualizacija. Kognitivna gramatika može se smatrati konstrukcijskom u širem smislu jer unatoč tomu što s ostalim konstrukcijskim pristupima dijeli temeljne značajke, od njih se i razlikuje. Osim izrazitih metodoloških razlika jedna je od najvažnijih i ta što kognitivna gramatika simboličke jezične jedinice reducira samo na fonološki i semantički pol, odnosno gramatičku formu ne pretpostavlja kao zasebnu opisnu razinu kao što to čine ostali konstrukcijski pristupi, koji se zbog toga mogu smatrati konstrukcijskima u užemu smislu.¹⁵⁶

¹⁵⁶ O temeljnim postavkama kognitivne gramatike te o razlikama u odnosu na ostale konstrukcijske pristupe vidi više u Belaj i Tanacković Faletar (2013.) te Belaj i Tanacković Faletar (2014: 17–56).

2.1.2.2. Konstrukcijska gramatika¹⁵⁷

Konstrukcijska gramatika Adele Goldberg ima svoje korijene u istoimenoj teoriji Charlesa Fillmorea, Paula Kaya i njihovih suradnika te u radu Georgea Lakoffa. A. Goldberg (1995., 2006.) proširila je izvorni konstrukcijski pristup Fillmorea i Kaya (1993.), koji su bili usmjereni idiomatskim izrazima,¹⁵⁸ na pravilne i obične konstrukcije, i to primarno na konstrukcije glagola s argumentima odnosno na uzorke argumentnih struktura u „običnim” rečenicama. Njezin pristup primjenjuje kognitivnosemantičke spoznaje pokazujući da se i u gramatici odražavaju jednaki fenomeni kao i na drugim jezičnim razinama poput riječi. Jedna je stoga od njezinih temeljnih postavka leksičko-gramatički kontinuum, koji ona naziva konstruktikonom.

2.1.2.3. Radikalna konstrukcijska gramatika

Radikalna konstrukcijska gramatika teorija je koja pripada konstrukcijskim pristupima, a utemeljio ju je američki jezikoslovac William Croft 2001. godine.

Naziv *radikalna* motiviran je time što je konstrukcija polazište u definiranju sintaktičkih relacija i kategorija, odnosno umjesto gramatičkih relacija tipa subjekta ili objekta ili gramatičkih kategorija tipa imenice ili glagola, koji se u redukcionističkim modelima smatraju najmanjim i nedjeljivim jedinicama koje sudjeluju u oblikovanju konstrukcija kao jedinica višega reda, u radikalnoj konstrukcijskoj gramatici sintaktičkim se primitivima smatraju složene konstrukcije kao temeljne jedinice gramatike, čime se negira postojanje gramatičkih primitiva neovisno o konstrukciji u kojoj se pojavljuju.

2.1.2.4. Utjelovljena konstrukcijska gramatika

Utjelovljena konstrukcijska gramatika primarno je usmjerena pitanju odnosa konstrukcija nekoga jezika s utjelovljenom spoznajom u procesu razumijevanja jezika te pitanju kako konstrukcije pridonose simulaciji.

Utjelovljenu konstrukcijsku gramatiku oblikovali su Benjamin Bergen i Nancy Chang (2005.) sa suradnicima. Taj model usmjeren je jezičnomu procesiranju, osobito razumijevanju jezika. Kao i drugi konstrukcijski pristupi, i on se temelji na konstrukcijama kao osnovi jezičnoga znanja, no za razliku od drugih konstrukcijskih pristupa koji su usmjereni modeliranju

¹⁵⁷ Naziv *konstrukcijska gramatika* u popisu kognitivnolingvističkih naziva nalazi se dva puta: prvi put u množini kao *konstrukcijske gramatike*, kad se u bazi definira kao *kognitivnolingvističke gramatičke teorije*, i drugi put u jednini, kad se odnosi na konkretnu teoriju A. Goldberg, gore definiranu.

¹⁵⁸ U tome smislu usp. posebno Fillmore, Kay i O'Connor (1988.).

jezičnoga znanja, utjelovljena konstrukcijska gramatika istražuje kako se konstrukcije obrađuju u dinamičnome procesu razumijevanja jezika.

2.1.2.5. Sustav elaboracije konceptualnoga ustrojavanja

Sustav elaboracije konceptualnoga ustrojavanja predstavljen je u studijama Leonarda Talmyja objedinjenima u Talmy 2000. U njegovu pristupu jezična sposobnost ovisi o našoj sposobnosti integracije dvaju odvojenih sustava: sustava konceptualnoga sadržaja (leksički sustav) i sustava konceptualnoga ustrojavanja (gramatički sustav), što dovodi do jedinstvenih kognitivnih reprezentacija. Za Talmyja su ta dva oblika jezičnoga izraza dva različita konceptualna podsustava koja kodiraju kvalitativno različite vidove ljudskoga konceptualnog sustava. No kao i u drugim kognitivnim pristupima i u Talmyjevu se odražava načelo simboličnosti, što znači da se gramatičke jedinice smatraju inherentno smislenima.

Sustav konceptualnoga ustrojavanja gramatički je podsustav koji pri oblikovanju kognitivnih reprezentacija unosi shematsko značenje kodirano u zatvorenim popisima riječi, a sustav konceptualnoga sadržaja leksički je podsustav koji pri oblikovanju kognitivnih reprezentacija unosi sadržajno značenje kodirano u otvorenome popisu riječi.

3. Obrada kognitivnolingvističkih naziva: izazovi i rješenja

Kognitivna je lingvistika, kako je već rečeno, nastala i početno se oblikovala u Sjedinjenim Američkim Državama te je temeljno nazivlje oblikovano na engleskome jeziku, a onda je iz toga jezika ulazilo u sve jezike svijeta. U hrvatski je jezik kognitivna lingvistika s prvim prilagodbama i prijevodima nazivlja ušla vrlo rano, još osamdesetih godina radovima M. Žic Fuchs,¹⁵⁹ te je vrlo brzo postala utjecajna i omiljena među hrvatskim jezikoslovcima. S obzirom na tu činjenicu jasno je da postoji velik broj naziva koji su već iznimno poznati, rašireni i dobro prihvaćeni u hrvatskoj kognitivnolingvističkoj zajednici iako nisu tvoreni u skladu sa svim terminološkim načelima koja bi se trebala primjenjivati pri davanju normativnih preporuka određenim jezikoslovnim nazivima (za popis načela vidi Hudeček i Mihaljević 2018.). Najčešće je u tome smislu riječ o tome da se u korist načela proširenosti¹⁶⁰ odstupa od načela da domaće riječi imaju prednost pred stranim, npr. u nazivima: *kognitivna lingvistika*,

¹⁵⁹ Za razvoj kognitivne lingvistike u Hrvatskoj presudna je bila knjiga M. Žic Fuchs (1991.).

¹⁶⁰ „Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim” (Hudeček i Mihaljević 2018: 194).

efektivna razina usidrenja, ekstenzija, elaboracija, generator prostora, mentalni prostor, nominalni profili itd.

Osobito je u tome smislu važan pridjev *kognitivni*, koji je u bazi iznimno čest – pa i u nazivu područja. Za stranu riječ *kognitivni* u hrvatskome jeziku imamo domaću inačicu *spoznajni*, no zbog raširenosti i prihvaćenosti svuda smo u bazi ostavili pridjev *kognitivni* kao dio preporučenoga naziva.

Katkad smo, također u korist načela proširenosti, odstupili i od načela (koje vrijedi i u općemu jeziku) da se iz engleskoga jezika ne preuzima gotov pridjev, nego da se pridjev izvede iz posuđene imenice prema pravilima hrvatske tvorbe. Najočitije i najčešće odstupanje od toga načela jest u pridjevu *konceptualni*, koji se toliko proširio i uobičajio te postao dijelom niza kognitivnolingvističkih naziva da smo ga ipak odabrali kao preporučeni oblik (npr. u okviru projekta *Jena* obrađeni su nazivi: *konceptualni sustav, konceptualna metafora, konceptualna metonimija, teorija konceptualnoga ustrojavanja, konceptualna struktura, konceptualna projekcija, sustav konceptualnoga ustrojavanja, konceptualna integracija* itd.). Takvu je odluku učvrstila i činjenica da se npr. u prijevodima naziva *konceptualna metafora* na pet jezika (vidi 5. slika) u svim jezicima pojavljuje jednak internacionalni oblik pridjeva (preuzet iz engleskoga jezika):

istovrijednica - engleski: conceptual metaphor

istovrijednica - njemački: konzeptuelle Metapher

istovrijednica - francuski: métaphore conceptuelle

istovrijednica - ruski: концептуальная метафора

istovrijednica - švedski: konceptuell metafor

5. slika: Istovrijednice naziva *konceptualna metafora* u *Jeni*

Pridjev *konceptualni* ušao je dakle i učvrstio se u kognitivnolingvističkome nazivlju iako bi prihvatljivije hrvatske zamjene bile *pojmovni/konceptni* ili *konceptualizacijski*, ovisno o konkretnim nazivima. Zbog potvrđenosti u kognitivnolingvističkome nazivlju pridjev *konceptualni* nalazi se u preporučenim nazivima.

Također zbog proširenosti, ali i međusobne usklađenosti naziva, zadržali smo kao preporučene i imenice *koncept* i *konceptualizacija* mjesto domaćih *pojam* i *opojmljivanje* u nazivima (*koncept, konceptualizacija, konceptualizacijski potencijal, egocentrični kognitivni model konceptualizacije vremena* itd.).

S obzirom na važan utjecaj spoznaja neuroznanosti i neurolingvistike na razvoj novijih kognitivnolingvističkih teorija, znatno se proširila i udomaćila i uporaba pridjeva *neuralni* kao

prvoga elementa sveza u nazivima poput *neuralna mreža*, *neuralna teorija metafore*, *neuralna teorija jezika i mišljenja*. No s obzirom na to da je riječ o novijim nazivima u području kognitivne lingvistike, u tim smo primjerima ipak kao preporučene nazive odabrali *neuronska teorija metafore* i *neuronska teorija jezika i mišljenja* u skladu s normativnom preporukom.¹⁶¹

Treba nešto reći i o nazivu *trajektor*, kao i o nekim nazivima za semantičke uloge. *Trajektor* je jedan od središnjih i najvažnijih pojmova u kognitivnoj gramatici i njemu smo također dali prednost u odnosu na pohrvaćene nazive *lik prvoga plana* ili samo *lik*. Naime, osim toga što je jezično ekonomičniji od naziva *lik prvoga plana*, taj je korijen uobičajen u hrvatskome jeziku, a postoje i još neke izvedenice istoga korijena (usp. *trajekt*, *trajektna luka* itd.), a uporaba naziva *trajektor* može se opravdati i time što u matematici i fizici postoji naziv *trajektorija*, čije je jedno značenje ‘krivulja u prostoru koju čine točke kretanja čestice ili tijela u gibanju’, a drugo je ‘putanja kretanja nekoga tijela u prostoru’ (usp. Anić i Goldstein 1999: 1307), pa stoga nema nikakva razloga da se *trajektor* ne prihvati i kao jezikoslovni naziv.¹⁶²

No u svim slučajevima u rubrici *dopušteni naziv* upućujemo na alternativu, onu koja više odgovara spomenutim terminološkim načelima ili onu koja je već dobro prihvaćena, ali odstupa od nekih načela.

Što se tiče definicija pojedinih semantičkih uloga, treba istaknuti da se neke od njih u različitim teorijama različito definiraju, pa smo ili u samoj definiciji ili u napomeni naznačili na koju se teoriju ta definicija odnosi. Primjerice semantička uloga teme obično se definira kao entitet koji je negdje smješten ili mijenja lokaciju, no u kognitivnoj gramatici tema odgovara makroulozi općega trpitelja (engl. *undergoer*) u gramatici uloge i referencije. U bazi *Struna* ulogu efektora u području kognitivne lingvistike definirali smo kao semantičku ulogu kojom se označavaju neživi vršitelji, najčešće prirodne sile i pojave (kiša, snijeg, vjetar itd.), no s obzirom na to da taj naziv npr. u gramatici uloge i referencije ima drukčije značenje, u napomeni smo razjasnili da se efektorom u toj teoriji smatraju živi vršitelji koji djeluju bez namjere i volje, po čemu se razlikuju od agensa. Treba istaknuti i da se u nekim teorijama semantičke uloge dijele na argumentne i sudioničke (npr. Goldberg 1995.), pa su i ti nazivi uključeni u terminološku bazu s detaljnijim pojašnjenjem u napomeni.

¹⁶¹ Usp. Blagus Bartolec i dr. (2016: 29): „Jedno od načela jezičnoga posuđivanja glasi: ako već treba preuzeti koju riječ iz drugoga jezika, ne treba preuzimati i riječi koje su od nje izvedene, nego ih treba izvoditi iz hrvatske posuđenice (ako smo već posudili imenicu, pridjev treba izvesti od nje prema pravilima hrvatske tvorbe, a ne iz stranoga jezika posuditi i pridjev). U hrvatski smo jezik tako npr. preuzeli riječ bakterija, ali pridjev izvodimo po pravilima hrvatske tvorbe prema kojima se osnovi dodaje nastavak -ski ili -ni. Stoga hrvatskomu standardnom jeziku pripada pridjev bakterijski, npr. bakterijska infekcija, bakterijska upala, a ne pripada mu pridjev *bakterijalni*, preuzet prema engleskome *bacterial*, npr. *bakterijalna infekcija*, *bakterijalna upala*.”

¹⁶² Vidi o tome i u Belaj i Tanacković Faletar 2014: 43.

4. Zaključak

Kognitivna je lingvistika suvremen pristup jezikoslovnoj misli, čije je žarište istraživanja odnos između jezika, uma i utjelovljenoga iskustva, a bio je potaknut naglim razvojem i napretkom kognitivnih znanosti.

Kognitivnolingvističko nazivlje u okviru projekta *Jena* obuhvaća oko 450 naziva koji pripadaju kognitivnoj semantici ili kognitivnim pristupima gramatici. S obzirom na to da kognitivna lingvistika nije monolitna teorija, u odabir naziva koji će se obrađivati i izradu abecedarija uključen je širok krug relevantnih kognitivnolingvističkih teorija: kognitivna gramatika, konstrukcijska gramatika, radikalna konstrukcijska gramatika, utjelovljena konstrukcijska gramatika, sustav elaboracije konceptualnoga ustrojavanja, kognitivna semantika, semantika okvira, simulacijska semantika, enciklopedijska semantika, teorija konceptualne integracije, teorija konceptualne metafore, neuronska teorija jezika i mišljenja, teorija primarne metafore, teorija prototipa, teorija karijere metafore itd.

S obzirom na to da je područje kognitivne lingvistike i dalje iznimno živo, produktivno i uzbudljivo, nadamo se da će ovakva baza, uz redovito obogaćivanje i osuvremenjivanje, biti dostatna pomoć za praćenje i bolje razumijevanje kognitivnolingvističke literature ne samo studentima i jezikoslovcima nego i svima zainteresiranim koji žele dobiti odgovore na zanimljiva i aktualna pitanja o odnosu jezika, ljudskoga uma i ljudskoga iskustva.

Literatura

Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo. 1999. *Rječnik stranih riječi*. Novi liber. Zagreb.

Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2013. Kognitivna gramatika u kontekstu konstrukcijskih modela. *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 61. 17–65.

Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Disput. Zagreb.

Bergen, Benjamin K.; Chang, Nancy. 2005. Embodied Construction Grammar in simulation-based language understanding. *Construction Grammars: Cognitive grounding and theoretical extensions*. Ur. Ostman, J.; Fried, M. 147–90.

Berlin, Brent; Kay, Paul. 1969. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. University of California Press. Berkeley.

Blagus Bartolec, Goranka i dr. 2016. *555 jezičnih savjeta*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Bolognesi, Marianna; Brdar, Mario; Štrkalj Despot, Kristina (ur.). *Metaphor and Metonymy in the Digital Age*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.

Bowdle, Brian F.; Gentner, Dedre. 2005. The Career of Metaphor. *Psychological Review* 112/1. 193–216. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.112.1.193>

Croft, William. 2001. *Radical construction grammar: syntactic theory in typological perspective*. Oxford University Press. Oxford.

Croft, William; Cruse, Alan. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press. Cambridge.

Dancygier, Barbara; Sweetser, Eve. 2014. *Figurative Language*. Cambridge University Press. New York.

Evans, Vyvyan; Green, Melanie. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Lawrence Erlbaum Associates/Edinburgh University Press. Mahwah, NY i Edinburgh.

Evans, Vyvyan. 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh University Press. Edinburgh.

Fauconnier, Giles. 1985. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge University Press, MIT Press. Cambridge.

Fauconnier, Giles; Turner, Mark. 2002. *The Way We Think, Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. Basic Books (paperback edition).

Feldman, Jerome. 2006. *From Molecule to Metaphor. A Neural Theory of Language*. MIT Press, A Bradford Book.

Feldman, Jerome; Dodge, Ellen; Bryant, Joe. 2009. A Neural Theory of Language and Embodied Construction Grammar. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. Ur. Heine, Bernard; Narrog, Heiko. Oxford University Press. 111–138.

- Fillmore, Charles J. 1976. Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech* 280. 20–32.
- Fillmore, Charles J. 1982. *Frame semantics. Linguistics in the Morning Calm*. Hanshin Publishing Co. Seoul.
- Fillmore, Charles J. 1985. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica* 6. 222–253.
- Fillmore, Charles J.; Kay, Paul. 1993. *Construction Grammar*. Berkeley: University of California.
- Fillmore, Charles J.; Kay, Paul; O'Connor, Mary, K. 1988. Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: the case of let alone. *Language* 64. 501–538.
- Foley, William A.; Van Valin, Robert D., Jr. 1984. *Functional syntax and universal grammar*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Geeraerts, Dirk. 2006. *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Mouton de Gruyter. Berlin.
- Goldberg, Adele. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Verbal Argument Structure*. University of Chicago Press. Chicago.
- Goldberg, Adele. 1996. Jackendoff and construction-based grammar, *Cognitive Linguistics* 7/1. 3–19.
- Goldberg, Adele. 2006. *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press. Oxford.
- Grady, Joseph. 1997. *Foundations of Meaning*. Doktorski rad. UC Berkeley. 307 str.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018. Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela). *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 1*. Ur. Mlikota, Jadranka. Osijek. 183–205.
- Johnson, Christopher. 1997. *Constructional grounding*. Doktorski rad. UC Berkeley. 257 str.
- Kay, Paul; Fillmore, Charles J. 1999. Grammatical constructions and linguistic generalizations: the What's X doing Y? construction. *Language* 75. 1–33.

Lakoff, George; Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago. Chicago – London.

Lakoff, George. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press. Chicago.

Lakoff, George. 2008. The neural theory of metaphor. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Ur. Gibbs, Raymond. Cambridge University Press. New York.

Lakoff, George; Johnson, Mark. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. Basic Books. New York.

Langacker, Ronald W. 1987./1991. *Foundations of Cognitive Grammar, Vols I and II*. Stanford University Press. Stanford, CA.

Langacker, Ronald W. 1999. *Grammar and Conceptualization*. Mouton. Berlin.

Langacker, Ronald W. 2005. Construction Grammars: cognitive, radical and less so. *Cognitive Linguistics, Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction*. Ur. Ruiz de Mendoza, Francisco, J; Peña Cervel, Sandra M. 101–163.

Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press. New York.

Narayanan, Srin. 1997. *KARMA: Knowledge-based Action Representations for Metaphor and Aspect*. Doktorski rad. UC Berkeley. 299 str.

Rosch, Eleanor. 1977. Human Categorization. *Studies in Cross-Cultural Psychology, Vol 1*. Ur. Warren, Neil. Academic Press. London. 1–49.

Rosch, Eleanor; Mervis, Carolyn, B. 1975. Family Resemblances. *Studies in the Internal Structure of Categories. Cognitive Psychology* 7. 573–605.

Stanojević, Mateusz–Milan. 2013. *Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Srednja Europa. Zagreb.

Štrkalj Despot, Kristina. 2013. Od neurona do metafore (i natrag): Neuralna teorija metafore u okviru neuralne teorije jezika i mišljenja. *Suvremena lingvistika* 39/76. 145–173.

Talmy, Leonard. 2000. *Toward a cognitive semantics. Volume I: Concept structuring systems. Volume II: Typology and process in concept structuring*. MIT Press. Cambridge, MA.

Van Valin, Robert D. Jr.; LaPolla, Randy J. 1997. *Syntax, structure, meaning and function*. Cambridge University Press. Cambridge.

Žic Fuchs, Milena. 1991. *Znanje o jeziku i znanje o svijetu: semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Filozofski fakultet. Zagreb.

Matea Birtić

Ivana Brač

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

mbirtic@ihjj.hr

ibrac@ihjj.hr

DOPUNA I DODATAK U RAZLIČITIM JEZIKOSLOVNIM TEORIJAMA¹⁶³

1. Uvod

Jedno je od temeljnih terminoloških pitanja može li jedan naziv imati više značenja, odnosno može li se odnositi na više pojmova. Tradicionalno je stajalište da naziv mora biti jednoznačan te u okviru jedne teorije nema mjesta sinonimiji i polisemiji, dok su jedini mogući odnosi među nazivima logički, ontološki te odnosi uzročnosti (Bratanić i Lončar 2015: 45). Drugim riječima, svaki naziv odgovara jednomu pojmu, odnosno ima samo jedno značenje. Međutim, u praksi to često nije tako, što će se pokazati i na primjeru naziva *dopuna* i *dodatak*, koji se u okviru jedne znanosti – jezikoslovlja – različito definiraju s obzirom na to kojoj jezikoslovnoj teoriji pripadaju. To je pokazatelj da pojmovi nisu neovisni o jeziku te da je za nazive bitan i kontekst (L’Homme, Heid i Sager 2003: 153).

U projektu *Jena dopuna* je definirana u okviru potpodručja teorije valentnosti kao ‘jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica otvara mjesto u rečenici’, u potpodručju generativne gramatike *dopuna* je konstituent koji je spojen kao sestra glave proširujući na taj način glavu u veću strukturu, a u potpodručju kognitivne lingvistike *dopuna* je definirana kao ‘nezavisni član konstrukcije koji elaborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana’.

U ovome poglavlju nakon uvodnoga dijela slijedi opis naziva *dopuna* i *dodatak* u hrvatskim gramatikama te u okviru teorije valentnosti, generativne gramatike i kognitivne gramatike, nakon čega se donose zaključci o njihovim sličnostima i razlikama. Cilj je rada opisati kako se *dopuna* i *dodatak* definiraju u okviru navedenih teorija te je li opravdana višestruka obrada jednoga naziva unutar jedne znanstvene discipline.

¹⁶³ Ovaj je rad izrađen u okviru projekata *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Struna-2017-09-05) i *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku* (SARGADA) (IP-2019-04-7896), koje u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

2. Hrvatske gramatike

U tradicionalnim hrvatskim gramatikama nazivi *dopuna* i *dodatak* ne pojavljuju se ili se ne odnose na iste pojmove. Barić i dr. (1997.) ne koriste se tim nazivima, osim kad navode da glagoli nepotpuna značenja uvijek imaju dopunu (Barić i dr. 1997: 223), a dodatak u značenju odredbe rijetko (Barić i dr. 1997: 399).

Raguž (2010: 325) u napomeni navodi da se u pojedinim gramatičkim opisima umjesto o objektu ili priložnoj oznaci govori o dopuni ili dodatku, no ne definira ih. Prije te napomene navodi da dopune glagola mogu biti pridjevi, imenice, prilozi, priložne oznake koje postaju dio predikata (Raguž 2010: 316). Može se zaključiti da dopunu shvaća kao objekt ili kao dio predikata. Također određuje zavisne rečenice kao obvezne dopune glavnoj rečenici.

Katičić (2002: 137–138) navodi da je jasna razlika između objekta i priložne oznake te da opisivanje rečenice s pomoću dopuna i dodataka nije primjeren način opisivanja hrvatskoga književnog jezika. Katičić (2002: 138) pod dopunom misli na imenice koje dopunjuju druge imenice i pridjeve, a prema njima se odnose „kao objekti prema svojem glagolu”. Tako shvaćena dopuna može biti imenica u akuzativu (*Ima žuljeve đon debele.*, *Bio mu je dužan deset tisuća forinti.*), u instrumentalu (npr. *trgovina suhomesnatom robom, opskrba brašnom, pretržac konjima, ophod žednim poljima*, zatim uz pridjeve *zadovoljan, izobilan, bogat, siromašan*), imenica u genitivu (uz pridjeve *pun, sit, gladan, žedan, željan, dostojan, vrijedan*), u dativu (uz pridjeve *vješt, ravan, drag, mio*). Katičić povlači paralelu između predikata i objekta te između imenice ili pridjeva i dopune, no navodi da odnos može biti kao odnos predikata i priložne oznake, ali ne uvodi novi naziv za taj pojam. Međutim, razlikuje „objektni instrumental” (*zadovoljan sobom, bogat događajima* itd.) i „adverbijalni instrumental” (*plemenit duhom, opsjednut junacima*) (Katičić 2002: 126), za koje bi se moglo zaključiti da objektni instrumental smatra dopunom, a adverbijalni dodatkom, no pitanje je treba li se, recimo, primjer *opsjednut junacima* smatrati dopunom ili dodatkom.

Silić i Pranjković (2005.) koriste se tim nazivima izjednačujući objekt i dopunu, koju određuje to da je između glagola i dopune veza uspostavljena jakim upravljanjem, da je obvezna kategorija koju glagol zahtijeva svojim gramatičkim i leksičkim svojstvima te da „dopunjuje u čemu radnju označenu glagolom, označuje predmet uključen u radnju” (Silić i Pranjković 2005: 273), te dodatak i priložnu oznaku, čija je veza uspostavljena slabim upravljanjem ili pridruživanjem. No također navode (Silić i Pranjković 2005: 299–300) da dopuna ima šire značenje od objekta, pa se pojavljuje i uz glagolski prilog prošli koji nema službu predikata (*Prodavši kuću, susjed je preselio u stan.*), ali i kao obvezna priložna oznaka (*Susjed stanuje*

na kraju grada.). Drugim riječima, dopunom uz glagole smatraju izravni objekt (npr. *pisati pismo*), neizravni objekt (npr. *osloboditi se treme*, *Pomagao mu je oko uzgoja stoke.*, *Ljutim se na vas.*, *Govorilo se o mnogim aktualnim pitanjima.*, *Bavi se znanstvenim radom.*), predikatnu dopunu, odnosno dopunu suznačnih glagola te obveznu priložnu oznaku, kao što je već rečeno. Međutim, dopunom predikata određuju i predikatni atribut, odnosno predikatni proširak (*Ivan se vratio kući umoran.*, *Sava teče mutna.*). Razlikuju glagolske dopune, izražene glagolom, i imenske dopune, izražene imenicom. Tako imenice u instrumentalu (*bogat šumom*, *siromašan duhom*) ili u prijedložno-padežnome izrazu (*jak na riječima*, *brz na jeziku*) mogu biti dopune pridjeva. Dopune i dodatci mogu se naći i pod nazivima *zavisni tagmem* odnosno *dopunski sintagmem*, koji „dopunjuje u čemu radnju označenu glagolom, označuje predmet uključen u radnju (u rečenici takav zavisni tagmem odgovara objektu)” (Silić i Pranjković 2005: 273), i *okolnosni sintagmem*, za koji je karakterističan odnos slaboga upravljanja ili pridruživanja. Važno je naglasiti da dopunama smatraju i rečenice uz glagole govorenja, mišljenja, percipiranja i sl.

Jedina hrvatska gramatika koja je nastala u okviru jedne suvremene jezikoslovne teorije jest kognitivna gramatika Belaja i Tanackovića Faletara (2014., 2017.), u kojoj se razlikuju dopuna i modifikator, a o kojoj će više biti riječi u petome potpoglavlju.

Može se zaključiti da Katičić (2002.) pod dopunom podrazumijeva samo imenice ili pridjeve koji dopunjuju druge imenice ili pridjeve, dok taj naziv ne upotrebljava za elemente koji dopunjuju glagole. Silić i Pranjković (2005.) shvaćaju dopunu najbliže teoriji valentnosti odnosno gramatici zavisnosti, tako da ona dopunjuje imenice, pridjeve, ali i glagole, te može biti glagolska, imenska i u obliku prijedložno-padežnoga izraza, dok se nazivom *dodatak* rijetko služe i navode ga kao istoznačnicu priložnoj oznaci. Njihov sustav blizak je na neki način i generativnoj teoriji jer razlikuju subjekt s jedne strane i glagolske dopune s druge. O teoriji valentnosti slijedi više u sljedećemu poglavlju.

3. Teorija valentnosti i gramatike ovisnosti

Naziv *dopuna* jedan je od ključnih naziva u gramatikama ovisnosti¹⁶⁴ (Samardžija 1986a, Šojat 2008.), koje su se razvile iz teorije valentnosti, čiji je začetnik Lucien Tesnière. U svojem djelu *Éléments de syntaxe structurale* (*Elementi strukturalne sintakse*) iz 1959. godine Tesnière ističe da je središte rečenice glagol, koji svojom valentnošću uvjetuje pojavu obveznih

¹⁶⁴ U literaturi na hrvatskome jeziku prisutni su nazivi *gramatika zavisnosti* (Žepić 1975., Samardžija 1986., 1993., Belaj i Tanacković Faletar 2014., 2017.) i *ovisnosna gramatika* (Šojat 2008.).

rečeničnih dijelova koje naziva aktantima. Za razliku od aktanata, cirkumstanti, neobvezni dijelovi rečenice, nisu uvjetovani valentnošću glagola. Aktanti su nužni da bi upotpunili značenje glagola, dok cirkumstanti donose dodatno značenje. Tesnière razlikuje prvi, drugi i treći aktant koji odgovaraju tradicionalnim pojmovima subjekta, izravnoga i neizravnoga objekta. Razlikujući aktante i cirkumstante, Tesnière je nagovijestio i djelomice opisao razliku između obveznih i neobveznih dijelova rečenice, prisutnu gotovo u svim suvremenim analizama rečenice. Iako je zacijelo među prvima ozbiljnije upozorio na tu razliku, njegova linija razgraničenja između aktanata i cirkumstanata ne odgovara u potpunosti današnjemu razlikovanju dopuna i dodataka u gramatikama ovisnosti ili razlikovanju argumenata i adjunkata u generativnim i drugim teorijama. Aktante i cirkumstante Tesnière definira formalno (morfosintaktički) i semantički. Aktanti su ponajprije imenice ili istovrijednice imenicama, dok su cirkumstanti prilozi ili istovrijednice priložima (Tesnière 1959/2015: 97). Prvi je aktant imenica u nominativu, a u jezicima bez padeža određen je svojim mjestom (imenica koja dolazi prije glagola), drugi je aktant imenica u akuzativu ili imenica koja dolazi iza glagola u jezicima bez padeža, a treći je aktant imenica u dativu ili imenica uvedena prijedlogom u jezicima bez padeža. Drugi aktant također može u jezicima bez padeža biti uveden i prijedlogom (Tesnière 1959/2015: 107). Semantički prvi aktant definira kao onaj koji izvodi ili vrši radnju, drugi je aktant onaj na koji radnja djeluje, dok je treći aktant onaj kojemu radnja koristi ili šteti (Tesnière 1959/2015: 103–104). Sam Tesnière (Tesnière 1959./2015.) ne upotrebljava naziv *dopuna*, nego *aktant*.

Pojam ovisnosti i pojam dopune utemeljeni su u njemačkim gramatikama ovisnosti (Matthews 1981./2000., Schumacher i dr. 2004., Šojat 2008.). U gramatikama ovisnosti naziv *dopuna* odnosi se na svaki obvezni element rečenice koji zahtijeva glagol (Samardžija 2003: 34), tj. dopuna ovisi o valentnosti glagola, a može biti obvezna, bez koje je rečenica negramatična, te neobvezna, bez koje je rečenica gramatična. Dodatci se mogu pojaviti uz gotovo sve glagole i mogu se izostaviti, pri čemu se ne narušava gramatičnost rečenice (Mrazović i Vukadinović 2009.).¹⁶⁵ Gramatikama ovisnosti u središtu je Tesnièrova koneksija, tj. ovisnost dependensa (subjekta i objekta) o svojem regensu, tj. glagolu. U njemačkim se modelima počinje iscrpnije razrađivati razlika između obveznih aktanata, fakultativnih aktanata i slobodnih dodataka (Helbig i Schenkel 1973: 33), tj. između obveznih i fakultativnih dopuna (njem. *obligatorische und fakultative Ergänzungen*) i dodatka (njem. *Angaben*) (Schumacher i dr. 2004.), tj. između

¹⁶⁵ Katkad se navode ograničenja te se naglašava da se dodatci ne mogu pojaviti uz sve glagole. Mrazović i Vukadinović (2009: 557) navode da se prilog *rado* može pojaviti uz glagole koji izražavaju voljnu radnju, a prilog *uvijek* ne može se pojaviti uz glagole koji izražavaju radnju koja se dogodila samo jednom.

obveznih i fakultativnih dopuna te obveznih i fakultativnih dodatka (Welke 1988., prema Šojat 2008.). U njemačkoj se literaturi kaže da se rečenični dijelovi (njem. *Satzglieder*) dijele na dopune i dodatke (Schumacher i dr. 2004.). Pri tome autori navode da postoje neke terminološke dvojbe, tj. koji put dopune se (njem. *Ergänzungen*) također nazivaju komplementima (njem. *Komplement*), a dodatci suplementima (njem. *Supplement*)¹⁶⁶ (Schumacher i dr. 2004: 26). S druge strane, njemački naziv komplement pojavljuje se i kao nadređeni pojam za dopune (njem. *Ergänzungen*) i dodatke (njem. *Angaben*). Takvu podjelu preuzima i Samardžija (1986., 1993., 2003.), koji upotrebljava naziv *komplement* kao nadređeni pojam za sve elemente koji se mogu pojaviti uz koji glagol bez obzira na to jesu li uvjetovani njegovom valentnošću (Samardžija 2003: 34). Komplementi se dalje dijele na dopune uvjetovane glagolskom valentnošću i dodatke podređene glagolu, ali neuvjetovane valentnošću. Dopune su obvezne ili fakultativne. Postoje mnogobrojni kriteriji za razlikovanje dopuna¹⁶⁷ od dodatka te obveznih od neobveznih (fakultativnih) dopuna u koje iscrpno nećemo ovdje ulaziti.

Njemački valencijski modeli, za razliku od triju Tesnièreovih aktanata, počinju razlikovati više vrsta ili razreda dopuna (Helbig i Schenkel 1973., Engel 1988., prema Šojat 2008: 36, Samardžija 1986., Mrazović i Vukadinović 2009., Birtić i dr. 2018.). Za opis njemačkoga jezika Engel (1988., prema Šojat 2008: 38) razlikuje jedanaest razreda dopuna, a Schumacher i dr. (2004.) osam vrsta dopuna. Samardžija (1986.) za opis valentnosti hrvatskih glagola pretpostavlja deset razreda dopuna, Birtić i dr. (2018.) također deset vrsta dopuna, Filipović (1993.) četrnaest vrsta dopuna, Šojat (2008.) osam vrsta dopuna, a Mrazović i Vukadinović (2009.) devet razreda dopuna za opis valentnosti u srpskome jeziku.

Unutar kroatistike teorijom se valentnosti i primjenom gramatike ovisnosti prvi u znatnijemu opsegu u svojim radovima bavio Samardžija (1986a, 1986b, 1993., 2003.) premda je upoznavanja hrvatske javnosti s gramatikama ovisnosti te djelomične primjene na hrvatski jezik bilo i ranije (Matulina 1983., Žepić 1975.). Svakako treba spomenuti i Zagrebački englesko-hrvatski kontrastivni projekt (ZESCCP) Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, koji je vodio R. Filipović. U okviru toga projekta 1993. godine nastaje prvi mali valencijski rječnik hrvatskih glagola, koji sadržava valencijski opis šezdesetak glagola, a tiskan

¹⁶⁶ „Statt ‘Ergänzung’ findet man in der Literatur auch den Termin ‘Mitspieler’ oder neuerdings ‘Komplement’, statt ‘Angabe’ kommt auch ‘Supplement’ vor.” (Schumacher i dr. 2004: 26).

¹⁶⁷ Samardžija (1993: 11) navodi da su prema Engelu (Engel 1980., prema Samardžija 1993.) dopune oni sintaktički elementi koji 1. neposredno ovise o (glavnome) glagolu, 2. mogu se relativno lako supstituirati, 3. ne mogu se pojaviti uz svaki glagol, 4. imaju mogućnost anaforizacije.

je u okviru publikacije *Teorija valentnosti i rječnik valentnosti hrvatskih glagola*, koja osim rječnika uključuje i znanstvene rasprave o valentnosti.

Valentnošću glagola u novije su se vrijeme bavili Šojat (2008.), Mikelić Preradović (2008.), Mikelić Preradović, Boras i Kišiček (2009.) te Birtić (2017.), Birtić, Brač i Runjaić (2017.), Birtić (2018.), Birtić i dr. (2018.) i drugi. Mikelić Preradović objavila je 2008. prvi mrežni valencijski rječnik hrvatskih glagola CROVALLEX, čiji se opis glagola temelji na funkcijskome generativnom opisu, gramatičkome opisu također utemeljenome na teorijama valentnosti i gramatikama ovisnosti. U tome se pristupu razlikuju dopune, odnosno unutarnji sudionici (engl. *inner participants*) i dodatci, odnosno slobodni modifikatori (engl. *free modificatons*). Dopune mogu biti obvezne i izborne, među kojima se razlikuju tipične ili netipične. U mrežnome valencijskom rječniku *e-Glavi* (Birtić, Brač i Runjaić 2017.) i kasnijemu *Valencijskom rječniku psiholoških glagola* (Birtić i dr. 2018.), koji slijede model VALBU-a (Schumacher i dr. 2004.), također se razlikuju obvezne i neobvezne dopune te dodatci, koji se ne bilježe jer nisu dio valencijskoga obrasca glagola.

Nazivi *dopune* i *dodatci* dobro su udomaćeni u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi (Samardžija 1986., 1993., 2003., Šojat 2008., Birtić 2017., 2018., Birtić i dr. 2018.) kojoj je u podlozi neka od gramatika ovisnosti te također u gramatičkim opisima bliskih jezika unutar gramatika ovisnosti (Mrazović i Vukadinović 2009., Palić 2011.). Dopuna se u današnjim opisima unutar gramatika ovisnosti bitno razlikuje od Tesnièreovih aktanata, od kojih je potekla, i obuhvaća mnogo veći broj tradicionalnih gramatičkih uloga i morfosintaktičkih oblika (subjekt, objekt, obvezne prijedložne i priložne izraze, imenske predikate, infinitivne dopune, rečenične dopune te katkad i participe).

Na 1. slici prikazana je obrada naziva *dopuna*, a na 2. slici naziva *dodatak* u okviru teorije valentnosti u *Jeni*.

dopuna

status naziva: naziv

definicija: obvezna jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica otvara mjesto u rečenici

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: teorija valentnosti

podređeni pojam: glagolska dopuna; imenička dopuna; neobvezna dopuna; obvezna dopuna; pridjevna dopuna

istovrijednica - engleski: complement

istovrijednica - njemački: Komplement, Ergänzung

istovrijednica - francuski: complément

istovrijednica - ruski: дополнение; комплемент

istovrijednica - švedski: komplement

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

kontekst: Dopune, međutim, definira kao komplemente "koji mogu biti izravno podređeni određenom glagolskom podrazredu tako da se 'razred' 'glagol' na osnovi kombiniranja s jednom ili više dopuna može podijeliti u stanovit broj disjunktivnih podrazreda".

vrelo konteksta: Samardžija (1987.)

stranica: 104

napomena: Naziv *dopuna* u jezikoslovlju se upotrebljava u više značenja. U teoriji valentnosti dopuna je suprotstavljena dodatku, koji je neobavezan. U generativnoj gramatici dopuna je sestrinski čvor nulte kategorije koji je suprotstavljen glavi i specifikatoru. Katkad se dopunom naziva svaka jezična jedinica koja se može pojaviti uz glagol (i objekt i priložna oznaka).

1. slika: Obrada naziva *dopuna* u okviru teorije valentnosti u *Jeni*

dodatak

status naziva: naziv

definicija: neobvezna jezična jedinica kojoj druga jezična jedinica ne otvara mjesto u rečenici

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: teorija valentnosti

istovrijednica - engleski: adjunct

istovrijednica - njemački: Adjunkt

istovrijednica - francuski: adjoind

istovrijednica - ruski: адъюнкт

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

kontekst: Engel tvrdi da su dodaci karakterizirani time što (uvijek) "nose sintaktičku oznaku 'fakultativno'", što znači da je njihovo aktualiziranje (njihovo postojanje) nevažno za gramatičnost rečenice.

vrelo konteksta: Samardžija (1987.)

stranica: 104

napomena: Dodaci se razlikuju od dopuna obično kod glagola pri određivanju dijelova jednostavne rečenice.

2. slika: Obrada naziva *dodatak* u okviru teorije valentnosti u *Jeni*

4. Generativna gramatika

Dopuna je unutar generativne gramatike svaki čvor koji je sestra glavi (Radford 2004: 441, Adger 2002: 82, Mihaljević 2005.) ili, kako je definirana u okviru projekta *Jena*, konstituent koji je spojen kao sestra glave proširujući na taj način glavu u veću strukturu, kao što je vidljivo na 3. slici.

dopuna	
status naziva: naziv	
definicija: konstituent koji je spojen kao sestra glave proširujući na taj način glavu u veću strukturu	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: generativna gramatika	
	istovrijednica - engleski: complement
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
napomena: U X'-teoriji svaka sintaktička skupina ima istu unutarnju strukturu, a sastoji se od glave, dopune i odrednika. Dopuna je sestra glavi, a specifikator je sestra posrednoj projekciji (bar-projekciji). X'-teorija uvedena je da bi se uspostavila jedinstvena analiza svih sintaktičkih skupina (svih funkcionalnih i leksičkih kategorija). Dopunu u generativnoj gramatici valja razlikovati od naziva dopuna u ostalim teorijama. U tradicionalnim analizama i teorijama ovisnosti dopuna može označivati sve što dolazi uz glagole (subjekte, objekte, priložne oznake itd.), dok u generativnoj gramatici taj pojam obuhvaća manji niz pojava.	

3. slika: Obrada naziva *dopuna* u okviru generativne gramatike u *Jeni*

Nakon uvođenja X'-teorije u djelu *Remarks on Nominalization* (Chomsky 1970.) sve sintaktičke skupine (isprva leksičke, a zatim i funkcionalne) imaju jedinstvenu hijerarhijsku strukturu koja uključuje glavu, dopunu i specifikator te katkad i adjunkt ili dodatak (Mihaljević 1998: 182, Birtić 2008: 40, van Gelderen 2013: 8).¹⁶⁸ Svaka glava može imati samo jednu dopunu, tj. jedno sestrinsko mjesto, što je posljedica dvojnoga grananja. Dakle, unutar takva pristupa glava i dopuna tvore posrednu projekciju (X'), koja se spaja sa specifikatorom, čime nastaje maksimalna projekcija (XP). Glava sintaktičke skupine određuje raspodjelu i sročnost cijele skupine te je semantički njezin najvažniji dio (Adger 2002., Mihaljević 2005.), dok je dopuna supkategorizirana ili izabrana glavom, tj. glava određuje njezina gramatička obilježja. Tako je glagol glava glagolske skupine, a njegova je dopuna izravni objekt (*otvoriti pismo*), prijedlog je glava prijedložne skupine (*na stolu*), a njegova je dopuna imenica (*stolu*), pridjev (*pun*) glava je pridjevnice skupine, a dopuna mu je, primjerice, imenica (*pun sućuti*). Dopune, kao i specifikatori, mogu biti i minimalne (*otvoriti pismo*) i maksimalne projekcije (*otvoriti*

¹⁶⁸ *Dopuna* za engleski naziv *complement*, *glava* za engleski naziv *head* i *specifikator* za engleski naziv *specifier* dobro su udomaćeni nazivi u radovima pisanim unutar generativne teorije u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi (usp. Mihaljević 1998., 2005., Birtić 2008., Batinić Angster 2020.). Za *dopunu* se katkad spominje i naziv *komplement*, a za *specifikator* naziv *odrednik* (Mihaljević 1998: 182, Willer Gold 2013.).

njegovo oproštajno pismo).¹⁶⁹ Dopuna, glava i specifikator definirani su svojim mjestom na strukturnome stablu (Mihaljević 2005: 9).

Kad je riječ o razlici između obveznih i neobveznih dijelova rečenice, u generativnoj se gramatici najčešće razlikuju argumenti i adjunkti (dodatci)¹⁷⁰ (Adger 2002., Radford 2004.). Obveznost odnosno neobveznost dijelova rečenice određuje argumentna struktura (predikata) preuzeta iz formalne logike (Radford 2004.). Svaki predikat ima svoju argumentnu strukturu, koja određuje koji su sudionici radnje minimalno nužni za ostvarenje kojega događaja ili stanja. Ti minimalni sudionici nazivaju se argumenti. Razlikuju se vanjski argumenti glagola (obično subjekti) i unutarnji argumenti glagola (obično izravni i neizravni objekti). Argumenti su obvezni ili implicitno obvezni, dok su adjunkti neobvezni. Pri tome adjunkti (dodatci) u generativnoj gramatici ne obuhvaćaju samo ono što se obično naziva priložnim oznakama unutar tradicionalnih pristupa nego i dio predimeničkih atributa unutar imenske skupine. Uobičajena je pretpostavka¹⁷¹ da se subjekt ili vanjski argument izvorno spaja na mjesto specifikatora glagolske skupine ili skupine lakoga glagola te je kasnijim pomicanjem ili unutarnjim spajanjem završio na mjestu specifikatora neke s glagolom povezane funkcionalne projekcije – infleksijske (IP), dopunjačke (CP), vremenske (TP) ili finitne glave (FinP) – koje glave točno, ovisi o vremenu i opisu autora. Objekti se obično nazivaju unutarnjim argumentima i u strukturu se uvode kao dopune glagolskoj skupini (VP, vP) (Birtić 2008.). Neobvezni dijelovi rečenica, odnosno adjunkti smatraju se pridruženim posrednim ili maksimalnim projekcijama. Kao što smo već rekli, gramatičke su uloge (subjekt, objekt, priložna oznaka) u generativnoj teoriji definirane konfiguracijski, tj. svojim mjestom u strukturi. Osnovna je razlika između argumenata i adjunkata što argumenti zauzimaju tzv. argumentna ili A-mjesta, koja su ujedno i tematski obilježeni položaji, dok adjunkti zauzimaju tzv. neargumentna ili A'-mjesta, koja nisu tematski obilježena, što je naglašeno u definiciji naziva *adjunkt* u okviru *Jene* (v. 4. sliku). Tematsko obilježivanje potječe iz tzv. Θ-teorije ili teorije tematskih relacija, prema kojoj svaki argument ima jednu tematsku ulogu te svaka tematska uloga mora biti dodijeljena jednomu argumentu (Birtić 2008: 53). U jednoj fazi razvoja generativne gramatike pretpostavljalo se da jedna glava može imati jednu dopunu i

¹⁶⁹ To jest, danas se smatra da su dopune i specifikatori uvijek maksimalne projekcije koje mogu biti sastavljene i od jedne riječi, sintaktičke skupine ili cijele rečenice.

¹⁷⁰ U djelima M. Mihaljevića (1998., 2005.) pisanim u okviru generativne gramatike upotrebljava se naziv *dodatak* za adjunkt, dok je naziv *dodatak* u hrvatskim djelima češći zapravo za pojam *dodatak* (njem. *Angabe*, cirkumstant) iz teorije ovisnosti. Ta činjenica ne začuđuje zbog toga što se sadržaj tih naziva u velikoj mjeri podudara.

¹⁷¹ Obično se naziva pretpostavkom o spajanju subjekta unutar glagolske skupine (*VP-Internal Subject Hypothesis*), a razvijena je u djelima D. Sportiche (1988.) i Koopman i Sportiche (1991.) (prema van Gelderen 2013: 14).

jedan specifikator, dok se više neargumentnih adjunkata (dodataka) može pridružiti svakoj glavi. O jedinstvenosti, ponovljivosti ili nepostojanju nekih od tih kategorija više se puta raspravljalo unutar generativne teorije, međutim, te rasprave nisu ključne za ovo poglavlje. Obrada naziva *adjunkt* u okviru generativne gramatike prikazana je na 4. slici.

adjunkt	
status naziva: naziv	
definicija: neobavezna sintaktička skupina koja nema tematsku ulogu, obično se njome izriču okolnosti glagolske radnje	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: generativna gramatika	
dopušteni naziv: dodatak	istovrijednica - engleski: adjunct
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	
suprotnica: argument	
napomena: Adjunkt je sintaktička skupina koja se pridružuje operacijom adjunkcije da bi se stvorio element (konstituent) iste vrste. Adjunktima odgovaraju priložne oznake, pojedini prednominalni atributi i neke zavisne rečenice.	

4. slika: Obrada naziva *adjunkt* u okviru generativne gramatike u *Jeni*

U minimalističkome programu (Chomsky 1995., van Gelderen 2013.), među ostalim, uvodi se tzv. ogoljena frazna struktura (engl. *bare phrase structure*), tj. pretpostavlja se da strukturno stablo ne može sadržavati nikakve elemente koji nisu rezultat leksičkoga unošenja. Stoga neki autori preispituju postajanje posrednih i maksimalnih projekcija, a razlikovanje između specifikatora i dopuna¹⁷² te argumenata i adjunkata postaje teže definirati. Također, kao jedina operacija stvaranja novih struktura pretpostavlja se operacija *spoji* ili spajanje (engl. *merge*). Postoji vanjsko spajanje, tj. unošenje jedinica iz leksikona i unutarnje spajanje, tj. pomicanje. Osim operacije *spoji* u minimalističkome programu veliku važnost imaju obilježja, pa se specifikator, glava i dopuna nastoje definirati s pomoću tih dvaju pojmova. Tako se obično kaže da je dopuna prva sintaktička skupina (konstituent) s kojom se glava spaja, a specifikator se spaja s rezultatom prvoga spajanja, tj. spojem glave i dopune (Adger 2002., Mihaljević 2005: 65, Koenenman i Zeijlstra 2017: 105). Prvom su primjenom operacije *spoji* provjerena c-seleksijska ili c-odabirna obilježja glave te nastaje struktura *glava-dopuna* (Adger 2002: 85), drugom primjenom operacije *spoji* provjeravaju se preostala c-seleksijska obilježja glave te nastaje struktura *specifikator-glava-dopuna*. U procesu nastanka glagolske skupine koja sadržava subjekt i objekt pri prvome spajanju glagol se spaja s dopunom (objektom), pri čemu provjerava c-seleksijska N-obilježja te nastaje spoj glagola i objekta (*otvara pismo*). Budući da

¹⁷² „Bare phrase structure abandons the distinction between specifiers and heads of X-bar theory whereas the Cartographic relies on such projections.” (van Gelderen 2013: 23–24.).

sva c-seleksijska svojstva glagola (*otvara*) nisu provjerena, u drugome koraku glagol provjera svoja preostala N-obilježja s pomoću sljedeće imenske skupine (subjekta), a rezultat je glagolska skupina (*Marija otvara pismo*), u kojoj je subjekt (*Marija*) specifikator. Prema Adgeru (2002: 86) i Mihaljeviću (2005.) maksimalne projekcije nastaju kad su sva seleksijska svojstva kojega elementa provjerena, dok su minimalne projekcije leksičke jedinice. Posredne projekcije nastaju jer se prvim spajanjem nisu provjerila sva obilježja neke glave. Kao što smo napomenuli, minimalistički program ne pretpostavlja da se adjunkti uvode u strukturu operacijom *spoji*, koja bi trebala biti jedina operacija stvaranja novih sintaktičkih objekata, pa je proces uvođenja adjunkata u sintaktičku strukturu još uvijek predmet rasprava. Istraživači se uglavnom slažu da je mehanizam uvođenja adjunkata u strukturu drukčiji od operacija kojim nastaju druge strukture (Boecx 2008.). Jedan je od prijedloga bio i uvođenje operacije *spoji* par (engl. *pair-merge*), koja stvara uređene parove, a ne neuređene skupove kao operacija *spoji* (Chomsky 2004.). Na tragu je prijašnjih pristupa generativne gramatike Adgerov pristup, koji pretpostavlja postojanje operacije *pridruži* (engl. *adjoin*), kojom se uvode adjunkti u strukturu (Adger 2002: 89). Ta operacija nije potaknuta neprovjerenim obilježjima te se njome postojeća sintaktička skupina samo proširuje, a ne stvara se novi sintaktički objekt.

Možemo zaključiti da se naziv *dopuna* u generativnoj gramatici odnosi na objekt te dopunu prijedlogu u prijedložnome izrazu, dopunu pridjevu u pridjevnome izrazu, imenicu koja dopunjuje drugu imenicu, ali da se može odnositi i na cijele rečenice koje su dopune glagolu ili imenici ili kojoj drugoj kategoriji čija je rečenica sestra. Nasuprot tomu, *adjunkt* ili *dodatak* najčešće se odnosi na rečenične elemente koji se tradicionalno nazivaju priložnim oznakama i prednominalnim atributima.

5. Kognitivna gramatika

U kognitivnoj gramatici upotrebljava se naziv *dopuna* (engl. *complement*), dok se umjesto naziva *dodatak* najčešće upotrebljava naziv *modifikator* (engl. *modifier*) (Langacker 1987., 1991., 2008., 2009., Taylor 2001.), a katkad se razlikuju dodatak (engl. *adjunct*) i modifikator (Radden i Dirven 2007.). Za razlikovanje dopune i modifikatora nije ključan položaj u strukturi, nego stupanj konceptualne (ne)zavisnosti. Glava, odnosno odrednik profila, određuje značenje cijele konstrukcije, ali ne znači nužno da je nezavisna sastavnica. Naime, dopuna je konceptualno nezavisna predikacija koja se spaja s glavom, dok je modifikator konceptualno zavisna predikacija (Langacker 1991: 28). Prema tome, u prvome odnosu glava je zavisna

sastavnica, dok je u drugome odnosu modifikator zavisna sastavnica.¹⁷³ Iz toga je vidljivo, što naglašava i Langacker (1987: 306), da kognitivna gramatika drukčije shvaća zavisnost ili nezavisnost od, primjerice, teorije valentnosti, u kojoj je dopuna zavisni element u odnosu na glavu (npr. glagol), koja određuje broj i vrstu dopuna (v. treće poglavlje) (v. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 179, fn. 180).¹⁷⁴

Dakle, dopuna je nezavisna sastavnica koja elaborira podstrukturu glave, odnosno odrednika profila koji je zavisna, a modifikator je sastavnica strukture koja ima prazno elaboracijsko mjesto koje popunjava glava, prema tome glava je nezavisna, a modifikator zavisna (Langacker 2008: 203). Primjerice, u prijedložnoj skupini *blizu vrata* tako *vrata* elaborira prazno mjesto orijentira prijedloga *blizu*, koji je odrednik profila i zavisna sastavnica, dok su *vrata* nezavisna. U imenskoj skupini *stol blizu vrata*, u kojoj je riječ o odnosu modifikacije, *stol* je glava imenske skupine, odnosno odrednik profila koji elaborira shematično mjesto trajektora *blizu vrata*, koji je zavisna sastavnica konstrukcije (primjer iz Langacker 2008: 202).

Tako dolazimo do definicija dopune (vidi 5. sliku) i modifikatora (vidi 6. sliku) kako su navedene u *Jeni* i u kojima su istaknuta oba važna elementa za njihovo određivanje:

dopuna	
status naziva: naziv	
definicija: nezavisni član konstrukcije koji elaborira semantičku podstrukturu odrednika profila kao zavisnoga člana	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: kognitivna lingvistika	
dopušteni naziv: komplement	istovrijednica - engleski: complement istovrijednica - njemački: Ergänzung istovrijednica - francuski: complément istovrijednica - ruski: дополнение; комплемент istovrijednica - švedski: komplement
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski
napomena: Primjerice u prijedložnoj skupini <i>pod krevetom</i> dopuna je <i>krevetom</i> jer elaborira prazno shematično mjesto orijentira prijedloga <i>pod</i> kao odrednika profila i zavisne sastavnice konstrukcije.	

5. slika: Obrada naziva *dopuna* u okviru kognitivne gramatike u *Jeni*

¹⁷³ U kognitivnoj su gramatici relacijske predikacije (glagoli, pridjevi, prijedlozi i prilozi) zavisne sastavnice, dok su nominalni profili nezavisne (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 178).

¹⁷⁴ Primjerice, u rečenici *Ana pjeva*, glagol *pjevati* u svojoj semantičkoj strukturi podrazumijeva pjevača, prema tome *Ana* je dopuna glagola *pjevati* te ona nije relacijska jer ne pretpostavlja drugi entitet za razliku od glagola.

modifikator

status naziva: naziv

definicija: zavisni član konstrukcije čiju semantičku podstrukturu elaborira odrednik profila kao nezavisni član

projekt: jezikoslovje

potpodručje: kognitivna lingvistika

istovrijednica - engleski: modifier

istovrijednica - njemački: Modifikator

istovrijednica - francuski: modificateur

istovrijednica - ruski: модификатор

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Primjerice, u imenskoj sintagmi *veliki problem* modifikator je *veliki* kao zavisna sastavnica konstrukcije jer *problem* kao odrednik profila elaborira njegov shematični trajektor.

6. slika: Obrada naziva *modifikator* u okviru kognitivne gramatike u *Jeni*

Radden i Dirven (2007.) razlikuju dopunu, koju određuju kao subjekt, objekt ili koji drugi obvezni rečenični član koji nije predikat (Radden i Dirven 2007: 47), te dodatak (engl. *adjunct*), koji određuju kao neobveznu gramatičku jedinicu u rečenici koja specificira prostor radnje (engl. *setting*). Naziv *modifikator* upotrebljavaju za elemente koji određuju imenice, a razlikuju predmodifikatore (engl. *premodifiers*), koji dolaze ispred imenice, i postmodifikatore (engl. *postmodifiers*), koji dolaze iza imenice.

Važno je naglasiti da kognitivna gramatika ne misli da određivanje kojega elementa kao dopune isključuje njegovo određivanje kao modifikatora. Taylor (2002: 235) to prikazuje na primjeru *father of twins* 'otac blizanaca', gdje je *of twins* 'blizanaca' modifikator, no budući da je imenica *father* 'otac' relacijska te podrazumijeva kakav odnos, tj. da bi tko bio otac, mora biti otac komu, može se odrediti i kao dopuna. Belaj (2018.) povezano s hibridnim imenicama koje obuhvaćaju relacijske imenice, kao što je imenica *otac*, koja izražava rodbinske odnose, zatim odglagolne i popriložene imenice, govori o dopunskim modifikatorima, koji se mogu odrediti kao defokusirane implicitne dopune i kao profilirani eksplicitni modifikatori.

Belaj i Tanacković Faletar (2014., 2017.) autori su gramatike koja hrvatski jezik opisuje u okviru kognitivne teorije, stoga je opisujemo u ovome potpoglavlju. Autori se sustavno služe nazivima *dopuna* i *modifikator* poštujući njihovo određenje u tome teorijskom okviru. Kako bi se upotpunio prethodni opis, naglasak će se staviti na vrste dopuna koje oni razlikuju. Belaj i Tanacković Faletar (2017.) razlikuju glagolske dopune u užemu smislu (direktni objekt, indirektni objekt, adverbijalne dopune) i subjekt kao glagolsku dopunu u širemu smislu.

Pridjevne dopune mogu biti obvezne (uz pridjeve *kadar*, *nalik*, *nesklon*, *sklon*, *dostojan*, *željan*, *sličan*, vidi Belaj i Tanacković Faletar 2017: 244, fn. 135) ili neobvezne, a to ovisi o značenju pridjeva koji dopunjuju i o kontekstu. Kad je riječ o imenskim sintagmama, modifikatore dijele na predmodifikatore te prijedložno-padežne, besprijedložne i priložne postmodifikatore. Na razini rečenice razlikuju adverbijalne modifikatore i kompozitnokonstrukcijske obvezne modifikatore. Adverbijalni modifikatori neobvezne su zavisne sastavnice rečenice čije izostavljanje ne utječe na gramatičnost rečenice, a izražavaju okolnost radnje (mjesto, vrijeme, način, uzrok, uvjet, dopuštanje, namjenu, namjeru, društvo, količinu ili mjeru, smjer). U tome slučaju glagol sa svojim dopunama čini odrednik profila. Prema tome, adverbijalni modifikatori odgovaraju nazivu *dodatak*. Kompozitnokonstrukcijski obvezni modifikatori bliski su dopunama po tome što je bez njih rečenica negramatična, a razlikuju se po tome što ne elaboriraju shematični orijentir glave, nego trajektor te su zavisne sastavnice.

6. Zaključak

U opisanim tradicionalnim hrvatskim gramatikama (Barić i dr. 1997., Katičić 2002., Silić i Pranjković 2005., Raguž 2010.) naziv *dopuna* i *dodatak*, ako se upotrebljavaju, ne označuju pojmove koje predstavljaju ti nazivi u suvremenim teorijama, uz iznimku gramatike Silića i Pranjkovića (2005.), čije je određenje dopune najbliže teoriji valentnosti i gramatici zavisnosti, kao što je već rečeno.

Usporedimo li pojam dopune i dodatka u teorijama ovisnosti s pojmom dopune i dodatka (adjunkta) u generativnoj gramatici, uočavamo da dopuna u teoriji valentnosti uključuje i subjekt, dok subjekt u užemu generativnom značenju nikad nije dopuna, on je specifikator glagolske skupine, dok su objekti glagolske dopune i u generativnoj gramatici. Ne oslanjajući se na položaj u strukturi, nego na konceptualnu karakterizaciju, u kognitivnoj se gramatici subjekt određuje kao dopuna u širemu smislu koja odgovara trajektoru glagola na razini rečenice, a objekti kao glagolske dopune u užemu smislu elaboriraju shematični orijentir glagola kao glave. Kad opisuje elemente koji se moraju pojaviti uz glagol, teorija valentnosti i gramatike ovisnosti te kognitivna gramatika govore o glagolskim dopunama, a u neformalnoj uporabi njima prije odgovara naziv *argumenti glagola* u generativnoj gramatici, nego naziv *dopuna*. Glagolski argumenti u načelu su semantičke kategorije, međutim, taj se naziv često upotrebljava i kad se govori o sintaksi. Unutarnji su argumenti u generativnoj gramatici obvezni ili implicitno obvezni, što odgovara razlikovanju obveznih i neobveznih dopuna u teoriji valentnosti i gramatikama ovisnosti te u kognitivnoj gramatici (ali bez uključivanja

subjekta u generativnoj gramatici). Sve tri teorije jasno razgraničuju obvezne od neobveznih dijelova rečenice, pri čemu su u teoriji valentnosti oni posljedica postojanja valentnosti glagola, tj. mogućnosti glagola da otvara prazna mjesta u jezičnoj strukturi, u generativnoj teoriji dijelovi koji se nužno pojavljuju uz glagol posljedica su njegove supkategorizacije ili provjere njegovih kategorijalnih selekcijskih obilježja, dok su u kognitivnoj teoriji rezultat stupnja konceptualne (ne)zavisnosti glave, tako je dopuna nezavisni član koji popunjava prazno shematično mjesto u semantičkoj podstrukturi glave, odnosno odrednika profila koji je zavisni član. Prema tome, kognitivna gramatika razlikuje se od drugih pristupa po tome što glava nije nužno nezavisna sastavnica.

Dodatci u teoriji valentnosti i gramatikama ovisnost više-manje odgovaraju adjunktima u generativnoj teoriji te modifikatorima u kognitivnoj gramatici, s iznimkom tzv. obveznih priložnih oznaka koji se pojavljuju uz neprijelazne glagole (*On živi u Zagrebu.*), koje teorija valentnosti i teorije ovisnosti najčešće nazivaju obveznim priložnim dopunama, a kognitivna gramatika obveznim adverbijalnim dopunama, dok u generativnoj gramatici postoje različiti opisi takvih skupina. Sve tri teorije dosljedno ističu da je odnos glagola i njegovih dopuna (argumenata) bitno različit od odnosa glagola i dodataka (adjunkata ili modifikatora). U generativnoj se teoriji ističe da adjunkti ulaze u strukturu različitim mehanizmom od onoga kojim se argumenti spajaju, što dovodi do brojnih posljedica, dok teoretičari valentnosti ističu da glagolske dopune imaju dvostruk odnos s glagolom, uvjetovane su njegovom valentnošću te s njim stoje u odnosu ovisnosti, a dodatci stoje samo u odnosu ovisnosti s glagolom. U kognitivnoj se gramatici modifikator određuje kao konceptualno zavisna sastavnica čije prazno mjesto u semantičkoj strukturi elaborira odrednik profila, odnosno glava koja je u ovome slučaju nezavisna sastavnica te je riječ o odnosu modifikacije, a ne o odnosu komplementacije, koji se uspostavlja između odrednika profila i dopune (Taylor 2002: 231, Belaj i Tanacković Faletar 2014.).¹⁷⁵

U svim opisanim teorijama dopune su obvezne, a dodatci, adjunkti ili modifikatori neobvezni, no jasno je da polaze od različitih kriterija prema kojima se rečenične sastavnice određuju. Pitanje koje se postavlja jest je li to dovoljan razlog da se unutar jedne znanosti u *Struni* više puta definira jedan naziv. Smatramo da je takav postupak opravdan ako imamo u vidu nepodudarnost sadržaja tih naziva (posebice naziva *dopuna*) i da je u tome slučaju nužna fleksibilnost terminološkoga pristupa kako bi korisnik dobio točne definicije i mogao usporediti različite pristupe.

¹⁷⁵ Postoje i druge razlike između tih triju teorija koje se u ovome radu ne navode.

Literatura

Adger, David. 2002. *Core Syntax: A minimalist Approach*. Oxford University Press. Oxford – New York. <http://www.pnu.ac.ir/Portal/file/?985502/nahv.pdf> (pristupljeno 10. studenoga 2020.).

Barić, Eugenija i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Batinić Angster, Mia. 2020. *Rečenična anafora. Morfologija i sintaksa povratnih imenskih izraza u hrvatskom i talijanskom jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Belaj, Branimir. 2018. Mogu li imenice imati dopune? *Croatica* 62. 123–138.

Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Disput. Zagreb.

Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice*. Disput. Zagreb.

Birtić, Matea. 2008. *Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Birtić, Matea. 2017. Usporedba sintaktičkih dopuna u e-Glavi i srodnim valencijskim modelima. *Rasprave* 43/2. 263–284.

Birtić, Matea. 2018. Vrste dopuna u *Bazi hrvatskih glagolskih valencija. Od dvojbe do razdvojbe. Zbornik radova u čast profesorici Branki Tafri*. Ur. Košutar, Petra, Kovačić, Mislav. Ibis grafika. Zagreb.

Birtić, Matea i dr. 2018. *Valencijski rječnik psiholoških glagola u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Birtić, Matea; Brač Ivana; Runjaić, Siniša 2017. The main features of the e-Glava online valency dictionary. *Electronic Lexicography in 21st Century. Proceedings of eLex 2017 Conference*. Ur. Kosem, Iztok i dr. Lexical Computing CZ s.r.o. Brno. 43–62. (<https://elex.link/elex2017/proceedings-download/>, pristupljeno 1. listopada 2017.)

Boeckx, Cedric. 2008. *Bare Syntax*. Oxford University Press. Oxford – New York.

Bratanić, Maja; Lončar, Maja. 2015. Terminološke škole i terminografska praksa. *Od Šuleka do Schengena. Terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke*. Ur. Bratanić,

Maja; Brač, Ivana; Pritchard, Boris. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pomorski fakultet u Rijeci. Zagreb – Rijeka. 43–55.

Chomsky, Noam. 1970. Remarks on Nominalization. *Readings in English Transformational Grammar*. Ur. Jacobs, Roderick A.; Rosenbaum, Peter S. Ginn and Co. Waltham, Mass. 184–221.

Chomsky, Noam. 1995. *The Minimalist Program*. The MIT Press. Cambridge, Mass.

Chomsky, Noam. 2004. Beyond Explanatory Adequacy. *Structures and Beyond*. Ur. Adriana Belletti. Oxford University Press. Oxford. 104–131.

Filipović, Rudolf (ur.). 1993. *Teorija valentnosti i rječnik valentnosti hrvatskih glagola*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

Helbig, Gerhard; Schenkel, Wolfgang. 1973. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. VEB Bibliographisches Institut. Leipzig.

Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Koenenman, Olaf; Zeijlstra, Hedde. 2017. *Introducing Syntax*. Cambridge University Press. Cambridge – New York – Melbourne – Delhi – Singapore.

L’Homme, Maire-Claude; Heid, Ulrich; Sager, Juan C. 2003. Terminology during the past decade (1994–2004). *Terminology* 9/2. 151–161.

Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical Prerequisites*.

Langacker, Ronald W. 1991. *Concept, Image, and Symbol*. Mouton De Gruyter. Berlin – New York.

Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press. New York.

Langacker, Ronald W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Mouton de Gruyter. Berlin.

Matthews, Peter Hugoe. 2000 (1981). *Syntax*. Cambridge University Press. Cambridge – New York – Melbourne.

- Matulina, Željka. 1983. Infinitivska dopuna uz glagole nepotpuna i modificirana značenja. *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru* 21 (12–13). 129–139.
- Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
- Mihaljević, Milan. 2005. *Minimalistička sintaksa*. Skripta za studente.
- Mikelić Preradović, Nives. 2008. *Pristupi izradi strojnog tezaurusa za hrvatski jezik*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 470 str.
- Mikelić Preradović, Nives; Boras, Damir; Kišiček, Sanja. 2009. CROVALLEX: Croatian Verb Valence Lexicon. *Proceedings of the ITI 2009 31st International Conference on information technology interfaces* Ur. Luzar-Stiffler, Vesna; Jarec, Iva; Bekić, Zoran. Srce. Zagreb. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5954/1/110-03-011-241.pdf> (pristupljeno 10. studenoga 2020.).
- Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora. 2009. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Novi Sad.
- Palić, Ismail. 2011. O glagolima koji vežu obvezatne adverbijalne dopune u bosanskome jeziku. *Suvremena lingvistika* 72. 201–217.
- Radden, Günter; Dirven, René. 2007. *Cognitive English Grammar*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.
- Radford, Andrew. 2004. *Minimalist Syntax: Exploring the structure of English*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Raguž, Dragutin. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Vlastito izdanje. Zagreb.
- Samardžija, Marko. 1986a. *Valentnost glagola u suvremenom hrvatskom književnom jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 221 str.
- Samardžija, Marko. 1986b. Dopune u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 21. 1–32.
- Samardžija, Marko. 1993. Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti. *Teorija valentnosti i rječnik valentnosti hrvatskih glagola*. Ur. Filipović, Rudolf. Zavod za lingvistiku Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

- Samardžija, Marko. 2003. Valentnost hrvatskih glagola. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Ur. Botica, Stipe. FF Press. Zagreb.
- Schumacher, Helmut i dr. 2004. *VALBU – Valenzwörterbuch deutscher Verben*. Gunter Narr Verlag. Tübingen.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- Šojat, Krešimir. 2008. *Sintaktički i semantički opis glagolskih valencija u hrvatskom*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 277 str.
- Taylor, John R. 2001. *Cognitive Grammar*. Oxford University Press. New York.
- Tesnière, Lucien. 2015. *Elements of structural syntax*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.
- Van Gelderen, Elly. 2013. *Clause Structure*. Cambridge University Press. New York.
- Willer Gold, Jana. 2013. *Minimalistički pristup strukturi glagolskih skupina sa složenom dopunom u hrvatskome jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 324 str.
- Žepić, Stanko. 1975. Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti. *Suvremena lingvistika* 11. 19–27.

PRAGMALINGVISTIČKO NAZIVLJE

Osnovno polazište pragmalingvistike jest zamisao da je svaka uporaba jezika djelovanje. To znači da se pri razumijevanju pojedinih jezičnih fenomena ne smijemo zadovoljiti pukim opisivanjem određenih mogućih ili prihvatljivih površinskih struktura, već – baš naprotiv – poći od stvarnoga situativnog okvira djelovanja. Naime, svaka je isključivo morfološka ili isključivo sintaktička perspektiva, znači perspektiva opisa zainteresirana samo za sustav znakova nedostatna i kao takva redukcionistička, pa u krajnjoj liniji i neznanstvena.

Sornig i Penzinger (2001: 217)

1. Uvod: Terminološki i jezikoslovni aspekti pragmalingvistike

Pragmalingvistika kao jezikoslovna disciplina temelji se na pragmatizmu¹⁷⁶, filozofskome smjeru koji polazi od praktičnih vrijednosti, tj. korisnoga djelovanja kao mjerila svakoga teorijskog načela. Utemeljitelj pragmatizma u filozofiji američki filozof i semiotičar Charles Sanders Peirce prvi je put taj naziv upotrijebio 1878. Na zasada 30-ih godina 20. stoljeća razvija se ideja o jeziku kao sredstvu čovjekova djelovanja, a Charles Morris 1938. u knjizi *Osnove teorije o znakovima (Foundations of the Theory of Signs)*, opisujući teorijska načela semiotike, razlikuje sintaksu, semantiku i pragmatiku (engl. *pragmatics*). Pragmatika proučava odnos između jezičnih znakova i njihovih korisnika, pri čemu se polazi od postavke da je svaka uporaba jezika djelovanje te da se jezična analiza ne treba temeljiti samo na opisu strukture jezičnoga sustava, nego u obzir treba uzeti i stvarni, tj. izvanjezični kontekst jezičnoga djelovanja. Naziv *pragmatika* (engl. *pragmatics*) proširen je u anglo-američkoj jezikoslovnoj literaturi, a s obzirom na to da je ustaljen i u drugim znanostima (filozofija, psihologija, antropologija, sociologija itd.) kao naziv kojim se opisuje praktična dimenzija čovjekova ponašanja, u hrvatskome je jezikoslovlju uveden naziv *pragmalingvistika* za disciplinu u čijemu je središtu jezični aspekt čovjekova djelovanja kao način ostvarenja govornikove namjere, tj. ilokucijske perspektive. Naziv *pragmalingvistika* uklapa se u sustav tvorbe složenica kao naziva jezikoslovnih disciplina u kojima je prva sastavnica prefiksoid, a druga je sastavnica imenica *lingvistika* (*antropolingvistika* (uz dvorječni naziv *antropološka lingvistika*), *ekolingvistika*, *etnolingvistika*, *neurolingvistika*, *psiholingvistika*,

¹⁷⁶ grčki *πρᾶγμα* (*prâgma*) ‘djelo, djelovanje’

sociolingvistika). U pragmalingvističkome pristupu jeziku samo strukturalna (primjerice samo fonološka, morfološka ili sintaktička) perspektiva nije dovoljna za opis jezika, nego se relevantnima smatraju i izvanjezični elementi koji utječu na ostvarenje komunikacije, kao što su mjesto, vrijeme, tema, svrha te sudionici (govornik/pošiljalac i slušatelj/primatelj). Puni znanstveni procvat pragmalingvistika imala je 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća razvojem teorije govornih činova Johna Austina i Johna Searlea te razgovornih implikatura Paula Gricea. Na tim se postavkama temelje i pragmalingvistička istraživanja u Hrvatskoj, koja se posebno provode u području primijenjenoga jezikoslovlja, koje obuhvaća različite oblike uporabe jezika, kao što su poučavanje i usvajanje jezika (materinskoga i stranoga/inoga), višejezičnost, analiza diskursa, prevođenje, izrada i analiza korpusa, proučavanje jezičnih poteškoća, leksikografija, stilistika, jezično planiranje i standardizacija, forenzička lingvistika te povezanost jezika i jezikoslovlja s drugim znanstvenim i stručnim područjima. U hrvatskome jezikoslovlju zastupljeni su znanstveni radovi i istraživanja pragmalingvističke tematike¹⁷⁷, nekoliko monografija (Neda Pintarić, Nada Ivanetić itd.) te prijevodi temeljnih stranih pragmalingvističkih radova (Johna Searlea, Johna Austina itd.). Pragmalingvistika predmetni je kolegij na nekoliko kroatističkih i stranojezičnih studijskih grupa u Zagrebu, Rijeci, Zadru i Puli, na kojima se studenti upoznaju s teorijskim postavkama te jezikoslovne discipline. S obzirom na razvoj i proširenost pragmalingvističkih spoznaja i u teorijskome i u primijenjenome radu u posljednjih nekoliko desetljeća stvoreni su dobri temelji za sustavniji opis pragmalingvističkoga nazivlja, koje zauzima istaknuto mjesto u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju, što je bio razlog njegovu uključivanju u *Jenu*.

2. Pragmalingvističko nazivlje u *Jeni*

Izbor pragmalingvističkih naziva utemeljen je na hrvatskoj i stranoj literaturi, a u *Jenu* je uvršteno 150 naziva. Literatura obuhvaća razdoblje 60-ih (Austin 1962., Searle 1969.) i 80-ih godina 20. st. (Leech 1983., Levinson 1983., Škiljan 1985.) te izvornu i prijevodnu literaturu nastalu koncem 20. st. (Trask 1999.) te u prvome i drugome desetljeću 21. st. (Glovacki-Bernardi i dr. 2001., Pintarić 2002., Ivanetić 2013., Trask 2005., Huang 2012., Austin 2014., Searle 2018.). U *Jeni* je pragmalingvistika definirana kao jezikoslovna disciplina koja proučava jezik kao sredstvo čovjekova djelovanja u određenoj komunikacijskoj situaciji radi ostvarenja

¹⁷⁷ Ti su radovi ponajprije zastupljeni na skupovima i u zbornicima Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku.

kakve namjere. Uz naziv *pragmalingvistika*, (Glovacki-Bernardi i dr. 2001.) kojemu se u hrvatskome jeziku daje prednost jer tvorbeno upućuje na pripadnost te discipline jezikoslovlju, u *Jeni* naziv *pragmatika* ima status dopuštenoga naziva upravo zbog, kako je u uvodnome dijelu objašnjeno, proširenosti toga naziva i u drugim znanostima. Osim naziva *pragmalingvistika* u pragmalingvističko nazivlje uvršteni su i nazivi povezani s teorijom govornih činova, teorijom informacije i komunikacije, semantikom, retorikom, tekstnim jezikoslovljem te nazivi općega i primijenjenoga jezikoslovlja. Tridesetak naziva (*entropija, kod, etnolingvistika, antropološko jezikoslovlje, imenovanje, semantika, propozicija, čestotni rječnik, pošiljatelj, primatelj, jezična univerzalija, semiotika, semiologija, razgovor, gesta, govor, negovorna komunikacija, govorna komunikacija, međuljudska komunikacija, komunikacija, tvrdnja, performativ, iskaz, jezično djelovanje, govorni čin, ilokucijski čin, lokucijski čin, perlokucijski čin, analiza diskursa, teorija govornih činova, diskurs, deiksa, analiza razgovora*) obrađeno je i u drugim strukama u *Struni* (*antropologija, knjižničarstvo*) ili i u kojemu drugom polju ili području unutar jezikoslovnoga nazivlja. Ti su nazivi u *Jeni* uneseni i unutar pragmalingvističkoga nazivlja te su definicijom uklopljeni u pragmalingvistički kontekst.

Nazivi iz područja pragmalingvistike u *Jeni* najvećim su dijelom prošireni i u stranim jezicima, pa je osim hrvatskoga naziva u literaturi najčešće već potvrđena i strana, ponajprije engleska te često i francuska istovrijednica. Manji broj naziva koji se odnosi na *pragmem* i njegove podređene pojmove (*adresativni pragmem, emotivni pragmem, fitonimni pragmem, kulturološki pragmem, modalni pragmem, poticajni pragmem, pragmem neslaganja, pragmem potvrđivanja, pragmem ravnodušnosti, pragmem slaganja, pragmem vrednovanja, pragmem žaljenja*) zabilježen je samo u hrvatskoj literaturi (Pintarić 2002.) te za njih nisu potvrđene ili proširene strane istovrijednice, nego su ih stručnjaci za pojedini strani jezik sami stvorili.

Velik broj naziva iz pragmalingvistike u *Jeni* u međusobnome je leksičkom odnosu. Nazivi su uneseni prema kriteriju preporučeni naziv – dopušteni naziv / nepreporučeni naziv / žargonizam, nadređeni naziv – podređeni pojam te kao suprotnice. Uz većinu se naziva u napomeni navode dodatna objašnjenja radi sustavnijega opisa značenja, primjene ili oblika naziva.

2.1. Definicije pragmalingvističkih naziva

Izbor pragmalingvističkih naziva u *Jeni* priređen je na temelju odabrane literature, te je za mnoge nazive navedeno vrelo iz kojega su preuzeti (Austin 2014., Pintarić 2002., Trask 2005.,

Searle 2018., Glovacki-Bernardi 2001.). Na temelju tih vrela (prijevodnih te izvornika) i ostalih izvora sastavljene su definicije naziva. Definicije nisu u cijelosti preuzimane iz postojećih izvora, nego su uređene u skladu s terminografskom koncepcijom obrade naziva u bazi *Struna* te usustavljene ako je riječ o nazivima koji su po kakvu kriteriju međusobno povezani (npr. u odnosu su nadređeni i podređeni nazivi) ili pripadaju jednomu jezikoslovnom području ili disciplini (nazivi iz područja teorije informacije i komunikacije, govorni činovi, pragmemi, maksime, suprotnice itd.). Primjerice, nazivi koji pripadaju teoriji govornih činova u najvećoj su mjeri preuzeti iz Austin (2014.) i Searle (2018.), ali su definicije tih naziva usklađene s objašnjenjima u drugim izvorima u kojima se jasnije određuje njihovo značenje i primjena jer su koncepcijski uređeni kao pojmovnik (Trask 2005.) ili sveučilišni priručnici (Škiljan 1985., Glovacki-Bernardi 2001.). Temeljna načela pri oblikovanju definicije pragmalingvističkih naziva jesu jezgrovitost i povezanost sadržaja definicije na metajezičnoj razini, što podrazumijeva uključivanje svih naziva iz definicije u samu bazu. U 1. tablici navode se nazivi koji u definiciji sadržavaju naziv *govorni čin*, koji je u *Jenu* unesen i definiran kao samostalan naziv.

1. tablica: Popis naziva i definicija sa sastavnicom *govorni čin*

naziv	definicija
analiza govornoga čina	opis priopćajnih obilježja govornoga čina pri kojemu se u obzir uzimaju situacija, mjesto, vrijeme, tema, svrha i sudionici iskaza
dogovor	govorni čin koji se temelji na postizanju razumijevanja među njegovim sudionicima
govorni čin	način čovjekova djelovanja govorom u određenoj komunikacijskoj situaciji
ilokucijski čin	govorni čin u kojemu se ostvaruje govornikova namjera da izgovorenim sadržajem djeluje na koga ili učini što na temelju ilokucijske snage iskaza
iskaz	pisani ili izgovoreni sadržaj kojim se izriče kakva tvrdnja, sud, obavijest ili ostvaruje govorni čin
lokucijski čin	govorni čin koji se temelji na govornikovo sposobnosti izricanja kakva sadržaja na određenome jeziku
perlokucijski čin	govorni čin kojim govornik postiže kakav učinak na primatelja uvjetujući njegovo djelovanje ili promjenu ponašanja
propozicija	sadržaj govornoga čina

2.2. Nadređeni naziv – podređeni naziv

U *Jeni* 13 naziva iz pragmalingvistike ima status nadređenoga naziva, a pod njim je raspoređeno šezdesetak podređenih naziva. Odnos nadređenoga naziva i podređenoga naziva na sadržajnoj razini proistječe iz značenja podređenoga naziva kao vrste onoga što znači nadređeni naziv. Nazivi u statusu nadređenoga naziva i podređenoga naziva navode se u 2. tablici.

2. tablica: Nadređeni nazivi i podređeni nazivi u *Jeni*

nadređeni naziv	podređeni naziv (pojam)
deiksa ‘jezična jedinica koja u iskazu upućuje na sudionike te prostorne, mjesne i društvene okolnosti iskaza’	društvena deiksa, osobna deiksa, prostorna deiksa, tekstna deiksa, vremenska deiksa
funkcije jezika ‘skup funkcija koje jezik kao sustav znakova ima u sporazumijevanju s obzirom na sudionike komunikacije, sadržaj poruke, kontekst u kojemu se odvija komunikacija te znakovni kod kojim se sadržaj poruke prenosi’	denotativna funkcija jezika, ekspresivna funkcija jezika, fatička funkcija jezika, konativna funkcija jezika, metajezična funkcija jezika, poetska funkcija jezika
govorni čin ‘način čovjekova djelovanja govorom u određenoj komunikacijskoj situaciji’	fatički čin, ilokucijski čin, lokucijski čin, perlokucijski čin
ilokucijski čin ‘govorni čin u kojemu se ostvaruje govornikova namjera da izgovorenim sadržajem djeluje na koga ili učini što na temelju ilokucijske snage iskaza’	deklarativ, direktiv, ekspresiv, komisiv, reprezentativ
iskaz ‘pisani ili izgovoreni sadržaj kojim se izriče kakva tvrdnja, sud, obavijest ili ostvaruje govorni čin’	behabitiv, egzercitiv, ekspozitiv, konstativ, performativ, verdiktiv
komunikacija ‘prijenos informacija dogovorenim sustavom znakova od pošiljatelja do primatelja’	govorna komunikacija, javna komunikacija, jezična komunikacija, međuljudska komunikacija, negovorna komunikacija, totalna komunikacija
lokucijski čin ‘govorni čin u kojemu se ostvaruje govornikova namjera da izgovorenim sadržajem djeluje na koga ili učini što na temelju ilokucijske snage iskaza’	fatički čin, fonetski čin, retički čin
maksima ‘uvjet koji sudionici trebaju poštovati kako bio razgovor zadovoljio načelo suradnje’	maksima kvalitete, maksima kvantitete, maksima načina, maksima odnosa
performativ ‘iskaz utemeljen na jezičnome djelovanju’	deklarativni performativ, eksplicitni performativ, implicitni performativ

pragmem ‘osnovna pragmatička jedinica u iskazu koja ima komunikacijsku ulogu’	adresativni pragmem, emotivni pragmem, fitonimni pragmem, kulturološki pragmem, modalni pragmem, poticajni pragmem, pragmem neslaganja, pragmem potvrđivanja, pragmem ravnodušnosti, pragmem slaganja, pragmem vrednovanja, pragmem žaljenja
referirajući izraz ‘jezični znak kojim se upućuje na kakav izvanjezični referent’	primarni referirajući izraz, sekundarni referirajući izraz
semantika ‘ustaljen i uopćen vrijednosni sud pojedinca ili zajednice o pojedinačnim pojavama, pojedincima ili društvenim skupinama’	leksička semantika
stereotip ‘ustaljen i uopćen vrijednosni sud pojedinca ili zajednice o pojedinačnim pojavama, pojedincima ili društvenim skupinama’	jezični stereotip

2.3. Preporučeni naziv – dopušteni naziv

U *Jeni* se uz 57 preporučenih naziva iz pragmalingvistike navode i dopušteni nazivi koji se prema kriteriju potvrđenosti i proširenosti u jezikoslovnoj literaturi smatraju ravnopravnima s preporučenim nazivima, ali su prema tvorbenome ili leksičkome kriteriju manje normativno prihvatljivi od preporučenoga naziva. Pritom se ističe da se svakomu nazivu pristupilo pojedinačno, što razumijeva da katkad preporučeni naziv ima prednost prema jednome kriteriju, a katkad prema drugome. Ako za određeni pojam postoji više od jednoga naziva, osim navedenih kriterija – ustaljenost u primjeni i potvrđenost u literaturi (npr. *funkcije jezika*, *analiza diskursa*, *buka u komunikaciji*, *teorija informacije i komunikacije*) – i drugi su kriteriji uzimani u obzir pri određivanju koji će naziv imati prednost kao preporučeni naziv. Na leksičkoj razini, kad je god to bilo moguće, sustavna je prednost kao preporučenomu obliku davana hrvatskomu nazivu (npr. *namjera*, *nazovitvrdnja*, *uvjeravanje*) u odnosu na internacionalizam / strani naziv (*intencija*, *pseudotvrdnja*, *persuazija*), a katkad internacionalizam / strani naziv (npr. *eksvokacija*, *invokacija*) ima prednost u odnosu na hrvatski naziv (*odjava*, *obraćanje*). Katkad jednorječni naziv zbog potvrđenosti u literaturi i zbog podudarnosti s istovrijednicama u drugim jezicima (npr. *ekolingvistika*, *ekspozitiv*) ima prednost pred višerječnim nazivom (*ekologija jezika* / *lingvistička ekologija*, *ekspozitivni performativ*), a katkad, zbog povezanosti s drugim nazivima iz iste skupine naziva ili povezanosti s nadređenim nazivom višerječni naziv (npr. *antropološko jezikoslovlje*, *emotivni pragmem*, *lokucijski čin* itd.) ima prednost pred jednorječnicom (*antropolingvistika*, *emotiv*,

lokucija). Nazivi *antropološko jezikoslovlje*, kao i *tekstno jezikoslovlje*, nisu ustaljeni u uporabi. U *Jezikoslovnome korpusu* nalazi se samo jedna potvrda za naziv *tekstno jezikoslovlje*, a naziv *antropološko jezikoslovlje* nije potvrđen u tome korpusu. Ipak je u *Jeni* prednost dana nazivima *antropološko jezikoslovlje* i *tekstno jezikoslovlje* zbog sustavnosti s većinom drugih višerječnih naziva sa sastavnicom *jezikoslovlje* koji označavaju određenu jezikoslovnu granu (npr. *primijenjeno/dodirno/računalno/korpusno jezikoslovlje*). Višerječni nazivi kako što su *emotivni pragmem* ili *lokucijski čin* imaju status preporučenoga naziva u odnosu na dopuštene jednorječnice *emotiv* i *lokucija* jer izravno upućuju na povezanost s nadređenim nazivima *govorni čin* i *pragmem*. Ukupan popis preporučenih i dopuštenih naziva iz pragmalinguistike navodi se u 3. tablici.

3. tablica: Preporučeni i dopušteni nazivi

preporučeni naziv	dopušteni naziv
adresativni pragmem	pragmem obraćanja
anaforička funkcija	anaforička referencija
analiza diskursa	diskursna analiza, raščlamba diskursa
analiza razgovora	konverzacijska analiza, raščlamba razgovora
antropološko jezikoslovlje	antropološka lingvistika, antropolingvistika
buka u komunikaciji	šum u komunikaciji
buka u komunikacijskome kanalu	šum u komunikacijskome kanalu
čestotni rječnik	čestotnik, frekvencijski rječnik
demonstrativ	sekundarni referent
denotativna funkcija jezika	referencijska funkcija jezika, denotativna funkcija; kognitivna funkcija
deskriptor	primarni referent
ekolingvistika	ekologija jezika, lingvistička ekologija
ekspozitiv	ekspozitivni performativ
eksvokacija	odjava
emotivni pragmem	emotiv
estetska funkcija jezika	poetska funkcija jezika, pjesnička funkcija jezika
etiolacija	jezična etiolacija

evaluativ	normativ
funkcije jezika	jezične funkcije
govorna komunikacija	verbalna komunikacija
govorna situacija	komunikacijska situacija
govorni događaj	komunikacijski događaj
govorništvo	govorničko umijeće, retorika
ilokucijska snaga	snaga iskaza
ilokucijski čin	ilokutorni čin
implicitni performativ	primarni performativ
invokacija	obraćanje
izrazi pristojnosti	formule uljudnosti
jezična manipulacija	manipulacija jezikom
jezična univerzalija	univerzalija
kataforička funkcija	kataforička referencija
komunikacijska sposobnost	komunikacijska kompetencija
lokucijski čin	lokucija
maksima	razgovorna maksima, konverzacijska maksima
maksima odnosa	maksima relevantnosti
modalni pragmem	pragmem ocjenjivanja
namjera	intencija
nazovitvrdnja	pseudotvrdnja
negovorna komunikacija	neverbalna komunikacija
nejezični čin	neverbalni čin, nelokucijski čin
operativ	operativna riječ, operativni izraz
perlokucijski čin	perlokucija
posebni rječnik	specijalni rječnik
pošiljatelj	adresant
poticajni pragmem	inicijativni pragmem
pragmalingvistika	lingvistička pragmatika, pragmatika
pretpostavka	presupozicija

primatelj	adresat
primijenjeno jezikoslovlje	primijenjena lingvistika
razgovor	konverzacija
razgovorna implikatura	konverzacijska implikatura
šutnja	šutnja u komunikaciji
teorija informacije i komunikacije	obavijesna teorija
tekstno jezikoslovlje	tekstna lingvistika, lingvistika teksta
totalna komunikacija	ukupna komunikacija
uporaba jezika	jezik u uporabi, jezična uporaba
uvjeravanje	persuazija

2.4. Preporučeni naziv – nepreporučeni naziv

Uz 13 preporučenih naziva iz pragmalingvistike navode se i nepreporučeni nazivi. Određivanje nepreporučenoga naziva uključivalo je troje: izraznu (tvorbenu) razinu, leksičku (sadržajnu) razinu te potvrđenost i proširenost u literaturi. Na tvorbenoj razini nazivi *ilokutorna snaga*, *ilokutorni čin*, *lokutorni čin*, *perlokutorni čin*, *diskurzivna analiza* određeni su kao nepreporučeni jer sufixi *-orni* i *-ivni* nisu prošireni u hrvatskome standardnom jeziku. Umjesto tih pridjeva u preporučenim se nazivima navode pridjevi na *-(ij)ski* i *-ni*: *ilokucijski*, *lokucijski*, *perlokucijski* te *diskursni*. Prema kriteriju proširenosti u literaturi i potvrđenosti u praksi kao preporučeni nazivi navode se, primjerice, *analiza diskursa*, *funkcije jezika* i *modalni pragmem*. Pridjev *modalni* (*modalna čestica*, *modalna rečenica*, *modalni glagol*, *modalni konektor*) i izvedenica *modalnost* ustaljeni su u jezikoslovlju te je prema tome kriteriju i nazivu *modalni pragmem* dodijeljen status preporučenoga naziva. Leksička (sadržajna) razina također je važna za određenje statusa naziva kao preporučenoga. Primjerice, iako su u hrvatskome osim internacionalizama *deklarativ*, *invokacija* i *interakcija* prošireni i hrvatski nazivi *izjava*, *zazivanje* i *međudjelovanje*, kao preporučeni nazivi u pragmalingvistici određeni su nazivi *deklarativ*, *invokacija* i *interakcija* jer imaju uže, za pragmalingvistiku određenije značenje od hrvatskih istovrijednica koje imaju šire značenje prošireno u općoj uporabi ili u drugim strukama i znanostima. Naziv *zazivanje*, kojim se označuje pjesnikovo obraćanje muzama ili bogovima za dobivanje nadahnuća, ustaljen je u stilistici i književnoj teoriji, a nije prihvaćen u pragmalingvistici da bi se označio odnos kojim se uspostavlja početna komunikacija s drugom osobom te nije istoznačan s nazivom *invokacija*. Invokacija primarno uključuje uvodni

pozdrav kojim se govornik obraća sugovorniku te druge jezične sadržaje kojima se u komunikaciji uspostavlja odnos sa sugovornikom (*Kako ste?, Kad ste stigli?, Kako ste putovali?* itd.). Naziv *izjava* proširen je u pravu, ekonomiji, logici, matematici i ima šire značenje od naziva *deklarativ* u pragmalingvistici, kojim se označuje ‘ilokucijski čin čijim ostvarenjem govornik mijenja status koga ili čega’, dok se *izjava* u pravu i logici određuje primarno s aspekta istinitosti ili neistinitosti tvrdnje. Zbog svoje proširenosti u pragmalingvistici te zbog uklapanja u terminološki sustav preporučuje se naziv *deklarativ*. Naziv *društvena deiksa* ima prednost u odnosu na nepreporučeni naziv *socijalna deiksa* jer se engleski pridjev *social* u hrvatski najčešće prevodi pridjevom *društveni*. Naziv *interakcija* ima prednost kao preporučeni naziv u odnosu na naziv *međudjelovanje* jer međudjelovanje najčešće uključuje međusoban odnos apstraktnih, neživih entiteta (*međudjelovanje čestica/sila/lijekova* itd.), dok se za odnos među sudionicima komunikacijskoga procesa češće upotrebljava naziv *interakcija*. Preporučeni i nepreporučeni pragmalingvistički nazivi navedeni su u 4. tablici.

4. tablica: Preporučeni nazivi – nepreporučeni nazivi

preporučeni naziv	nepreporučeni naziv
analiza diskursa	diskurzivna analiza
deklarativ	izjava
društvena deiksa	socijalna deiksa
funkcije jezika	funkcije u jeziku
ilokucijska snaga	ilokutorna snaga
ilokucijski čin	ilokutorni čin
interakcija	međudjelovanje
invokacija	prizivanje, zazivanje, zaziv
komunikacija	komuniciranje
lokucijski čin	lokutorni čin
modalni pragmem	ocjenjujući pragmem
perlokucijski čin	perlokutorni čin
referirajući izraz	referentni izraz

2.5. Preporučeni naziv – žargonizam

Iako bi mogli imati status nepreporučenoga naziva (ne uklapaju se u tvorbene modele hrvatskoga standardnog jezika), neki su pragmalingvistički nazivi određeni kao žargonizmi jer

su prošireni u literaturi ili uporabi (*referencijalna funkcija, interpersonalna komunikacija*), a na razini izraza opisno (konotativno) upućuju na određeni pojam (*komunikacija licem u lice, jezični bonton, jezično izbljeđivanje* itd.). U *Jeni* se za šest naziva iz pragmalingvistike navode i žargonski oblici (vidi 5. tablica).

5. tablica: Preporučeni naziv – žargonizam

preporučeni naziv	žargonizam
denotativna funkcija jezika	referencijalna funkcija
etiolacija	jezično izbljeđivanje
konativna funkcija jezika	pozivna funkcija
kulturni pragmem	jezični bonton
maksima načina	maksima modalnosti
međuljudska komunikacija	interpersonalna komunikacija, komunikacija licem u lice

2.6. Antonimi

U *Jeni* je u pragmalingvističkim nazivima izdvojeno 14 parova (ukupno 31 naziv) koji su antonimnoma odnosu na formalnoj razini (na planu izraza samoga naziva) i na sadržajnoj razini (prema definiciji). Pregled antonima navodi se u 6. tablici.

6. tablica: Antonimi

antonimi	
anaforička funkcija	kataforička funkcija
čin čuvanja obraza	čin ugrožavanja obraza
eksplicitni performativ	implicitni performativ, primarni performativ
eksvokacija	invokacija
entropija	zalihost, redundancija
govorna komunikacija	negovorna komunikacija
govorna situacija	govorni događaj
referirajući izraz	referent
posebni rječnik	opći rječnik
primarni referirajući izraz	sekundarni referirajući izraz
primatelj	pošiljatelj
razgovor	šutnja
govornik, govoritelj	slušatelj
tvrdnja	nazovitvrdnja

2.7. Napomena

S obzirom na to da pragmalingvističko nazivlje u hrvatskome jezikoslovlju nije sustavno opisano te ne postoji opširnija studija ili priručnik u kojemu se iscrpnije prikazuje pragmalingvistička teorija, u *Jeni* je većina naziva (124 naziva), osim u definiciji, dodatno opisana u polju *napomena* s namjerom da se dobije širi uvid u njihov razvoj, primjenu i značenje. Napomene većinom sadržavaju dodatna objašnjenja o sadržaju naziva (primjerice, o teoriji u sklopu koje se pojedini naziv počeo primjenjivati u jezikoslovlju, razdoblju kad se počeo primjenjivati), primjere stvarnih jezičnih jedinica koje u praksi potvrđuju vrstu sadržaja naziva koji je opisan u definiciji te kraće obrazloženje zašto je pojedini naziv određen kao preporučeni u odnosu na druge nazive koji imaju dopušteni ili nepreporučeni status. U nastavku se u 7. tablici navodi nekoliko primjera obrade pojedinih pragmalingvističkih naziva koji uz definiciju sadržavaju i napomenu kao dodatno objašnjenje.

7. tablica: Primjeri obrade naziva koji sadržavaju napomenu

naziv	definicija	napomena
teorija govornih činova	proučavanje govornih činova utemeljeno na opisivanju mogućnosti čovjekova djelovanja s pomoću jezičnih obrazaca	Utemeljitelj teorije govornih činova britanski je filozof John L. Austin 60-ih godina 20. stoljeća. Postavke je teorije iznio u knjizi <i>Kako djelovati riječima</i> (<i>How to do things with words</i>), a proširio ju je američki filozof John R. Searle. U osnovi je teorije govornih činova tumačenje da jezik nije samo sredstvo iznošenja informacija i opisivanja nego i način čovjekova djelovanja u društvu i stvaranja promjena.
adresativni pragmem	pragmem kojim se govornik izravno obraća sugovorniku izražavajući svoj odnos prema njemu	Najčešći se adresativni pragmemi izražavaju vokativima u kojima se, ovisno o komunikacijskoj situaciji, prepoznaje govornikov emotivni ili vrijednosni odnos prema sugovorniku (npr. <i>draga</i> , <i>poštovani</i> <i>gospodine</i> / <i>poštovana gospođo</i> , <i>draga moja gospođo</i> , <i>budalo</i> , <i>kretenu</i> , <i>gdje ti živiš</i>).
analiza diskursa	proučavanje gramatičke i sadržajne strukture diskursa u skladu s jezičnim zakonitostima jezika unutar kojega se diskurs ostvaruje	Analizom diskursa postupci raščlanjivanja rečenične strukture primjenjuju se na jezične jedinice veće od rečenice. Naziv <i>analiza</i>

		<i>diskursa</i> potječe iz engleske literature, a u njemačkoj i nizozemskoj literaturi odgovara nazivu <i>tekstno jezikoslovlje</i> .
buka u komunikaciji	oblik smetnje koji uvjetuje neostvarenost komunikacije ili nesporazum među sudionicima komunikacijskoga procesa	Naziv <i>buka</i> ili <i>šum</i> u <i>kommunikaciji</i> proširen je u primijenjenoj lingvistici, dok je naziv <i>buka</i> ili <i>šum</i> u <i>kommunikation</i> <i>kanalu</i> zastupljen u informacijskim znanostima te fonetici i fonologiji kao akustička smetnja koja nastaje dok poruka prolazi komunikacijskim (priopćajnim) kanalom. Buka u komunikaciji širi je pojam i označava svaku smetnju pa uključuje i buku u komunikacijskome kanalu. Buka u komunikaciji može biti fizička ili mehanička, ali buku mogu stvoriti i sami sudionici komunikacije ako, primjerice, nisu ravnopravni u primjeni jezičnoga koda, ne razumiju sadržaj poruke ili govornik sam nije u mogućnosti prenijeti poruku tako da ga sugovornik razumije.
deiktička kategorija	gramatička kategorija kojom se upućuje na sudionike te prostorne, mjesne i društvene okolnosti iskaza	Deiksa je svaka konkretna riječ ili jezična jedinica koja u iskazu označuje okolnosti u kojima se iskaz odvija, a deiktička kategorija strukturna je kategorija kroz koju se deiksa ostvaruje u nekome jeziku i odgovara ustaljenim gramatičkim kategorijama roda, broja, padeža, lica, vida, vremena, načina itd.
govorni čin	način čovjekova djelovanja govorom u određenoj komunikacijskoj situaciji	Govorni je čin temeljna komunikacijska jedinica u teoriji govornih činova čiji je začetnik John L. Austin. Ovisno o sadržaju koji se njime izriče (molba, naredba, zahtjev, pitanje, opomena, imenovanje, proglašenje, objava itd.) osnovni kriterij za ostvarivanje govornoga čina nije kriterij istinitosti ili neistinitosti, nego načelo primjerenosti. Uspješno ostvarivanje govornoga čina ovisi o uvjetima primjerenosti,

		odnosno odvija li se u prikladnim ili neprikladnim okolnostima s obzirom na mjesto, vrijeme i primatelje kojima je namijenjen. Teorija govornih činova postala je interesom i drugih jezikoslovaca i filozofa, osobito Johna Searlea, Paula Gricea i Jürgena Habermasa.
govorništvo	vještina uvjerljiva govorenja	<i>Govorništvo</i> i <i>retorika</i> istoznačni su nazivi kad se odnose na vještinu govorenja. U značenju znanstvene discipline upotrebljava se naziv <i>retorika</i> .
interakcija	odnos između sudionika u komunikaciji	Osim prilagođenoga internacionalizma <i>interakcija</i> u hrvatskome jeziku postoji i naziv <i>međudjelovanje</i> . Međudjelovanje uključuje međusoban odnos apstraktnih, neživih entiteta, dok je za odnos među sudionicima komunikacijskoga procesa primjereniji naziv <i>interakcija</i> .
invokacija	uvođenje sugovornika u jezičnu komunikaciju	Naziv <i>zazivanje</i> , ustaljen u stilistici i književnoj teoriji, kojim se označuje pjesnikovo obraćanje muzama ili bogovima za dobivanje nadahnuća, nije primjenjiv u pragmalingvistici, pri označivanju odnosa kojim se uspostavlja početna komunikacija s drugom osobom te nije istoznačan s nazivom <i>invokacija</i> . Invokacija primarno uključuje uvodni pozdrav kojim se govornik obraća sugovorniku te druge jezične sadržaje kojima se na početku uspostavlja odnos sa sugovornikom (<i>Kako ste?</i> , <i>Kad ste stigli?</i> , <i>Kako ste putovali?</i> itd.).
leksička jedinica	sastavnica određenoga leksika temeljena na leksikalizaciji	Leksička jedinica i leksem često se izjednačuju kad se određuju kao jezične jedinice koje nastaju leksikalizacijom. Leksička jedinica ima šire značenje od leksema jer se leksem određuje kao riječ u ukupnosti oblika i značenja, a leksička jedinica obuhvaća jedinice koje mogu sadržavati i više od jednoga leksema pri

		čemu tvore jedinstvenu značenjsku cjelinu koja ne nastaje povezivanjem pojedinačnih značenja leksema. Višerječne leksičke jedinice mogu biti nazivi (npr. <i>morski pas</i> , <i>božja ovčica</i>) ili frazemi (npr. <i>u dobru i u zlu</i> , <i>mlatiti praznu slamu</i>).
--	--	---

3. Zaključak

U *Jeni* je zasad obrađeno 150 temeljnih naziva, ali s obzirom na razvoj pragmalingvistike i drugih srodnih disciplina te na mogućnosti proširivanja *Strune* novim nazivima, taj broj svakako nije konačan. Nazivi su definirani u skladu sa zahtjevima terminografske obrade i jezikoslovne struke, a pri obradi pragmalingvističkih naziva nije zanemarena primarna namjena same baze *Struna* i projekta *Jena*, a to je dostupnost rezultata korisnicima koji će bazu pretraživati, služiti se nazivima i u konačnici dobiti bolji uvid u pragmalingvističko nazivlje i u razumijevanje pragmalingvističkih fenomena.

Literatura

- Austin, John L. 1962. *How to do things with words*. Oxford University Press. Oxford.
- Austin, John L. 2014. *Kako djelovati riječima: predavanja William James održana na Sveučilištu Harvard 1955*. Disput. Zagreb. / *How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. 1962. Clarendon Press. Oxford.
- Huang, Yan. 2012. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford University Press. Oxford.
- Ivanetić, Nada. 2013. *Govorni činovi*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb.
- Leech, Geoffrey. 1983. *Principles of Pragmatics*. Longman. London – New York.
- Levinson, Stephen. 1983. *Pragmatics*. Cambridge University Press. New York.
- Pintarić, Neda. 2002. *Pragmemi u komunikaciji*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb.

Searle, John. R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press. New York.

Searle, John. R. 2018. *Govorni činovi: ogled iz filozofije jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.

Soring, Karl; Penzinger, Christine. 2001. Pragmalingvistika. *Uvod u lingvistiku*. Ur. Glovacki-Bernardi, Zrinjka. Školska knjiga. Zagreb. 217–234.

Škiljan, Dubravko. 1985. *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga. Zagreb.

Trask, Robert Lawrence. 1999. *Key Concepts in Language and Linguistics*. Routledge. London.

Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Ankica Čilaš Šimpraga
Domagoj Vidović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
acilas@ihjj.hr
dvidovic@ihjj.hr

ONOMASTIČKO NAZIVLJE

1. Uvod

Iako su neki onomastički nazivi u općim rječnicima zasvjedočeni još od XVI. stoljeća, a hrvatska je onomastika neka od svojih temeljnih djela dobila u prvoj polovici XX. stoljeća, prvo je djelo u kojemu je, s ostalim slavenskim (i njemačkim) nazivljem, sustavno popisano i obrađeno hrvatsko onomastičko nazivlje *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika / Osnovnaja sistema i terminologija slavjanskoj onomastiki / Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik* (1983.). U njemu je popisano, definirano i uglavnom primjerima popraćeno dvjestotinjak važnijih onomastičkih naziva. Nedostacima unatoč *Osnoven sistem* do danas je najpotpuniji rječnik hrvatskih onomastičkih naziva. Autorom je njegova hrvatskoga dijela Petar Šimunović. Malobrojni primjerci toga priručnika razlogom su njegove razmjerno rijetke uporabe izvan užih onomastičkih krugova. O potrebi dopune slavenskoga onomastičkog nazivlja bilo je riječi na nekoliko onomastičkih konferencija (usp. Frančić 1999.), a o terminološkim problemima s kojima se susreću hrvatski onomastičari raspravljalo se ponajprije tijekom Skokovih etimološko-onomastičkih susreta.

Petar Šimunović svojim je onomastičkim radom dao snažan pečat hrvatskoj onomastici druge polovice XX. stoljeća te je uvelike utjecao na razvoj hrvatskoga onomastičkog nazivlja. U monografiju *Uvod u hrvatsko imenoslovlje* Šimunović (2009: 75) je uvrstio poglavlje *Priručni rječnik hrvatskih onomastičkih termina*, u kojemu donosi popis i definicije osamdesetak probranih onomastičkih naziva. Uz Šimunovića su na razvoj hrvatskoga onomastičkog nazivlja utjecali i hrvatski onomastičari Valentin Putanec i Vladimir Skračić. Valentin Putanec prvi je u Hrvatskoj nastojao oblikovati cjelovito onomastičko nazivlje, koje je izložio u *Eseju o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvata* (1976.), jednome od citiranijih hrvatskih onomastičkih radova. Kao temeljne onomastičke nazive uveo je *idionim* (vidi 1. sliku) i *koinonim*. *Idionim* (< grč. *ídios* ‘vlastiti, posebni’) definira kao jezični znak za jedinku u vrsti, a *koinonim* (< grč. *koinós* ‘opći, zajednički’) kao jezični znak koji se odnosi na vrstu, tj. koji je pridružen svim članovima skupa (= apelativ) (1976: VI). Ti nazivi nisu zaživjeli u hrvatskoj onomastici, no imali su odjeka u hrvatskome jezikoslovlju. Za temeljne imenske

kategorije predložio je nazive *stereoidionim*, *bioidionim* i *pragmatoidionim*, koji također nisu zaživjeli u hrvatskoj onomastici. Dio su Putančeva terminološkoga sustava i danas uvriježeni nazivi *onomastika*, *antroponomastika*, *toponomastika*, *antroponimija*, *toponimija*¹⁷⁸ itd., a osobit je doprinos dao usustavljivanju antroponomastičkoga nazivlja. Vladimir Skračić ponajprije je usmjeren na toponomastička istraživanja i time na toponomastičko nazivlje, no u svojoj je *Toponomastičkoj početnici* (2011.) definirao i nazive iz drugih onomastičkih poddisciplina. Jedna je od bitnih značajka njegova nazivlja stvaranje toponomastičkih naziva potrebnih pri istraživanju jadranske „morske” toponimije, npr. *paralionim*, *hormonim*, *diaplonim*, *bentonim* i dr.

Idionim	
status naziva:	naziv
vrelo naziva:	Putanec (1978.)
stranica:	6
definicija:	jezični znak za jedinku u vrsti
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	onomastika
<div> <div>istovrijednica - ruski: идионим</div> <div>jezična odrednica: imenica</div> <div>broj: jednina</div> <div>rod: muški</div> </div>	
<p>napomena: Idionim pripada skupini individualnih naziva, njegov je tvorac Valentin Putanec, te se ne preporučuje za uporabu. Donosimo ga zato što se ipak, doduše rijetko, pojavljuje u hrvatskoj onomastičkoj literaturi kao sinonim za naziv <i>onim</i>.</p>	

1. slika: Obrada naziva *idionim* u *Jeni*

Opsegom i širinom zahvata u onomastičko nazivlje ističe se rad Siniše Vukovića *Onomastička terminologija* (2007.) sastavnicom kojega je *Abecednik onomastičke terminologije*. Međutim, zbog prevelikoga otklona od tradicionalnih hrvatskih onomastičkih naziva i velikoga broja pojedinačnih terminoloških neologizama Vukovićevi prijedlozi nisu naišli na odjek među hrvatskim onomastičarima. O pojedinim onomastičkim nazivima napisani su zasebni radovi. Tako Anđela Frančić (1998., 2006a) daje odgovor na pitanje što je osobno ime, a Božidar Finka (1984.) i Veljko Gortan (1985.) pišu o sinonimnim nazivima *ojkonim/ekonim*. Pojedinim su se

¹⁷⁸ Pritom treba imati na umu da se onomastikom u Hrvatskoj bavi vrlo ograničen broj ljudi te da mnogi od njih (poglavito toponomastičari) obavljaju terenska istraživanja na ograničenome zemljopisnom području. Velik je broj individualnih terminoloških neologizama uvjetovan upravo posebnostima različitih terena, tako da se hilonimija obrađuje uglavnom u radovima o Istri i kopnenome dijelu Hrvatske, a bentonimi uglavnom u radovima o sjevernodalmatinskim otocima. Upravo je zbog maloga broja istraživača na pojedinim osobitim područjima te zbog reljefnih posebnosti Hrvatske kao jedine slavenske države s iznimno razvedenom obalom i s velikim broj otoka hrvatsko nazivlje popisano u priručniku *Osnoven sistem* nedostatno hrvatskim onomastičarima. Koliko će individualni terminološki neologizmi zaživjeti u uporabi, ovisi o budućim istraživačima.

nazivima posvećivala posebna poglavlja u knjizi, npr. „*Mikrotoponim*” i „*mikrotoponimija*” kratko je poglavlje *Toponomastičke početnice* Vladimira Skračića (2011: 100, 101), a najčešće su onomastička terminološka zapažanja razasuta u radovima različite tematike. Tako se, pišući o obiteljskim nadimcima u Promini, Ankica Čilaš Šimpraga (2006.) bavi nazivom *obiteljski nadimak*. Nadalje, autori onomastičkih radova upućuju i na nesustavnu uporabu pojedinih onomastičkih naziva (Frančić 1999., Frančić i Petrović 2010.) ili polisemiju i sinonimiju u nazivlju¹⁷⁹ (Čilaš Šimpraga 2019., Čilaš Šimpraga i Frančić 2019.).

Većina se hrvatskih onomastičara drži uobičajenoga, uglavnom općeprihvaćenoga onomastičkog nazivlja, ali kadšto, težeći preciznosti imenovanja i tumačenju onimijske građe, predlaže nove nazive ili terminološke neologizme. Pozornim čitanjem radova u kojima se tematizira hrvatska onimija, onomastičar će uočiti te upozoriti na nesustavnu uporabu pojedinih onomastičkih naziva (Frančić 1999., 2006b; Frančić i Petrović 2010.) i različitu uporabu u različitim jezikoslovnim disciplinama (npr. o nazivu *zoonim* u onomastici i frazeologiji vidi u Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga 2008.). Obrada naziva *zoonim* prikazana je na 2. slici.

zoonim	
status naziva: naziv	
definicija: ime životinje	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: onomastika	
nepreporučeni naziv: faunonim; animalonim	
istovrijednica - engleski: zoonym	
istovrijednica - njemački: Zoonym	
istovrijednica - francuski: zoonyme	
istovrijednica - ruski: зооним	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	
napomena: Naziv se često pogrešno upotrebljava u značenju 'naziv životinjske vrste', npr. <i>korij</i> , <i>krava</i> , <i>pas</i> itd.	

2. slika: Obrada naziva *zoonim* u *Jeni*

U radovima hrvatskih onomastičara, a osobito neonomastičara (frazologa, leksikologa, leksikografa, gramatičara, pravopisaca i dr.), očita je neusklađenost uporabe onomastičkih naziva na nekoliko razina. Ankica Čilaš Šimpraga i Anđela Frančić (2019: 34) navode kako je riječ je o uporabi: (1) hibridnih naziva¹⁸⁰ (npr. *regionim*, *teritorionim*), individualnih

¹⁷⁹ Sinonimija se u onomastici pojavljuje i kod naizgled neprijepornih naziva. Tako su se uz naziv *dvostruko ime* upotrebljavali ili upotrebljavaju nazivi *udvojeno ime*, *dvojno ime*, *dvoleksemno ime*, *dvorječno ime* i *dva imena*, a uz *samotvorno ime* još *jednoleksemno ime*, *monoleksemno ime* i *mononimno ime*. Za objekt koji ima svoj ime upotrebljavaju se, pak, nazivi *denotat*, *objekt imenovanja* i *referent*.

¹⁸⁰ Onomastički se nazivi općenito izvode iz grčkoga, a osnova je naziva *regionim* i *teritorionim* latinska.

terminoloških neologizama¹⁸¹ (npr. *akronim*), (3) različitih tvorbenih inačica istoga naziva (npr. *antroponimni/antroponimski/antroponimijski*, *toponimni/toponimski/toponimijski*), (4) naziva grčkoga ili latinskoga podrijetla i njihovih hrvatskih istovrijednica u istome radu (npr. *ojkonim* / *ime naselja*, *hilonim* / *ime šume*, *oronim* / *gorsko ime*, *hidronim* / *vodno ime*) te (5) različitih naziva za isti pojam (npr. *mikrotoponim/anojkonim*). Na ovome bismo mjestu dodali i šesti slučaj, onaj kad se isti naziv upotrebljava za različit pojam.¹⁸² Pred onomastičarima je, dakle, još velik posao na usklađivanju postojećega nazivlja i njegovoj mogućoj dopuni.

2. O onomastičkim nazivima u *Jeni*

U *Jeni* je obrađeno 225 onomastičkih naziva. Ugrubo bismo ih mogli podijeliti na one koji su zabilježeni još u priručniku *Osnoven sistem* te one koji u njemu nisu zabilježeni.

Prvo treba napomenuti da su se mnoge definicije iz toga priručnika promijenile. Tako u suvremenoj hrvatskoj onomastici naziv *ojkonim* ne obuhvaća ime objekta koji ima nasebinski karakter u gradu ili selu te ime prostorije u naseljenome objektu, naziv *oronim* ne obuhvaća podmorske reljefne oblike, a značenje se naziva *pridjevak*¹⁸³ u većine hrvatskih onomastičara suzilo, tj. *pridjevak* je postao isključivo antroponomastički naziv, naziv kojemu je sinoniman naziv *priimak*. Među novim nazivima koji se odnose na more i podmorje pretežu individualni terminološki neologizmi, npr. *bentonim* (vidi 3. sliku), *dijaplonim*, *hormonim*, *paralionim*. Vladimir Skračić (2011: 124) navodi kako je u onomastičkome nazivlju za morske konfiguracije sve do potkraj XX. stoljeća u uporabi bio samo naziv *nesonim* te da su tek Petar Šimunović (u onomastičko) i Vojmir Vinja (u etimološko) nazivlje počeli uvoditi nazive koji se odnose na more i podmorje. Vrlo je slično i stanje u stranoj onomastici, uključujući i mediteransku poput talijanske.

¹⁸¹ Pritom treba lučiti nužne terminološke neologizme osmišljene za onomastička područja koja nisu obuhvaćena priručnikom *Osnoven sistem* (npr. različite nazive za obalne i podmorske geomorfološke oblike) od terminoloških neologizama kojima se zamjenjuju već ustaljeni nazivi (npr. *odonim* za *hodonim*).

¹⁸² U Šimunovićevim su radovima nazivi *konverzija* i *transonimizacija* sinonimni te obuhvaćaju promjenu imena iz jedne imenske kategorije u drugu bez promjene izraza. Drugi, pak, onomastičari *konverzijom* nazivaju i prijelaz apelativa u onim (npr. prelazak apelativa *kovač* u nadimak ili prezime *Kovač*), a Dubravka Ivšić Majić (2019: 142) naziv *transonimizacija* upotrebljava za pojavu kad se toponimski lik prenosi s jednoga zemljopisnog objekta na drugi, najčešće obližnji (npr. *Narona* i *Norin*). S druge strane, iako se naziv *pomodno ime* slično definira, različiti autori u njega ubrajaju različitu kategoriju osobnih imena. Tako Vladimir Skračić (2011: 39) u tu kategoriju ubraja i neka tradicionalna kršćanska imena, kao što su *Šime*, *Donat*, *Duje*, *Vlaho* i *Ante*, ako im je rasprostranjenost zemljopisno ograničena.

¹⁸³ Prema definiciji iz priručnika *Osnoven sistem* (OS 1983: 173) pridjevak osim ljudi mogu imati i mjesta i predmeti.

bentonim

status naziva: naziv

definicija: ime objekta na morskome dnu

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: onomastika

istovrijednica - ruski: БЕНТОНИМ

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Vladimir Skračić u svojoj je monografiji "Toponomastička početnica. Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja" (2011.), ponudio dobra nazivoslovna rješenja za denotate u podmorju i uz morsku obalu. Jedan je od njih i *bentonim* (< grč. benthos 'morska dubina') – naziv koji se odnosi na morsko dno (Skračić 2011: 128). Naziv zasad nije potvrđen u stranoj onomastičkoj literaturi.

3. slika: Obrada naziva *bentonim* u *Jeni*

Na nastanak je novih onomastičkih naziva utjecala i strana onomastička literatura, pa su tako pod utjecajem talijanske (npr. *dijastratička analiza* i *razdioba osobnih imena*) i američke (npr. *društvena intuicija*) literature u hrvatsko onomastičko nazivlje ušli određeni socioonomastički nazivi, a njemačke toponomastički (npr. *hilonim*). Također su usporedno potvrđeni nazivi uvezeni iz ruske (npr. *antroponomastikon* i *toponomastikon*) i njemačke (*antroponimikon* i *toponimikon*) onomastike. Onomastičko se nazivlje ujedno nastoji uskladiti s nazivljem Međunarodnoga odbora za onomastičke znanosti (ICOS), što je katkad izrazito teško (tako je *deonim* u slavenskim onomastikama ime nastalo od kojega drugog imena, a po definiciji ICOS-a opća imenica nastala od kojega imena, dakle *eponim*), poglavito za nazive koji su desetljećima u uporabi, a ne podudaraju se s nazivima koje preporučuje ICOS. Društvene su promjene utjecale i na drukčije poimanje određenih pojava definiranih nazivima *djevojačko prezime* (koje se danas često odražava u dvostrukome prezimenu u žena), *ideologizirano ime* (propašću komunističkoga sustava naziv više, barem u značenju u kojemu se upotrebljavao, nije plodan) i slično. Upravo su zbog društvenih promjena u bazu uneseni i ženski mocijski parnjaci (npr. *imenjak* – *imenjakinja*, *onomastičar* – *onomastičarka*), kojih nije bilo u starijim onomastičkim terminološkim priručnicima. Neki su nazivi uvedeni kako bi se popunile određene terminološke praznine (npr. uveden je naziv *individualni antroponim* uz postojeći *skupni antroponim*). U novijim se onomastičkim radovima pojavljuju i nazivi preneseni iz etimološkoga nazivlja kao što su *etimološka istovrijednica* i *etimološko ime*. Prvi se naziv upotrebljava i u toponomastici (u kojoj se odnosi na apelative, npr. hrv. *more* i lat. *mare*, ali i toponime, npr. hrv. *Split* i tal. *Spalato*) i u antroponomastici (npr. hrvatski prezimenski lik *Gundulić* i romanski *Gondola*), a drugi isključivo u antroponomastici (odnosi se na različite

likove osobnih imena). Nazivu je *etimološko ime* komplementaran naziv *varijantno ime*, koji se odnosi na različite inačice osobnih imena obuhvaćene istim etimološkim imenom. Iako se nazivi *kršćansko* i *svetačko ime* često upotrebljavaju usporedno, naziv je *kršćansko ime* (koji nije općeprihvaćen u hrvatskoj onomastici) sveobuhvatniji jer obuhvaća imena svetaca koji se spominju u *Svetome pismu* i ona koja se u njemu ne spominju te nesvetačka imena koja se spominju u *Svetome pismu* te time postaje hiperonimom nazivima *svetačko* i *biblijsko ime*. U toponomastici se u novije vrijeme upotrebljavaju i različiti nazivi za toponime koji se odnose na objekte religijskoga ili religiji bliska sadržaja kao što je *hijeronim*. U antroponomastici se, pak, pojavljuje i naziv *zamjensko ime*, koje može, ali ne mora biti, etimološki srodno službenomu imenu¹⁸⁴. Tek je u ovoj bazi potvrđen naziv *antroponimijska kategorija* komplementaran nazivima *antroponimijska formula* i *antroponimijska osnova*, kojim se preciznije naznačuju kategorije i postupci u postupku identifikacije pojedinaca. Slično je i s nazivom *osobnoimenski fond* (vidi 4. sliku), koji je razlikovniji od naziva *imenski fond* i *imenski repertoar*, koji se u hrvatskoj onomastici odnose na ukupnost osobnih imena unutar određenoga područja, jezika i razdoblja.

osobnoimenski fond	
status naziva: naziv	
definicija: cjelokupnost osobnih imena unutar određenoga područja, jezika i razdoblja	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: onomastika	
dopušteni naziv: osobnoimenski repertoar	istovrijednica - njemački: Vornamenvorrat
nepreporučeni naziv: imenski fond; imenski repertoar	istovrijednica - ruski: фонд личных имен
	istovrijednica - švedski: förnamnsföråd
jezična odrednica: višerječni naziv	
napomena: Naziv <i>imenski fond</i> nekoć je bio sinoniman nazivu <i>onimija</i> , a u novije se vrijeme vrijeme nazivi <i>imenski fond</i> i <i>imenski repertoar</i> uglavnom odnose na fond osobnih imena, te stoga nisu dovoljno razlikovni	

4. slika: Obrada naziva *osobnoimenski fond* u *Jeni*

Ujedno se i naziv *egzonim* (vidi 5. sliku) počeo primjenjivati znatno šire, tj. tako da obuhvaća svako odstupanje od izvornoga lika (opširnije u Vidović 2016.). Budući da se po slovenskim pravopisnim pravilima opće imenice *mesto*, *trg*, *vas* (s izvedenicom *vesca*), *selo* (s umanjenicom *selce*) i *naselje* u višerječnim imenima naselja pišu malim početnim slovom, slovenska se naselja *Novo Mesto*, *Stari Trg pri Ložu*, *Dolenja Vas*, *Gorenje Medvedje Selo* i *Ribiško Naselje* po slovenskim pravopisnim pravilima pišu *Novo mesto*, *Stari trg pri Ložu*,

¹⁸⁴ U Promini je, primjerice, nositelj službenoga imena *Čedo* imao zamjensko ime *Šime* (Čilaš Šimpraga 2011: 25), a u Neretvanskoj krajini nositelj službenoga imena *Ante* imao je zamjensko ime *Čazim*.

Dolenja vas, Gorenje Medvedje selo i Ribiško naselje, te je u tome slučaju moguće govoriti o pravopisnim egzonimima. O njima je u nekoj mjeri moguće govoriti i kad je riječ o ojkonimima kao što su *Slovenj Gradec* u Sloveniji, *Herceg Novi* u Crnoj Gori te *Kotor Varoš* u srpskome entitetu u Bosni i Hercegovini, koji se u slovenskome, crnogorskome i srpskome pišu bez spojnice, a u hrvatskome sa spojnicom (tj. *Slovenj-Gradec, Herceg-Nov i Kotor-Varoš*). Međutim, nisu na južnoslavenskome području zabilježeni samo pravopisni egzonimi. Tako se u istočnome Srijemu hrvatskim egzonimima mogu nazvati ime pokrajine (horonim) *Srijem* te ojkonimi *Srijemska Kamenica, Srijemska Mitrovica, Srijemska Rača, Srijemski Karlovci i Srijemski Mihaljevci*, koji se razlikuju od standardnojezičnih srpskih ekavskih likova tih imena. U Bačkoj se, pak, hrvatska imena naselja često potpuno razlikuju od srpskih. U Općini Sombor za naselja koja se službeno nazivaju *Bački Breg, Kljajićevo i Svetozar Miletić* Hrvati imaju svoja imena *Bereg* (prema mađarskome liku *Béreg*; rjeđe i *Bački Brijeg*), *Krnjaja i Lemeš*, u Općini Subotica Hrvati umjesto službenoga imena *Ljutovo* upotrebljavaju ime *Mirgeš* (prema mađarskom *Mérges*), a za općinsko središte *Srbobran* u Južnobačkome okrugu nekoć su rabili ime *Sveti Tomo*. Dijalektnim bi se egzonimom mogla prozvati *Nova Zelandija*, kako *Novi Zeland* nazivaju Hrvati u tu državu doseljeni iz Makarskoga primorja. Izgovornim bismo egzonimima mogli nazvati *Čikago* ili *Sidnej* jer se iz tih likova tvore etnici i ktetici *Čikažanin, Čikažanka i čikaški* odnosno *Sidnejac, Sidnejka i sidnejski*, a ne **Šikejžanin, *Šikejžanka i *šikejški* odnosno **Sidnijac, *Sidnijka i *sidnijski* kako bi etnici i ktetici morali glasiti da se poštuje izvorni engleski izgovor. Dijalektnim bi se izgovornim egzonimom mogao nazvati *Vrankvurt*. U skupinu bi se izgovornih egzonima mogli ubrojiti i oni koji naglasno odstupaju od hrvatskoga standardnojezičnog izgovora kao što je *Mètlīka* (slovenski je standardnojezični izgovor *Metlīka*).

egzonim

status naziva: naziv

definicija: zemljopisno ime u širokoj uporabi u kojemu jeziku za zemljopisni objekt koji se nalazi izvan područja na kojemu taj jezik ima službeni status, a razlikuje se od lika koji se upotrebljava na službenome jeziku ili jezicima države kojoj taj objekt pripada

vrela definicije: Jozić i dr. (2013.)

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: onomastika

istovrijednica - engleski: exonym

istovrijednica - njemački: Exonym

istovrijednica - francuski: exonyme

istovrijednica - ruski: экзоним

istovrijednica - švedski: exonym

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

5. slika: Obrada naziva *egzonim* u *Jeni*

Radom na bazi utvrđeno je da se u hrvatskoj onomastici nesustavno upotrebljavaju nazivi kao što su *hodonim* (definira ga se kao ime prometnice, ali se u pojedinim onomastičkim priručnicima među njih ubrajaju i imena gradskih četvrti) i *urbonim* (katkad ga se definira kao ime grada, a katkad mu se, kao i nazivu *hodonim*, značenje proširuje i na ime gradskih četvrti). Općenito su u onomastici nerijetko preširoko definirani nazivi kao što su *geonim* (naziv nije ustaljen u hrvatskoj onomastici, a vrlo se često preklapa sa značenjem naziva *toponim*) i *krematonim* (Šimunović navodi čak 15 kategorija krematonima). Naziv je *mikrotoponim*, iako ga neki toponomastičari opravdano problematiziraju (ali ne nude prikladan naziv), i dalje najčešće u uporabi kad se označuju toponimi koji su poznati manjoj skupini ljudi. Za razliku od njega naziv je *makrotoponim* znatno rjeđe ovjeren te se umjesto njega najčešće upotrebljava naziv *horonim*.

Definicije su nekih naziva znatno drukčije u odnosu na definicije u drugim strukama ili u općoj uporabi¹⁸⁵. Tako se naziv *kriptonim* u *Hrvatskoj enciklopediji* određuje kao ime i/ili prezime u obliku pseudonima, anagrama, imenske prevedenice i sl., koje najčešće nose umjetnici, a u onomastici je *kriptonim* izmišljeno ime za mjesto, predmet, radnu organizaciju i sl., dakle uopće ne uključuje ljude. Anđela Frančić i Bernardina Petrović (2010.), pak, navode da se u hrvatskim jednojezičnim rječnicima donose nepotrebni nazivi kao što *toponimika*, *antroponimika* i *topik*. U odnosu na druge onomastike različito se definiraju nazivi *etnik* i

¹⁸⁵ O odnosu toponomastičkoga nazivlja u jezikoslovlju i zemljopisu vidjeti u Brozović Rončević (2010.).

etnonim (u ruskome i njemačkome jeziku ne smatraju se imenima), *ginekonim* (u hrvatskoj onomastici riječ je o dodatku antroponimijskoj formuli za mušku osobu izvedenome od ženskoga imena, a u engleskoj i francuskoj odnosi se na žensko ime), *hidronim* (u njemačkoj onomastičkoj literaturi naziv u nekih autora ne obuhvaća imena močvara, blatišta i tresetišta) i mnogi drugi.

2.1. Primjer terminoloških prijedora

Naziv *etimološko ime* (vidi sliku 6), koji upotrebljavaju Branimir Brgles i Ankica Čilaš Šimpraga (2016: 28), istovjetan je nazivu *etimologijsko ime*, koji upotrebljava Anđela Frančić (2014: 143). Brgles i Čilaš Šimpraga (2016: 30–31), primjerice, pod etimološkim imenom *Ivan* navode osobna imena *Ivan*, *Ivanac*, *Ivanec*, *Ivanić*, *Ivanuš*, *Ivanušić*, *Ivek*, *Ivica* i *Ivo*, koja se izvode od grčkoga lika *Ἰωάννης*, ali i likove *Janko*, *Janše* i *Januš*, koji se mogu izvoditi od novogrčkoga lika *Ἰαννίς* ili, što je vjerojatnije, od antroponimijske osnove *Jan-* (< lat. *Johannes*; usp. Vidović 2009: 355). Po tome se tumačenju inačicama (ili varijantnim imenima, kako navode autori) svetačkoga imena *Stjepan* smatraju i osobna imena koja su u hrvatski fond osobnih imena ušla posredništvom talijanskoga (u Dalmaciji, Hrvatskome primorju i Istri) ili njemačkoga jezika (u sjevernim hrvatskim krajevima) kao što je osobno ime *Štefan* (Brgles i Čilaš Šimpraga 2016: 34). Nadalje, po toj su razdiobi osobna imena *Blaž* i *Vlaho* (prvo latinskoga, drugo grčkoga podrijetla) inačicama etimološkoga imena *Blaž*, osobna su imena *Anže*, *Zane* i *Žan* (prvo njemačkoga, a druga dva romanskoga postanja¹⁸⁶) inačicama etimološkoga imena *Ivan*, a *Džore* i *Đurađ* (prvo dalmatskoga postanja, a druga dva nastala prema grčkome liku) inačicama etimološkoga imena *Juraj* (nastaloga prema latinskome liku). Otvoreno ostaje pitanje je li za osobna imena različita kulturnoga postanja (primjerice, muslimansko ime *Jahja* i svetačko ime *Ivan*, ali i osobna imena *Ivan* i *Jovan*¹⁸⁷, inačice etimološkoga imena *Ivan* s pomoću kojih se uglavnom razlikuju katolici i pravoslavci) te osobna imena s različitom bližom etimologijom (kao što su gore navedena *Blaž* i *Vlaho*, *Juraj* i *Đurađ* itd.) potrebno osmisliti i kakav hiponim i hiperonim, tj. je li potreban poseban naziv za etimološki srodna osobna imena koja se razlikuju po religijskoj motivaciji i po bližoj etimologiji. Kao hiperonim se zasad kao najprikladniji nude nazivi *temeljno ime* ili *temeljni lik*

¹⁸⁶ Srednjovjekovno ime *Žan* ne treba povezivati s istozvučnim suvremenim osobnim imenom francuskoga postanja.

¹⁸⁷ Treba imati na umu da je osobno ime *Jovan(in)* na čakavskome ozemlju nastalo od talijanskoga *Giovanni* (usp. Vidović 2009: 358), pa je kao takvo inačicom svetačkoga imena *Ivan*. Za razliku od njega osobno je ime *Jovan* koje nose hrvatski grkokatolici iste bliže etimologije kao osobno ime *Jovan* koje nose pravoslavci. Dakle, osobnim je imenima *Jovan(in)* na čakavskome području i *Jovan* među grkokatolicima i pravoslavicima bliža etimologija različita.

osobnoga imena, a kao hiponim *inačica osobnoga imena* ili *varijantno ime*. Naziv se *temeljno ime* u hrvatskoj antroponomastici uglavnom upotrebljava na tvorbenoj razini (kao lik iz kojega se izvode pokraćena i izvedena imena; npr. *Pero* i *Perša* < *Petar* te *Mile*, *Milko*, *Miloš* < *Milivoj*/*Miloslav*), ali je on očito nužan i na motivacijskoj razini. Naziv se *inačica* ili *varijantno ime* dosad upotrebljavao za osobna imena različite etimološke srodnosti, no možda bi ga bilo dobro ograničiti na osobna imena sa zajedničkom bližom etimologijom.

etimološko ime	
status naziva: naziv	
definicija: ime koje se odnosi na sva imena s istom etimologijom	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: onomastika	
dopušteni naziv: etimologijski isto ime	istovrijednica - engleski: etymological name
	istovrijednica - njemački: etymologischer Name
	istovrijednica - francuski: nom étymologique
	istovrijednica - ruski: этимологическое имя
	istovrijednica - švedski: etymologiskt namn
	jezična odrednica: višerječni naziv
<p>napomena: Riječ je o novijemu nazivu koji ne nalazimo u stranoj onomastičkoj literaturi. Nerijetko u analizi povijesne antroponimije istraživači dobivaju različite rezultate o broju potvrđenih imena zato što različito tretiraju etimološka imena. Primjerice, neki imena poput <i>Stjepan</i>, <i>Stipan</i>, <i>Štef</i>, <i>Štefan</i>, <i>Stepko</i> itd. smatraju jednim imenom, a drugi smatraju da je riječ o pet različitih imena. Preciznije je reći da je riječ o etimološkomu imenu <i>Stjepan</i>. Etimološka imena mogu se međusobno razlikovati po tvorbenoj i fonološkoj strukturi (npr. <i>Juraj</i> i <i>Jurek</i>, <i>Štefan</i> i <i>Stipan</i>) te različitim grafijskim rješenjima za isti fonem (npr. <i>Mattia</i> i <i>Matte</i>). Anđela Frančić umjesto naziva <i>etimološko ime</i> upotrebljava naziv <i>etimologijski isto ime</i>.</p>	

6. slika: Obrada naziva *etimološko ime* u *Jeni*

3. Zaključak

U početnome se dijelu ovoga poglavlja donosi kratak presjek razvoja hrvatskoga onomastičkog nazivlja s naglaskom na stanje zabilježeno u nekoliko ključnih onomastičkih priručnika kao što su *Osnoven sistem*, *Uvod u imenoslovlje* Petra Šimunovića i *Toponomastička početnica* Vladimira Skračića te više radova u kojima se obrađuju određeni nazivi ili problemi. U središnjemu se dijelu rada s različitih aspekata obrađuju onomastički nazivi uneseni u bazu jezikoslovnih naziva, među kojima je dio već bio obrađen u priručniku *Osnoven sistem* (s tim da je mnogima definicija posuvremenjena). Među nazivima koji nisu obuhvaćeni navedenim priručnikom ima i individualnih terminoloških neologizama nužnih za toponomastičku obradu referenata koji se odnose na more i podmorje. Ujedno se navode različiti izvori naziva (srodne humanističke grane poput sociologije ili jezikoslovne discipline poput etimologije te strane onomastike poput njemačke, ruske i talijanske), ali i različita uporaba pojedinih naziva ne samo

unutar onomastike nego i drugih jezikoslovnih grana i na općejezičnoj razini (poput naziva *egzonim*, *akronim* *kriptonim* i sl.).

Na temelju se prikupljene onomastičke građe može zaključiti da nakon objave priručnika *Osnoven sistem* nije bilo sveobuhvatna prikaza hrvatskoga onomastičkog nazivlja, da se većina autora usmjeravala na pojedinačne probleme, najčešće se obrađivao pojedini naziv (npr. osobno ime, ojkonim/ekonim) ili skupina naziva prema tipu referenta (npr. nazivi za morske i podmorske geomorfološke oblike ili nazivi povezani sa svetačkim imenima). Obradom se onomastičkih naziva unutar projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* nastojalo uputiti na određene probleme te pridonijeti usustavljivanju postojećega nazivlja, a djelomično i usmjeriti izgradnju novoga.

Literatura

Brgles, Branimir; Čilaš Šimpraga, Ankica. 2016. Prilog proučavanju osobnih imena u 16. stoljeću (na primjeru vlastelinstava Susedgrad i Donja Stubica). *Folia onomastica Croatica* 25. 21–51.

Brozović Rončević, Dunja. 2010. Toponomastičko nazivlje između imenoslovlja i geografije. *Folia onomastica Croatica* 19. 37–46.

Brozović Rončević, Dunja; Čilaš Šimpraga, Ankica. 2008. Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja). *Folia onomastica Croatica* 8. 37–58.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2006. Obiteljski nadimci u Promini. *Folia onomastica Croatica* 15. 39–69.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2011. Osobni nadimci u seoskoj sredini na primjeru Promine. *Folia onomastica Croatica* 20. 21–48.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2019. Croatian Onomastic Terminology Related to Saintly Names. *Folia onomastica Croatica* 28. 39–51.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Frančić, Anđela. 2019. Pogled u hrvatsku onomastičku terminologiju. *Konvergenzie a divergenzie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia (zborník referátov)*. Ur. Chomová, Alexandra; Krško, Jaromír; Valentová, Iveta. Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave – VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Bratislava. 29–43.

- Finka, Božidar. 1984. Ojkonim – ojkonimija. *Jezik* 32/1. 16.
- Frančić, Anđela. 1998. Osobno ime u imenskoj formuli. *Riječki filološki dani* 2. 209–214.
- Frančić, Anđela. 1999. К проблематике хорватской ономастической терминологии. *Filológiai Közlöny* 1–2. 6–12.
- Frančić, Anđela. 2006a. Što je osobno ime. *Folia onomastica Croatica* 15. 71–80.
- Frančić, Anđela. 2006b. Proučavanje antroponimije u 20. stoljeću. *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Ur. Samardžija, Marko; Pranjković, Ivo. Matica hrvatska. Zagreb. 405–421.
- Frančić, Anđela. 2014. Osobna imena u matičnoj knjizi krštenih uvrštenoj u *Kvadernu kapitula lovranskog* (1651.). *Zbornik Lovranščine* 3. Ur. Eterović, Ivana. Katedra Čakavskoga sabora Lovranščine. Lovran. 137–162.
- Frančić, Anđela; Petrović, Bernardina. 2010. Onomastičko nazivlje u hrvatskim jednojezičnicima. *Riječki filološki dani: Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani*. Ur. Badurina, Lada; Bačić-Karković, Danijela. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 525–535.
- Gortan, Veljko. 1985. O obliku neologizma ojkonim. *Jezik* 32/5. 145–146.
- Hrvatska enciklopedija*. <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupljeno 5. srpnja 2020.).
- Ivšić Majić, Dubravka. 2019. O metodologija istraživanja hrvatskih predslavenskih toponima. *Folia onomastica Croatica* 28. 135–146.
- OS = *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. 1983. Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Megjunaroden komitet na slavistite – Komisija za slovenska onomastika. Skopje.
- Putanec, Valentin. 1976. Esej o jezičnom znaku i onomastici te antroponimiji u Hrvata. *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Institut za jezik – Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb. V–XIV.
- Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica. Osnovni pojmovi i metoda istraživanja*. Sveučilište u Zadru. Zadar.
- Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Vidović, Domagoj. 2009. Prilog proučavanju odraza svetačkoga imena *Ivan* u hrvatskoj antroponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35/1. 347–364.

Vidović, Domagoj. 2016. Otkud hrvatski egzonimi u Bačkoj? *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 3/2. 14–17.

Vuković, Siniša. 2007. Onomastička terminologija. *Čakavska rič* 35. 139–185.

Marijana Horvat

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

mhorvat@ihjj.hr

POVIJESNOJEZIČNO NAZIVLJE I ZASTARJELICE¹⁸⁸

1. Uvod

U ovome se poglavlju analizira izbor i obrada naziva kojima se koriste povjesničari hrvatskoga jezika, odnosno koji se potvrđuju u radovima nastalim na temelju povijesnojezičnih istraživanja. Važno je pritom napomenuti da je razumljivo da se mnogi odabrani nazivi s odrednicom *povijest jezika* ne upotrebljavaju isključivo u povijesnojezičnim tekstovima niti se njima koriste samo povjesničari hrvatskoga jezika, ali su zbog različitih okolnosti i osobitosti pojave na koju se odnose (npr. starost pojave, pripadnost predstandardnomu razdoblju) uključeni u navedeno potpodručje. Također su predmet obrade i nazivi koji su se u određenome razdoblju jezične povijesti aktivno upotrebljavali te su pripadajućim preporučenim nazivima u *Jeni* pridruženi kao zastarjelice. Stoga se ovo poglavlje strukturno sastoji od dvaju temeljnih dijelova: povijesnojezično nazivlje i zastarjelice.

2. O popisu i obradi naziva

Polazeći sa stajališta povjesničara hrvatskoga jezika, neizostavno je bilo u popis naziva uključiti i obraditi osnovni naziv *povijest hrvatskoga jezika*, koji je definiran kao 'dio znanosti o hrvatskome jeziku koji proučava potvrđenost hrvatskoga jezika od najstarijih spomenika do suvremenosti, jezikoslovna djela, pisma kojima se bilježio hrvatski jezik, procese u standardizaciji, status u različitim povijesnim i političkim prilikama te sam razvoj i tijek jezičnih promjena'. Kad je riječ o povijesti jezika, pa tako i o povijesti hrvatskoga jezika, taj se naziv, kako je razvidno i iz definicije, obično odnosi na najmanje dvije povijesti – vanjsku i unutarnju – koje nisu međusobno odijeljene. Stoga su nazivi *vanjska povijest hrvatskoga jezika* i *unutarnja povijest hrvatskoga jezika* podređeni obuhvatnijemu nazivu *povijest hrvatskoga*

¹⁸⁸ Ovaj je rad izrađen u okviru projekata *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Struna-2017-09-05) i *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM* (IP-2018-01-3585), koje u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

jezika. Oba su također natuknički nazivi u *Jeni*. Naziv *vanjska povijest hrvatskoga jezika* obuhvaća prvi dio definicije naziva *povijest hrvatskoga jezika*, dok se naziv *unutarnja povijest hrvatskoga jezika* odnosi na razvoj i tijek promjena u hrvatskome jeziku na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Obrada naziva *vanjska povijest hrvatskoga jezika* i *unutarnja povijest hrvatskoga jezika* prikazana je na 1. slici.

vanjska povijest hrvatskoga jezika	
status naziva: naziv	
definicija: dio povijesti hrvatskoga jezika koji se odnosi na potvrđenost hrvatskoga jezika od najstarijih spomenika do suvremenosti, jezikoslovna djela, pisma kojima se bilježio, procese u standardizaciji te status u različitim povijesnim i političkim prilikama	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
	istovrijednica - engleski: external history of the Croatian language istovrijednica - njemački: außersprachliche Geschichte der kroatischen Sprache istovrijednica - francuski: histoire extérieure de la langue croate istovrijednica - ruski: внешняя история хорватского языка jezična odrednica: višerječni naziv suprotnica: unutarnja povijest hrvatskoga jezika
unutarnja povijest hrvatskoga jezika	
status naziva: naziv	
definicija: dio povijesti hrvatskoga jezika koji se odnosi na razvoj i tijek promjena u hrvatskome jeziku na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
	istovrijednica - engleski: internal history of the Croatian language istovrijednica - njemački: innersprachliche Geschichte der kroatischen Sprache istovrijednica - francuski: histoire intérieure de la langue croate istovrijednica - ruski: внутренняя история хорватского языка jezična odrednica: višerječni naziv suprotnica: vanjska povijest hrvatskoga jezika

1. slika. Obrada naziva *vanjska povijest hrvatskoga jezika* i *unutarnja povijest hrvatskoga jezika* u *Jeni*

Pri izboru naziva iz povijesti hrvatskoga jezika nastojalo se donijeti nazive iz obiju navedenih sastavnica te je to ujedno bio važan kriterij sastavljanja abecedarija.

Natuknički je obrađen i naziv *hrvatski jezik* te njegov podređeni pojam *starohrvatski jezik* (vidi 2. sliku).

starohrvatski jezik

status naziva: naziv

definicija: hrvatski narodni idiomi koji su se govorili i upotrebljavali u pisanim tekstovima od kraja 11. do kraja 15. stoljeća

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: Old Croatian language

istovrijednica - njemački: Altkroatisch; altkroatische Sprache

istovrijednica - francuski: vieux croate

istovrijednica - ruski: старохорватский язык

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Glavna je odlika tih neliturgijskih pisanih tekstova tropismenost (glagoljica, cirilica i latinica), tematsko-žanrovska raznovrsnost i tronarječno podrijetlo (čakavsko, štokavsko i kajkavsko, iako je kajkavsko narječje zastupljeno u tragovima). Starohrvatskim se smatraju i oni srednjovjekovni tekstovi koji su prepisani do sredine 16. stoljeća.

2. slika: Obrada naziva *starohrvatski jezik* u *Jeni*

Pri izboru naziva obrađivač se držao terminoloških načela. Važno je terminološko načelo da domaće riječi imaju prednost pred stranima. Stoga su, primjerice, status natuknice i preporučenoga naziva dobili nazivi: *odraz jata*, *ikavski odraz jata*, *ekavski odraz jata*, *jekavski odraz jata*, *ijekavski odraz jata*, *ikavsko-ekavski odraz jata*, *jednačenje*, *prijevoj*, dok su internacionalizmi *refleks* (kao dio naziva: *refleks jata*, *ikavski refleks jata*, *ekavski refleks jata*, *jekavski refleks jata*, *ijekavski refleks jata*, *ikavsko-ekavski refleks jata*), *asimilacija* (uz preporučeni *jednačenje*) i *apofonija* (uz preporučeni *prijevoj*, vidi 3. sliku) dopušteni nazivi.

prijevoj

status naziva: naziv

definicija: izmjenjivanje samoglasnika u riječima istoga korijena

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

dopušteni naziv: apofonija

istovrijednica - engleski: apophony

istovrijednica - njemački: Apophonie; Ablaut

istovrijednica - francuski: alternance vocalique; apophonie; ablaut

istovrijednica - ruski: чередование гласных; апофония; аблаут

istovrijednica - švedski: avljud

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Primjerice *plesti* – *upliti* – *plot*. Hrvatski naziv *prijevoj* načinio je Tomo Maretić prema glagolu *previjati* za glasovnu promjenu koja se u poredbenoj gramatici najčešće označuje francuskim nazivom *alternation* ili njemačkim *Ablaut*. Pod tim se nazivom obično podrazumijevala promjena korijenskoga samoglasnika, ali u novije vrijeme nije rijetko da se pod prijevojem podrazumijeva neuvjetovana promjena samoglasnika u morfemu, ne samo korijenskom. To je stara samoglasnička alternacija koja je bila živa još u praindoeuropskom razdoblju. (prema Stjepan Damjanović. 1995. *Staroslavenski glasovi i oblici*. Jadranka Filipović. Zagreb. Str. 49).

3. slika: Obrada naziva *prijevoj* u *Jeni*

Izbor dopuštenoga naziva *apofonija* odraz je nastojanja da se primijeni načelo da nazivi oblikovani prema latinskome ili grčkome imaju prednost pred nazivima iz živih jezika (usp. tekst u napomeni na slici).

Svakako valja reći da domaće riječi ne mogu uvijek imati prednost pred stranim jer se u obzir uzimaju i ostala terminološka načela. Tako se, zbog načela da prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim, preporučuje naziv *metateza likvida*¹⁸⁹, a dopušta *premetanje likvida* (sveza domaće riječi i internacionalizma) i *premetanje bočnika* (sveza dviju domaćih riječi).

Vodeći se načelom da kraći nazivi imaju prednost pred duljima, preporučen je naziv *hrvatski vukovci* u odnosu na naziv *škola hrvatskih vukovaca*, koji je također potvrđen u literaturi.

Pri obradi pojedinačnih naziva iz povijesti hrvatskoga jezika obrađivač je bio pred izazovom kako precizno definirati naziv da bi se, s jedne strane, udovoljilo kriterijima oblikovanja terminološke definicije, a, s druge strane, korisnicima dalo cjelovito i što jasnije poimanje samoga naziva, odnosno stekao uvid u njegovo značenje. Pritom je od velike pomoći bio je predložak strukture natuknica u *Jeni*, konkretno polje *napomena*. U obradi natuknica s povijesnojezičnom odrednicom napomene obično sadržavaju dodatno objašnjenje definiranoga naziva, uz koje katkad dolazi i oprimjerivanje pojave na koju se naziv odnosi, a katkad je sadržaj napomena samo oprimjerivanje pojave. Cjelokupan uvid u značenje većine naziva stoga se dobiva spojem definicije i napomene, a tek je značenje manjega broja naziva određeno samo definicijom.

Dobar primjer važnosti napomena za poimanje određenih naziva jest obrada naziva *opći jezik*, čija definicija donosi nedovoljno podataka potrebnih korisnicima kojima ta problematika nije predmet interesa (vidi 4. sliku).

¹⁸⁹ U korpusu *Jene* *metateza likvida* ima 37 potvrda dok *premetanje likvida* i *premetanje bočnika* nema nijednu potvrdu.

opći jezik

status naziva: naziv

definicija: zajednički književni jezik koji može naddijalektno funkcionirati na narječno neujednačenu prostoru

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: general language

istovrijednica - njemački: Gemeinsprache; Allgemeinsprache

istovrijednica - francuski: langue générale

istovrijednica - ruski: общий язык

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Povezuje se uz nastojanje Katoličke Crkve da se aktualizira pitanje jezika na kojemu bi se pristupilo obnavljanju vjerskoga života među Južnim Slavenima i pitanje priručnika iz kojega bi se taj jezik učio. Kad su se na Tridentskome saboru određivale smjernice katoličke obnove te aktualizirao pitanje jezika liturgijskih tekstova, južnoslavenske zemlje, pa onda posebno i hrvatski prostor, pojavljuju se kao poseban problem zbog društvenopolitičkih neprilika te jezične i narječne neujednačenosti. Za Rim jezično jedinstvo na južnoslavenskome prostoru razumijeva osiguravanje komunikacije, odnosno zahtijeva takav tip zajedničkoga književnog jezika (*lingua communis*) koji bi mogao naddijalektno funkcionirati. Kao njegove obvezatne značajke isticane su opća razumljivost i maksimalna proširenost te utemeljenost na najraširenijemu narječju, a taj se jezik zvao *lingua Illyrica* ili *lingua Slavonica*. Ime jezika – *ilirski* – preuzeto je iz antičke tradicije. Naziv *Iliri* nekoć se odnosio na stara plemena koja su nastavala pokrajine Balkana, a iz imena plemena izveden je bio naziv za rimsku provinciju *Ilirik*, osnovanu u 1. st. prije Krsta. U 16. stoljeću uobičajeno su se tako imenovali narodi i njihov jezik na širokome južnoslavenskom prostoru kamo su se upućivali isusovački misionari. Iz pretpostavke da se stanovnici južnoslavenskih prostora međusobno mogu razumjeti proizlazi ideja o općemu, univerzalnomu jeziku (*lingua communis*) koji propagira Katolička Crkva. To je jezik na kojemu bi se moglo pristupiti obnovi vjerskoga života. Bartol Kašić postavljen je za prvoga učitelja ilirskoga (hrvatskoga) jezika na tada utemeljenoj Akademiji ilirskoga jezika (*Academia linguae Illyricae* 1599.) pri isusovačkome kolegiju u Rimu. Na toj su Akademiji budući misionari, koji su u vrijeme vjerske obnove slani u hrvatske krajeve, trebali naučiti jezik hrvatskoga puka. Usto, Kašić je dobio zadatak da za potrebe nastave napiše priručnik po kojemu bi studenti trebali učiti gramatiku ilirskoga (hrvatskoga) jezika. Kašić je autor prve hrvatske gramatike *Institutionum linguae illyricae libri duo* (1604.). Što će Kašić pod nazivom *ilirski* razumijevati i u kakvu će suodnosu taj naziv stajati s nazivom *lingua communis* (jezik opći, jezik općeni), koji preporučuje Rim u vrijeme katoličke obnove, otkriva se analizom hrvatske građe u gramatičkomu opisu. Kašićeva gramatika temelji se na jeziku čakavsko-štokavske književnosti, odnosno najvećim dijelom opisuju jezik jugoistočnoga kompleksa hrvatske književnosti. Čakavski elementi najuočljiviji su u fonologiji, osobito u akcentuaciji, a štokavski u morfologiji.

4. slika: Obrada naziva *opći jezik* u *Jeni*

Kad je procijenjeno da to nije potrebno, nisu se donosila dodatna objašnjenja u napomenama onih natuknica koje pripadaju istomu pojmovnom grozdu. Primjerice, naziv *tronarječni hibrid* ima definiciju književni jezik ozaljskoga književno-jezičnog kruga oblikovan na osnovi elemenata čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja, ali se u napomeni ne objašnjava što je *ozaljski književno-jezični krug* jer je taj naziv obrađen kao natuknica u *Jeni* (vidi 5. sliku).

ozaljski književno-jezični krug

status naziva: naziv

definicija: skupina književnika oko Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana čiji su pripadnici u drugoj polovici 17. stoljeća djelovali na području izravnoga dodira svih triju narječja hrvatskoga jezika, što se očituje u jeziku njihovih djela

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

dopušteni naziv: ozaljski jezično-književni krug

istovrijednica - engleski: Ozalj linguistic-literary circle

istovrijednica - njemački: literarischer und sprachlicher Zirkel von Ozalj

istovrijednica - francuski: cercle littéraire-linguistique d'Ozalj

istovrijednica - ruski: озальский литературноязыковой круг

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Krugu su pripadali Katarina Zrinska, Ivan Belosteneć, Juraj Ratkaj, a širi je krug uključivao još neke članove (Nikola Zrinski, Ivan i Magdalena Drašković i dr.). Naziv se ustalio u posljednjoj trećini 20. stoljeća jer je grad Ozalj tada bio sjedište Zrinskih, a prihvatljiv je i sa zemljopisnoga i s jezičnoga stajališta s obzirom na to da se Ozalj nalazi na sredini između krajnjih točaka hrvatskoga prostora na kojemu su djelovali Zrinski u 17. stoljeću: kajkavskoga Međimurja i čakavskoga Primorja.

5. slika: Obrada naziva *ozaljski književno-jezični krug* u *Jeni*

Nazivu *filološke škole* donosi se samo definicija (škole koje su u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća imale različita mišljenja oko postizanja jedinstva u standardnome jeziku) i podređeni pojmovi (*hrvatski vukovci*, *riječka filološka škola*, *zadarska filološka škola*, *zagrebačka filološka škola*), ali se svaki podređeni pojam kao samostalna natuknica iscrpno objašnjava u napomeni. Pritom treba spomenuti da se za pojedinačne škole nastojalo slijediti načelo ujednačene obrade, kao i inače kad je riječ o nazivima koji pripadaju istomu pojmovnom grozdu. Donosimo sliku obrade naziva *zagrebačka filološka škola* (vidi 6. sliku).

zagrebačka filološka škola

status naziva: naziv

definicija: hrvatska filološka škola čiji se postanak veže uz hrvatski narodni preporod i ilirski pokret, program joj se zasnivao na rezultatima koje su postigli ilirci, a djelovala je do početka osamdesetih godina 19. stoljeća

vrela definicije: Samardžija i Selak (2001.)

stranica: 742

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: Zagreb philological school

istovrijednica - njemački: Zagreber philologische Schule

istovrijednica - francuski: école de philologie de Zagreb; école philologique de Zagreb

istovrijednica - ruski: загребская филологическая школа

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Ilirski jezikoslovci i njihovi sljedbenici tvore zagrebačku filološku školu. U njezinoj su prvoj fazi (od početka preporoda do kraja četrdesetih godina) vodeći preporoditelji Ljudevit Gaj, Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić. Djelatnost škole ogleda se u afirmaciji Gajeve slovopisne reforme i oblikovanju gramatičke norme ilirskoga jezika, što se u praksi svodilo na oblikovanje slovopisne, pravopisne i gramatičke norme hrvatskoga standardnog jezika na štokavskoj osnovici i otvorenosti prema utjecajima ostalih hrvatskih narječja. Najvažniji su predstavnici druge faze (od pedesetih do kraja sedamdesetih godina) bili Adolfo Veber Tkalčević i Bogoslav Šulek te u početku i Vatroslav Jagić. Pedesete i šezdesete godine 19. stoljeća vrijeme su dominacije zagrebačke škole u hrvatskoj filologiji unatoč brojnim kritikama koje su joj upućivali predstavnici nječke i zadarske škole te nepovoljnih prilika prouzročenih Bachovim apsolutizmom. Zagrebačka škola zagovara morfonološki pravopis (*gubkoća, lučba, obči, raztežljivost*), pisanje *er* za *ri* (*pervi*), *ě* za odraz jata (*čověk, o tělesih nebeskih, zvěroslovje*), *-ah* u imeničnome G mn. i stanje padežne nastavke u D, L, I mn., punu slobodu u oblikovanju stručnoga i znanstvenoga nazivlja (*svevlad, svevladstvo* – diktatura).

6. slika: Obrada naziva *zagrebačka filološka škola* u *Jeni*

Zbog jasnoće i preciznosti ujednačeno su obrađeni i oprimjereni nazivi *stari nastavak* (vidi 7. sliku), *prijelazni nastavak* (vidi 8. sliku) i *novi nastavak* (vidi 9. sliku).

stari nastavak

status naziva: naziv

definicija: morfološki nastavak koji su se upotrebljavao prije dovršetka standardizacije hrvatskoga jezika, a danas postoji u narječjima

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: old ending, old morphological ending

istovrijednica - njemački: alte Endung

istovrijednica - francuski: vieille désinence

istovrijednica - ruski: старое окончание

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: novi nastavak

napomena: Primjerice instrumental množine u 17. st. pokazuje životnost starih nastavaka *-i* (*s golubi, s vitri, s učenic, s vrimeni*), *-ami* (*sa ženami*), *-mi* (*permi, ričmi*), ali i prodor novih *-ima*, *-ama* (*s vitrima, s vrimenima, ričima, priporukama*) te prijelaznih *-imi*, *-ma* (*s golubimi, ljudma*). Stari su nastavci primjerice *-Ø* ili *-ov* u imeničnome G mn. (*sel, žen, golubov*) ili različiti nastavci u imeničnome D, L i I mn.: (D *kućam*; L u *kućah*; I *kućami*) te *-u* u 1. l. jd. prezenta (*ja govoru*).

7. slika: Obrada naziva *stari nastavak* u *Jeni*

prijelazni nastavak

status naziva: naziv

definicija: morfološki nastavak koji se povezuje s procesom novoštokavskoga inoviranja

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: transitional ending

istovrijednica - francuski: désinence transitionnelle

istovrijednica - ruski: переходное окончание

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Primjerice, instrumental množine u 17. st. pokazuje životnost starih nastavaka *-i* (s *golubi*, s *vitri*, s *učenici*, s *vrimeni*), *-ami* (sa *ženami*), *-mi* (*permi*, *ričmi*), ali i prodor novih *-ima*, *-ama* (s *vitrima*, s *vrimenima*, *ričima*, *priporukama*) te prijelaznih *-imi*, *-ma* (s *golubimi*, *ljudma*).

8. slika: Obrada naziva *prijelazni nastavak* u *Jeni*

novi nastavak

status naziva: naziv

definicija: morfološki nastavak koji je utvrđen standardnojezičnom normom

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: new ending

istovrijednica - njemački: neue Endung

istovrijednica - francuski: nouvelle désinence

istovrijednica - ruski: новое окончание

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: stari nastavak

napomena: Primjerice, instrumental množine u 17. st. pokazuje životnost starih nastavaka *-i* (s *golubi*, s *vitri*, s *učenici*, s *vrimeni*), *-ami* (sa *ženami*), *-mi* (*permi*, *ričmi*), ali i prodor novih *-ima*, *-ama* (s *vitrima*, s *vrimenima*, *ričima*, *priporukama*) te prijelaznih *-imi*, *-ma* (s *golubimi*, s *vitrima*, *ljudma*). Novim nastavcima pripadaju primjerice novoštokavski *-a* u imeničkome G mn. (*učenika*, *slova*, *žena*) ili izjednačeni nastavci u D, L i I mn. (*učenicima*, *slovima*, *ženama*).

9. slika: Obrada naziva *novi nastavak* u *Jeni*

Rane hrvatske gramatike temelje se na tradiciji latinskih gramatika (više u Horvat i Kramarić 2020: 94–98). Nemogućnost potpunoga uklapanja hrvatskih oblika u latinski gramatički nacrt ocrta se primjerice u tome da stari hrvatski gramatičari, od Kašića nadalje, u glagolski sustav, među ostalim, uvode gerund, a u padežni sustav ablativ, što je ustupak latinskoj shemi. Oba su naziva natuknice u *Jeni* (vidi 9. sliku). Gerund je definiran kao *glagolska imenica aktivnoga trajnog značenja u latinskoj gramatici*, a napomena otkriva zbog čega je naziv ušao u popis hrvatskih jezikoslovnih naziva:

„U dopreporodnim hrvatskim gramatikama, rađenima prema latinskome modelu, upotrebljavao se kao naziv za različite oblike u odnosu na latinski oblik, npr. *amare* (ljubiti) i

docere (učiti): *gerundia: amandi* – *ljubljen'ja, ljubiti, ljubiti se; amando* – *ljubeći, ljubeći se; amandum* – *ljubit, za ljubiti, na ljubljen'je, ljubiti se, za ljubiti se; docendi* – *učen'ja, učiti, učiti se; docendo* – *učeći, učeći se; docendum* – *učiti, za učiti, na naučen'je, učiti se, za učiti se* (usp. Lovro Šitović, *Grammatica Latino-Illyrica*, 1713., str. 37–38, 49).” (<http://struna.ihjj.hr/v4/naziv-list.php?a=571&p=51>). Naziv *gerundij* ima status nepreporučenoga naziva.

ablativ	
status naziva: naziv	
definicija: padež kojim se u latinskome jeziku izriče odvajanje, podrijetlo, uspoređivanje, mjesto, vrijeme, sredstvo, društvo	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
zastarjeli naziv: odnosujući; odnimajući	
istovrijednica - engleski: ablative; ablative case istovrijednica - njemački: Ablativ istovrijednica - francuski: ablatif istovrijednica - ruski: аблатив; исходный падеж; отделительный падеж; отложительный падеж; удалительный падеж istovrijednica - švedski: ablativ	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	
napomena: Primjeri: odvajanje (<i>odreći se službe, otići od kuće, iz grada</i>), podrijetlo (<i>rođen od robinje</i>), uspoređivanje (<i>veći od kuće</i>), mjesto (<i>u Rimu</i>), vrijeme (<i>pri dolasku</i>), sredstvo (<i>udicom, o štap</i>), društvo (<i>sa sinom</i>). Ablativ imaju i neki drugi jezici (npr. sanskrit, avestijski). U odnosu na hrvatske padeže latinski ablativ sjedinjuje tri: pravi ablativ, lokativ i instrumental. Utjecaj latinskih gramatika vidljiv je u prvim hrvatskim gramatikama u opisima na svim razinama. Tako se pod latinskim utjecajem u hrvatski padežni sustav uvodi ablativ. U starim hrvatskim gramatikama u sklonidbenim se paradigmama ablativ donosi s prijedlogom <i>od</i> i oblikom sklonidbene riječi koji je isti kao i u genitivu, npr. N jd. <i>golub, ovaj otac, ovo polje</i> , G jd. <i>goluba, ovoga otca, ovoga polja</i> , Abl. jd. <i>od goluba, od ovoga otca, od ovoga polja</i> .	
Tako, primjerice, u prvoj hrvatskoj gramatici (Bartol Kašić, <i>Institutionum linguae Illyricae libri duo</i> , 1604.) stoji da je ablativ sličan genitivu; da glagol pasivnoga značenja iza sebe traži ablativ s prijedlogom <i>od</i> to jest a ili <i>ab</i> : <i>Pismasu sčeta gliubljena od mene</i> [Pisma su sveta ljubljena od mene], <i>Scripturae sanctae amantur à me</i> ; svakom se glagolu može dodati imenica u ablativu koja označuje cijenu ili sredstvo ili uzrok kao <i>kûpio sam knižnik dvimi desetácij</i> [knjižnik dvimi desetaci], <i>emi librum duobus denarijs; noxem rixem drivo</i> [nožem rižem drivo], <i>cultro scindo lignum</i> ; navode se prijedlozi uz ablativ.	

10. slika: Obrada naziva *ablativ* u *Jeni*

Hrvatski gramatičari L. Šitović i G. Vinjalić za ablativ tvore hrvatske nazive *odnosujući* (Šitović) i *odnimajući* (Vinjalić) (više u Horvat i Kramarić 2020: 101). Ti se nazivi kao zastarjelice nalaze u strukturi obrade naziva *ablativ*. Staro hrvatsko jezikoslovno nazivlje predmet je raščlambe drugoga dijela rada, odnosno izbor onih zastarjelih naziva koji se nalaze u *Jeni* uz odgovarajuće standardnojezične nazive.

3. Zastarjelice

U ovome dijelu rada analizirat će se odabrani nazivi koji su tijekom jezične povijesti pripadali aktivnomu sloju leksika i koji su pripadajućim preporučenim nazivima u *Jeni* pridruženi kao

zastarjelice. Hrvatske leksikografe i gramatičare dopreporodnoga i preporodnoga razdoblja odlikuje težnja za stvaranjem hrvatskih naziva, stoga je to doba ponudilo velik broj jezikoslovnih naziva. Poznato je da je *Gramatika talijanska ukratko ili kratak nauk za naučiti latinski jezik* (1649.) J. Mikalje najstariji izvor hrvatskoga gramatičkog nazivlja.¹⁹⁰ Mikaljino prvenstvo u tvorbi jezikoslovnoga nazivlja proistječe iz njegove pojave na počecima hrvatskoga jezikoslovlja i činjenice da je *Blago jezika slovinskoga* (1649./1651.) prvi opći rječnik s leksikom struka te je nepostojanje uzora razlogom što Mikalja donosi određena samosvojna rješenja (Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 117). „Njegov gramatičarski prethodnik B. Kašić odabrao je latinski za metajezik hrvatske gramatike *Institutionum linguae Illyricae libri duo* (1604.), pa je Mikalja mogao Kašićeve hrvatske nazive pronaći samo u predgovorima pojedinih djela, gdje Kašić govori o jezičnim temama, posebno u znamenitome predgovoru *Ritualu rimskom* (1640.).” (Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 117). Tragajući za odgovarajućim nazivom, Mikalja je prihvaćao one već postojeće i uporabom ovjerene, posebice u Vrančića i Kašića, te donosio vlastita rješenja, katkad preuzimanjem tuđica (npr. *adverbium*, *conjunctio*), katkad njihovim prilagođavanjem, što određujemo kao posuđenice (npr. *apostrof*), i, češće, stvaranjem novih naziva, obično nastalih prevođenjem latinskih ili talijanskih. Pritom nije rijetkost da Mikalja stranu jednorječnicu zamijeni hrvatskim opisnim višerječnim nazivom, što se, primjerice, odnosi na prevođenje latinskih naziva za načine: *način koji kaže* (indikativ), *način koji zapovijeda/zapovida* (imperativ), *način koji žudi* (optativ), *način koji sastavlja* (konjunktiv), *način koji ne svršuje* (infinitiv). Sam naziv *način* Mikalja u hrvatski jezik uvodi izravnim prevođenjem latinskoga naziva *modus*. Mikalja je prvi za glagol skovao naziv *riječ*, doslovnu prevedenicu prema latinskome višeznačnom *verbum* (‘riječ’, ‘glagol’, ‘izraz’, ‘izričaj’) i talijanskomu *verbo* (‘riječ’, ‘glagol’) (Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 121), što poslije preuzimaju npr. Babić, Šitović, Della Bella, Belostenec, Relković, Lanosović i Stulli. Dodavanjem atributa oblikuje višerječni naziv: *riječ čineća* (aktivni glagol), *riječ trpljeća* (pasivni glagol), *riječ posobita* (povratni glagol), *riječ bez sobstva* (bezlični glagol), *riječi bezredne* (nepravilni glagoli). S glagolima se povezuje pojam lica, koje Mikalja zove *sobstvo*, a taj se naziv poslije nalazi samo u Starčevića (Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 121).

Kako je glagolima svojstvena kategorija vremena, Starčević u svojoj *Novoj ričoslovi iliričkoj* (1812.), prvoj gramatici koja opisuje i normira hrvatski jezik bez usporedbe s drugim jezicima,

¹⁹⁰ Vrančićev petojezični rječnik, primjerice, donosi osamnaest riječi (*glas*, *glasovit*, *govor*, *govoren'je*, *rič*, *pismo*, *slovo*, *jazik*, *besjeda*, *broj*, *dilak*, *jedin*, *jime*, *kip*, *način*, *izgovoriti*, *vrime*, *pleme*), od kojih bismo neke pouzdano, a neke uvjetno mogli smatrati nazivima, a nalazimo ih i u Mikalje. Mikalja u gramatici neke od tih naziva upotrebljava u značenju različitom od onoga koje imaju u Vrančića. V. Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 116–117.

za glagol stvara prevedenicu *vrimenorič* (njem. *Zeitwort*), što nasljeđuju Đurkovečki (*vremenoreč*) i Mažuranić (*vrěmenorěč*), dok, primjerice, Babukić i Veber Tkalčević rabe naziv *glagolj*.

Mikalja kategoriju glagolskih vremena izražava riječju *vrime/vrijeme* i višerječnim nazivima *vrijeme sadašnje*, *vrijeme neizvršeno* (imperfekt), *vrijeme prošasto* (perfekt, aorist), *vrijeme veće neg prošasto* (pluskvamperfekt), *vrijeme koje ima doći* (futur). Nazivi *vrijeme sadašnje* i *vrijeme prošasto* Mikaljine su prvopotvrđenice, dok je višerječni naziv *došasto vrime*, nastao prema uzoru na navedene Mikaljine višerječnice, prvi upotrijebio Babić, a nasljeđovali su ga npr. Šitović, Relković i Lanosović. Relkovićeve su prvopotvrđenice npr. nazivi *vrime polak prošasto* (imperfekt) i *cilo prošasto* (pluskvamperfekt), dok su na razini hapaksa ostali njegovi nazivi *vrime prošasto samostavno* (aorist, prema lat. *perfectum simplex*) i *vrime prošasto sastavljeno* (perfekt, prema lat. *perfectum compositum*). Za pluskvamperfekt upotrebljava i naziv *vrime prošasto svršeno*.

U kategoriji imenskih riječi Mikalji je temeljni naziv *ime* (lat. *nomen*), uz koji dodavanjem atributa izvodi nazive za posebna značenja: *ime stojeće* (imenica) i *ime ganutivo* (pridjev). Oba su naziva prevedenice dvočlanih naziva *nomen fixum* i *nomen mobile* starijih latinskih gramatika (Jernej 1981: 151). Naziv *ime ganutivo* Mikalja upotrebljava i za glagolski pridjev trpni. Ti su nazivi potvrđeni i u kasnijih gramatičara Babića¹⁹¹ i Šitovića. Slijedom istoga načela Mikalja za zamjenicu ima naziv *namisnik imena*, što je njegov hapaks (Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 119). Naziv *zaimenak* (zamjenica) Šitovićeva je prvopotvrđenica (Raguž 1980–1981: 120), dok se, primjerice, u Starčevića, Babukića, Đurkovečkoga i Mažuranića potvrđuje naziv *zaim*.

U dopreporodnim i preporodnim gramatikama zasjeđeno je nekoliko naziva za sklonidbu. Tadijanović upotrebljava naziv *prigibanje* i *prignutje*¹⁹², a Relković se uz tuđicu *declinatio* koristi i hrvatskim nazivima *pregibanje/prigibanje* te *spadanje*. Naziv *pregibanje* preuzimaju i neki kasniji gramatičari i leksikografi (npr. Lanosović, Stulli, Mažuranić, Starčević) (Horvat i Kramarić 2020: 101).

Za padež Mikalja upotrebljava naziv *kas*, a Šitović *kaž*, što su upravo posuđenice (prilagođenice) prema talijanskomu *caso* i latinskomu *casus*, prema čemu Šitović također tvori i hrvatski naziv, prevedenicu *padnutje*. Starčević upotrebljava prevedenicu *padanje*, a Relković tuđicu *casus*. „Za razliku od Relkovićeve gramatike, u kojoj *spadanje* upućuje na *sklonidbu*, u

¹⁹¹ S inačicom *ganutljivo*.

¹⁹² O tome vidi Horvat i Ramadanović 2012: 330.

djelima nekih ranijih (npr. u Belostenca, s. v. *casus*) i kasnijih jezikoslovaca (npr. u Lanosovića, v. 1776: 9–13) naziv *spadanje* upotrebljava se u značenju ‘padež’.” (Horvat i Kramarić 2020: 100–101).

Šitović razlikuje šest padeža (*padnutja*) u jednini i množini: *imenujući* (nominativ), *porađajući* (genitiv), *dajući* (dativ), *osvađajući* (akuzativ), *zovući* (vokativ) i *odnosujući* (ablativ). Relković se koristi latinskim nazivima za padeže. Tuđice, neprilagođene latinske nazive, upotrebljava i Mikalja, ali donosi i posuđenice („naški” se zovu *nominativ*, *genitiv*, *dativ*, *akuzativ*, *vokativ*, *ablativ*).

Padeži su u nekim starim gramatikama označeni brojevima, npr. u Voltičevoj (o tome više Horvat i Perić Gavrančić u Voltić 2016: 174). Starčević, primjerice, upotrebljava broj ili sintagme *prvo padanje*, *drugo padanje*, *treće padanje*, *četvrto padanje*, *peto padanje*, *šesto padanje*. Mažuranić donosi hrvatske nazive padeža i posuđenice: 1. *imeniteljni ili nominativ*, 2. *roditeljni ili genitiv*, 3. *dateljni ili dativ*, 4. *tužiteljni ili accusativ*, 5. *zvateljni ili vocativ*, 6. *městni ili local*, 7. *orudni ili instrumental*, ali se u sklonidbenim paradigmama služi samo brojevima padeža. U objašnjenjima katkad upotrebljava naziv padeža (npr. „Roditeljni višebroja načinja-se”, Mažuranić 2008: 60), a katkad sintagmu s brojem (npr. „U petom padežu jednobroja”, Mažuranić 2008: 58). Na temelju navedenih primjera razvidno je da Mažuranić za jedninu i množinu upotrebljava nazive *jednobroj* i *višebroj*. Jedninu i množinu Mikalja naziva *jedini broj* i *broj većine*, što su izravni prijevodi naziva iz starih talijanskih gramatika: *numero del maggiore*, *numero del più*, *numero del meno* (Gabrić-Bagarić i Horvat 2008: 120). Tadijanović također ima višerječne nazive: *broj jednostruki* i *broj mlogostruki*, koje možemo smatrati hapaksima nastalim prevođenjem njemačkih naziva *einfache Zahl* i *Vielfache Zahlen* (Horvat i Ramadanović 2012: 282). Relković donosi nazive *jednostavno* ili *jednostavni broj* (njem. *einfach*. / *einfachen Zahl*), *većji broj*, *većjestavno* ili *većjestavni broj* (njem. *Vielfach*). Starčević se koristi nazivima *jednobroj* i *većbroj*.

Za *samoglasnik* i *suglasnik* upotrebljavali su se višerječni nazivi *slovo glasovito* (npr. Vrančić, Kašić, Mikalja, Šitović, Della Bella, Relković, Lanosović, Voltić i Stulli) i *slovo neglasovito* (npr. Kašić, Mikalja, Šitović, Della Bella, Belostenec, Relković, Lanosović i Stulli) (Ptičar 1987: 69, 71).

Uz posuđenicu *ortografija* u Relkovića su potvrđeni i hrvatski nazivi *pravopisanje* i *slovosložnost*, koji su njegove prvopotvrđenice. Mikalja uz posuđenicu *ortografija* donosi i opisni naziv *način od pisanja*.¹⁹³

Osim naziva *gramatika*, što je ustaljena posuđenica iz grčkoga jezika, Šitović tvori prevedenice *slovstvo* ili *slovinstvo* (od kojih je naziv *slovinstvo*, prema dosadašnjim spoznajama, ostao na razini hapaksa), dok Starčević upotrebljava naziv *ričoslovica*, a Đurkovečki *jezičnica*. Naziv *pismenstvo* kao istoznačnica nazivu *gramatika* pojavljuje se samo u naslovu Voltićeva rječnika *Ričoslovník (Vocabolario – Wörterbuch) illiričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom illi pismenstvom* (1803.) te u rječničkoj građi Joakima Stullija (Horvat i Perić Gavrančić 2016: 162).

U promatranome razdoblju potvrđeno je i nekoliko naziva za rječnik, npr. *dikcionar* (Habdelić), *rječosložje* (Stulli), *ričoslovník* (Voltićev hapaks), *slovník* (Mikaljina prvopotvrđenica, zatim u Della Belle, Belostenca, Jambrešića).

Na kraju spomenimo da su se osim naziva *hrvatski jezik* tijekom povijesti upotrebljavali različiti nazivi. Osvrnut ćemo se na neke od njih.

„Književni jezik sami su pisci različito imenovali. Kašić u naslovu gramatike ističe da je predmet njegova proučavanja *ilirski jezik*, da bi u autobiografiji svoj jezik označio kao *dalmatinski* kojemu suprotstavlja naziv *jezik dubrovački* za organski dubrovački govor. Divković će svoj jezik zvati *bosanski* ili *slovenski kako se u Bosni govori*, Bandulavić tvrdi da prevodi na *slovenski*, kao što i Mikalja svoj rječnik naslovljava *Blago jezika slovenskoga*.” (Gabrić-Bagarić 2010: 150).

Naziv *ilirski/ilirički jezik* bio je uobičajen u ono vrijeme, a preuzet je iz antičke tradicije. Ime *Iliri* odnosilo se na stara plemena koja su nastavala pokrajine Balkana. Iz imena plemena bilo je izvedeno ime za rimsku provinciju Ilirik. U 16. stoljeću ime Iliri i pridjev *ilirski* odnosili su se na narode i njihov jezik na širokome južnoslavenskom prostoru kamo su upućivani isusovački misionari.

Dubrovački trgovac Marin Temperica 1582. godine u izvješću generalu Družbe Isusove Claudiju Aquavivi trebao je prikazati vjerske, kulturne i jezične prilike na južnoslavenskome prostoru kako bi se pristupilo planiranju obnove vjerskoga života među katoličkim pukom i razmotrile mogućnosti izgradnje zajedničkoga književnog jezika te zaključio da se na tome prostoru govore četiri jezika: grčki, albanski, turski i slavonski (*lingua sclavona*), od kojih je

¹⁹³ Ispred rječnika i gramatike kao uvod u cijelo djelo smješten je tekst *Od ortografije jezika slovenskoga ili načina od pisanja*, u kojemu Mikalja prikazuje vlastita slovopisna rješenja primijenjena u hrvatskome dijelu rječnika.

slavonski najprošireniji – govori se od Dubrovnika do Bugarske, obuhvaća Bosnu, Srbiju i Hercegovinu (usp. Gabrić-Bagarić 2010: 150).

Naziv *hrvatski jezik* najčešći je u kajkavskih pisaca, ali se potvrđuje i kod slavonskih (vidi 11. sliku).¹⁹⁴

hrvatski jezik	
status naziva: naziv	
definicija: službeni jezik u Republici Hrvatskoj te jedan od triju službenih jezika u Bosni i Hercegovini, a od 1. srpnja 2013. godine, kad je Republika Hrvatska pristupila Europskoj uniji, 24. službeni jezik EU-a	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: temeljno jezikoslovno nazivlje	
podređeni pojam: starohrvatski jezik	
zastarjeli naziv: hrvatski jezik; slovinski jezik; ilirski jezik; dalmatinski jezik; slavonski jezik	
istovrijednica - engleski: Croatian language; Croatian	
istovrijednica - njemački: Kroatisch; kroatische Sprache	
istovrijednica - francuski: langue croate; croate	
istovrijednica - ruski: хорватский язык	
jezična odrednica: višerječni naziv	
napomena: Hrvatski je jezik južnoslavenski jezik iz baltoslavenske grane indoeuropске jezične porodice. Pojam <i>hrvatski jezik</i> obuhvaća sve jezične ostvareje od najranijih vremena do danas na svim područjima na kojima Hrvati žive. Ostvaruje se u govorima hrvatskih narječja, u gradskim govorima i žargonima te u hrvatskome standardnom jeziku. Hrvatski jezik ima status manjinskoga jezika u Srbiji (kao jedan od sedam službenih jezika pokrajine Vojvodine), Crnoj Gori, Austriji, Mađarskoj i Italiji. Uporaba hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj propisana je u 12. članku Ustava Republike Hrvatske. Osim naziva <i>hrvatski jezik</i> tijekom povijesti upotrebljavani su i nazivi: <i>horvatski jezik</i> , <i>slovinski jezik</i> , <i>ilirski jezik</i> , <i>dalmatinski jezik</i> , <i>slavonski jezik</i> .	

11. slika: Obrada naziva *hrvatski jezik* u *Jeni*

4. Zaključak

Na temelju analize razvidno je da u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju potpodručja povijest jezika pretežu višerječni nazivi, Veliku ulogu u njihovu poimanju ima tekst u polju *napomena*. Pri izboru i obradi naziva vodilo se računa o terminološkim načelima, a svi su nazivi usklađeni s pravopisnim, fonološkim, morfološkim, tvorbenim, leksičkim i sintaktičkim normama hrvatskoga standardnog jezika. Ne pripadaju svi nazivi isključivo povijesti hrvatskoga jezika ni samo jezikoslovlju. Dio njih, ponajprije onih koji se odnose na vanjsku povijest hrvatskoga jezika, jednako tako može biti uključen u nazivlje drugih područja (npr. književnosti, kulture, povijesti). Posebno su vrijedan prinos zastarjeli nazivi. Njihovim unošenjem nastojalo se obratiti pozornost na postojanje bogatoga hrvatskog jezikoslovnog nazivlja dopreporodnoga i

¹⁹⁴ Za slavonske potvrde vidi AR III: 652.

preporodnoga razdoblja te potaknuti njegova daljnja istraživanja. Ti nazivi mogu pomoći i nastavnicima kako bi pronašli zanimljive primjere zastarjelica kojima bi obogatili nastavu i pripremili zadatke kad se obrađuje poglavlje o zastarjelicama i arhaizmima.

Izvori

Babić, Toma. ²1745. *Prima grammaticae institutio pro tyronibus Illyricis accomodata a patre f. Thoma Babych.* Venecija.

https://books.google.hr/books?id=T1lgAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Babukić, Věkoslav. 2013. *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*. Pretisak izdanja iz 1836. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Grad Požega. Zagreb – Požega.

Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium. Gazophylacium Illyrico-Latinum*. Zagreb.

Della Bella, Ardelio. 1728. *Dizionario italiano, latino, illirico, cui si premettono alcuni avvertimenti per iscrivere, e con facilità maggiore leggere le voci illiriche, scritte con caratteri italiani, ed anche una breve grammatica per apprendere con proprietà la lingua illirica, con in fine l'indice Latino-Italicus*. Presso Cristoforo Zanne. Venecija.

Jambrešić, Andrija. 1992. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*. Pretisak izdanja iz 1742. Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta. Zagreb.

Jena: <http://struna.ihj.hr/v4/index.php#> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Lanosović, Marijan. 1776. *Uvod u latinsko riči slaganje s nikima nimačkog jezika bilihkama za korist slovinskih mladića složen*. Osijek.

Mažuranić, Antun. 2008. *Slovnica Hèrvatska*. Pretisak izdanja iz 1859. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Mikalja, Jakov. 2011a. *Blago jezika slovinskoga ili slovník u komu izgovaraju se riječi slovinske latinski i dijački*. Pretisak izdanja iz 1649./1651. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Mikalja, Jakov. 2011b. *Blago jezika slovinskoga (1649./1651.): Transkripcija i leksikografska interpretacija*. Autorica koncepcije i uvodne studije Darija Gabrić-Bagarić. Priredile: Darija Gabrić-Bagarić, Marijana Horvat, Ivana Lovrić Jović, Sanja Perić Gavrančić. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Relković, Matija Antun. ¹1767. *Nova slavonska, i nimačka gramatika / Neue Slavonische und Deutsche Grammatik*. Zagreb.

Starčević, Šime. 2002. *Nova ričoslovica ilirička*. Pretisak izdanja iz 1812. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Stulli, Joakim. 1985./1987. *Rječosložje*. I., II. i III. Pretisak izdanja iz 1806. (1985. I., A – I; II., J – O i 1987. III., P – Z). Verlag Otto Sagner. München.

Šitović, Lovro. 2001. *Grammatica Latino-Illyrica*. Pretisak izdanja iz 1713. Predgovor i pogovor: fra Andrija Nikić. Franjevačka knjižnica i arhiv. Mostar – Klobuk.

Štebih Golub, Barbara. 2019. *Jezičnica horvatsko-slavinska Josipa Đurkovečkoga*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Tadijanović, Blaž. 2012. Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik. *Jezikoslovni priručnik Blaža Tadijanovića Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik (1761.)*. Ur. Horvat, Marijana; Ramadanović, Ermina. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Volčić, Josip. 1803. *Ričoslovník (Vocabolario – Wörterbuch) illiričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom illi pismenstvom. Sve ovo sabrano i složeno od Jose Voltiggi Istriana. U priteštenici Kurtzbecka*. Beč.

Vrančić, Faust. 1992. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae, Apud Nicolaum Morettum*. Pretisak izdanja iz 1595. Novi Liber. Zagreb.

Webar, Adolfo. 2005. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Pretisak izdanja iz 1859. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Literatura

Gabrić-Bagarić, Darija; Horvat, Marijana. 2008. *Gramatika talijanska ukratko* (1649.) Jakova Mikalje. Mikalja, Jakov. *Gramatika talijanska ukratko ili kratak nauk za naučiti latinski jezik* (pretisak). Ur. Znika, Marija. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 105–185.

Gabrić-Bagarić, Darija. 2010. Četiri ishodišta hrvatskoga standardnoga jezika. *Fluminensia* 22/1. 149–162.

Horvat, Marijana; Ramadanović, Ermina. 2012. *Jezikoslovni priručnik Blaža Tadijanovića Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* (1761.). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Horvat, Marijana; Perić Gavrančić, Sanja. 2016. *Život i djelo Josipa Voltića*. Voltić, Josip. *Grammatica Illirica / Ilirska gramatika* (1803.). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 137–185.

Horvat, Marijana; Kramarić, Martina. 2020. Jezikoslovno nazivlje u gramatikama M. A. Relkovića i G. Vinjalića. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 46/1. 93–109.

Jernej, Josip. 1981. Povijest talijanskih gramatika na hrvatskom ili srpskom jeziku od 1649. do 1900. *Rad JAZU* 388. Zagreb. 131–236.

Katičić, Radoslav. 1981. Gramatika Bartola Kašića. *RAD JAZU* 388. Zagreb. 5–129.

Ptičar, Adela. 1987. Gramatička terminologija u gramatici M. A. Relkovića. *Rasprave Zavoda za jezik* 13. 65–78.

Raguž, Dragutin. 1980–1981. Hrvatska gramatička terminologija u dvjema prerađbama Alvaresove latinske gramatike (T. Babića iz 1712. i L. Š. Ljubušaka iz 1713.). *Filologija* 10. 97–125.

1880–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. JAZU. Zagreb. (= AR).

Maja Matijević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mmatijevic@ihjj.hr

Milvia Gulešić Machata

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ulica Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
mgulesic@ffzg.hr

Sanda Lucija Udier

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ulica Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
sludier@ffzg.hr

NAZIVLJE U PODRUČJU OVLAĐAVANJA HRVATSKIM KAO INIM JEZIKOM

1. Uvod

Ovlađavanje hrvatskim kao inim jezikom (OHJJ) interdisciplinarno je područje na razmeđu psiholingvistike i glotodidaktike, koje su i same po sebi interdisciplinarne jezikoslovne discipline. Psiholingvistička sastavnica ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom odnosi se na perspektivu učenika jer uključuje i procesiranje jezika, dok se glotodidaktička odnosi na perspektivu poučavatelja, odnosno na samo poučavanje. Zbog tih je razloga naziv *ovlađavanje hrvatskim kao inim jezikom* prikladan za nazivlje koje je tema ovoga rada. U okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* obrađeno je 110 naziva iz područja ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom. Broj je naziva u tome području, dakako, mnogo veći, no u obradi su u obzir uzeti u prvome redu najčešće upotrebljavani nazivi.

U hrvatskoj se jezikoslovnoj literaturi mnogo pisalo o nazivlju, ponajprije o računalnome (a najviše zbog njegova utjecaja na opći jezik), u kojemu se zbog brza razvoja područja neprestano pojavljuju novi pojmovi. O nazivlju u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom nije se pisalo toliko jer je to područje uže i nema znatan utjecaj na opći jezik. No unatoč tomu, kao i unatoč činjenici da je riječ o području koje se intenzivnije razvija tek dva desetljeća, nazivlje je u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom razvijeno i prilično usustavljeno. Ovo se poglavlje bavi temeljnom problematikom toga nazivlja.

U prvome dijelu ovoga poglavlja prikazan je razvoj područja ovladavanja inim jezikom u hrvatskoj znanosti, pri čemu se opisuje razvoj glotodidaktike, psiholingvistike te ovladavanja inim jezikom. U drugome dijelu rada opisana je obrada nazivlja: definiranje područja, vrsta jezika koji se u području spominju, tipova govornika i učenika, referentne razine te jezične

kompetencije, a govori se i o izvorima građe za ekscerpiranje nazivlja u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom. Na kraju se daju zaključne napomene o nazivlju u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom.

2. Ovladavanje (hrvatskim kao) inim jezikom u Hrvatskoj

2.1. Razvoj područja

Glottodidaktika se, kao šire područje u koje se uklapa ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom, od samoga početka razvijala u sklopu primijenjene lingvistike. Primijenjeno se jezikoslovlje počelo razvijati sredinom dvadesetoga stoljeća kao interdisciplinarno područje koja proučava uporabu jezika i, iako se jezik upotrebljava za mnogošto, primijenjeno se jezikoslovlje dugo poistovjećivalo s istraživanjem učenja i poučavanja drugoga ili stranoga jezika, a u anglosaksonskoj je literaturi to i dalje prva asocijacija na primijenjenu lingvistiku (Mihaljević Djigunović 2013: 472). Glottodidaktika se u Hrvatskoj počela razvijati gotovo usporedno sa svjetskim tokovima, a kao ključni događaji mogu se navesti početak objavljivanja časopisa *Strani jezici* 1971. godine, prva eksperimentalna glottodidaktička studija Mirjane Vilke iz 1975. godine¹⁹⁵, osnivanje Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku 1976. godine (unutar kojega je postojala Sekcija za glottodidaktiku) te osnivanje magistarskoga znanstvenog studija metodike nastave stranih jezika na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1977. godine, koji je 2006. godine postao poslijediplomski doktorski studij glottodidaktike (Mihaljević Djigunović 2013: 472–473). Psiholingvistika je znanost koja se bavi istraživanjem procesa usvajanja, razumijevanja i obrade te uporabe prvoga i inoga jezika. U Hrvatskoj se počela razvijati u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, kad je Ivo Škarić prvi započeo sa zvučnim snimanjem dječje jezične proizvodnje, što je poslije postalo standardnim istraživačkim postupkom. Hrvatska se psiholingvistika u prvo vrijeme oslanjala na istraživanja provedena na drugim slavenskim jezicima (ruskome, poljskome) ili na istraživanja s engleskoga govornog područja. Danas se u istraživanjima provode sofisticirane metode kojima se dolazi do podataka o jezičnome razvoju i jezičnoj obradi djece urednoga jezičnog razvoja i djece s jezičnim teškoćama, jednojezične i višejezične djece. Praćenjem dvojezičnoga ili trojezičnoga razvoja opisuju se zajednički obrasci jezične obrade (Kuvač Kraljević 2017: 25).

¹⁹⁵ Mirjana Vilke anglistica je i utemeljiteljica studija metodike nastave stranih jezika na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a u spomenutoj studiji ističe nužnost toga da se nastava stranih jezika temelji na znanstveno-istraživačkim spoznajama (Mihaljević Djigunović 2013: 473).

Ipak, bez obzira na djelomično preklapanje s glotodidaktikom i psiholingvistikom, ovladavanje inim jezikom samostalna je znanstvenoistraživačka disciplina koja se jasno razlikuje i od glotodidaktike i od psiholingvistike. Ona se na engleskome govornom području počela razvijati prije pedesetak godina (usp. Medved Krajnović 2009: 95), a specifično je to što uključuje i proces poučavanja (što proučava glotodidaktika), ali i proces učenja i usvajanja (čime se bavi psiholingvistika). U Hrvatskoj su se područjem ovladavanja inim jezikom (OVIJ-em, u engl. *second language acquisition, SLA*) na počecima razvoja bavili anglisti još ranih 80-ih godina 20. stoljeća, a disciplina se ubrzo počela razvijati i izvan anglističkih krugova (Medved Krajnović 2009: 95). Ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom u kroatističkim krugovima polako se izdvojilo u zasebnu znanstvenu disciplinu, a autori se slažu da ona uključuje spontane procese usvajanja drugoga jezika te svjesno učenje stranoga jezika (usp. npr. Jelaska 2005: 88–94, Jelaska 2007., Macan i Kolaković 2008., Medved Krajnović 2010., Jelaska 2012: 24, Cvikić 2012.). Uvelike se razlikuje od ovladavanja hrvatskim kao materinskim jezikom, a i unutar ovladavanja hrvatskim kao inim postoje znatne razlike ovisno o tome je li riječ o stranome, nasljednome ili drugome jeziku (Jelaska 2012: 33). O tome da se u filološkim strukama posebno školuju stručnjaci za različite ine jezike svjedoči i činjenica da u sklopu Hrvatskoga filološkog društva postoji Odjel za strane jezike i Odjel za hrvatski kao ini jezik te da na različitim filološkim odsjecima hrvatskih filozofskih fakulteta postoje katedre za pojedini jezik kao ini i ovladavanje njime. Područje ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom etabliralo se i unutar same kroatistike, pa se brojni znanstvenici bave znanstvenim istraživanjem i proučavanjem različitih aspekata hrvatskoga kao inoga jezika – od gramatike (npr. Novak 2002., Cvikić i Jelaska 2003., Cvikić i Jelaska 2007., Udier, Gulešić Machata i Čilaš Mikulić 2006., Čilaš Mikulić i Udier 2011., Čilaš Mikulić 2012., Gulešić Machata 2012., Udier i Matovac 2017., Gulešić Machata i Udier 2019a, Korajac 2020.), leksika, stilova i registara (npr. Cvikić i Bošnjak 2004., Bergovec 2007a, Udier 2009., Udier i Gulešić Machata 2011a, 2011b; Ordulj 2018.), fonetike i fonologije (Banković-Mandić 2012., Lovrečić 2018.), pravopisa (Grgić i Udier 2012., Udier 2015.) i kulture, koja je neizostavan dio ovladavanja inim jezikom (Benjak i Požgaj Hadži 2005., Novak Milić 2005., Novak Milić 2006., Novak Milić i Gulešić Machata 2006., Pasini 2009.–2010., Gulešić Machata i Udier 2019b, Udier i Gulešić Machata 2019.). Postoje i brojni radovi posvećeni pristupima i načinima poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika općenito, ali i s obzirom na samoga učenika (npr. u Češi, Cvikić i Milović (ur.) 2012., Ban i Matovac 2012., Udier 2016., Đurđević i Podboj 2016.). Ukupan broj radova koji tematiziraju hrvatski kao ini jezik, naravno, višestruko nadmašuje broj radova koji su nabrojani ovdje. Stručnjaci organiziraju i posebne skupove i okrugle stolove posvećene

hrvatskomu kao inomu jeziku te je dosad održano sedam skupova *Hrvatski kao drugi i strani jezik – HIDIS* (na kojemu se tematizira poučavanje i proučavanje hrvatskoga kao inoga jezika), 12 stručnih i znanstvenih savjetovanja za lektore hrvatskoga kao inoga jezika (SIH) te tri Croaticumova okrugla stola (COS-a), na kojima su se obrađivale različite jezikoslovne teme relevantne za ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom.

2.2. Radovi o nazivlju iz područja ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom

Nazivlje u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom važan je dio monografije *Hrvatski kao drugi i strani jezik* Zrinke Jelaske i suradnika iz 2005. godine koja je prva, temeljna i nezaobilazna literatura u ovome području. Kao prva knjiga koja tematizira isključivo hrvatski kao drugi i strani jezik uvodi mnoge nazive koji su se u tome području do danas ustalili (npr. jasno se definiraju materinski, drugi i strani jezik te razlike među njima, isto tako učenje i usvajanje jezika i sl.) i tako je ključan doprinos razvoju nazivlja u svojem području. Svijest o tome da je usustavljivanje nazivlja jedan od temeljnih zadataka svake struke (usp. Mihaljević 2009: 110) svakako je prisutna i kod urednika časopisa *Lahor: časopisa za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*. *Lahor* je časopis Hrvatskoga filološkog društva koji je izlazio od 2006. do 2014. godine te je objavljeno 16 brojeva. Glavna je urednica svih brojeva Zrinka Jelaska. U trećemu broju časopisa (prvi broj 2007. godine) uvedena je rubrika *Pojmovi i nazivlje*, a upravo u prvome članku u toj rubrici uvodi se naziv *ini jezik* (Jelaska 2007.), koji se definira kao svaki jezik koji pojedincu nije prvi ili materinski. Taj se naziv prihvaća u daljnjemu razvoju nazivlja iz toga područja. Nazivlje se nakon toga članka opisuje i u drugim brojevima časopisa *Lahor* (2/2, 3/1, 4/1, 6/2). Uvedeno se nazivlje postupno ustalilo u struci (npr. anglistica Marta Medved Krajnović 2010. godine objavljuje knjigu *Od jednojezičnosti do višjejezičnosti: Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*, germanistica Ninočka Truck-Biljan 2016. objavljuje *Mali rječnik i pojmovnik iz područja Ovladavanja inim jezikom*), a obje se referiraju na nazivlje koje je uvela Zrinka Jelaska i suradnici. U ovome poglavlju opisana je obrada izdvojenih naziva iz područja *ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom* (od ukupno 110 obrađenih).

3. Obrada nazivlja

Građa za ekscerpiranje naziva koji su obrađeni bila je u prvome redu spomenuta monografija *Hrvatski kao drugi i strani jezik* Zrinke Jelaske i suradnika (2005.), zatim hrvatsko izdanje

Zajedničkoga europskog referentnog okvira za jezike (2005.), knjiga *Od jednojezičnosti do višejezičnosti: Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom* Marte Medved Krajnović (2010.), opisi referentnih razina *Hrvatski A2* (2017.), *Hrvatski B1* (2013.) i *Hrvatski B2* (2015.) te članci različitih autora koji tematiziraju problematiku hrvatskoga kao inoga jezika.

U obradi i usustavljivanju nazivlja prvo su obrađeni nazivi *glotodidaktika* i *psiholingvistika* te naziv koji se odnosi na samo područje, tj. *ovladavanje inim jezikom* (engl. *second language acquisition, SLA*). U definiciju je uključeno određenje da se ovladavanje jezikom zajednički odnosi na neformalno usvajanje i formalno učenje svakoga jezika koji nije prvi usvojeni jezik (usp. Medved Krajnović 2010: 5). Na taj se jezik – koji nije prvi usvojeni jezik – u hrvatskome odnosi naziv *ini jezik* uveden 2007. godine u spomenutoj rubrici *Pojmovi i nazivlje* časopisa *Lahor* (Jelaska 2007.), koji se nakon toga počeo i šire upotrebljavati. Taj je naziv uveden jer stručnjaci koji se bave tim područjem, posebno psiholingvisti koji se ne bave motivacijom ili utjecajem poučavanja, pod nadređenim pojmom *drugi jezik* podrazumijevaju i *drugi* i *strani* i *nasljedni* (Jelaska 2007: 89), što onemogućuje jednoznačnu komunikaciju među stručnjacima. U hrvatskome se engleski naziv *second language* prevodi na mnogo načina, što se posebno vidi u višerječnome nazivu *second language acquisition (SLA)*, koji ima hrvatske istovrijednice *ovladavanje inim jezikom*, *ovladavanje drugim jezikom*, *ovladavanje drugim i stranim jezikom*, *usvajanje drugoga jezika*, *usvajanje drugoga i stranoga jezika*, *usvajanje drugoga/stranoga jezika*, *usvajanje nematerinskoga jezika*, *usvajanje inoga jezika*, *učenje drugoga jezika*, *učenje drugoga i stranoga jezika*, *učenje drugoga/stranoga jezika* (Jelaska 2007: 90). Budući da se ovladavanje odnosi i na učenje i na usvajanje te da je *ini jezik* nadređen svim jezicima koji nisu prvi usvojeni (*ini* je hiperonim kohiponima *strani*, *drugi* i *nasljedni jezik*, usp. Jelaska 2016: 91), odabran je naziv *ovladavanje inim jezikom* kao naziv koji obuhvaća svaku vrstu odnosa s jezikom koji bilo na koji način nije jezik koji je govornik usvojio prvi. Prikaz područja ovladavanje inim jezikom nalazi se u 1. tablici.

1. tablica: Prikaz područja *ovladavanje inim jezikom*

ovladavanje		ini jezik			
učenje (stranoga jezika)	usvajanje (drugoga jezika)	strani jezik	drugi jezik	nasljedni jezik	

Kohiponimi hiperonimu *ovladavanje* nazivi su *učenje* i *usvajanje*, a razumijevanje tih pojmova sužava i značenje jezika kojim se ovladava. Tako se *učenje* odnosi na svjesno, organizirano i strukturirano stjecanje jezične kompetencije i odnosi se samo na strani jezik (usp. Medved

Krajnović 2010: 3). Strani jezik, primjerice, uči izvorni govornik hrvatskoga jezika koji u Hrvatskoj ide u školu stranih jezika i uči njemački, ruski, francuski itd. Usvajanje se odnosi na drugi jezik koji je, zbog činjenice da se engleska riječ *second* odnosi na više pojmova koji u hrvatskome imaju zasebne nazive, u hrvatskome složeniji. Drugi se prototipno odnosi na jezik koji nije govornikov prvi usvojeni jezik, a koji spontano usvaja u sredini u kojoj je on službeni ili prvi jezik većini stanovništva (usp. Medved Krajnović 2009: 97–98, Jelaska 2007: 88). Prema tome, npr. hrvatskim kao drugim jezikom ovladava neizvorni govornik hrvatskoga koji zbog posla, obitelji ili sličnoga živi u Hrvatskoj i hrvatski usvaja slušanjem razgovora izvornih govornika, komuniciranjem u trgovini, pošti, banci i sl. Usto se naziv *drugi jezik* može odnositi i na jezik koji je pojedinac usvojio nakon prvoga (pa se može reći da je usvojio prvi jezik, drugi jezik, treći jezik...) te bilo na koji jezik koji pojedincu nije materinski (u tome je značenju sinoniman nazivu *ini jezik*). Budući da je uvriježeno to da se *drugi jezik* odnosi na jezik koji se usvaja i kojim je pojedinac okružen, naziv je u *Jeni* tako i definiran (vidi 1. sliku).

drugi jezik	
status naziva:	naziv
definicija:	jezik koji pojedinac spontano usvaja u sredini u kojoj je on većini stanovništva službeni jezik ili prvi jezik
vrela definicije:	Medved Krajnović (2010.)
stranica:	97
projekt:	jezikoslovlje
<div> <div>istovrijednica - engleski: second language</div> <div>istovrijednica - njemački: Zweitsprache</div> <div>istovrijednica - francuski: langue seconde</div> <div>istovrijednica - ruski: второй язык</div> <div>istovrijednica - švedski: andraspråk</div> </div>	
jezična odrednica: višerječni naziv	

1. slika: Obrada naziva *drugi jezik* u *Jeni*

Nadređeni se naziv *ini jezik* može odnositi i na *nasljedni jezik*, odnosno na jezik „koji je tko usvajao u svojem domu ili jezičnoj zajednici kao materinski ili jedan od materinskih, ali mu je izloženost nadmoćnijemu jeziku okoline promijenila jezični razvoj, bilo tako da je nazadovao ili okamenio svoje jezično znanje, bilo tako da u potpunosti nije usvojio sva jezična obilježja svojega jezika” (Jelaska 2016: 93).

Od ostalih vrsta jezika definirani su *ciljni jezik*, *glavni jezik*, *govor usmjeren djetetu* (u literaturi i *maminski jezik*), *jači jezik*, *manjinski jezik*, *nadređeni jezik*, *nasljedni jezik*, *obiteljski jezik*,

predački jezik, primarni jezik, prvi jezik, sekundarni jezik, srodni jezik, treći jezik, useljenički jezik i većinski jezik. Sve vrste jezika koji su definirani prikazane su u 2. tablici.

2. tablica: Vrste jezika u području ovladavanja inim jezikom¹⁹⁶

naziv	definicija
ciljni jezik ¹⁹⁷	jezik kojim pojedinac nastoji ovladati
drugi jezik	jezik koji pojedinac spontano usvaja u sredini u kojoj je on većini stanovništva službeni jezik ili prvi jezik
glavni jezik	jezik koji pojedincu služi kao najčešće sredstvo sporazumijevanja
govor usmjeren djetetu ¹⁹⁸	sporiji, jednostavniji i izražajni jezik upućen djetetu kako bi poruka bila što razumljivija
ini jezik	svaki jezik koji se razlikuje od pojedinčeva izvornoga jezika
jači jezik	jezik kojim tko bolje vlada
manjinski jezik	jezik veće skupine koji se tradicionalno govori na području na kojemu danas prevladava drugi jezik ¹⁹⁹
nadređeni jezik	jezik koji je bolje usvojen, koji ne treba svjesno nadgledati i na koji se govornik prebacuje kad zapne u inome jeziku
nasljedni jezik	jezik koji je tko usvajao u svojem domu ili jezičnoj zajednici kao materinski ili jedan od materinskih, ali mu je izloženost nadmoćnijem jeziku okoline promijenila jezični razvoj, pa je nazadovao, okamenio svoje znanje ili nije usvojio sva jezična obilježja svojega jezika
obiteljski jezik	jezik koji se govori u obiteljskome okružju i u ograničenome broju komunikacijskih situacija
predački jezik	strani jezik s kojim je učenik toga jezika povezan podrijetlom, ali ga nije učio u obitelji
primarni jezik	jezik koji je pojedincu glavno i najlakše sredstvo komunikacije
prvi jezik	jezik kojemu je pojedinac izložen od rođenja
sekundarni jezik	jezik kojim se dvojezični govornik slabije i rjeđe služi
srodni jezik	strani jezik koji je do određene mjere prirodno razumljiv bez posebnoga učenja
strani jezik	jezik koji se svjesno uči izvan okoline u kojoj njime vladaju njegovi izvorni govornici

¹⁹⁶ Definicije su crpljene iz Jelaska 2007., Jelaska 2016., Medved Krajnović 2010.

¹⁹⁷ Naziv *ciljni jezik* pojavljuje se u knjižničarstvu, leksikografiji i traduktologiji, no isto je tako važan naziv i u ovome području.

¹⁹⁸ Ovaj je naziv naveden među jezicima jer se u literaturi često upotrebljava i naziv *maminski jezik* (npr. Jelaska 2005: 81) te se ta dva naziva najčešće odnose na isto. Budući da je riječ o jeziku, tj. govoru kojim se u obraćanju djetetu ne mora nužno koristiti majka, kao preporučeni naziv odabran je *govor usmjeren djetetu*.

¹⁹⁹ Kao napomena uz manjinski jezik navedeno je da je manjinski jezik, primjerice, hrvatski jezik u Gradišću, Moliseu ili Karaševu.

treći jezik	jezik kojim je govornik ovladao ili ovladava nakon što je već ovladao dvama jezicima
useljenički jezik	jezik veće skupine ljudi koja se u novije doba uselila na neko područje
većinski jezik	jezik kojim na nekome području govori većina stanovništva

Kao posebna vrsta jezika uveden je i *međujezik*, odnosno „jezik koji se sustavno razvija govornikovim napredovanjem u ovladavanju inim jezikom” (Medved Krajnović 2010.).²⁰⁰ *Govornik* je pritom definiran kao ‘osoba koja prima i proizvodi neki jezik bez obzira na to u kakvu odnosu bila prema tome jeziku’ te se razlikuje *izvorni govornik* (govornik nekoga jezika kojemu je taj jezik materinski i glavni) i *neizvorni govornik* (govornik kojega jezika kojemu taj jezik nije materinski i glavni) te *jednojezični govornik* (govornik koji je usvojio samo jedan jezik).²⁰¹ Osim govornika uveden je i naziv *učenik* (osoba koja u didaktički oblikovanoj okolini ili samostalno uči jezik i namjerno nastoji njime ovladati) te *homogena skupina učenika* i *heterogena skupina učenika* (skupina učenika ujednačena po uzrastu, spolu, prvome jeziku, dobi, obrazovanju i dr. odnosno skupina učenika različita po uzrastu, spolu, prvome jeziku, dobi, obrazovanju i dr.). Uz te nazive, koji se odnose na osobu koja se jezikom služi ili ga uči, uvedeni su i nazivi *temeljni korisnik* (vidi 2. sliku), *samostalni korisnik* i *iskusni korisnik* (ZEROJ 2005.), koji se odnose na razinu ovladanosti jezikom prema zajedničkoj ljestvici referentnih razina. Temeljni korisnik je jezika na razinama A1 i A2, samostalni na razinama B1 i B2, a iskusni na razinama C1 i C2. Iako se u literaturi naziv *korisnik jezika* (od engl. *language user*) ne preporučuje jer se „najprije jezik odvaja od njegovih govornika, a jezika nema bez ljudi. Potom se ljude koji ga primaju i proizvode stavlja u korisnički odnos prema jeziku kao nečemu što je izvan njih, nečemu što je uvijek drugo, udaljeno.” (Jelaska 2016: 88) te se daje prednost nazivu *govornik*, a naziv *korisnik* upotrebljava se kao glava drugih naziva jer se uobičajio u struci još od izdavanja *Zajedničkoga europskog referentnog okvira za jezike* 2005. godine i jezični ga stručnjaci često rabe. Stoga nema potrebe da ga se, unatoč činjenici da postoji bolji naziv, izbjegava.

²⁰⁰ Naziv *međujezik* (engl. *interlanguage*) uveo je američki lingvist Larry Selinker 1972. godine (Selinker 1972.) te se taj podatak, kao i svi podatci o autoru koji je prvi uveo koji naziv, nalazi u bazi.

²⁰¹ Prema pravilima projekta uz svaki je naziv uveden i mocijski parnjak (ovdje *govornica*, *izvorna govornica*, *neizvorna govornica*, *jednojezična govornica*) te je uz svaki naziv napisana napomena da se „Naziv x u općemu značenju te u množini može se odnositi i na mušku i na žensku osobu. Uz ime ženske osobe navodi se naziv y.”

temeljni korisnik

status naziva: naziv

definicija: korisnik jezika na razinama A1 i A2 prema globalnoj ljestvici zajedničkih referentnih razina

vrelo definicije: ZEROJ (2005.)

stranica: 24

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: glotodidaktika

dopušteni naziv: korisnik na početnoj razini

istovrijednica - engleski: basic user

istovrijednica - njemački: elementare Sprachverwendung

istovrijednica - francuski: utilisateur élémentaire

istovrijednica - ruski: пользователь элементарного владения

jezična odrednica: višerječni naziv

kontekst: Treba napomenuti da je jezični razvoj na razini samostalnoga korisnika (tradicionalno nazivanoj srednjoj razini, u Zeroju B) vrlo složen i u pojedinim jezičnim djelatnostima i u njihovu međuočnosu. On je znatno složeniji nego razvoj na razini temeljnoga korisnika (tradicionalno nazivanoj početnoj, u Zeroju A) ili na razini iskusnoga korisnika (tradicionalno nazivanoj naprednoj, u Zeroju C).

vrelo konteksta: Jelaska i dr. (2015.)

stranica: 10

napomena: Naziv *temeljni korisnik* u općemu značenju te u množini može se odnositi i na mušku i na žensku osobu. Uz ime ženske osobe navodi se naziv *temeljna korisnica*.

2. slika: Obrada naziva *temeljni korisnik* u *Jeni*

Zajednički europski referentni okvir za jezike (ZEROJ, od engl. *Common European Framework of Reference for Languages*, *CEFRL*, *CERF* ili *CEF*) skup je smjernica kojima se nastoji objektivno opisati ostvarenja učenika različitih stranih jezika diljem Europe (Bergovec 2007b). Objavljen je 2001. godine, a u Hrvatskoj preveden 2005. u izdanju Školske knjige (ZEROJ 2005.). U tome je okviru definirano šest zajedničkih referentnih razina – prema općoj ljestvici to su razine A1 i A2 (razine temeljnoga korisnika), B1 i B2 (razine samostalnoga korisnika) te razine C1 i C2 (razine iskusnoga korisnika). Razine A2, B1 i B2 imaju i više podrazine A2+, B1+, B2+, koje se katkad u literaturi preciznosti radi nazivaju A2.2, B1.2 i B2.2. Razine je bilo potrebno uspostaviti da se u stupnjevanju jezične kompetencije ne bi primjenjivale (samo) intuitivne metode nego (i) kvalitativne i kvantitativne (ZEROJ 2005: 22). U ZEROJ-u se uglavnom upotrebljava naziv *stupanj*, no *Jena* kao preporučeni naziv navodi *razina*, a ne *stupanj*, jer leksem *stupanj* u značenju ‘jedinica različitih mjernih skala’ pripada razgovornomu leksiku, a naziv *podjeljak* nije zaživio (iako se uz naziv *stupanj* pojavljuje i u ZEROJ-u). Usto je riječ *stupanj* opterećena i većim brojem značenja, od kojih je značenje ‘jedinica temperature’ vrlo često. No naziv *stupanj* dopušteni je naziv, a njegova uporaba raširena.

Razine su prikazane u 3. tablici.

3. tablica: Prikaz obrađenih razina prema ZEROJ-u

naziv	definicija	dopušteni naziv	napomena
razina A1	pripremna razina proizvodnoga korištenja jezikom	niži početni stupanj	Razina A1 smatra se najnižom razinom proizvodnoga korištenja jezikom, tj. točkom na kojoj učenik može voditi jednostavan razgovor, odgovarati na jednostavna pitanja o sebi (o tome gdje živi, o ljudima koje poznaje i stvarima koje ima) te postavljati takva pitanja. Može i razmjenjivati jednostavne izjave o svojim neposrednim potrebama i o vrlo poznatim temama umjesto da se zadovoljava ponavljanjem vrlo ograničenih, uvježbanih, leksički organiziranih i situacijom određenih fraza.
razina A2	temeljna razina proizvodnoga korištenja jezikom	viši početni stupanj; razina A2.1	Razina A2 razina je na kojoj se učenik može koristiti svakodnevnim oblicima pristojnoga pozdravljanja i obraćanja, dočekivanja ljudi, pitati ih kako su i reagirati na novosti. Može uspješno razmjenjivati kratke rečenice, postavljati pitanja o tome što tko radi na poslu i u slobodno vrijeme te na takva pitanja može odgovarati. Može pozivati i odgovarati na pozive, raspravljati s drugima o tome što raditi ili kamo ići te dogovoriti sastanak, ponuditi nešto i prihvatiti ponudu.
razina A2+	jaka temeljna razina korištenja jezikom na kojoj se primjećuje aktivnije sudjelovanje u razgovoru nego na razini A2	viši početni stupanj; razina A2.2	
razina B1	prijelazna razina proizvodnoga korištenja jezikom	niži srednji stupanj; razina B1.1	Razina B1 najprepoznatljivija je po tome što učenik može voditi razgovor i odgovoriti na ono što se spominje u kontekstu te po tome što se može suočiti sa svakodnevnim problemima.
razina B1+	prijelazna razina proizvodnoga korištenja jezikom koja se od razine B1 razlikuje po tome što učenik upotrebljava određenu količinu opisnika koji su usmjereni na	viši srednji stupanj; razina B1.2	

	razmjenu količine informacija		
razina B2	samostalna razina proizvodnoga korištenja jezikom na kojoj je naglasak na učinkovitoj argumentaciji	niži napredni stupanj, razina B2.1	Razinu B2 karakterizira i učenikova mogućnost mnogo boljšeg nastupanja u društvenim kontaktima (u odnosu na niže razine), kao i novi stupanj jezične osviještenosti – može ispraviti svoja odstupanja ako su uzrok nesporazuma.
razina B2+	jaka samostalna razina proizvodnoga korištenja jezikom na kojoj se primjećuje učenikova mogućnost upravljanja razgovorom i pregovaranja	niži napredni stupanj; razina B2.2	Razina B2+ razina je na kojoj je naglasak na argumentaciji, uspješnome društvenom diskursu i jezičnoj osviještenosti kao i na B2, ali se naglasak na argumentaciji i društvenomu diskursu može protumačiti i kao novi naglasak na vještinama vođenja diskursa koje su vidljive u upravljanju razgovorom i u pregovaranju.
razina C1	napredna razina proizvodnoga korištenja jezikom koju karakterizira dobro vladanje širokim rasponom jezika, što omogućava tečnu i neusiljenu komunikaciju	viši napredni stupanj	
razina C2	vrсна razina proizvodnoga korištenja jezikom kojom se određuje razina točnosti, primjerenosti i lakoće koja karakterizira govor vrlo uspješnih učenika, no bez namjere da odražava kompetenciju		

	izvornoga govornika		
--	------------------------	--	--

Osim navedenoga obrađeni su nazivi koji se odnose na govornika ili učenika i njegovo ovladavanje jezikom, npr. *strah od jezika* (strah koji govornik osjeća u situaciji u kojoj bi se trebao koristiti inim jezikom u kojemu nije kompetentan), *automatizacija* (automatizirana uporaba određene jezične strukture), *fosilizacija* (proces ili stanje u kojemu pojedinac svjesno ili nesvjesno prestane napredovati u ciljnome jeziku), *motivacija* (potaknutost na učenje kojega jezika; s podređenim pojmovima: društvena motivacija; estetska motivacija; intelektualna motivacija; komunikacijska motivacija; kulturna motivacija; naraštajna i cjelosna motivacija; obrazovna motivacija; primijenjena motivacija; stručna motivacija; školska motivacija; uklopna motivacija; uporabna motivacija, usp. Jelaska 2005: 111–115). Nazivi *bočni prijenos* (utjecaj jednoga inog jezika koji pojedinac upotrebljava na drugi), *dvosmjerni prijenos* (međusobni utjecaj dvaju jezika koje pojedinac upotrebljava), *pozitivni prijenos* (prijenos intuitivnih i osviještenih znanja prvoga jezika u ciljni koja olakšavaju ovladavanje ciljnim jezikom) i *negativni prijenos* (prijenos intuitivnih i osviještenih znanja prvoga jezika u ciljni koja otežavaju ovladavanje ciljnim jezikom) nazivi su koji se odnose na međusobni utjecaj jezika koje pojedinac zna. U bazu su uneseni i nazivi koji se odnose na poučavatelja ili poučavanje, npr. *gramatičko-semantički pristup* (pristup u poučavanju inoga jezika po kojemu su gramatika i značenje neprestano povezani) ili *vrednovanje* (ocjenjivanje govornikovih jezičnih sposobnosti). Nepreporučeni naziv *greška* ili *pogreška*, koji se odnosi na svaku vrstu netočna, negramatična ili nepravilna ostvaraja navodi se uz nazive *propust* (poteškoća u izvedbi u inome jeziku, vidi 3. sliku) i *odstupanje* (otklon od norme jezika koji se uči).

propust

status naziva: naziv

definicija: poteškoća u izvedbi u inome jeziku

projekt: jezikoslovije

potpodručje: glotodidaktika

nepreporučeni naziv: pogreška; greška

istovrijednica - engleski: mistake

istovrijednica - njemački: leichter Fehler

istovrijednica - francuski: erreur

istovrijednica - ruski: оплошность

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

kontekst: Za razliku od odstupanja (engl. *errors*), u ovladavanju drugim jezikom događaju se i pogreške (engl. *mistakes*) – poteškoće u izvedbi, koje su češće kad je govornik umoran, bolestan, pod pritiskom itd. Možda bi drugu kategoriju bilo bolje nazvati propustima da se izbjegnu negativne konotacije koje ima riječ pogreška, da se pokaže kako su posljedica trenutačnih prilika – govornik bi ih znao izbjeći u drugim prigodama ili uz nadgledanje, te da ih se razlikuje od staroga poimanja pogreške koja je obuhvaćala i odstupanja i propuste. Tako je npr. u početnome učenju hrvatskoga kao drugoga jezika pisanje *č* umjesto *ć* odstupanje (svojevremeno i izvornim govornicima dijalekata s po jednim slivenim nepčanicom koji nisu ovladali standardnim idiomom), dok je povremeno izostavljanje dijakritičkih znakova na hrvatskim nepčanicama *č*, *ž*, *š*, (npr. *Zasto miš trči*, *trči!*) običan propust.

vrelo konteksta: Jelaska i dr. (2005.)

stranica: 100–101

napomena: Propusti u inome jeziku česti su kad je govornik umoran, bolestan, pod pritiskom itd.

3. slika: Obrada naziva *propust* u *Jeni*

Obradeni su i nazivi za kompetencije – leksičku, gramatičku, semantičku, fonološku, komunikacijsku, ortografsku (pravopisnu), ortoepsku (pravogovornu), sociolingvističku, pragmatičnu i međukulturnu – kojima se raščlanjuje opća jezična kompetencija kako bi bilo moguće olakšano definiranje ciljeva i opisivanje najrazličitijih postignuća u skladu s različitim potrebama, značajkama i mogućnostima učenika.

U obradi nazivlja u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom nastojalo se poštovati načelo da u nazivlju općenito treba izbjegavati istoznačnice, pa ako naziva ima više, preporučuje se jedan od njih, onaj koji se temeljem terminoloških načela smatra boljim rješenjem. Na primjer, od dvaju postojećih temeljnih naziva *hrvatski kao ini jezik* i *inojezični hrvatski* prednost je dana nazivu *hrvatski kao ini jezik* jer naziv *inojezični hrvatski*, koji se već ponešto uobičajio u kroatističkoj glotodidaktici, zapravo znači *inojezični hrvatski jezik*, što je pleonazam.

Također, u obradi nazivlja nastojalo se poštovati načelo sustavnosti, pa su nazivi obrađivani na isti način.

Obradeno je, dakle, 110 temeljnih naziva koji pripadaju području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom. Razumije se, nije bilo moguće opisom obuhvatiti sve nazive iz toga područja, pa

se rad ograničio na one najvažnije. Budući da je ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom područje koje se još uvijek intenzivno razvija, može se pretpostaviti da će u bliskoj budućnosti pojmova biti još puno više, a tako i njihovih naziva. Time će se stvoriti potreba za dopunjavanjem dosad obrađenoga nazivlja ovoga područja.

4. Zaključak

Autorice ovoga poglavlja obradile su 110 naziva u području ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom. Da bi ti nazivi bili obrađeni, ekscerpirana je građa iz knjiga i radova koji tematiziraju hrvatski kao ini jezik. Obradeni su nazivi koji se odnose na samo područje, zatim na vrste jezika u području ovladavanja inim jezikom, na razine poznavanja inoga jezika prema ZEROJ-u te nazivi koji se odnose na govornika ili učenika i njegovo ovladavanje jezikom. Iako je područje uže i njime se bavi manji broj stručnjaka nego nekim drugim područjima (na primjer psiholingvistikom ili glotodidaktikom), a uz to se znatnije razvija tek dva desetljeća, može se zaključiti da je nazivlje razvijeno i dosta usustavljeno. Za neke pojmove u uporabi je više naziva, pa je bilo nužno odrediti koji je naziv preporučen i zašto se tomu nazivu daje prednost. Daljnjim razvijanjem područja bit će potrebno obraditi nazive koji će tek nastati.

Literatura

Ban, Lidija; Matovac, Darko. 2012. Jedan na jedan – individualno poučavanje hrvatskoga kao stranoga jezika. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 7/2. 237–253.

Banković-Mandić, Ivančica. 2012. Koje naglaske strancima – klasične ili prihvaćene?. *Croaticum: Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika, 1. zbornik radova*. Ur. Čilaš Mikulić, Marica; Juričić, Antonio-Toni; Udier, Sanda Lucija. FF press. Zagreb. 27–35.

Benjak, Mirjana; Požgaj Hadži, Vesna. 2005. Sadržaji kulture i civilizacije u sklopu učenja hrvatskoga kao stranog – instrumenti prevladavanja predrasuda i stereotipa. *Bez predrasuda i stereotipa*. Ur. Benjak, Mirjana; Požgaj Hadži, Vesna. Izdavački centar Rijeka. Rijeka. 118–162.

Bergovec, Marina. 2007a. Leksički pristup u nastavi stranih jezika s posebnim osvrtom na hrvatski. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/1. 53–66.

Bergovec, Marina. 2007b. Zajednički europski referentni okvir za jezike – prednosti i ograničenja. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/2. 330–335.

Cvikić, Lidija. 2012. Nejezični čimbenici ovladavanja inim jezikom. *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Ur. Češi, Marijana; Cvikić, Lidija; Milović, Sanja. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 35–42.

Cvikić, Lidija; Bošnjak, Marija. 2004. Pogled u obilježja i probleme učenja riječi u hrvatskome kao nematerinskome jeziku. *Suvremena kretanja u nastavi jezika*. Ur. Stolac, Diana; Ivanetić, Nada; Pritchard, Boris. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb – Rijeka. 111–120.

Cvikić, Lidija; Jelaska, Zrinka. 2003. Poučavanje imeničke sklonidbe u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika. *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*. Ur. Stolac, Diana; Ivanetić, Nada; Pritchard, Boris. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – Grafrade. Zagreb – Rijeka. 167–179.

Cvikić, Lidija; Jelaska, Zrinka. 2007. Morfološka raslojenost imenica u svjetlu inojezičnoga hrvatskoga. *Riječ* 13. 66–78.

Čilaš Mikulić, Marica. 2012. *Glagolski vid u hrvatskome kao drugome i stranome jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 182 str.

Čilaš Mikulić, Marica; Udier, Sanda Lucija. 2011. Space, spaciality and spatial relations in Croatian as foreign and second language. *Space and Time in Language*. Ur. Brdar, Mario i dr. Peter Lang. Frankfurt am Main.

Češi, Marijana; Cvikić, Lidija; Milović, Sanja (ur.). 2012. *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.

Đurđević, Ranka; Podboj, Martina. 2016. Izbjeglice kao posebna kategorija učenika inog jezika. *Strani jezici* 45/3–4. 245–261.

Grgić, Ana; Udier, Sanda Lucija. 2012. Pravopisna kompetencija u hrvatskome kao inome. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 7/2. 204–220.

Gulešić Machata, Milvia. 2012. *Rod u inojezičnom hrvatskom: lingvistički i psiholingvistički pristup*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 252 str.

Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2019a. Poučavanje gramatičkih kategorija i njihovih oblika u ovladavanju hrvatskim kao inim jezikom. *Strani jezici* 38/1–2. 7–23.

Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2019b. Akademska kultura i hrvatski kao ini jezik. *Croatium: Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika*, 4. zbornik radova. Ur. Banković-Mandić, Ivančica; Čilaš Mikulić, Marica; Matovac, Darko. FF press. Zagreb. 53–72.

Jelaska, Zrinka i dr. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Jelaska, Zrinka. 2007. Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/1. 86–100.

Jelaska, Zrinka. 2012. Ovladavanje materinskim i inim jezikom. *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Ur. Češi, Marijana; Cvikić, Lidija; Milović, Sanja. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 19–33.

Jelaska, Zrinka. 2016. Ini hrvatski jezik i identitet – od stranoga do nasljednoga govornika. *Drugi: alteritet, identitet, kontakt u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi (zbornik radova 44. seminara Zagrebačke slavističke škole)*. Ur. Pišković, Tatjana; Vuković, Tvrtko. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

Korajac, Aida. 2020. *Dubinska obrada povratnih glagola u ovladavanju hrvatskim kao inim jezikom*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

Kuvač Kraljević, Jelena. 2017. *Otključavanje jezika*. Hrvatsko interdisciplinarno društvo. Zagreb.

Lovrečić, Ivana. 2018. *Fonološka i fonetska odstupanja u hrvatskome kao inome jeziku poljskih govornika*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 87 str.

Macan, Željka; Kolaković, Zrinka. 2008. Prijenosna odstupanja govornika njemačkog jezika u ovladavanju hrvatskim jezikom. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/1. 34–52.

Medved Krajnović, Marta. 2009. SLA i OVIJ: što se krije iza skraćenice?. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/1. 95–109.

Medved Krajnović, Marta. 2010. *Od jednojezičnosti do višejezičnosti: Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*. Leykam international. Zagreb.

Mihaljević Djigunović, Jelena. 2013. Interdisciplinarna istraživanja u području obrazovanja na primjeru glotodidaktike. *Sociologija i prostor* 51/3. 471–491. doi.org/10.5673/sip.51.3.2.

Mihaljević, Milica. 2009. Vrijednovanje terminoloških radova. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/1. 110–119.

Novak, Jasna. 2002. Neke morfološke pogreške „stranaca” kod učenja hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika. *Jezik u društvenoj interakciji*. Ur. Stolac, Diana; Ivanetić, Nada; Pritchard, Boris. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb – Rijeka. 373–400.

Novak Milić, Jasna. 2005. Uporaba osobnih zamjenica *ti* i *Vi* u nastavi stranoga jezika. *Jezik u društvenoj interakciji*. Ur. Stolac, Diana; Ivanetić, Nada; Pritchard, Boris. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb – Rijeka. 361–375.

Novak Milić, Jasna. 2006. Međukulturna kompetencija u nastavi stranoga i drugoga jezika. *Strani jezici* 35/3. 269–276.

Novak Milić, Jasna; Gulešić Machata, Milvia. 2006. Međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1. 69–82.

Ordulj, Antonia. 2018. *Kolokacije u hrvatskom kao inom jeziku: uvid u receptivno i produktivno znanje imenskih kolokacija u hrvatskom kao inom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Pasini, Dinka. 2009–2010. Kultura u nastavi hrvatskoga kao stranog jezika. *Croatian studies review* 6. 189–200.

Selinker, Larry. 1972. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10. 209–231. doi.org/10.1515/iral.1972.10.1-4.209.

Truck-Biljan, Ninočka. 2016. *Mali rječnik i pojmovnik iz područja ovladavanja inim jezikom*. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek.

Udier, Sanda Lucija. 2009. Pristup obradi leksičkih jedinica u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/1. 77–94.

Udier, Sanda Lucija. 2015. Glotodidaktički pogled na hrvatski pravopis. *Strani jezici* 44/2. 110–128.

Udier, Sanda Lucija. 2016. Filološki pristup poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 40. 139–152.

Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2011a. Kakvom jeziku poučavati neizvorne govornike? Viši i niži varijetet u poučavanju hrvatskoga kao inog jezika. *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu* 5. 329–349.

Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2011b. Registri i hrvatski kao ini jezik. *Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě*. Ur. Krejčí, Pavel; Krejčová, Elena; Przybylski, Michal. Porta Balcanica. Brno. 64–71.

Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2019. Što i kako poučavamo kad poučavamo kulturu. *Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme*. Ur. Pintarić, Neda; Čagalj, Ivana; Vidović Bolt, Ivana. Srednja Europa. Zagreb. 377–383.

Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia; Čilaš Mikulić, Marica. 2006. Gramatičko-semantički pristup obradi padeža. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1. 36–49.

Udier, Sanda Lucija; Matovac, Darko. 2017. In which order should verbal prefixation in Croatian as L2 be taught?. *Vestnik za tuje jezike / Journal for Foreign Languages* 9/1. 173–189.

ZEROJ = *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. 2005. Školska knjiga. Zagreb.

Kristian Lewis

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
klewis@ihjj.hr

DODIRNOJEZIKOSLOVNO I TRADUKTOLOŠKO NAZIVLJE

1. Uvod

U sklopu projekta *Jena* odabrano je i obrađeno 150 naziva koji pripadaju dodirnomu jezikoslovlju i traduktologiji. Oba spomenuta područja imaju tradiciju u suvremenome hrvatskom jezikoslovlju, pa se može reći da su temelji traduktologije iscrpnije predstavljeni i okvirno zacrtani knjigom (udžbenikom) Vladimira Ivira *Teorija i tehnika prevođenja* (¹1978., ²1985.), a dodirno jezikoslovlje (kontaktna lingvistika, kontaktologija, lingvistika jezičnih dodira) u žarište jezikoslovnih istraživanja uvodi Rudolf Filipović monografijom *Teorija jezika u kontaktu* (1986.). Kad kažemo da su temelji traduktologije i dodirnoga jezikoslovlja iscrpnije predstavljeni u dvjema navedenim knjigama, ne gubimo iz vida činjenicu da su i traduktologija i dodirno jezikoslovlje ne tako skromno zastupljeni već 1969. godine u dvosvezačnome *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* Rikarda Simeona, u kojemu nalazimo njihove temeljne nazive poput *jezici u kontaktu*, *jezični kontakt*, *kontaktni jezici*, *hibrid(iz)acija*, *lingvistička interferencija*, *kreolski jezik*, *kreolizacija*, *kontakt* ili pak *prevođenje*, *prijevod*, *doslovni/slobodni prijevod*, *strojno prevođenje*, *prijevodni rječnik*, da izdvojimo samo najtipičnije. Relativno novije, premda ponovno prijevodno nazivlje obiju znanstvenih grana, zastupljeno je i u djelu *Temeljni lingvistički pojmovi* R. L. Traska iz 2005. godine, u kojemu nalazimo natuknice *dvojezičnost*, *promjena koda*, *diglosija*, *jezični dodir*, *pidžin*... O osobitostima hrvatskoga izdanja Traskove knjige u *Predgovoru hrvatskom izdanju* recenzentica Milica Mihaljević navodi sljedeće: „Međutim, knjiga nije mogla nastati isključivo kao prijevod Traskova djela, već su morale biti napravljene i određene prilagodbe kako bi se približila hrvatskome čitatelju.” (Trask 2005: 7). To, među ostalim, obrazlaže M. Mihaljević, podrazumijeva i osobit pristup obradi nazivlja: „Posebna je pozornost usmjerena uporabi odgovarajućega hrvatskog nazivlja. Ako doslovan prijevod Traskova teksta dovodi do terminološke zbrke, na to je u prijevodu posebno upozoreno.” (Trask 2005: 8). Iz ovoga je navoda zamjetno da se s vremenom mijenjalo i stajalište o tome kako se odnositi prema prijevodnome nazivlju. Jasno je, naime, da je hrvatsko dodirnojezikoslovno i traduktološko nazivlje isprva nastajalo prevođenjem iz stranih izvora te da njegovim tvorcima pri izgradnji

nije na prvome mjestu bila usklađenost s normama hrvatskoga standardnog jezika. Stoga je to nazivlje u početnim fazama izgradnje imalo ponajprije objasnidbenu ulogu, a zatim se tijekom vremena počelo razmatrati i pitanje njegove prilagođenosti hrvatskomu terminološkom sustavu. Posljedica je toga pojava dvaju ili više hrvatskih naziva, koje je, u skladu s načelima suvremene terminologije²⁰², trebalo razvrstati s obzirom na njihovu normativnu prihvatljivost. O tome kako smo postupali u takvim slučajevima i kako smo razrješavali moguća proturječja bit će riječi dalje u tekstu.

U svojoj monografiji Rudolf Filipović uvodno daje terminološki okvir i kratak povijesni pregled uporabe dodirnojezikoslovnoga (kontaktološkoga) nazivlja. Vidljivo je da se oslanja na nazivlje koje su pedesetih godina 20. stoljeća u jezikoslovlje uveli Einar Haugen i Uriel Weinreich, ali navodi i radove koji uporabu temeljnih naziva teorije jezika u kontaktu smještaju i dalje u prošlost, čak do Wilhelma von Humboldta i 1836. godine (Filipović 1986: 17–18). Već i na navedenom mjestu ističe se postojanje više naziva za imenovanje jednoga pojma, poput *kontaktna lingvistika* i *lingvistika jezičnih dodira*, ili se razgraničavaju nazivi *jezici u kontaktu* i *jezično posuđivanje*, pri čemu se potonji određuje kao zastarjeli naziv.²⁰³ Dalje u raspravi Filipović izričito navodi: „Uvođenje novih termina u teoriju jezika u dodiru u toku njezina razvoja vrlo je uobičajeno. Iako citiramo i upotrebljavamo velik broj termina, to još uvijek nisu svi. Ne smatramo potrebnim da u ovom pregledu teorije jezika u dodiru ... dademo kompletan popis svih termina iz tog područja.” (Filipović 1986: 29, bilj. 7) naznačujući time da dodirnojezikoslovno nazivlje ni u trenutku nastanka njegove monografije nije posve obuhvaćeno ni definirano.²⁰⁴

Nataša Pavlović u knjizi *Uvod u teorije prevođenja* uvodno ističe jedan znatan problem traduktološkoga nazivlja, naime, da iako se „zadnjih godina opaža povećanje interesa za znanstveno proučavanje prevođenja ... znanost o prevođenju još nije uvedena u Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama [iz 2013.], a dosad [do 2015. kad je

²⁰² Usp. Hudeček i Mihaljević 2012: 69–78.

²⁰³ Ovdje ne ulazimo podrobnije u raspravu o tome kako su spomenuti nazivi danas definirani i smatraju li kontaktolozi da je Filipovićeva raščlamba aktualna. Novija istraživanja donose mjestimice oprečna stajališta, usp. Ajduković 2004., Sočanac 2004., zatim Filipović i Menac 2005. te nadalje Piškorec 2005. i Štebih Golub 2010. Opsežniji povijesni pregled istraživanja jezika u kontaktu dostupan je u Turk 2013: 18–28, s osvrtom i na pojedine terminološke probleme i debate o njima, uz posebno podroban i analitičan pregled klasifikacije oblika jezičnoga posuđivanja i nazivlja kroz povijest lingvistike jezičnih dodira te prijedlog kalkološke tipologije i nazivlja (Turk 2013: 48–65).

²⁰⁴ To dalje opširno elaborira i sam Filipović na kraju uvodnoga dijela monografije kad tumači da ni englesko nazivlje nije usustavljeno te zaključuje: „... postavili smo sebi ne lagan zadatak da u ovoj monografiji izgradimo i dosljedno upotrijebimo hrvatsku terminologiju za ovo područje znanosti o jeziku...” (Filipović 1986: 35). Kako bi olakšao razumijevanje nazivlja i zadržao vezu s engleskom literaturom, uvodi načelo da se pri prvoj uporabi hrvatskoga naziva uza nj navodi u zagradi i engleska istovrijednica. Takav je postupak bez sumnje iznimno koristan za svako nastojanje terminološkoga usustavljivanja dodirnojezikoslovnoga nazivlja.

objavljena autoričina knjiga] nije postojao ni odgovarajući cjelovit i sveobuhvatan kritički prikaz suvremenih teorija prevođenja na hrvatskom jeziku...” (Pavlović 2015: 9). Posljedično, ni traduktološko nazivlje iz spomenutih razloga nije moglo biti i nije bilo sustavnije prikupljeno, opisano i usustavljeno. To dalje u tekstu potvrđuje i autorica: „Na hrvatskom se jeziku u trenutku pisanja ove knjige još nije uvriježio naziv discipline... U upotrebi su nazivi *znanost o prevođenju*, *traduktologija* i *translatologija*, ali se i naziv *teorija prevođenja* koristi u širem značenju znanstvene discipline. U ovoj knjizi odlučili smo se za naziv *znanost o prevođenju* jer je jasan i precizan.” (Pavlović 2015: 15).²⁰⁵ Dakle, kao i u slučaju dodirnojezikoslovnoga nazivlja, i traduktološko nazivlje – počevši od samih naziva jezikoslovnih područja – ni izbliza nije pokazivalo uporabnu jednoznačnost, nedvosmislenost i ustaljenost. Polazeći od temeljnih naziva kojima se imenuje grana jezikoslovlja (*dodirno jezikoslovlje*) odnosno znanost (*traduktologija*), obrazložit ćemo razloge izbora preporučenih naziva.

1.1. Dodirno jezikoslovlje – kontaktna lingvistika – kontaktologija – lingvistika jezičnih dodira

U literaturi kojom smo se služili pri ekscerpiranju i definiranju dodirnojezikoslovnoga nazivlja, navedenoj u uvodnome dijelu i iscrpnije u popisu literature i izvora²⁰⁶, pronašli smo četiri istoznačna naziva koji se odnose na granu jezikoslovlja koja proučava jezične dodire. Promotrimo li ih, možemo zaključiti sljedeće: već u temeljnome Filipovićeveu djelu upotrebljavaju se dva istoznačna naziva – *kontaktna lingvistika* i *lingvistika jezičnih dodira*. Prvi je internacionalizam, prijevod engleskoga naziva *contact linguistics*, drugi, pak, ima internacionalizam kao jednu sastavnicu, a druga mu je sastavnica domaća. Nadalje, treći naziv

²⁰⁵ Navodeći gotovo potpuno iste nazive, Martina Ožbot, suprotno nastojanju Nataše Pavlović, ne donosi zaključak o tome kojemu će nazivu dati uporabnu prednost u slovenskome jeziku: „Za znanost kojoj je primarno područje istraživanja prijevodna problematika u slovenskome jeziku ustaljeni su nazivi *prijevodoslovlje* (*prevodoslovje*), *prijevodna znanost* (*prevajalska véda*) i *znanost o prevođenju* (*véda o prevajanju*). U istome značenju rabi se i *translatologija* (uz to i imenica *translatolog* i pridjev *translatološki*), po analogiji s nazivom *Translatologie*, ustaljenim u njemačkome području, u kojemu supostoji sa sinonimnim *Übersetzungswissenschaft* i *Übersetzungstheorie*. Istoznačan slovenskomu nazivu *translatologija* jest naziv *traduktologija* (*traduktolog*, *traduktološki*), načinjen na osnovi naziva *traductologie*, upotrebljavanoga u frankofonim stručnim krugovima (usp. i engl. *translation studies*, *translatology*; tal. *traduttologia*, *translatologia*).” (Ožbot 2006: 20–21, prev. K. L.). Iz metajezika kojim je pisana monografija M. Ožbot razvidno je ipak da prednost daje slovenskomu nazivu *prevodoslovje*, uz neznatno manju zastupljenost naziva *translatologija* te izostavljanje naziva *traduktologija* iz metajezike uporabe.

²⁰⁶ Konkretno, služili smo se rječničkim i leksikonskim izvorima na engleskome i ruskome jeziku kako bismo se uvjerali da su potvrđene i anglosaska i ruska sastavnica obrađivanoga nazivlja, usp. Ahmanova 2010., Baker i Saldanha 2009., Catford 1978., Fawcett 2003., Gambier i Van Doorslaer 2010., Hvorostin 2007., Malmkjær i Windle 2011., Marčuk i Jakovljeva 2005., Winford 2003. te Žerebilo 2010.

donekle je pojednostavnjen, jednorječna je inačica dvorječnoga naziva *kontaktna lingvistika*, dakle, *kontaktologija*. Prednost je toga naziva što se od njega lakše tvori pridjev (*kontaktološki*), dok se od naziva *kontaktna lingvistika* tvori rijetko potvrđen pridjev *kontaktnolingvistički*. Od trorječnoga naziva *lingvistika jezičnih dodira* nije moguće napraviti funkcionalno prihvatljiv pridjev. Kao terminološki prikladno i u novije vrijeme često rabljeno rješenje nadaje se stoga hrvatski naziv *dodirno jezikoslovlje*, od kojega se također razmjerno jednostavno tvori pridjev *dodirnojezikoslovni*, pa se u skladu s terminološkim načelima u *Jeni* kao preporučeni naziv donosi upravo *dodirno jezikoslovlje* (vidi 1. slika).

dodirno jezikoslovlje	
status naziva: naziv	
definicija: grana jezikoslovlja koja proučava jezične dodire	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: tradukologija i dodirno jezikoslovlje	
dopušteni naziv: kontaktna lingvistika, kontaktologija, lingvistika jezičnih dodira	istovrijednica - engleski: contact linguistics
	istovrijednica - njemački: Kontaktlinguistik
	istovrijednica - francuski: linguistique de contact
	istovrijednica - ruski: контактная лингвистика
	istovrijednica - švedski: kontaktlingvistik
jezična odrednica: višerječni naziv	

1. slika: Obrada naziva *dodirno jezikoslovlje* u *Jeni*

Kao što je prikazano na 1. slici, nazivi *kontaktna lingvistika*, *kontaktologija* i *lingvistika jezičnih dodira* uvršteni su u kategoriju dopuštenih naziva zbog izrazite potvrđenosti u literaturi, uporabne ustaljenosti i značenjske prozirnosti. Međutim, prednost je dana nazivu *dodirno jezikoslovlje* jer je domaći, tvorbeno je plodan, potvrđen je u uporabi i dobro je uklopljen u terminološki sustav.

Na kraju valja spomenuti i naziv *teorija jezika u kontaktu*. U autora koji nazivlju i razgraničavanju naziva pristupaju slobodnije katkad se u istome značenju upotrebljava i naziv *teorija jezika u kontaktu*. Ipak, budući da smatramo da je pojedina teorija samo jedan od elemenata koji tvore ukupnost koje znanosti ili znanstvene grane, ne sporeći pritom da je i tu riječ o sustavu znanja, ali hijerarhijski nesumnjivo nižemu od znanosti, *teoriju jezika u kontaktu* u *Jeni* smo odredili sljedećom definicijom: *teorija koja proučava jezične dodire i njihove posljedice u različitim idiomima*.

1.2. Traduktologija – translatologija – prijevodoslavlje

Već smo spomenuli da za znanost koja proučava različite aspekte prevođenja koristeći se interdisciplinarnim metodološkim pristupima također supostoji nekoliko naziva koji su u optjecaju u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju. Oni su nastali na temelju različitih inojezičnih tradicija u koje su se ugledali hrvatski tvorci naziva, pa su prevođenjem s drugih jezika ušli u hrvatski terminološki sustav. Stoga je uputno najprije pogledati strane istovrijednice razmatranoga naziva (vidi 2. sliku).

traduktologija	
status naziva: naziv	
definicija: znanost koja proučava različite aspekte prevođenja koristeći se interdisciplinarnim metodološkim pristupima	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: traduktologija i dodirno jezikoslovlje	
dopušteni naziv: translatologija; prijevodoslavlje	istovrijednica - engleski: translation studies; translatology
	istovrijednica - njemački: Übersetzungswissenschaft
	istovrijednica - francuski: traductologie
	istovrijednica - ruski: переводоведение
	istovrijednica - švedski: översättningsvetenskap
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: ženski

2. slika: Obrada naziva *traduktologija* u *Jeni*

U engleskome jezičnom području prevladavaju nazivi *translation studies* i *translatology*, pa je prema tome stvoren hrvatski naziv *translatologija*. Francuska tradicija utjecala je na nastanak naziva *traduktologija*, a hrvatskom je tvorbom tvoren naziv *prijevodoslavlje*. Pri određivanju preporučenoga naziva u obzir smo uzeli razmjerno veću potvrđenost naziva *traduktologija* u razmatranim hrvatskim izvorima u odnosu na naziv *translatologija*. Nadalje, hrvatski je naziv potvrđen iznimno rijetko, no tvoren je u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskoga jezika, pokriva navedeno značenje i uklapa se u terminološki sustav te ga stoga nismo mogli izostaviti pri navođenju konkurentskih naziva. Odvagnuvši sve nabrojeno, kao preporučeni smo naziv u bazu unijeli naziv *traduktologija*, a među dopuštene smo nazive uvrstili nazive *translatologija* i *prijevodoslavlje*. I ovdje ćemo samo napomenuti da se dvorječni naziv *teorija prevođenja* nije uzeo u obzir iz dvaju razloga. Naime, naziv *teorija* sam po sebi ne smatramo prikladnim za imenovanje znanosti. S druge strane, ako se naziv *teorija prevođenja* upotrebljava u jednini, on se odnosi na pojedinu, specifičnu teoriju (npr. *teorija skoposa*, *žanrovsko-stilistička teorija prevođenja*), a ako se upotrebljava u množini – *teorije prevođenja* – on ne pokriva pojmovno

polje, nego je riječ o skupu teorija koje se bave pojedinim vidom prevoditeljske djelatnosti, pa se ne odnosi na znanost u cjelini.

2. Raspodjela dodirnojezikoslovnoga i traduktološkoga nazivlja u *Jeni*

U radu na *Jeni* pridržavali smo se terminoloških načela i nastojali ih argumentirano i zdravorazumski primjenjivati u svim slučajevima u kojima smo se susretali sa sinonimnim parovima i nizovima. Nazive smo, kad je to bilo potrebno, odredili kao preporučene, dopuštene i nepreporučene. Gdje je potvrđeno donijeli smo i antonim. Nadalje, razvrstali smo ih hijerarhijski donoseći podređene nazive ondje gdje ih ima. U dosad prikupljenome i obrađenome korpusu pronađene su dvije potvrde žargonizama, a zastarjelih naziva nismo pronašli. U bazu *Jena* uvrštena su i tri autorska naziva, a kao posebnu obavijest radi boljšeg razumijevanja donosimo i deset međunarodnih kratica. O svemu tome detaljnije će biti riječi dalje u tekstu.

2.1. Preporučeni i dopušteni nazivi

Suodnos preporučenih i dopuštenih naziva uvodno smo oprimjerali temeljnim nazivima *dodirno jezikoslovlje* i *traduktologija*. Međutim, takvih naziva u potpodručju kojim smo se bavili ima još. Primjerice, kod svih se dodirnojezikoslovnih naziva koji sadržavaju sastavnicu *prilagodba* kao dopušteni naziv navodi i onaj sa sastavnicom *adaptacija*. Tako je učinjeno zbog čestoće uporabe sastavnice *adaptacija*, pri čemu je uporabna prednost dana nazivima s hrvatskom sastavnicom, kao što je vidljivo u 1. tablici.

1. tablica: Preporučeni i dopušteni nazivi sa sastavnicama *prilagodba* i *adaptacija*

preporučeni naziv	dopušteni naziv
fonološka prilagodba	fonološka adaptacija
grafijska prilagodba	slovopisna prilagodba, grafijska adaptacija
morfološka prilagodba	morfološka adaptacija
pravopisna prilagodba	ortografska adaptacija
primarna prilagodba	primarna adaptacija
sekundarna prilagodba	sekundarna adaptacija
značenjska prilagodba	semantička prilagodba, semantička adaptacija

U dvama je slučajevima osim odnosa *prilagodba* – *adaptacija* donesen i drugi dopušteni naziv, i to kod naziva *grafijska prilagodba* i *značenjska prilagodba*. Kod prvoga je naziva učinjeno

tako jer je u *Jeni* preporučen naziv *slovopis*, a dopušten naziv *grafija*, pa je tako dodan i naziv *slovopisna prilagodba*, a budući da je uz naziv *semantička adaptacija* u izvorima potvrđen i naziv *semantička prilagodba*, on je također uvršten kao dopušteni naziv uz preporučeni *značenjska prilagodba*.

Dopušteni su nazivi i u drugim slučajevima uglavnom internacionalizmi za koje u hrvatskome nazivlju postoje domaće riječi, poput onih navedenih u 2. tablici.

2. tablica: Preporučeni nazivi s domaćom sastavnicom i dopušteni nazivi s internacionalizmom

preporučeni naziv	dopušteni naziv
izravno prevođenje	direktno prevođenje
izvornik	original
jezični dodir	jezični kontakt
kulturna istovrijednica	kulturni ekvivalent
naručitelj	klijent
neizravno prevođenje	indirektno prevođenje
prijevodna masovna podrška	prijevodni <i>crowdsourcing</i>
višestrano prevođenje	multilateralno prevođenje

U ovim je slučajevima prednost dana nazivima s domaćom sastavnicom jer su u skladu s načelom da domaća riječ ima prednost pred stranom, a s obzirom na to da je i naziv koji sadržava internacionalizam prilično proširen među korisnicima, i njegova se uporaba može dopustiti. No, treba napomenuti da ima i suprotnih slučajeva, odnosno primjera u kojima je internacionalizam dijelom preporučenoga naziva, a domaća riječ dijelom dopuštenoga. Takvi su nazivi rjeđi, a navodimo ih u 3. tablici.

3. tablica: Preporučeni nazivi s internacionalizmom i dopušteni nazivi s domaćom sastavnicom

preporučeni naziv	dopušteni naziv
amelioracija značenja	poboljšanje značenja
kontrola kvalitete prijevoda	nadzor nad kvalitetom prijevoda, nadzor nad kakvoćom prijevoda, provjera kvalitete prijevoda, provjera kakvoće prijevoda
pejorizacija značenja	pogoršanje značenja
prijevodni kapacitet	prijevodna sposobnost

U navedenim je primjerima riječ o tome da je u literaturi i izvorima izrazita uporabna prednost dana nazivima koji sadržavaju internacionalizam, dok se nazivi s hrvatskom sastavnicom upotrebljavaju rijetko. Stoga se ta uvjetno rečeno potkategorija dopuštenih naziva može smatrati i terminološkim prijedlogom kojemu bi se u budućoj uporabi možda mogla posvetiti veća pozornost.

Konačno, gdje kad se među dopuštene nazive upisuju i nazivi koji značenjski možda i ne odražavaju u cijelosti značenje naziva, no korisnicima je to značenje ipak na neki način prozirno te se i njime koriste. Primjeri su takvih naziva *kartica teksta*, za koji je dopušteni naziv *kartica*, *računalno pomognuto prevođenje* s dopuštenim nazivom *računalno prevođenje* te *strojno prevođenje* uz koje se navode dopušteni nazivi *automatsko prevođenje* i *automatizirano prevođenje*. Kod prvoga i drugoga navedenog primjera riječ je o tome da je ispuštena jedna riječ, no značenje je ipak prozirno i skraćivanje preporučenoga naziva ne prouzročuje značenjsku nejasnoću. Promotrimo li naziv *strojno prevođenje*, može se vidjeti da tu donosimo višestruke dopuštene nazive jer potječu iz različitih jezičnih prijevodnih tradicija, što se pak vidi iz stranih istovrijednica (engleski: *machine translation*, *automatic translation*; njemački: *maschinelle Übersetzung*; francuski: *traduction automatique*; ruski: *машинный перевод*, *автоматизированный перевод*; švedski: *maskinöversättning*, *automatisk översättning*). Radi potpunosti obavijesti valja dodati kako uz navedene dopuštene nazive, očito nastale na temelju inojezičnih naziva, imamo i nepreporučeni naziv *mašinsko prevođenje*, koji nije dijelom hrvatskoga traduktološkog nazivlja.

Naposljetku, kratko ćemo prokomentirati i naziv *teorija skoposa*, uz koji donosimo dva dopuštena naziva – *funkcionalna teorija prevođenja* i *teorija svrhe prijevoda*. Oba su dopuštena naziva potvrđena u autora koji se koriste ruskom (npr. Premur 1998: 10 i dalje) ili njemačkom literaturom (Pavlović 2015: 193 i dalje) kao usporedni naziv, odnosno kao naziv kojim se dodatno tumači primarni naziv *teorija skoposa*. Stoga smo i u *Jeni* spomenuta dva naziva uvrstili kao dopuštene nazive.

2.2. Nepreporučeni nazivi

Nepreporučenim smo nazivima obilježili nazive koji zbog pojedine svoje jezične značajke ne pripadaju hrvatskomu terminološkom sustavu, odnosno jer u tome sustavu postoji naziv jezično primjereniji u neutralnoj uporabi. Pojedini nepreporučeni dodirnojezikoslovni i traduktološki nazivi navedeni su u 4. tablici.

4. tablica: Preporučeni i nepreporučeni nazivi

preporučeni naziv	nepreporučeni naziv
jezik davalac	jezik davatelj
jezik primalac	jezik primatelj
lažni prijatelji	međujezični homonimi, paronimi, pseudoanalogonimi
podsllov	podnaslov
podsllovljivanje	podnaslovljivanje, titlovanje

ponovni prijevod	ponovljeni prijevod
prevoditelj	prevodilac
pseudoanglizam	pseudoanglicizam
tekstni model prevođenja	tekstualni model prevođenja
usmeni prevoditelj	interpreter, interpret

Prva dva nepreporučena naziva, *jezik davatelj* i *jezik primatelj*, a zatim i nepreporučeni naziv *prevodilac*, u tu su kategoriju svrstani zbog tvorbenih razloga, tj. jer se uobičajeno poima da je sufiks *-telj* svojstven živomu vršitelju radnje, a sufiks *-lac* neživomu (usp. npr. Hudeček i Mihaljević 2012: 13, bilj. 2). Stoga, uzevši u obzir navedeno, prednost se daje nazivima *jezik davalac* i *jezik primalac*. Jednako valja postupiti i kad govorimo o osobi koja se bavi prevođenjem. Naziv za tu osobu jest *prevoditelj*. Premda taj zaključak sam po sebi nije nikakva novost, kolebanje u pravilnu uporabu nazivlja unosi postojanje udruge *Društvo hrvatskih književnih prevodilaca*, koja ustrajava na uporabi naziva *prevodilac* kao rodno neutralnoga naziva, uz tumačenje da se od njega ne može tvoriti ženski mocijski parnjak (*prevodilica*), pa se stoga – pogrešno – smatra prikladnijim od naziva *prevoditelj*.

U traduktologiji se nerijetko upotrebljava i naziv *lažni prijatelji*, kojemu treba dati prednost pred nazivima *međujezični homonimi*, *paronimi* i *pseudoanalogonimi*.²⁰⁷ Ovdje ćemo samo iznijeti argument da se od toga preporučenog naziva lakše tvore podređeni nazivi, a i čestoćom uporabe izdvaja se od nepreporučenih naziva.

Kad je o nazivima *podslav* i *podslavljanje* riječ, valja upozoriti da, iako su relativno novijega postanja, ta dva naziva prikladno imenuju pojam koji se određuje i dopuštenim nazivima *titl* i *titlanje* (prema engl. *subtitle*). Stoga nije pravilno u tome značenju upotrebljavati riječi *podnaslov* i *podnaslavljanje* jer riječ *podnaslov* znači ‘naslov podređen glavnomu naslovu’, što nije značenje ovoga naziva. Uz *podslavljanje* donosi se i drugi nepreporučeni naziv – *titlovanje*.

Na kraju, kratko ćemo komentirati i nepreporučene nazive *interpreter* i *interpret*, koji su nastali kao loš prijevod engleske riječi *interpreter* ili francuske riječi *interprète*. U hrvatskome se nazivlju za te strane nazive treba upotrijebiti dvorječni naziv *usmeni prevoditelj*.

²⁰⁷ Iscrpna argumentacija o tome zašto se donosi takva preporuka predstavljena je u Lewis 2016: 24–32.

2.3. Antonimni nazivi (suprotnice)

Nazivi koji su uzajamno u antonimnome odnosu obilježeni su kao suprotnice. Taj se odnos mora odraziti i u definiciji, to jest definicija treba sadržavati barem jednu značenjsku razliku (opreku) na kojoj se temelji antonimni odnos. Oprimjerit ćemo to načelo s pomoću nekoliko naziva koje donosimo u 5. tablici.

5. tablica: Antonimni nazivi (suprotnice)

<i>cjeloviti prijevod</i> prijevod u kojemu je svaki dio izvornoga teksta preveden	<i>djelomični prijevod</i> prijevod u kojemu dio izvornoga teksta ostaje nepreveden
<i>izravno prevođenje</i> prevođenje s jednoga jezika na drugi bez jezika posrednika	<i>neizravno prevođenje</i> prevođenje s jednoga jezika na drugi s pomoću jezika posrednika
<i>model</i> riječ ili koja druga sastavnica jezika davaoca u obliku u kojemu je upotrebljavaju govornici jezika davaoca	<i>replika</i> riječ ili koja druga sastavnica jezika davaoca u obliku u kojemu je upotrebljavaju govornici jezika primaoca
<i>podomaćivanje</i> prilagođavanje prijevoda jezičnim i društvenim značajkama ciljne kulture	<i>postranjivanje</i> očuvanje jezičnih i društvenih značajka polazne kulture u prijevodu
<i>suženje značenja</i> smanjenje broja značenja ili značenjskih polja replike u jeziku primaocu	<i>proširenje značenja</i> povećanje broja značenja ili značenjskih polja replike nakon udomaćenja u jeziku primaocu

Suprotnice su, dakle, definirane rodnim pojmom i specifičnom razlikom koja odražava prisutnost ili odsutnost kakve značajke, a ona upućuje na to da se antonimi istodobno odnose i na što jednako i na što različito, to jest da su u odnosu značenjske oprečnosti.

2.4. Podređeni nazivi

Pri uspostavljanju podređenih naziva vodili smo brigu o tome da svaki podređeni naziv bude definiran i da se s nadređenim nazivom nalazi u hiperonimsko-hiponimskome odnosu. Primjerice, podređenim nazivima *podslavljanje* i *sinkronizacija* nadređen je naziv *audiovizualno prevođenje*, što možemo prikazati ovako:

- ***audiovizualno prevođenje*** prevođenje prilagođeno televizijskomu mediju, filmskoj industriji, DVD tehnologijama i mrežnim platformama za razmjenu videozapisa pri kojemu se govor na jednome jeziku prevodi na drugi jezik zapisivanjem ili govorenjem
- *podslavljanje* zapisivanje prevedenoga govora ili dijaloga u stranim filmovima, serijama i drugim emisijama i njegovo istodobno projiciranje pri dnu televizijskoga zaslona

- *sinkronizacija* zamjena glumačkih glasova u stranim filmovima, serijama, dječjim i drugim emisijama glasovima domaćih glumaca.

Pojmovno širi naziv obuhvaća u tome primjeru dva pojmovno uža naziva, ali im je terminološki nadređen te ih značenjski obuhvaća. Slično je i u sljedećim dvama primjerima:

- *lažni prijatelji* par leksema iz dvaju jezika koji su oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti
- *djelomični lažni prijatelji* lažni prijatelji u kojih se semantička polja preklapaju u jednome odsječku ili u više odsječaka
- *potpuni lažni prijatelji* lažni prijatelji u kojih se semantička polja ne preklapaju
- *transfonemizacija* zamjena fonoloških elemenata jezika davaoca elementima jezika primaoca
- *djelomična transfonemizacija* transfonemizacija pri kojoj se fonemi jezika davaoca zamjenjuju odgovarajućim fonemima jezika primaoca čiji fonološki opis samo dijelom odgovara fonološkomu opisu fonema modela
- *nulta transfonemizacija* transfonemizacija pri kojoj su fonemi jezika davaoca i fonemi jezika primaoca fonološki posve podudarni
- *potpuna transfonemizacija* transfonemizacija pri kojoj se fonemi jezika davaoca zamjenjuju odgovarajućim fonemima jezika primaoca čiji fonološki opis odgovara fonološkomu opisu fonema modela
- *slobodna transfonemizacija* transfonemizacija pri kojoj se fonemi jezika davaoca zamjenjuju fonemima jezika primaoca bez ikakvih ograničenja.

Iz navedenih se dviju skupina naziva, možda jasnije nego iz prvoga primjera, vidi odnos nadređenosti i podređenosti, osobito iz naziva koji su uspostavljeni dodavanjem riječi nadređenom nazivu, ali i iz definicije u kojoj se donosi nadređeni naziv sa specifičnom razlikom.

2.5. Žargonizmi

Imajući na umu temeljnu značajku žargonizama koje struke, a to je da nisu prozirni korisnicima koji ne pripadaju dotičnomu stručnom krugu i stoga im je teško dokučiti njihovo značenje, pri obradi dodirnojezikoslovnoga i traduktološkoga nazivlja nismo imali osobito iscrpan uvid u stručni žargon. Ipak, uspjeli smo izdvojiti dva žargonizma koja se spominju u literaturi kojom smo se služili. Prvi je od njih žargonski naziv *RPP alat*, koji se upotrebljava umjesto

preporučenoga naziva *alat za računalno pomognuto prevođenje*. Nije teško zaključiti zašto se stručnjaci više vole koristiti navedenim žargonizmom: kraći je, neformalniji i stručnjacima bez sumnje jasan. Pokrata *RPP* znalcima kazuje bitnu informaciju, dok nestručnjacima ne govori ništa, odnosno njezino značenje ne mogu dokučiti a da ne ulože dodatni napor u pretraživanje eventualnoga izvora toga žargonizma.

Slično postupaju stručnjaci koji se bave usmenim prevođenjem kad se koriste žargonizmom *chuchotage*. Ta se izvorno francuska riječ upotrebljava kao žargonski naziv za *šaptano prevođenje*, a znači *prevođenje pri kojemu prevoditelj sjedi pokraj osobe kojoj je potreban prijevod i na uho joj gotovo istodobno šapće prevedeni izvorni govor bez uporabe ikakve tehničke opreme*. Zanimljivo je spomenuti da se spomenuti žargonizam upotrebljava i u engleskome i u njemačkome jeziku, uz uobičajene nazive *whispered interpreting* odnosno *Flüsterdolmetschen*.

2.6. Autorski nazivi

Za naziv kojemu je poznat autor i djelo u kojemu je prvi put uveden ili definiran na određen način kažemo da je riječ o autorskome nazivu. U dodirnojezikoslovnome nazivlju obrađenome u *Jeni* nalaze se tri autorska naziva. Riječ je o nazivima donesenim u knjizi *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku* Barbare Štebih Golub, konkretno o nazivima *kontaktološka kompenzacija*, *kontaktološka transkategorizacija* i *perceptivna univerbacija*. Procijenili smo da zbog osobitoga i inovativnoga pristupa ustrojavanju naziva i njihovu definiranju te nazive treba uvrstiti u bazu.

2.7. Međunarodne pokrate

Pred sam kraj ove analize predstaviti ćemo i nekoliko podataka o međunarodnim pokratama iz obrađenoga potpodručja, koje smo ekscerpirali iz izvora i uvrstili u *Jenu* procijenivši kako i one mogu pružiti korisnu informaciju. Međunarodna pokrata uvijek je zapravo engleska pokrata, no budući da je engleski i u ovome području postao *lingua franca*, u gotovo svim su jezicima na kojima postoje istovrijednice hrvatskih naziva potvrđene spomenute pokrate. Donosimo ih u 6. tablici.

6. tablica: Međunarodne pokrate

AVT	engl. <i>audiovisual translation</i> ; audiovizualno prevođenje
LSP	engl. <i>language services provider</i> ; davatelj jezičnih usluga
QC	engl. <i>quality control</i> ; kontrola kvalitete prijevoda

L10N	engl. <i>localization</i> ; lokalizacija
HT	engl. <i>human translation</i> ; ljudsko prevođenje
TU	engl. <i>translation unit</i> ; prijevodna jedinica
CAT	engl. <i>computer-aided translation</i> ; računalno pomognuto prevođenje
MT	engl. <i>machine translation</i> ; strojno prevođenje
TMS	engl. <i>translation memory system</i> ; sustav prijevodne memorije
TMS	engl. <i>terminology management system</i> ; sustav upravljanja terminologijom

Dodajmo kako se uz ovih deset međunarodnih pokrata u literaturi i izvorima našla potvrda i jedne ruske pokrate, i to također za naziv *audiovizualno prevođenje* – АВП (prema ruskome nazivu *аудиовизуальный перевод*). Dok su gotovo sve navedene pokrate donekle značenjski prozirne, problem s razumijevanjem mogao bi se pojaviti uz pokratu *L10N*. Riječ je o tome da se u prevoditeljskim stručnim krugovima ta pokrata upotrebljava kao svojevrsan dvostruko skraćen zapis riječi *localization* jer između prvoga i posljednjega slova u toj riječi stoji još deset slova, pa se ona krati u *L10N*.

3. Zaključak

Ovaj kratki pregled dodirnojezikoslovnoga i traduktološkoga nazivlja koje smo obradili u *Jeni* može dati naznaku opsežnosti istraživanja koje je prethodilo terminološkomu radu i uređivanju nazivlja. I ovdje valja spomenuti tvrdnju kako „nema preskriptivnoga rada koji se ne temelji na deskripciji koja mu prethodi. Stoga je terminologija i deskriptivna i preskriptivna znanost. Svaki terminološki rad mora početi od opisa (deskripcije) stanja koje postoji u praksi.” (Mihaljević 2017: 395). Imajući navedeno na umu, nastojali smo zadovoljiti nekoliko zahtjeva. Ponajprije, željeli smo uvrstiti u bazu što relevantnije nazive iz potpodručja uz valjano terminološko definiranje i razgraničavanje preporučenih, dopuštenih i nepreporučenih naziva, u skladu s terminološkim načelima. Budući da je od objavljivanja temeljnih djela hrvatskoga dodirnog jezikoslovlja i traduktologije (Filipović 1986., Ivir 1978.) prošlo mnogo vremena, a nazivlje se izgrađivalo i dalje, težili smo istraživanjem obuhvatiti što više novih i obavijesno bogatih izvora ne bi li se broj naziva u bazi povećao i obogatio suvremenim nazivljem i novim definicijama. Navođenjem podređenih naziva (npr. 13 podređenih naziva pod nazivom *prevođenje* ili 15 pod nazivom *prijevod*) izrazili smo nastojanje da obuhvatno i sustavno ustrojimo ovaj odsječak hrvatskoga terminološkog sustava – jezikoslovno nazivlje u područjima dodirnoga jezikoslovlja i traduktologije – i prikazemo njegove neprijeporne izražajne terminološke mogućnosti da ponudi prikladan naziv za svaku inojezičnu istovrijednicu. Autorski nazivi, a u tome smislu i žargonizmi i međunarodne kratice, također

moгу придонјети cjelovitosti mozaika nazivlja u području o kojemu je riječ. Zaključno još možemo izraziti nadu da će projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* doprinijeti usustavljivanju suvremenoga hrvatskog jezikoslovnog nazivlja i, nakon Simeonova kapitalnoga djela, premostiti polustoljetni jaz tijekom kojega hrvatsko jezikoslovno nazivlje nije bilo prikupljano i objavljeno na jednome mjestu u većemu opsegu, kao rezultat svjesnih terminoloških napora i organizirane terminološke djelatnosti.

Izvori i literatura

Ahmanova 2010. = Ахманова, О. С. 2010. *Словарь лингвистических терминов*. Книжный дом „ЛИБРОКОМ”. Москва.

Ajduković, Jovan. 2004. *Uvod u leksičku kontaktologiju: teorija adaptacije rusizama*. Foto Futura. Beograd.

Baker, Mona; Saldanha, Gabriela (ur.). 2009. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge. London – New York.

Catford, John C. 1978. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press. Oxford.

Fawcett, Peter. 2003. *Translation and Language: Linguistic Theories Explained*. St. Jerome Publishing. Manchester, UK – Northampton, MA.

Filipović, Rudolf. 1986. *Teorija jezika u kontaktu*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga. Zagreb.

Filipović, Rudolf; Menac, Antica. 2005. *Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku*. Školska knjiga. Zagreb.

Gambier, Yves; Van Doorslaer, Luc (ur.). 2010. *Handbook of Translation Studies*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2012. *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Hvorostin 2007. = Хворостин, Денис. 2007. *Англо-русский словарь лингвистических терминов*. Самиздат. Челябинск.

Ivir, Vladimir. ¹1978., ²1985. *Teorija i tehnika prevođenja*. Centar „Karlovačka gimnazija”. Sremski Karlovci.

- Lewis, Kristian. 2016. *Lažni prijatelji*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Malmkjær, Kirsten; Windle, Kevin (ur.). 2011. *The Oxford Handbook of Translation Studies*. Oxford University Press. Oxford.
- Marčuk i Jakovljeva 2005. = Марчук, Ю. Н.; Яковлева, С. А. 2005. *Русско-английско-испанско-французско-китайский словарь лингвистических терминов*. Восток Запад. Москва.
- Mihaljević, Milica. 2017. Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj. *Slovenska terminologija danas*. Ur. Piper, Predrag; Jovanović, Vladan. Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpski jezik SANU. Beograd. 383–403.
- Ožbot, Martina. 2006. *Prevajalske strategije in vprašanje koherence ob slovenskih prevodih Machiavellijevega Vladarja*. Slavistično društvo Slovenije. Ljubljana.
- Pavlović, Nataša. 2015. *Uvod u teorije prevođenja*. Leykam international. Zagreb.
- Piškorec, Velimir. 2005. *Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine*. FF press. Zagreb.
- Premur, Ksenija. 1998. *Teorija prevođenja*. Ladina TU. Dubrava.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Sočanac, Lelija. 2004. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- Štebih Golub, Barbara. 2010. *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.
- Turk, Marija. 2013. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Zagreb – Rijeka.
- Winford, Donald. 2003. *An Introduction to Contact Linguistics*. Blackwell Publishing. Oxford.
- Žerebilo 2010. = Жеребило, Т. В. 2010. *Словарь лингвистических терминов*. Издательство ООО „Пилигрим”. Назрань.

FRAZEOLŠKO NAZIVLJE

1. Uvod

U ovome ćemo poglavlju prikazati izbor i obradu frazeoloških naziva koje upotrebljavaju hrvatski frazeolozi u svojim znanstvenim radovima od utemeljenja frazeologije sedamdesetih godina prošloga stoljeća do današnjih dana, posebice onih oko kojih su postojale nesuglasice i previranja u trenutku njihova nastanka ili poslije u praktičnoj uporabi. Početak frazeoloških istraživanja u hrvatskome je jezikoslovlju obilježio teorijski rad Antice Menac *O strukturi frazeologizma* (Menac 1970./1971.), u kojemu je autorica odredila predmet istraživanja nove discipline i osnovna obilježja promatrane jezične jedinice te tako udarila temelje *zagrebačke frazeološke škole*, koja je i danas (u drugoj i trećoj generaciji) prisutna i zaslužna za razvoj i promicanje hrvatske frazeologije u zemlji i svijetu. Pored Antice Menac, u začetcima nove discipline veliki je znanstveni i frazeografski doprinos dao i Josip Matešić kao autor prvoga frazeološkog rječnika u kojemu su zastupljeni hrvatski frazemi (Matešić 1982.).

2. Prvi frazeološkoterminološki problem

Od naziva *frazeologizam*, koji je upotrijebila Antica Menac u spomenutom frazeološkom radu, pa do ustanovljenja naziva *frazem*, koji danas bezizborno upotrebljavaju hrvatski frazeolozi, prijeđen je dalek put. Naziv *frazeologizam*, koji je nastao pod utjecajem ruskoga naziva *фразеологизм*, sredinom je devedesetih godina prošloga stoljeća potpuno napušten i zamijenjen nazivom *frazem*, koji je nastao prema analogiji s drugim hrvatskim lingvističkim nazivima za osnovne jedinice jezičnoga sustava (npr. *fonem*, *morfem*, *leksem*, *semem*). Osim istočnoga utjecaja postojali su i zapadni utjecaji u oblikovanju naziva za osnovnu jedinicu frazeologije. Međutim, pokušaji da se u hrvatsko jezikoslovlje pod utjecajem anglojezične jezikoslovne literature uvedu nazivi *idiom*, *idiomatska fraza* ili *idiomatski izraz* nisu urodili plodom. Osim njih u znanstvenoj se literaturi pojavljivao i niz drugih naziva: *stalni izraz*, *stalni leksički kompleks*, *ustaljeni izraz*, *ustaljena kolokacija*, *ustaljena fraza*, *okamenjeni izraz*, *okamenjeni sklop*, *okamenjena fraza*, *frazeološka jedinica*, *frazeološki obrat*, *frazeološki izraz*,

frazološka konstrukcija, fraza i frazeologem, koji također nisu opstali u uporabi (usp. Vidović Bolt 2011., Kovačević 2012., Barčot 2017.). Takva šarolikost naziva može se objasniti nepostojanjem jedinstvenih kriterija za određenje osnovne frazeološke jedinice (Hrnjak 2017.) jer autori u svojim istraživanjima katkad prilaze definiranju frazemskih obilježja uglavnom sa strukturnoga stajališta, a katkad uglavnom sa semantičkoga stajališta.

Problem definiranja frazema, tj. davanje odgovora na pitanje *Što je frazem i kako ga definirati?*, vrlo je složen, pa ga nije lako jednoznačno i nedvojbeno riješiti. Pri definiranju frazema kao osnovne jedinice frazeologije najčešće se kao kriteriji spominju njegova višerječnost, ustaljenost, značenjska nedjeljivost, reproduktivnost, slikovitost, preneseno značenje, metaforičnost, desemantizacija, ekspresivnost, konotativnost, neprevodivost... Našom se frazeološkom literaturom najčešće provlače i citiraju dvije definicije frazema – Josipa Matešića i Antice Menac. Matešić definira četiri relevantna obilježja frazema: 1. *reproduciranje* – frazem se pojavljuje u gotovu obliku kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom uporabom; 2. *formalno ustrojstvo* – frazem je neraščlanjiv skup riječi od kojih su najmanje dvije riječi punoznačne (autosemantične); 3. *idiomatičnost* – dolazi do semantičke pretvorbe najmanje jednoga člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema nikad ne odgovara zbroju značenja njegovih članova; 4. *uklapanje u kontekst* – frazem se u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, tj. frazem nije skup riječi u vidu vlastitoga teksta (Matešić 1982: VI).²⁰⁸ S istom se definicijom slaže i A. Menac (1972., 1994., 2007.) i uz navedene četiri osnovne značajke frazema (1. značenje cjeline nije jednako zbroju značenja pojedinih sastavnica, 2. ima uglavnom stabilan red riječi, 3. u pravilu ima čvrstu strukturu u kojoj su leksičke zamjene ograničene, a gramatičke ne unose semantičke promjene i 4. najmanji mu je opseg kad se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi, a najveći nije određen) navodi još neke: metaforičnost, neprobojnost, emocionalnost, nacionalni značaj i neprevodivost na druge jezike. Iako u osnovnim postavkama vrlo podudarne, navedene se definicije razlikuju u određivanju donje granice frazema. Matešić donjom granicom frazema postavlja svezu dviju punoznačnih riječi, a Menac takva strukturna ograničenja ne postavlja, već frazemima smatra i fonetske riječi jer se i u njima mogu očitati ostale navedene odrednice frazema. Poslije je i sam Matešić u svoj *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* (1988: V) uvrstio *čvrste prijedložne izraze*, tzv. minimalne frazeme koji su kombinacija jedne punoznačnice s nepunoznačnicama.²⁰⁹ Ta isprva

²⁰⁸ Matešićeva definicija vrlo precizno određuje frazem s obzirom na njegova osnovna obilježja i odnosi se na poimanje frazema u užemu smislu, tj. bez poslovice, krilatica i maksima.

²⁰⁹ Osim minimalnih frazema u rječnik su ušle i ostale čvrste leksičke veze koje se mogu smatrati frazemima u širemu smislu: glagolski leksički skupovi (*uzeti u obzir, doći do zaključka*), nazivi iz različitih područja (*Bijela*

neizrečena, ali prisutna polemika oko donje granice frazema može dovesti do dvoumljenja o stalnosti ostalih kriterija pri određivanju frazema. Definicija frazema treba, zbog sustavnosti opisa promatranoga fenomena, pokriti svu raznovrsnost frazeološkoga blaga jednoga jezika, u ovome slučaju hrvatskoga. Stoga se ona iščitava iz prototipnih frazema, tj. onih frazema u kojima je neupitno postojanje osnovnih obilježja. Danas je u hrvatskoj frazeologiji prihvaćena definicija Željke Fink Arsovski, koja pri pregledu osnovnih frazemskih obilježja na prvo mjesto izdvaja supostojanje najmanje dviju sastavnica bez obzira na to je li riječ o dvjema punoznačnicama ili o kombinaciji punoznačnice i nepunoznačnice (Fink-Arsovski 2002: 6). Njihova odlika mora biti cjelovitost značenja, čvrsta struktura, ustaljenost, reproduktivnost, slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje. Posebnu pozornost poklanja desemantizaciji (semantičkoj preoblici jednoga dijela ili svih frazemskih sastavnica), koja je nužni čimbenik u procesu frazeologizacije i koja je izravno povezana sa slikovitošću (vidi 1. sliku).

frazem	
status naziva: naziv	
definicija: višerječna leksička jedinica koja se sastoji najmanje od dviju sastavnica, a značajke su joj cjelovitost, čvrsta struktura, ustaljenost, reproduktivnost, slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje	
vrela definicije: Fink-Arsovski (2002.)	
stranica: 6	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: frazeologija	
podređeni pojam: animalistički frazem; dijalektni frazem; frazem fonetska riječ; frazem sveza riječi; frazemska polusloženica; frazemska rečenica; internacionalni frazem; nacionalni frazem; poredbeni frazem; posuđeni frazem; somatski frazem; zoonimni frazem	
dopušteni naziv: frazeološka jedinica	istovrijednica - engleski: phraseme; idiom; set phrase; fixed phrase; idiomatic phrase
nepreporučeni naziv: frazeologem; frazeologizam; idiom; fraza; idiomatski izraz; idiomatska fraza; stalni izraz; stalni leksički kompleks; ustaljeni izraz; ustaljena kolokacija; ustaljena fraza; okamenjeni izraz; okamenjeni sklop; okamenjena fraza; frazeološki obrat; frazeološki sklop; frazalni leksem; tiksrani izraz; frazeološki izraz; frazeološka konstrukcija; grupa riječi	istovrijednica - njemački: Phraseologismus; Phrasem, Phraseolexem, phraseologische Wortverbindung, Wortgruppenlexem, <idiomatische> Redewendung; Idiom
	istovrijednica - francuski: phrasème; phraséologisme; unité phraséologique; expression idiomatique; idiotisme
	istovrijednica - ruski: фразеологизм; фразеологическая единица; фразеологический оборот; идиома
	istovrijednica - švedski: idiom; idiomatiskt uttryck
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	
napomena: Od osamostaljenja frazeologije kao zasebne jezikoslovne discipline upotrebljavao se pod utjecajem ruske frazeologije naziv <i>frazologizam</i> . Sredinom devedesetih godina prošloga stoljeća po uzoru na ostale jedinice jezičnoga susatava (fonem, morfem, leksem, grafem...) prihvaćen je naziv <i>frazem</i> i on do danas ostaje preporučeni naziv.	

1. slika: Obrada naziva *frazem* u *Jeni*

kuća, lavlji zub) i situativni frazemi (*sto mu gromova!, koji ti je vrag?*). Takve čvrste leksičke sveze bitne su, kako navodi autor, pri učenju stranih jezika.

3. Preuzimanje klasifikacija i prevođenje naziva

Teorijske postavke kojima je određena frazeologija i predmet njezina istraživanja u praksi su često znali otići u nepredviđenim smjerovima. U tome početnom formativnom razdoblju, sedamdesetih godina 20. stoljeća, dok se frazeologija borila za svoju samostalnost u okviru leksikologije, u predmet njezina opisa znale su upasti različite ustaljene višerječne jedinice – nazivi, onimi, kolokacije, dekomponirani predikati, fraze, parafraze (npr. *crna burza*, *poljski miš*, *morski pas*, *jaje na oko*, *bijela kava*, *Veliki petak*, *doći/dolaziti do zaključka*, *donijeti/donositi odluku*, *uzeti/uzimati u obzir*, *ljepši spol*), te poslovice i krilatice (*Tko rano rani, dvije sreće grabi.*; *Dođoh, vidjeh, pobijedih!*). Kako su u frazeologiju ulazile i višerječne jedinice nominacijskoga karaktera, uvedena je podjela na *frazeologiju u užemu smislu* i *frazeologiju u širemu smislu* (prema S. I. Ožegovu, usp. Barčot 2017.), tj. podjela na *užu frazeologiju* i *širu frazeologiju*. Pritom se frazemi kao ustaljeni izrazi u kojima je provedena potpuna ili djelomična desemantizacija sastavnica i koje karakterizira slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje ubrajaju u užu frazeologiju, dok se u širu frazeologiju ubrajaju ustaljeni izrazi u kojima nije provedena desemantizacija i kojima je svojstvena samo ustaljenost, čvrsta struktura i cjelovitost značenja (usp. Fink Arsovski 2002: 6–7). Onoga trenutka kad su se izdvojile paremiologija i krilatologija kao zasebne i samostalne jezikoslovne discipline (pri čemu su iz frazeološkoga korpusa otpale poslovice i krilatice), a frazeologija postavila čvrste kriterije (pri čemu su iz frazeološkoga korpusa otpali razni opisni i analitički obrati riječi, složenice, prijedložne sveze i složeni nazivi), predmet njezina istraživanja više ne dolazi u pitanje. Danas jedinice koje smo nekad smatrali dijelom šire frazeologije ni po kojemu kriteriju ne uvrštavamo u okvire frazeoloških proučavanja.

Kako su začetnici i utemeljitelji hrvatske frazeologije bili rusisti, a kako je frazeologija kao jezikoslovna disciplina doživjela vrhunce afirmacije u okrilju bivšega Sovjetskog Saveza, bilo je više nego očekivano da će naša frazeologija crpiti svoje uzore i ugledati se na rusku frazeološku teoriju i praksu. Otac ruske frazeologije Viktor Vladimirovič Vinogradov u svojim pionirskim frazeološkim radovima *Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины* iz 1946. i *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке* iz 1947. godine postavio je temelje frazeologije kao samostalne jezikoslovne discipline u ruskim, ali i širim slavenskim okvirima, te utvrdio trojnu klasifikaciju frazema na *frazeološke sraslice* (*фразеологические сращения*), *frazeološke cjeline* (*фразеологические единства*) i *frazeološke sveze* (*фразеологические сочетания*) (usp. Vinogradov 1972.). Tu je klasifikaciju, koja obuhvaća jedinice uže frazeologije, poslije, proširujući granice

frazologije, upotpunio Nikolaj Maksimovič Šanskij četvrtim tipom frazema koje naziva *frazeološkim izrazima* (*фразеологические выражения*). To su jedinice šire frazeologije, tj. sveze koje se sastoje od riječi sa slobodnim, a ne frazeološki vezanim značenjem, ali se ne stvaraju u govornome procesu, nego se reproduciraju kao gotove jedinice sa stalnim značenjem i sastavom (Šanskij 1986.). Osamdesetih je godina prošloga stoljeća Jasna Melvinger pokušala u hrvatsku frazeologiju uvesti prilagođenu podjelu frazema prema stupnju semantičke slivenosti dijeleći frazeme na *idiome* (tj. *frazeološke sraslice* i *frazeološke cjeline*), *frazeološke sveze* i *frazeološke izraze* (Melvinger 1989.), ali takva podjela nije zaživjela u hrvatskoj frazeologiji i hrvatski je frazeolozi spominju kao povijesno-razvojnu zanimljivost.

Prevladala je podjela frazema prema opsegu, koju je iznjedrila zagrebačka frazeološka škola, a prema kojoj se frazemi dijele na: *frazeme fonetske riječi*, *frazemske sveze riječi* i *frazemske rečenice*. Kasnije je ta podjela upotpunjena i četvrtim frazeološkim tipom – *frazemskim polusloženicama*, pa se danas može reći da postoji četverodijelna podjela frazema prema opsegu.²¹⁰ Iako se navedeni nazivi danas preporučuju u frazeologiji, domaći frazeolozi upotrebljavaju i njihove različite inačice kad govore o istoj pojavnosti. Primjerice s terminološkoga se stajališta ne preporučuju nazivi *frazem-fonetska riječ*, *frazem-sintagma*, *frazem-rečenica* jer svojim zapisom upućuju na to da se prva sastavnica naziva ne sklanja, što jezična praksa ne pokazuje. Pored naziva *frazemska sveza riječi*, jezično su i terminološki prihvatljive (dopuštene) inačice: *frazem sveza riječ*, *frazem skup riječi* (pri čemu se sve sastavnice sklanjaju), dok su za naziv *frazemska rečenica* prihvatljive (dopuštene) inačice: *rečenični frazem* i *frazem rečenične strukture* (vidi 2. sliku). U budućnosti bi se moglo razmisliti da se naziv *frazem fonetska riječ* radi terminološke sustavnosti i usklađivanja s drugim nazivima u nizu zamijeni nazivom *frazemska fonetska riječ*.²¹¹

²¹⁰ Više o *frazemskim polusloženicama* vidi u 5. potpoglavlju ovoga poglavlja.

²¹¹ *Frazem fonetska riječ* samo je jedan od oblika *minimalnih frazema*.

frazem fonetska riječ

status naziva: naziv

definicija: strukturni tip frazema koji čini sveza jedne punoznačnice s jednom nepunoznačnicom ili više njih i koje zajedno čine jednu naglasnu cjelinu

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

predloženi naziv: frazemska fonetska riječ

istovrijednica - njemački: phonetischer Phraseologismus

nepreporučeni naziv: frazem-fonetska riječ

istovrijednica - ruski: фразеологизмы фонетические слова

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Takvi su frazemi npr. *od šuba, za dlaku* [promašiti, izbjeći, pobijediti itd.], *iz inata, od oka* [mjeriti, procijeniti itd.], *s nogu* [popiti što, pojesti što itd.], *ni zuc, ni za dlaku*.

frazemska sveza riječi

status naziva: naziv

definicija: strukturni tip frazema koji čini sveza najmanje dviju punoznačnica uz koje može biti jedna ili više nepunoznačnica

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

dopušteni naziv: frazemska sintagma; frazemski skup riječi; frazem skup riječi; frazem sveza riječi;

istovrijednica - ruski: фразеологическое словосочетание

nepreporučeni naziv: frazem-sintagma, frazem skup riječi

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Frazemske sveze riječi najbrojniji su i najčešći frazeološki strukturni tip. Takvi su frazemi npr. *imati oštar jezik, ponavljati (zvučati) kao pokvarena ploča, ne biti ni rod ni pomozbog komu, plah kao sma, treća sreća, s vragom tikve saditi*.

frazemska rečenica

status naziva: naziv

definicija: tip frazema rečenične strukture koji može biti uključen u drugu rečenicu ili širi rečenični kontekst, ali može stajati i kao samostalna rečenica

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

dopušteni naziv: frazemska rečenica; frazem rečenične strukture

istovrijednica - njemački: propositionaler Phraseologismus

istovrijednica - ruski: фразеологическое предложение

jezična odrednica: imenica

broj: nema

rod: nema

napomena: Takvi su frazemi npr. *vrag ne spava; u tome grmu leži zec; na jedno uho unutra, na drugo van; nismo zajedno (skupa) ovce (koze) pasili (čuvali); pojeo vuk magare (magarca); ne zna se što nosi dan, a što noć; prošla baba s kolačima; nije lko veslo sisao, gdje je Bog rekao laku noć, kad je Bog po zemlji hodao*.

2. slika: Obrada naziva *frazem fonetska riječ*, *frazem sveza riječi* i *frazemska rečenica* u *Jeni*

4. Redefiniranje naziva i stvaranje novih

Kao što smo vidjeli u prethodnim primjerima, hrvatski su frazeolozi tijekom vremena i sami preispitali frazeološko nazivlje te su za neke nazive pronalazili jezično bolja rješenja, tj.

rješenja koja bi bolje iskazivala sadržaj tih naziva. Također, neki su se pojmovi iskristalizirali, pa se pojavila potreba za stvaranjem novih naziva. Primjerice, u frazeološkoj se literaturi *pozadinska slika* nazivala i *značenjski (semantički) talog*. Te je nazive prvi put spomenula Željka Fink u svojoj doktorskoj disertaciji *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku* (1994.). Objašnjavajući naziv *pozadinska slika*, kaže da je riječ „... o unutarnjoj slici koja motivira frazeološko značenje. To znači da leksičko značenje komponente ne odlazi unepovrat, već zajedno s drugim komponentama tvori sliku koja onda utječe na stvaranje frazeološkog značenja. Ja bih to nazvala svojevrsnim značenjskim talogom.” (Fink 1994: 72). Također, naziv *značenjski talog* spominje i kad govori o desemantizaciji frazemskih sastavnica: „Frazeološko značenje jedinica kod kojih je provedena potpuna desemantizacija a nastale su od slobodnih sveza riječi motivirano je slikom koju ta sveza ostavlja u našoj svijesti. Ta slika, svojevrsni značenjski talog, uzdiže se s nivoa pojedinačnog na nivo općeg, uopćenog stvarajući frazeološko značenje lako primjenjivo na sve ljude i predmete ili određene skupine.” (Fink 1994: 74). U svojim kasnijim radovima autorica razlikuje nazive *pozadinska slika frazema* i *semantički talog*, pri čemu je pozadinska slika samo dio semantičkoga taloga (usp. Fink Arsovski 2002: 29). Danas *značenjskim talogom* (vidi 3. sliku) smatramo ukupan motivacijski i asocijativni potencijal na kojemu počiva frazeološko značenje, a osim naziva *pozadinska slika frazema* (vidi 4. sliku), hrvatski frazeolozi upotrebljavaju nazive: *slika u pozadini frazema*, *frazemska pozadinska slika* ili *frazemska slika*.

značenjski talog	
status naziva:	naziv
definicija:	ukupan motivacijski i asocijativni potencijal na kojemu počiva frazeološko značenje svakoga pojedinog frazema
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	frazeologija
dopušteni naziv:	semantički talog
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Iako su se nazivi <i>semantički talog</i> i <i>pozadinska slika</i> izjednačavali na početku frazeoloških istraživanja u Hrvatskoj, s vremenom su se ti nazivi razjednačili i dobili zasebne definicije.	

3. slika: Obrada naziva *značenjski talog* u *Jeni*

pozadinska slika frazema

status naziva: naziv

definicija: unutarnja slika koja motivira frazeološko značenje

vrela definicije: Fink (1994.)

stranica: 72

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

dopušteni naziv: slika u pozadini frazema; frazemska pozadinska slika; frazemska slika

istovrijednica - njemački: Hintergrundbild eines Phraseologismus

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Naziv *Hintergrundbild eines Phraseologismus* nije uobičajen u njemačkome jezikoslovlju.

4. slika: Obrada naziva *pozadinska slika frazema* u *Jeni*

Godine 1980. u okviru projekta *Proučavanje hrvatskog književnog jezika* pri Zavodu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu nastao je zbornik *Iz frazeološke problematike*, u kojemu su objedinjeni radovi hrvatskih rusista o tada aktualnim frazeološkim temama. U tome je zborniku Antica Menac objavila rad o *frazeoshemama* (*O tautološkim frazeoshemama*), tj. izričajima ustaljenoga oblika i redoslijeda sastavnica čiji sastav nije stalan jer se jedna sastavnica može zamijeniti drugom sastavnicom iste vrste riječi i oblika, čime se dobivaju nizovi iste strukture. Frazeolozi su tomu tipu jedinica već osamdesetih godina prošloga stoljeća pristupali na različite načine. Jedni su ih uključivali u frazeološki sustav, a drugi ih nisu uključivali jer frazeosheme, bez obzira na to što imaju postojanu strukturu, nemaju postojan sastav. S obzirom na frazeološko značenje može se reći da se, s jedne strane, sama strukturna shema frazeologizirala i ima svoje specifično okvirno značenje, a s druge strane, sastavnice se nisu desemantizirale. Takvi su izričaji npr. *čovjek je čovjek – strah je strah – istina je istina, glupost nad glupostima – lopov nad lopovima, od sela do sela – od vrata do vrata, iz dana u dan – iz sata u sat*,²¹² *govorio ne govorio – vikao ne vikao, što bilo da bilo – što koštalo da koštalo, nov novcat – crn crncat*. Danas većina takvih jedinica ne ulazi u frazeološki fond hrvatskoga jezika, a i sam naziv *frazeoshema* više nije u aktivnoj uporabi. Ipak, posljednjih se godina pri istraživanju *frazeološke ekvivalencije*, točnije *paralelne ekvivalencije*²¹³ (frazemi kojima je zajedničko samo (približno jednako) značenje, a leksički sastav, struktura te slika djelomično su ili potpuno različiti) pojavila potreba za stvaranjem naziva koji bi označio postojanje ustaljenoga modela u frazemima više jezika. Za takvu bi frazeološku pojavnost možda najbolji naziv bio *frazeoshema*, ali on je bio opterećen činjenicom da većina izraza koji

²¹² Više o konstrukcijama s parnim prijedlozima vidi Kovačević i Matas Ivanković 2007.

²¹³ Više o tipovima istovrijednosti vidi Vidović Bolt 2019.

su u prošlosti bili objedinjeni pod tim nazivom nisu bili frazemi. Stoga je skovan naziv *frazemodel* (v. Szerszunowicz i Vidović Bolt 2014: 203, Vidović Bolt 2018: 565–566, Vidović Bolt 2019: 350). Osim što opisuje tip istovrijednih frazema u različitim jezicima (npr. frazeomodel PRAVITI + OD (IZ) + ZOONIM + ZOONIM: hrv. *praviti od (iz) buhe (muhe, komarca) slona*; lat. *Elephantum ex musca facis*, njem. *aus einer Mücke einen Elefanten machen*, fr *faire d'une mouche un éléphant*, tal. *far di una mosca un elefante*, rus. *делать из муху слона*, mađ. *szúnyogból is elefántot csinál* (Turk i Spicijarić Paškvan 2014: 5)), naziv se može primijeniti i na skupinu domaćih frazema, npr. GLAGOL KRETANJA + PRIJEDLOG + IME GROBLJA: *otići na Mirogoj, otići na Lovrinac, otići na Boninovo; otići kod sv. Ivana, otići kod sv. Vida* > ‘umrijeti’; PRIDJEV + PRIJEDLOG + IME GRADA (KVARTA) U KOJEMU JE PSIHIJATRIJSKA USTANOVA: *zreo za Vrapče, zreo za Stenjevec, zreo za Popovaču, zreo za Šibenik, zreo za Rab, zreo za Ugljan* > ‘neuravnotežen, u lošem psihičkom stanju, psihički bolestan’.

Obrada naziva *frazeshema* prikazana je na 5. slici, a obrada naziva *frazemodel* na 6. slici.

frazeshema	
status naziva: naziv	
definicija: izričaji ustaljenoga oblika i redosljeda sastavnica čiji sastav nije stalan jer se jedna sastavnica može zamijeniti drugom sastavnicom iste vrste riječi i oblika čime se dobivaju nizovi iste strukture	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: frazeologija	
nepreporučeni naziv: frazeologizirane konstrukcije, sintaksni frazeologizmi, tipološke frazeologizirane tvorbe	istovrijednica - engleski: phrase scheme
	istovrijednica - njemački: Phraseoschema
	istovrijednica - francuski: phraséo-schéma
	istovrijednica - ruski: фразеосхема
jezična odrednica: višerječni naziv	
napomena: Frazeolozi ovomu tipu jedinica pristupaju na različite načine. Jedni ih uključuju u frazeološki sustav, a drugi ih ne uključuju. Frazesheme imaju postojanu strukturu i nepostojan sastav. S obzirom na frazeološko značenje može se reći da se, s jedne strane, sama struktura shema frazeologizirala i ima svoje specifično okvirno značenje, a s druge strane, sastavnice se nisu desemantizirale. Takvi su izričaji npr. <i>čovjek je čovjek, strah je strah, istina je istina, glupost nad glupostima, lopov nad lopovima, od sela do sela, od vrata do vrata, iz dana u dan, iz sata u sat, govorio ne govorio, vikao ne vikao, što bilo da bilo, što koštalo da koštalo, nov novcat, crn crncat</i> .	

5. slika: Obrada naziva *frazeshema* u *Jeni*

frazemodel

status naziva: naziv

definicija: ustaljeni model u frazemima više jezika

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Osim što opisuje tip ekvivalentnih frazema u različitim jezicima (npr. frazeomodel PRAVITI + OD (IZ) + ZOONIM + ZOONIM: hrv. praviti od (iz) buhe (muhe, komarca) slona; lat. Elephantum ex musca facis, njem. aus einer Mücke einen Elefanten machen, franc. faire d'une mouche un éléphant, tal. far di una mosca un elefante, rus. делать из мухи слона, mađ. szúnyogból is elefántot csinál), naziv se može primijeniti i za skupinu domaćih frazema, npr. GLAGOL KRETANJA + PRIJEDLOG + IME GROBLJA: otići na Mirogoj, otići na Lovrinac, otići na Boninovo; otići kod sv. Ivana, otići kod sv. Vida > 'umrijeti'; PRIDJEV + PRIJEDLOG + IME GRADA (KVARTA) U KOJEM JE PSIHIJATRIJSKA USTANOVA: zreo za Vrapče, zreo za Stenjevec, zreo za Popovaču, zreo za Šibenik, zreo za Rab, zreo za Ugljan > 'neuravnotežen, u lošem psihičkom stanju, psihički bolestan'.

6. slika: Obrada naziva *frazemodel* u *Jeni*

5. Frazeološki dogovor – zoonimni i animalistički frazemi

Iz svega dosad rečenoga može se zaključiti da hrvatski frazeolozi brižljivo vode računa o izgrađivanju frazeološkoga nazivlja te se koriste svakom prilikom da rasprave o potrebi stvaranja novih naziva te pronađu najbolje moguće rješenje. Tijekom održavanja međunarodnoga frazeološkog znanstvenog skupa *Animalistički frazemi u slavenskim jezicima*, koji je održan 21. i 22. ožujka 2014. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, sami su frazeolozi pokrenuli pitanje kako nazvati frazeme u kojima se pojavljuju sastavnice koje su povezane sa životinjama i životinjskim svijetom. Dotad su u frazeološkoj literaturi supostojali nazivi *zoonimni frazem*, *zoonimski frazem* i *animalistički frazem*. Rezultati znanstvene rasprave koju su pokrenuli frazeolozi s obzirom na tematiku skupa izneseni su u zborniku radova *Životinje u frazeološkome ruhu*.²¹⁴ Iako su kolege onomastičari, koji su ciljano pozvani na skup, imali primjedbe na uporabu naziva *zoonim*²¹⁵, s obzirom na iskustva domaćih i inozemnih frazeologa, uglavnom slavista, koji su prisustvovali skupu, donesen je zaključak da se zadrži do tada postojeći naziv *zoonimni frazem*, ali da se pored njega prihvati i naziv *animalistički frazem*. Ta dva naziva neće biti sinonimna, nego će naziv *animalistički frazem* biti nadređen nazivu *zoonimni frazem*. Također, u izboru između naziva *zoonimni frazem* i *zoonimski frazem* s terminološkoga se stajališta preporučuje naziv *zoonimni frazem*, koji ukazuje na uključenost zoonima u sastav frazema. Kasnije su ti zaključci primijenjeni u izradi

²¹⁴ <http://animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>

²¹⁵ U hrvatskoj onomastici naziv *zoonim* označuje ime, a ne naziv životinje (usp. Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga 2008).

Rječnika hrvatskih animalističkih frazema (Vidović Bolt i dr. 2017.). Iz predgovora rječnika vidljivo je da su zoonimni frazemi oni frazemi koji za sastavnicu imaju naziv životinje (npr. *pijan kao deva*, *modni mačak*, *imati (osjetiti/osjećati) leptire u trbuhu (želudcu)*, *gegati se kao pingvin*, *musti jarca u rešeto*, *nijem kao riba*, *ići (vući se i sl.) kao puž*) ili pridjevnu izvedenicu (*imati kokošju pamet*, *mačji kašalj*, *svračje noge*), a animalistički frazemi pored zoonimnih uključuju frazeme sa zoosomatskim sastavnicama (*držati (imati) u <svojim> pandžama koga*, *što*, *otegnuti (odapeti, ohladiti, ispružiti) papke*, *lak (lagan) kao pero*) te s ostalim sastavnicama koje su povezane sa životinjskim svijetom: 1. nazivima dodataka, pribora ili mjesta karakterističnih za životinje (*staviti/stavljati brnjicu na gubicu <komu>*, *držati na uzdi koga*, *što*, *trčati kao stoka na solilo*); 2. nazivima staništa (*zakon džungle*, *osjećati se (snalaziti se itd.) kao riba u moru*, *žedan kao deva <u pustinji>*); 3. nazivima nastamba (*živjeti <kao> u brlogu*, *živjeti (odrasti/odrastati) u zlatnom kavezu*, *dirnuti/dirati (taknuti) u osinjak <čega>*, *Augijeve štale*); 4. nazivima za tijelo uginule životinje (*smrdjeti (zaudarati) kao strvina*); 5. nazivi životinjskih proizvoda koji ne zahtijevaju preradu (*kao pčele (pčela) na med*, *ne fali (ne manjka, ne nedostaje) <ni> ptičjega mlijeka <komu; gdje>*); 6. glagolima kod kojih je primarno značenje povezano sa životinjama (*gegati se kao pingvin*, *glodati golu kost*, *lajati na mjesec (zvijezde)*, *i bika bi pomuzao tko*) i 7. onomatopejskim sastavnicama (*<to> <već> i ptice <na krovu (grani)> znaju (cvrkuću, pjevaju)*, *gugutati kao golubovi*, *skviči tko kao prase kad ga kolju*, *bilo je piju-piju komu*). Obrada naziva *animalistički frazem* prikazana je na 7. slici, a obrada naziva *zoonimni frazem* na 8. slici.

animalistički frazem	
status naziva: naziv	
definicija: frazem koji za sastavnicu ima naziv životinje ili njegove pridjevne izvedenice, dio životinjskoga tijela ili ostale sastavnice povezane s životinjskim svijetom	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: frazeologija	
podređeni pojam: zoonimni frazem	
<div> <div>Istovrijednica - njemački: Phraseologismus mit animalistischer Lexik</div> <div>Istovrijednica - ruski: анималистический фразеологизм; анималистическая фразеологическая единица</div> <div>jezična odrednica: višerječni naziv</div> </div>	
<p>napomena: Takvi su frazemi npr. <i>krava muzara</i>, <i>i bika bi pomuzao tko</i>, <i>imati zmijski jezik</i>, <i>dignuti/dizali rep</i>, <i>staviti/stavljati brnjicu na gubicu</i>, <i>Augijeve štale</i>, <i>tri dana jahanja</i>, <i>ne fali (ne manjka, ne nedostaje) ptičjega mlijeka</i>, <i>zimski san</i>. Ostale su sastavnice koje se odnose na životinjski svijet: 1. nazivi predmeta ili mjesta karakterističnih za životinje (BRNJICA, UZDA; POJILO, SOLILO); 2. nazivi staništa (DŽUNGLA, MORE, PUSTINJA); 3. nazivi nastamba (BRLOG, KAVEZ, OSINJAK, ŠTALA); 4. nazivi životinjskih proizvoda koji ne zahtijevaju preradu (MED, MLIJEKO); 5. glagoli kod kojih je primarno značenje povezano sa životinjama (CVRKUTATI, GEGATI SE, GLODATI, GOJITI, POMUSTI) i 6. onomatopejske sastavnice (PIJU-PIJU).</p>	

7. slika: Obrada naziva *animalistički frazem* u *Jeni*

zoonimni frazem

status naziva: naziv

definicija: frazem koji za sastavnicu ima naziv životinje

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

istovrijednica - engleski: zoonimic idiom

istovrijednica - njemački: Tierphraseologismus

istovrijednica - francuski: phraseème zoonimique

istovrijednica - ruski: зоонимический фразеологизм, зоонимическая фразеологическая единица

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Takvi su frazemi npr: *pijan kao deva*, *modni mačak*, *imati (osjetiti/osjećati) leptire u trbuhu (želucu)*, *gegati se kao pingvin*, *musti jarca u rešet*, *nijem kao riba*, *ići (vući se i sl.) kao puž*. Zoonimni frazemi u širem su smislu dio animalističke frazeologije.

8. slika: Obrada naziva zoonimni frazem u *Jeni*

6. Otvorena pitanja – pomicanje donje granice frazema

Pri izradi frazeoloških rječnika, frazeolozi obrađuju veliki fond frazema i pri obradi frazeološke građe susreću se i s novim terminološkim izazovima. Od utemeljena frazeologije kao samostalne jezikoslovne discipline prema opsegu frazemi se dijele na *frazeme fonetske riječi*, *frazemske sveze riječi* i *frazemske rečenice*,²¹⁶ ali u novije se doba na temelju rječničkoga zapisa može se govoriti i o postojanju četvrtoga frazeološkoga tipa koji nazivamo *frazemskim polusloženicama*²¹⁷, tj. frazema koji se sastoje od dviju punoznačnica povezanih spojnicom, npr. *žena-zmaj*, *zbrda-zdola*, *pik-zibner*, *rekla-kazala*, *tata-mata*, *danas-sutra*, *fiks-ideja*, *hoćeš-nećeš*, *rak-rana*, *zakukuljeno-zamumuljeno*, *party-životinja*, *techno-vjeverica*, *cakum-pakum*...

Naime, u prikazu *Hrvatskoga frazeološkoga rječnika* iz 2003. godine Branka Tafra naglasila je potrebu sustavnoga rješavanja toga problema (Tafra 2005.), s kojim su se susretali autori svih jednojezičnih i dvojezičnih frazeoloških rječnika pristupajući mu na različite načine. Josip Matešić je u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1982.), držeći se čvrsto svoje definicije frazema, sve frazemske polusloženice riješio veoma sustavno i konstruirao frazemske natuknice kao dvorječne jedinice (između sastavnica je bjelina), ali primjeri iz književnosti koje navodi često ga demantiraju jer su zapisani sa spojnicom. Dakle, vidimo da

²¹⁶ Više o inačicama tih naziva vidi potpoglavlje 3.

²¹⁷ Naziv frazemska polusloženica skovan je za potrebe rada *Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno)* (Kovačević i Ramadanović 2013.).

je Matešić još 1982. godine razmišljao o statusu takvih frazema, da je problem riješio frazeološki dosljedno i da mu je problem postojeća pravopisna tradicija, a ne frazeološka činjenica. Poslije dvadesetak godina frazeološki su rječnici te jedinice počeli uključivati u frazeološki sustav i u njima se one navode kao formalne polusloženice kojima je frazemska natuknica jednaka nadnatuknici. Svjesni postojanja pravopisno-frazeološkoga problema, autori rječnika to ističu u predgovorima. Tako u uvodnome poglavlju prvoga jednojezičnog *Hrvatskog frazeološkog rječnika* (Menac, Fink Arsovski i Venturin 2003: 11–12) autori postavljaju pitanje jesu li takve jedinice sveze riječi ili leksemi te donose zaključak da takve jedinice, zbog svoje dvonaglasnosti i desemantiziranosti, uistinu jesu frazemi.²¹⁸ Također i u knjizi *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima* iz 2011. godine Mira Menac-Mihalić i Antica Menac objašnjavaju da će polusloženice kod kojih se cijela natuknica podudara s nadnatuknicom obraditi kao frazeološke jedinice iako su svjesne činjenice da s formalnoga gledišta to mogu biti i leksemi.²¹⁹ Jedini rječnik koji je polusloženicama dao status frazeološkoga tipa prema opsegu dvojezični je *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* iz 2011. godine i time ih je legitimno stavio pod frazeološko okrilje i uključio u definiciju frazema.²²⁰ Ostaje otvoreno pitanje treba li frazemske *polusloženice* izolirati kao zasebnu opsegovnu kategoriju ili su to jedinice koje prema formalnome kriteriju možemo svrstati u jedinice minimalne kategorije jer im prema prototipnoj frazeološkoj definiciji nešto nedostaje – prototipna frazemska višerječnost. Kad govorimo o slučajevima koji se nalaze na donjoj granici frazema, ne možemo zaobići ni *frazeme fonetske riječi*, koji su formalno višerječni, ali se izgovaraju kao jedna naglasna cjelina (npr. *od šuba, za dlaku* [promašiti, izbjeći, pobijediti itd.], *od oka* [mjeriti, procijeniti itd.], *s nogu* [popiti što, pojesti što itd.]). Posljednjih godina frazeolozi pokušavaju sam naziv *frazem fonetska riječ* zamijeniti nazivom *minimalni frazem*²²¹, koji bi osim frazema fonetskih riječi obuhvatio i one frazeme koji se ne mogu smatrati fonetskim riječima (npr. *kao u snu, ni za boga, ni za glavu, neki bog, ispod ruke* [kupiti, prodati itd.], *pod mus, uvrh glave, iz inata*). Međutim, tu frazeološki, ali i terminološki problemi ne

²¹⁸ „S pravopisnoga i frazeološkoga gledišta moglo bi se raspravljati o tome, treba li smatrati leksemima ili svezama riječi (a o tome ovisi mogu li se smatrati i frazemima) jedinice kao *amo-tamo, kakav-takav, zbrda-zdola, danas-sutra*. One su se u razna vremena i u raznim pravopisima različito bilježile, pa se mogu i različito razvrstavati. Mi smo im pristupili kao frazeološki prihvatljivima, imajući na umu ponajprije njihovu dvonaglasnost, a zatim i njihovu pretežnu desemantiziranost.” (Menac, Fink Arsovski i Venturin 2003: 11–12).

²¹⁹ „Donose se i frazemi koji bi se s formalnoga gledišta mogli smatrati leksemima jer su polusloženice, pisane crticom, te se cijela natuknica podudara s nadnatuknicom AJN-CVAJ *ajn-cvaj*, KADLI-TADLI *kadli-tadli*, KAKO-TAKO *kako-tako*.” (Menac-Mihalić i Menac 2012: 38).

²²⁰ „Četvrti oblik u kojem se frazem pojavljuje jest polusloženica: *brže-bolje, zbrda-zdola* (...)” (Menac i dr. 2011: 8).

²²¹ Iako je taj naziv upotrebljavao i Matešić, on danas podrazumijeva drukčiji sadržaj.

staju, jer frazeolozi trebaju u budućnosti provesti istraživanja i očitovati se o statusu *frazemskih sraslica*²²² ili tzv. *jednorječnih frazema* (usp. Barčot 2017.) koji polako, ali sigurno dobivaju frazeološki status u mnogim europskim frazeologijama. Svi navedeni granični slučajevi ukazuju na to da je proces izgradnje frazeološkoga nazivlja nezavršen, da je taj proces duboko povezan s predmetom istraživanja te da se svaki daljnji korak mora pomno predvidjeti i analizirati posebice s obzirom na to da bi pomicanje granica potencijalno moglo dovesti do preispitivanja definicije frazema. Stoga ne bi trebalo brzati sa zaključcima. Obrada naziva *frazemska polusloženica* prikazana je na 9. slici, a obrada naziva *frazemska sraslica* na 10. slici.

frazemska polusloženica	
status naziva: naziv	
definicija: frazem koji se sastoji od dviju punoznačnica odvojenih spojnicom	
vrela definicije: Kovačević i Ramadanović (2013.)	
stranica: 272	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: frazeologija	
dopušteni naziv: frazem-polusloženica	jezična odrednica: višerječni naziv
nepreporučeni naziv: frazem polusloženica	
napomena: Takvi su frazemi npr. žena-zmaj, zbrda-zdola, plik-zibner, rekla-kazala, tata-mata, danas-sutra, films-ideje, hoćeš-nećeš, rak-rana, zakukuljeno-zamumujeno, party-životinja, techno-vjeverica, cakum-pakum ...	

9. slika: Obrada naziva *frazemska polusloženica* u *Jeni*

²²² *Frazemske sraslice* nastale su od višerječnih frazema i s njima supostojе. Njihovo podrijetlo vidi se u supostojanju više tvorbenih osnova. Tvorbene sastavnice takvih frazema zbog svoje su okamenjenosti podložne srastanju, a nova jedinica ima jedan naglasak (*budibogsnama*, *akobogda*, *bogtepitaj*, *dozlaboga*, *nizaboga*, *kvragu*, *žalibože*). Frazeološki rječnici takve jedinice zbog formalnoga kriterija višerječnosti redovito isključuju iz frazeološkoga fonda, iako one postoje na rubu frazeološkoga sustava, a njihovo je značenje i dalje frazeološko. U hrvatskome jezikoslovlju naziv *frazemska sraslica* upotrebljava Stjepan Babić u knjizi *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku* (Babić 2002: 565) i upotrebljava ga u formalnome tvorbenom opisu jedinica koje su nastale tvorbenim postupkom srastanja, a po svojemu su podrijetlu frazemi.

frazemska sraslica

status naziva: naziv

definicija: frazem kod kojega je kriterij frazemske višerječnosti dokinut tvorbenim postupkom srastanja

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

dopušteni naziv: jednorječni frazem

istovrijednica - njemački: phraseologische Verschmelzung

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: Frazemske sraslice nastale su od višerječnih frazema i s njima paralelno supostoje. Njihovo podrijetlo vidi se u supostojanju više tvorbenih osnova. Tvorbene sastavnice takvih frazema zbog svoje su okamenjenosti podložne srastanju, a nova jedinica ima jedan naglasak (*budibogsnama, akobogda, bogtepitaj, dozlaboga, nizaboga, kvragu, žalibože*). Frazeološki rječnici takve jedinice zbog formalnoga kriterija višerječnosti redovito isključuju iz frazeološkoga fonda iako one postoje na rubu frazeološkoga sustava, a njihovo je značenje i dalje frazeološko. U hrvatskome jezikoslovlju naziv *frazemska sraslica* upotrebljava Stjepan Babić u knjizi *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku* (Babić 2002: 565) u formalnome tvorbenom opisu jedinica koje su nastale tvorbenim postupkom srastanja, a po svojem su podrijetlu frazemi.

10. slika: Obrada naziva *frazemska sraslica* u *Jeni*

6. Zaključak

Rad na izgrađivanju nazivlja zadatak je svake jezikoslovne discipline, pa tako i hrvatske frazeologije. Cilj ovoga rada bio je prikazati suvremena terminološka rješenja te objasniti načine i razloge nastanka nekih naziva koji su uključeni u projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*. U tome je projektu na jednome mjestu doneseno tekuće frazeološko nazivlje, pri čemu se posebna pozornost posvećivala definiranju onih pojmova koji do sada nisu uopće ili nisu dovoljno precizno definirani u frazeološkoj literaturi. Vrijedan doprinos u obradi svakako su napomene kojima se nazivi smještaju u odgovarajući povijesnofrazeološki i jezični kontekst s brojnim opimjerenjima. Obradeni su nazivi uglavnom višerječni i pri njihovoj su obradi poštovana terminološka načela i standardnojezična norma. Rezultati toga terminološkog usustavljivanja prikazuju trenutačno stanje u hrvatskoj frazeologiji i ostavljaju se na daljnju prosudbu struke.

Literatura

Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Barčot, Branka. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimna frazeologija*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Brozović Rončević, Dunja; Čilaš Šimpraga, Ankica. 2008. Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja). *Folia onomastica Croatica* 17. 37–58.

Fink, Željka. 1994. *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 225 str.

Fink-Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF press. Zagreb.

Hansen, Renate i dr. 1988. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Nakladni zavod MH – Verlag Otto Sagner. Zagreb – München.

Hrnjak, Anita. 2017. *Frazeologija u rodnome okviru. Rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. Knjigra. Zagreb.

Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Kovačević, Barbara; Matas Ivanković, Ivana. 2007. Parni prijedlozi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33/1. 245–261.

Kovačević, Barbara; Ramadanović, Ermina. 2013. Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1. 271–291.

Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Melvinger, Jasna. 1989. *Leksikologija* (poglavlje: *Frazeologija*). Pedagoški fakultet. Osijek. 84–117.

Menac, Antica. 1970/1971. O strukturi frazeologizama. *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 18/1. 1–4.

Menac, Antica. 1972: Svoje i posuđeno u frazeologiji. *Strani jezici* 1/1. 9–18.

Menac, Antica. 1978. Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije. *Filologija* 8. 219–226.

Menac, Antica. 1980. O tautološkim frazeoshemama. *Iz frazeološke problematike*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb. 161–168.

Menac, Antica. 1994. Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika. *Filologija* 30–31. 161–168.

Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Knjigra. Zagreb.

Menac, Antica; Fink Arsovski, Željka; Mironova Blažina, Irina; Venturin, Radomir. 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik : kazalo hrvatskih i ruskih frazema* = *Хорватско-русский фразеологический словарь*. Knjigra. Zagreb.

Menac, Antica; Fink Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Szerszunowicz, Joanna; Vidović Bolt, Ivana. 2014. Kulturowe znaczenie komponentu frazeologizmu a jego międzyjęzykowa ekwiwalencja. *Białostockie Archiwum Językowe* 14, 195–216.

Šanskij, Nikolaj Maksimovič. 1985 = Шанский, Николай Максимович. 1985. *В мире слов*. Просвещение. Москва.

Tafra, Branka. 2005. Frazeološki izazovi. *Jezik* 53/2. 48–61.

Turk, Marija. 2013. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi : Prilog lingvistici jezičnih dodira*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Zagreb.

Turk, Marija; Opašić, Maja. 2008. Supostavna raščlamba frazema. *Fluminensia* 20/1. 19–31.

Turk, Marija; Spicijarić Paškvan, Nina. 2014. Kontrastivna raščlamba kao postupak otkrivanja podrijetla frazema (na primjeru frazema sa zoonimskom sastavnicom). *Animalistički frazemi u slavenskim jezicima*. Ur. Vidović Bolt, Ivana. FF-press. Zagreb. 1–14. [http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Turk_Spicijaric%20za%20WEB%20\(1\).pdf](http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Turk_Spicijaric%20za%20WEB%20(1).pdf) (pristupljeno 6. listopada 2020.).

Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Vidović Bolt, Ivana. 2014. Životinja kao (ne)inteligentan čovjekov prijatelj. *Animalistički frazemi u slavenskim jezicima*. Ur. Vidović Bolt, Ivana. FF-press. Zagreb. 1–12. http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Vidovic_Bolt%20za%20WEB.pdf (pristupljeno 6. listopada 2020.).

Vidović Bolt, Ivana. 2018. Frazemska ekvivalencija u teoriji i praksi. *Zbornik radova Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014. Drugi svezak*. Ur. Botica, Stipe; Nikolić, Davor; Tomašić, Josipa; Vidović Bolt, Ivana. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 1201–1209.

Vidović Bolt, Ivana. 2019. Frazemi – prevoditeljski kamen spoticanja. *Slavofraz 2018: Frazeologija, učenje i poučavanje*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 345–360.

Vinogradov, Viktor Vladimirovič. 1972 = Виноградов, Віктор Владімірович. 1972. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Высшая школа. Москва.

Lana Hudeček
Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
lhudecek@ihjj.hr
mmihalj@ihjj.hr

PROFESIJSKI NAZIVI U *JENI*²²³

1. Uvod

Profesijski nazivi podskup su mocijskih naziva. Profesijski su nazivi imenice ili višerječne sveze. U ovome poglavlju pridjev *mocijski* i odgovarajuću imenicu *mocija* definiramo u širem smislu kao vezu između imenica ili sveza koje se međusobno razlikuju u rodu te označuju pripadnike različitoga spola, a u svemu drugom imaju isto značenje. Budući da se često postavlja pitanje pripadanja profesijskih naziva stručnomu i znanstvenomu nazivlju te posebno pripadanja ženskih profesijskih naziva stručnomu nazivlju, i pri obradi *Jene* trebali smo odgovoriti na to pitanje. Stoga ovdje djelomično prenosimo istraživanje provedeno u radu *Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji* (Hudeček i Mihaljević 2019.) te rezultate toga istraživanja primjenjujemo na *Jenu*.

Polazne su hipoteze u provedenome istraživanju bile:

1. Profesijski nazivi (jednorječni i višerječni) pripadaju stručnomu i znanstvenomu nazivlju te bi se trebali nalaziti i u terminološkim rječnicima.
2. Korpusna pretraga pokazuje da obrada muškoga i ženskoga profesijskoga naziva ne bi trebala biti istovjetna.

Dodatna je hipoteza:

3. Muški i ženski profesijski nazivi (i ostali mocijski parnjaci) ne razlikuje se samo po elementu muško/žensko, odnosno između njih ne postoji uvijek potpuni paralelizam značenja.

U e-rječnicima i terminološkim bazama ne postoji problem uštede prostora te bi, ako se druga hipoteza pokaže točnom, muški i ženski profesijski nazivi trebali u e-rječnicima imati zasebne leksikografske obrade. Pokaže li se točnom dodatna hipoteza, muški i ženski profesijski nazivi

²²³ Ovo se poglavlje djelomično temelji na radu Hudeček i Mihaljević 2019.

ne bi u svim slučajevima trebali imati ni posve usporedna značenja, odnosno značenja koja se razlikuju samo po elementu muško/žensko.

Ako profesijski nazivi pripadaju nazivlju pojedine struke, očekivali bismo da se u terminološkim rječnicima i bazama podataka pojedine struke nalaze i ti nazivi. Međutim, u terminološkim rječnicima, leksikonima i enciklopedijama profesijski se nazivi ne donose sustavno. Uvidom u nekoliko tiskanih terminoloških rječnika može se zaključiti i da se gotovo beziznimno navodi samo muški profesijski parnjak (jedina iznimka koju smo pronašli natuknica je *vojnkinja* u prijevodnome englesko-hrvatskom i hrvatsko-engleskom *Rječniku vojnih izraza*). Muški se profesijski nazivi redovito definiraju kao *osoba* ili hiperonimom *stručnjak*, *inženjer* itd.

Primjerice, u *Pravnome leksikonu* (Pezo 2007.) nema natuknice *pravnik* iako se u njemu nalaze neki profesijski nazivi, isključivo muškoga roda, npr. *odvjetnik*, *državni tajnik*, *sudski ovršitelj*, *sudski vikar*, *sudski vještak* itd.). Imenica *sudac* definirana je kao 'osoba izabrana ili postavljena da obnaša sudbenu dužnost', a u tome se leksikonu nalaze i višerječne natuknice poput *sudac izvjestitelj* 'član vijeća višega suda ovlašten da...', *sudac za izvršenje kazne* 'sudac županijskoga suda zadužen za...', *sudac pojedinac* 'sudac koji je ovlašten...' *sudac za maloljetnike* 'sudac nadležan za...'. Natuknice *sutkinja* ni višerječnih naziva koji uključuju tu riječ u *Pravnome leksikonu* nema. Ni u slovenskome *Pravnom terminološkom slovaru* (Dugar i dr. 2018.) ne donose se ženski profesijski parnjaci (pa imamo samo natuknice *odvetnik*, *porotnik* itd.), pa u njemu npr. nalazimo samo natuknicu *pravnik* 'osoba z zaključeno univerzitetno pravno izobrazbo, ki lahko opravlja različne tipične poklice, npr. sodnik, odvetnik, državni tožilec'. Prijevodni englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski *Rječnik vojnih izraza* ima natuknice *vojnik* (na engleskoj strani: *soldier*, *military man*, *military person*, *serviceman*) i *vojnkinja* (*woman soldier*, *female soldier*, *servicewoman*), ali samo *mornar*, *dočasnik*, *časnik*, *general*, *general-bojnik*, *general-pukovnik* itd. Samo muški profesijski nazivi (također nesustavno) donose se, primjerice, i u *Agronomskome rječniku* (*agronom*, *agrotehničar*, *ratar*) (Ritz 1996.) i u *Tehničkom rječniku brodogradnje, strojarstva* (*strojar*, *brodograđevni inženjer*) (Bartolić 1996.), a *Sportski leksikon* (Flander 1984.) u pravilu nema nazive kojima se označuje osoba koja se bavi određenim sportom, npr. nema natuknica *odbojkaš*, *košarkaš*, *nogometaš*, ali (također iznimno i rijetko) ima pokoji profesijski naziv, npr. *branič*, također samo muški, definiran hiperonimom 'igrač u sp. igrama koji...'.

Mihaljević i Štebih Golub (2010: 197–198) pišu da u Kiševu rječniku (Kiš 2000.) ima samo *operator* – *operater*, *poslužitelj računala*, *poslužitelj računalnoga sustava*; *programmer* – *programer*, *hacker* – *haker*, a ne navodi se mocijski parnjak te zaključuju: „Budući da se od

navedenih imenica mogu izvesti odgovarajući ženski mocijski parnjaci, bilo bi dobro da se i taj podatak nalazi u rječniku, pogotovo kod imenica koje označuju nazive zanimanja (*programerka/operaterka/poslužiteljica*)”.

I drugi terminološki rječnici i leksikoni (neki od njih uključeni su u *Hrvatski terminološki portal*) navode pokoji profesijski naziv, nesustavno i razmjerno rijetko, i to samo u muškome rodu, npr. *Lexicon Silvestre 1. dio* navodi natuknice *šumar, diplomirani šumar, revirni šumar* i donosi samo istovrijednice na nekoliko jezika, *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja* (Ritgasser i Kolenić 2012.) ima natuknicu *jezikoslovac*, nema natuknicu *jezikoslovka* i donosi samo istovrijednicu na njemačkome.

Pri pretraživanju e-izvora (*Strune* te rječnika i glosara s *Hrvatskoga terminološkog portala*) pokazuje se da se poseban problem pojavljuje u područjima i strukama (primjerice poslovno upravljanje, financije, promet, održivi razvoj) koje imaju razvijenu zakonsku regulativu, odnosno propise i zakone u kojima se donose neki profesijski, pa i ostali mocijski nazivi i njihove definicije dane s pravnoga aspekta. U rječnicima tih struka muške su profesijske imenice često definirane onako kao u zakonodavstvu određenoga područja, kao ‘fizička ili pravna osoba...’, ali se pritom ne uzima u obzir da postoje konteksti u kojima naziv – imenica muškoga roda – označuje funkciju ili naslov ili, kao u ovome slučaju, pravni status koji osoba ima, i koji je uvijek u muškome rodu, i konteksti (koji također pripadaju znanstvenomu stilu, odnosno nazivlju određenoga područja) u kojima je potrebno profesijske nazive razlikovati s obzirom na spol označene osobe. Smatramo da bi u e-rječniku struke kojoj primarno pripadaju takve natuknice trebale imati i drugo značenje, značenje ‘osoba ili muškarac...’ te da bi trebalo navoditi i ženski mocijski parnjak koji bi bio parnjak muškome u tome značenju. U skladu s tim teorijski bi čisto rješenje bilo da se u terminološkome rječniku određenoga područja uz profesijski naziv muškoga roda, gdje je to primjenjivo, razlikuju značenja 1. ‘funkcija, naslov, pravi status...’ 2. ‘osoba bez obzira na spol ili muškarac...’, a profesijski naziv ženskoga roda ima značenje koje je u suodnosu s 2. značenjem imenice muškoga roda ‘žena ...’. Ako se takvo rješenje iz kojega razloga smatra terminografski nepraktičnim, odnosno ako se smatra da osim terminografske korektnosti razdvajanje značenja uz muški mocijski parnjak ne daje korisniku praktično upotrebljivu informaciju, može se odlučiti i da se navodi samo prvo značenje, ali to svejedno ne treba biti razlogom da se u terminološkim rječnicima i bazama ne navode i ženski mocijski parnjaci profesijskih imenica. Ipak smatramo da bi rješenje prema kojemu se u nekim strukama kod muškoga profesijskog naziva razlikuje 1. funkcija, naslov, pravni status 2. osoba u nekim bi strukama bilo nužno, npr. u vojnome nazivlju razlikovanje čina od osobe.

Specifičan se problem pojavljuje, zrcalno, i pri definiranju profesijskih naziva u pravu koji nisu u prvome redu pravni nazivi, nego primarno pripadaju kojoj drugoj struci (npr. *brodograditelj* je u *Struni* u pravnome nazivlju definiran kao 'fizička ili pravna osoba ovlaštena za gradnju ili popravak brodova', *brodar* u *Pravnome leksikonu* kao 'fizička ili pravna osoba koja je posjednik vlastitoga ili tuđega broda i nositelj plovidbenoga pothvata', *brodovlasnik* kao 'fizička ili pravna osoba kojoj pripada pravo vlasništva nad brodom, vlasnik broda'). S obzirom na to da se takvi nazivi pojavljuju u pravnim tekstovima, u prvome redu u zakonima i propisima, u pravu ne postoji potreba za ženskim mocijskim parnjakom, ali ona svakako postoji u broderskome nazivlju.²²⁴ Međutim, nazive *brodovlasnica* i *brodarica* ne bilježi ni *Struna*, nego u području *Hrvatsko pomorsko nazivlje – tradicija i suvremena kretanja* navodi samo naziv *brodar* 'fizička ili pravna osoba koja je kao posjednik broda nositelj plovidbenoga pothvata'.

Pitanje je kako takvim nazivima pristupiti u terminološkome rječniku. Gornji primjer otvara i pitanje gdje, odnosno u nazivlju kojega područja, treba donositi profesijski naziv za žensku osobu jer u području prava, kao u ovome slučaju, profesijski nazivi koji su u njemu sekundarni nazivi (primarni su profesijski nazivi koje se odnose na pravnu profesiju) i koje se u tome području pojavljuju samo zbog toga što obuhvaća sva područja uređena zakonom i ne bi trebale imati drugu definiciju nego pravnu. U zakonskome tekstu nema potreba za ženskim mocijskim parnjakom, pa tako ni za profesijskim nazivom koji označuje žensku osobu.

Profesijski nazivi koji su u prvome redu pravni nazivi trebali bi se u terminološkoj bazi ili rječniku pojavljivati i kao profesijski naziv kojim se označuje osoba bez obzira na spol i muškarac (npr. u slučaju prava: *pravnik*, *odvjetnik*, *tužitelj*, *porotnik*...) i kao profesijski naziv kojim se označuje žena (*pravnica*, *tužiteljica*, *porotnica*...). Isto vrijedi i za ostale mocijske nazive koji se pojavljuju (i) u pravnome, financijskome ili poslovnoupravnome području, poput *poslodavac*, *posrednik*, *izravni sudionik*, *posredni sudionik*, *naručitelj*, *ulagač/investitor*.

Navedeni primjeri pokazuju i da se unutar nekih struka mogu pojaviti i sekundarne profesijske imenice (profesijske imenice koje primarno pripadaju kojoj drugoj struci) te da u nekim strukama (pravu, a onda, preslikano, i u strukama u kojima se profesijske imenice pojavljuju samo u njihovim pravnim aktima) nema potrebe za navođenjem ženskih profesijskih imenica. Ona postoji u strukama u kojima je riječ o primarnim profesijskim nazivima, onim nazivima koji se odnose na tu struku i stručnjake koji se njima bave. Pokazuje se i da muški profesijski

²²⁴ O uporabi mocijskih parnjaka u administrativnome stilu (zakonskome tekstu) vidi u Hudeček i Mihaljević 2014.

nazivi katkad imaju različitu obradu, tj. obradu koja se ne razlikuje samo u elementu muško/žensko, od ženskih profesijskih naziva. Katkad isti naziv muškoga roda može imati više značenja od kojih je samo jedno profesijsko. Imenica muškoga roda može označavati 1. funkciju, naslov, pravni status, organizaciju, čin; 2. osobu 3. mušku osobu. Samo u drugome i trećemu značenju možemo govoriti o tome da je riječ o profesijskome nazivu. Odgovarajuća imenica ženskoga roda preuzima samo značenje osobe. Nakon istraživanja iscrpnije opisanoga u radu *Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji* (Hudeček i Mihaljević 2019.), može se zaključiti:

1. Provedena analiza pokazuje da se profesijski nazivi ne navode sustavno u terminološkim rječnicima i bazama podataka. Poneki rječnici navode muške profesijske nazive, i to nedosljedno. Objasnidbeni terminološki rječnici često muški profesijski naziv definiraju kao *osoba koja xx*. To upućuje na to da stručnjaci samo muški profesijski naziv smatraju dijelom nazivlja, a definicija koja počinje riječju *osoba* upućuje na to da se takav naziv odnosi i na žene i na muškarce. U tome bi slučaju ženski profesijski naziv pripadao samo općemu jeziku i možda njegovu administrativnomu stilu. Iako muški profesijski naziv ima šire značenje te se uvijek odnosi na osobe obaju spolova, a njime se označuje radno mjesto, stupanj, čin, funkcija itd., ipak smatramo da bi i ženski profesijski naziv svoje mjesto trebao naći i u terminološkim rječnicima, a posebno e-rječnicima i bazama jer u njima više nema potrebe za štednjom prostora.

2. Korpusna pretraga koja je provedena pri obradi svake natuknice u *Mrežniku*, a rezultati su vidljivi na primjeru obrađenih natuknica *arhitekt* i *arhitektica*, pokazuje da obrada muške i ženske profesijske imenice ne bi trebala biti istovjetna čak i kad su značenja usporedna.

3. Korpusna je pretraga potvrdila i treću, dodatnu, hipotezu da značenja muških i ženskih profesijskih naziva, odnosno imenica i sveza nisu uvijek usporedna.

2. Profesijski nazivi u *Struni*

Pri analizi nazivlja u *Bazi hrvatskoga strukovnog nazivlja – Struni* utvrdile smo da većina struka uopće ne donosi profesijsko nazivlje. Ipak se u *Struni* mogu naći potvrde za neke profesijske nazive, npr. *doktor stomatologije*, *fizičar*, *liječnik*, *orofacijalni genetičar*, *pilot*, *protetičar*, *zubni tehničar*. Uz natuknicu *doktor stomatologije* navodi se da su dopušteni nazivi *doktor dentalne medicine* i *stomatolog*, nepreporučeni naziv *zubni liječnik*, a žargonizam *zubar*.

Pretraga naziva *fizičar* u *Struni* prikazana je na 1. slici. Naziv *fizičar* obrađen je na 2. slici. Naziv *fizičarka* jedini je ženski mocijski parnjak koji se nalazi u *Struni* (vidi 3. sliku).

1. slika: Pretraga naziva *fizičar* u *Struni*

fizičar <small>im, m, jd.</small>	
definicija	muška osoba koja je završila sveučilišni diplomski, poslijediplomski ili doktorski studij fizike te je osposobljena za profesionalno bavljenje eksperimentalnim ili teorijskim znanstvenim istraživanjima, primjenom, razvojem ili nastavnim radom u području fizike
istovrijednice	engleski: physicist
razredba	polje: fizika grana: opća i klasična fizika projekt: Izgradnja, odabir i usuglašavanje hrvatskoga nazivlja u fizici

2. slika: Obrada naziva *fizičar* u *Struni*

fizičarka <small>im. ž. jd.</small>	
definicija	ženska osoba koja je završila sveučilišni diplomski, poslijediplomski ili doktorski studij fizike te je osposobljena za profesionalno bavljenje eksperimentalnim ili teorijskim znanstvenim istraživanjima, primjenom, razvojem ili nastavnim radom u području fizike
istovrijednice	engleski: physicist francuski: physicienne
razredba	polje: fizika grana: opća i klasična fizika projekt: Izgradnja, odabir i usuglašavanje hrvatskoga nazivlja u fizici

3. slika: Obrada naziva *fizičarka* u *Struni*

Iako smatramo navođenje obaju mocijskih parnjaka profesijskih imenica iznimno pozitivnim, nedostatak je gornje obrade što je *fizičar* definiran samo kao muška osoba iako (posebno u množini) može označavati i osobu bez obzira na spol (npr. u imenu *Društvo matematičara i fizičara*). Muški mocijski parnjaci koji se donose u *Jeni* definirani su kao *osoba*.

3. Profesijski nazivi u *Jeni*

U *Jeni* se donose ove profesijske imenice: *antroponomastičar* – *antroponomastičarka*, *autor* – *autorica*, *dvojezični govornik* – *dvojezična govornica*, *frazeolog* – *frazeologinja*, *govornik* – *govornica*, *hidronomastičar* – *hidronomastičarka*, *hodonomastičar* – *hodonomastičarka*, *horonomastičar* – *horonomastičarka*, *jezikoslovac* – *jezikoslovka*, (*lingvist* – *lingvistica*), *krematonomastičar* – *krematonomastičarka*, *leksikograf* – *leksikografkinja*, *leksikolog* – *leksikologinja*, *ojkonomastičar* – *ojkonomastičarka*, *onomastičar* – *onomastičarka*, *oronomastičar* – *oronomastičarka*, *pragmalingvist* – *pragmalingvistica*, *sintaktičar* – *sintaktičarka*, *toponomastičar* – *toponomastičarka*, *urbonomastičar* – *urbonomastičarka* itd.

Osim profesijskih naziva u *Jeni* se nalazi i nekoliko primjera drugih muško-ženskih parova, npr. *imenjak* – *imenjakinja*, *nositelj imena* – *nositeljica imena*, *prezimenjak* – *prezimenjakinja*.

Uz sve se profesijske nazive nalazi i napomena u kojoj se objašnjava uporaba muškoga i ženskoga mocijskog parnjaka (vidi 4. sliku).

jezikoslovac

status naziva: naziv

definicija: osoba koja je završila diplomski ili doktorski studij kojega jezikoslovnog smjera i profesionalno se bavi proučavanjem jezika

projekt: jezikoslovije

potpodručje: temeljno jezikoslovno nazivlje

istovrijednica - engleski: linguist

istovrijednica - njemački: Sprachwissenschaftler, Linguist

istovrijednica - francuski: linguiste

istovrijednica - ruski: лингвист, языковед

istovrijednica - švedski: språkvetare, lingvist

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=329420

napomena: Naziv *jezikoslovac* i *lingvist* u općemu značenju i u množini mogu se odnositi i na mušku i na žensku osobu. Uz ime ženske osobe navodi se naziv *jezikoslovka* ili *lingvistica*.

4. slika: Obrada naziva *jezikoslovac* u *Jeni*

Uz tu se tipsku napomenu može nalaziti i napomena svojstvena određenoj natuknici (vidi 5. sliku).

antroponomastičarka

status naziva: naziv

definicija: ženska osoba koja se bavi antroponomastikom

projekt: jezikoslovije

potpodručje: onomastika

istovrijednica - engleski: anthroponomast

istovrijednica - njemački: Personennamenforscherin, Anthroponomastikerin

istovrijednica - francuski: anthroponomaste

istovrijednica - ruski: антропонимистка

istovrijednica - švedski: kvinnlig personnamnsforskare

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

poveznica: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=329420

napomena: Naziv *antroponomastičar* u općemu značenju te u množini može se odnositi i na mušku i na žensku osobu. Uz ime ženske osobe navodi se naziv *antroponomastičarka*. U rječnicima i priručnicima naziv nije potvrđen, no često se upotrebljava u znanstvenim člancima uz imena žena koje se bave antroponomastikom.

5. slika: Obrada naziva *antroponomastičarka* u *Jeni*

4. Zaključak

Ako bi se izostavljanje profesijskih naziva te ženskih mocijskih parnjaka moglo u tiskanim rječnicima i opravdavati nedostatkom ili štednjom prostora, u mrežnim rječnicima i bazama to se ne može time opravdati. Unatoč tomu, stanje u terminološkim e-rječnicima istovjetno je stanju u terminološkim tiskanim rječnicima. Analiza provedena u radu Hudeček i Mihaljević 2019. pokazala je da profesijskim nazivima dosad nije bila posvećena posebna pozornost u terminološkim rječnicima i bazama. Rezultati analize provedene u navedenom radu primijenjeni su u *Jeni* i prikazani u ovome poglavlju.

Izvori i literatura

Bartolić, Ljerka. 1996. *Tehnički rječnik brodogradnje, strojarstva i nuklearne tehnike (englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski)*. Školska knjiga. Zagreb.

Dugar, Gregor i dr. (ur.). 2018. *Pravni terminološki slovar*. Založba ZRC. Ljubljana.

Flander, Marijan (ur.). 1984. *Sportski leksikon*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2014. Jesu li učenici učenice, a članovi aktiva nastavnika i nastavnice?. *Hrvatski jezik* 1/2. 5–10.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Profesijski nazivi u hrvatskoj e-terminografiji i e-leksikografiji. *Studia lexicographica* 13/24. 75–95.

Kadrić, Đemal. 2014. *Englesko-hrvatski / hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza*. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Oružane snage Republike Hrvatske, Hrvatsko vojno učilište *Petar Zrinski*. Zagreb.

Kiš, Miroslav. 2000. *Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski informatički rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Mihaljević, Milica; Štebih Golub, Barbara. 2010. Mocijska tvorba u hrvatskome i srpskome jeziku. *Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika*. Ur. Tošović, Branko; Wonisch, Arno], Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität. Graz. 191–112.

Pezo, Vladimir (ur.). 2007. *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

Ritgasser, Stefan; Kolenić, Liljana. 2012. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja / Kroatisch-Deutsches Wörterbuch linguistischer Termini*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.

Ritz, Josip. 1996. *Hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski agronomski rječnik*. Školska knjiga. Zagreb.

Mrežni izvori

Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna. <http://struna.ihjj.hr> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Hrvatski terminološki portal. <https://nazivlje.hr> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. rujan 2018. *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Upute za obrađivače. Radna inačica. <http://ihjj.hr/mreznik/uploads/upute.pdf> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

III. ISTOVRIJEDNICE

ENGLESKE ISTOVRIJEDNICE U JENI

1. Uvod²²⁵

Velik dio normiranja nazivlja kojega strukovnog područja čini uspostavljanje odnosa između postojećih istoznačnica i nalaženje odgovarajućih naziva na domaćemu jeziku koji mogu zamijeniti neodgovarajuće internacionalizme ili tuđice preuzete iz drugih jezika, posebice engleskoga kao dominantnoga svjetskog jezika profesionalne komunikacije. Premda je terminološki rad koji se primjenjuje u bazi *Struna* pojmovno usmjeren (ISO 704:2009), tj. cilj mu je izgradnja pojmavnoga sustava i definiranje pojmovnih odnosa u svakome nazivlju, to nikako ne znači da se u tome procesu određuju samo nazivi jednoga jezika. Dapače, jednojezični terminološki rad tada ne bi imao puno smisla niti bi bio moguć jer svako određivanje naziva na jednome jeziku nužno uključuje usporedbu tih naziva s nazivima drugoga jezika, osobito kad je riječ o tvorbi naziva za nove pojmove za koje pokušavamo pronaći istovrijednice u hrvatskome jeziku. Naziv na stranome jeziku često je polazište u definiranju pojma i uspostavljanju odnosa hrvatskih naziva i njihovih istovrijednica na drugim jezicima (Bratanić i Ostroški Anić 2015.). U svakoj su terminološkoj bazi stoga nazivi na stranome jeziku neizostavna sastavnica zato što korisnici i pretražuju terminološke baze najčešće upravo radi nalaženja prijevoda naziva na koji strani jezik ili s njega. U *Struni* je engleski naziv obvezna kategorija terminološke natuknice, dok su nazivi na drugim stranim jezicima neobvezni, ali poželjni.

S obzirom na sveprisutnost engleskoga jezika u međunarodnoj znanstvenoj i stručnoj komunikaciji, manje su česte poteškoće u nalaženju odgovarajućih engleskih naziva za definirane pojmove nego što je određivanje hrvatskih istovrijednica novih pojmova koji se pojave u struci i koji se obično prvo imenuju engleskim nazivima. No kad je riječ o jezicima s dugom poviješću i bogatom kulturom kao što je to hrvatski jezik, to ipak nije rijetka pojava,

²²⁵ Ovo je poglavlje izrađeno u okviru projekata *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Struna-2017-09-05) i *Dinamičnost kategorija specijaliziranoga znanja (DIKA)* UIP-2017-05-7169, koje u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

osobito u nazivljima humanističkih područja koja imaju velik broj kulturno obilježenih pojmova. Osim razlika u načinu konceptualizacije i opisa kategorija znanja koje mogu postojati između različitih strukovnih područja, npr. između tehničkih područja poput strojarstva i brodogradnje te humanističkih područja poput glazbe, književne teorije i jezikoslovlja, a koje se odražavaju u stvaranju nazivlja, na normiranje nazivlja svake struke utječe i dio stručnoga leksika koji je stariji ili više pod utjecajem povijesnih i kulturnih promjena.²²⁶ U hrvatskome jezikoslovnom nazivlju koje se obrađuje u *Struni* u potpodručjima povijesti hrvatskoga jezika ili onomastike primjećujemo slične značajke, o kojima će više riječi biti u sljedećim odlomcima.

1.1. Odnos istovrijednosti

Usklađivanje nazivlja proces je koji se može smatrati sastavnim dijelom terminološkoga rada i odvija se istodobno s izgradnjom i normiranjem nazivlja. Nakon što su definirani pojmovi u strukovnome području, pojmovni odnosi koji među njima vladaju te nazivi koji ih imenuju, potrebno je urediti odnose istoznačnosti među nazivima ili inačicama naziva unutar jezika te uspostaviti odnos istovrijednosti među nazivima različitih jezika. Istovrijednost je odnos među nazivima u različitim jezicima koji određuju i prikazuju isti pojam (npr. HRN ISO 1087-1:2008), poput npr. hrvatskoga naziva *veznik* u značenju ‘nepromjenjiva riječ kojom se povezuju riječi, skupine riječi ili rečenice’, a kojemu odgovaraju istovrijednice na engleskome, njemačkome, francuskome, ruskome i švedskome (vidi 1. sliku).

²²⁶ V. Iveković Martinis, Lah i Sujoldžić (2015.) za opis antropološkoga nazivlja kao primjer terminološkoga normiranja u području društvenih i humanističkih znanosti.

veznik

status naziva: naziv

definicija: nepromjenjiva riječ kojom se povezuju riječi, skupine riječi ili rečenice

vrela definicije: Jozić i dr. (2013.)

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

zastarjeli naziv: sastavak

istovrijednica - engleski: conjunction

istovrijednica - njemački: Konjunktion, Bindewort

istovrijednica - francuski: conjonction

istovrijednica - ruski: союз

istovrijednica - švedski: konjunktion

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/veznici/63/#pravilo>

1. slika: Obrada naziva *veznik* u *Jeni*

Odnos istovrijednosti među nazivima dvaju ili više jezika teže je uspostaviti ako u jednome jeziku i pojmovnome sustavu postoji pojam koji ne postoji u drugome jeziku i njegovu pojmovnome sustavu te ako pojam jednoga sustava odgovara različitim pojmovima u drugome sustavu i obratno (ISO 860:2007).²²⁷ Prva se pojmovna neusklađenost može prikazati primjerom naziva *začinjavac* u značenju ‘anoniman stvaratelj pjesama na hrvatskome jeziku iz 14. i 15. stoljeća’, značajke kojega dijelom odgovaraju pojmu engleskoga naziva *folk poet*, no nije riječ o potpuno istome pojmu. Češća je pojava, međutim, da se odnos istovrijednosti između naziva različitih jezika teže uspostavlja kad u jednome jeziku naziv može označavati više pojmova, tj. kad je poliseman. Poznat je primjer da hrvatski naziv *rečenica* u mnogim kontekstima zamjenjuje naziv *surečenica*, dok su engleski nazivi u većini konteksta (a osobito kad su dijelom višerječnih naziva) jasno razgraničeni kao *sentence* i *clause* (npr. hrv. *odnosna rečenica*, engl. *relative clause*).²²⁸

U ovome će se poglavlju analizirati skupine naziva i pojedinačni nazivi koji se odnose na povijest hrvatskoga jezika (grana kroatistika) u obradi kojih je bilo poteškoća u uspostavljanju odnosa istovrijednosti između hrvatskih i engleskih naziva. U sljedećemu poglavlju ponajprije

²²⁷ V. Bednárová-Gibová i Zákutná (2018.) za analizu terminološke istovrijednosti u prijevodima filozofskih tekstova.

²²⁸ Hudeček i Mihaljević navode nazive *namjerna rečenica*, *mjesna rečenica*, *vremenska rečenica* i *subjektna rečenica* kao primjere naziva s dvama značenjima jer se njima označuje i cijela zavisnosložena rečenica i zavisna rečenica kao njezin dio (2018: 197). Uvođenjem naziva (*glavna/zavisna*) *surečenica* uklanja se višeznačnost, pa se rečenica u sastavu složene rečenice jasno razlikuje od zavisnosložene rečenice, npr. *namjerna rečenica* i *namjerna surečenica*.

ukratko navodimo i opisujemo potpodručja s najvećim brojem specifičnih kroatističkih naziva. U trećemu se poglavlju opisuje metodologija analize, dok se u četvrtome iscrpno određuje terminološki postupak i obrazlažu odluke. U završnome se dijelu predlažu postupci za sustavniju usporedbu naziva u različitim jezicima.

2. Hrvatsko povijesnojezično nazivlje u *Jeni* i engleske istovrijednice

U bazi *Struna* obrađuje se jezikoslovno nazivlje koje je prema razredbi znanstvenih područja, polja i grana (v. <http://struna.ihj.hr/v4/razredba.php>) razvrstano u sedam znanstvenih grana: klasičnu filologiju, kroatistiku, slavistiku, fonetiku, opće jezikoslovlje (lingvistiku), poredbeno i historijsko jezikoslovlje te semiologiju. Nazivi se tijekom obrade također mogu razvrstati i u različita potpodručja kao još manje cjeline cjelokupnoga strukovnog područja koje omogućuju lakšu podjelu naziva prema obrađivačima. Od čak 26 potpodručja jezikoslovnoga nazivlja najbrojniji su nazivi u potpodručjima kognitivne lingvistike, generativne gramatike, onomastike, povijesti jezika, morfologije, sintakse, pragmalingvistike te traduktologije i dodirnoga jezikoslovlja.

Nazivlje koje ima oznaku grane *kroatistika* obuhvaća 154 naziva raspoređena u potpodručjima fonologije, morfologije, leksikologije, tvorbe riječi, pravopisa, onomastike, glotodidaktike, teorije valentnosti, paleoslavistike i povijesti jezika kao najbrojnije skupine naziva.²²⁹ U većini svih jezikoslovnih potpodručja mogu se pronaći nazivi koji se mogu smatrati specifičnima za hrvatski jezik, npr. *otpridjevni prilog* u tvorbi riječi, fonološki nazivi *nepostojani a*, *nepostojani e* i *epentetski l* ili *instrumentalna dopuna* u potpodručju teorije valentnosti, no u pojedinim će potpodručjima taj broj biti veći zbog određenih povijesnih i kulturnih obilježnosti tih jezikoslovnih područja, tj. njihove tijesne povezanosti.

Upravo su povijesno i kulturno specifični pojmovi izazov u terminološkoj obradi zato što njihova povezanost s određenim područjem ili povijesnim razdobljem može otežavati nalaženje istovrijednih naziva na stranim jezicima. Kad je riječ o hrvatskome jezikoslovnom nazivlju, prvi je razlog tomu manjak znanstvenih i stručnih radova na stranim jezicima, uključujući i engleski, što je donekle razumljivo s obzirom na mnoga jezikoslovna pitanja koja su ponajprije zanimljiva slavističkoj jezikoslovnoj zajednici.

²²⁹ Podatci su preuzeti 28. srpnja 2020.

S obzirom na to da nazivi jednoga potpodručja ne moraju nužno odgovarati jednoj znanstvenoj grani razredbe, u potpodručju povijesti jezika nalaze se nazivi koji su označeni kao nazivi koji pripadaju u više grana, tj. grani kroatistike (u najvećemu broju, njih 107), poredbenoga i povijesnoga (historijskoga) jezikoslovlja (41), općega jezikoslovlja (lingvistika) (21) i klasične filologije (3). Ukupno 172 hrvatska naziva iz povijesti jezika pretraživana su na *Hrčku*, portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa (<https://hrcak.srce.hr>) i u različitim internetskim izvorima, s naglaskom na članke *Wikipedije* kao najčitanijega popularnog javno dostupnog medija koji sadržava članke o jezikoslovnim pojmovima.

Prvi se korak sastojao od pretraživanja portala *Hrčak* radi nalaženja engleskih istovrijednica pretraživanih naziva koji se pojavljuju u engleskim sažetcima i ključnim riječima znanstvenih i stručnih jezikoslovnih radova. Gdje je pronađeno više engleskih naziva, svi su zabilježeni, a prednost u izboru naziva koji će se unijeti u bazu *Struna* dana je nazivima potvrđenima u novijim radovima. Engleski nazivi iz časopisa s portala *Hrčak* potom su potvrđeni pretraživanjem internetskih izvora. Kad pretraživanje *Hrčka* nije dalo rezultata, pretpostavilo se koji bi engleski naziv mogao odgovarati hrvatskomu nazivu za isti pojam te se on pokušao pronaći u relevantnim internetskim izvorima na engleskome jeziku. Glavni je kriterij za izbor engleskoga naziva koji će se unijeti u *Strunu*, osim, dakako, čestoće pojavnica, bio da naziv mora biti potvrđen u izvorima na engleskome jeziku kojima su autori izvorni govornici. U sljedećemu poglavlju prikazat ćemo primjere naziva na koje se nisu mogli primijeniti svi kriteriji te ćemo obrazložiti izbor njihovih engleskih istovrijednica.

3. Engleske istovrijednice naziva iz povijesti hrvatskoga jezika

Povijest hrvatskoga jezika područje je hrvatskoga jezikoslovlja koje je, kao i srodna mu jezikoslovna područja, više usmjereno kroatističkoj i široj slavističkoj zajednici istraživača, što znači da je većina znanstvene i stručne literature i danas uglavnom na hrvatskome jeziku. Dakako, broj radova na engleskome jeziku u porastu je posljednjih godina, no autori su većinom hrvatski znanstvenici ili strani slavisti. Kad je riječ o potvrdi naziva na engleskome jeziku, to nam signalizira da takvim izvorima treba pristupiti s određenom količinom opreza. Za 107 hrvatskih naziva iz potpodručja povijesti jezika većina njihovih engleskih istovrijednica potvrđena je u relevantnim stručnim i popularnim jezikoslovnim izvorima (npr. u radovima u međunarodnim časopisima, rječnicima i jezikoslovnim člancima na *Wikipediji*). Za nešto više od trećine naziva bilo je potrebno iscrpnije pretraživanje koje je uključivalo pretraživanje radova na *Hrčku* ne samo za preporučene nazive u *Jeni* nego i za njihove istoznačnice ili

sinonime te inačice i slične nazive. Često je hrvatski naziv upotrijebljen u sažetku rada, ali njegova engleska istovrijednica nije upotrijebljena u engleskome sažetku jer je engleski sažetak znatno manji od hrvatskoga ili se jednostavno izbjegla uporaba toga engleskog naziva. Ponajprije ćemo prikazati hrvatske nazive koji imaju više engleskih istovrijednica, a potom nazive za koje smo sami predložili odgovarajući engleski naziv.

3.1. Nazivi s više engleskih istovrijednica

Nekoliko je razloga da nazivu jednoga jezika odgovara više naziva drugoga jezika, a tiču se odnosa polisemije i sinonimije. Kao što je navedeno na početku, jedna je mogućnost različit opseg značenja koji naziv pokriva u drugome jeziku, što pojednostavnjeno rečeno znači da je engleski naziv često poliseman i upućuje na dva pojma ili više njih. Više naziva za jedan pojam ipak znatno češće odražava odnos istoznačnosti koji među njima postoji, bez obzira na to je li riječ o grafijskim i pravopisnim ili strukturnim inačicama (npr. *yat* i *jat*; *reduction of vowels* i *vowel reduction*) ili pak o pravim istoznačnicama (*cluster reduction* i *consonant cluster simplification* za hrvatski naziv *pojednostavnjivanje suglasničkih skupova*).

U suvremenoj terminološkoj literaturi na engleskome jeziku pitanje uporabe i supostojanja više naziva jednoga jezika za jedan pojam obrađuje se pod širokom lepezom terminološke varijacije, pod kojom se razlikuju terminološke inačice od istoznačnica ili sinonimnih naziva. Različiti autori, dakako, različito dijele terminološke inačice, no većina razlikuje dvije temeljne skupine inačica: formalne inačice, koje nastaju promjenom oblika naziva, i pojmovne inačice, koje su semantički udaljene i sugeriraju razliku u značenju koja može upućivati i na različite pojmove. Terminološka norma ISO 860 ne definira terminološku varijaciju, nego samo navodi da se ona odvija među nazivima koji označuju pojam unutar jednoga jezika (ISO 860: 14), što je u skladu s prevladavajućim shvaćanjem u literaturi prema kojemu varijacija okuplja sve promjene oblika i značenja naziva, uključujući sinonimiju i polisemiju.²³⁰ ISO 860 ističe četiri vrste terminološke varijacije: zemljopisnu (br. engl. *lift* / am. engl. *elevator*), pravopisnu (npr. br. engl. *vocalisation* / am. engl. *vocalization*), varijaciju u registru (*infarkt miokarda* / *srčani udar*) i stilsku varijaciju.

Ne ulazeći dublje u klasifikaciju inačica, a i istoznačnica, jer bismo se time udaljili od teme rada, ovdje donosimo engleske nazive iz povijesti jezika razvrstane u skupine inačica i

²³⁰ V. Drouin i dr. (2017.) za različite suvremene pristupe pojmu terminološke varijacije te Bergovec (2018.) za prijedlog klasifikacije terminoloških varijanata na hrvatskome jeziku.

istoznačnica, slijedeći grubu podjelu formalnih terminoloških inačica na ortografske ili pravopisne, strukturne i inačice nastale kraćenjem.

3.1.1. Engleski nazivi s više inačica

Znatan broj naziva iz potpodručja povijesti hrvatskoga jezika, i ne samo iz toga potpodručja, ima više od jedne engleske istovrijednice zbog razlike u pisanju između američkoga i britanskoga engleskog jezika. Prema ustaljenome običaju u hrvatskoj jezikoslovnoj zajednici u *Struni* je prednost dana nazivima pisanima prema pravopisnoj normi britanskoga engleskog, stoga su britanske inačice stavljene na prvo mjesto u bazi, npr. u nazivima *devocalisation/devocalization*, *first palatalisation / first palatalization*, *second palatalisation / second palatalization*, *vocalisation/vocalization* i dr.

Osim razlika između britanskoga i američkoga, postoje i nazivi s više inačica koje su nastale na temelju razlika u pisanju bez obzira na inačicu engleskoga, poput *pre-standard grammar books / pre standard grammars* za *dopreporodne gramatike*; *jat/yat*, *reflex of jat / reflex of yat* i svi višerječni nazivi koji uključuju naziv *jat/yat*. Premda je engleski naziv *jat* neznatno češći od inačice *yat* prema broju pojavnica u mrežnim izvorima, zanimljivo je da je višerječni naziv *Ijekavian reflex of yat* češći od naziva s *jat*, dok *Ikavian reflex of jat* i *Ikavian-Ekavian reflex of jat* slijede čestoću temeljnoga naziva i češći su od svojih inačica s nazivom *yat*. Razlog je tomu vjerojatno više radova istoga autora koji upotrebljava određeni oblik u odnosu na njegovu inačicu.

Od različitih vrsta strukturnih inačica naziva najčešća je pojava više oblika naziva zbog preoblika i proširenja imeničkih konstrukcija (*assimilation of vowels / vowel assimilation*, *reduction of syllables / syllable reduction*, *Croatian language history / history of the Croatian language*).²³¹ Primjer strukturnih inačica bili bi i engleski nazivi za višerječne nazive koji sadržavaju naziv *filološka škola*. Naime, tomu nazivu odgovaraju engleski nazivi *philological school* i *school of philology* (pisan i kao *School of Philology*). Dok je na portalu *Hrčak Zagreb philological school* češći naziv u sažetcima radova, u ključnim riječima radova nalazimo i tri potvrde za *Zagreb School of Philology*. Nedosljednost se očituje i u broju pojavnica u tražilici *Google*, u kojoj je dvostruko više pojavnica naziva *Zagreb School of Philology* (1910) u odnosu

²³¹ Bergovec (u tisku) strukturnim inačicama smatra sažimanje pokratom, sažimanje zamjenom prefiksoida i sufiksoida domaćim leksemom, skraćivanje izostavljanjem leksema, preobliku genitivne postmodifikacije u pridjevu premodifikaciju, proširenje dodavanjem leksema, proširenje zamjenom prefiksoida i sufiksoida leksemom i proširenje parafrazom.

na *Zagreb philological school* (966), no s obzirom na to da je riječ uglavnom o hrvatskim autorima ili hrvatskim izvorima, skloniji smo predložiti naziv *Zagreb philological school* kao preporučeni engleski naziv i stoga što je upotrijebljen u *Wikipedijinu* članku o filološkim školama.

Posljednju skupinu čine nazivi koji imaju inačice nastale kraćenjem punoga oblika naziva, npr. *Franciscan grammar book* / *Franciscan grammar*, *Glagolitic script* / *Glagolitic*, *Angular Glagolitic script* / *Angular Glagolitic*, *Round Glagolitic script* / *Round Glagolitic*, *plural genitive -ah ending* / *-ah ending* i drugi primjeri u Prilogu. Skraćivanje naziva česta je pojava u svim jezicima koja nastaje kao posljedica jezične ekonomičnosti u tekstovima i drugim stručnim izvorima. U terminološku bazu bilježimo samo kraće oblike koji funkcioniraju kao nazivi, a ne svako kraćenje naziva koje se može pronaći u terminološkim izvorima.

3.1.2. Nazivi s više engleskih istoznačnica

Manju skupinu analiziranih hrvatskih naziva čine nazivi koji imaju više semantički udaljenih engleskih istovrijednica, tj. pojmovnih inačica (Daille 2017.) u kojima postoji razlika na pojmovnoj razini, a koje ovdje smatramo pravim istoznačnicama. Tipičan primjer čini skupina naziva koji označuju različite vrste slovopisa (*dalmatinski slovopis*, *kajkavski slovopis* i *slavonski slovopis*), a za koje je postojala dvojba povezana s engleskom istovrijednicom. Badurina definira slovopis ili grafiju kao „način bilježenja fonema slovima ili grafemima; sustav slova kojima se bilježe fonemi određenoga jezika” (Badurina 2012: 65).²³² Pišući o slovima i slovopisu hrvatskoga i španjolskoga, Jelaska i Musulin (2011.) definiraju slovopis ili grafiju kao sustav kojim se „bilježe glasovi, tj. glasnici nekoga jezika” (2011: 211). U obama se radovima naziv *grafija* upotrebljava kao istoznačan nazivu *slovopis*, no Jelaska i Musulin prevode ga na engleski kao *alphabet*, dok Badurina u engleskome sažetku drugoga rada upotrebljava naziv *spelling* (Badurina 2015.).

Uz engl. *spelling* kao najučestaliji naziv (tri pojavnice) u jezikoslovnim radovima na portalu *Hrčak* pronalazimo i po jednu potvrdu za nazive *alphabet*, *script*, *orthography* (i *ortography* kao propust u pisanju), *writing* i *letter*. Značenje engleskoga naziva *orthography* ‘skup konvencija za pisanje jezika’ (Wikipedia: Orthography), koje obuhvaća i *spelling* kao ‘skup

²³² Badurina u svojem radu donosi kratku terminološku crticu u kojoj, propitujući odnos naziva *slovo* i *grafem*, raspravlja o odnosu naziva *slovopis* i *grafija* te *slovopis* i *pravopis*. Prihvati li se značenje grafema kao znaka za fonem, a slova za jedinicu pisma, tada bi se moralo govoriti o hrvatskoj grafiji kao sustavu za bilježenje fonema, a ne o slovopisu. Badurina, međutim, smatra da treba ravnopravno upotrebljavati nazive *slovo* i *grafem* u obama značenjima (2012: 70), što dodatno utječe na određivanje odgovarajuće engleske istovrijednice nazivu *slovopis*.

konvencija koje reguliraju uporabu grafema za predstavljanje jezika u pisanu obliku' (Wikipedia: Spelling) više odgovara hrvatskomu nazivu *pravopis*, stoga nije uputno upotrebljavati te nazive za hrvatski *slovopis*. S obzirom na to da su njemački nazivi hrvatskih naziva *kajkavski slovopis* i *dalmatinski slovopis* *kajkavische Schreibung* i *dalmatinische Schreibung*, engleski bi naziv *script* mogao biti prikladan izbor istovrijednice za sve višerječne nazive koji sadržavaju naziv *slovopis*. Međutim, engl. naziv *script* često se upotrebljava i u značenju pisma, npr. *Glagolitic script* i *Latin script*, gdje se za potonji pronalazi i *Latin alphabet* u istome kontekstu. Uzimajući u obzir spomenute definicije slovopisa koje izjednačuju grafeme i sustav slova, odlučili smo se za engleski naziv *alphabet*, čime se zadržava razlika između pojma slovopisa i pojedinih pisama, npr. latinice, glagoljice i ćirilice, za koje se upotrebljava engleski naziv *script*.

Nazivi iz područja povijesti hrvatskoga jezika koji također imaju dva engleska istoznačna naziva ili više njih jesu *pojednostavnjivanje suglasničkih skupova* (engl. *cluster reduction* i *consonant cluster simplification*), *slogotvorni suglasnik* (engl. *syllabic consonant* i *vocalic consonant*), *slovopisno ujednačivanje* (engl. *spelling reform* i *orthography reform*), *tronarječni hibrid* (engl. *hybrid Čakavian-Kajkavian-Štokavian* i *hybrid three-dialect language*) i *uglata glagoljica* s trima engleskim istovrijednicama: *Angular Glagolitic script*, *Angular Glagolitic* i *Croatian Glagolitic script*. Za neke pojmove, poput slogotvornoga suglasnika i uglate glagoljice, jasno je zašto se upotrebljava više engleskih naziva. Engleski naziv *vocalic consonant* često se upotrebljava zato što su samoglasnici prototipni nositelji sloga, dok se naziv *Croatian Glagolitic script* (često kraćen u *Croatian Glagolitic*) pojavljuje zbog uporabe uglate glagoljice na području današnje Hrvatske. O pojmu tronarječnoga hibrida više će riječi biti u sljedećim odlomcima.

U engleskoj je literaturi kao istovrijednica hrvatskoga naziva *pojednostavnjivanje suglasničkih skupina* mnogo češće potvrđen naziv *cluster reduction* (ili katkad *consonant cluster reduction*) nego *consonant cluster simplification*, koji se, štoviše, u izmijenjenu obliku, nalazi u definiciji pojma: „the simplification of consonant clusters in certain environments or over time” (Wikipedia: Cluster reduction). Iz toga je razloga engleski naziv *cluster reduction* stavljen na prvo mjesto pri donošenju engleskih istovrijednica (vidi 2. sliku).

pojednostavnjivanje suglasničkih skupova

status naziva: naziv

definicija: ispadanje jednoga ili više suglasnika u skupovima koji su u pojedinome jeziku neprihvatljivi

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

dopušteni naziv: pojednostavnjivanje suglasničkih skupova; redukcija

istovrijednica - engleski: cluster reduction; consonant cluster simplification

istovrijednica - njemački: Vereinfachung der Konsonantengruppe

istovrijednica - francuski: simplification des groupes consonantiques; simplification des groupes de consonnes

istovrijednica - ruski: упрощение сочетания согласных звуков

jezična odrednica: višerječni naziv

napomena: U suglasničkim se skupovima ili jedan suglasnik zamijeni drugim suglasnikom ili potpuno ispadne bez obzira na položaj u riječi. Npr. *-čšk-* se pojednostavnjuje u *-čk-* (*redovnički* < *redovničesk-*). Uz ispadanje suglasnika može doći i do ostalih suglasničkih pojava (jednačenja, razjednačivanja, sljevanja, jotacije), pa se pojednostavnjivanje suglasničkih skupova može odvijati u više stupnjeva (Barić i dr. 1995: 621–622). Svi su početni suglasnički skupovi bili pravi suglasnički skupovi. Najčešće su se sastojali od šumnika i zvučnika ili od dvaju šumnika. Pomicanjem slogovne granice nastali su nepravni suglasnički skupovi, u kojima je dolazilo do različitih glasovnih promjena; u južnoslavenskim dijalektima nepravni su suglasnički skupovi ili prelazili u prave (npr. **dt* > *st*: **ved/ti* > **ve/dti* > *ve/sti*), ili su gubili svoj prvi član (npr. **rad/lo* > *ra/dlo* > *ra/lo*) ili su izbjegnuli metatezom likvida (npr. **gor/dě* > **gra/dě* > *grad*). (usp. Barić i dr. 1995: 615). Započelo je još u praslavenskom razdoblju zbog zakona otvorenih slogova. Poslije je nastavljeno kao posljedica ispadanja poluglasova i nastankom sekundarnih suglasničkih skupova. U suvremenome književnom jeziku ispadanje suglasnika sustavna je pojava, koja se provodi prema pravilima o raspodjeli fonema.

2. slika: Obrada naziva *pojednostavnjivanje suglasničkih skupova* u *Jeni*

3.2. Nazivi s nedovoljno potvrđenim engleskim istovrijednicama

U terminološkoj je obradi najbolja potvrda naziva na stranome jeziku njegova pojava u rječnicima, bazama, glosarima ili u drugim relevantnim terminološkim izvorima kao što su znanstveni, stručni i pedagoški tekstovi objavljeni u renomiranim izdavačkim kućama i u poznatim mrežnim izvorima. Međutim, s obzirom na povijesnu, tipološku ili kulturnu specifičnost mnogih jezikoslovnih naziva koji se mogu odrediti kao kroatistički ili slavistički, katkad je teško pronaći relevantnu potvrdu engleskih naziva jer ne postoji dovoljno engleskih izvora. Navest ćemo nekoliko zanimljivih primjera iz povijesnojezičnoga hrvatskog nazivlja. Pojam *začinjavaca* jedan je od jezično i kulturno specifičnih pojmova kakvi se u tekstovima iz područja teorije prevođenja navode kao primjeri kulturnih praznina između izvornoga i ciljnoga jezika. U značenju ‘anoniman stvaratelj pjesama na hrvatskome jeziku iz 14. i 15. stoljeća’ (*Jena*), u kojemu ih spominje Marulić u svojoj *Juditi*, pojam *začinjavca* najbliži je pojmu trubadura u mediteranskim zemljama, no nije mu u potpunosti istovjetan. Lučin u opsežnu engleskome sažetku svojega rada iz 1996. tumači *začinjavca* kao „anonymous Croatian medieval poet”, dok Malić upotrebljava i *začinjavci* i opisno *medieval folk poets* (Malić 2009.). Na temelju engleskih sažetaka radova tih dvaju autora predložili smo u *Struni* engleski naziv *anonymous Croatian medieval folk poet*, ali smo stavili i hrvatski naziv *začinjavci* pisan u kosim slovima jer se tako upotrebljava u *Wikipedijinu* članku o hrvatskoj književnosti: „Anonymous poets and singers, developing their own styles, of typically religious

poetry, and of this period, were referred to as the ‘začinjavci’ by later authors and sources” (Wikipedia: Croatian literature). Za njemački je jezik slično postupljeno, s tom razlikom da je njemački opisni naziv nešto dulji (vidi 3. sliku).

začinjavac	
status naziva:	naziv
definicija:	anoniman stvaratelj pjesama na hrvatskome jeziku iz 14. i 15. stoljeća
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	povijest jezika
istovrijednica - engleski:	<i>začinjavac</i>; anonymous Croatian medieval folk poet
istovrijednica - njemački:	<i>Začinjavac</i>; anonymier Dichter in kroatischer Sprache im 14. und 15. Jh.
istovrijednica - francuski:	<i>začinjavac</i>; poète médiéval anonyme; poète médiéval anonyme d'inspiration religieuse
istovrijednica - ruski:	зачинявель
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	muški
napomena:	Marko Marulić spominje začinjavce u posveti <i>Judite</i> (1501.), u kojoj navodi da je djelo spravljeno „u versih po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet“.

3. slika: Obrada naziva *začinjavac* u *Jeni*

Ozaljski književno-jezični krug još je jedan specifično hrvatski jezikoslovni pojam za koji se u mrežnim izvorima može pronaći više engleskih naziva. U bazu je unesen naziv *Ozalj linguistic-literary circle* na temelju potvrda na *Wikipediji* i u znanstvenome časopisu *Slavistična revija*. Ostale su pojavnice *Ozalj Linguistic and Literaty Circle* ili samo *Ozalj literary circle*, no njihova je učestalost premala da bismo ih uzeli u obzir. *Tronarječni hibrid* naziv je kojim se imenuje književni jezik ozaljskoga književno-jezičnog kruga, a koji je oblikovan elementima svih triju hrvatskih narječja. Uz engleski naziv *hybrid three-dialect language* u *Strunu* je na prvo mjesto u engleskim istovrijednicama ipak stavljen prozirniji naziv *hybrid Čakavian-Kajkavian-Štokavian* s obzirom na to da se njegove inačice mogu pronaći u različitim mrežnim izvorima, npr. na *Wikipediji* (*hybrid Chakavian–Kajkavian–Shtokavian interdialect*) i u opisu studijskoga programa Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu (*hybrid literary language type* i *hybrid three-dialect language*).²³³ Premda među radovima portala *Hrčak* nema potvrde za naziv *tronarječni hibrid*, Horvat i Štebih Golub (2012.) upotrebljavaju

²³³ Valja spomenuti da se engleski naziv za čakavski i štokavski u literaturi na engleskome jeziku pišu i s dijakritičkim znakovima (*Čakavian*, *Štokavian*) i bez njih (*Chakavian*, *Shtokavian*). U novijim radovima, uključujući radove stranih autora, preteže pisanje s dijakritičkim znakovima, pa su tako navedeni i u *Struni*.

njegovu dulju inačicu *tronarječni hibridni jezik ozaljskoga kruga*, ali se u engleskome sažetku rada ne navodi njegova engleska istovrijednica (vidi 4. sliku).

tronarječni hibrid	
status naziva: naziv	
definicija: književni jezik ozaljskoga književno-jezičnog kruga oblikovan na osnovi elemenata čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
	istovrijednica - engleski: hybrid Čakavian-Kajkavian-Štokavian, hybrid three-dialect language
	istovrijednica - njemački: tschakawisch-kajkawisch-stokawisches Hybrid
	istovrijednica - francuski: hybride čakavien-kajkavien-štokavien
	istovrijednica - ruski: трехдиалектный гибрид
	jezična odrednica: višerječni naziv

Slika 4. Obrada naziva *tronarječni hibrid* u Jeni

Dva su pojma za koje smo predložili engleske nazive *čakavska jaka vokalnost* i *stalni ekavizam*. Pridjev *jak* može se na engleski prevesti, među ostalim, i kao *strong* ili *heavy*, a s obzirom na to da se engl. *strong vocality* pojavljuje isključivo u glazbenome kontekstu, predložen je naziv *Čakavian heavy vocality*. Pridjev *stalan*, s druge strane, ima više mogućih engleskih istovrijednica koje bi odgovarale u značenju višerječnoga naziva *stalni ekavizam*, npr. *firm*, *solid*, *constant* ili *permanent*. Pridjevi *constant* i *permanent* upućuju na trajnost koja nije izražena definicijom ‘riječ s ekavskim odrazom jata u govorima ili pisanim spomenicima koji inače imaju jekavski ili ikavski odraz jata’, stoga je predložen naziv *firm ekavism*, koji odgovara i predloženomu njemačkom nazivu *fester Ekavismus*.

4. Zaključak

Uspostavljanje odnosa između naziva dvaju ili više jezika ponajprije se odnosi na traženje veze među elementima nazivlja različitih jezika koji se odnose na isti pojam. Većina pojmova temeljnoga jezikoslovnog nazivlja definirana je jednako ili vrlo slično u različitim europskim jezicima, premda i tu mogu postojati poteškoće kao, na primjer, s hrvatskim, engleskim i francuskim nazivima za vrste rečenica zato što je sintaksa (stoga i sintaktičko nazivlje) tih jezika oblikovana na različitim jezikoslovnim tradicijama. Veći se problemi pojavljuju: kad je riječ o kulturno specifičnim pojmovima i novim jezikoslovnim pravcima i teorijama za koje ne postoji dovoljno radova na različitim jezicima. Može se činiti da je teže pronaći ili predložiti

nazive za nove pojmove, no iz perspektive terminologa dulji je i zahtjevniji put određivanja istovrijednica na stranome jeziku koje će potpuno odgovarati pojmu koji je izražen jezikom iz kojega se polazi. To što engleski jezik u sintaktičkome sustavu nema besubjektne rečenice ne znači da ne postoji engleski naziv za takve rečenice, a koji se upotrebljava u engleskim radovima o sintaksi drugih jezika.

U ovome su poglavlju prikazani takvi izazovi u pronalasku engleskih naziva za nazive iz područja povijesti hrvatskoga jezika kao jezikoslovnoga područja u kojemu je više pojmova koji su specifični za hrvatski jezik ili za više slavenskih jezika. Raspravljalo se o nazivima podijeljenim u tri skupine: nazivima koji imaju više engleskih istovrijednica, ali među kojima je riječ o razlikama u pisanju, zatim nazivima koji imaju više istoznačnica koje korisnik ne mora nužno povezati na prvi pogled te nazivi s malim brojem potvrđenih engleskih istovrijednica ili bez istovrijednica na engleskome jeziku. Dva su temeljna kriterija primijenjena u svim primjerima: potvrđenost engleskih naziva u relevantnim izvorima i čestoća uporabe. Upravo će se uporabom dobro odabranih engleskih naziva postići veća proširenost kulturno obilježenih hrvatskih pojmova.

Prilog

1. tablica: Hrvatski jezikoslovni nazivi iz potpodručja povijesti jezika, grana kroatistika, s njihovim engleskim istovrijednicama

hrvatski preporučeni naziv	ostali hrvatski nazivi u <i>Jeni</i>	engleski naziv(i) u <i>Jeni</i>
adrijatizam		Adriatism
ahavci		Ahavians
alvaresovski model gramatičkoga opisa		grammar model by Álvarez
arabica	dopušteni: arebica	Arabic script
čakavska jaka vokalnost		Čakavian strong vocality
čakavski hrvatski književni jezik	dopušteni: čakavska stilizacija književnoga jezika	Čakavian Croatian literary language; Čakavian literary language
dalmatinski slovopis	dopušteni: južni slovopis; dalmatinska grafija; južna grafija	Dalmatian alphabet
devokalizacija		devocalisation; devocalization

dopreporodne gramatike		pre-standard grammar books; pre standard grammars
druga palatalizacija	dopušteni: sibilizacija	second palatalisation; second palatalization
duga množina		long plural form
duljenje samoglasnika		vowel lengthening
dvoglas	dopušteni: diftong	diphthong
ekavski odraz jata	dopušteni: ekavski refleks jata	Ekavian reflex of jat; Ekavian reflex of yat
filološke škole		philological schools
franjevačka gramatika		Franciscan grammar book; Franciscan grammar
gajica		gajica script
genitivno <i>-ah</i>		plural genitive <i>-ah</i> ending; <i>-ah</i> ending
glagoljica		Glagolitic script; Glagolitic
glavna sklonidba	dopušteni: glavna deklinacija; glavna promjena	main declension
grafem		grapheme
hrvatska cirilica	dopušteni: bosančica; bosanica; bosansko-hrvatska cirilica; zapadna cirilica	Croatian Cyrillic script
hrvatski jezik	zastarjeli naziv: horvatski jezik; slovinski jezik; ilirski jezik; dalmatinski jezik; slavonski jezik	Croatian language; Croatian
hrvatski vukovci		Croatian Vukovians
ijekavski odraz jata	dopušteni: ijekavski refleks jata	Ijekavian reflex of jat; Ijekavian reflex of yat
ikavski odraz jata	dopušteni: ikavski refleks jata	Ikavian reflex of jat; Ikavian reflex of yat
ikavsko-ekavski odraz jata	dopušteni: ikavsko-ekavski refleks jata; mješoviti ikavsko-ekavski odraz jata; mješoviti ikavsko-ekavski refleks jata	Ikavian-Ekavian reflex of jat; Ikavian-Ekavian reflex of yat
ilirizam		Illyrian movement; Illyrism
inkunabula		incunable; incunabulum
ispadanje poluglasa	dopušteni: gubljenje poluglasa; redukcija poluglasa	reduction of semivowels
ispadanje slogova	dopušteni: haplologija; pojednostavnjenje	reduction of syllables; syllable reduction

jaki poluglas	dopušteni: poluglas u jakome položaju	strong semivowel
jednačenje samoglasnika		assimilation of vowels; vowel assimilation
jekavska jotacija	najnovija jotacija; tercijarna jotacija	Jekavian iotation
jekavski odraz jata	jekavski refleks jata	Jekavian reflex of jat; Jekavian reflex of yat
jotirana osnova		iotated stem
jugoistočni kompleks		Southeastern linguistic complex
kajkavski hrvatski književni jezik	dopušteni: kajkavska stilizacija književnoga jezika	Kajkavian Croatian literary language; Kajkavian literary language
kajkavski slovopis	dopušteni: zapadni slovopis; kajkavska grafija	Kajkavian alphabet
koine		koiné; koiné language; koiné dialect
kratka množina		short plural form
latinica		Latin script
lucidar		Lucidarius
metateza likvida	dopušteni: premetanje likvida; premetanje bočnika	liquid metathesis
monoftongizacija diftonga	dopušteni: monoftongizacija dvoglasa	monophthongization of diphthongs
nepalatalna sklonidba	dopušteni: nepalatalna deklinacija; nepalatalna promjena	non-palatal declension
novi nastavak		new ending
novija jotacija	dopušteni: mlađa jotacija; sekundarna jotacija	secondary iotation
<i>n</i> -sklonidba	dopušteni: <i>n</i> -deklinacija; <i>n</i> -promjena	<i>n</i> -declension
obla glagoljica		Round Glagolitic script; Round Glagolitic
odraz jata	dopušteni: refleks jata	reflex of yat; reflex of jat
opći jezik		general language
ozaljski književno-jezični krug	dopušteni: ozaljski jezično-književni krug	Ozalj linguistic-literary circle
palatalizirana osnova		palatalized base

palatalna sklonidba	dopušteni: palatalna deklinacija; palatalna promjena	palatal declension
pojednostavnjivanje suglasničkih skupova	dopušteni: redukcija	cluster reduction; consonant cluster simplification
povijest hrvatskoga jezika		Croatian language history; history of the Croatian language
praslavenska jotacija		Proto-Slavic iotation
predstandardno razdoblje hrvatskoga jezika		pre-standard period of the Croatian language
prejotacija		preiotation
prijeglas		umlaut
prijelazni nastavak		transitional ending
prijevoj	dopušteni: apofonija	apophony
progresivna palatalizacija		progressive palatalization
proteza		prothesis
prva palatalizacija		first palatalisation; first palatalization
prvopotvrđenica		first attestation of a word
prvotisak		first edition
regresivna palatalizacija		regressive palatalization
riječka filološka škola		Rijeka philological school
rogato e		e with caron
<i>r</i> -sklonidba	dopušteni: <i>r</i> -deklinacija; <i>r</i> -sklonidba	r-declension
sažimanje samoglasnika	dopušteni: stezanje samoglasnika; kontrakcija samoglasnika	vowel contraction
sekundarni poluglas		secondary semivowel
sekundarni suglasnički skup		secondary consonant cluster
sibilarizirana osnova		sibilarized stem
sinkretizam		syncretism
sintaktička prevedenica	dopušteni: sintaktički kalk	syntactic calque
sjeverozapadni kompleks		Northwestern linguistic complex
slabi poluglas	dopušteni: poluglas u slabome položaju	weak semivowel
slavonski slovopis	dopušteni: slavonska grafija	Slavonian alphabet
slijevanje suglasnika		consonant merge

slogotvorni suglasnik		syllabic consonant; vocalic consonant
slogovna harmonija		syllable harmony
slovopisno ujednačivanje	dopušteni: grafijska reforma	spelling reform; orthography reform
s-sklonidba	dopušteni: s-deklinacija; s-promjena	s-declension
stalni ekavizam		firm ekavism
standardno razdoblje hrvatskoga jezika		standard period of the Croatian language
stari nastavak		old ending
starohrvatski jezik		Old Croatian language
štokavski hrvatski književni jezik	dopušteni: štokavska stilizacija književnoga jezika	Štokavian Croatian literary language; Štokavian literary language
šva		schwa
treća palatalizacija		third palatalization
trojezičnost	dopušteni: trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja	trilinguality
tronarječni hibrid		hybrid Čakavian-Kajkavian-Štokavian; hybrid three-dialect language
tropismenost	dopušteni: tropismena kultura hrvatskoga srednjovjekovlja	triliteracy
t-sklonidba	dopušteni: t-deklinacija; t-promjena	t-declension
uglata glagoljica	dopušteni: hrvatska glagoljica	Angular Glagolitic script; Angular Glagolitic; Croatian Glagolitic script
unutarnja povijest hrvatskoga jezika		internal history of the Croatian language
u-sklonidba	dopušteni: u-deklinacija; u-sklonidba	u-declension
vanjska povijest hrvatskoga jezika		external history of the Croatian language
vokalizacija	dopušteni: alternacija l/o; zamjena l/o, zamjena l s o nepreporučeni: zamjena l sa o	vocalisation; vocalization
vokalizacija poluglasa	dopušteni: vokalizacija jerova	vocalization of semivowels
v-sklonidba	dopušteni: v-deklinacija; v-sklonidba	v-declension

začinjavac		<i>začinjavac</i> ; anonymous Croatian medieval folk poet
zadarska filološka škola		Zadar philological school
zagrebačka filološka škola		Zagreb philological school

Literatura

Badurina, Lada. 2012. Hrvatski slovopis i pravopis u predstandardizacijskome razdoblju. *Povijest hrvatskoga jezika. Književnost i kultura devedesetih : zbornik radova 40. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Mićanović, Krešimir. Zagrebačka slavistička škola. Zagreb. 65–96.

Badurina, Lada. 2015. Vjekoslav Babukić i pravopis. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 4. 41–51.

Bednárová-Gibová, Klaudia; Zákutná, Sandra. 2018. Terminological equivalence in translation of philosophical texts. *Russian Journal of Linguistics* 22/2. 423–435.

Bergovec, Marina. 2018. *Terminološka varijacija u hrvatskome medicinskom pisanom jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 279 str.

Bergovec, Marina. U tisku. Prijedlog klasifikacije hrvatskih terminoloških varijanata. *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi*. Ur. Brač, Ivana; Ostroški Anić, Ana. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Bratanić, Maja; Ostroški Anić, Ana. 2015. Koncepcija i ustrojstvo terminološke baze Struna. *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke*. Ur. Bratanić, Maja; Brač, Ivana; Pritchard, Boris. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pomorski fakultet u Rijeci. Zagreb – Rijeka. 57–73.

Daille, Béatrice. 2017. *Term Variation in Specialised Corpora*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.

Drouin, Patrick i dr. 2017. *Multiple perspectives on terminology variation*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam – Philadelphia.

Horvat, Marijana; Štebih Golub, Barbara. 2012. Tvorba riječi u hrvatskim dopreporodnim gramatikama. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38/2. 295–326.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018. Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela). *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 1*. Ur. Mlikota, Jadranka. Filozofski fakultet u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek. 183–205.

ISO 704:2009. 2009. *Terminology Work – Principles and Methods*. International Organization for Standardization. Geneva.

ISO 860:2007. 2007. *Terminology work — Harmonization of concepts and terms*. International Organization for Standardization. Geneva.

Iveković Martinis, Anja; Lah, Josip; Sujoldžić, Anita. 2015. Terminološka standardizacija u društvenim i humanističkim znanostima – slučaj hrvatskoga antropološkog nazivlja. *Jezikoslovlje* 16/2–3. 253–274.

Jelaska, Zrinka; Musulin, Maša. 2011. Slovo i slovopis španjolskoga i hrvatskoga jezika. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 12. 211–239.

Lučin, Bratislav. 1996. O marginalnim bilješkama u Juditi. *Colloquia Maruliana* 5. 31–55.

Malić, Dragica. 2009. Marulić i crkvenoslavenska tradicija. *Colloquia Maruliana* 18. 161–206.

Mrežni izvori

Hrčak: Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa. <https://hrcak.srce.hr/>. (pristupljeno 15. studenoga 2020.).

Wikipedia, the free encyclopedia. <https://en.wikipedia.org>. (pristupljeno 15. studenoga 2020.).

NJEMAČKE ISTOVRIJEDNICE U *JENI*

1. Uvod

Dosljednim donošenjem njemačkih istovrijednica hrvatskih naziva uključenih u bazu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* neizravno je stvoren i prvi hrvatsko-njemački e-rječnik jezikoslovnoga nazivlja. Prije toga jezikoslovno je nazivlje na njemačkome i hrvatskome jeziku leksikografski obrađeno u *Njemačko-hrvatskome rječniku jezikoslovnoga nazivlja* Stefana Rittgassera i Ljiljane Kolenić (Rittgasser i Kolenić 2013.), no polazni jezik u tome je rječniku bio njemački, što znači da je izbor leksikografskih jedinica određen postojanjem njemačkih naziva, a hrvatski su nazivi u brojnim slučajevima prevedenice s njemačkoga. Izbor natuknica, odnosno naziva, u terminološkoj bazi *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* plod je rada hrvatskih jezikoslovaca, pa stoga odražava postignuća, interese i potrebe hrvatskoga jezikoslovlja, a istovrijednice za pojedine nazive na stranim jezicima, u ovome slučaju na njemačkome, samo su u sretnim slučajevima već dio općega međunarodnog jezikoslovnog nazivlja. Mnogi su izvorni hrvatski nazivi u ovoj terminološkoj bazi prvi put terminografski obrađeni na njemačkome jeziku. Upravo ćemo toj skupini naziva u ovome poglavlju posvetiti najviše prostora.

Pri izradi desne strane hrvatsko-njemačkoga rječnika jezikoslovnoga nazivlja već se na početku rada na projektu postavilo pitanje tko su pretpostavljeni korisnici njemačkih istovrijednica hrvatskih jezikoslovnih naziva. Budući da je hrvatsko jezikoslovno nazivlje u prvome redu znanstveno nazivlje, jasno je da su mogući korisnici jezikoslovci, znanstvenici i studenti, nastavnici i učenici osnovnih i srednjih škola te ostali obaviješteni korisnici²³⁴ koji žele znati njemačku istovrijednicu hrvatskoga naziva. Imajući na umu općenitu tendenciju k interdisciplinarnosti, mogući su korisnici i znanstvenici drugih znanstvenih disciplina poput teoretičara književnosti, psihologa, povjesničara, pravnika i drugih koji jezikoslovne objasnidbene modele i pojmove žele upotrijebiti za svoje znanstvene ciljeve. Isto tako važna

²³⁴ Pod pojmom *obaviješteni korisnik* podrazumijevaju se osobe s akademskim filološkim ili srodnim obrazovanjem.

su skupina korisnika i prevoditelji znanstvenih i stručnih tekstova jezikoslovne ili srodne tematike. Prevoditeljska je djelatnost važna u međunarodnoj dvojezičnoj znanstvenoj komunikaciji, a prevoditelji su posrednici u prenošenju znanja s jednoga jezika na drugi. Prevođenje znanstvenih tekstova pretpostavlja poznavanje nazivlja, ali prije svega postojanje terminoloških istovrijednica na dvama jezicima. Ne treba posebno naglašavati kako je za hrvatski kao takozvani mali jezik ta djelatnost iznimno važna. Ova su prethodna promišljanja u velikoj mjeri bila smjerokaz pri donošenju njemačkih istovrijednica za one hrvatske nazive za koje ne postoje uobičajeni njemački nazivi.

Tijekom rada na iznalaženju njemačkih istovrijednica za hrvatske nazive vrlo su se brzo iskristalizirale dvije skupine naziva: a) nazivi za koje postoje uobičajene njemačke istovrijednice, popisane i opisane u njemačkoj znanstvenoj literaturi, rječnicima, leksikonima i elektroničkim bazama podataka te b) nazivi za koje ne postoje njemački izrazi, često čak ni pojmovi. Prvu ćemo skupinu naziva za potrebe ovoga rada nazvati *terminološkim istovrijednicama*, dok ćemo drugu skupinu nazvati *terminološkim prevedenicama*.

U nastavku ovoga teksta najprije ćemo opisati načela odabira i prikazivanja njemačkih naziva iz skupine terminoloških istovrijednica u terminološkoj bazi *Hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja*, a u sljedećemu ćemo poglavlju na odabranim primjerima pokušati prikazati tipologiju terminoloških prevedenica na njemački jezik. U ovome se poglavlju nećemo baviti definicijama naziva za iste pojmove na njemačkome i hrvatskome jeziku iako one postoje. Takav bi rad premašio ciljeve prikaza dvojezičnih terminoloških istovrijednica.

2. Terminološke istovrijednice na njemačkome jeziku u *Jeni*

Terminološke istovrijednice na njemačkome jeziku za hrvatske nazive u *Jeni* jedinice su terminološki uređenoga sustava njemačkoga jezikoslovnog nazivlja. Zadatak prevoditelja hrvatskih naziva na njemački bio je naoko lak – trebalo je samo hrvatskomu nazivu pridružiti njemački. Pri tome su poslu na vidjelo izišle neke posebnosti njemačkoga jezikoslovnog nazivlja.

Osim brojnih specijaliziranih znanstvenih jezikoslovnih izdanja na njemačkome jeziku, potvrde o postojanju i uporabi nekoga naziva na njemačkome jeziku tražili smo i u e-rječnicima. Mjerodavnima smo pritom smatrali u prvome redu *Digitalni rječnik njemačkoga jezika* (*Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache – dwds*) s 465 000 unosaka u različitim rječnicima i 25 milijarda potvrda za pojedinačne lekseme u tekstovima na njemačkome jeziku

zapisanih od 1600. godine naovamo; važan referentni izvor bile su također i e-izdanja Leibnizova instituta za njemački jezik u Mannheimu (Leibniz-Institut für deutsche Sprache – IDS) te znanstveni gramatički informacijski sustav *grammis* (*grammis Grammatisches Informationssystem*), pod čijim se okriljem gradi digitalni sustav za upravljanje gramatičkim nazivljem, znanstvenim nazivljem te nazivljem školske gramatike. Uvidom u njemačke jezikoslovne terminološke baze uvjerali smo se kako su opažanja koja je Dietrich Busse iznio u svojem radu o jezikoslovnomu nazivlju i danas aktualna (Busse 1989.). Busse je naime uočio kako je njemačko jezikoslovno nazivlje obilježeno visokim stupnjem umjetnoga i kontradiktornoga nazivlja, pritom obiluje sinonimima te konkurirajućim pojmovima i nazivima, između ostaloga i stoga što je znanost o jeziku konglomerat teorija, modela i spoznajnih ciljeva utemeljenih na različitim, pa čak i proturječnim filozofskim, znanstvenoteorijskim ili povijesnim pretpostavkama (Busse 1989: 27). Busse konstatira da za isti predmet često postoje različiti nazivi, no istodobno smatra da ta raznolikost sama po sebi nije nikakav nedostatak, pogreška ili dokaz o nedostatnosti znanstvene spoznaje, nego, baš naprotiv, on učestalu sinonimiju smatra pozitivnom pojavom jer je ona jamac živoga znanstvenog dijaloga. Busse naime smatra da se jezikoslovni nazivi i njihove definicije mogu promatrati kao sredstvo za rješavanje spoznajnih i znanstvenoistraživačkih pitanja (Busse 1989: 31). U potrazi za njemačkim istovrijednicama za hrvatske jezikoslovne nazive, a posebno pri načinu njihova terminografskoga prikaza, morali smo voditi računa i o toj okolnosti. Tako smo kod naziva za koje u njemačkome postoje sinonimi, ili bolje rečeno konkurentski nazivi, uzeli u obzir sve izraze i pritom ih poredali prema čistoći – najprije one najčešće, a potom one manje česte. To je vrlo često slučaj upravo kod temeljnih naziva jezikoslovne teorije. U *Jeni* su oni prikazani samo kao niz naziva odvojenih točkom sa zarezmom. Objašnjenja o uporabi i kontekstualizacija pojedinih izraza prekoračila bi okvire zadane sustavom ove terminološke baze, pa će tako svaki korisnik u takvim slučajevima morati odlučiti koja od ponuđenih istovrijednica u najvećoj mjeri odgovara njegovim potrebama. Tako primjerice za naziv *imenica* u njemačkome nalazimo čak sedam istovrijednica (vidi 1. sliku).

Imenica

status naziva: naziv || obrađivač: Josipa Mloč || faza obradbe: zaključano || autorski: ne

definicija: promjenjiva riječ kojom se označuju bića, stvari ili pojave, mijenja se po padežima i brojevima, a ima svoj rod

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: morfologija

podređeni pojam: brojna imenica; dvovalentna imenica; glagolska imenica; jednovalentna imenica; mocijska imenica; nevalentna imenica; profesijska imenica; trovalentna imenica

zastarjeli naziv: ime; ime osobito ili samostavno; ime samostavno; ime stojeće

kratica - međunarodna: N

istovrijednica - engleski: noun

istovrijednica - njemački: Nomen; Substantiv; Dingwort; Gegenstandswort; Hauptwort; Nomenwort; Nennwort

istovrijednica - francuski: nom; substantif

istovrijednica - ruski: существительное, имя существительное

istovrijednica - švedski: substantiv

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/imenica/17/#pravilo>

1. slika: Obrada naziva *imenica* u *Jeni*

S druge je strane uočljiva potreba za ujednačivanjem temeljnoga jezikoslovnog nazivlja u njemačkome jeziku, u prvome redu u školskoj uporabi. U tome se smislu poduzimaju važni koraci. Prvi je *Popis temeljnih gramatičkih stručnih izraza* (*Verzeichnis grundlegender grammatischer Fachausdrücke*) sastavljen 1982. godine, a novi, prošireni popis objavljen je 2019. Izradio ga je Odbor za školsko gramatičko nazivlje (*Gremium für Schulgrammatische Terminologie*) pri Leibnizovu institutu za njemački jezik u Mannheimu. U predgovoru novoga popisa (*Verzeichnis grundlegender grammatischer Fachausdrücke*) piše: 1) njegov je glavni cilj ujednačavanje nazivlja u školskoj gramatičkoj tradiciji i praksi. S obzirom na to da opis projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* započinje rečenicom kojom se upozorava na neujednačenost i nesustavnost temeljnoga jezikoslovnog nazivlja, na uporabu različitih naziva u različitim udžbenicima, uporabu različitih naziva u osnovnoj i srednjoj školi, uporabu različitih naziva u visokoškolskim udžbenicima (opis projekta *Jena*), možemo zaključiti da motivacija za ujednačavanje jezikoslovnoga nazivlja i u hrvatskome i u njemačkome jeziku ima jednaka polazišta.

U 1. tablici prikazani su primjeri hrvatskih i njemačkih istovrijednica iz kategorije *vrsta riječi*. U njemačkome osnovne vrste riječi u pravilu imaju i latinski i njemački naziv, a njihova je uporaba određena jezičnim i znanstvenoteorijskim kontekstom. Latinski nazivi prednjače po čistoći uporabe, a prednost im daje i već spomenuti *Popis temeljnih gramatičkih stručnih*

izraza. Stoga smo i u *Jeni* na prvo mjesto stavili nazive latinskoga podrijetla, a slijede njemački nazivi (vidi 1. tablicu).

1. tablica: Vrste riječi

hrvatski naziv	njemački naziv
glagol	Verb; Tätigkeitswort; Tunwort; Tuwort; Zeitwort
glavni broj	Kardinalzahl; Grundzahl
imenica	Nomen; Substantiv; Dingwort; Gegenstandswort; Hauptwort; Namenwort; Nennwort
neodređena zamjenica	Indefinitpronomen; unbestimmtes Pronomen
odnosna zamjenica	Reativpronomen; bezügliches Fürwort
pokazna zamjenica	Demonstrativpronomen; hinweisendes Fürwort
pridjev	Adjektiv; Artwort; Beiwort; Eigenschaftswort; Wiewort
prijedlog	Präposition; Adposition; Verhältniswort
prilog	Adverb; Umstandswort; Zustandswort
redni broj	Ordnungszahl; Ordinalzahl
upitna zamjenica	Interrogativpronomen; Fragefürwort
veznik	Konjunktion; Bindewort
zamjenica	Pronomen; Fürwort

Isto tako i glavne morfološke kategorije (2. tablica) u pravilu imaju i latinski i njemački naziv. Latinski su nazivi uobičajeni u znanstvenim tekstovima, dok su njemački nazivi objasnidbene prevedenice (vidi 2. tablica).

2. tablica: Morfološke kategorije

hrvatski naziv	njemački naziv
imperativ	Imperativ; Befehlsform
imperfekt	Imperfekt; Präteritum; erste Vergangenheit; unvollendete Vergangenheit; Mitvergangenheit
jednina	Singular; Einzahl

komparativ	Komparativ; erste Steigerungsstufe
množina	Plural; Mehrzahl
nesvršenost	Imperfektivität; unvollendeter Aspekt
nominativ	Nominativ; Nennfall; Werfall
padež	Kasus; Fall; Flexionskasus
pluskvamperfekt	Plusquamperfekt; Vorvergangenheit
predikat	Prädikat; Satzaussage
prezent	Präsens; Gegenwartsform
rod	Genus; grammatisches Geschlecht
sprezanje	Konjugation; Flexion des Verbs; Beugung des Verbs
vrijeme	Tempus; Zeitform

I u brojnim drugim slučajevima na njemačkoj se strani navodi više sinonimnih naziva. U svakome su slučaju njemački nazivi poredani po čistoći uporabe (vidi 3. tablica).

3. tablica: Osnova

hrvatski naziv	njemački naziv
osnova	Stamm; Grundmorphem; Radikal; Stammmorphem; Stammwort; Wortstamm

3. Terminološke prevedenice na njemačkome jeziku u *Jeni*

Kao što je već rečeno (v. 1.), nazivom *terminološke prevedenice* u ovome poglavlju označujemo nazive za koje na njemačkome jeziku ne postoje ustaljeni izrazi ni definicije spojive s jednim pojmom. U toj smo skupini naziva bili suočeni s dvjema glavnim podvrstama: a) s nazivima za koje ne postoji ni pojam ni naziv na njemačkome jeziku i b) s nazivima za koje se na njemačkome jeziku mogu konstruirati nazivi na temelju kojih upućeni korisnik može zaključiti o kojemu je pojmu riječ.

U prvoj se skupini naziva, tj. onih za koje na njemačkome ne postoji ni pojam ni naziv, nalaze nazivi iz povijesti hrvatskoga jezika (npr. *ahavci*, *gajica*, *začinjavac*) te nazivi specifični za hrvatsku jezičnu kulturu (npr. *arabica*, *raguzeizam*, *sanktorem*). Ti se nazivi na njemačkoj strani popisa pojavljuju kao strane riječi u njemačkome jeziku. To znači da su preuzeti u hrvatskome slovopisnom liku, a prilagođeni samo na pravopisnoj razini, tj. kad je riječ o

imenicama, one su napisane velikim slovom ili, ako je riječ o nazivu latinskoga podrijetla, poput primjerice naziva *raguzeizam*, za njemačku je istovrijednicu uzeta latinska slovopisna osnova. S obzirom na to da ti nazivi na njemačkome jeziku ni za upućenoga korisnika nisu nužno spojivi s definiranim pojmovima, kod tih smo naziva odstupili od formalnoga pravila da iza prve istovrijednice na stranome jezika iza točke sa zarezom stoji mogući sinonim, nego smo kod takvih naziva iza točke sa zarezom ponudili objasnodbenu istovrijednicu, odnosno kratku definiciju naziva. Takav postupak smatramo opravdanim s obzirom na to da je terminološka baza *Jena* mrežni izvor sa slobodnim pristupom, pa je enciklopedijska obavijest o pojmovima povezanim isključivo s hrvatskim jezikom i hrvatskom kulturom dobrodošla svakomu korisniku (vidi 2. sliku i 4. tablicu).

gajica

definicija: latinično pismo koje je potrebama hrvatskoga jezika prilagodio Ljudevit Gaj

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: povijest jezika

istovrijednica - engleski: gajica script

istovrijednica - njemački: Gajica; von Ljudevit Gaj der kroatischen Sprache angepasste lateinische Schrift

istovrijednica - francuski: alphabet <->gajica<->; alphabet latin de Gaj; système d'orthographe de Gaj

istovrijednica - ruski: раевица

istovrijednica - švedski: <->gajica<->; latinskt alfabet anpassat till kroatiskan av Ljudevit Gaj

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: ženski

napomena: Slovopisna je problematika prisutna od samih početaka pisanja hrvatskoga jezika latiničnim pismom. Na zadovoljavajući je način riješena tek tridesetih godina 19. stoljeća zaslugama Ljudevita Gaja. Naime, većina se reformatora latinice, više ili manje, zalaže za načelo da se svaki glas uvijek bilježi istim znakom ili znakovima. Prijedlozi su bili različiti, ali glavna je misao bila ista. Posebno se ističu zalaganja Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.), koji je također zastupao navedeno načelo te odbacio dvoslove, i to po uzoru na slavensko pismo što su ga imali „stari Hervati, s. Jeronim i ostali“, misleći pritom da je sv. Jeronim autor glagoljice. Nadahnut Vitezovićevim primjerom bio je zasigurno i najveći reformator hrvatske latinice ilirac Ljudevit Gaj. Po njemu se hrvatska abeceda naziva još i gajicom. Iako neki od Gajevih prvotnih prijedloga nisu u konačnici prihvaćeni, ne može mu se poreći zasluga da je svojim radom i nastojanjem uspio pokrenuti i zaključiti slovopisnu reformu, koja je uz manje izmjene i danas na snazi. Način pisanja ustaljuje se objavljivanjem *Hrvatskoga pravopisa* Ivana Broza iz 1892. s abecednim poretom *a b c č ć d đ ž e f g h i j k l m n njo p r s š t u v z ž*, koji i danas imamo.

2 slika: Obrada natuknice *gajica* u *Jeni*

4. tablica: Hrvatski nazivi kao strane riječi u njemačkome

hrvatski naziv	njemački naziv
ahavci	Ahavci; abschätziger Name für Vertreter der Zagreber philologischen Schule, die sich für die Endung <i>-ah</i> im Genitiv Plural der Substantive einsetzen

arabica	Arabica; auf arabischer Schrift basierte Schrift bosnisch-herzegowinischer Muslime
gajica	Gajica; von Ljudevit Gaj der kroatischen Sprache angepasste lateinische Schrift
začinjavac	Začinjavac; anonym Dichter in kroatischer Sprache im 14. und 15. Jh.
raguzeizam	Raguseismus; sprachliches Charakteristikum des Dubrovniker Dialekts
sanktorem	Sanktorem; Toponym bestehend aus dem Reflex des dalmatinischen Adjektivs <i>sanctus</i> und des Namens eines Heiligen

Slična se potreba za objasnidbenom natuknicom na njemačkome jeziku, ali ovoga puta bez hrvatskoga naziva na njemačkoj strani, nametnula i kod brojnih drugih naziva koji označuju specifičnosti hrvatskoga jezika, a koji ni u njemačkome jeziku ni u jezikoslovlju njemačkoga govornog područja nemaju prikladne ni pojmovne ni jezične istovrijednice. Na ovome mjestu navodimo primjere za *rogato e*, *tropismenost* i *tronarječni hibrid*. Za naziv *rogato e* može se stvoriti njemački naziv *e mit Hatschek* sastavljen od postojećih jezičnih elemenata u njemačkome jeziku, no to je samo formalna strana obavijesti o nazivu, semantičku obavijest donosimo u objasnidbenome dijelu te prijevodne natuknice u njemačkoj parafrazi hrvatske definicije. Kod naziva *tropismenost* bili smo suočeni s nepostojanjem jednorječnoga njemačkog izraza i već je prva njemačka istovrijednica *synchrone Verwendung dreier Schriften* samo parafraza hrvatske riječi, no punu semantičku obavijest za govornika njemačkoga jezika donosimo tek u drugoj istovrijednici, u kojoj je izričito navedeno o kojim je trima pismima riječ. Za objasnidbenim smo prijevodom posegnuli i u slučaju naziva *tronarječni hibrid*, kod kojega smo za govornika njemačkoga jezika pojedinačno naveli o kojim je trima narječjima riječ. U tim i sličnim usporedivim slučajevima uvijek nam je bila na umu ekonomičnost leksikografske obrade, tj. donošenje najvišega stupnja semantičke obavijesti uz uporabu najmanje jezičnih sredstava. Njemačke istovrijednice za nazive *rogato e*, *tropismenost*, *tronarječni hibrid* nalaze se u 5. tablici.

5. tablica: Njemačke istovrijednice za *rogato e*, *tropismenost*, *tronarječni hibrid*

hrvatski naziv	njemački naziv
rogato <i>e</i>	e mit Hatschek; einheitliche Schreibung aller Jat-Reflexe zur Zeit der Kroatischen nationalen Wiedergeburt
tropismenost	synchrone Verwendung dreier Schriften; synchrone Verwendung der lateinischen, glagolitischen und kyrillischen Schrift
tronarječni hibrid	tschakawich-kajkawisch-stokawisches Hybrid

Posebnu skupinu naziva čine oni nazivi na hrvatskome jeziku za koje nismo našli potvrde u njemačkim izvorima i kod kojih smo morali posegnuti za doslovnim prijevodima. Kod takvih je njemačkih istovrijednica riječ u pravilu o višerječnim nazivima čiji je svaki pojedinačni član potvrđen u njemačkome jeziku ili čak u njemačkome jezikoslovnom nazivlju, no za višerječnu svezu potvrde na njemačkome jeziku nisu pronađene. Tako primjerice za svaku pojedinu sastavnicu višerječne sveze *morfonološko pravopisno načelo* u njemačkome postoji primjerena istovrijednica, no to ne vrijedi i za cijelu svezu:

morfonološki = *morphonologisch*

pravopisno načelo = *Rechtschreibgrundsatz*

morfonološko pravopisno načelo = *morphonologischer Rechtschreibgrundsatz*.

I u ostalim slučajevima kad na njemačkome jeziku postoje pojedinačne istovrijednice neke višerječne sveze, upotrijebili smo uobičajeni postupak sklapanja nove sveze na njemačkome jeziku koja je doslovan prijevod hrvatskih sastavnica. Na ovome mjestu donosimo još primjere *sekundarni poluglas* i *uspravno nabrajanje*:

sekundarni = *sekundär*

poluglas = *Halbvokal*

sekundär + *Halbvokal* = *sekundärer Halbvokal*

uspravno = *vertikal*

nabrajanje = *Aufzählung*

vertikal + Aufzählung = vertikale Aufzählung.

Primjeri za višerječne sveze koje nemaju potvrda u njemačkome jeziku navedeni su u 6. tablici.

6. tablica: Primjeri za višerječne sveze bez potvrda u njemačkome jeziku

hrvatski naziv	njemački naziv
morfonološko pravopisno načelo	morphonologischer Rechtschreibgrundsatz
sekundarni poluglas	sekundärer Halbvokal
uspravno nabranje	vertikale Aufzählung

U slučajevima višerječnih naziva ili složenica na njemačkome jeziku kod kojih su na njemačkome pronađene potvrde samo za pojedine sastavnice u njemačkome jezikoslovnom nazivlju, ali ne i cjeloviti naziv ili složenica, u rubrici *napomena* navedena je rečenica „Njemačka istovrijednica nije uobičajena u njemačkome jezikoslovlju”. Tako primjerice kod naziva *gramatičko-semantički pristup* – *grammatisch-semantischer Ansatz* svaka pojedina sastavnica njemačke sveze pripada njemačkomu jezikoslovnom nazivlju, no za svezu u cjelini nije pronađena potvrda: *grammatisch + semantisch + Ansatz = grammatisch-semantischer Ansatz* (vidi 3. sliku).

gramatičko-semantički pristup

status naziva: naziv

definicija: pristup u poučavanju inoga jezika po kojemu su gramatika i značenje neprestano povezani

vrelo definicije: Udier, Gulešić Machata i Čilaš Mikulić (2006.)

stranica: 36

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: glotodidaktika

istovrijednica - engleski: grammatical-semantic approach

istovrijednica - njemački: grammatisch-semantischer Ansatz

istovrijednica - francuski: approche grammaticale et sémantique

istovrijednica - ruski: грамматико-семантический подход

jezična odrednica: višerječni naziv

kontekst: Gramatičko-semantički pristup podrazumijeva tumačenje što su padeži te koja značenja i uloge padeži imaju. Postupno se uče površinski padeži i neprestano se povezuju s dubinskim, a uče se i prijedlozi i glagoli koji idu uz pojedine površinske padeže. Ovim su opisane i objašnjene samo one padežne uloge koje smatramo dijelom osnovnoga poučavanja hrvatskoga kao stranoga i drugoga jezika. Pristup obradi i usvajanju drugih padežnih uloga zahtijeva poseban opis i analizu.

vrelo konteksta: Udier, Gulešić Machata i Čilaš Mikulić (2006.)

stranica: 47

napomena: Njemačka istovrijednica *grammatisch-semantischer Ansatz* nije potvrđena u njemačkome jezikoslovlju.

3. slika: Obrada natuknice *gramatičko-semantički pristup* u *Jeni*

Iznadprosječno velik broj terminoloških praznina na njemačkome jeziku utvrdili smo na potpodručju tvorbe riječi i semantike u višerječnim nazivima čija je sastavnica pridjev *mocijski*. Od ukupno 27 višerječnih sveza u *Jeni* za njemačke smo nazive pronašli samo tri potvrde: *Movierungssuffix* za *mocijski sufiks*, *Movierungsmorphem* za *mocijski morfem* i *Movierungsform* / *movierte Form* za *mocijski parnjak*. Iz tih triju primjera jasno je izvediv tvorbeni obrazac za njemačke sveze s pridjevom *mocijski*, a one se pojavljuju u dvjema inačicama:

- a) pridjev *mocijski* u obliku imenice kao prvi član složene imenice sastavljene po obrascu *specificirajuća imenica* + vezni morfem *-s-* + osnovna imenica

$$\begin{array}{lcl} \textit{Movierung} + s + \textit{suffix} & = & \textit{Movierungssuffix} \\ \textit{Movierung} + s + \textit{morphem} & = & \textit{Movierungsmorphem} \\ \textit{Movierung} + s + \textit{form} & = & \textit{Movierungsform} \end{array}$$

- b) glagolski pridjev *moviert-* + imenica

$$\textit{movierte} + \textit{Form} = \textit{movierte Form}.$$

Na preostale smo, u njemačkome jezikoslovnom nazivlju nepotvrđene, sveze primijenili ta dva tvorbeni načela, pa su tako nastale složenice *Movierungspaar*, *Movierungsverhältnis*, *Movierungsnomen*, *Movierungseigennamen*, *movierte Ableitung*. Terminološke sveze s pridjevom *mocijski* navedene su u 7. tablici.

7. tablica: Terminološke sveze s pridjevom *mocijski*

hrvatski naziv	njemački naziv
mocijski par	Movierungspaar
mocijski odnos	Movierungsverhältnis
mocijska imenica	Movierungsnomen
mocijsko ime	Movierungseigennamen
mocijska izvedenica	movierte Ableitung

Poseban osvrt zavređuju nazivi *samostalni korisnik*, *temeljni korisnik* i *iskusni korisnik*, nazivi preuzeti iz dokumenta *Zajednički europski referentni okvir za jezike – ZEROJ* (Vijeće Europe

2005.). Za taj dokument postoje službeni prijevodi na nacionalnim jezicima svih članica Europske unije, pa tako i na njemačkome jeziku (*Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen*) i na hrvatskome jeziku (Vijeće Europe 2005.). Kod tih smo triju naziva odstupili od načela doslovnoga prevođenja s hrvatskoga jezika zato što za navedene nazive u njemačkome jeziku na odgovarajućemu mjestu u tome dokumentu postoje ustaljene njemačke kategorije. Za razliku od hrvatskoga, u kojemu glavu natuknice čini vršitelj radnje *korisnik*, u njemačkome stoji apstraktna imenica *Sprachverwendung* (jezična uporaba) (vidi 8. tablicu).

8. tablica: Nazivi iz *Globalne ljestvice referentnih razina ZEROJ-a*

hrvatski naziv	njemački naziv
iskusni korisnik	kompetente Sprachverwendung
samostalni korisnik	selbstständige Sprachverwendung
temeljni korisnik	elementare Sprachverwendung

Od doslovnoga prevođenja pojedinih naziva ili terminoloških sveza odustali smo i u slučaju kad hrvatsko i njemačko jezikoslovlje govore o istim ili bar sličnim pojmovima, što se može iščitati iz pripadajućih definicija i relevantnih znanstvenih tekstova, ali hrvatsko i njemačko jezikoslovlje slijede vlastitu znanstvenu tradiciju. To ćemo prikazati na primjeru naziva iz potpodručja funkcionalne stilistike. Funkcionalni su stilovi u hrvatskoj jezikoslovnoj tradiciji obrađeni u brojnim radovima (Pranjковиć 1996.; Silić 2006.; Kovačević i Badurina 2001.; Mihaljević 2002.; Hudeček i Mihaljević 2009.). U uobičajenoj podjeli u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi navode se *književni*, *razgovorni*, *publicistički*, *administrativni* i *znanstveni (funkcionalni) stil* te njihovi podstilovi od kojih su u *Jeni* obrađeni *strogo znanstveni podstil*, *pedagoški podstil*, *znanstveno-popularni podstil*, *osobni podstil*, *diplomatski podstil*, *društveno-politički podstil* i *zakonodavno-pravni podstil*. U njemačkome se suvremenom jezikoslovlju osim za naziv *književni stil (literarischer Stil)* u stručnoj literaturi upotrebljavaju složenice u kojima je osnovna riječ u složenici *-sprache* ('jezik'), a specificirajući dio složenice, u hrvatskome su to pridjevi *razgovorni*, *publicistički*, *znanstveni* ili *administrativni*, označava specifično područje primjene. U slučaju kad u njemačkome postoji višerječna sveza ili složenica s imenicom *-stil/Stil*, takvu prevedenicu donosimo iza točke sa zarezom. Složenice ili višerječne sveze koje sadržavaju imenicu *-stil/Stil* uobičajene su u općemu jeziku ili su u jezikoslovlju dio stilističkih studija u užemu smislu. Tekstovi s jednoznačnim značajkama primjerice publicističkoga, znanstvenoga ili administrativnoga stila u njemačkome su jezikoslovlju predmet proučavanja jezikoslovne discipline *Fachsprachen* (engl. *languages for*

special purposes, fr. *langue de spécialité*, tal. *lingua di specialità*), koja je dokumentirana u brojnim studijama i jezikoslovnim radovima (npr. Fluck 1980., Möhn i Pelka 1984., Roelcke 1999., Jung i Kolesnikova 2003., Hoffmann (ur.) 1998.), pa smo stoga dali prednost njemačkim nazivima uobičajenima u njemačkoj literaturi, a oni sadržavaju imenicu *-sprache*. Ti su nazivi navedeni na prvome mjestu. Prijevod naziva funkcionalnih stilova na njemački jezik donosi se u 9. tablici.

9. tablica: Prijevod naziva funkcionalnih stilova na njemački

hrvatski naziv	njemački naziv
razgovorni stil	Umgangssprache
publicistički stil	Zeitungsstil; journalistischer Stil; Mediensprache
znanstveni stil	Wissenschaftssprache; Wissenschaftsstil; wissenschaftlicher Stil
administrativni stil	Beamtensprache; administrativer Stil

Jednako smo postupili i kod višerječnih naziva s imenicom *podstil* (*poslovni podstil*, *diplomatski podstil*, *društveno-politički podstil*, *zakonodavno-pravni podstil*). U njemačkome je jezikoslovlju naziv *Substil* (*podstil*) doduše poznat, ali se upotrebljava u kontekstima povezanim s teorijom o funkcionalnim stilovima kako ju je razvio sovjetski jezikoslovac Vinogradov ili, pak, jezikoslovci praške škole s Havránekom na čelu (Gläser 1998: 202). Prijevod naziva podstilova na njemački jezik donosi se u 10. tablici.

10. tablica: Prijevod naziva podstilova na njemački

hrvatski naziv	njemački naziv
poslovni podstil	Geschäftssprache
diplomatski podstil	Diplomatensprache
društveno-politički podstil	Politiksprache
zakonodavno-pravni podstil	Rechtssprache

Pred nerješivim problemom našli smo se kod hrvatskoga naziva *strogo znanstveni podstil* za koji u njemačkome jeziku nismo našli nijednu potvrdu. Njemačko jezikoslovlje ne razlikuje kategorije *znanstveno* i *strogo znanstveno*, stoga smo za naziv *strogo znanstveni podstil* ponovili istovrijednicu ponuđenu i uz naziv *znanstveni stil* (vidi 11. tablicu).

11. tablica: Strogo znanstveni podstil

hrvatski naziv	njemački naziv
strogo znanstveni podstil	Wissenschaftssprache; Wissenschaftsstil; wissenschaftlicher Stil

Terminološke praznine i definicijske nepodudarnosti u potpodručju proučavanja funkcionalnih stilova, odnosno strukovnih jezika (*Fachsprachen*), svakako zahtijevaju temeljitije bavljenje ovom tematikom i nadilaze okvire zadane terminološkom bazom *Jena*.

4. Zaključak

Rad na iznalaženju njemačkih terminoloških istovrijednica i terminoloških prevedenica za hrvatsko jezikoslovno nazivlje pokazao je da između hrvatskoga i njemačkoga jezikoslovnog nazivlja postoje brojne očekivane sličnosti, preklapanja i podudarnosti. Pokazalo se isto tako da postoje i mnoge terminološke praznine kad je riječ o prevođenju s hrvatskoga na njemački jezik, koje smo u ovoj terminološkoj bazi pokušali popuniti. Osnovna načela popunjavanja tih praznina prikazali smo na primjerima danih u ovome poglavlju. No, pokazalo se također da je popunjavanje tih praznina, kao i u svakoj dvojezičnoj leksikografiji, u brojnim slučajevima samo leksikografska odluka utemeljena na trenutačnim znanstvenim spoznajama. Naime, osim očekivanih razlika uvjetovanih imanentnim razlikama u strukturi hrvatskoga i njemačkoga jezika, razlika upisanih u povijest i tradiciju hrvatskoga jezikoslovlja, pa posljedično tomu i hrvatsko jezikoslovno nazivlje kao polazišni korpus, na vidjelo su u pojedinim potpodručjima jezikoslovlja izišle i razlike u znanstvenome pristupu, naglascima koje nacionalne znanstvene zajednice stavljaju na pojedina područja istraživanja i proučavanja, a isto tako i znanstvenim interesima koji zaokupljaju pozornost hrvatskih i njemačkih jezikoslovaca. Na brojnim područjima sasvim sigurno postoji potreba za znanstvenom raspravom i teorijskim razlučivanjem pojmova, a potom i naziva (vidi odlomak o funkcionalnim stilovima). U tome smislu rad na dvojezičnome jezikoslovnom nazivlju nužno mora pratiti razvoj jezikoslovne znanstvene spoznaje.

Literatura

- Busse, Dietrich. 1989. *Sprachwissenschaftliche Terminologie, Verständlichkeits- und Vermittlungsprobleme der linguistischen Fachsprache*. Muttersprache 99, 27–38.
- Fluck, Hans-Rüdiger. 1980. *Fachsprachen*. Francke. München.
- Gläser, Rosemarie. 1998. Fachsprachen und Funktionalstile. *Fachsprachen 1. Halbband*. Ur. Hoffmann, Lothar i dr. Walter de Gruyter. Berlin – New York. 199 – 208.
- Hoffmann, Lothar i dr. (ur.). 1998. *Fachsprachen = Languages for special Purposes*. Walter de Gruyter. Berlin – New York.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2009. *Jezik medija – publicistički funkcionalni stil*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Jung, Udo O. H.; Kolesnikova, Angelina (ur.). 2003. *Fachsprachen und Hochschule: Forschung, Didaktik, Methodik*. Peter Lang. Frankfurt am Main.
- Kovačević, Marina; Badurina, Lada. 2001: *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Izdavački centar. Rijeka.
- Mihaljević, Milica. 2002. Funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28. 325-343.
- Möhn, Dieter; Pelka, Roland. 1984. *Fachsprachen: eine Einführung*. Max Niemeyer. Tübingen.
- Pranjeković, Ivo. 1996. Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremena lingvistika* 41–42/1–2. 519–527.
- Rittgasser, Stefan; Kolenić, Ljiljana. 2013. *Njemačko-hrvatski rječnik jezikoslovnoga nazivlja*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
- Roelcke, Thorsten. 1999. *Fachsprachen*. Erich Schmidt Verlag. Berlin.
- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
- Vijeće Europe. 2005. *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Mrežni izvori

Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. <https://www.dwds.de/> (pristupljeno 25. srpnja 2020.).

Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen (GER). <https://www.europaeischer-referenzrahmen.de/> (pristupljeno 25. srpnja 2020.).

Leibniz-Institut für deutsche Sprache – IDS. <https://www1.ids-mannheim.de/digspra/> (pristupljeno 25. srpnja 2020.).

grammis Grammatisches Informationssystem. <https://grammis.ids-mannheim.de/> (pristupljeno 25. srpnja 2020.).

Opis projekta. Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA. <http://ihjj.hr/projekt/hrvatsko-jezikoslovno-nazivlje-ndash-jena/85/> (pristupljeno 25. srpnja 2020.).

Verzeichnis grundlegender grammatischer Fachausdrücke. Leibniz – Institut für deutsche Sprache. https://grammis.ids-mannheim.de/pdf/sgt/Verzeichnis_grammatischer_Fachausdruecke_180220.pdf (pristupljeno 25. srpnja 2020.).

FRANCUSKE ISTOVRIJEDNICE U *JENI*

1. Uvod

U potrazi za stručnim nazivom na stranome jeziku koji bi odgovarao domaćemu nazivu ili obratno korisnik će prvo pretražiti dostupne terminološke baze, stoga su nazivi na stranim jezicima (poglavito na engleskome) neizostavan dio svake terminološke baze. Obrada hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja u sklopu terminološke baze *Struna* predviđjela je unos istovrijednica i na francuskome jeziku. U ovome će se poglavlju prikazati neki od izazova toga posla. Premda pripada tzv. velikim svjetskim jezicima, a njegovo je značenje poglavito za modernu europsku civilizaciju golemo, u jeziku struke francuski izvan svojega govornog područja ili izvan francuskoga jezikoslovlja ima sve manje mjesta. Nazivlje na francuskome jeziku uneseno je dosad u desetak područja *Strune*, ali je omjer naziva vrlo neujednačen (od jednoga naziva npr. u stomatologiji do oko 1300 u pravu EU-a). U pravilu su francuske istovrijednice zastupljenije u društvenim i humanističkim područjima (arheologija, klasična arhitektura, knjižničarstvo, muzikologija, pravo EU-a), dok se u ostalima pojavljuju rijetko ili nikako.

Potruga za istovrijednim nazivima neke struke u kojemu drugom jeziku istodobno znači dobro vladanje i pojmovnim sustavom i samim jezikom jer je logično u nekim slučajevima pretpostaviti nepodudaranje pojmovnih sustava odnosno terminološke praznine u drugome jeziku.

Jezikoslovno pojmovlje, koliko god bilo univerzalno te njegovo temeljno nazivlje dobrim dijelom istkano iz antičke jezične baštine, pokazuje i svoje posebnosti povezane s autohtonim razvojem i njegovim društveno-kulturnim okolnostima te vlastitom jezikoslovnom tradicijom. Te posebnosti, zajedno s uvrštavanjem novijih teorija i pravaca, čine potragu za stranim istovrijednicama izazovnijom nego što bi na prvi pogled izgledalo, a uspoređivanje lijeve i desne strane u postojećim rječnicima i glosarima vrlo brzo postaje potraga za prikladnim nazivom izvan postojeće leksikografske i terminološke ponude. Drugim riječima, prevoditelj se nađe u okolnostima da istovrijedni naziv jednostavno treba sam ponuditi te se francuske

istovrijednice za određen broj hrvatskih jezikoslovnih naziva po svoj prilici prvi put pojavljuju upravo na ovome mjestu.

Polazeći od nazivlja svojega jezika koje god struke i pokušavajući naći istovrijednice na francuskome, nerijetko ćemo to morati učiniti preko bolje posvjedočenoga – engleskoga jezika. To vrijedi i za jezikoslovno nazivlje, pogotovo za dio koji se odnosi na nešto novije jezične teorije i metodološke pravce. Naime, stanovit broj takvih naziva bilo je moguće pronaći tek pretragom englesko-francuskih glosara (npr. *Glossaire français-anglais de terminologie linguistique*).

Koliko god nedostatak nekoga naziva u drugome jeziku bio problematičan, nije lako ni kad ponuđenih naziva ima napretek. Naime, postojanje više sinonimnih naziva u polaznome jeziku može se urediti uspostavom hijerarhijskoga niza, što se u *Struni* ostvaruje kategorizacijom naziva (*preporučeni, dopušteni, nepreporučeni, žargonizam, zastarjeli, predloženi*). Gledano s druge strane, ponuđena je samo jedna rubrika (*istovrijednica*) u koju doduše može stati i više od jednoga naziva, ali se među njima na prvi pogled ne može uspostaviti nikakva funkcionalna razlika, osim pretpostavke da ono što se po redoslijedu prvo navodi odražava najčešću ili preporučenu uporabu. U prikazu ćemo se stoga dotaknuti i toga problema.

2. Polazišta

Načini pronalaska istovrijednica na francuskome jeziku ovisili su dobrim dijelom o potpodručju kojemu pojedini naziv odnosno skupina naziva pripada. Naime, dok se za tzv. temeljno i opće jezikoslovno nazivlje, zastupljeno u udžbenicima i osnovnim jezičnim priručnicima, odgovarajući francuski nazivi mogu naći u sličnim francuskim izdanjima, nazivlje iz pojedinih potpodručja (dijalektologija, povijest jezika, onomastika, sociolingvistika, pragmalingvistika, frazeologija, generativna, kognitivna, računalno i kontaktno jezikoslovlje, paleoslavistika, traduktologija, glotodidaktika...) zahtijeva pretragu izvan spomenutih okvira, a često uključuje novostvorene nazive. Uz temeljce francuske gramatike i leksikografije, kakvi su primjerice *Le bon usage* i *Le Petit Robert*, te nezaobilazni *Dictionnaire de linguistique*, velik dio naziva, pogotovo iz novijih pristupa, pronađen je ipak u dostupnim mrežnim vrelima (jezikoslovne knjige i članci, rječnici, glosari, baze, različiti prikazi), uključujući i podatke s *Wikipedije*, za koje se nastojala naći dodatna potvrda. Budući da je polazište hrvatski jezik, odnosno da se definiraju pojmovi proizašli najvećim dijelom iz domaće gramatičko-leksičke tradicije, veoma je korisna bila gramatika *Grammaire du bosniaque-croate-monténégrin-serbe* P.-L. Thomasa i V. Osipova. U njoj su autori upotrijebili nazive već poznate u francuskome

jezikoslovlju za činjenice iz slavenskih jezika, a uveli su i neke nove. Mali broj novih naziva pronađen je u radovima hrvatskih autora jer ih je malo objavljivalo sažetke na francuskome, pogotovo u novije doba. Problemi na koje se može naići u prevođenju nekih hrvatskih naziva na francuski, s korisnim tumačenjem prevoditeljskih postupaka, mogu se naći u radovima Le Calvé Ivičević (2011., 2015.). Neki su nazivi pronađeni u *Osmojezičnome enciklopedijskom rječniku*, dok su potvrde u dvojezičnim francusko-hrvatskim i hrvatsko-francuskim izdanjima rječnika za naše potrebe vrlo skromne.

3. Primjeri

Nazivlje koje se obrađuje u *Jeni* po svojem je podrijetlu, obliku i čestoci uporabe odnosno mogućnosti pretrage vrlo raznoliko. Temeljni i u široj struci uobičajeni nazivi, pogotovo oni zajedničkoga europskog korijena, očekivano su se pokazali i najpogodnijima za brzo i vjerodostojno prevođenje. Izazov su bili a) nazivi koji pripadaju kojemu užem području, pojedinomu teorijskom pravcu ili novijim jezikoslovnim temama (npr. onomastika, kognitivna lingvistika, e-leksikografija) te b) nazivi koji su ponajprije kroatističke naravi i povezuju se s posebnostima hrvatskoga odnosno slavenskoga jezičnog razvoja (npr. povijest jezika, paleoslavistika), za koje ima vrlo malo potvrda na francuskome jeziku. Uz samo pronalaženje prikladne istovrijednice u leksičkome smislu treba spomenuti i povremenu nesigurnost u oblikovanju prikladna naziva na francuskome jeziku.

Problemi na koje smo naišli u potrazi za odgovarajućim nazivima na francuskome jeziku načelno bi se mogli podijeliti u dvije oprečne skupine: 1. nazivi za koje u francuskome jeziku na temelju dostupnih vrela nije nađena potvrda i 2. nazivi za koje u francuskome jeziku postoji više inačica. Preslikano iz gramatičkoga nazivlja, u prvome bismo slučaju mogli govoriti o svojevrsnoj terminološkoj praznini ili pojmovnoj manjkavosti, a u drugome o terminološkome i terminografskome *preobilju*. Tomu se treba dodati i treća skupina problema u kojoj se nalaze nazivi čiji se sadržaji unatoč izraznoj sličnosti ne podudaraju, dotle da su neki i lažni prijatelji. To se najčešće događa zbog različitih gramatičkih opisa.

3.1. Nazivi bez potvrde

Nazivi za koje u francuskome jeziku nije pronađena potvrda u dostupnim vrelima uglavnom se odnose na nepostojanje samoga pojma u okvirima francuskoga jezikoslovlja. Međutim, za jedan manji dio pretpostavljamo postojanje pojma, ali zbog nedostatka vrela ne nalazimo

prikladna naziva. Razumljivo je da nepostojanje potvrde za francusku istovrijednicu ne znači nužno i njezino nepostojanje u francuskome jezičnom kontekstu. Ona je mogla biti, a sigurno mnoga i jest, negdje napisana ili izgovorena, a da se nije našla u nama dostupnim vrelima. Nazivi bez potvrde, ne želimo li ostaviti prazno mjesto, zahtijevaju prijevod.

Nazivi kao što su npr. *ahavci*, *gajica*, *začinjavac*, *arabica*, *raguzeizam*, *sanktorem*, *tronarječni hibrid* itd. odnose se na pojmove specifične za hrvatski jezični kontekst i nisu pronađeni istovrijedni nazivi u francuskome. U tome smo slučaju nazive nastojali prevesti ili prilagoditi (*ahavci* – *ahassiers*²³⁵ i *ahailleurs*, *agramerizam* – *agramérisme*, *hiperijekavizam* – *hyperijekavisme*, *hrvatski vukovci* – *vukistes croates*, *raguzeizam* – *raguséisme*, *jugoistočni kompleks* – *complexe sud-est*, *complexe linguistique du sud-est*, *ozaljski književno-jezični krug* – *cercle littéraire-linguistique d' Ozalj*). Za naziv *sanktorem* naveli smo izvorni hrvatski naziv pisan kosim slovima i dodali mogući francuski oblik *sanctorème*. Naziv *tronarječni hibrid* radi bolje razumljivosti preveden je kao *hybride čakavien-kajkavien-štokavien*.

Slično smo postupili i u nazivima koji nisu isključivo kroatocentrični, nego pripadaju primjerice zajedničkomu slavenskom nasljeđu (novocrkvenoslavenski jezik – *nouveau-slavon d'église*, novija jotacija – *iotation secondaire*).

U određivanju francuskih istovrijednica nismo slijedili leksikografski pristup po kojemu se u nedostatku prikladnoga naziva donosila tzv. objasnidbena istovrijednica, odnosno skraćena definicija pojma. Bez obzira na praktičnu primjenu takva postupka koja korisniku omogućuje razumijevanje sadržaja pojma kad mu već naziv nije proziran, držali smo se terminoloških pravila i ustaljene prakse te ponudili naziv u pravome smislu riječi, katkad zadržavši lik istovjetan izvornomu hrvatskom nazivu označivši ga kosim slovima (npr. *začinjavac*), katkad prilagođujući izraz francuskomu ako je već takav potvrđen (*glagolitsa*, uz *alphabet glagolitique*) ili nudeći višerječni izraz (*začinjavac* – *poète médiéval anonyme*; *poète médiéval anonyme d'inspiration religieuse*, *gajica* – *alphabet gajica*; *système d'orthographe de Gaj*; *alphabet latin de Gaj*). Držimo da su u definiciji s hrvatske strane takvi pojmovi dobro opisani te će to biti polazište u njihovoj uporabi na francuskome, čak i uz zadržavanje izvornoga lika. Uostalom, nije rijetka pojava da se nazivi specifični za jedan jezik ili jednu kulturu u izvornome liku prenesu u koji drugi jezik.

Pojmovi za koje možemo pretpostaviti postojanje i u francuskome jezikoslovnom sustavu, samo nismo naišli na pouzdane potvrde istovrijednih naziva, uglavnom je trebalo (doslovno)

²³⁵ Za ovaj i nekoliko drugih naziva zahvalnost dugujem prof. Evaine Le Calvé Ivičević, koja mi je kao stručnjakinja i izvorna govornica pomogla odabrati bolju inačicu te me uputila na dodatnu literaturu.

prevesti (biolekt – *biolecte*, biolektizam – *biolectisme*, pojava nove riječi – *entrée d'un nouveau mot* za ‘unošenje nove riječi u jezik čiji korijen nije u njemu ranije postojao’, relativni prostorni sustav – *système spatial relatif*).

Nazivi za koje je također bilo teško naći potvrdu u francuskim vrelima pripadaju specifičnim jezikoslovnim temama unutar kroatistike ili istraživanjima u okviru novih teorijsko-metodoloških pristupa. U obama slučajima nedostaju istovrijednice na drugim jezicima osim na engleskome (za neke nazive ni njih nema), pa se francuski naziv pokušao posredno pronaći preko engleskoga ili se stvarao novi (npr. asimetrija primarne metafore – *asymétrie de la métaphore primaire*, zamjensko ime – *nom de substitution*, prvopotvrdenica – *néologisme ancien*).

U francuskome primjerice nismo naišli na razradu funkcionalnih stilova na podstilove, kao što je to u hrvatskome jezikoslovlju predloženo, nego su uobičajena četiri funkcionalna stila pisanoga jezika: administrativni (*style administratif*), znanstveni (*style scientifique*), novinarsko-publicistički (*style des mass média*) i književni (*style des belles lettres*), a dva se odnose na govorni jezik: familijarni, razgovorni (*style familier*) i popularni ili žargonski (*style populaire, argot*), stoga su stvoreni nazivi sa sastavnicom *sous-style* (doslovno ‘pod-stil’).

Nazivlje koje se odnosi na mocijske tvorbene odnose bilo je teško prevesti jer sam pojam mocije nije istovjetan u dvama jezicima. Premda je hrvatski naziv *mocija* međunarodnica, to nam u ovome slučaju otežava posao jer se u francuskome izraz *motion* ne dovodi u vezu s traženim pojmom. Stoga smo se odlučili za naziv *genrison*, koji najbliže odgovara definiranomu značenju u hrvatskome i uključuje tvorbeni odnos obaju rodova i spolova. U tome smo smislu pristupili i nazivima iz istoga gnijezda (npr. mocijski sufiks – *suffixe de genrison*; mocijski odnos – *relation de genrison*). U francuskome se za tvorbu naziva zanimanja ili dužnosti koje obavljaju ženske osobe može upotrijebiti naziv *féminisation*, a u slučaju muških osoba *masculinisation*.

Nazivi koji se odnose na stručnjakinju u kojemu jezikoslovnom području ili sudionicu neke jezične aktivnosti u francuskome jeziku često nemaju oblik koji bi se razlikovao od onoga za mušku osobu. Najčešće je to već uvjetovano sufiksom muškoga mocijskog parnjaka. Neki sufiksi omogućuju dodatnu diferencijaciju, tj. tvorbu ženskih inačica (sintaktičar/sintaktičarka – *syntacticien/syntacticienne*, onomastičar/onomastičarka – *onomasticien/onomasticienne*, učenik/učenica – *apprenant/apprenante*), a neki ne (frazolog/frazologinja – *phraséologue*, toponomastičar/toponomastičarka – *toponomaste*). Da je posrijedi ženska osoba, u francuskome se može vidjeti iz pridruženoga člana (jezikoslovka – *une linguiste*), a katkad se, premda sve rjeđe, pribjegava umetanju imenice *femme* ‘žena’ (*femme linguiste*). Budući da

francuske istovrijednice u *Jeni* dolaze u citatnome obliku, dakle bez člana, nije bilo moguće iskoristiti takvu mogućnost, pa je za oba potencijalna parnjaka ostao isti oblik.

Usput valja reći da je tvorba ženskih mocijskih parnjaka, odnosno imenica za zanimanja koja obavljaju ženske osobe jedna od najaktivnijih jezičnih tema u francuskome javnom prostoru posljednjih godina; mišljenja su različita i unutar struke i među samim govornicima, ali se uočava tendencija da se neka uvriježena normativna pravila promijene i da se i morfološki stvori razlika u odnosu na polazni oblik muškoga roda.

Onomastičko nazivlje pokazalo se također prilično izazovnim stoga što je ono unutar hrvatskoga jezika vrlo razgranato s određenim brojem specifičnih pojmova koje ne nalazimo drugdje. Kad takvi nazivi sadržavaju grčki ili latinski korijen, prevodimo ih rabeći odgovarajući tvorbeni uzorak u francuskome (npr. *bentonim*– *béntonyme*, *paralionim* – *paralionyme*, sanktorem – *sanctorème*), dok u drugim slučajevima prevodimo po smislu (npr. zamjensko ime – *nom de substitution*, biblijsko svetačko ime – *nom de saint biblique*). Međutim, ima primjera za koje ne bismo mogli reći da su novost u struci, nego dapače pripadaju općemu jeziku, a ipak im ne nalazimo pojmovne istovrijednice u francuskome. Takvi su nazivi *imenjak/imenjakinja*, *prezimenjak/prezimenjakinja*, za koje u francuskome postoji širi stručni naziv *homonyme* ‘homonim’, ali on ne pokriva sve uporabne nijanse naziva *imenjak/prezimenjak* u hrvatskome. Stoga smo se odlučili za prozirnije (premda duže) nazive *porteur du même prénom/nom*, *porteuse du même prénom/nom* doslovno ‘nositelj/nositeljica istoga imena/prezimenja’. O sadržajnome nepodudaranju među postojećim onomastičkim nazivima bit će još riječi.

3.2. Nazivi s više potvrda

Za dio naziva u vrelima je pronađeno više francuskih istovrijednica, najčešće dvije, a katkad i više. Načelno bismo ih mogli podijeliti na a) formalne, tj. pravopisno-gramatičke i b) leksičke. U prvu skupinu ušle bi inačice koje se međusobno razlikuju po pravopisnome rješenju, izboru člana, prijedloga, poretka sastavnica i sl., dok drugu čine inačice u kojih se sastavnice leksički razlikuju. Budući da terminološka baza omogućuje više naziva u polju, unijeli smo i više od jedne istovrijednice, nastojeći na prvo mjesto staviti onu koja proizlazi iz relevantnijega vrela ili je broj potvrda za nju veći. Nažalost, dodatna kategorizacija koja bi omogućila i funkcionalno razlikovanje nije moguća.

Nazivi *kajkavski*, *čakavski* i *štokavski* u francuskim se vrelima pišu različito: *kajkavien/kaykavien/kaïkavien*, *tchakavien/čakavien*, *chtokavien/štokavien*. Pouzdaniya vrela poput

gramatika i rječnika mahom se odlučuju za naziv koji zadržava hrvatska slova, pa je tako i u *Jeni*.

Francuski nazivi za odraze jata u hrvatskome jeziku pojavljuju se također u nekoliko inačica jer se i jat može pisati dvojako (*jat*, *yat*), npr. za jekavski odraz jata mogući su nazivi *réflexe jekavien du yat*; *réflexe jekavien du jat* te leksički drukčiji *évolution jekavienne du jat* itd. K tomu se neke inačice pojavljuju s akcentom: *ékavien*, *jékavien*, *ijékavien*. U nekih je naziva bilo dvojbe s obzirom na determinant (npr. *analyse du discours*, *analyse de discours* za analizu diskursa, *matrice du dictionnaire* ili *matrice de dictionnaire* za rječničku matricu) ili konstrukciju (*simplification des groupes consonantiques*; *simplification des groupes de consonnes* za pojednostavnjivanje suglasničkih skupina).

U području povijesti jezika i paleoslavistike nekoliko j naziva koji imaju niz francuskih istovrijednica. Prijeglas se primjerice može prevesti kao *umlaut*, *métaphonie* i *inflexion vocalique*, a sibilizacija kao *assibilation* (bliže francuskoj gramatičkoj tradiciji) i *sibilarisation* (što je u francuskome neologizam), te smo sve inačice zadržali. Za crkvenoslavenski nalazimo *slavon d'église* i *slavon liturgique*, za starocrkvenoslavenski *vieux-slavon d'église* i *vieux-slave*, a za hrvatski crkvenoslavenski jezik *slavon-croate d'église*, *slavon croate* i *slavon de rédaction croate*. Bašćanska ploča pojavljuje se u vrelima kao *stèle de Baška* i *tablette de Baška* itd.

Za naziv *potpuni lažni prijatelji* pojavljuju se čak četiri inačice: *faux-amis complets*, *faux-amis totaux*, *faux-amis absolus* i *faux-amis stricts*, koje su u bazi navedene redosljedom relevantnosti vrela. Za naziv *djelomični lažni prijatelji* pronađena je, pak, samo jedna istovrijednica: *faux-amis partiels*. I osnovni naziv *lažni prijatelji* može se dvojako pisati, sa spojnicom ili bez spojnice, ali je prvi način stariji i uobičajeniji.

Za naziv *ime* navedene su tri francuske istovrijednice: najopćenitija *nom*, potom *nom propre*, koja označuje vlastito ime u odnosu na opće imenice te uže onomastički naziv *onyme*.

U nazivlju za vrste zavisnosloženih rečenica također su potvrđeni sinonimni nizovi francuskih istovrijednica, pa smo ih zadržali, primjerice za posljednju rečnicu *proposition circonstancielle de conséquence*, *proposition adverbiale de conséquence* i jednorječnicu *consécutive* (u francuskome se nazivi rečenica uglavnom i pojavljuju jednorječno: (*la/une*) *relative*, *complétive*, *finale*, *causale*, *conditionnelle* itd.

3.3. Sadržajno odstupanje

Slučajevi u kojima se pojam koji je nekim nazivom obuhvaćen svojim sadržajem ne poklapa s očekivanim francuskim parnjakom izaziva najviše prevoditeljske pozornosti. Naime, više je riječ o tome da naziv ne možemo pronaći nego da naziv za koji biste na prvi pogled rekli da savršeno odgovara zapravo upućuje na nešto drugo. Dio takvih naziva dijeli zajednički leksički korijen, što nas lako može zavesti. Primjerice, naziv *barbarizam* u bazi je definiran kao ‘nepotrebna tuđica ili sintaktička konstrukcija preuzeta iz stranoga jezika’, dok u francuskome *barbarisme* označuje pojavu koja sinkronijski ne odgovara jeziku, nekakvu jezičnu nepravilnost, pogrešku u širemu smislu (premda i pod utjecajem stranih jezika); *poetizam* je ‘riječ, oblik riječi ili skupina riječi svojstvena književnomu stilu’, dok francuski *poétisme* u prvome redu označuje češki književni pokret pod utjecajem dadaizma; naziv *orijentalizam* označuje ‘riječ ili koji drugi element orijentalnoga podrijetla posuđen u koji drugi jezik i prilagođen njegovu jezičnomu sustavu’, a *orientalisme* u prvome redu znanost koja proučava orijentalne kulture i jezike ili zanimanje za njih; *historizam* definiran kao ‘riječ koja je iz aktivnoga u pasivni leksik prešla djelovanjem promjena u izvanjezičnoj stvarnosti’ u francuskoj inačici *historisme* upućuje na struju unutar povijesnih znanosti, tj. sinonim je historicizmu te nema potvrda i za jezikoslovno značenje koje ima u hrvatskome. Budući da je navedenim pojmovima bilo nemoguće pridružiti francuske nazive drukčije osnove, zadržali smo spomenute oblike s pretpostavkom da njihova uporaba u jezikoslovnome kontekstu omogućuje jasno razlikovanje te da neće u uporabi stvoriti nesporazume. Takvo što moglo bi se dogoditi s nazivom *devokalizacija*, koji se u sklopu hrvatske povijesti jezika definira kao ‘glasovna pojava koja označuje izgovor slogotvornih *r* i rjeđe *l* s popratnim samoglasnicima’, dok je francuski *dévocalisation* blisko onomu što bi u hrvatskome bilo *obezvučenje*.

Naziv *arabica* za ‘pismo koje su bosanskohercegovački muslimani rabili za pisanje vjerskih, književnih i prosvjetnih tekstova na materinskome jeziku, a koje se temeljilo na arapskome pismu’ može se prevesti kao *écriture arabe* ili *alphabet arabe*, međutim, taj naziv u francuskome ima šire značenje (‘arapsko pismo’), te smo stoga uz njih zadržali i hrvatski naziv *arabica*. Nepodudaranje između naziva često je rezultat različitih tradicija i gramatičkih opisa, što se može oprimjeriti nazivima za glagolska vremena, pridjeve i priloge ili odnos pridjeva i zamjenica. Za glagolska vremena odabrali smo nazive koji odgovaraju pojmu u hrvatskome jeziku jer ne postoji savršena podudarnost, na primjer, *aorist* smo preveli kao *aoriste*, a ne *passé simple* (francusko prošlo jednostavno vrijeme), *futur drugi* kao *futur II*, a ne *futur antérieur* jer njihova uloga nije istovjetna u dvama jezicima (usp. Thomas i Osipov 2012.). S

druge strane, kao istovrijednice *perfektu* navedeni su *parfait* (da bude bliže hrvatskomu) i *passé composé* (standardni naziv u francuskome za prošlo vrijeme koje se sastoji od prezenta pomoćnoga glagola i participa prošloga, tj. preterita), tako i *gérondif présent*, *adverbe verbal présent* i *participe présent* za *glagolski prilog sadašnji* (drugi je naziv doslovni prijevod hrvatskoga naziva).

Ono što pojmovno obuhvaća zamjenice u hrvatskome, u francuskome se gramatičkom opisu razlikuje po tome stoji li samo (naziva se *pronom*, hrv. ‘zamjenica’, npr. ta je knjiga moja > ce livre est *le mien*) ili uza nj dolazi imenica (naziva se *adjectif*, hrv. ‘pridjev’, npr. to je moja knjiga > c'est *mon livre*). Budući da u hrvatskome nema razlike u tome smislu, a da se ipak ne stvori zbrka prema francuskoj tradiciji, po uzoru na gramatički opis u Thomas i Osipov (2012.), odlučili smo se za složeni naziv *pronom-adjectif*, pa će tako posvojne zamjenice biti *pronom-adjectif possessifs*, pokazne zamjenice *pronom-adjectif demonstratifs*, povratno-posvojna zamjenica *pronom-adjectif possessif réfléchi* itd.

U nazivima vrsta složenih rečenica također postoje nepodudarnosti u gramatičkome opisu te se katkad pojam izravno prevodio (npr. isključna i zaključna rečenica kao *proposition exclusive* i *proposition conclusive*).

U onomastičkome je nazivlju izazov bio odrediti istovrijednice za odnos imena i osobnoga imena. Naime, u francuskome postoji pojam osobnoga imena (*prénom*), a označuje ono što slijedi prije prezimena (*nom de famille*). U definicijama hrvatskih naziva imenā katkad se pojavljuje ime, katkad osobno ime, stoga smo za francuske nazive, kad je riječ o osobnome imenu, upotrijebili i jedan i drugi naziv, npr. svetačko ime: *nom de saint*, *prénom de saint*.

Zanimljiv je primjer naziva *djevojačko prezime*, koji se definira kao ‘prezime koje ženska osoba dobiva rođenjem te ga tradicionalno mijenja udajom preuzimanjem muževa prezimena’.

U hrvatskome taj naziv nema nepoželjnu konotaciju, dočim se u francuskome nalaže zamjena naziva *nom de jeune fille* neutralnijim nazivom *nom de naissance* ‘prezime po rođenju / rođeno prezime’ ili *nom de famille*, doslovno ‘obiteljsko ime’, tj. prezime. Polazi se od toga da i muškarci mogu preuzeti prezime svoje žene, pa se stoga traži neutralan naziv. Međutim, premda se u službenoj uporabi naziv *nom de jeune fille* izbjegava, uvrstili smo ga u bazu jer je za razliku od preostalih dvaju jedini razlikovan, odnosno jedini precizno upućuje na značenje djevojačkoga prezimena u hrvatskome. Naime, *nom de famille* znači općenito prezime, a *nom de naissance* prezime po rođenju i oba se odnose na nositelje obaju spolova.

Neki su nazivi i potencijalni lažni prijatelji. Naime, uz spomenute nazive *devokalizacija* i djelomično *barbarizam*, nailazimo na nazive koji u hrvatskome i francuskome zamjenjuju značenja. Naziv *deonim* u hrvatskome se jezikoslovlju u skladu sa slavenskom onomastičkom

tradicijom definira kao ime nastalo od kojega drugog imena, a *eponim* kao opća imenica koja je nastala od vlastitoga imena ili prezimena. U francuskoj je onomastici obratno, *éponyme* se definira kao ime nastalo od drugoga imena, a *déonyme* ponajprije kao opća imenica nastala od imena, što je u skladu i s pojmom deonimizacije kao prijelaza imena u opću imenicu. U *Jeni* smo postupili tako da smo na prvome mjestu naveli francuski naziv koji značenjem odgovara hrvatskomu, ali smo dodali i drugi s obzirom na razlike u onomastičkoj literaturi i na drugim jezicima. Navedeni su pojmovi dobar primjer da i u naizgled istovjetnih naziva treba biti na oprezu oko sadržaja pojma.

Primjeri koje smo izdvojili pokazali su neke izazove i poteškoće u pronalaženju prikladnih francuskih istovrijednica u *Jeni*. Oni dakako ne obuhvaćaju sve slučajeve dvoumljenja, nesigurnosti i preispitivanja s kojima smo se u radu susretali. Načelno smo postupili tako da nazive za koje ne nalazimo potvrdu u francuskome pokušamo prevesti, onima koji imaju više inačica pridružiti one s vjerodostojnim potvdama, a u slučajevima nepodudaranja u sadržaju pojma paziti da francuska istovrijednica najbolje približi značenje izvornoga pojma govorniku francuskoga.

Izvori i literatura

Fuchs, Catherine. 2004. *La linguistique cognitive, Glossaire*. Editions Ophrys. Paris. <https://books.openedition.org/editionsmsmh/7073> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Glossaire français-anglais de terminologie linguistique. <https://feglossary.sil.org/fr?language=fr> (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Goosse, André; Grevisse, Maurice. 2016. *Le bon usage*. De Boeck Supérieur. Paris.

Ladan, Tomislav (ur.). 1987–2010. *Osmojezični enciklopedijski rječnik*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

Le Calvé Ivičević, Evaine. 2011. Le système scolaire en Croatie au XIXème siècle: un voyage terminographique dans le temps et l'espace. *Francontraste 2: la francophonie comme vecteur du transculturel*. Ur. Pavelin Lešić, Bogdanka. CIPA. Mons. 207–216.

Le Calvé Ivičević, Evaine. 2015. *L'aspect verbal en croate contemporain – étude des valeurs aspectuelles de l'infinitif*. Doktorski rad. Sveučilište Paris Sorbonne. 629. str.

Le Petit Robert: dictionnaire de la langue française. 2003. Dictionnaires Le Robert. Pariz.

Lexique en français de la linguistique. Wikipédia.
https://fr.wiktionary.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Lexique_en_fran%C3%A7ais_de_la_linguistique (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Lexique en français de la linguistique. Wikipédia.
https://fr.wiktionary.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Lexique_en_fran%C3%A7ais_de_la_linguistique (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Liste des notions utilisées en linguistique. Wikipedia.
https://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_notions_utilis%C3%A9es_en_linguistique (pristupljeno 7. studenoga 2020.).

Thomas, Paul-Louis; Osipov, Vladimir. 2012. *Grammaire du bosniaque-croate-monténégrin-serbe*. Institut d'études slaves. Paris.

RUSKE ISTOVRIJEDNICE U *JENI*

Na ruskome postoji više rječnika jezikoslovnih naziva, no kao što se pokazalo, inventar se u njima razlikuje. U *Jeni* je osim najčešćih jezikoslovnih naziva, koji se nalaze u školskim udžbenicima, priručnicima, rječnicima, gramatikama i pravopisu, predviđena i obrada nazivlja koje pripada različitim potpodručjima jezikoslovlja. Neka od tih potpodručja nisu zastupljena u dostupnim rječnicima te se potvrda za njih morala tražiti u drugim izvorima. U ovome poglavlju prikazat će se način rada u dodavanju istovrijednica na ruskome, poteškoće na koje se nailazilo i načini na koji su te poteškoće rješavane.

1. Rječnici i izvori u radu

Kao i u svakome prevoditeljskom radu, najjednostavniji izvor za pronalaženje istovrijednica na ruskome bili su opći dvojezični rječnici (*Rusko-hrvatski rječnik* Radoslava F. Poljanca i Serafime M. Madatova-Poljanec te *Hrvatsko-ruski rječnik* M. Dautovića). Glavni je njihov nedostatak to što su to opći rječnici koji obuhvaćaju tek osnovne nazive. Bogatiji je izvor Simeonov *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika*. No rječnik je tiskan 1969. godine te se inventar jezikoslovnih naziva koji se nalazi u tome rječniku i onih koji se obrađuju za *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* uvelike razlikuje.

Od jednojezičnih ruskih rječnika kao glavni izvor poslužio je *Словарь лингвистических терминов* Oljge Sergejevne Ahmanove. U njemu se nalazi oko 7 000 naziva svih lingvističkih disciplina (fonetika, fonomorfologija, morfologija, sintaksa, leksikologija, lingvostilistika). Nazivi imaju svoje prijevode na engleski te često i na francuski, njemački i španjolski. Na kraju rječnika nalazi se popis osnovnih engleskih naziva. Rječnički članak sastoji se od objašnjenja naziva, prikaza njihove uporabe i primjera. Rječnik je predviđen za širok krug filologa (predavače, studente, znanstvenike i dr.). No ni u njemu se nisu pronašle sve istovrijednice jer se fond naziva u *Jeni* i u njemu razlikuje – u njemu je, primjerice, slabo zastupljena e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje, kognitivna lingvistika i neka druga područja.

Словарь лингвистических терминов Tatjane Vasiljevne Žerebilo sadržava 5270 jezikoslovnih naziva i pojmova. Namijenjen je širokomu krugu korisnika od studenata do

predavača jezika i jezikoslovaca. U njemu su neka područja zastupljenija nego u rječniku Ahmanove (npr. sociolingvistika, retorika...), međutim dio naziva nije se mogao pronaći ni u ovome rječniku.

Od gramatika je zbog dvojezičnosti upotrijebljena *Ruska gramatika za svakoga: Русская грамматика для каждого* Radoslava Poljanca, u kojoj su također obrađeni osnovni gramatički nazivi. U *Ruskoj gramatici (Русская грамматика)* provjeravani su nazivi na ruskome.

Dio naziva koji nije pronađen u navedenim rječnicima pretraživan je u jezikoslovnim radovima objavljenim na internetu.

2. Izazovi

U radu se nailazilo na tipične izazove koji se mogu svrstati po zajedničkim obilježjima.

2.1. Nepronalaženje traženoga naziva na ruskome

Prvi korak bio je pretraživanje rječnika i literature, a zatim izvora na internetu. Ipak neki se nazivi nisu mogli pronaći u izvorima. Za to bi se moglo izdvojiti nekoliko razloga:

- a) Dio naziva specifičan je za kroatistiku, pri čemu veći dio pripada povijesti hrvatskoga jezika, npr. *gramatike franjevac, genitivno -ah, riječka filološka škola, hrvatska ćirilica, prijelazni nastavak, rogato* e itd.
- b) Dio naziva pripada suvremenim kroatističkim istraživanjima i opisima, npr. *leksički mocijski odnos, leksički mocijski par, školsko formalno koso pismo, školsko formalno uspravno pismo*.
- c) Dio naziva pripada novijim istraživanjima koja se još nisu proširila te postoje uglavnom samo na engleskome, pa je tako i u hrvatskome u svrhu usustavljivanja jezikoslovnoga nazivlja neki naziv preuzet iz engleskoga i preveden ili na koji drugi način prilagođen hrvatskomu jeziku jer prije u hrvatskome nije bio proširen (npr. neki nazivi povezani s e-leksikografijom i korpusnim jezikoslovljem, konkretno, dio novih naziva zabilježen je upravo tijekom rada na novome rječniku *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* radu iscrpnijega opisa rada na njemu i općenito usustavljivanje hrvatskoga nazivlja u tome području).

2.2. Razlika u sadržaju naziva

Kod nekih je naziva problem bio u tome što postoji odgovarajući naziv na ruskome jeziku, međutim on pokriva drugi sadržaj (lažni prijatelji). Primjerice u hrvatskome je *urbonim* definiran kao 'ime grada', s napomenom: „Katkad se u hrvatskoj onomastici naziv odnosi i na imena javnih prostora u gradu te imena gradskih četvrti, koji su inače obuhvaćeni nazivom *hodonim*.” Sadržaj pojma *hodonim* u ruskome je pokriven nazivom *урбаноним* (*урбоним*), a za ime grada upotrebljava se *астионим*.

2.3. Nepodudaranje kao rezultat različitih tradicija i gramatičkih opisa

Neki nazivi i pojmovi koje opisuju mogu se pronaći u izvorima, no njihov se opis donekle razlikuje u dvama jezicima. Takav su primjeri glagolski pridjevi i prilozi u hrvatskome i ruskome. Od participa su u hrvatskome ostali glagolski pridjevi radni i trpni te glagolski prilozi sadašnji i prošli. Ruski jezik ima četiri glagolska pridjeva:

- действительное причастие настоящего времени – нпр. *читающий*
- действительное причастие прошедшего времени – нпр. *читавший*
- страдательное причастие настоящего времени – нпр. *читаемый*
- страдательное причастие прошедшего времени – нпр. *читанный*

i dva glagolska priloga:

- деепричастие настоящего времени или несовершенного вида – нпр. *читая*
- деепричастие прошедшего времени или совершенного вида – нпр. *прочитав(ши)*.

Glagolskim priložima prilično je bilo jednostavno naći istovrijednice u ruskome, dok u glagolskim pridjevima postoje određene razlike, primjerice glagolski pridjev radni u hrvatskome koji se tvori od infinitivne osnove i nastavaka *-o*, *-ao*, *-la*, *-lo*, *-li*, *-le*, *-la* u ruskome (u kojemu završava na *-л*, *-ла*, *-ло*, *-ли*) nema poseban naziv.

2.4. Opće riječi čiju je potvrdu teško naći u izvorima

Nekim riječima teško je bilo naći potvrdu na internetu jer su istodobno vrlo zastupljene i kao dio općega leksika, te je u velikome broju potvrda bilo teško pronaći izvor koji pripada upravo jezikoslovlju, npr. *hranjenje*, *izbornik*, *izraz*, *izvor*, *način*...

3. Rješenja

3.1. Pronalaženje istovrijednica u rječnicima i gramatikama

Kao najpouzdaniji izvor istovrijednica uzeti su ruski jezikoslovni rječnici. Najveći je broj potvrda pronađen u rječniku Ahmanove. Tako su iz Ahmanove uzeti nazivi *омоним* za *homonim*, *множественное число* za *množina*, *свистящий, сибилант* za *piskavac* itd. Nazivi *диглоссия* za *diglosiju*, *речевой акт* za *govorni čin*, *канал связи* za *komunikacijski kanal* i dr. preuzeti su iz rječnika T. V. Žerebilo.

Префиксация za *prefiksaciju*, *словообразование* za *tvorbu riječi* i dr. preuzeti su iz *Ruske gramatike*. Iz Poljanca su pojmovi *возможное условное предложение* za *moгуći uvjetnu rečenicu*, *придаточное предложение способа действия* za *načinsku rečenicu*, *сложносочиненное предложение* za *nezavisnosloženu rečenicu* i dr.

3.2. Pronalaženje istovrijednica na internetu u radovima

Ako naziv nije pronađen u kojemu od rječnika, pretraga je proširena na jezikoslovne radove i druge izvore objavljene na internetu. Tako su potvrde na internetu pronađene za nazive *bigram* (*биграмма*), *brajica* (*шрифт Брайля*), *ilokucijski čin* (*декларатив*), *implicitni performativ* (*имплицитный перформатив*), *primarni orijentir* (*первичный ориентир*) i dr. Za neke nazive postoji mnogo potvrda, dok ih za neke postoji tek nekoliko.

3.3. Prilagođavanje postojećih naziva jezikoslovnomu nazivlju hrvatskoga jezika

Nekim nazivima naoko je lako naći istovrijednicu, ali zbog različitih teorijskih opisa dvaju srodnih, ali ipak različitih jezika, sadržaji se razlikuju. Takav je primjer sustav koji se razvio iz participa.

U rješenju naziva glagolskih priloga i pridjeva primarno su poslužili hrvatski izvori. Glagolski prilozima podudaraju se i po nazivu i po opisu te je glagolskomu prilogu prošlom s definicijom 'glagolski oblik koji imaju svršeni glagoli, a tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci -vši ili -avši' ruska istovrijednica *деепричастие прошедшего времени*. Glagolskomu prilogu sadašnjem s definicijom 'glagolski oblik koji imaju nesvršeni glagoli, a tvori se tako da se 3. licu množine prezenta dodaje nastavak -ći' ruska je istovrijednica *деепричастие настоящего времени*.

U *Jeni* se pojavljuju nazivi *glagolski pridjev radni* i *glagolski pridjev trpni*. Glagolski pridjev radni, koji se u hrvatskome tvori od infinitivne osnove i nastavaka -o, -ao, -la, -lo u jednini i -

li, -le, -la u množini, u ruskome (u kojemu završava na *-л, -ла, -ло, -ли*) nema poseban naziv, a prema Simeonu glagolskomu pridjevu radnome u ruskome odgovara *причастие настоящего времени действительного залога* (npr. *читающий, читающая, читающее*) i *причастие прошедшего времени действительного залога* (npr. *читавший, читавшая, читавшее*). Po načinu tvorbe podudaraju se hrvatski glagolski prilog sadašnji (*čitajući*) i ruski radni glagolski pridjev sadašnji (*читающий, читающая, читающее*). Međutim, u hrvatskome se pridjevna uporaba toga oblika uglavnom izgubila, dok se u ruskome promjenjivi oblik redovito upotrebljava. S obzirom na to da se po opisu *причастие настоящего времени действительного залога* (*читающий, читающая, читающее*) i *причастие прошедшего времени действительного залога* ne podudaraju s glagolskim pridjevom radnim, kao ruska istovrijednica toga glagolskog pridjeva upotrijebljen je naziv *действительное причастие*.

Glagolskomu pridjevu trpnom s definicijom 'glagolski oblik koji se tvori od infinitivne osnove i nastavaka *-n, -na, -no, -ni, -ne, -na; -en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena; -jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena; -t, -ta, -to, -ti, -te, -ta*' prema Simeonovu *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* u ruskome odgovara *причастие настоящего времени страдательного залога* (*читаемый, читаемая, читаемое*) i *причастие прошедшего времени страдательного залога* (npr. *(про)читанный, (про)читанная, (про)читанное*). U Poljančevoj gramatici pojavljuju se nazivi *страдательное причастие настоящего времени* i *страдательное причастие прошедшего времени*. S obzirom na to da u hrvatskome ne postoji istovrijednica nazivima *читаемый, читаемая, читаемое*, kao ruska istovrijednica glagolskomu pridjevu trpnome upotrijebljen je naziv *страдательное причастие*.

Nadređenomu nazivu *glagolski pridjev* s definicijom 'pridjev tvoren od glagola' ruska je istovrijednica *причастие*.

3.4. Prevođenje po elementima

Neki se primjeri nisu mogli pronaći ni na internetu jer je riječ ili o neproširenim istraživanjima (npr. nazivi preuzeti iz radova hrvatskih jezikoslovaca) ili o novijim istraživanjima (npr. nazivi povezani s e-leksikografijom) ili o nazivima koji u ruskome jezikoslovlju nisu relevantni (npr. nazivi iz povijesti hrvatskoga jezika, npr. *raguzeizam*). Takvi su nazivi prevođeni, a pri prijevodu se vodilo računa o tome da budu što bliži izvornomu nazivu, ali i da budu u skladu s ruskim jezikom i nekim već uvriježenim nazivima u njemu. Primjerice, nazivu *palatalizirana osnova* u ruskome je kao najbliži uvriježeni naziv pronađen *палатализованный согласный* ('palatalizirani suglasnik'), dok *палатализованная основа* uopće nije prošireno. Kako

definicija 'osnova u kojoj je provedena palatalizacija' ne odgovara postojećemu nazivu u ruskome, kao ruska istovrijednica upotrijebljen je doslovan prijevod *палатализованный основа*. Naziv *pametna leksikografija* preveden je kao *умная лексикография* prema *pametni telefon* (*умный телефон*).

Uz naziv *granična vremenska rečenica*, koji je preuzet iz Silićeve i Pranjkovićeve gramatike (2007.), u polju *kontekst* stoji napomena: „Naime vremenske rečenice mogu označivati da se radnja zavisne surečenice počinje odvijati istodobno s radnjom osnovne, da se te dvije radnje istodobno završavaju (tj. da traju jednako dugo), da se radnja zavisne počinje odvijati kad je već u tijeku radnja osnovne, da se radnja zavisne počinje odvijati kad završi radnja osnovne i sl. Takve bi se rečenice zbog toga mogle nazvati terminativnim (graničnim) vremenskim rečenicama.” Riječ je dakle o nazivu koji predlažu autori te nije pronađena njegova istovrijednica na ruskome, pa je taj naziv u *Jeni* preveden kao *терминативное временное предложение*.

Naziv *zamjensko ime* s definicijom *neslužbeno osobno ime koje se upotrebljava umjesto službenoga*” donosi se napomena: „Naziv je upotrijebila Ankica Čilaš Šimpraga u članku *Osobni nadimci u seoskoj sredini na primjeru Promine*. U Promini takva imena nose isključivo muškarci. Naziv još nije općeprihvaćen. Zamjenska imena mogu (npr. zamjensko ime *Stevo* koje nosi *Stipe*), ali ni ne moraju (npr. zamjensko ime *Gojko* koje nosi *Josip*) biti etimološki srodna.” Taj je naziv preveden kao *заменительное имя*.

Nazivi iz povijesti jezika također su prevedeni: npr. *gramatike franjevac* prevedene su kao *грамматики францисканцев*, *prijelazni nastavak* kao *переходное окончание*, *novija jotacija* kao *более новая йотация*; *более новое йотирование*, *riječka filološka škola* kao *риецкая филологическая школа*. *Raguzeizam* je preveden opisno kao *характеристика говора Дубровника*, ali je dodana i tvorenica *рагузеизм*. Isto je i s *agramerizmom*, koji je preveden kao *характеристика говора Загреба* i *аграмеризм*.

S obzirom na to da se perfekt u ruskome tvori samo od glagolskoga oblika koji završava na -л, -ла, -ло, -ли, naziv *krnji perfekt* u ruskome nije potreban te je on preveden po dijelovima. Nazivu *прошедшее время* za *perfekt* dodan je pridjev *эллиптическое*, te je dobiven naziv *эллиптическое прошедшее время*.

Dodirni jezik definiran kao *strani jezik s kojim je govornik u dodiru* preveden je kao *соприкасающийся язык* jer *контактный язык*, koji bi bio doslovan prijevod, u ruskome ima drugo značenje, riječ je o jeziku koji nastaje u uvjetima dvojezičnosti (usp. Žerebilo, s. v. *контактные языки*: „Вспомогательные языки, возникающие в условиях отсутствия других способов межэтнической коммуникации”).

U *Jeni* se pojavljuju nazivi *poslovni podstil*, *funkcionalni podstil*. U ruskome nije proširena podjela stilova na podstiloze te se uglavnom upotrebljava naziv *стиль*, ali su u *Jeni* ti nazivi prevedeni na ruski s *подстиль*.

Neki su nazivi doslovno prevedeni na ruski jer nisu pronađene njihove istovrijednice. Vjerojatno je riječ o nazivima koji se još nisu terminologizirali. Oni su prevedeni prema hrvatskome nazivu po dijelovima, npr. *iskustvena podloga konceptualne metafore* prevedena je kao *опытное обоснование концептуальной метафоры*, za *izvedbenu shemu* ponuđen je prijevod *схема выполнения*; *схема реализации*.

Mocijska tvorba u ruskome nije uobičajena, te se imenice muškoga roda koje označavaju zanimanje, zvanje i sl. obično upotrebljavaju i kad se odnose na osobu ženskoga roda. Ženski rod može se izraziti drugim dijelovima rečenice, npr. *Врач пришла, чуть не упала*. ‘Došla je liječnica (dosl. liječnik) i gotovo pala.’ Tvorenice su rijetkost, a ako i postoje, uglavnom su obilježje razgovornoga stila. Ta se činjenica na rad u *Jeni* odrazila na dva načina: 1) svi nazivi povezani s tim načinom tvorbe prevedeni su na ruski jezik jer u njemu zapravo ne postoji istovrijednica (npr. *leksički mocijski par* – *лексическая моционная пара*, *netvorbeni mocijski odnos* – *немотивированное моционное отношение*); 2) nazivi koji se u hrvatskome odnose na žensku osobu koja se čime bavi (npr. *antroponomastičarka*, *krematonomastičarka*) u ruskome su ostavljani u muškome rodu osim u iznimnim slučajevima u kojima je pronađena potvrda imenice ženskoga roda (npr. *однофамилька* za prezimenjakinju, *ученица* za učenicu).

3.5. Stvaranje nove riječi

Iako su ruski i hrvatski srodni jezici, među njima postoje razlike i na razini jezika i na razini jezikoslovnih opisa. Te razlike uvjetovale su i određene probleme u pronalaženju istovrijednica na ruskome jeziku. Ako nije pronađena istovrijednica u postojećoj literaturi ili neka potvrda na internetu, pojavila se dvojba treba li dodavati istovrijednicu ili ostaviti prazno polje. S obzirom na to da je polazni jezik hrvatski, neka su se rješenja prilagođavala hrvatskomu te je i osnovna misao bila da se hrvatskomu znanstveniku u prevođenju rada na strani jezik ponudi rješenje.

U nekoliko primjera u ruskome je stvorena nova riječ kao doslovan prijevod postojećega naziva. Riječ je o nazivima koji su specifični za kroatistička istraživanja ili su nastali u kroatistici, a nisu se proširili. Primjerice, *hiperijekavizam* je prevedeno kao *гипериекавизм* jer je u ruskome zabilježen naziv *иекавизм* i prefiksoid *гунеп* (u ruskome se određuje kao prefiks).

Uz naziv *sanktorem* (*toponim koji se sastoji od odraza dalmatskoga pridjeva sanctus i imena svetca*) stoji napomena: „Naziv *sanktorem* ne nalazimo u općejezičnim hrvatskim rječnicima

te nije definiran u hrvatskim i inozemnim onomastičkim priručnicima. Među prvim ga je, vjerojatno, upotrijebio Valentin Putanec u studiji iz 1963. godine, no u značenju ‘svetkovinska (blagdanska) jedinica’ (Putanec 1963.). Na temelju njegove uporabe u radovima hrvatskih onomastičara možemo zaključiti da se naziv ne odnosi na određeni tip denotata, nego na toponime sastavljene od odraza dalmatskoga pridjeva *sanctus* (kao što su *sut-*, *sat-*, *st-*, *su-*, *suto-*, *sto-*, *sta-*) i imena svetca, primjerice Stobreč, Stomorice, Sutivan, Sutpetka, Supetar, Suđurac, Suđurađ.” S obzirom na to da je riječ o nazivu poteklome iz kroatističke literature, kojemu je u osnovi dalmatski, ta je osnova preuzeta i u ruskome prijevodu tvorenici *санкторем*. Tako je i *biolektizam* preveden kao *биолектизм* jer postoji osnova *биолект*, a s istim su sufiksom tvorene i proširene ruske riječi *архаизм*, *экзотизм*, *историзм*... To je načelo prevođenja preuzeto i u riječima *рагузеизм* za *raguzeizam* te *аграмеризм* za *agramerizam*.

Neki nazivi nemaju istovrijednicu na ruskome jer jednostavno za ruski nisu relevantni. S druge strane, u *Jeni* se nalaze i nazivi iz nekih novijih istraživanja koja su najčešće na engleskome jeziku te se možda još nisu proširila u drugim jezicima (pa tako i u ruskome). Ponuđeno je rješenje i za te nazive, a vrijeme će pokazati hoće li se za njih pojaviti drugi, bolji naziv.

Literatura

Ahmanova = Ахманова, Ольга Сергеева. 1966. *Словарь лингвистических терминов*. Издательство „Советская энциклопедия”. Москва.

Dautović, Matija. 2002. *Hrvatsko-ruski rječnik*. Školska knjiga. Zagreb.

Poljanec, Radoslav Franjo. 2005. *Ruska gramatika za svakoga: Русская грамматика для каждого*. Školska knjiga. Zagreb.

Poljanec, Radoslav Franjo; Madatova-Poljanec, Serafima M. 2002. *Rusko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga. Zagreb.

Putanec, Vladimir. 1963. Refleksi starodalmatskog pridjeva *sanctus* u onomastici obalne Hrvatske. *Slovo* 13. 137–175.

Ruska gramatika = *Русская грамматика*. 1980. Ur. Шведова, Наталия Юльевна. Академия наук. Москва.

Šilić, Josip; Pranjković, Ivo. 2007. *Gramatika Hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Matica hrvatska. Zagreb.

Žerebilo = Жеребило, Татьяна Васильевна. 2010. *Словарь лингвистических терминов*. Изд. 5-е. ООО „Пилигрим”. Назрань.

Daria Lazić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dlazic@ihjj.hr

ŠVEDSKE ISTOVRIJEDNICE U *JENA*

1. Uvod

U okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* predviđen je unos istovrijednih jezikoslovnih naziva na četirima svjetskim jezicima: engleskome, njemačkome, francuskome i ruskome²³⁶, a tim je jezicima nakon početka projekta dodan i švedski. Terminološka baza hrvatskoga strukovnog nazivlja *Struna*, čijim je *Jena* dijelom, dopušta uključivanje novih jezika u bazu, a motivacija za dodavanje švedskoga bila je činjenica da švedsko jezikoslovno nazivlje nije lako dostupno (ne postoji opsežniji hrvatsko-švedski rječnik, rječnik švedskoga jezikoslovnog nazivlja...), stoga bi ti podaci mogli biti korisni studentima i nastavnicima švedskoga jezika na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na kojemu se izvodi preddiplomski i diplomski studij švedskoga, ali i prevoditeljima i drugim jezičnim stručnjacima. Osobitost prikupljanja švedskoga jezikoslovnog nazivlja u odnosu na druge jezike odnosi se u prvome redu na to da je riječ o manjemu jeziku s manjim brojem referentnih izvora te većim ograničenjima u zastupljenosti pojedinih jezikoslovnih područja i tema u znanstvenoj i stručnoj literaturi na tome jeziku. U nastavku će se prikazati izvori koji su poslužili za pronalaženje švedskih istovrijednica za unos u bazu, neki problemi koji su se pojavili te mogućnosti njihova rješavanja.

2. Izvori

Prema švedskome *Zakonu o jeziku* (*Språklag* 2009: 600) sve javne ustanove dužne su se baviti terminološkim radom u svojem području. To obuhvaća razvoj i usustavljivanje nazivlja te njegovo stavljanje na raspolaganje stručnjacima u tome području i zainteresiranoj javnosti. Za pružanje podrške ustanovama, promicanje rada na nazivlju te njegovo usklađivanje od 2017. zadužen je Institut za jezik i folklor (*Institutet för språk och folkminnen*), koji među ostalim upravlja nacionalnom terminološkom bazom – *Rikstermbanken*.

²³⁶ *Jena* (<http://ihjj.hr/jena>; pristupljeno 25. listopada 2020.)

Baza *Rikstermbanken* (www.rikstermbanken.se) pokrenuta je 2009. na poticaj švedske vlade, a danas sadržava oko 130 000 naziva iz različitih područja, među kojima je i jezikoslovlje. Baza sadržava nazive iz različitih izvora, a nadopunjava se tako da ustanove Institutu šalju popise naziva za uvrštavanje u bazu. Baza je korisna za pronalaženje švedskih jezikoslovnih naziva jer je u njoj moguće pronaći brojne temeljne jezikoslovne nazive²³⁷. Međutim, iako baza sadržava neke normativne elemente te se u člancima katkad, ovisno o izvoru, nalaze i sinonimni nazivi normativno označeni kao preporučeni, dopušteni ili nepreporučeni, u nekim se slučajevima pretraživanjem mogu dobiti rezultati iz različitih izvora u kojima se nude različita rješenja. Primjerice, pretražimo li riječ *ordbok* 'rječnik', dobit ćemo nekoliko natuknica u bazi, od čega dvije sadržavaju definicije. Prema prvoj, rječnik je 'knjiga s uređenim popisom i objašnjenima važnijih riječi kojega (strukovnog) jezika', dok je u drugome slučaju riječ *ordbok* navedena kao sinonim riječi *lexikon* sa sličnom definicijom 'knjiga s popisom i detaljnim objašnjenima važnijih riječi u kojemu jeziku'. Pretražimo li, s druge strane, naziv *lexikon*, u jednome od izvora njegovo određenje glasi 'rječnik ili popis riječi koji se (na neki način) tiče određenoga jezika ili područja interesa. Prema tome bi se moglo zaključiti da je *lexikon* širi pojam od rječnika te se može odnositi i na druge vrste popisa riječi. Jednoznačan odgovor na pitanje o odnosu švedskih naziva *ordbok* i *lexikon* u terminološkoj bazi nećemo naći.

Osim nacionalne terminološke baze na mreži postoje i specijalizirani izvori za nazivlje određenoga područja. Primjer su toga mrežne stranice Nordijskoga odbora za suradnju u onomastičkim istraživanjima (NORNA; <http://norna.org>), na kojima se nalazi baza antroponomastičkoga nazivlja. Baza nije normativna, nego sadržava odabrane nazive koji se pojavljuju u literaturi s definicijom, izvorom u kojem su potvrđeni i prijevodima na druge nordijske jezike. Za područje računalnoga jezikoslovlja korisna su dva izvora. Prvi je portal *IT-ord*, (<https://it-ord.idg.se>), na kojemu je moguće pretraživati švedske informatičke nazive koji su obično popraćeni iscrpnim objašnjenima, a među njima se nalaze i neki nazivi s područja računalnoga jezikoslovlja. Drugi je izvor popis od 270 jezičnotehnoloških naziva na švedskome i engleskome (dostupan na adresi <http://folkets-lexikon.csc.kth.se/LTterminology>), jedan od rijetkih javno dostupnih popisa normiranih naziva nekoga (djelomično) jezikoslovnog

²³⁷ U bazu je, među ostalim, unesen i popis terminoloških naziva nastao kao rezultat suradnje nordijskih terminologa na usustavljivanju terminološkoga nazivlja (*Terminologins terminologi på nordiska* (Nordterm 13), 2008.), a pojedini su nazivi zastupljeni zahvaljujući izvorima drugih struka, primjerice među nazivljem švedske geodetske uprave (*Lantmäteriet*) nalaze se i neki nazivi povezani sa zemljopisnim imenima (v. *Rikstermbanken > Källor/Sources*, pristupljeno 20. studenoga 2020.).

područja, nastao kao rezultat rada radne skupine za nazivlje u području jezičnih tehnologija okupljene 2014.²³⁸

Kao dobar izvor podataka o temeljnome gramatičkom nazivlju može poslužiti gramatika Švedske akademije – *Svenska Akademiens grammatik*, dostupna na portalu *svenska.se*, u čijemu se prvom svesku nalazi popis jezikoslovnih naziva koji se pojavljuju u gramatici s objašnjenjima. Jedno je od rijetkih jezikoslovnih područja čije je nazivlje okupljeno i opisano u obliku specijaliziranoga rječnika leksikografija, te je rječnik *Nordisk lexikografisk ordbok* (1997.) bio jedan od izvora za prijevod leksikografskoga nazivlja.

U nedostatku terminoloških izvora za pronalaženje i potvrdu švedskih istovrijednica hrvatskih jezikoslovnih naziva pretraživani su opći rječnici, u prvome redu rječnici Švedske akademije također dostupni na portalu *svenska.se*, enciklopedija *Nationalencyklopedin* (koja je s djelomično otvorenim pristupom pretraživa na *www.ne.se*), znanstveni i stručni radovi objavljeni na mreži, a u određenoj mjeri i korpusi švedskoga jezika u vlasništvu centra za jezične tehnologije *Språkbanken* (*spraakbanken.se*).

3. Pronalaženje i unošenje švedskih istovrijednica

Temeljno je načelo rada s istovrijednicama na stranim jezicima u *Jeni* da se istovrijednice nastoje ponuditi za sve nazive, i one koje su potvrđene i one za koje potvrdu nije bilo moguće pronaći u dostupnome materijalu. U potonjemu slučaju osobito se korisnim može smatrati pronalaženje istovrijednica za kulturno obilježene nazive specifične za hrvatski jezik i kroatistička istraživanja jer takvi nazivi, osobito u manjim jezicima poput švedskoga, najčešće nisu zabilježeni, a nazivi koji će se ponuditi u bazi mogu, primjerice, biti korisni hrvatskim znanstvenicima pri pisanju radova i sažetaka na stranim jezicima.

U bazu je za pojedini hrvatski naziv moguće unijeti više sinonimnih istovrijednica na stranome jeziku te napomenu, no rubrika s napomenama odnosi se na cijelu natuknicu te je u prvome redu namijenjena obavijestima o uporabi hrvatskoga naziva iako se ondje može dodati i podatak o stranome nazivu ako za tim postoji potreba. Pri unošenju sinonimnih naziva na stranim jezicima te napomena povezanih s njima treba voditi računa o informativnosti i potrebama korisnika baze.

²³⁸ Više o projektu vidi u Kann i dr. 2016.

3.1. Švedske istovrijednice – neki problemi

Osnovni se problem pri prikupljanju švedskoga jezikoslovnog nazivlja odnosio na nemogućnost pronalaska istovrijednica u dostupnim izvorima ili njihovu slabu potvrđenost. Povezano s dostupnošću naziva primijećene su razlike među područjima te se mogu izdvojiti sljedeći slučajevi:

a) neka su od područja s bolje potvrđenim nazivima u dostupnim izvorima:

- i. e-leksikografija i korpusno jezikoslovlje (npr. *sustav za pisanje rječnika* > *ordboksredigeringsystem*; *pojavnica* > *ordförekomst*; *gramatičko označivanje* > *ordklasstagning*, *ordklassigenkänning*; *crpenje podataka* > *datautvinning*, *informationsutvinning*)
- ii. glotodidaktika (npr. *usvajanje drugoga jezika* > *andraspråkstillägnande*; *učenje stranoga jezika* > *andraspråksinläring*; *međujezik* > *interimspråk*, *inläraarspråk*; *useljenički jezik* > *invandrarspråk*; *samostalni korisnik* > *självständig användare*; *jezična kompetencija* > *språklig kompetens*; *teorija o urođenosti* > *nativistisk teori*)
- iii. sociolingvistika (npr. *dvojezičnost* > *tvåspråkighet*: *aktivna* > *aktiv*, *dodatna* > *additiv*, *društvena* > *samhällelig*, *istodobna* > *samtidig/simultan*, *neuravnotežena* > *dominant*, *odbojna* > *subtraktiv*, *slijedna* > *successiv*, *složena* > *sammansatt*...)

b) područja za koja je bilo teže pronaći istovrijednice:

- i. nazivlje specifično za kroatističke ili slavističke pojave i istraživanja (npr. nazivlje povijesti jezika, dijalektologije, djelomično onomastike i frazeologije...) – pojam, a time i naziv, ne postoje u ciljnome jeziku i njegovu pojmovnome sustavu
- ii. nazivlje koje se većinom razvijalo na stranim jezicima (npr. generativna lingvistika, kognitivna lingvistika, pragmalingvistika, traduktologija...) – osnovni su nazivi obično potvrđeni u izvorima, dok specifičniji nisu, a često se upotrebljavaju i strani nazivi.

Drugi se problem koji je bio izražen pri unošenju švedskih istovrijednica odnosi na odabir naziva zbog:

a) postojanja više sinonimnih naziva

- b) nepodudaranja pojmovnih sustava, kao što su različite podjele ili razlike u širini pojma na koji se naziv odnosi.

Primjeri za neke od spomenutih problema te rješenja ponuđena u *Jeni* prikazat će se u nastavku.

3.2. Rješenja u *Jeni*

3.2.1. Nepostojanje istovrijednice

Kad nije bilo moguće pronaći istovrijednicu u dostupnim izvorima, nastojao se ponuditi prijedlog istovrijednice, pri čemu se služilo nekim od sljedećih postupaka:

- a) prilagodba naziva stranoga podrijetla
- b) prevođenje sastavnih dijelova
- c) navođenje stranoga naziva uz eventualno pojašnjenje.

3.2.1.1. Prilagodba naziva stranoga podrijetla

Za većinu naziva sa značenjem riječ ili koji drugi element posuđen u drugi jezik i prilagođen njegovu jezičnomu sustavu potvrđene su švedske istovrijednice, npr. *anglicism*, *germanism*, *gallicism*, *latinism*... Međutim, pretraživanjem izvora nije pronađen švedski naziv za, primjerice, *hungarizam* (vidi 1. sliku), a ni za srodne nazive *agramerizam* 'riječ ili koja druga značajka zagrebačkoga govora' i *adrijatizam* 'skupina glasovnih promjena koje dijele govori čakavskoga narječja uz obalu'.

hungarizam	
status naziva: naziv	
definicija: riječ ili koji drugi element mađarskoga podrijetla posuđen u koji drugi jezik i prilagođen njegovu jezičnomu sustavu	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
istovrijednica - engleski: Hungarism; Hungarism	
istovrijednica - njemački: Unganismus; ungansches Lehnwort	
istovrijednica - francuski: hungarisme; emprunt du hongrois	
istovrijednica - ruski: ма́дьяри́зм, у́нгаризм	
istovrijednica - švedski: ungerism; magyarism	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	

1. slika: Natuknica *hungarizam* u *Jeni*

Budući da su ti nazivi sastavljeni od dijela koji se odnosi na jezik iz kojega se posuđuje i sufiksa *-izam* (švedski *-ism*), moguće istovrijednice lako je tvoriti prilagodbom naziva švedskomu, prema analogiji s potvrđenim nazivima: *hungarizam* > *ungerism/magyarism*²³⁹, *agramerizam* > *agramerism*, *adrijatizam* > *adriatism*.

S druge strane, kod nekih je naziva sastavljenih od elemenata stranoga podrijetla svrhovitost takvoga pristupa upitna jer je pitanje bi li tako tvoreni švedski nazivi bili razumljivi u švedskome tekstu. Primjer su toga autorski onomastički nazivi *paralionim* 'ime objekta na obalnoj crti' i *bentonim* 'ime objekta na morskome dnu', za koje u *Jeni* stoji napomena da ih je predložio Vladimir Skračić. U švedskim izvorima nije pronađena uporaba tih pojmova, a time ni naziva za njih. Iako su u nazivlju potvrđeni pridjevi istoga postanka *paralisk* i *bentisk*²⁴⁰, može se pretpostaviti da bi samo na temelju etimologije bilo teže uspostaviti njihovo značenje, tim više što su u švedskoj onomastici česti nazivi domaćega podrijetla (o čemu će biti govora dalje u tekstu). Međutim, budući da bi zbog složenosti pojmova bilo teško oblikovati naziv tvoren od domaćih sastavnica, unesen je prilagođeni naziv stranoga podrijetla uz opisni naziv na švedskome: *paralionym*, *namn på ett kustobjekt* 'ime obalnoga objekta'; *bentonym*, *namn på ett objekt på havsbotten* 'ime objekta na morskome dnu' (vidi 2. sliku).

bentonim	
status naziva: naziv	
definicija: ime objekta na morskome dnu	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: onomastika	
istovrijednica - ruski: БЕНТОНИМ	
istovrijednica - švedski: bentonym; namn på ett objekt på havsbotten	
jezična odrednica: imenica	
broj: jednina	
rod: muški	
<p>napomena: Vladimir Skračić u svojoj je monografiji "Toponomastička početnica. Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja" (2011.), ponudio dobra nazivoslovna rješenja za denotale u podmorju i uz morsku obalu. Jedan je od njih i <i>bentonim</i> (< grč. benthos 'morska dubina') – naziv koji se odnosi na morsko dno (Skračić 2011: 128). Naziv zasad nije potvrđen u stranoj onomastičkoj literaturi.</p>	

2. slika: Natuknica *bentonim* u *Jeni*

3.2.1.2. Prevođenje sastavnica višerječnih naziva

Drugi je način tvorbe istovrijednica prevođenje njihovih sastavnica. U nekim slučajevima to je bilo jednostavno, npr. *filološke škole* prevedene su odgovarajućim švedskim riječima kao

²³⁹ Osnove *unger-* i *magyar-* pojavljuju se u leksemima koji se odnose na Mađarsku i Mađare.

²⁴⁰ Usp. *Rikstermbanken* (pristupljeno 30. studenoga 2020.).

filologiska skolor, ozaljski književno-jezični krug kao *den litterärt-språkliga kretsen från Ozalj* i slično (vidi 3. sliku).

ozaljski književno-jezični krug	
status naziva: naziv	
definicija: skupina književnika oko Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana čiji su pripadnici u drugoj polovici 17. stoljeća djelovali na području izravnoga dodira svih triju narječja hrvatskoga jezika, što se očituje u jeziku njihovih djela	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: povijest jezika	
dopušteni naziv: ozaljski jezično-književni krug	istovrijednica - engleski: Ozalj linguistic-literary circle
	istovrijednica - njemački: literarischer und sprachlicher Zirkel von Ozalj
	istovrijednica - francuski: cercle littéraire-linguistique d'Ozalj
	istovrijednica - ruski: озальский литературно-языковой круг
	istovrijednica - švedski: den litterärt-språkliga kretsen från Ozalj
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: Krugu su pripadali Katarina Zrinska, Ivan Belostenec, Juraj Ratkaj, a širi je krug uključivao još neke članove (Nikola Zrinski, Ivan i Magdalena Drašković i dr.). Naziv se ustalio u posljednjoj trećini 20. stoljeća jer je grad Ozalj tada bio sjedište Zrinskih, a prihvatljiv je i sa zemljopisnog i s jezičnog stajališta s obzirom na to da se Ozalj nalazi na sredini između krajnjih točaka hrvatskoga prostora na kojemu su djelovali Zrinski u 17. stoljeću: kajkavskoga Međimurja i čakevskoga Primorja.	

3. slika: Natuknica *ozaljski književno-jezični krug* u *Jeni*

Međutim, problem su bili nazivi čije su sastavnice opće riječi te ih je na švedski moguće prevesti na više načina. Čest je slučaj da je pojmovni sustav u *Jeni* razrađeniji od onoga koji se pronalazi u dostupnim švedskim izvorima te je za neke nazive iz iste skupine moguće pronaći potvrdu, a za druge nije. Tako se u *Jeni* u vrijeme pisanja ovoga rada nalazi petnaestak naziva za vrste prijevoda, a dok su za neke potvrđeni švedski nazivi (npr. *doslovni prijevod* > *ordagrann översättning*; *grubi prijevod* > *grov översättning*; *slobodni prijevod* > *fri översättning*; *djelomični prijevod* > *partiell översättning*, *delöversättning*; *cjeloviti prijevod* > *helöversättning*; *prikriveni prijevod* > *dold översättning*; *očiti prijevod* > *öppen översättning*), za druge je takve potvrde bilo teže naći, primjerice za naziv *kružni prijevod*. Budući da je taj naziv sastavljen od općih riječi koje je moguće prevesti na više načina, a ni za jednu od mogućnosti nisu pronađene odgovarajuće potvrde, postavilo se pitanje koju od njih odabrati. Za razliku od nazivlja specifičnoga za kroatistička istraživanja, taj slučaj dodatno komplicira činjenica da je vjerojatno da se u struci naziv za taj pojam upotrebljava, samo nije pronađen u dostupnim izvorima. Naziv koji je zasad ponuđen u *Jeni* – *kružni prijevod* > *fram- och tillbakaöversättning* – u napomeni je označen kao nepotvrđen, a u budućnosti se njegova uporaba može bolje istražiti, npr. konzultiranjem sa švedskim stručnjacima u tome području.

3.2.1.3. Navođenje stranoga naziva uz pojašnjenje

Kod naziva za koje je zaključeno da ih nema smisla prevoditi jer bi u švedskome tekstu najvjerojatnije bio upotrijebljen izvorni naziv uz objašnjenje, a takvi su u prvome redu određeni kulturno obilježeni nazivi povezani s hrvatskim okolnostima (primjerice *začinjavac*, *ahavci*, *gajica*) na mjesto istovrijednice unesen je izvorni naziv kosim slovima te kraće objašnjenje: *začinjavac*, *anonym kroatisk poet på 1300- och 1400-talet* ‘anonimni hrvatski pjesnik u 14. i 15. stoljeću’; *ahavci*, *nedsättande benämning på anhängare av Zagrebs filologiska skola* ‘pogrdni naziv za pripadnike zagrebačke filološke škole’; *gajica*, *latinskt alfabet anpassat till kroatiskan av Ljudevit Gaj* ‘latinično pismo koje je hrvatskomu prilagodio Ljudevit Gaj’ (vidi 4. sliku).

gajica	
status naziva:	naziv
definicija:	latinično pismo koje je potrebama hrvatskoga jezika prilagodio Ljudevit Gaj
projekt:	jezikoslovlje
potpodručje:	povijest jezika
istovrijednica - engleski:	gajica script
istovrijednica - njemački:	Gajica; von Ljudevit Gaj der kroatischen Sprache angepasste lateinische Schrift
istovrijednica - francuski:	alphabet <i>gajica</i>; alphabet latin de Gaj; système d'orthographe de Gaj
istovrijednica - ruski:	гаѣица
istovrijednica - švedski:	<i>gajica</i>; latinskt alfabet anpassat till kroatiskan av Ljudevit Gaj
jezična odrednica:	imenica
broj:	jednina
rod:	ženski
napomena: Slovopisna je problematika prisutna od samih početaka pisanja hrvatskoga jezika latiničnim pismom. Na zadovoljavanje je način riješena tek tridesetih godina 19. stoljeća zaslugama Ljudevita Gaja. Naime, većina se reformatora latinice, više ili manje, zalaže za načelo da se svaki glas uvijek bilježi istim znakom ili znakovima. Prijedlozi su bili različiti, ali glavna je misao bila ista. Posebno se ističu zalaganja Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.), koji je također zastupao navedeno načelo te odbacio dvoslove, i to po uzoru na slavensko pismo što su ga imali „stari Hrvati; s. Jeronim i ostali“, misleći pritom da je sv. Jeronim autor glagoljice. Nadahnut Vitezovićevim primjerom bio je zasigurno i najveći reformator hrvatske latinice ilirac Ljudevit Gaj. Po njemu se hrvatska abeceda naziva još i gajicom. Iako neki od Gajevih prvotnih prijedloga nisu u konačnici prihvaćeni, ne može mu se poreći zasluga da je svojim radom i nastojanjem uspio pokrenuti i zaključiti slovopisnu reformu, koja je uz manje izmjene i danas na snazi. Način pisanja ustaljuje se objavljivanjem <i>Hrvatskoga pravopisa</i> Ivana Broza iz 1892. s abecednim poretkom <i>a b c č ć d dž đ e f g h i j k l j m n n j o p r s š t u v z ž</i> , koji i danas imamo.	

4. slika: Natuknica *gajica* u *Jeni*

3.2.2. Razlike u sadržaju i opsegu pojma

Katkad u ciljnome jeziku – švedskome – kao posljedica razlika u pojmovnim sustavima dvaju jezika postoje nazivi sličnoga, no ne istoga značenja kao hrvatski nazivi od kojih se polazi. U

takvim se slučajevima podatak o djelomičnome podudaranju naziva unosi u polje s napomenama.

Razlika u sadržaju naziva često je posljedica razlike u širini pojmova koje označuju. Primjer su toga nazivi koji odgovaraju hrvatskomu nazivu *računalno jezikoslovlje*, koje je u *Jeni* određeno kao interdisciplinarna znanost povezana s računalnim modeliranjem prirodnoga jezika utemeljenim na statistici ili pravilima te s proučavanjem računalnih pristupa jezičnim pitanjima. Tomu nazivu u švedskome odgovaraju dva slična naziva: *datalingvistik* i *datorlingvistik*, koji se često upotrebljavaju kao sinonimi, no neki ih izvori razlikuju²⁴¹ te pod nazivom *datalingvistik* podrazumijevaju granu jezikoslovlja koja odgovara određenju računalnoga jezikoslovlja u *Jeni*, dok se nazivu *datorlingvistik* pridružuje uži pojam koji se odnosi u prvome redu na tehnološki aspekt računalnoga jezikoslovlja, dakle računalno modeliranje prirodnoga jezika. Budući da su oba naziva dobro potvrđena u uporabi kao istovrijednice za naziv *računalno jezikoslovlje*, oba su navedena u bazi, a mogućnost njihova razlikovanja spomenuta je u napomeni.

Sadržajne razlike mogu biti posljedica različitih podjela, kao u sljedećemu primjeru. *Toponim* je u *Jeni* određen kao 'ime zemljopisnoga objekta', a kao dopušteni naziv navedeno je *zemljopisno ime*. Tomu nazivu odgovaraju švedski nazivi *toponym* i *ortnamn* 'ime mjesta', no zanimljivo je da se njihovim pretraživanjem u terminološkoj bazi *Rikstermbanken* pronalaze dva određenja naziva *toponym* (u istome izvoru): 1) vlastito ime koje označuje kakav topografski objekt, 2) zajednički naziv za zemljopisna imena (*geografiska namn*) i izvanzemaljska imena (*utomjordiska namn*). Budući da se u hrvatskome ne razlikuju nazivi s obzirom na smještenost imenovanoga objekta na Zemlji ili izvan nje, u bazu su uneseni švedski nazivi *toponym* i *ortnamn*, ali ne i *geografiskt namn* kao podvrsta toponima u drugome smislu.

3.2.3. Postojanje više sinonimnih naziva

Za pojedine hrvatske jezikoslovne nazive u švedskome se može pronaći više sinonimnih istovrijednica. Budući da se u *Jeni* ne normira strano, nego samo hrvatsko nazivlje, a u švedskim terminološkim izvorima rijetko je određen normativni status naziva, u bazu se u takvim slučajevima unosilo više od jedne istovrijednice ako je procijenjeno da je korisniku taj podatak koristan (primjerice, ako su različiti nazivi dobro potvrđeni u izvorima). Ako se nazivi

²⁴¹ Primjerice *Svensk ordbok*, *Nationalencyklopedin* (pristupljeno 30. studenoga 2020.).

razlikuju po čestoći uporabe, to se naznačivalo njihovim redoslijedom te su se češći, preporučeni, nazivi unosili prije rjeđih.

Sinonimni nazivi često obuhvaćaju naziv tvoren od domaćih sastavnica i naziv stranoga podrijetla, kao što je to slučaj s temeljnim jezikoslovnim granama: *fonologija* > *fonologi/ljudlära*, *morfologija* > *morfologi/formlära*, *sintaksa* – *syntax/satslära*. Tu su internacionalizmi navedeni prvi jer se češće upotrebljavaju. S druge strane, domaći su nazivi česti u onomastici, koja u Švedskoj ima dugu tradiciju te su, primjerice, nazivi *namnforskning*, *personnamnsforskning* i *ortnamnsforskning* češći od internacionalnih *onomastik*, *antroponomastik* i *toponomastik*, pa su tim redoslijedom i navedeni. Kad je riječ o nazivima za vrste imena, zanimljivo je da su pri traženju istovrijednica potvrde katkad nađene prilagodbom naziva stranoga podrijetla, a katkad tvorbom složenica u čijemu je prvom dijelu sadržan objekt koji se imenuje, a u drugome riječ *namn* ‘ime’ te su potvrđene sljedeće kombinacije:

- a) samo domaći naziv: *bebyggelsenamn* (= *ojkonim*), *helgonnamn* (= *hagionim*), *skogsnamn* (= *hilonim*), *grottnamn* (= *speleonim*), *växtnamn* (= *fitonim*), *önamn* (= *nesonim*)
- b) samo internacionalizam: *ethnonym*, *krematonym*, *oronym*, *teonym*
- c) i domaći naziv i internacionalizam: *hydronym/vattennamn*; *zoonym/djurnamn*.

Nasuprot tomu, sinonimne istovrijednice čiji čestotni odnos nije bilo moguće pouzdano utvrditi navedene su abecednim redom, pa se pod natuknicom *slobodni neupravni govor* nalaze sljedeći švedski nazivi: *dold anföring*; *erlebte Rede*; *fri indirekt anföring*; *fritt indirekt tal*.

Naposljetku, iako zadatak projekta nije normiranje stranoga nazivlja, katkad je moguće, a i poželjno, u slučaju postojanja više sličnih naziva za isti pojam prednost dati pojedinima među njima (primjerice na temelju čestoće ili sustavnosti) kako bi se ciljnomu korisniku – govorniku hrvatskoga koji je u potrazi za švedskim nazivom – olakšalo pronalaženje dobrog rješenja. Primjer su toga nazivi iz skupine *jezik davalac*, *jezik posrednik* i *jezik primalac*, za koje se u izvorima susreću različiti švedski nazivi (npr. *jezik davalac* > *givarspråk*, *källspråk*, *långivandespråk*...; *jezik primatelj* > *mottagarspråk*, *målspråk*, *inlånande språk*, *långtagande språk*...). Nazivi *källspråk* i *målspråk* uobičajeni su u podjeli izvorni jezik – ciljni jezik te su ondje zadržani, dok su za nazive *jezik davalac*, *jezik posrednik* i *jezik primalac* navedeni nazivi iz dvaju nizova: 1) *givarspråk*, *förmedlarspråk* i *mottagarspråk*, tvoreni od sastavnica koje se pojavljuju i u hrvatskim nazivima, te 2) *långivande språk*, *långförmedlande språk* i *långtagande språk*, koji sadržavaju sastavnicu *lån* ‘posudba, posuđenica’. Osim što je tvorbom riječ o dvama sustavima, na temelju primjera njihove uporabe u dostupnome materijalu stječe se

dojam da se djelomično razlikuju i značenjski/uporabno te se druga skupina naziva većinom upotrebljava u govoru o leksičkome posuđivanju, dok se nazivi iz prve skupine odnose i na druge oblike međujezičnih utjecaja.

4. Zaključak

Ne postoji opsežniji hrvatsko-švedski rječnik ni rječnik švedskoga jezikoslovnog nazivlja koji bi bio dobar i pouzdan izvor švedskih istovrijednica za hrvatske jezikoslovne nazive, što je bila motivacija za dodavanje švedskoga kao jednoga od stranih jezika u *Jeni*. Prije početka rada na unošenju švedskih naziva proučeni su dostupni izvori, koji su prikazani na početku rada. Budući da je riječ o manjemu jeziku, osnovni se problem pri prikupljanju istovrijednica odnosio na nemogućnost njihova pronalaska u izvorima. Budući da se u *Jeni* strane istovrijednice nastoje ponuditi i kad nisu potvrđene, u tim se slučajevima pokušao ponuditi novi naziv tvoren prilagodbom ili prevođenjem hrvatskoga (ili kojega drugog) naziva. Ostali problemi o kojima je u ovome poglavlju bilo riječi tiču se razlika u sadržaju hrvatskih i švedskih naziva te supostojanja više sinonimnih švedskih naziva, pri čemu je valjalo pobliže istražiti čestoću i uporabu pojedinih naziva te njihove međusobne odnose kako bi se mogla donijeti odluka o odabiru i poretku istovrijednica te dodavanju eventualne napomene.

Izvori i literatura

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA. <http://ihjj.hr/jena> (pristupljeno 25. listopada 2020.).

IT-ord. <https://it-ord.idg.se> (pristupljeno 25. listopada 2020.).

Kann, Viggo i dr. 2016. En rekommenderad svensk språkteknologisk terminologi. *Proceedings from the Sixth Swedish Language Technology Conference*. Svenska språkteknologitermgruppen. Umeå. <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:1073628/FULLTEXT01.pdf> (pristupljeno 25. listopada 2020.).

Nationalencyklopedin. <https://www.ne.se/info> (pristupljeno 30. studenoga 2020.).

Nordiska samarbetskommittén för namnforskning – NORNA. <http://norna.org/> (pristupljeno 25. listopada 2020.).

Nordisk lexikografisk ordbok (Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi 4). 1997. Ur. Bergholtz, Henning i dr. Universitetsforlaget. Oslo.

Rikstermbanken. www.rikstermbanken.se (zadnje pristupljeno 30. studenoga 2020.).

Språkbanken Text. <https://spraakbanken.gu.se/> (pristupljeno 20. listopada 2020.).

Språklag (2009: 600). Kulturdepartementet, Sveriges regering.

Svenska språkteknologitermgruppens rekommendationer.

<http://folkets-lexikon.csc.kth.se/LTterminology/> (pristupljeno 25. listopada 2020.).

Svenska Akademiens grammatik. <https://svenska.se/> (pristupljeno 20. listopada 2020.).

Svensk ordbok. <https://svenska.se/> (pristupljeno 30. studenoga 2020.).

Iz recenzija

Monografija je logičan nastavak istraživanja provedenih za projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, koji je ostvarene dosege i rezultate djelomično predstavio i na Okruglome stolu *Terminološki izazovi u 21. stoljeću*, održanome 29. listopada 2020. godine u suorganizaciji Znanstvenoga vijeća za antropologijska istraživanja HAZU-a, projekta *Jena*, koji podupire Hrvatska zaklada za znanost i Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Ovaj iscrpan, sustavan i nadasve informacijski bogat dio monografije donosi cio niz relevantnih znanstvenih spoznaja, novih uvida i osvjetljuje hrvatsko jezikoslovno nazivlje na način koji dosad nitko nije primijenio. Nove teorije, novi nazivi, nove grane jezikoslovlja, novi pristupi – sve se to zrcali u predstavljenim tekstovima, omogućujući potencijalnim čitateljima znanstveno fundiran i inovativan uvid u razmatranu problematiku.

Zaključno, kao antropolog želim istaknuti kako sam uvjeren da će ova monografija, u kojoj je predstavljena izgradnja i usustavljivanje hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja na svim spomenutim razinama, biti vrijedan doprinos ukupnosti ljudskoga znanja. Iako je riječ o jezikoslovnome nazivlju, želim istaknuti da podržavam trajnu ideju *Strune* o potrebi okupljanja terminologa i stručnjaka različitih struka jer smatram da takva suradnja uvelike pridonosi razumijevanju suvremenoga stanja u hrvatskoj terminologiji i zacrtava daljnje smjerove njezina razvoja. U to sam se neposredno osvjedočio jer su i naši antropolozi, članovi Znanstvenoga vijeća za antropologijska istraživanja, sudjelovali u prikupljanju, usustavljivanju i izgradnji hrvatskoga antropološkog nazivlja.

akademik Pavao Rudan

Na temelju uvida u e-monografiju *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* možemo ustvrditi da je ta publikacija na visoko profesionalan i stručno i znanstveno veoma relevantan način zaokružila obradu jezikoslovnoga nazivlja (u okviru 26 potpodručja jezikoslovlja) i ponudila prinose koji uvelike nadilaze neposredne ciljeve opisa i usustavljivanja u sklopu zbirke od 2500 naziva.

Monografija *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* ponudila je novu dimenziju pristupa terminološkoj obradi u *Struni*, a i mnogo šire od toga, te postavila nove standarde u terminološkom opisu hrvatskoga strukovnog nazivlja. Posebno valja naglasiti dva aspekta njezina doprinosa:

- opisom postupaka sastavljanja i pretraživanja korpusa za analizu te raznih programskih alata primijenjenih u istraživanju nazivlja budućim su stručnjacima ponuđena iskušana suvremena metodološka i tehnološka rješenja za terminološki i terminografski rad
- brojnim radovima o nazivlju pojedinih lingvističkih potpodručja, koji ujedno ta područja koncizno predstavljaju i razgraničuju, monografija se može okarakterizirati i kao svojevrsni leksikonski komplement *Jena*.

Stoga e-monografiju *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* ocjenjujemo kao izuzetno vrijedan stručni i znanstveni doprinos suvremenoj hrvatskoj literaturi za područje terminologije, terminografije i leksikografske obrade u širem smislu.

prof. dr. Maja Bratanić